BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
36
17 A
23
FONDO EBORENSE

36.14.A.23

202.10.B,24

CATENA EXPLANATIONVM VETERVM SANCTORVM PATRVM IN ACTA APOSTOLORVM ET EPISTOLAS CATHOLICAS

IOANNE BERNARDO FELICIANO INTERPRETE

Cum Summi Pontificis, & Senatus Veneti priuilegio in annos.x.

VENETIIS M. D. XLV.

Dom. Prof. Rom.

36.17.A 23

Nomina auctorum unde contexta hæc catena eſt.

Cyrillus
Theodoretus
Photius
Baſilius
Seuerianus
Gregorius Niſſænus
Athanaſius
Methodius
Clemens
Epiphanius
Gregorius Nazanzenus
Irenæus
Gennadius
Ioan. Chryſoſtomus
Euſebius
Dionyſius
Iſidorus
Acacius
Oecumenius
Andreas Cæſareę archiepiſcopus

AD ILLVSTRISSIMVM, AC REVERENDISSIMVM ALEXANDRVM FARNESIVM S.R.E. CARDINALEM AMPLISSIMVM

Io. Bernardi Feliciani in catenam græcorum in nouã ſcripturam explanationum præfatio:

Vbi ꝙ neceſſaria ueterum eccleſiæ doctorũ lectio Chriſtiano homini ſit, exponitur.

CVm ſæpe Reuerendiſſime Antiſtes mecum cogitarẽ, quid eſſet in cauſa, cur cum una tãtum ſit ueritas, nonnulli tamen ſint, qui pro doctrinarum diuerſitate nõ diuerſa tantum, ſed contraria quoq; uera eſſe opinentur: illud potiſſimũ mihi ſuccurrebat, ꝙ neglecta norma, quæ unicuiq; rei ex mutuo quodam uniuerſi conſenſu adiacet, ſingula ex ſeſe iudicanda ſeparatim cenſerent. Nam cum tres gradus ſint, in quibus una & eadem ueritas pro ratione tamen temporũ primum obſcurius paulo, deinde clarius, poſtremo apertiſſime emicuerit, ſub natura, ſub lege, ſub gratia: nemini dubiũ eſſe de-

beret, quin ſicut lex & gratia naturæ, ſic legis gratia eſſet examen: ut nihil una ab altera in ueritate præmoſtranda niſi quantũ ad perfe- ctionem & imperfectionẽ ſpectat, diſcrepare cenſeretur. Duplex enim doctrinæ genus cum ſit, humanum unum, alterum diuinum: hu- manum eſſe in præſentia id intelligo, quod cũ ex rerum natura dependeat, ut inquit Augu- ſtinus, non inſtitutum & excogitatum, ſed animaduerſum ab hominibus eſt. cuiuſmodi oĩa ſunt, quæ ſine ſuperſtitione ad rerum & ra tionum inueſtigationem ſpectant, et non tam ad bene traducendã uitam faciunt, q̃ ad me- moriam temporum & rerum geſtarum reuo- candam: ac quibus demum philoſophiæ om- nis ratio, ac diſciplina conſtat. Diuinum, al- terum nouum eſt, alterum uetus. Vetus, quod in tabulis lapideis literis mandatum teſtamẽ tum Dei fuit. Nouum, quod in tabulis cordiũ ſpiritu fuit inſcriptum: quod per totum terra- rum orbem Apoſtolorum prædicatione diſſe minatum in eccleſia uniuerſali ita pullula- uit, & creuit, ut aſſidua eiuſdem ſpiritus præ ſentia conſeruetur. Nam quod literis poſtea traditum eſt, id pro occaſione ad falſos apo ſtolos conuincendos, & fundamenta potius et ſemina ueri euangelij memoriæ committen

da,q̃ ad doctrinam explicandam effectum eſt. Atq; humana quidē doctrina ac philoſophia ueritatem, quæ ubicunq;, ut inquit Auguſtinus, inuenta fuerit, Domini eſt, in rebus ipſis latentem indagat, naturale lumen ſequuta: quod quia exiguum admodum eſt, et ſuboſcurum, atq; idcirco interdum facit, ut mens imbecilla hallucinetur ac decipiatur, alio lumine, legis uidelicet ac gratiæ, hoc eſt ueteris & noui teſtamenti illuſtretur, neceſſe eſt, ſi abſq; ulla dubitatione uerum ſit præmonſtraturum. ita ut, ſi quis regula huiuſcemodi uti in philoſophia atq; humana diſciplina uoluerit, ut an conſentiat cū lege & gratia, animaduertat, facillima omnia futura ei ſint: ſin iudicio ſuo niti maluerit, titubationem et difficultatē uel leuiſſima quæq; interdū ſint allatura. Sic ſit, ut ex philoſophis q̃ conſenſerint cū Moſe, et ueritate euāgelica, eos uerius fuiſſe contēplatos iudicemus: eos uero qui cōtraria his fuerint opinati, falſa ſenſiſſe ac ſcripſiſſe non dubitemus. quippe cū ueritas una cum ſit, cōtraria eſſe ueritati nullo modo poſſit. Vnde quāobrem admittenda eorū doctrina ſit, non uideo, uel qui licet uerū eſſe atq; indubitatū fateantur, utpote quod fidei lumine illuſtratū iam ſit Chriſtianū dogma de mūdi creatiōe, et animæ ĩmorta

litate, atq; huiuſmodi cæteris, aſſerere tamen non uerentur non eſſe falſas rationes, quibus ex hallucinatione philoſophi nonnulli contrarium aſtruere nituntur: quaſi fieri ullo pacto queat, ut aut uera duo contraria ſint, aut uera principia ea ſint, ex quibus falſum colligitur: uel qui propterea ꝙ perfectius eſt bonũ, & clarius, quod ex fide conſpicitur, ꝗ quod ex philoſophia, quicquid naturali lumine perſpicitur, aut falſum eſſe, aut malum contendũt: quaſi ſi falſum aut malum aliquid colligatur, id ex luminis peruerſitate, quod ab uno et eodem auctore Deo *emanat, non ex hallucinatione noſtra exiſtat. cum tamen ſicubi tale quippiam uidetur aſſerere* Auguſtinus, *de hallucinatione ſe intelligere ex eo ſine dubio declaret, ꝙ ſemper huiuſcemodi uirtutes cum arrogantiæ & ſuperbiæ aut auaritiæ uitio coniungens ad uulgi ſenſum, in actu tantum exteriori conſiderat: in quo cum alij omnes philoſophi, tum præcipue* Ariſtoteles *morales uirtutes non eſſe conſtitutas identidem monet, ubi iuſta, temperata, fortia, liberalia & ſimilia agere prauos etiam poſſe, iuſte uero, temperate, fortiter, liberaliter, non niſi probos &*
1.Cor. 3. d. *bene moratos homines poſſe oſtendit.* Nã Paulus *quoq; ſapientiam mũdi nihil aliud ꝗ aut*

ballucinationem aut incobationem natura-
lem uidetur appellare, in qua cum quis perſi-
ſtit, & intumeſcit, ac ſapiens ut idem inquit,
ſibi uidetur, ſtultus proculdubio eſt. quin ali-
bi quoq; de cognitione diuina loquens, ſi quis,
inquit, exiſtimat ſe cognoſcere, nondum no- 1.Cor.8.a.
uit, quemadmodum oporteat cognoſcere. ubi
cognitionem etiam ipſam diuinam non tan-
tum bumanam inflare affirmat, ſi ſine chari-
tate ſit. Sicut igitur humanum hoc lumen à
diuino dirigitur ac iudicatur, ita diuinum
quoq; uetus à nouo illuſtrari cenſendum eſt:
ut ſi quis in uetere nulla habita ad nouum ra
tiõe uelit perſiſtere, nihilo minus in errore per-
manſurus ſit. Nam cum in figura & umbra
omnia illis contingerent, niſi & figura ad ue
ritatem quam effingit, & umbra ad corpus
ex quo redditur, fuerit relata, uana futura om
nis cognitio eſt. Veritas autem ipſa et corpus,
nouum teſtamentũ eſt, quod à uetere per um
bras & figuras ſignificatur. Modus autem ac
commodandarum figurarũ ueritati ſatis mul
tis locis in noua ſcriptura indicatus eſt, ubi ex
uetere teſtimonia quãplurima citata reperiũ-
tur. Cum enim in diuina ſcriptura, utpote ſpi
ritu Dei tradita non tantũ uoces ſicut in bu
manis, ſed res quoq; ipſæ ſignificent, fit, ut du-

plex eius ſenſus euadat. Nã ſi eandem ſcriptũ
rã extrinſecus ex uocum ſignificato tantũ con
ſideremus, hiſtoricus ſeu literalis ſenſus exiſtit:
in quo perſeuerare ac perſiſtere nihilo ſecius im
perfectũ eſt, ac ſi in naturali incohatione per-
mãſiſſemus: ſi intrinſecus ex rerum ipſarũ indi
catione pſcrutemur, ad Chriſti aduẽtum, qui
finis legis eſt, deueniemus, ac ſpiritualẽ ſenſum
iã habebimus: qui quo perfectior literali eſt, eo
nobilior ẽt cenſendus ac dignior eſt, quẽ atten
dere debeamus: quippe cũ, ſicut inquit Apoſto
Ephe. 1. b. lus, omnia in Chriſto in unam quaſi ſummã re
dacta iam ſint, uerbumq; in eo fuerit abbreuia
Rom. 9. f. tũ. Spiritualis uero is ſenſus, cũ Chriſti aduen
tus triplex ſit, in mũdum ad fidẽ inſtituendã,
in animã uniuſcuiuſq; ad cõponendos mores,
in gloriam ad unionẽ noſtri cum patre facien
dam, triplex etiã ipſe euadit. unus ſiquidem et
idem ſenſus ſi ad eccleſiam quæ in mundo ad-
huc militat, referatur, allegoricus proprie eſt:
ſi ad eccleſiam particularem quæ in unoquoq;
noſtrum eſt, tropologicus ſit, et moralis: ſi ad ec
cleſiam in cœlo triumphantẽ, anagogicus &
myſticus efficitur. Qui omnes quidẽ ſenſus ex
Matth. 13. f. ſcriptura ipſa noua cũ alibi colligi facile poſ
Lucæ. 17. e. Matth. 5. a. ſunt, tum ubi modo eccleſia, modo unuſquiſq;
Matth. 11. b noſtrũ, modo cœleſtis patria, regnum cœlorũ

appellatur. Atq; ita quidẽ ſit, ut uetus ſcriptura bis tribus modis à noua explicetur. Noua uero ipſa cũ & prius et explicatius in tabulis cordiũ; ſicut diximus, q̃ in membranis ſcripta fuerit, nihil aliud habet, quo referatur, & à quo cõprobationem ſui, et iudiciũ petere poſſit, q̃ catholicæ eccleſiæ inſtitutionẽ et auctoritatẽ: in qua cũ à ſpiritu Dei et cuſtodiatur, et regatur, timendũ nõ eſt, ne ullus error ſubeſſe, aut ulla falſitas queat. Cui rei illud ĩdicio eſt, ꝙ licet in ſcriptura euãgelica fundari quandoq; falſitas poſſit, id quod ex ĩnumerabilibus hæreſibus iã patuit: in eccleſia catholica inniti falſi et ſubdoli nihil unq̃ poteſt: ut nõ ĩmerito nõ habere maculã aut rugam prædicetur. ſine ſpiritu.n. qui uiuificat, litera omnis etiã euangelica occidit. ſine ſpiritu aũt eſt, cum catholicæ eccleſiæ ſenſu non intelligitur. id quod Paulus etiã uidetur ſignificare, cũ ſeueriſſima illa deteſtatiõe utitur, ubi inquit: ſi quis nobis euãgelizauerit, ſiue nos, ſiue angelus è cœlo præter id quod accepiſtis, anathema ſit: quo in loco de prædicatiõe et traditionibus quas acceperãt, non de ſcriptura quæ nondũ extabat, loqcũ, nemini dubiũ eſt. quæ quidẽ traditiones ab Apoſtolis ſeminatæ, tot martyrũ ſanguine irrigatæ, à doctoribus cultæ, à poſteris per cõti

Ephe. 5. f.
2. Cor. 3. b.
Gal. 1. b.

*nuam ſucceſſionē obſeruatæ, altiſſimis radici-
bus firmatæ iam ſunt. Si quis aūt eſt, qui adeo
ſibi fidat, ut quia in cordibus ſcriptū eſt hoc te
ſtamentū, illluſtratum denuo priuatim ſe eſſe*
2.Cor. 11.c *exiſtimet ipſe uiderit. Cauendum tamen idem
Paulus monet, cum ipſe etiam ſathanas in an
gelum lucis ſeſe transformet, ne decipiamur.
Non decipi autem nos inde perſpicuum erit,
ſi illuminatio noſtra ab eccleſiæ uniuerſalis il
luminatione nulla ex parte diſſenſerit. id ſiqui
dem ipſe Paulus etiam docet: quippe qui præ*
2.Cor. 11.a *cipuum argumentum & apud* Corinthios, et
Gal. 2.b. *apud* Galatas*, ꝙ peculiari illuminatione a
Deo fuerit inſtructus, illud faciat, ꝙ cum ab
alijs Apoſtolis non didicerit, conſentanea illis
prædicarit, nullaq; in re diuerſa ab illis docue
rit. Nam ſi nouum quoddam lumen nobis pro
arbitrio noſtro cōfingere maluerimus, omnia
nobis obtenebrabuntur ac confundentur: ita
ut doctrinas quoq; omnes humanas, quæ natu
rali lumine etiam ſine hallucinatione & erro
re percipiuntur, adeo eſſe peruerſas & falſas
ſimus opinaturi, ut non modo quicq̄ non pro-
ſint, uerum etiam à Deo homines penitus alie
nent atq; excludant. quod quāto in errore uer
ſetur, perſpicuum eſſe inde poteſt, quòd cum
tria lumina hæc ſint, quæ commemoraui, na-*

turæ, legis, & gratiæ, & ita connexa inter ſe ſint, ut quod prius extitit, poſterioris certitudine illuſtretur: illud quod poſterius eſt & certius, quod prius eſt, non tollit, ſed confirmat ac perficit, nouumq; aliud inſuper adiungit, ad quod pertingere prius illud non poterat. Quẽadmodũ enim ſi quis lumen naturale dubiæ luci crepuſculi, lumen ueteris teſtamenti luci quidẽ diei, ſed nube tamen obſcuratæ, lumen noui teſtamẽti claræ ſolis luci meridianæ ſimile eſſe diceret: is nequaq̃ aſſereret lucem diei eo ꝙ clarior ſit & certior, propterea efficere, ut ea uel falſa uel nulla ſint, quæ in crepuſculo conſpecta fuerint, niſi hallucinãdo quiſpiam errauerit: immo quo clarior dies illuceſſit, præterq̃ ꝙ & hallucinationem omnem tollit, & tenuiora ac perfectiora formarum lineamenta quæ conijci fortaſſe aliqua ex parte ſubobſcura ea luce, ſed percipi nullo modo poterãt, manifeſtiora efficiuntur: eo certiora quoq; illa ipſa fieri exiſtimaret, & quo certiora, eo nobiliora, & utiliora: quippe quæ magis homines in diuinæ huius fabricæ admirationem inducant. Cum enim naturalis cognitio res in generatione conſtitutas tantũ conſideret, in ſecundis cauſis contemplãdis uerſatur: primam uero omnium cauſam, qui eſt Deus, non aliter

exploraт, niſi quatenus ad ſecūdas reſpicit, et ab ea ſecundæ omnes neceſſario dependent: ut lumen naturæ non niſi craſſiorem quaſi quandam corporis molē, & formā rudiorē intuentibus poſſit aperire. cognitio autem diuina ſuperueniens quaſi lux diei minutiora etiam & exquiſitiora, quæ perfectionem totam afferunt & abſoluunt, explorata nobis facit: Deumq; *ipſum in ſe conſiderans admiranda etiam quæ ſine ſecundarum cauſarum ope ulla et effecit, & efficit, ita manifeſtat, ut non modo ſecundarum cauſarum cognitionem non tollat, ſed etiam illuſtret.* Alioqui *enim ſi ob clariorem cognitionem quæ ex fidei lumine exiſtit, repudiari ſcientia naturalis deberet, uetus etiam ſcriptura eſſet damnanda & fugienda, quia à noua explanata iam fuit: neq; amplius ei ſtudium ullum eſſet adhibendum: cui quidem quantum noui teſtamenti luce prævia inſudent ſancti omnes patres, & merito inſudandum ſit, nemo eſt qui neſciat: quippe cum plena omnia in eà myſterijs ſint: ut quo profundiore indagatione ſenſa eruuntur, eo certior & iucundior in umbra ueritas emicet. unde à ſumma ueritate commendatur doctor qui* Matth. 15. g *ſimilis patri familias eſt, qui de theſauro ſuo noua & uetera exponit, ac profert, Sicut igi-*

tur illa falſis rabbinorum quorundam fabu-
loſis commentis reiectis amplectenda eſt: ita
naturalis omnis doctrina falſis quorundam
hallucinationibus euitatis ſic eſt perueſtigan
da,ut quo profundius quis penetrarit, eo ma-
gis in natura rerum diuinitatem admiretur.
Immo cùm naturam nihil aliud eſſe quam di
uinæ artis in rebus inſitam rationem conſtet,
tantum abeſt ut damnandum eum eſſe cen-
ſeam qui hanc diligenter perſcrutatur,ut qui
id non facit,quatenus non poſtpoſitis charita
tis officijs poteſt, parum gratus erga ſapien-
tiſſimum rerum omnium artificem mihi eſſe ui
deatur.Nam neq; cum fide præuia ac duce id
fiat, timendum eſt, ne euaneſcat conſidera-
tio:neq; cum merito fidei certa omnia hoc lu-
mine conſpiciantur, uerendum eſt, ne rerum
certitudine,quæ merito fidei exiſtit, meritum
fides amittat. Scire enim per fidem non di-
cimur, quia ſine cauſa ſciamus: ſed quia ſine
cauſa ſciremus, niſi credidiſſemus. niſi enim
Deus uerum nobis præmonſtraſſet, in tenebris
adhuc ceſpitaremus.Vnde etiam ſi poſt fidem
de rebus fidei rationes habeamus,propterea ta
men non fit, ut fides periclitetur.immo tanto
magis fides cõfirmatur,quanto per eã certior
ac clarior rerum oĩum cognitio nobis exiſtit.

Adde quod ante etiam q̃ quis fidei lumine fuerit illuſtratus, dubia ea crepuſculi lux quantum prodeſſe homini poſſit, modo oculis mentis non conniueat, & ſyncero ac pio corde in‑
Act. 10. a. grediatur, teſtis Cornelius centurio eſt: qui cũ eſſet gentilis, naturali hoc lumine in eam pietatẽ eſt inductus, ut dignus habitus fuerit cuius preces à Deo exaudirentur, quiq; ad fidei lumen præmonſtrante Angelo perueniret. ad eum enim qui ubiq; præſens eſt, ut inquit Auguſtinus, non locis mouemur, ſed bono ſtudio, boniſq; moribus accedimus. Quod ſi quia pauci ſunt, qui ſyncero animo & pie, id eſt ueritatis & honeſtatis cauſa naturales et ſcientias & actiones pertractent, propterea prauas eſſe eas uelimus affirmare: uideamus, ne diuinam etiã ſcripturam euãgelicam eo nomine accuſandã eſſe fateri nobis neceſſe ſit, quia nonnulli ſenſu ſuo eam contumaciter interpretantes in errores abſurdiſſimos delabantur. Sed iniuſtum ſane eſt, ſi uitia hominum ad res ipſas transferenda eſſe cenſeamus. Sanctã enim ſcripturam nouam eſſe dubitat nemo. non propterea tamen fit, ut qui non ſancte eam interpretantur, praui eſſe non exiſtimentur. non ſancte enim explanatur, cum catholicæ eccleſiæ ſenſu non exponitur. Eccleſiæ autẽ ſenſus ex per‑

petua obſeruatione ab antiquiſſima memoria hucuſq; traducta agnoſcitur. At antiquiſſima memoria ex innumerabilibus ueterum ſanctorum patrum ſcriptis facile repræſentatur. Vt enim de Hieronymo, Ambroſio, Auguſtino, Gregorio *& cæteris huiuſmodi taceam è quorum libris omnia ferè uetera eccleſiæ inſtituta hodie quoq; uſurpata deprehenduntur: q̃ multa antiquiores manifeſtant? q̃ multa* Origenes? *q̃ multa* Nazanzenus? *q̃ multa* Cyprianus? Nam Baſilius *de baptiſmatis celebratione, & chriſmatis benedictione, de canone quem appellant miſſæ, de horis canonicis, atq; huiuſmodi alijs, quædam quæ nunc etiam obſeruantur, minutiſſime exprimit. ubi docet multa eſſe, quæ licet in ſcriptura expreſſe mandata non reperiãtur, quin tamen ex* Apoſtolorum *traditionibus accepta fuerint, ex antiquiſſima obſeruatione dubitandum non ſit. quæ tamen ſicut nonnulli quaſi heri inuenta & introducta tanq̃ ex* Epimenidis *ſomno experrecti admirãtur: ita egregius ille auctor tot ab hinc ſeculis (mille enim & trecenti ferè anni poſt ueritatem illuſtratam præterierunt) perinde in uſu fuiſſe teſtatur, ac ſi memoria quoq; ſua & uetuſtiſſima haberentur, & comprobata apud omnes eſ-*

ſent. Tametſi in ſcriptoribus quoq; his quantũ quidem ad dogmata attinet, regula illa adhibenda eſt, ut ea ueriora eſſe intelligamus, & certiora, in quibus cuncti, uel pleriq; conſenſerint: in quibus uero diſſentire aliquis ab alijs uideatur, caueamus primum ne quæ ad hominẽ & ad aliorum principia ſunt diſputata, & pro occaſione dicta, in uniuerſum aſſerta exiſtimemus: id quod ſe alias aduerſus Pelagianos nonnunquã facere ſignificat Auguſtinus, & alijs quoq; eſſe faciendum monet in eo libro, quem de gratia & libero arbitrio inſcripſit: ubi cum multa ex ſcriptura ad humani arbitrij libertatem comprobãdam produxerit, poſtea timendum eſſe inquit, ne iſta omnia diuina teſtimonia (eius enim hæc ſunt uerba) & quæcunq; alia ſunt, quæ ſine dubitatione ſunt plurima in defenſione liberi arbitrij, ſic intelligantur, ut ad uitam piam & bonam conuerſationem, cui merces æterna debetur, adiutorio & gratiæ Dei locus non relinquatur, et audeat miſer homo, quando bene uiuit & bene operatur, uel potius bene uiuere & bene operari ſibi uidetur, in ſeipſo non in Domino gloriari, &c. Deinde uidendum eſt, ne ſi aſſerta etiã opinemur, ita ſimus contentioſi, ut uel non eo modo interpretemur, ut aut cum alijs conſentiat,

tiat,

tiat, aut ſaltem ſibi auctor conſtet: & demum tam diu uerſemus, ut monet idẽ Auguſtinus in ſcriptura ſacra eſſe faciendũ, quoad interpretatio ad regnum charitatis deueniat: uel ſi id non poteſt, ab uniuerſorum cœtu potius, q̃ ab opinione unius diſcedendum eſſe cenſeamus: præſertim cum ipſe etiã Auguſtinus in huiuſcemodi occaſione æquiore animo admiſſurum ſe eſſe uituperatorem, q̃ laudatorem ſui in libris de Trinitate fateatur. Quocirca cum mecum hæc reputarẽ, ſumma ope mihi enitendum duxi, ut ad ſanctorũ ueterum patrum lectionem, quaſi in portũ tutiſſimũ præſertim his periculoſiſſimis tẽporibus me conferrem, quibus tantã hoſtis generis humani ſiue ignorantiã, ſiue impudentiã, ſiue utrunq; diſſeminauit, ut repente unuſquiſq; quaſi nouo quodã ſpiritu afflatus, nulla catholicæ eccleſiæ ratione habita, nulla ſanctitati doctorũ reuerentia exhibita, nullo in diſcendo ſtudio collocato interpretãdæ ſcripturæ pro libidine ſua, & docendi munus ſibi arroget, quaſi ſolus ipſe eccleſia catholica ſit: cũ tamen Auguſtinus eum ſeiunctũ à charitate & Deo eſſe affirmet, qui ſe à catholica .i. uniuerſali eccleſia ſeparauerit. Vbi cum inter alia in quaſdã ueterum doctorum græcorũ explanationes nouæ ſcripturæ incidiſſem, nõ ab

re factum eſſe me exiſtimaui, ſi eas in latinā linguam uertere potuiſſem: primū, quia pij et Chriſtiani animi eſſe mihi uidebatur, ut tranquillitatē et ſecuritatem qua ego legendis his perfruebar, alijs quoq; impertiri conarer: deinde quia cum in euangelia catenā quam appellant aureā, latini haberent, opus præſtantiſſimum ex ueteribus auctoribus tam græcis q̃ latinis à Thoma Aquinate & ſapientiſſimo, et ſanctiſſimo doctore miro ordine collectū ac diſpoſitum, reliquā omnem nouæ ſcripturæ partē, hoc eſt tā acta Apoſtolorū et epiſtolas Pauli, q̃ cæteras aliorum Apoſtolorū, quas canonicas uocant, et Apocalypſin commentaria hæc explicabant in modū catenæ etiam ipſa contexta: ut ſi latinitate fuiſſent donata, eā ſubſequi nō incongrue poſſe uiderentur. Tum illud quoq; accedebat, ꝙ quo diligentius & diutius hæc pertractarē, id quod in uertēdis ipſis omnino mihi erat faciendū, eo maiorem utilitatem percepturū me eſſe ſperabā. ut omnibus his de cauſis negotium hoc non inuitus ſuſceperim. Sed cum rem eò tandē deduxiſſem, ut explanationes ipſas eſſem interpretatus, amicorum flagitationibus poſtea effectū eſt, ut ad contextus quoq; ipſius nonnulla ad græcorū exemplariū fidem immutanda animū adiecerim.

Qua in re tamen ne præceps admodũ eſſem, nec quicq̃ uariarem, niſi ubi explanationũ uis interdum coegiſſet, Ambroſius monuit: qui in epiſtolam Apoſtoli ad Romanos de græcorũ codicum diſcrepantia loquens, quæ tunc in latinis reprehendebãtur codicibus, ſic inueniri a ueteribus poſita Tertulliano, Victorino, et Cypriano teſtatur. Vt non ita temere græcorũ codicum fidem abſq; doctorũ, & temporum etiã conſenſu attendendã eſſe declaret. Cum igitur catenæ huius opus iam abſoluerim, id præcipue tibi Reuerẽdiſſime Farneſi propterea offerendũ duxi, quia cum ſuperioribus annis moralia Ariſtotelis cum Euſtratij explanationibus lumine naturali elucubratũ opus ſub tuo nomine edidiſſem, in quo humana ad mores animi componẽdos diſciplina exquiſite et ſancte ita traditur, ut non leuẽ illa quidem ad perfectionem diuinã præparationem afferat: cõſentaneum eſſe uidebatur, ut quicquid efficere poſtea potuiſſem, quod ad diuinã hanc perfectionem aliqua ex parte ſpectaret, totum id eidẽ tibi deberetur. præſertim cũ in ampliſſima dignitate & auctoritate in eccleſia iam ab adoleſcẽtia conſtitutus eã animi præſtantiam præ te ſemper tuleris, ut cum in omnibus maximis Chriſtianæ reip. negocijs, tum in his præcipue

tibi uerſandũ eſſe duxeris, quæ ad charitatem & perfectionem, omniumq; utilitatem et concordiam maxime attinẽt. In quibus proximis his annis quo modo te geſſeris, inde perſpicere unuſquiſq; poteſt, ꝙ in tanta chriſtianorum principum diſſenſione nullos uel maximorum itinerum laboris recuſandos, nullam uel minimam occaſionem omittendam cenſueris, unde opem aliquam rebus afferre te poſſe ſperares. ut ea de cauſa libentius etiã accepturos homines putem, quicquid tuo nomini dicatũ in publicum exierit. Accedit ꝙ cum tam benigne, quæ tua ſingularis humanitas eſt, Euſtratij illud opus antea ſuſceperis, non diffido fore, ut tibi hoc iucundius accidat: ac tanto quidem iucundius, quanto è ſublimiore & diuiniore lumine extiterit. Nam quod ad meam interpretationem attinet, non dubito, quin eam nõ exiguum maximæ meæ erga te obſeruãtiæ ac uenerationis argumentum omnes ſint exiſtimaturi. Vale.

EX COMMENTARIIS DIVI IOANNIS CHRYSOSTOMI IN MATTHAEVM DE SACRARVM SCRIPTVRARVM LECTIONE.

DEbebamus quidẽ nos neq; ulla ſcripturarũ ope indigere, ſed ita puritate uitę pręſtare, ut ſpũs gratia animis noſtris uicẽ librorũ expleret: ut ſicut libri attramento, ita corda noſtra ſpiritu eſſent inſcripta. Quoniam uero gratiam hanc repudiauimus, age uel ſecundam nauigationẽ amplectamur. Nam prius illud longe melius fuiſſe ex ijs quę & dixit & fecit Deus, nobis manifeſtauit. Cũ Noe enĩ et Abrahã et filijs eius, et Iob, et Moyſe non per literas, ſed ipſe, cũ purũ eorum animum inueniſſet, coràm loquebatur Deus. Vbi autem in fundum improbitatis totus hebręorũ populus fuiſſet delapſus, poſtmodum literę & tabulę, ut per eas commonerentur, neceſſarię euaſerũt. Atq; hoc ſanctis contigiſſe non in uetere tantũ teſtamento, ſed in nouo quoq; uidere unuſquiſq; põt. Neq; enim Apoſtolis ſcriptum quicpiam dedit Deus, ſed loco literarum ſpiritus gratiam daturũ ſe eſſe promiſit. Ille enim inquit, cõmemorabit uobis oĩa. Vt q; hoc multo melius fuiſſe intelligas, audi quid per prophetam dicat; Inſtituam, inquit, uobis teſtamentũ

Gen.6. b
Gen.17. a
Iob.38. a
Exo.3. a
Exo.20. a
Exo.34. a
Ioã.14. d
Hiere.31. f

nouum, dans leges meas in animum ueſtrum,
& in corda ueſtra ſcribam ipſas, et erunt omnes
dociles Deo. Vnde Paulus excellentiã hanc ſi-
2.Cor.3.a gnificans ſe non in tabulis lapideis, ſed in tabu-
lis cordis carneis legem accepiſſe dicebat. Sed cũ
tempore procedente alij dogmatibus, alij uita et
moribus exorbitaſſent, rurſus literarum com-
monitione opus fuit. Conſidera igitur quan-
tum malum ſit, ſi nos qui ita pure uiuere debe-
bamus, ut ne ſcripturis quidem ullis indigere-
mus, ſed loco librorum corda noſtra ſpiritui in-
ſcribenda exhiberemus: ubi preſtantiam eam
amiſimus, & literarum adiumẽto indiguimus,
ſecundo remedio opportune uti non uelimus.
nam ſi crimen eſt ꝙ eò relapſi ſimus, ut literarũ
auxilio indiguerimus, & gratiam ſpiritus non
ſeruauerimus: quanta accuſatione digni cenſen
di ſumus, ſi ex oblato nobis hoc adiumento uti-
litatem conſequi recuſemus, & quaſi fruſtra nõ
bis datas literas negligamus? in maiorem ſane
pœnam incideremus. Quod ne nobis contin-
gat, diligenter quęſo ſcripturis attendamus: &
conſideremus, quo pacto uetus lex fuerit tradi-
ta, & quo pacto nouum teſtamentum inſtitu-
tum. Quo modo igitur, & quando, & ubi data
illa lex fuit? Poſt Aegyptiorũ perniciem in de-
Exo.19.a ſerto, in mõte Sina, cum ex eo & fumus et ignis
exiret, cum tubę ſonitu, et tonitruis, et fulguri
bus cum in ipſam caliginẽ penetraſſet Moyſes.
In nouo autem teſtamento non ita, neq; in de-
Act.2.a ſerto, neq; in monte, neq; cum fumo & tenebris
& caligine & procella, ſed principio diei in do-

mō oībus confidentibus multa cum quiete effecta omnia ſunt: quippe cum illis, q rudiores adhuc erant & intractabiliores, corporali quadā ſpecie opus fuerit, deſerti uidelicet, mōtis, fumi, ſonitus tubę, aliorumq́ſ ſimiliū: ſublimiores uero & obtemperantiores: qui corporum ſenſum tranſcenderant, nulla huiuſmodi re indigerent. Nam licet in ipſis ſonitus etiam quidam contigerit, id nō ob Apoſtolos, ſed ob Iudęos qui aderant, euenit, quorum etiam cauſa linguę quaſi ignis apparuerunt. Si enim etiam poſt hæc ſigna muſto eſſe plenos Apoſtolos dixerunt, multo magis ſi nihil eorum uidiſſent, fuiſſent dicturi. Atq́ in ueteri quidem teſtamento cum aſcēdiſſet Moyſes, ita Deus deſcendit: Hic natura noſtra in cœlum, immo in ſolium regale ſubducta ſpiritus deſcēdit. Si autem ſpiritus eſſet minor, quę facta ab ipſo ſunt, maiora atq́ admirabiliora nullo pacto eſſent. Nam ſicut tabulę hę cordis multo meliores, ita facta multo fuerunt ſplendidiora. Non enim e monte deſcenderūt Apoſtoli, ſicut Moyſes, lapideas tabulas in manibus geſtantes: ſed ſpiritum in animo circunferentes, & theſaurum quendam & fontem dogmatum & gratiarum & bonorum omnium ſcatentem aperientes atq; effundentes cum libri ipſi eſſent per gratiam ac leges animatę, quocunq́ diſcurrebant. Ita tria milia hominum, ita quinq́ milia, ita totius orbis populos attraxerunt, cum Deus per eorum linguam omnes accedentes alloqueretur.

Act. 2. a
Exo. 19. a
2. Cor. 3. d
Exo. 19. d
Act. 2. g.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI.
in acta Apoſtolorum pręfatio.

MVltis neq; q̃ ſit liber is, neq; qs eũ
ſcripſerit ac cõpoſuerit, ſatis notũ
ẽ. iccirco ego in hoc p̃cipue neceſ
ſario mihi ĩcũbendũ cẽſui, ut igno
rãtes monerẽ, & nõ cõmitterem ut tantus the
ſaurus lateret, atq; occultus iaceret. Tãta enim
philoſophia, & dogmatum rectitudine, eorum
maxime quę de ſpiritu dicta ſunt, eſt refertus,
ut non minorem q̃ euangelia nobis afferre uti
litatem poſſit. Ne igitur ipſum negligenter pręę
tereamus, ſed ſtudioſe atq; accurate perpenda-
mus. Hic enim uidere licet ea quę in euangelijs
prędixit Chriſtus, re ipſa eueniſſe, ut in rebus
ipſis lucentem iam ueritatẽ conſpiciamus. Hic
multam diſcipulorum in melius mutationẽ ex
ſpiritu effectam animaduertere poſſumus. Au
Ioã.14.b. diuerant quippe à Chriſto dicente; unuſquiſq;
qui in me credit, ſigna quę ego facio, etiam ip-
Matth.10.b & c. ſe faciet, & maiora his faciet. Audiuerãt, cum
prędiceret, ad principes & reges deducendos ip-
Ioã.16.g. ſos eſſe, & in ſynagogis illorum eſſe flagellan-
dos, innumerabilia paſſuros, atq; omnia demũ
Matth.24.a & b. ſuperaturos, in totoq; mundo euangelium eſſe
prædicandum. Quę ſanè omnia uera euaſiſſe
hoc in libro intueri unuſquiſq; poteſt. necnon
plura alia, quę cum diſcipulis uerſans Chriſtus
pręnũciauit. Ipſos uero Apoſtolos per mare ac
terram tanq̃ aues tranſuolando hic percurrere
uidebis, & timidos illos atq; imprudentes ali-

quando, repente alios fuiſſe effectos, ut & diui-
tiarum ſuperbia, & gloria, & ira, & cupiditate
& omnibus huiuſmodi ſublimiores euaſerint:
Nullam in his uel inuidiam ut prius, uel princi
patus cupiditatem animaduertes, ſed maximã
in omnibus concordiam, atq; omnem deniq; uir
tutem abſolutam ac perfectam, charitatemq; in
primis fulgentem in ipſis admiraberis: de qua
multa ſępe ipſis pręceperat magiſter, cum dice
ret, in hoc cognoſcent omnes uos meos eſſe diſci Ioã.13. d
pulos, ſi mutua uos charitate fueritis proſequu
ti. Adde q̃ dogmata etiam quędam inuenire hic
poſſumus; quę niſi hic extaret liber, nemini
aliunde ita innoteſcerent: ſed ſalutis noſtrę ſum
ma quãtum ad uitã & decreta ſpectaret, obſcu
ra eſſet, atq; occultaretur. Quòd autẽ maiorẽ
partem huiuſce libri Pauli geſta qui ſupra om
nes alios maxime laborauit, ſibi uendicarint,
illud in cauſa eſt, quod qui librum hunc compo
ſuit beatus Lucas, diſcipulus ipſius fuit. Cuius
quidem Lucę uirtutem cum multis alijs ex re-
bus, tum pręcipue ex eo conſpicere ualemus, q̃
magiſtro ſemper adhęſerit, ſequutusq; ſemper
eum fuerit. Nam quando etiã omnes ipſum de-
ſeruerant, alius in Galatiam, alius in Dalmatiã
profectus, quid de ipſo dicat Paulus, audi: Lu- 2.Timó.4.b
cas eſt, inquit, ſolus mecum. & ad Corinthios 2.Cor.8. c
ſcribens de ipſo ita loquitur: cuius laus in euan-
gelio eſt per omnes eccleſias. & cum inquit, Cę 1.Cor 15.a
phę apparuit, deinde undecim iuxta euangeliũ
quod accepiſtis, de hoc loquitur. Quare ſi quis
tractationem hanc ipſi attribueret, cum ipſi di-

co, dico Chriſto: non erraturus eſſe uideretur. Sed cur, dicet quiſpiã, ſi ſemper cum ipſo fuit, non omnia uſq; ad finem deſcripſit? reſpondendum illud eſt: ijs qui diligentiã adhibere uoluerint, hęc ſufficere: ipſoſq; ijs q̃ neceſſaria erant, attẽdiſſe, neq; libris conſcribẽdis ſtuduiſſe, cũ multas etiam ſine ſcriptis traditiones relinquerẽt. Oĩa igitur quę hoc in libro cõſcripta ſunt, digna quidem ſunt admiratione, ſed illud tamẽ pręcipue, quod Apoſtoli ſeſe ad audientium captum conſenſione quadã uſi demittũt: id quod ſpiritus eis ſuggeſſit, quo in diſpenſationis ſermone & prædicatione immorarentur. Vnde cũ multa de Chriſto loquuti fuerint, pauca de eius diuinitate, de humanitate uero & paſſione & reſurrectione, & aſſenſione pleraq; diſſeruerunt. Quod enim tunc requirebatur, erat, ut reſurrexiſſe & aſcendiſſe in cœlos crederetur. Proinde ſicut Chriſtus præcipue atq; ante omnia ſe a patre ueniſſe ſtudebat oſtendere: ita hic pręcipue dat operã, ut reſurrexiſſe Chriſtum, aſſumptumq; fuiſſe, atq; ad eum rediiſſe à quo uenerat, declaret. Niſi enim hoc prius creditũ fuiſſet, maiorq; aliqua reſurrectionis & aſſumptionis confirmatio acceſſiſſet, totũ dogma nõ credẽdum Iudęis apparuiſſet. Iccirco ſenſim ac paulatim ad altiora ipſos prouehit. Athenis uero

Act. 17. g ro etiam hominem Chriſtum appellat Paulus, neq; quicq; aliud adiungit. Nam ſi Chriſtũ ipſum de ęqualitate quam cum patre habebat, diſ

Ioã. 10. f. ferentem lapidare ſępenumero conati ſunt, &

Matth. 26. ſ maledicum propterea uocabãt; ſero profecto à

piſcatoribus idē admiſiſſent: prę ſertim cum iā crucis opprobriū prę ceſiſſet. Sed qd Iudęos dico? cum ēt ipſi diſcipuli tunc ſublimiora dogmata audiendo ſępe turbarentur, ac ſcandalo afficerentur: unde ipſis ēt dicebat: multa habeo uobis dicere, ſed geſtare ea non poteſtis. Q. ſi illi qui tādiu cum eo uerſati fuerant, qui tot arcanorum facti fuerant participes, qui tot miracula conſpexerant, percipere ea non poterant: quomodo homines ab aris & idolis, & uictimis, & felibus, et crocodilis, talia. n. erant quę à gręcis colebantur, atq; aliis huiuſmodi auulſi repente ita ſublimes dogmatum ſermones admiſiſſent? Quomodo iudęi, quorum aures per ſingulos dies huiuſmodi monitionibus perſonant, Dn̄s Deus tuus, Dn̄s unus eſt, & pręter ipſum non eſt alius: q ipſum cruci affixū inſpexerunt, imo etiā cruci ipſi affixerunt, & ſepelierunt, & non uiderunt reſurrexiſſe: ſi Deū ipſum illum eſſe, et patri ęqualē audiuiſſent, nō maxime omniū refugiſſent, ſeſe q; ab aliorū conſortio abrupiſſent? Propterea ſenſim ac paulatim ipſos hos pro uehunt, multūq; hac conſenſionis diſpenſatiōe utūtur: abundantiorem ēt ſpiritus gratiā conſequuntur, maioraq; q̄ ipſe fecerit, in nomine ipſius operantur: ut utroq; hoc modo eos humi iacentes excitarent, et reſurrectionis pdicationē cōfirmarent. Hic. n. liber reſurrectionis pręcipue demonſtratio eſt: qua credita cętera apte progrediuntur. Atq; huiuſce quidē libri argumentum, ac totus ſcopus, ſicut ſummatim colligere quiſpiam poſſet, huiuſmodi eſt.

Ioā. 6. f.
Ioā. 16. c.
Deut. 4. f.
Deut. 6. a
Act. 5. c.
Act. 19. b.

LIBRI GESTORVM argumentum.

APoſtolorũ geſta qui narrat, eſt Lucas euangeliſta: qui cum Antiochenus eſſet genere, & ſcientia medicus, ſimul cum Apoſtolis & pręcipue cũ Paulo peregrinatus eſt: atq; ita ea quę accurate nouerat, deſcribit. Capita eorũ quę narrat, hęc ſunt. Angelis excipientibus aſſumptũ eſſe Dominum: Spiritũ ſanctum in quinquageſima in apoſtolos & omnes qui aderant, effuſum fuiſſe: Matthiã loco Iudę proditoris fuiſſe ſubſtitutum: Septem diaconos inſtitutos fuiſſe. Quo pacto electus Paulus fuerit, & quę ſit paſſus. Quęcunq; item Apoſtoli oratiõe & fide in Chriſtum miracula fecerint.

SIGNA Apoſtolorum quę hic narrantur, hęc ſunt.

PETRVS & Ioannes claudum ab ortu qui ad ſpecioſam portam conſidebat in nomine Domini curauerunt. Cap. 3.

Petrus Ananiã & Sapphirã q ex pecunijs quas Deo ꝓmiſerant, quaſdã defraudauerãt, coarguit, et ſtatim mortui ceciderũt. Cap. 5.

Petrus in Ioppe Dorcadam quę & Tabetha dicebatur, mortuam precibus effuſis a mortuis ſuſcitauit. Cap. 9.

Petrus uas e cœlo demiſſum omnibus animalibus plenum inſpexit. Cap. 10.

Petri umbra ingredientis ſuper ęgrotãtes pertranſiens eos ſanabat. Cap. 5.

Petrus uinctus & cuſtoditus in carcere non ui

dētibus militibus fuit abſolutus. et Herodes uermibus corroſus interĳt. Cap.12.
STEPHANVS ꝓdigia facit & ſigna. Cap.6.
PHILIPPVS Eunucho legenti propheam Eſaiam aſtitit, eumqꝫ baptizauit. Cap.8.
Philippus idē in Samaria multos ſpūs eiecit, & claudos et reſolutos multos curauit. Cap.8.
Philippus raptus à ſpiritu, atqꝫ in Azotum trāſlatus eſt. Cap.8.
PAVLVS cū appropīquaret Damaſco uiſione inſpexit, et ſtatī euāgeliſta euaſit. Cap.9
Paulus ī Lyſtris claudū ab ortu in nomine Domini ſanauit. Cap.14.
Paulus ex uiſione in Macedoniam eſt uocatus. Cap.16.
Paulus mulierem ſpiritum Pythonis habentē in philippis purgauit. Cap.16.
Paulo & Syla cū in carcere concluſi eſſent, & compedibus ligneis conſtricti, media nocte orantibus, factus terrę motus eſt, ac ſoluta eorum uincula ſunt. Cap.16.
A corpore Pauli ſudaria ſupra ęgrotantes & a dęmonibus uexatos imponebantur, & ſalutem conſequebantur. Cap.19.
Paulus in Troade Eutychum e feneſtra delapſum ac mortuū ſuſcitauit. Cap.10.
Paulus magum Elymam in Cypro īcrepauit, & cęcum eum reddidit. Cap.13.
Cū nauigaret Romam Paulus magna tempeſtate & ipſe et qui cum eo in naui erant, per quatuordecim dies agitati ſunt, cūqꝫ omnes morituros ſe crederent, aſtitit Dn̄s Paulo,

& dixit, cauſa tua his uitam donaui: atq; ita incolumes euaſerunt. Cap. 27.

Egreſſum e naui Paulum cum uipera momordiſſet, oẽs ipſum moriturum confeſtim eſſe opinabantur. ubi uero illęſus ꝑmanſit, Deũ eſſe exiſtimabant. Cap 28.

Patrem Publij in inſula torminibus laborãtem impoſitis manibus ſanauit Paulus, & alios multos ęgrotantes curauit. Cap. 28.

NOMINA DVODECIM APOSTOLORVM.

SImon q dicit Petrus. Andreas fr̃ eius. Iacobus. Ioannes. Philippus. Bartholomęus. Thomas. Matthęus publicanus Iacobus Alphęi. Simõ Cananęus. Iudas Iacobi fr̃. Matthias ĩter duodecim loco proditoris Iudę ſubrogatus.

SEPTEM DIACONORVM NOMINA.

STephanus. Philippus. Prochorus. Nicanor. Timon. Parmenas, & Nicolaus.

EX SEPTVAGINTA DOMINI APOſtolis fuerunt etiam hi.

BArnabas. Soſthenes. Cephas cognominis Petri. Matthias q ĩter duodecim cõnumeratus poſtea fuit. Barſabas, et Linus, de quo ad Timotheum ſcribens meminit Paulus. Thaddęus, & Clopas, et qui cum ipſo erant.

VBI APOSTOLI EVANGELIVM Chriſti prędicarint, & quo modo defuncti uita fuerint.

SIMON PETRVS Apoſtolorum princeps, cũ ut epiſtolis ſuis ipſe declarat, in Põ

to et Galatia et Cappadocia et Bithinia et in Ita
lia euangeliũ prędicaſſet, Romę poſtea ſub Ne
rone capite deorſum uerſo ita ipſum poſtulãte
cruci affigit, Romęq; .3. Kalẽ. Iul. ſepelit.
ANDREAS frater eius ſicut patres noſtri tra
diderunt, Scythis, Sogdianis, Sacis euangelium
Dñi noſtri Ieſu Chriſti prędicauit, & ĩ magna
urbe ubi caſtrũ eſt Apſorus & Phaſis fluuius.
Sepelitur autem Patris Achaię urbe, cum ab
Aegea proconſule cruci fuiſſet affixus.
IACOBVS Zebedęi filius duodecĩ tribubus
q̃ in diſpſione erãt, euangeliũ prędicauit: et ab
Herode tetrarcha q ẽt Agrippa dicebatᷣ, gladio
eſt interẽptus in urbe Marmarica ſepultus eſt.
IOANNES frater eius in Aſia euãgeliũ Chri
ſti prędicauit cum uero a Traiano in Pathmũ
inſulã ob predicationem Dñi fuiſſet relegatus,
ibi euãgeliũ conſcripſit. Epheſi ſepelitur, cum
adhuc uiueret, Deo ita uolente.
PHILIPPVS apoſtolus in Phrygia euange
lium Dñi prędicat. in Hieropoli ſepelitur.
BARTHOLOMAEVS Apoſtolus Indis prę
dicauit, ĳs qui felices appellantur. ipſiſq; euan-
geliũ Matthęi tradidit. Albani conſopitur, quę
magnę Armenię indicę urbs eſt.
THOMAS apoſtolus ſicut proditum memo-
rię eſt, Parthis, Medis, Perſis, Germanis, Hyr
canis & Bactris Chriſtum euãgelizauit. In ur
be Calamina Indię ſepultus eſt.
MATTHAEVS euangeliſta euangeliũ He-
braica lingua conſcriptum edidit. In Hierapoli
Parthię obdormiuit, atq; ibidẽ eſt ſepultus.

IACOBVS Alphęi ꝗ iuſtus ē cognominatus, primus Hieroſolymorū epiſcopus lapidibus à Iudęis in Hieruſalem eſt interfectus, atq; ibi ſepultus in templo eſt.

TADDAEVS q et Lebbęus, et Iudas Iacobi appellabat̃ Edeſenis et toti Meſopotamię uerbū xp̄i annūciauit ſub Augaro Edeſenorū principe. Beryti ē defunctus, ac ſepultus.

SIMON Cananęus Clopę filius, q & Iudas, poſt Iacobū iuſtū epiſcopus Hieroſolymis extitit. cumq; annū centeſimum ac uigeſimum ageret, crucis martyrio ſub Traiano rege ē uita deceſſit.

MTTHIAS unus ex ſeptuaginta diſcipulis loco Iudę Iſcariotis cū undecī cōnumeratus ī Aethiopia exteriore morit̃, ī regiōe ubi ē caſtrū Apſarus, cū ibi uerbū Dn̄i nunciaſſet.

PAVLI PERAGRATIO, ET MARTYRIVM.

PAulus apoſtolus à Damaſco incepit, et deuenit Hieruſalē, inde Tarſum, e Tarſo Antiochiā et rurſus ſecundo Hieruſalē redijt: atq; inde iterum Antiochiā. Vnde ſegregatus cum Barnaba in apoſtolatū Seleuciam uenit: deinde in Cyprum eſt profectus, ubi ēt Paulus eſt cœptus uocari. Poſtea Pergen, tum Antiochiā Piſidię, inde Iconiū, ex Iconio Lyſtrā & Derbē Lycaonię urbes peruenit. in Pamphyliā deinde, et Pergē, et Attaliam: ac rurſus tertio in Antiochiā Syrię. poſtea peragrata Syria et Cilicia iterum Derbē et Lyſtrā redijt, ubi Timotheū circuncidit. In Phrygiā poſtea et Galaticā regionem

gionem abijt, inde in Myſiã & Troadem, inde Neapolim, atq; illinc Philippos Macedoniæ deuenit. Pertranſiẽs deinde Amphipolim et Apolloniã Theſſalonicã eſt ꝓfectus, inde Berrhœã, inde Athenas, Athenis Corinthũ, unde in Epheſum trãſiit. Ex Epheſo in Cæſareã, e Cæſarea ſecundo in Anthiochiã Piſidiæ eſt ꝓfectus. Inde in Galaticã regionem et Phrygiã Poſtea ſecundo Epheſum uenit. Peragrata deinde Macedonia in Græciam deuenit. atq; inde repetita Macedonia Philippos ſecundo petijt. e Philippis in Troadẽ profectus eſt, ubi Eutychũ qui e feneſtra ceciderat, ſuſcitauit. Poſtmodũ in Aſſum, inde in Mitylenem, inde e regione Chij, inde in Samũ, inde in Miletũ peruenit. Deinde accerſitis ijs qui Epheſi erãt, colloquutus cũ ipſis eſt. Poſtea in Coum atq; inde Rhodũ deceſſit. inde in Patara, e Pataris in Tyrũ. tum in Ptolemaidem. inde in Cæſareã. e Cæſarea rurſus tertio in Hieruſalẽ aſcendit. Inde traductus in Cæſareã, ac deinceps uinctus Romã perrexit. nã è Cæſarea in Sidonẽ, e Sydone in Myra Lyciæ, atq; inde in Cnidũ deueniunt. unde poſtea magna tẽpeſtate agitati in inſulã Melitam eiecti ſunt, in qua cum Paulus a uipera in manu fuiſſet morſus, illæſus ꝑmãſit. Ex inſula Syracuſas adeũt, inde Rhegium, e Rhegio Puteolos petũt. Vnde poſtea pedeſtri itinere Romã proficiſcenti Paulo fratres uſq; ad Appii forum & tres tabernas obuiã proceſſere. Cum uero ingreſſus Romam eſſet, atq; ibi aliquantum tempus docuiſſet, poſtea ſub Nerone Cæſare trigeſimo ſexto anno

✠✠✠

a paſſione Domini, cum bonũ certamen certaſſet, detruncato capite martyriũ conſummauit, tertio Kalendas Iulias, anno ab aduentu Dñi noſtri Ieſu Chriſti ſexageſimo nono. Sunt aũt ex quo martyriũ obiit, trecenti ac triginta anni uſq; ad pręſentẽ hunc conſulatum qui quartus eſt Arcadij, & tertius Honorij fratrum imperatorum Auguſtorum, quindecennalis circuitus indictione nona.

MARCVS euangeliſta cum Alexãdrenſibus & toti circum uicinę regioni uſq; ad Pentapolim Domini euangeliũ pręadicaſſet, Alexandrię in Bucolis cum Iđaro primo Lyci martyre ſepelitur. Quem Alexander detulit, & ubi omnes epiſcopi poſiti ſunt, collocauit.

TITVS epiſcopus Cretę Cretenſibus, & circum adiacentibus inſulis Dñi euangelium annunciauit, & ibi mortuus eſt, ac ſepultus.

CRESCENS in Gallijs cũ pręadicaſſet obdormiuit, atq; ibidem humi eſt conditus.

EVNVCHVS Candacis reginę Aethiopũ in Arabia felice & in Taprobana inſula euangelium pręadicauit. eundem ibidem martyrium obijſſe, & magnifice ſepultum fuiſſe fama obtinet. & uſq; ad hodiernum diem cœmeterium eius extat.

APOSTOLICORVM GESTORVM argumentum alterum.

ET ſi acta ſeu geſta apoſtolorum liber hic inſcribit, maiori tñ ex parte Pauli facta continet: quę qui hęc conſcripſit Lucas,

optime cognoſcebat: utpote qui ſimul cū eo & uixerit, et peregrinatus ſit, et multa ei neceſſaria ſubminiſtrarit. A geſtis aūt aliorum apoſtolorū exordiri hiſtoriā neceſſe ipſi fuit, quia niſi eā prius fuiſſent expoſita, de Paulo exacte tradi quippiam non poterat. Q uo pacto .n. ipſius crudelitas et ferocia in diſcipulos Chriſti anteq̃ ad prędicationē acceſſiſſet, fuiſſet manifeſtata? quo pacto in cęde Stephani conſobrini ſui cōſenſus apparuiſſet? quo pacto eius inexpectata uocatio et conuerſio erga eos quos antea pſequebatur, et periculorū pro ipſis ſuſceptio potuiſſet declarari? quę omnia iudęos ſemp ita irritabant atq; exagitabant, ut rabide in eum ferri cogerentur. Nihil ſane horū pſpici ſatis potuiſſet, niſi Apoſtolorū hiſtoria pręceſſiſſet. Prętere a ſi ab ipſo Paulo narrationē incepiſſet, prorſus ad explicāda ea quę ipſi contigerunt, digreſſione ſępe uti fuiſſet neceſſe; atq; ita ſępe narrationis ſeries fuiſſet interrupta, dum multa ſubinde interſerunt, ſine qbus euidenter cōſtare quod de Paulo diceret, non potuiſſet. V t igitur et perſpicuā de eo et non interruptam hiſtoriā ſtrueret Lucas a cōmunibus apoſtolorū geſtis eſt exorſus. Poſteaq̃ uero ad Paulum deuenit, propoſitum in eo ſuum pſequutus eſt, atq; omiſſis cęteris quod a principio īſtituerat, abſoluit. Non ſcripſit aūt neq; mortem Pauli, neq; eius ad Neronem ſecundā abductionem; licet cū eo adhuc eſſet, cum Paulus ipſe dicat, Lucas mecum eſt ſolus: uel qa hiſtoriam ppetuam cōponere minime ppoſuerat, ſed eatenus tm̄ pro-

Act. 9. a
Act. 18. g. d
Act. 9. c. d.
2. Timo. 4. b

gredi uolebat, ut feruens eius erga Chriſtũ ſtudiũ et adhęſionem, quęq; eò ſpectabãt, manifeſtaret: uel q̃a occaſio ei data non fuerit, qua deducere ad calcem inſtitutũ opus liceret: quippe cũ multę a pſequutoribus Chriſti quę tunc icepere, turbationes eſſe ĩpedimento potuerint. Licet igitur liber is geſta apoſtolorũ a principio polliceat̃, ſicut iam diximus, uerius tñ ſpiritus ſancti geſta in eo cõtinentur: Quę. n. admirabilia ab Apoſtolis facta fuerint ſimul ac ſancto ſpiritu fuerunt afflati, ex hoc libro cognoſcimus: quę plane ſpiritus ipſe per eos efficiebat. Quin et prędictionũ Chriſti ex hoc libro euentus manifeſtat̃. Nã quod dicebat, & maiora his faciet, tunc impletũ uidemus, cum umbra apoſtolorũ, & ſudaria a corpore ipſorum deſumpta mirabiliter ęgrotantibus, ac uexatis a dęmonibus ſuccurrerent. Ita ut non abre eſſe uideretur, ſi euangelium Chriſti geſta, librum hunc ſpiritus ſancti geſta appellaremus.

Ioã. 14. b.
Act. 5. c.
Act. 19. b

LIBRI GESTORVM APOſtolorum capita.

De pręceptione Chriſti diſcipulis ne diſcederẽt ab Iſrael: de aſcenſione eius in coelum, & ſubſtitutione Matthię in locum Iudę. Cap. I.

De diuino ſpũs ſancti in die Quinquageſimę in credentes deſcenſu, ubi uarijs linguis loquuntur Apoſtoli, et Petrus admonitionẽ facit ex pphetis de paſſione, et reſurrectiõe, &

aſſumptione Chriſti & dono ſpũs ſancti. & tria milia iudæorum baptizãtur. Cap.2.
De claudi curatione, & Petri ſuper ea re ad Iſraelitas monitione & exhortatione ad pœnitentiam. Cap.3.
De põtificũ inuidia ob miraculũ id, et Petri & Ioãnis cõprehenſione. tũ eorundẽ dimiſſione facta cõminatione ne amplius Chriſtum pdicent. de oratione ab eccleſia eã ob rem facta, et gratiarũ actione ad Deũ. Cap.4.
De Anania et Sapphira ob defraudationem precij agri a Petro morte mulctatis. de Apoſtolis in carcerem coniectis, et ab Angelo nocte eductis ad pdicandum Ieſum. ubi rurſus eos captos in concilio pontificis Gamaliel exemplis adductis dimittendos hortatur. et flagris cęſi dimittuntru. Cap.5.
De creatiõe ſeptem Diaconorũ, & Iudęorum in Stephanum calumniatione. Cap.6.
De Stephani cõcione in qua de teſtamento Dei ad Abrahã, et de duodecim patriarchis, de fame et emptione frumẽti, et recognitione filiorũ Iacob: de ortu Moyſis, et Dei apparitiõe ipſi facta in monte Sina: de exitu ex Aegypto: de fabricatione uituli ęnei, uſq; ad Salomonis tempora & templi ędificationem. de lapidatione Stephani. Cap.7.
De perſequutione eccleſię & ſepultura Stephani. de Philippi prędicatiõe et miraculis in Samaria: ubi multi crediderunt, iter quos erat etiam Simon magus. ad quos miſſi Apoſtoli ipoſitis manibus ſpũm ſanctum in ipſos dedu

xerunt. de Simonis increpatione: et Eunuchi baptizatione a Philippo. Cap. 8.
De diuina uocatione Pauli ad apoſtolatum, & eius baptiſmate p Ananiam. de fiducia Pauli in prędicando Ieſu. de coniunctione eiuſdem cum Apoſtolis p Barnabam. De Aenea reſoluto in Lydda ſanato a Petro. de Tabita mortua ab eodem ſuſcitata. Cap. 9.
De uiſione Cornelij in Cęſarea, et uiſiõe Petri in Ioppe. De conuerſione Cornelij et baptiſmo, et deſcenſu ſpũs in gentiles. Cap. 10.
De diſceptatiõe Petri cum Apoſtolis, quibus de Cornelio omnia recenſet. de Barnabę miſſione in Antiochiam. de prędictiõe famis ab Agabo. Cap. 11.
De Iacobi occiſione, & Petri comprehenſione ab Herode, liberationeq; eius e carcere et uinculis ab Angelo facta. de acerba & pernicioſa Herodis morte. Cap. 12.
De Barnabę et Pauli miſſione in Cyprũ et ſpũ ſancto, ubi Paulus Elymã magũ excęcat. de cõuerſione eorundẽ ad gẽtes cũ iudęi admittere prędicationem eorum nollent. Ca. 13
De perſequutione Pauli & Barnabę in Iconio ob prędicationem. de ſanatiõe claudi in Lyſtris à Paulo facta, ob quam Lycaones Barnabam & Paulum deos exiſtimabant. de Pauli lapidatione. Cap. 14.
De decreto Apoſtolorũ Hieroſolymis facto, ac miſſo p epiſtolã ad eos qui ex gentibus crediderant, in quo quid obſeruandum eis ſit, ſtatuunt. de diſſenſione Pauli & Barnabę ob

Marcum. Cap. 15.
De Timothei circuncißione, & de profectione Pauli cũ eo ex reuelatione in Macedoniam. de Purpurarię Lydię mulieris conuerſione, de eiectiõe ſpũs e puella Pythonem habente, ab quã concluſi in carcerem Paulus et Sylas oratione facta e carcere orto terręmotu liberati ſunt. & de cuſtodis carceris conuerſione. Cap. 16.
De ſeditione facta in Theſſalonica ob p̃dicatione. de fuga Pauli et Sylę in Berrhœã, et inde Athenas. de oratione Pauli ad Areopagitas. & cõuerſione Dionyſii Areopagitę. C. 17.
De Aquila & Priſcilla, de Tito, & conuerſione archiſynagogi Corinthi: de deductiõe Pauli ad Gallionem ꝓconſulem. de diſceſſione e Corintho, & profectiõe in Epheſum. De Apollo eloquente homine & fideli. Cap. 18.
De baptiſmo et ſpiritus ſancti dono dato ꝑ orationem Pauli ijs qui Epheſi crediderant. de filijs Sceuę Iudęi contra quos inualuit dęmon. de cõfeßione credentiũ. de ſeditione a Demetrio aurifice cõcitata cõtra Apoſtolos. C. 19
De Pauli peragratione in Gręciam, et Macedoniam, & Troadem ubi Eutychus à Paulo ſuſcitatur: in Aſſum, Mitylenem, Samum, Miletum quò aduocatos ſeniores Epheſi Paulus monitione confirmat. Cap. 20.
De nauigatione Pauli à Mileto in Cęſaream uſq; Paleſtinę: ubi Agabus Paulo comprehenſionem in Hieruſalem prophetat. de profectione Pauli in Hieruſalem, ubi a Iacobo

admonetur ut purificetur. de tumultu concitato in Hieruſalem a Iudęis, et comprehenſione Pauli. Cap. 21.

De oratione Pauli ad Iudęos, ubi de uocatione ſui, & uiſione agit, qua admonitus a Deo eſt ut Hieroſolyma proficiſceretur. ob quod cū cędendus eſſet, ſe ciuem eſſe Romanū dicens liberatus eſt. Cap. 22.

De loquutione Pauli in concilio. de quadraginta uirorum coniuratione ut ipſum occiderent, & de indicatione eius ad Lyſiam. de tranſmiſſione Pauli ad Felicem pręſidem in Cęſaream. Cap. 23.

De accuſatiōe Tertulli aduerſus Paulū, et Pauli reſpōſione apud Felicē pręſidē. Cap. 24.

De ſucceſſione Feſti in prouinciam, ad iudiciū cuius Paulus adductus ad Cęſarē appellat: de deductione eius ad Agrippam. Cap. 25.

De defenſione Pauli qua apud Agrippam uſus eſt, ubi de religione ſua, & uocatione ad euāgelium agit. & nihil mali egiſſe ab Agrippa iudicatur. Cap. 26.

De nauigatione Pauli Romā periculis plurimis et maximis plena. ubi de ſpe ſalutis ꝑ Angelū ſibi ſignificata ſimul nauigantes monet. de naufragio eiuſdem. Cap. 27.

De euaſione in inſulam Melitam, ubi morſus à uipera Paulus nihil mali eſt paſſus, & patrem Publij morbo dyſenterię laborātem ſanat. deq; profectione eius Romam uſq;, & colloquutione, & prędicatione cum Iudęis ibidem habita. Cap. 28.

EXPLANATIO VETERUM
Sanctorum Patrum, ab Oecumenio ex
diuerſis cōmentarijs collecta,
atq; in compendium
redacta

IN ACTA APOSTOLORUM,

IOANNE BERNARDO FELICIANO INTERPRETE.

De præceptione Chriſti diſcipulis ne diſcederent ab Iſrael: de aſcenſione eius in cœlum, & ſubſtitutione Matthiæ in locum Iudæ. Cap. I.

PRIMUM SERMONEM feci de omnibus o Theophile, quæ incepit Ieſus et facere et docere, ad eũ uſque diem, quo Apoſtolis quos elegerat, mãdatis per ſpiritum ſanctum traditis, aſſumptus eſt.

SERMONEM inquit primũ, non euangelium, cum tamen Paulus euangelium ſuũ appellet, cum ait (ſecundũ euãgelium meũ) 2.Tim.2.b
iactantiam enim vbiq; euitant: perinde ac Matthæus, qui librum generationis inſcribit. Quòd Matth.1.a
ſi Marcus principiũ, inquit, Euangelij Ieſu Chriſti, non ita intelligendum eſt, vt ſua ſcripta euangelium vocarit, ſed Chriſti prędicationem: cuius initium feciſſe Chriſtum manifeſtũ eſt, vbi primum à Ioannis baptiſmate prodijt. Generatio autem ex virgine, quęq; ad eam ſpectant, reuela- Mar.1.a

tionis myſterij Chriſti, eiuſque hominis facti origo extitit. quo etiam principio ſuarum hiſtoriarum et Matthæus, & ipſe hic Lucas vſi ſunt. Quāquā hæc ſcripta, quippe quæ verum euangelium, id eſt Chriſti doctrinā contineāt, fideles poſtea euangelia appellanda cenſuerūt. Cū vero (de omnibus) inquit, Euangeliſtæ Ioāni videtur aduerſari. ille ſiquidem nō poſſe hæc vllo modo
Ioan.21.g ſcribi aſſerit: neque enim mundum libros qui ſcriberentur, eſſe capturum: hic de omnibus a principio ad aſſumptionem vſque ſermonem feciſſe ſcribit. quid igitur dicendum? Lucam nempe hic dicere ſe de omnibus neceſſarijs atque ad rē pertinentibus nihil prætermiſiſſe, quibus prædicationis diuinitas ac veritas cōprehendatur. quippe cum etiam ipſe Ioānes de omnibus his diſſeruerit. nihil. n. prætermiſit, quo poſſit vel verbi ſecūdū carnē diſpenſatio credi atque agnoſci, vel diuinitatis magnificētia emicare, atque īnoteſcere. O THEophile) princeps erat hic Theophilus. nec mireris quod vnius viri cauſa tantū laborē ſuſcepit Lucas, vt duos ipſi ītegros ac iuſtos libros conſcripſerit. ſeruare enim Domini manda
Matt.18.b tum ſtudebat, qui ait, nō eſt volūtas patris mei, vt vnus ex paruis & puſillis his pereat. ET FAcere & docere) de paſſione intelligit & miraculis quæ fecit. vel quia ex ijs quæ ipſe agebat, monere conſueuerat. AD Eum vſque diem) ordo: ad eum vſque diem quo aſſumptus eſt: reliqua interpoſita ſunt. MAndatis per ſpiritū ſanctum traditis) vel quia ſpiritualia mādata ſignificat, nihilque in ſe mundanum præ ſe ferentia: vel

vt ſpiritum in eo inſitum, cognatumq́; oſtendat: quippe qui nihil eorum quę a Deo perficiuntur, in ſe habeat, quod a ſanctificatrice perſona deficere videatur. Quę vero ſunt hæc mãdata? euntes docete omnes gentes baptizãtes eas in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. ASSumptus eſt, inquit, non aſcendit; adhuc enim de eo tanq̃ de homine loquitur. Matt.28.d Luc.24.g

Q V I B V S *etiam manifeſtauit ſeipſum uiuentem poſteaq̃ paſſus eſt, in multis argumentis, per dies quadraginta apparens ipſis, & loquẽs de regno Dei.* 3

Cum dixiſſet (aſſumptus ẽ) ne aliquis alterius poteſtate id factũ exiſtimaret, ſtatim quod propriæ facultatis erat, ſubiũxit (quibus etiam manifeſtauit ſeipſum viuentem) vt autẽ & paſſum eſſe & ſurrexiſſe eũdem oſtenderet, adiunxit, (poſteaq̃ paſſus eſt) P E R dies quadraginta) non, in diebus: non enim aſſidua cum ipſis conſuetudine vtebatur, queadmodũ ante paſſionẽ, ſed intermiſſa: partim vt maius ipſis deſiderium pręſentię ſuę excitaret: partim vt ſublimiorẽ, diuinioremq́; naturam ſuam oſtenderet. A P P Arens ipſis) qua de cauſa non omnibus, ſed Apoſtolis tantum apparuit? propterea q́ plerique alij myſterij arcana nõ intelligẽtes viſum quoddam, atq́; vmbram eum eſſe exiſtimaſſent. nam ſi diſcipuli ipſi a principio nõ credebant & turbabantur, quid facturum fuiſſe vulgus putandũ eſt? Icciro ex ſignis quorum faciendorum gratiam acceperant Apoſtoli, indubitatam reſurrectionis fidem, cõmuneq́; facit; vt non illis ſolum

modo qui tunc fuerunt, id quod ex ſola viſione euenturum erat, ſed omnibus etiam alijs qui poſtea ſucceſſerunt, reſurrectio fuerit manifeſtata.
E T oquens de regno Dei) Hinc poſſumus cognoſcere Chriſtum poſt reſurrectionem quoque diſcipulos docuiſſe.

E T conuerſans præcepit ipſis ab Hieroſolymis ne recederent, ſed expectarent promißionem patris, quam
Luc.24.8 *audiuiſtis ex me.*

E T conuerſans, vel vt verbum verbo exprimamus, conſaliens, ideſt comedens & bibẽs: hoc eſt ſalis & menſæ particeps factus, græce id eſt συναλιζόμενος. Ab Hieroſolymis autem ne recederent, monuit, eo ꝙ volebat eorum permanſione reſurrectionis fidem certiorem reddi, tum ex miraculis quæ ex inuocatione crucifixi efficiebant, tum ex eorum afflictationibus atq; oppreſſionibus: qui cum a Iudæis multis malis afficerentur, nõ modo ab eius qui crucifixus fuerat, & ſurrexerat, amicitia non recedebãt, verum etiam pro eo conſtanter moriebãtur. ꝙ ſi ab Hieroſolymis ſtatim diſceſſiſſent, nihilq; ex his fuiſſet ſubſequutum, dubia ac ſuſpecta reſurrectio videri potuiſſet: præſertim cum multi etiã illic eſſent, qui erant credituri. Accedit, ꝙ ea quoq; de cauſa expectandum illis fuit, ne aut aliqui dicere poſſent, eos relictis ſuis ad externos gloriabũdos abijſſe: aut ipſi nondum virtute ſpiritus armati ad congreſſus aduerſariorum imbelles redderentur.
P Romiſſionem patris) Et vbi hoc promiſit pater? dicendum, vel per defectum (ab) præpoſitio-

nis locum hunc ita intelligi debere, vt ſit, ſed ex-
pectarent promiſſionem τῶ πατρὸς patris, pro ἀπὸ
τῶ πατρὸς .i. à pre, quã ipſis de ſpiritu ſancto pol- Ioã.14.b
licitus fuerat: Vel quia quemadmodum ipſe in-
quit (quæ a patre audiui, ea annuncio vobis) ita Ioã.15.b
quoq; ſpiritus ſancti promiſſionem, licet ab ipſo
facta fuerit, a patre tamen etiam extitiſſe creden
dum eſt. Si vero de ipſo etiam ſpiritu inquiris,
Ioel locuples ad hoc confirmandum teſtis pro- Ioel.2.g
ducetur, effundam, inquiẽs, e ſpiritu meo in om-
nem carnem. Q Vam audiuiſtis ex me) quãdo
audiuerunt? quando dixit, confert vobis vt ego Ioã.16.b
diſcedã: nam ſi non diſceſſero paracletus & con-
ſolator ad vos non veniet. & rurſus, ego rogabo Ioã.14.b
patrem, & aliũ conſolatorem vobis mittet. Cæ-
terum ſi nondum aduenerat ſpiritus, quo modo
dixit, accipite ſpiritum ſanctum? an quia ita di- Ioã.20.f
cendo idoneos eos ad ſuſcipiendum ſpiritum red
didit, quem poſtea quando venit, ſuſceperũt? an
quia de futuro tanquã de præſenti loquitur? an
quia ſpiritus exhibitio duplex eſt, purgans vna,
altera perficiens? perfecta igitur ac perficiẽs, quæ
etiam alios impertiri poterãt, Apoſtolis data eſt
quinquageſimæ tempore, quando ſpiritus aduẽ-
tus apparuit. Cur autẽ ipſo præſente non deſcen-
derit ſpiritus, ea eſt ratio, ꝙ ſi Chriſto diſceden-
te ſpiritus manſiſſet, minor fuiſſet conſolationis
vis: nam ab ipſo ęgre admodum diuelli potuiſ-
ſent. Vnde non ſtatim, ſed poſt octo circiter, vel
nouem dies aduenit: quo & paulum triſtati, &
deſiderio promiſſionis, indigentiaq; excitati pu-
ram demum, ac perfectã ex præſentia ipſius vo-

luptatem perciperent. Adde ꝙ prius oportebat naturam noſtram in cœlo apparere, perfectamq; & integram fieri reconciliationem: & tunc poſtea ſpiritum deſcēdere. Vide prętерea, quo modo ne rurſus poſt aſſumptionem abeant, expectatione hac, quodam quaſi vinculo omnes ibi detineat.

Luc. 24.g *Quòd Ioannes quidem baptizauit aqua, uos autē baptizabimini ſpiritu ſancto nō poſt multos hos dies.*

Principio apoſtoli aqua baptizati fuere, deinde etiam ſancto ſpiritu. Hic excellētiam ſuam Chriſtus qua Ioānem excedebat, manifeſte iam oſtendit: & non ita obſcure, quemadmodum cū
Matth. 11.b dixit, qui minor eſt in regno cœlorū, maior Ioāne eſt. V O S autē baptizabimini ſpiritu ſancto non poſt multos hos dies) baptizabimini inquit, non baptizabo, vt iactantiam vbique euitet.
Matth. 3.c Præterea cum Ioannes id præmonuerit, cum inquit (ipſe vos baptizabit ſpiritu ſancto, & igni) ſuperuacaneum erat, vt idem per ſe ipſe confirmaret. non ne in cœnaculo ſine aqua ipſe gratia baptizat? principalior enim eſt ſpiritus, per quē etiam aqua ipſa vim habet. nam ipſe etiam ſine oleo Chriſtus, id eſt vnctus effectus eſt.

Qui igitur conuenerant, interrogabant ipſum, dicentes: Domine in tempore ne hoc reſtituis regnum populo Iſrael?

Matt. 24.a Vide hic, quoniam ante paſſionem de mundi conſummatione interrogauerant, non amplius de eadem re nunc, ſed de regno mundano ſciſci-

tantur: adhuc enim imperfecti erant. ſimul autẽ congregati interrogant, vt vel ex ipſa multitudine impetrare poſſint. Cum vero ante paſſionẽ audiuiſſent, neminem noſſe diem, rurſus tamen Matt.24.c
etiam nunc interrogant. Nam quia audiuerant ſe accepturos eſſe ſpiritum, reliqua etiam quaſi digni volebant cognoſcere, & ſimul moleſtijs liberari cupiebant. Non dixerunt autem, quãdo, ſed, in tempore ne hoc: id eſt, nũc ne: tanto diei illius deſiderio tenebantur. ac nondum, vt mihi quidẽ videtur, certo quidnam eſſet regnum, cognouerant: quippe cũ nõdum adeſſet ſpiritus, qui poſtea omnia docuit. Dixerunt (reſtituis) quia maiora poſthac de ipſo concipiebant. Vnde etiam ipſe remiſſius reſpondit. nõ enim dixit, neque filius nouit: ſed, non eſt veſtrum. ne tamen penitus Matt.24.c
deſperarent, ſubiunxit, ſed accipietis vim &c. cũque illi non de conſummatione interrogarẽt, ipſe id quod nõ inquirebant, docet, more optimi magiſtri: qui non ea quæ volũt diſcipuli, ſed quę conferunt, docere conſueuit. iccirco non ad interrogationẽ, quippe quæ nihil vtilitatis in ſe habebat, reſpõdit: ſed quod vrgebat, maxime docet. tũc enim ipſis maxima ſpiritus neceſſitas erat.

Dixit autem ad ipſos, non eſt ueſtrum cognoſcere tempora uel momenta.

Vbique a futurorum cognitione ipſos remouet, non ꝙ ignoraret, ſed ꝙ nullam ex eo vtilitatem ad animæ ſalutem conſequuturos ipſos ſciebat. vnde etiam ſuperius nulla certa præfinitione ad eos ita dixit; vos autẽ baptizabimini ſpi-

ritu ſācto nō poſt multos hos dies. Quòd ſi q̄ras cur vel non ſtatim ſpiritum demiſerit, vel ſaltem certum aliquem terminum aduentus eius non ſignificarit: illud tibi ſciēdum eſt, nec ſtatim poſt aſcenſum ſpiritum acceſſiſſe, quo maiori poſtea deſiderio exciperetur: nec ad certum diem, quo ſoliciti de aduentu eius diſcipuli, paratioreſque efficerentur.

Quæ Pater poſuit in propria poteſtate.

Aduertendum an hoc rerum humanarū præſcriptionem, id eſt fatalem neceſſitatem tollere volentibus non parum afferat argumenti. nā cū̄ inquit (quæ pater poſuit in propria poteſtate) fatum tollit. ſed ſi pater, etiam filius: omnia enim quæ ſunt patris, filij quoque eſſe manifeſtum eſt.

Sed accipietis uim ſuperuenientis in uos ſpiritus ſancti, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & uſque ad extremum terræ.

Matth.10.a Quoniam antea præceperat, in viam gētium ne abieritis &c. ſolis enim ſe miſſum eſſe ĳs qui ex iſrael erant: nunc vnà cum his, & Samaritanis, & reliquis gentibus prędicationem cōmunicat: & ſimul in vniuerſum orbem pietatis ſermonem diffundendum eſſe prænuntiat. quod enim inquit (uſque ad extremū terrę) quid aliud ꝙ̄ hoc ſignificet, non video.

Luc.24.g *Et cum hæc dixiſſet, uidētibus ipſis ſubleuatus eſt.*

Cum abduxiſſet ipſos, auocaſſetq; a vana alia nugacitate, ne rurſus eum interrogarent, ſtatim

aſcenſum in cœlum aggreſſus eſt. Addit autem (videntibus ipſis),ꝑpterea ꝙ hac in re principiū facti ad fidem ipſorum confirmandam præcipuā vim habuit: finis nō ita. atq; icciroo etiā duo illi viri aſtiterunt, qui deueniſſe ipſum in cœlū docerent. neq; enim in finem vſque penetrare ipſorum viſus poterat. ſed in reſurrectione contrariū euenit: principium ſiquidem in ea viſum nō eſt: eo ꝙ cum & ipſe qui ſurrexerat, viuus conſpiceretur, & ſepulcrum vacuum, ſuperuacaneum id erat futurum; finis tamen manifeſtus fuit, cum viuus ipſis apparuerit.

2 *Et nubes ab oculis ipſorum eum ſuſcepit.*

Nubes dominum ſuſcepit, vt æqualem eū patri eſſe ſignificaret: quippe cum (nubes et caligo in circuitu eius) de patre dictum ſit. præterea qui carnē aſſumpſit Deus nubis vehiculo vſus eſt; eſt.n. Dominus: Helias vero ignis. hic enim vtpote vniuerſi dominus & propria poteſtate aſcēdens, nubem quæ terrenū quoddam eſt, ac deorſum tendit, ad aſcenſionem aſſumit, quippe cum non magis vehatur, ꝙ̄ vehat. at Helias quia erat ſeruus, ꝑpterea curru, qui ea eſſet natura, vt ſurſum ferretur, indiguit, & equis, qui accelerando ad ſuperiora iter peragerent. vnde de illo dictum eſt) aſcēdit Helias in cōcuſſione & turbine quaſi in cœlum (de Domino vero dicitur) eunte ipſo in cœlū. Duo autem viri albis induti tunicis reditum Domini in cœlū cōfirmāt, propterea ꝙ penes duos & tres teſtes certitudo verbi cōſtituit.

Pſal. 96. a

4. Reg. 2. b

4. Reg. 2. b

Et cum intente ſuſpicerent eunte ipſo in cœlum, et ecce duo uiri aſtiterunt ipſis in ueſte alba.

Angeli in hominum ſpecie ob euidentiam apparentes ex cognatione aſpectus ac formæ vaticinantur:ne prorſus eos turbarent, qui nouitate aſſumptionis terrefacti iam erant.

Qui dixerunt: uiri Galilæi quid ſtatis inſpicientes in cœlum?

Viri viris loquebantur, & tamen inter ſe cognati, conſubſtantialeſq; non erant.

Hic Ieſus qui aſſumptus eſt a uobis in cœlum, ita ueniet, quemadmodum conſpexiſtis ipſum euntem in cœlum.

Ne turbentur diſcipuli, & quaſi abierit magiſter, corpuſq; ei diſſolutum euanuerit, ſpe aduentus eius omnino in poſterum priuentur, ac propterea aliò alius præ timore diſpergātur: iccirco aſſiſtunt viri hi duo, qui et aſcenſum eius in cœlum, & aſſumpti corporis conſeruationem, permanſionemq; ipſis declarant, cum inquiunt. Hic Ieſus ita veniet rurſus &c. Cū vero dicunt, quid ſtatis? monent, vt omiſſa occupatione hac in re in Hieruſalem abeant ex Domini præcepto, qui dixerat, ex Hieroſolymis ne recederent. Vnde cū illuc acceſſiſſent, atque eſſent adhuc ob magiſtri diſceſſum atque abſentiā ſubtrepidi, non per vrbem diuerſabantur: ſed in cœnaculum aſcendentes quaſi in tutū atq; occultū locū ſeſe abdidere.

Tunc reuerſi ſunt in Hieruſalem ex mōte qui uocatur Oliueti, qui prope Hieruſalem eſt ſabbati habens iter.

Sabbati iter miliare vnū eſt, nā ſabbati iter, Vt inquit ORIGENES in quinto ſtromate, duorū miliū cubitorum erat ſpatium. ac ſanctū tabernaculum, atq; arca tantum in tentoriorum metatione ſpatium occupabat: tantaq; loci diſtātia figere tabernacula conſueuerant. quod ſane itineris ſpatium ſanctum tabernaculum adorare volenti ſabbati die obire vnicuique licebat. Atque hinc die ſabbati aſſumptionē hanc eſſe factā CHRYSOSTOMVS opinat: idq; ex eo ſignificari inquit, q; ſubiungitur (ſabbati habēs iter) ne in ſabbato longiori vſi itinere viderētur, q̄ quod lex eo die faciēdum præſcribebat.

Quò cum ingreßi eſſent, aſcenderunt in cœnaculū, ubi cōmorabantur, Petrus & Iacobus & Ioannes et Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomeus & Matthæus, Iacobus Alphæi, & Simon zelotes, et Iudas Iacobi. hi omnes unanimiter perſeuerātes cum mulieribus & Maria matre Ieſu, & fratribus eius orationi et obſecrationibus uacabant.

Petrus ſoluēs ſeu agnoſcēs. Iacobus ſupplantator laboris. Ioannes gratia Dei. Andreas potētia ſpecioſa, vel condemnatus. Philippus os viduarum, vel os lampadis. Thomas abyſſus, ſeu geminus. Bartholomæus filius ſuſpendēs aquas. Matthęus donatus. Iacobus Alphæi ſupplantatio, Simon zelotes diſciplina vitæ. Iudas Iacobi

confeſſio: hic etiã Thaddæus appellabatur. Diſcipulos nominatim enumerat, vt eos oſtẽdat ac declaret, quippe qui in paſſione aberrauerant, Iudas enim ſe ex apoſtolorum cœtu prorſus extruderat. at Petrus & permanſit, & a magiſtro per ternam interrogationẽ reuocatus eſt. Si autẽ Chriſti matrem accepiſſe Ioãnem in propria ac ſua ſcriptum eſt, cum Ioannes adeſſet inter apoſtolos, ipſa quoq; ſimul affuit. ALITER. Non temere diſcipulorũ enumerationẽ facit: ſed vt oſtẽdat, qui ex ipſis interierint, et qui ĩ errorẽ & caſu non pſtiterint. Petrus.n. qui Chriſtũ negarat, amaris lachrymis crimen illud abluit. id quod ex eo patuit ꝙ paulo poſt ei rationalis gregis cura cõmiſſa eſt. Thomas item qui non credebat, contrectando manibus vulnera & latus incredulitatis malo ſanatus eſt. ita vt cum reliqui omnes adeſſent, ſolus Iudas defecerit. Aderat item Maria virgo deipara, propterea ꝙ qui eam aſſumpſerat, acceperatq; in propria Ioannes, & fratres aderant. vnde ſi Ioſeph ſponſus vixiſſet, ipſe quoque affuiſſet: præſertim cum nunquam, ſicut alij ipſius cognati, de Chriſti diſpenſatione dubitarit. Sed iam diu proculdubio mortuus fuerat. Nam neque tunc aderat, quando Ieſum docentem inſpicere atque alloqui cognati volebãt, quid enim inquit? mater tua & fratres tui foris quærunt te: non autem, pater.

Ioã.21.e — Ioã.19.e — Matt.26.g — Ioã.21.e — Ioã.20.d — Mar.3.d

Et in diebus his ſurgens Petrus in medio diſcipulorum dixit, eratq; illic turba nominum ſimul circiter centum & uiginti.

Surgit Petrus nõ Iacobus, tũ quia feruẽtior, tũ quia diſcipulorũ ꝑſidẽtiã ſibi cõmiſſam ſuſce perat. accedit, ꝗ mãſuetus erat Iacobus, ꝑcibuſqꝫ & quieti vtilior, atque aptior, cũ alij videlicet rẽ tractarent, vnde etiam Hieroſolymitanam ei ſedem conceſſere. Vide tamen ꝙ omnia Petrus cõ muni e conſenſu, non imperioſe agat. Aderãt autem centum & viginti ex ijs qui Domino crediderant. licet enim quingenti & ſeptuaginta fuerint, quos vidiſſe Dominum aſſerit Paulus poſteaqꝫ reſurrexit: hic tamen non niſi tot numero fuerunt: quos veriſimile eſt ſelectiores fuiſſe, & feruentiores, atque huiuſmodi, quibus arcana cõſilia crederentur. 1.Cor.15.b

Viri fratres oportebat impleri ſcripturam hanc, quam prædixit ſpiritus ſanctus per os Dauid de Iuda, qui dux fuit iis qui Ieſum comprehenderunt. ꝗ nobiſcum fuerit cõnumeratus, & ſortem miniſterii huius ſortitus. Pſal.40.c Ioã.18.a

Conſolatur ipſos ex prædictione, & non dicit (quã Dauid dixit) ſed (quã ſpiritus ſanctus ꝑ os Dauid) quid vero id erat? quę videlicet in octauo & centeſimo pſalmo continentur, quæ etiã ipſe paulo vlterius cõmemorat. Quod autem hic de Iuda inquit, vide ꝙ manſuete & minime odioſe referat, non enim ait de ſceleſto Iuda, ac deteſtabili, ſed ſimpliciter quod factum fuit, declarat.

Hic quidem agrum ſibi ex mercede iniuſtitiæ comparauit, & preceps deiectus crepuit medius, et omnia Matt.27.a

uiſcera eius efuſa ſunt: id quod omnibus qui in Hieru-ſalem habitabant, innotuit: ut ager ille propria ipſorũ lingua Aceldema, id eſt ager ſanguinis fuerit uocatus. Pſal.68.c *Scriptum enim eſt in libro pſalmorum, fiat cõmoratio eius deſerta: & non ſit qui inhabitet in ea: & præſi-* Pſal.108.b *dentiam eius accipiat alter,*

Comparauit, non ad Iudam referens dixit: nõ enim ipſe fuit qui emit agrum, ſed ſacerdotes pecunijs quæ ab Iuda proiectæ in templo fuerunt: ſed quia tamen mercedem eam proditionis Iudę tradiderant, ei agri cõparatio aſcribitur. & quia ad ſepulturam ager is aſſignatus erat, ſcriptura ea fuit expleta, quæ ait (& cõmoratio eius deſerta) quid enim ſepulcris deſertius eſt? cũ vero inquit, & πρηνὴς γενόμενος.i. pronus ſeu pręceps effectus ac deiectus crepuit, id eſt diſciſſus ē, medius, oſtendit eũ ſimul ac Dominum prodidit, ex nimia negligentia & ignauia deſperando fine hoc defunctum fuiſſe, dum ſeſe ſuſpenſum præcipitē deieciſſet. quãquã alij ſunt, qui rupto fune quo ſuſpēſus fuerat, pronum ac præcipitem in terram eum delapſum fuiſſe interpretētur, atque ita crepuiſſe alij ſupuixiſſe etiã aliquãdiu poſt ſuſpēdiũ autumãt. Cũ aũt hęc de ipſo poſt quadraginta dies cõmemoret, ſtatim poſt proditionē contigiſſe ea oſtēdit. Cõmemorat aũt hic Petrus præſentē Iudæ miſeriã, ꝓpterea ꝙ ĩbecilliorũ animi præſentibus maxime moueri ac corrigi cõſueuerũt. neque auget atque exaggerat peccatum proditorē eum vocando, ſed pœnã in quã incidit, dũ quod paſſus eſt, refert. Aceldema autē agrum eum nõ

ab Iuda ſed ab Iudæis vocatum fuiſſe aſſerit, cũ inquit(propria ipſorum lingua)quippe cũ etiã ipſi iniuſte illud factum fuerint teſtificati. Matt.27.a

Oportet igitur ex his uiris qui nobiſcum conuenerunt in omni hoc tempore, quo ingreſſus & egreſſus eſt ad nos Dominus Ieſus a Ioannis baptiſmate incipiens ad eum uſq; diem quo a nobis aſſumptus eſt, ex his inquam unum teſtem reſurrectionis eius nobiſcũ fieri. & ſtatuerunt duos, Ioſeph qui uocatur Barſabas, qui cognominatus fuit iuſtus, & Matthiam. & cum oraſſent, dixerunt: tu domine cordis omnium cognitor, oſtende quem elegeris ex his duobus unum, ut ſortem miniſterii huius & apoſtolatus accipiat, ex quo Iudas præuaricatus eſt, ut in propriũ locũ abeat.

Cõmunicat cum ipſis hoc, ne res in certamen veniat, in contentionemq; incidant. Propterea etiam in principio, viri fratres, inquit, oportet ex vobis eligi, multitudini iudicium cõmittens: vt ſimul & eligẽdos venerabiles reddat, & ſe ſe ab aliorum inuidia abſoluat. quódq; hoc oporteat fieri, prophetæ teſtimoniũ adducit, qui ait, & præſidentiã eius accipiat alter. Ex quibus aũt hoc faciendum eſt: ex ijs nimirum qui ex conuẽtu cum ipſis mora temporis experimẽtum ſui exhibere potuerũt. quocirca neq; ex probis dixit, ne alios contumelia afficere videretur, atque offenderet. addidit autem (a Ioãnis baptiſmate incipiens) propterea q ea quæ anteá facta fuerãt, nemo ex ipſis viſu & præſentia nouerat, niſi ſo-

lus ille qui eos elegerat, ſed ſpiritu tantum percé perant. Teſtē vero reſurrectionis, dixit, eo ꝙ diuinitatis Ieſu ſumma ea præcipue eſt. miraculorū enim quę ante paſſionem fecerat, etiā ex infidelibus qui inſpexerant, multi erant teſtes. Atenī explere apoſtolorum numerū ſtudebant, ne magiſtri electio quaſi manca & detrūcata relinqueretur. neque tamen multos ſtatuerunt, ſed duos tantum ea de cauſa, ne ſi multi ex ea electione eſſent reprobandi, maior inter ipſos triſtitia ſuboriretur. Barſabas & iuſtus nomina vel diſtinctionis ſunt, vel ſtudij. Opportune vero cordiū cognitorem vocant: neque dicunt, elige, ſed oſtende electum: quippe cum omnia cognita & definita ante etiā ꝗ̄ quippiam cogitemus, apud Deū ſint. Sortem appellat, ſeu hæreditatem, vt totum eſſe Dei benignitatis, & electiōis ſignificet: quin & veterum etiam meminit: ꝙ & Leuitas Dominus ita fuerit ſortitus: & definite miniſteriū præſcribit (miniſterij huius) ſubiūgēs, eo ꝙ alia quoque miniſteria inter ipſos erant. At cū (propriū) inquit, vel de ſuſpendio intelligit, quo per proditionem dignum ſe reddidit, in quodque abijt Iudas: vel de loco in quē expulſo Iuda alter ſibi proprium præſidentia eius accepta erat ſucceſſurus: vt ſenſus ſit: oſtende vtrū elegeris, vt in proprium locum abeat.

Numer. 18. c.

Et dederunt ſortes ipſorum, et cecidit ſors in Mathiam. & is undecim apoſtolis cooptatus eſt.

Cum nondum integre eſſent perfecti, ſorte & non ſigno eum qui dignus ſit, agnoſcūt. Reprobata

bata autem ſors non eſt. nam ſi in Iona vim ha- Ion.1.b
buit, vbi ignobiles e vulgo homines ſortitionē
fecerant, quid in ſanctis, & qui orationibus &
precibus rem cōmiſerant, cēſendum eſt? Si enim
illorum rectus animus ſolus eas direxit, diuinorū
virorum recta ſententia multo magis efficere
id potuit.

De diuino ſpiritus ſancti in die quinquageſimę in credentes
deſcenſu. vbi varijs linguis loquūtur Apoſtoli: & Petrus
de paſſione & reſurrectione & aſſumptione Chriſti,
& dono ſpiritus ſancti ex prophetis commoni-
tionem facit. & tria milia Iudęorum
baptizantur. Cap. II.

ET DVM complereretur dies pentecoſtes, erāt omnes unanimiter in eodem loco: & factus eſt repente de cœlo ſonus tanq̄ flaminis uiolenti quod deferretur: repleuitq; totam domum ubi conſidebant. & inſpectæ ſunt ipſis diſpertitæ linguæ quaſi ignis: inſeditq; ſupra unumquemq; ipſorum. & repleti ſunt oēs ſpiritu ſancto: & loqui diuerſis linguis cœperūt.

DVM compleretur dies Pentecoſtes, id eſt quinquageſimę, hoc eſt dies qui eſt ad penteco- ſte, atq; ipſam efficit, & terminat: circa ipſum feſtum, quando iam erat tempus vt tempeſtiuæ ſpirituali meſſi falx inijceretur: quando ob feſtū multi aderant ex ijs etiam qui ipſum cruci affi- xerant, vt ſui ſceleris, atq; homicidij conuince- rentur. Repente autem ſonus, & non abſq; mani feſto ſenſu ſpiritus aduentus, & de cœlo effectus eſt, vt & repentino acceſſu terrefaceret, atq; ex- turbaret magis omnes, ad concurſumq; excita-

ret: & ſenſu miraculum calumnia liberaret. nam ſi licet hoc factum fuerit, admirabilem hanc rem in ebrietatem referebant: quid feciſſent, ſi abſq; euidenti ſenſu contigiſſet? De cœlo autem cum multo impetu & ſibilo venit, hoc enim ſignificat πνοῆ βιαίας. i. flamen violentum, ſeu flatus: vt oſtendat, eius qui aſſumptus fuerat, & diuinæ potentiæ opus id eſſe: non ſecus atq; in rubro mari auſtri violentus ſpiritus. Recte vero in omnibus his particulas quæ ſimilitudinẽ notãt (tanq̃) & (quaſi) poſuit, ne de ſpiritu ipſo ſenſibile aliquid exiſtimetur. Repleuitq; totam domum ſpiritus, lauacri vicem ſubiẽs: propterea q; promiſſum fuerat, in ſpiritu & igne eos eſſe baptizandos. adde q; abundantię quoq; & vehemẽtię argumentum id fuit. ſed ignis tamen domum non repleuit, ne prorſus videntes exturbaret, atq; in fugam concitaret: ita vt nihil haberent, qđ dę his quę poſtea effecta ſunt, teſtificarẽtur. Diſpertitur in linguas igneas ſpiritus, & ſupra vnumquemq; inſidet, & illis videlicet centum et uiginti, qui in domo morabantur: quippe cum gratia paracleti & conſolatoris in diuerſa dona diſtributa ex vna eſſet radice: opuſq; eſſet lingua quæ magnifica Dei opera prædicaret, & inſtar ignis aduerſarium omne cõſumeret. Specie vero ignis apparuit, propterea q; ſpiritus Deus eſt: vt eãdẽ naturam habere is demonſtraretur cum patre, qui a Moyſe hac ſpecie in rubo fuerat conſpectus. Supra unũquemq; autem inſidet, vt ſtabilitatem ac firmitatem oſtendat. nam qđ inquit (inſedit) permanſit, & inibi requieuit, commo-

Exo. 14. e

baptiſmus

Matth. 3. c

Ioan. 4. e

Exod. 3. a

ratuſq; eſt, ſignificat. Aduertendum vero eſt, cũ vni tantum homini erat agnoſcendus, ſpecie columbę in caput Chriſti deſcendentem a Ioanne fuiſſe conſpectum: quando autem tota multitudo erat conuertenda, quaſi ignem ea ſpecie apparere, quam antiquitus de Deo Hebręi percipere poterant: Deum eſſe ignem conſumentem intelligentes. Illud quoq; animaduerſione dignum, ꝙ cum in oratione & precibus, & mutua charitate perſeuerabant diſcipuli, tũc ſpiritus ſanctus ipſis acceſſerit. Deu.4.d

Prout ipſis dabat ſpiritus, ut ex tempore loquerentur:

Extemporariæ enim loquutiones erant, quas diuerſis linguis proferebant.

Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi, uiri religioſi ex omni gente earum quæ ſub cœlo ſunt.

Religioſos ipſos fuiſſe argumento eſt, ꝙ relictis patrijs, omiſſiſq; poſſeſſionibus ſuis, et domibus in Hieruſalem habitare ſibi propoſuiſſent: Vt ex patria lege ter in anno venire in conſpectũ Dei poſſent.

At uoce hac facta conuenit multitudo, & confuſa eſt, propterea ꝙ ſua quiſq; loquela loquentes illos audiebant. ſtupebãtq; omnes & mirabãtur inter ſe dicentes, non ne ecce omnes hi qui loquuntur Galilæi ſunt? & quo modo audimus ſinguli propria noſtra loquela in qua nati ſumus? Parthi & Medi, & Elamitæ, et

qui habitāt Meſopotamiam, Iudæamq́; & Cappadociam, Pontum & Aſiam, Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptum & partes Libyæ circa Cyrenem: & aduenæ Romani, & Iudæi, & Proſelyti, Cretenſes, & Arabes, loquētes ipſos audimus magnifica opera Dei: ſtupebantq́; omnes, & dubitabant inter ſe dicentes. Quid nam hoc ſibi uult?

Confuſa eſt multitudo, id eſt turbata eſt, atq; id merito: ſibi enim ea moleſta exiſtimabant, cū ea contra Chriſtum audacter perpetraſſent, cōſciētiaq; animi ipſorum agitarentur. Atq; impīj quidem & qui cędem commiſerant, hac de cauſa conturbabantur: at religioſi mirabantur, ꝙ ipſos cum eſſe Galilęos agnoſcerent, patrījs cuiuſq; linguis loqui audirent. Apoſtoli vero magnifica & admiranda Dei opera ſe dicere quidē ſciebāt, qbus tamē linguis ea dicerēt, ignorabāt. ſed qui audiebant viri religioſi puta Scytha, aut Indus Scythice aut Indice eos loqui pcipiebāt.

Alij uero deridētes repletos eos muſto eſſe dicebāt.

Erant etiam nonnulli ex ījs qui intelligebant, abiectiores fortaſſe atque e vulgo homines, qui in ebrietatem ea quæ fierent, deridendo referebant. nam ſi non intelligebant, quo pacto ebrietati rem aſcribere potuiſſent? ſin loquentes intelligebant, dices fortaſſe, quo modo deridere audebant? propterea ꝙ ſanè vitium ex nimia & excedente improbitate exiſtens nihil aliud q̄ ſolam ipſam peruerſitatem inducit; vt qualibet cauſa

excogitata, quomodocunque id qđ præſens eſt, ſemper repudiet. quemadmodum etiam cũ Chriſtus miracula faceret: de facto ipſo ambigere minime poterant, ſed Beelzebub principi Dæmoniorum rem furijs incitati aſcribebant. Gẽtium autem quę Iudæis erant inimicæ mentionem fecit, Cretenſium, Arabum, & aliorum, quorum linguis loquentes apoſtoli ſignum faciebant, ſe eos omnes fide eſſe ſuperaturos. Sed vbiꝗ profectò vna cum virtute vitium quoque reperitur. religioſi enim admirabantur: iſti deridebant. Vide queſo irridentium amentiam. repletos eos muſto eſſe inquiunt: cum tamen eius nondum eſſet tempus. Pentecoſte enim erat, quo tempore muſtum nondum reperitur. muſtum ſiquidem proprie eſt dulce qđ ex ipſo torculari defluit vinũ. Adde ꝙ hora diei erat tertia, in qua inebriatos fuiſſe homines pręſertim in periculis & terroribus cõſtitutos veriſimile non erat. Reſtat igitur vt impudentię iſtorum hoc attribuamus, cum dicerent muſto apoſtolos fuiſſe repletos. impudentia enim ſolum id quęrit, vt quomodocunque contradixerit, rationi conſentanea non ſpectet. Quin etiam abſurdius quoque illud eſt, ꝙ cum cęteri admirarentur, qui erant Iudæi, Romani, Proſelyti ex ijs fortaſſe qui cruci Chriſtum affixerant, genteſque ferè omnes linguis eos ſuis loqui confiterentur ac prędicarent: nonnulli inuenti ſunt, qui irriderent. ALITER. Quod muſto repletos eſſe apoſtolos dixerint, ex calũniantium qualitate eſt. muſtum enim dulce eſt vinum, qđ cum tenacitate dulcedinis repentinam

Matt. 12. c

muſtu

in caua cerebri repletionem exhalatiōis efficiat, ad ebrietatem magis eſt opportunū. Sed qui irridebāt, ītelligebātne ea q̃ dicebanť, nec ne? ſi.n.nō intelligebant, locum habere deriſio non poterat: nam indiſtincta blateratio temere prolata quid moleſtare atque offendere aliquem poteſt? vnde planè intelligere quidem etiam ipſi, præſertim cum prope alios haberēt, qui rem in miraculum referebant: ſed maligne tamen carpere ac vitupe. rare ſicut mos pueriſis eſt, cenſendi ſunt. ALITER. Intelligebant quidem, ſed ijs quę dicebantur, magna enim & admiranda opera Dei erant, non delectabantur. Mos enim vulgaribus eſt, vt cum non placent ſibi ea quę dicuntur, inſanire ac dęmone vexari eum qui loquitur, opinentur, ac iactent. Quemadmodum in Chriſto, cum miracula eſſe intelligerent, ea quę fiebant, celebrareque ea deberent, econtrario quaſi a Beelzebub fierent, carpebant.

Matt. 12. c

Stans autem Petrus cum undecim ſuſtulit uocem ſuam, & loquutus ipſis eſt. Viri Iudæi, & qui habitatis Hieruſalem uniuerſi, hoc uobis notum ſit: & in aures admittite uerba mea.

Superius procuratione prę ſe fert Petrus, vbi multitudini electionem eius committit, qui vndecim eſſet aſſiſcendus: hic fiduciam oſtendit, cū beneuolos minime haberet auditores, ſed & irridentes, & ſubſannātes, & clamantes, ipſeque eſſet & priuatus, & literarum imperitus. quo modo enim ꝙ nunc rumpat in vocem, nō ſupra hominem exiſtimādum eſt? Cum vndecim, autem

inquit, vt communi conſenſu & voce omnium eum loqui, teſteſque aſſiſtere vndecim ipſos ijs quæ dicebantur, ſignificet. Suſtulit vocem, hoc eſt multa cum fiducia vocem altius emiſit, vt ſtatim a principio gratiam ſpiritus poſſent agnoſcere. qui enim antehac ignobilis puellæ interrogationem non tulerat, is in medio populo, clamantibus omnibus, adeo intrepide concionatur, vt indubitatum hoc reſurrectionis argumentum maxime fuerit. Matt. 26.c Mar. 14.g Luc. 22.f Ioan. 18.c

Non enim ſicut uos exiſtimatis, hi ebrij ſunt.

Nō dixit (vt vos irridetis) ſed (vt exiſtimatis) mutata in mitiorem modum oratione. non vult enim palàm malignitatem ipſis ſtatim exprobare, ſed paulatim ita eos ad cōuerſionem & pœnitentiam pręparare ſtudet.

Cum ſit hora diei tertia. Sed hoc eſt qđ dictum eſt per prophetam Ioel. et erit in nouiſſimis diebus, inquit Dominus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij ueſtri & filiæ ueſtræ: & adoleſcentes ueſtri uiſiones uidebunt, & ſeniores ueſtri inſomnia ſomniabunt. & quidem in ſeruos meos, & ſeruas meas in diebus illis de ſpiritu meo effundam, & prophetabunt, & dabo prodigia in cœlo ſurſum, & ſigna in terra deorſum, ſanguinem, & ignem, & uaporem fumi. Sol cōuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, ante q̃ ueniat dies Domini magnus & illuſtris. & erit, omnis quicunq; inuocauerit nomen Domini ſaluus erit. Ioel. 2.g Rom. 10.c

Cum ſit, inquit, hora diei tertia. ſed quid hoc? nonne poteſt quiſpiam hora diei tertia inebriari? ſed non ad hoc ſpectat: nō enim illi ita de ipſis ſentiebant, ſed irridentes & carpentes dicebant. Quòd autem hora tertia hęc facta fuerint, non temere contigit: quippe cum tunc ſplendor ignis oſtendatur, quando neque negocijs, neque prandio occupati homines ſunt: quādo clara dies eſt: quando omnes in foro reperiuntur. Hoc igitur cū prius attentiores audientes reddiderit Petrus, deinde ꝓphetiā Ioelis producit, nuſquam Chriſti facta mentione, neque miraculorum, quorū ipſi fuerant inſpectores, neque quod ex promiſſione eius hęc euenerint. nam ſi hoc dixiſſet, omnia ſubuertiſſet, omneſque ad lapides in ſe conijciēdos cōcitaſſet. Quocirca patrem prius adducit, qui per prophetam, hæc ipſis promiſerat, atque vt tollat inuidiam, non apoſtolis ſolis inquit promiſſa ea fuiſſe, ſed omni carni, quæ videlicet ſyncere, & ex affectu crediderit. non enim, vt inquit, qui dicit mihi Domine Domine, ſed qui id vnà cum optima vitę traductione facit, acceptus eſt Deo.
Matth. 7.c
hoc tamen non addit, quo faciliorem & leuiorē promiſſionis ſermonem efficiat: cum ſolam inuocationem nominis Domini ad ſalutem ſufficere oſtendat. Cum vero inquit, ſanguinem & ignē, & vaporem fumi, & ſolē in tenebras conuertendum, de futuro iudicio intelligit. ſed prius tamen de Hieroſolymis eorumque captiuitate accōmodatius dicta ſunt, ex miſeria, affectuque eorum qui patiebantur. præſertim cum etiam Ioſephus multa huiſmodi ante Hieroſolymorum euerſio-

nem præceſſiſſe commemoret. Lunā vero in ſanguinem conuertendam eſſe, ingentem cædem ſignificat: quippe cum ea terræ vicinior, idque ex ſanguinis exhalatione contrahere poſſit. Cum vero inquit (ante q̃ veniat dies Domini magnus & illuſtris) euenturis malis eos terret, ac conturbat. ne enim, ait, quia impune peccatis, propterea confidite, ſed prçuia hæc ſcitete eſſe magno illi atque horribili diei ad retributionem. ceterum minis his quandam quoque benignitatem ſubiungit, cum ait, (& omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit). Hoc autem Paulus de Chriſto eſſe dictum aſſerit. nunc tamen Petrus, cum opportunum id non eſſe videretur, orationem hanc ſuam diſponens prætermiſit. Rom.10.

Viri Iſraelitæ audite uerba hæc. Ieſum Nazarenum uirum ex Deo demonſtratum inter uos potentijs & prodigijs & ſignis, quæ per ipſum Deus in medio ueſtrum fecit: ſicut & uos ipſi noſtis: hunc deſtinato conſilio, & præcognitione Dei deditum capientes per manus impiorum cum affixiſſetis, ĩteremiſtis. quẽ Deus ſuſcitauit parturiginibus mortis ſolutis, quatenus ab ea detineri illũ impoßibile erat. Dauid enim in ipſum ait: præuidebam Dominum ĩ conſpectu meo ſemp, q, a dextris mei ſit, ne agiter. ꝑpterea lætatũ eſt cor meũ, & exultauit lingua mea: inſup & caro mea habitabit ĩ ſpe. quoniã nõ deſeres animã meã in ĩferno, neq; dabis sãctũ tuũ, ut corruptionẽ uideat. Notas feciſti mihi uias uitæ, replebis me lætitia cũ facie tua. Pſal.15.

Poſteaq́ ſuperius eos vehemēter perſtrinxit, nunc remittit ipſos ac relaxat non adulando, ſed ſedando, remiſſioneque dignos ducendo. vnde ēt exordio vtitur, & progenitorem Dauid commemorat, ne quia Ieſum in oratione prępoſuerat, ipſos turbaret. prophetæ enim nomine ſubiūcto ſtatim audito, acquieuerunt. ſi vero nomē ſolius Ieſu clamantibus ipſis ꝓtuliſſet, confeſtim ipſos offendiſſet. propterea neq;(credite) dixit, ſed (audite) quo minus moleſta oratio ſit. Ideo etiam de Ieſu humilius loquitur. Ieſum enim inquit Nazarenum, a vili patria ipſum nominans: deinde (demonſtratum) quaſi non in ambiguo conſtitutum, ſed demōſtratum ex operibus quæ ꝑ ipſum fecit Deus, ꝙ a Deo eſſet. q̄ꝗuis enim Deus opera ea fecerit, per ipſum tamen ea fecit, & in medio veſtrum, non clam, neque in angulo, ſed teſtificātibus vobis. Vbi autem ad crucis ſcelus cōmemorandum iam progreſſus eſt, liberare ipſos eo conatur, dum inquit (prædeſtinato conſilio Dei) ſimul & voluntariam eius paſſionem, & prædeſtinatis eos fuiſſe obſequutos oſtendēs. ſed quāuis eos liberet, a crimine tamen non prorſus abſoluit: infert enim (per manus impiorum interemiſtis) per manus videlicet Iudæ & militū tamen interfeciſtis. nam ſi qui egerunt, impij & iniuſti fuerunt, illi quoque proculdubio qui interemerunt, ita fuiſſe cenſendi ſunt. Vbi ita inuectus in ipſos eſt, ipſoſque in hunc modum corripuit, ſenſim ad reliqua & illuſtriora deſcendere audet, cum inquit (quem Deus ſuſcitauit ſolutis parturiginibus mortis) eo ꝙ mors dum eum cōti

neret, parturiebat, & quaſi grauibus doloribus afficiebat. parturigines enim id eſt ὠδῖνας hoc ē dolores partus uetus ſcriptura pericula appellat & calamitates: vt in eo (parturigines inferni circundederunt me.) cum vero inquit, (quatenus ab ea contineri illum impoſſibile erat) magnū atq; admirandum eius opus declarat, ꝙ non amplius moriatur. Poſt hæc adducit etiam prophetā Dauid ſicut ante dictum eſt, non in ſe, ſed in ipſum id eſt Chriſtum, hæc dicere. & hic quoque ab humilioribus, humilioremque in modum prophetiam ꝓpoſuit, vtpote ad eos qui introductione, atque inſtitutoria oratione indigerent. Quatenus impoſſibile erat &c.) ipſe enim dixit. nullus tollit animam meam a me: ſed ego ex me ipſo pono eam, & rurſus ego ſumo eam.

Pſal.17.a

Ioan.10.d

Viri fratres licet cum fiducia dicere ad uos de patriarcha Dauid, ꝙ & defunctus fuerit, & ſepultus: et ſepulcrum ipſius uſq; in hodiernum diem apud nos ſit. propheta igitur cum eſſet, ſciretq; iureiurando iuraſſe ſibi Deum de fructu lumbi ipſius, conſeſſurum in ſolio ipſius, quantum ad carnem reſurrecturum eſſe Chriſtum præuidens, de reſurrectione Chriſti loquutus eſt: ꝙ deſtituta anima eius in inferno non fuerit, neq; caro ipſius uiderit corruptionem. Hunc Ieſum ſuſcitauit Deus, cuius omnes nos teſtes ſumus.

3.Re.2.b

Pſal.131.c

Vbi prophetiam expleuit, ab alio rurſus exordio auſpicatur, viri, inquiens, fratres. quando.n. magnum aliquid dicturus eſt, exordio qd' con-

ciliet, uti conſueuit, fratreſque vocat. non ſecus & Stephanus, fratres, inquit, et patres audite. deinde ſubdit (licet cũ fiducia dicere de patriarcha Dauid) qua in re nihil offendit, ſed multa vtitur modeſtia. nam ſi ita ſimplici modo dixiſſet, hæc non de Dauid, ſed de Chriſto dicta fuiſſe, aſper audientibus viſus fuiſſet, magiſque eos in iram incitaſſet, q̃ obtẽperantes reddidiſſet. nunc vero multa prius cum veneratione de beato Dauid loquutus eos ita pręparat, vt de Chriſto fuiſſe illud teſtimonium, non difficulter admittãt. ac tota quidem oratio in hunc modum diſponitur. nã cum inquit Dauid defunctum fuiſſe & ſepultũ, non adiungit nõ reſurrexiſſe, ſed ſepulcrum eius apud nos vſque in hodiernum diem eſſe: qđ idẽ eſt ac ſi non reſurrexiſſe eum dixiſſet. qđ cum fecit, neque ita ad Chriſtũ deuenit: ſed rurſus Dauid ipſum cõmẽdat, cum inquit (propheta igitur cum eſſet) vt ex veneratione erga eum, & genus qđ ab eo eſt, orationem de Chriſti reſurrectione admittãt. neque dixit promiſiſſe ipſi Deum, ſed qđ maius eſt, & inuiolabile, iuraſſe. Qđ vero (quãtum ad carnem) ait, Chriſtum quoque eſſe Deum, & ſemꝑ ſimul cum patre eſſe denunciat. patri autem omnia attribuit, vt tunc ea quæ dicuntur, admittant. Sed quo modo in ſolio ipſius conſedit? in eo ſanè ꝙ omnibus Iudæis & gentibus dominatur in fidem & cultum eius comprehenſis. ꝙ autem neque caro ipſius viderit corruptionẽ, reſurrectionis myſteriũ magis declarat.

Dextera igitur Dei exaltatus, promißioneq; ſpiri

tus ſancti accepta a patre,effudit hunc quem uos uide-tis & auditis.non enim Dauid in cœlos aſcendit.

Rurſus patri qđ effectum eſt,attribuit:quippe cum ita ſe auditores cōciliaturum atque illecturum cognoſceret. cum dicit autē (exaltatus) & de aſſumptione innuit,et in cœlis eum eſſe ſignificat : vnde etiam ꝙ in cœlis ſit , non aperte explicauit.poſteaq̃ igitur eò proceſſit, vt ſignorum eius & reſurrectionis mentionem fecerit,poſtea ſubiungit(effudit.) nam cum a principio patrem non Chriſtum promiſiſſe hoc per Ioelem prophetam dixiſſet,vbi admirabilia Chriſti cōmemorauit,fidenter iam eū effudiſſe ait: vt Ioelem cum inquit (effundam)non de patre , ſed de Chriſto dixiſſe ſignificet . Promiſſione autem ſpiritus ſancti accepta inquit,vel qua ipſe nobis diſcipulis promiſit,cum dixit(cum venerit cōſolator,quem ego mittam vobis a patre:) vel qua pater ante paſſionem ipſi promiſit, cum inquit: (& glorificaui,& iterum glorificabo)promiſſionem tamē patri attribuit rem ipſam obumbrās, quo ab auditoribus facilius ſuſcipiatur. quęcūq; enim dixerit aliquis,niſi ad id tendant qđ confert,fruſtra & incaſſum dicuntur. Hic autē crucem non ſolum ipſum non diminuiſſe,ſed clariorem etiam reddidiſſe oſtendit:quippe cum qđ ꝑ Ioannem Baptiſtam ante crucem pater promiſerat,cum ait(ipſe vos baptizabit ſpiritu ſancto & igni)hoc poſt crucem dedit .

Ioan.15.d

Ioan.12.d.

Matth.3.c

Dicit aūt ipſe:dixit Dominus domino meo ſede a dextris meis,donec poſuero inimicos tuos ſuppedaneū

Pſal.109. a

pedum tuorum, certo igitur ſciat tota domus Iſrael, ꝙ Dominum & Chriſtum ipſum Deus fecerit hunc Ieſum quem uos crucifixiſtis.

Non amplius quicpiam reformidat, quippe cum ex dictis fiduciam habeat, ſed quid inquit? Dauid dicere (dixit Dominus domino meo) atq; ita ipſo Dauid ſublimiorem eum reddit. nam ſi Dauid dominũ ipſum vocat, multo minus ipſi idem facere dedignabuntur. quin terrorem etiã ipſis incutit, dũ inquit (donec poſuero inimicos tuos) & ne fides his non adhibeatur, patri ſubiectionem hanc attribuit. Ceterum magna quoq; hæc rurſus in humiliorem modum exponit, cum ait (certo igitur ſciat totus Iſrael, ꝙ Dominum & Chriſtum eum Deus fecerit.) Fecerit autem, pro, conſtituerit, et ordinarit, non pro (eſſentiam dederit) poſitum eſt. Sublimius vero de Chriſto dixiſſet, qđ antedictis magis eſſet conſentaneũ, hoc modo: certo igitur ſciat omnis Iſrael, ꝙ a dextris patris ſedeat.

Hæc cum audiuiſſent, compuncti ſunt corde. dixeruntq; ad Petrum & reliquos apoſtolos. quid faciemus uiri fratres?

Cum concionem hanc modeſte ita et manſuete tractaſſet, in compunctionem ipſos induxit. compuncti ſunt autem, id eſt turbati, & affecti animo ſunt, ſeq; ipſos damnatione dignos agnouerunt. vnde etiam mali liberationem quærunt: & familiariter atque amice fratres eos vocant, quos paulo ante ſubſannabant, neq; ex æquali-

tate hoc nomine vtũtur, quaſi ipſis ſe adæquent, eos fratres appellando: ſed eatenus, vt conciliatio nem atq; amicitiam præ ſe ferant. nam quia Petrus quoq; incipiens orationem ita eos vocauerat, inde etiam ipſi huiuſce compellationis occaſionem ſumpſerunt.

Petrus autem ad illos, pœnitẽtiam, inquit, agite: et baptizetur unuſquiſq; ueſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum: & ſpiritus ſancti donum accipietis. uobis enim & filijs ueſtris promiſſio eſt, & omnibus qui longe ſunt, quoſcunque dominus Deus noſter aduocarit. alijſq; uerbis pluribus teſtabatur, et hortabatur dicẽs: ſalui efficiamini a genere hoc diſtorto. atq; illi quidem libenter oratione eius admiſſa baptizati ſunt. & addita ſunt die illo animarum circiter tria millia. perſeuerabant autem in doctrina apoſtolorum, & communicatione, & fractione panis, & precibus.

Quaſi os commune omnium apoſtolorum propoſitus Petrus, pœnitentiam agite, dicit, & baptizetur vnuſquiſq;. non credat inquit, ſed baptizetur: hoc enim in Chriſtum credentium fundamentum eſt. Hoc igitur primum faciendum eſſe cenſet: deinde ad fundamentum finem adiungit, quod eſt donũ ſpiritus ſancti: eo q; per hæc media fides exiſtat, atq; emicet. cum vero inquit (vobis enim & filijs veſtris promiſſio eſt, & omnibus qui longe ſunt, & qui ſunt prope) doni abundantiam ſignificat, quod non ſolum ipſis,

verum etiam filijs ſufficiat: quin & in gentes quoq; ſuperabundet. hoc enim indicat, cum ait (& omnibus qui ſunt longe) ſi vero ijs qui ſunt longe, multo magis proculdubio vobis qui prope eſtis, exhibebitur. Vide autem tunc eum fidē gentium ſignificaſſe, vbi compūctos, & ſe ipſos damnantes cognouit. anima enim inuidere non amplius poteſt, cum ſe ipſam damnat.

Contigitq; omni animæ timor. & multa prodigia & ſigna per apoſtolos facta ſunt. omneſq; credentes ſimul erant, cunctaq; habebant communia: & poſſeſſiones & facultates uendebant, diſtribuebātq; omnibus, prout cuiq; opus erat: unanimiter in templo quotidie perſeuerantes.

Non enim quaſi viles aliquos eos contemnebant: ſed quia vehemens erat Petrus dum deſuper flueret, & futura per promiſſiones oſtenderet, merito timore afficiebantur: quippe cum verbis facta etiam atteſtarentur. quemadmodum enim in Chriſto quoq; prius ſigna præceſſere, deinde doctrina ſubſequuta eſt, poſtea miracula: ita etiā nunc. Cum autem poſſeſſiones venderent, & diſtribuerent, prout quiſq; indigebat: non temere id faciebant, ſed cum diſpenſandi ratione pro dignitate vnicuiq; diuidebant. atque id, vnanimiter perſeuerantes, non vno die, aut duobus, ſed quotidie, & vno conſenſu & animo. In templo autem aſſidebant credentes, vtpote cum ſtudioſiores effecti, nulla alia re ex religione erga locū, q̄ templo ipſo occupari vellent.

Frangenteſque

Frangenteſq; in domo panem cibum ſumebant in exultatione, & ſimplicitate cordis, laudantes Deum, & habentes gratiam apud totam plebem. Dominus autem eos qui ſalui fierent, eccleſiæ quotidie adiūgebat.

Domum nunc templum vocat, in eo enim comedebant. Frangentes panem autem inquit, vt vilem ac parabilem victus eorum modum ſignificet. panem enim frangentes ſumebant cibum, non delicias quærebant. atque ita vitam ex fide componebant, ac moderabantur: atque amice ſe habebant ad totam plebem. q̃uis enim pōtifices ob inuidiam ipſis eſſent infenſi, apud populum tamen gratiam habebant: id autem ex eleemoſyna qua erga ipſum vtebantur, & pura conuerſatione oſtendebatur. In cordis autem ſimplicitate, id eſt humilitate, & abiectiōe, dum nihil ſublime de ſe cogitarent, nihilq; ex beneficijs & eleemoſynis quas faciebant, gloriarentur: id qđ maxime Iudaicum erat: Quemadmodum ex iactāte phariſæo perſpicuum eſt. Luc.18.b

De claudi curatione, & Petri ſuper ea re ad Iſraelitas monitione, & exhortatione ad pœnitentiam. Cap. III.

SIMVL autem Petrus & Ioannes aſcendebāt in templum ad horam orationis nonam.

Multa erat inter hos duos vnanimitas & amicitia: quippe cum huic in Domini paſſiōe innuerit Petrus, vt magiſtrum interrogaret: & rurſus ad ſepulcrum ſimul cucurrerint; & de ipſo rurſus Petrus Chriſto dixerit, hic vero quid? Aſcē- Ioā.13.c Ioā.20.a Ioā.21.f

debant autem in templum, non quod adhuc Iudaiſmum ſequerentur, ſed utiliter ad infirmitatem aliorum ſeſe demittentes accommodabant: vt curato claudo in templo multos qui viderãt, teſtes haberent. multi enim illuc ob loci venerationem conuenerant. Cum vero horam etiam indicat, ſemper eos orationibus, & precibus vacare oſtẽdit. templi etiam meminit: vt vtriſque & tempore videlicet & loco ea quæ ſcribit, confirmet. Cũ vero multa alia miracula ab apoſtolis fierent, vt qui hæc ſcribit Lucas, ſuperius dixit, nullum ex illis nominatim commemorat: ſed id tantum ſcribit, ex quo omnes cõmoti ſunt. illa enim fortaſſe vel quia videbantur parua, negligebat: vel quia non iactantiæ cauſa opus hoc conſcribebat.

Et quidam uir qui claudus ex utero matris ſuæ erat, baiulabatur, quem ponebant quotidie ad oſtium templi quod dicitur ſpecioſum, ut eleemoſynam ab ingredientibus in templum peteret. is cum uidiſſet Petrum & Ioannem qui ingreſſuri erant in templum, rogabat, ut eleemoſynam acciperet. intuitus autem in eum Petrus cum Ioanne, dixit: reſpice in nos. ille uero intẽdebat ĩ eos ſperãs ſe aliquid ab eis eſſe accepturũ.

Cur nomen claudi non refert? propterea quod neque apoſtoli illud norant, prorſus enim ignotus ipſis homo hic erat. atque id effectũ eſt, ne ex obſequio, & affectu ſanationes facere viderentur: ne ve aliqua ſimulationis ſuſpicio vel apud impudentiſſimos quoſque ſubeſſe poſſet, quod in gratiam apoſtolorũ aliq ex eorũ familiaribus ſe ſanos eſſe

factos ſimularent. Sed cur poſt ſanationem nomen eius non didicerunt? eo ꝙ ocium ipſis non erat, vt in rebus nullam vtilitatem afferentibus occuparentur. Sed qua de cauſa antea non adductus fuit ad Chriſtũ, vt ſanaretur? fortaſſe quia qui aſſidebant templo, infideles erãt: quippe cũ neq; ad apoſtolos eũ adduxerint, licet ipſos ingredientes viderent, & talia miracula feciſſe cognoſcerẽt. Claudum autem ex vtero matris hũc fuiſſe omnes qui in templo erant, ſciebant. vnde quia hoc conſpicuum erat, ne nominis quidem proprĳ eius curam vllam habebant ad eum compellandum. ſed morbi appellatio nomen quoque eius ſuperabat: læſioque ipſa ex præcipua notiõe in nominis vicem abierat. Cum multa autem miracula, vt diximus, ab apoſtolis fierent, non adducebant tamen ipſum curandum ad apoſtolos, ſicut neque antea ad Chriſtum Iudæi, vel ob inuidiam, vel ob infidelitatem: cum nondum eos tanta miracula facere poſſe exiſtimarent.

Petrus autem dixit: argentum & aurum non eſt mihi, ſed tibi id do quod habeo.

Hoc nihil prorſus pecuniarum poſſediſſe eos oſtendit. non enim ꝙ nos ſępe dicere conſueuimus, nunc non habeo, dixit, ſed, non eſt: quod prorſus nõ ſubeſſe ipſi vllã pecuniam declarat. apoſtoli pecunias non poſsidebãt

IN nomine Ieſu Chriſti Nazareni, Surge & ambula: & apprehenſa eius manu dextera excitauit eum & protinus confirmatæ ſunt plantæ eius &

tali. & exiliens conſtitit & ambulabat: & unà cũ ipſis in templum ingreſſus eſt, ambulans & ſaliens, & laudans Deum. uiditq; eum omnis populus deambulantem & laudantem Deum. agnoſcebantq; illum eſſe eum qui ad eleemoſynam ad ſpecioſum oſtium tẽpli conſidebat: ob idq; quod ipſi contigerat, admiratione ac ſtupore repleti ſunt.

Id quod Chriſtus ſæpe faciebat in ĳs qui imperfectius erant affecti, dum non verbis tantum curaret, ſed etiã attingeret: id nunc Petrus quoq; facit. ſimulq; dum ipſum excitat, reſurrectionis myſterium confirmat: & ea de cauſa, ne caſu aut ſponte id factum eſſe videretur. Exiliebat autem vbi ſurrexit, aut quia non credebat: aut quia tentabat an ſtabilius & firmius collocare plantas poſſet: aut quia neque ſciebat deambulare. Quod vero inquit (agnoſcebãt illũ) propterea addidit, quia poſt miraculum ignorabatur: id quod etiam in cæco ab ortu contigit. nos quoque de ĳs qui vix agnoſcũtur, tali vti loquutione conſueuimus. Ambulans & ſaliens) vnde ex ſaliendo merito ignorabatur is qui antea non modo erat tardus, verum etiam ad ingrediendum aliorum auxilio indigebat.

quare exiliebat

Cum uero claudus qui ſanatus fuerat, Petrum & Ioannem teneret, concurrit ad eos omnis populus in porticu quæ uocatur Salomonis, ſtupore correpti.

Tenebat apoſtolos poſt ſanationem vel ex beneuolentia, vt quaſi laudes ipſorum prædicaret,

ſeruatoreſque ſuos omnibus commoſtraret: vel ſuſpicatus ſi eos dimiſiſſet, rurſus ſe a morbo correptum iri. tantiſper enim liberatum ſe eſſe a morbo exiſtimabat, q̃diu ipſos cõtinuiſſet, eoſq; attingeret. præſertim quia etiam Petrus apprehenſum ipſum tenẽdo ſanum reddiderat. In porticu quæ vocatur Salomonis) hæc ſola enim porticus reliqua erat ex fabrica Salomonis. nam tẽplum incendit Nabuchodonoſor: Cyrus Perſa extruxit. 4.Re.25.c 1.Eſd.1.b.et 4.a.&.5.a

Viri Iſraelitæ quid admiramini ob hoc? aut quid in nos oculos defigitis quaſi propria poteſtate, uel pietate fecerimus, ut hic deambulet?

Appellatio Iſraelis dupliciter ſumi poteſt: in laudem ab Iacob, cui diuinæ obediẽtiæ cauſa Iſraelis cognomentum attributum eſt, ab humi repentibus ad cœleſtes & diuinas & intelligibiles ſublimitates traductum: in vituperium ab exitu ſeminis eius ex Aegypto, qđ difficile, & inobediens, & exacerbationis plenum fuit. vtroque vero modo ſunptum nomen Iſraelis ipſis affert, vel dedecus, ſi non obediuerint Deo, vt ipſorum progenitor: vel perditionem, vt qui ex Eegypto promiſſa ſorte non fuerint ſeruati. quorum vtrumque per hoc nomen ſignificatio facit, vt ad alterum æmulandum, ad alterum vero fugiendũ ſimilis perniciei metu excitentur. Atque hæc quidem concio maiore fiducia plena eſt, non q̃ in ſuperiore timuerit, ſed quia tunc cum infenſi eſſent & proterui, audire non ſuſtinuiſſent: pro- *Iſrael* Gen.32.f

pterea illam incipiẽs conuerſionem ipſiq; ab exordio præparat, cũ inquit (hoc vobis notum ſit, & in aures admittite verba mea.) hic nulla huiuſmodi pręparatione indiget. non enim deſides amplius erant: ſed ſignum claudi omnes ipſos conuerterat, timoriſque & ſtuporis plenos reddiderat. Sed vide, quo modo gloriam quæ ex hoc ſigno ipſis eueniebat, diminuendo, ac reijciendo, nihil magni de ſe loquatur. quippe cũ, ſi in præclare a ſe factis quiſpiam humiliter ſe gerat, ac loquatur, auditorem magis conciliare conſueuerit. Iccirco etiam ipſi contempta humana gloria magis ſe glorioſos reddebant, cum non humanum, ſed diuinum factum eſſe id oſtenderent. Cũ enim inquit (quaſi propria poteſtate) non humana, ſed diuina poteſtate ſanatum fuiſſe hominem declarat. Nazarenus igitur Deus eſt, cuius nomẽ eum ſanauit.

Deus Abraham, & Iſaac, & Iacob, Deus patrum noſtrorum puerum ſuum Ieſum glorificauit, quem Mat.27.c. *uos tradidiſtis, & negaſtis in conſpectu Pilati, cum* Mar.15.b *ille dimittendum eum iudicaſſet. uos autem ſanctum et* Luc.23.c *iuſtum negaſtis, & uirum homicidam petijſtis condo*Ioã.18.g*nari uobis, auctorem uero uitæ interfeciſtis, quem Deus a mortuis excitauit: cuius nos teſtes ſumus.*

Adhuc humiliora perſequitur & de ſe & de Chriſto. de ſe, cum inquit, non propria poteſtate miraculum ſe id feciſſe: de Chriſto, cum addit puerum: qui enim ex ſe glorificatus eſt, additionem gloriæ non admittit. Cum igitur & ſe &

Chriſtum humiliarit, Iudæorum contra Chriſtũ ſcelus auget, neq; id offuſcat, vt prius. id autem facit, vt magis eos conciliet: quanto enim magis pœnæ obnoxios eos oſtendit, tanto magis fit, vt doleant, ſeq; ipſos Chriſto ſubijciant. Cum vero ait (quem vos tradidiſtis, & negaſtis) duo crimina obijcit: nam & Pilato tradiderunt ad necem, cum dicerent (nobis interficere quempiam non licet) & negarunt, cum clamarent (non habemus regem, niſi Cæſarem.) Adde q cum Pilatus q̃ Græcus erat, & neq; ſignum vllum a Chriſto viderat, neq; prophetas de Chriſto audiuerat, abſoluere ipſum vellet: ipſi paſſi id non ſunt, qui et Chriſtum ipſum miracula facientem ſæpe viderant, et prophetias de ipſo ſibi explicatas cognouerant. Dum vero ait (homicidam petijſtis) acriter admodum potuiſſe eos Chriſtum abſoluere comprobat: nam ſi effecerunt, vt homicida, qui culpæ erat obnoxius abſolueretur: nonne multo magis inſontẽ liberare potuiſſent? ſed ipſi e contrario ſontem eripuerunt: inſontem interficiendum tradiderunt. Auctorem autem vitæ cum inquit, ipſum ſe ipſum ſuſcitaſſe Chriſtum oſtendit. neq; reſurrectionem prophetarum teſtimonijs confirmat, ſed ſuo & cœtus apoſtolorum, quia iam auctoritatem & fidem apud ipſos habebant. Poſteaq̃ vero accumulato crimine vehementer moleſtarat, rurſus remittit orationem, ad pœnitentiamq; ipſos inuitat: q videlicet ex ignorãtia id egerint, q que id qđ ab initio fuerat cõſtitutum, prophetarumque vaticinio prænunciatum, præteriri nõ potuerit. Vbi autem hucuſque

Ioã. 18. f
Ioã. 19. c

proceſſit, nominatim etiam pœnitentiam neceſſario ſumendam monet, quo & peccata ipſorum deleantur, & ex pœnitentia & bona operatione perpetua bona conſequi valeant.

Et in fide nominis eius, hunc quem ſpectatis & noſtis, nomen ipſius confirmauit.

Hoc eſt, quid dico credens in nomine eius firmatus eſt? immo prius quàm crediderit, nomen ſolū inuocatum ipſum confirmauit. tantam gratiam nomen infundit. nondum enim crediderat, ſed ſola nominis inuocatio totum opus effecit.

Et fides quæ per ipſum eſt, integritatem hanc corā omnibus uobis ipſi dedit.

Quænam fides ſit quæ per ipſum prædicata
Ioā. 17. a eſt, ipſe exponit: vt cognoſcant te ſolum verum Deum & quē miſiſti Ieſum Chriſtum. ne enim aliquis dicat: ergo etiam ſi infidelis nomen eius inuocauerit, nihilo minus ſanatio ſuccedet: ſi modo ſola nominis inuocatio hunc confirmauit, ac corroborauit: iccirco ſubiungit: & fides quæ per ipſum eſt. perinde ac ſi dicat, magnum quidem nomen eſt, ſanationeſque efficiens, ſed animas tamen requirit quæ dignæ eſſe gratia queant. nam ſi ab infidelibus nomen inuocetur, infideliſque manſurus ſit, qui ſanatione indiget, nihil huiuſmodi efficiet. Quod vero inquit (nomē eius ipſum confirmauit) ſublime ac perfectum eſt: & ſi ibi conſtitiſſet, Iudæos exaſperaſſet. cum vero ſubdit (& fides quæ per ipſum eſt) rem humilem reddit. Ita enim alia rei naturæ attribuēs, alia affe-

ctui & facultati auditorum accommodās humilia ſublimibus vt admittantur, commiſcet.

Et nunc fratres ex ignorantia uos feciſſe ſcio, quēadmodum etiam principes ueſtros. Deus uero quæ prænunciauit per os omnium prophetarum ſuorum paſſurum eſſe Chriſtum, ita impleuit. pœnitentiam igitur agite, & conuertimini, ut deleantur peccata ueſtra. cum uenerint tempora refrigerij a facie Domini.

Noui, inquit, ex ignorantia hoc vos egiſſe, propterea ꝙ pleroſque veſtrum conuerti, ac velle eſſe ſaluos video. ſciebat enim non ex ignorantia egiſſe, ſed ita inquit, vt aditum ad pœnitentiam eis apperiat. vnde inquit (pœnitentiam agite) non de illis quæ perpetrarunt circa crucē ſceleribus, in ignorātia enim illorum fuiſſe eos iam aſſeruit: ſed de aliȷs peccatis intelligens. At cum ait (tempora refrigerȷ̃) in afflictationes multas eos incurſuros, bellaque eſſe ſubituros ſignificat: quippe cum ad eum qui ploraturus ſit, conſolationemque deſideret, oratio huiuſmodi conueniat. Cum venerint, inquit, refrigerȷ̃ tempora, id eſt temporibus refrigerȷ̃ quæ a facie Domini, hoc eſt ex diuina & paterna ſubſtantia diſpoſita ac præparata eſſe oſtendit. Neque enim veriſimile eſt, eos qui in paſſione Domini contumelioſe ita ſe geſſerunt, meritam retributionem non fuiſſe conſequutos: quam ſane Romani exercitibus Veſpeſianus & Titus in eos intulerunt, qui in Iudaica contra Chriſtum rabie perſeuerarūt, qui nō modo ciuili ſua adminiſtratione fue-

runt priuati, verum etiam poſt metropolis ſuæ, & templi euerſionem vagi per totum orbem diſperſi errant. ſique vſque ad corruptibilis huius vitæ cõſummationẽ perſeuerarint, nullum vnq̃ refrigerium adipiſcentur. tunc enim Chriſti de cœlo aduentus vnicuique pro merito laborum præmia diſtribuet. Eorum igitur quæ tunc euenient, notionem Iudęis nunc inſinuat, vt illorum metu in maiorem pœnitentiam inducantur.

Et miſerit eum qui ante prædicatus uobis eſt, Ieſum Chriſtum: quem cœlum ſuſcipere oportet uſq; ad tempora reſtitutionis omnium, quæ Deus per os omnium ſanctorum ſuorum prophetarum a ſeculo loquutus eſt.

Vide quo modo ordinate ꝓgrediatur: in prima concione reſurrectionem & in cœlos aſcenſum & conſeſſum Chriſti ſignificauit: hic de manifeſto eius aduẽtu mẽtionẽ facit, quẽ tẽpus refrigerij vocat, ĩ quo reſurrectiõis noſtrę tẽpora declarant: quæ et Paulus inquirit, cũ inquit (et nos
2.Cor.5.a qui in tabernaculo hoc ſumus grauati ingemiſcimus.) Si quis vero refrigerij tempora ad euerſionem & captiuitatem Hieruſalem referat, nihil obſtat, quo minus intelligi ad eum modum etiã poſſit. nam eos etiam afflictationis & captiuitatis illius dies propter electos truncauit atque ab-
Mat.24.b breuiauit Chriſtus, vt credentes refrigerium inuenirent, & a vehementi illa miſeria & neceſſitate ſeruarentur. Cum aũt ſuperius dixiſſet, (Deus vero quæ prænunciauit &c.) nullum e ſcriptura

exemplum de crucifixione ſubiunxit, propterea ꝙ cum vnumqd'ꝗ ex ipſis multis cum crimina tionibus, punitioneq; ipſorum dicatur, triſtitiã auditoribus maiorẽ attuliſſet: id qd' facere minime volebat. ſimplicius item de Chriſto loquitur auditorum humili atq; abiecto adhuc ſenſui accommodans orationem. nam ad id quod viſui expoſitum eſt in Domino, id eſt ad humanitatẽ eius miſſio de cœlo: ad futurum autẽ, eius in cœlum ſuſceptio ſpectat. Quem enim, inquit, oportet cœlum ſuſcipere. ſed ſuſceptus iã erat aſſumptionis tempore. quocirca dicendum eſt, ipſum hic vel rudius loquutione vſum fuiſſe: quemadmodum in epiſtola, vbi de Chriſto ita inquit: accipiẽs enim poteſtatem a Deo patre, voce ipſi de cœlo allata. ibi enim (accipiens) ꝓ (accepit) poſitum eſt, ſicut ad ſententię perfectionem orationis cõſtructio requirit. qua re etiam hic cum inquit (quem oportet ſuſcipere) dixit, ꝓ (quẽ oportebat.) vel quia non ab omnibus aſſumptio in cœlos fuerat inſpecta, iccirco ipſos ſua ipſorum opinione vti permittit. ſed cũ dixerit tamen cœlum ad ſuſceptionem eius q miſſus fuerat paratum eſſe, dum inquit (quem oportet cœlum ſuſcipere) filium eſſe eum ſignificat, & coęternum patri, & a patre miſſum inde vbi ſimul cum patre viuebat, vtpote filius, et vnigenitus: & indubitato in cœlum aſcenſurum, vtpote qui de cœlo deſcenderit, & rurſus in patriam ſedem abſq; vlla refragatione rediturum: & vnde ex diſpenſatione deſcendit, illic rurſus in ſolio conſeſſurum: vt & filius & cœleſtis confirmetur: & demonſtre-

2. Pet. 1.

tur idem rurſus de cœlo eſſe expectandus. Atque vt hæc clarius cognoſci queant, ad Moyſen & prophetas eos relegat. Moyſes enim inquit, prophetam ſuſcitabit vobis dominus Deus noſter

Deu.18.c ſicut me. & Dauid, deſcenſum eius de cœlo pluuiæ in vellus deſcendenti comparat, atq; abſolu-

Pſal.71.a te cum ad prophetas ipſos referat, rurſus conſolatur, quaſi, ſi prophetis obtemperauerint, licet non natura, gratia tamen filios etiam ipſos futuros ex magnifico eius qui exhibet, dono. nam filium etiam natura habet. eius autem qui natura eſt, & eorũ qui ſunt adoptione filij, maxima differẽtia eſt. hi enim ex ſpirituali prophetarum inſtitutione in filios fuerunt adoptati: ille naturali habitudine filiationem extollit ac magnificat. ALITER. Q_d' inquit (quem oportet cœlum ſuſcipere) poſitum eſt ꝑ (quem cœlum ſuſcipere neceſſe eſt) vtpote qui Deus ſit. Cur igitur non dixit, quem cœlum ſuſcepit? ſed hoc quaſi de ſuperioribus temporibus loquatur, ita protulit. Cum vero ait (vſq; ad tempora reſtitutionis) cauſam refert cur nunc non veniat: reſtituenda enim, inquit & ad finem deuentura omnia ſunt, & tunc poſtea veniet.

Deu.18.c *Moyſes quidem ad patres dixit, prophetam uobis ſuſcitabit dominus Deus noſter ex fratribus ueſtris ſicut me. ipſum audietis in omnibus quæcunq; loquutus ad uos fuerit. eritq;, omnes anima qui prophetam illum non audiuerit, de populo diſperibit.*

Quid eſt ꝙ inquit, ſicut me? hoc ſane, quia

ſicut Moyſes in Aegypto, ita in Bethlehem na- Exod.2.a
ſcitur Chriſtus: ſicut ille Iſraelita, ita hic quantū Luc.1.a
ad carnem: ſicut ex genere ſacerdotali ille, ita hic ex Dauid per virginem: ſicut Pharao contra illum, ita contra hunc Herodes. & ſicut Pharao Luc.1.c
infantes interficiendos præcipit, ita Herodes Exo.1.c.d
quoq;: maſculos Pharao, Herodes quoq; maſcu- Matth.2.c
los tollit: ex qua internicione ſicut Moyſes p ma- Exo.2.a.b
trē, ita p matrē Chriſtus & cū mr̄e ſeruat: ille in fiſcella apud fluuium, hic in Lyco vrbe Aegy- Matth.2.c
ptia, quæ apud eundem fluuium ſita eſt: ille ab alienigena Pharaonis filia, hic ab alienigena ſimiliter Pharaonis vrbe educatur. Atq; hæc dico non vt dominum ſeruo comparem, ſed vt tempus & modum conferam, & veritatem in vmbra deſcribam.

Et omnes etiam prophetæ a Samuel, & qui deinceps loquuti ſunt, dies quoq; hos annunciarunt.

Subintelligendum quoque hic eſt (ad patres noſtros) vt ſit ſentētia huiuſmodi: et omnes quicunque ad patres noſtros loquuti ſunt.

Vos filij eſtis prophetarum & teſtamenti, qđ diſpoſuit Deus ad patres noſtros ad Abraham dicens: et Gen.12.a
in ſemine tuo omnes familiæ terræ benedicentur. Vobis primum Deus cum ſuſcitarit filium ſuum, miſit ipſum qui benediceret uobis, ut auertat ſe unuſquiſq; ab improbitatibus ſuis.

Vos eſtis, inquit, filiȷ̄ prophetarum, quaſi diceret, ne timeatis, neque putetis a promiſſiōibus

voſ eſſe alienatos : voſ eſtis filij prophetarum, quare vobis hæc dixerunt, & facta hæc propter vos ſunt. ſed vos quidem filij eſtis ꝓphetarum, hic filius Dei eſt ſubſtantię patris particeps: qui et illos ſui participes reddidit. Vos eſtis filij prophetarum et teſtamenti, id eſt hæredes. nam ſi filij ſunt, hæredes quoque ſunt. hęredes autem non recenter aſcripti, ſed iamdiu, vtpote filij. Atque vt oſtendat quantum ad adoptionem attinet, ſi modo etiã ipſi voluerint, hæredes ipſos quoque perinde ac filios eſſe: vobis, inquit, tanq̃ filijs filium ſuum Deus miſit: miſit quidem etiam alijs, ſed vobis primum: neque id tantummodo, ſed etiam primum. i. præcipue illis qui cruci ipſum fixerunt & interfecerunt. ſed quando? non nunc ſolum, ſed & ante crucem, tantumque facinus, et poſt reſurrectionem. vnde inquit, vobis primũ cum ſuſcitarit filium ſuum. vt quid faceret? vt benediceret, & ſaluos faceret vos, ſi modo etiam vos a vitijs & improbitatibus veſtris velitis auertere uos, ac recedere.

De pontificum inuidia ob miraculum, & Petri & Ioannis comprehenſione: tum eorundem dimiſſione facta comminatione ne amplius Chriſtum prædicent: de oratione ab eccleſia eam ob rem facta & gratiarum actione ad Deum. Cap. IIII.

CVM uero ipſi loq̃rẽtur ad populũ, ſupuenerũt ipſis ſacerdotes, & dux tẽpli, et Sadducæi dolẽtes q; docerent populum, & in Ieſu reſurrectionẽ ex mortuis annunciarent: manuſq; in ipſos iniecerũt, poſueruntq; in cuſtodiam in craſtinum: erat enim iam

ueſpera. multi uero qui ſermonem audiuerant, crediderunt.

Vide quo modo res diſpēſantur. primum omnes ſimul irridebantur: deinde vbi in concionibus claruerunt, & miraculum poſtea magnum ediderunt, tunc iam vbi fiduciam conceperant, Deo ita permittente, in pericula incidunt, certaminaque experiuntur. Sed hac in re Iudæorum impudentiæ incrementum conſidera. nam cum in Chriſto aliquem qui eum ipſis traderet, quæſiuiſſent, nunc poſt crucis ſcelus audaciores effecti manus ipſi inijciunt: ſecumque ducem militū habent, vt rurſus facta hæc publico alicui crimini aſcribant, non quaſi priuatum aliquid vindicēt. id qđ vbiq; facere ſtudēt. In conſpectu autē multitudinis apoſtolos vinciūt, vt videntibus ēt terrorē incuterēt. Sed res e contrario ceſſit. multi enim qui ſermonem audiuerant, crediderunt. vides diuinam operationem? nam cum eos etiā q̃ antea crediderant, conſternari, ac timidiores reddi veriſimile eſſet: Petri tamē concio ſpiritu ſancto compoſita animam audientium ita perculerat, vt etiam alij denuo ad fidem intrepide conuerterentur. Separatim autem ipſos examinant, ne ex libera eorum loquutione, & fiducia audientes lucrarentur.

Euaſitq; numerus uirorum circiter quinq; milia. Factum eſt autem, ut in craſtinum principes ipſorum congregarentur, & ſeniores, & ſcribæ in Hieruſalē, & Anna pontifex, & Caiphas, & Ioannes, & Ale-

xander, & quicunq; e pontificali genere erant.

Quinque milia hic ex apoſtolorum prædicatione & miraculis credunt. propterea enim in quinque milium eſurientiũ multitudine eis prædixerat Chriſtus, date illis vos vt comedant: quaſi diceret, quinque virorum milia etiam uos poſt hæc fide ſaturabitis.

Conſtitutoſq; eos in medio interrogabāt. in qua potentia uos, aut in quo nomine hoc feciſtis.

Nouerant quidē, nam dolentes ꝙ in Ieſu reſurrectionem annunciarent, ipſos comprehenderāt: ſed interrogant, eo ꝙ ipſos iudicio & multitudine terrefactos negaturos eſſe ſperabāt: atque ita ſe omnia hoc modo poſſe corrigere opinabātur. Vide enim ꝙ̃ verſute interrogent. volebant ſiquidē vt apoſtoli ſuum potius id opus, ꝙ̃ Chriſti potentiæ eſſe confiterentur. neque præterea claudi curationem nominant. neque enim quid ſit id, exprimunt, ſed, hoc feciſtis, dicunt.

Tunc Petrus ſpiritu ſancto repletus ad eos dixit. principes populi, & ſeniores Iſrael, ſi nos hodie diju dicamur de beneficio hominis infirmi, in quo iſte ſaluus factus ſit: notum ſit omnibus uobis, totiq; populo Iſrael, in nomine Ieſu Nazareni, quem uos crucifixiſtis, quem Deus ex mortuis excitauit, in eo hunc corā
Pſal.117.d *uobis ſanum aſtare. Hic eſt lapis a uobis ædificātibus*
Mat.21.d Mar.12.a Luc.20.c *nihili factus, qui in caput anguli euaſit. neque eſt in*
Eſa.28.d *alio quopiam ſalus. neq; enim nomen aliud eſt qđ datū*
1.Pet.2.a Rom.9.g *inter homines ſit, in quo ſaluos nos eſſe oporteat.*

Principes

Principes populi ex dignitate plebeæ turbæ: ſeniores Iſrael ex doctrina & intelligentia, qua a terrenis ad diuina populus attollebatur. in duo enim hæc auditorum cœtum diuiſit: eo ꝙ alij intelligere ea quæ dicebantur, ex æquo nõ poſſent, ſed leuiter & ſuperficie tenus ea perciperent: alij exactius & profundius in animum ea quę enunciarentur, admitterent. Quoniam igitur, inquit, quaſi ordini cui præfecti eſtis, prouiſuri, nos hodie in quæſtionem & diſquiſitionem ob beneficium homini infirmo & debili collatum inducere voluiſtis, & non ex ipſa re admiramini, neque venerationem illi exhibetis, cuius nomine bonũ hoc effectum eſt: adeo peccatum in vobis abundat: quid poſt hac faciendum eſt? non ne quaſi ꝓfundo torpore ſopitos excitare vos debemus, vobiſcꝫ & populo aperte manifeſtare, hunc in nomine eo ſaluum eſſe factum? &c. Nomen autẽ pro exiſtimatione & gloria ſumit, non ſecus ac Pſalmiſta? cum inquit: quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. quæ ſane exiſtimatio, inquit, adeo apud vos viluit, tantoqꝫ cõtemptui habita eſt: vt non modo venerabilem eam non iudicaueritis, verum etiam ipſum cui hoc nomen eſt, ſontium ac maleficorum morti tradideritis. Nazarenum vocat a loco ex quo natum eſſe ipſum opinio erat, humiliora etiam hic de Chriſto commemorans: vt planum faciat, nullã humanam vilitatem veræ gloriæ detrimentum afferre: ſi modo perſpicax ſit, qui rem ipſam intuetur. Vnde etiam in eorum ignominiam apud quos eſt ſermo, vbi inquit (quem crucifixiſtis) Pſal. 8. a

D

ſtatim ſubiungit (quem ex mortuis excitauit) quis excitauit? Deus. nam quia inuidẽtes vos ſtatueratis turpiſſima maleficorum morte gloriam miraculorum eius inutilem reddere, atq; obruere: dicebatis enim, quid facimus, quia homo iſte multa ſigna facit? cruci veſtræ reſurrectionem obiecit. quis? Deus, qui ipſum ſuſcitauit. Patri vero reſurrectionem attribuit, tum quia omne diuinum opus, exceptis ijs quæ perſonales ineffabilis trinitatis notas præ ſe ferunt, commune eſt: tum vt hinc etiam Deo ipſos aduerſari oſtẽdat. propria enim poteſtate id Chriſtum feciſſe ita aperte dici non cõmode poterat, præſertim apud homines qui ad ſua ipſorum facta commendanda erant incitati, ita vt etiam Dei iuſtitiæ ſubiecti non fuerint. In hoc igitur nomine inquit Petrus, hic ſanus aſtat. quem dum ait aſtare, erectũ quoque fuiſſe eum ſignificat. cum vero ſubdit, (hic eſt lapis) nõ ad claudum, ſed ad Ieſum Chriſtum refert: cuius nomine claudus corroboratus eſt. qui quidem lapis a vobis quidem qui ad ędificationem conſtituti eſtis, nihili fit & contemnitur: in caput tamẽ anguli domus ipſius fidei euaſit, vtroſq; parietes, id eſt populum ex Iudæis, & ex gentibus in vnius fidei conſenſum copulãs ac cõnectens. Vide vero, cum inquit (neq; in alio quopiam eſt ſalus) pſalmicum illud dictum explicat (a Domino facta eſt hæc) connexio ſcilicet & coniunctio ſalutaris, quam vnuſquiſque non ex alio q̃ ex ſolo angulari lapide conſequitur. Neq; enim nomen aliud eſt, hoc eſt gloria venerabilis, niſi ſola hæc in Chriſtum angularem la-

Ioan. 11. f

Rom. 10. a

Pſal. 117. d

pidem fides, quæ omnes alias ſuperexcellit: quippe cum ex ipſa ſola ſalus data hominibus ſit. ALITER. Cum nondum a prioribus tentationibus reſpiraſſent apoſtoli, in alias ex diſpenſatione inciderunt. Primum enim omnes quaſi ebrij eſſent, irridebantur, eo ꝙ linguis quarum erant ignari, loquebātur: deinde in pericula incidunt. ſed neq; id tamen ſtatim deinceps, ſed vbi prius in concionibus claruerant, & quaſi ad fiduciam exercitati ex claudi miraculo fuerant: Deo maxime ita permittente poſtea certamina experiuntur. Vide autem Iudæorum malignitatem. in Chriſto aliquem qui eum traderet, quæſiuerūt, hic ipſi audaciores poſt crucem effecti manus inijciunt. vnde etiam duce templi qui cuſtodiæ templi fuerat præfectus, ad hoc vtuntur, vt in publicum crimen, non in priuatū rem ipſam, vt mos ipſis eſt, referant. Non ſtatim autem inuecti contra apoſtolos ſunt, quæſtioneſq; in eos exercuerunt Iudęi, eo ꝙ veſpera iam occuparat. atq; ipſi quidem verſute dilatione illa vtebantur, cum ſperarent ſe in terrorem apoſtolos cuſtodia eſſe inducturos, atq; ita mitiores reddituros. ſed apoſtolis dilatio ex diſpenſatione in bonum ceſſit, vt alacriores ad reſiſtendum efficerentur. Quin ēt dum in cōſpectu multitudinis vinciūt, & clam interrogant, ſummam fraudem præ ſe ferunt: quo videlicet & in conſpectu multitudinis eos qui vinciendi eſſent, terrerent, & in iudicio quaſi delinquentes examinarent. atq; id ſeparatim, ne cum fiducia illis reſpondētibus, qui audirent, ob miraculum conuerterentur. In quali

autem potentia id fecerint,interrogant, cum tamen ſciant: quo modo enim ignorabant, qui eo ꝙ Chriſti reſurrectionem annunciabant,eos cōpræhenderant?id tamen faciunt exiſtimantes timore iudicij eos eſſe negaturos, omniaq; ſibi, ſi ita interrogarent, eſſe ſucceſſura. dicūtque (in quali potentia hoc feciſtis?) quaſi id non Chriſti, ſed ſua poteſtate effecerint: neq; nominatim claudi mentionem faciunt: ea enim re adeo cruciabantur, vt ne nominare quidem ſanationem vellent. Atque iccirco Petrus reſpondet (in nomine Ieſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis,quem Deus ſuſcitauit,&c.) cum vili patria paſſionis quoque & reſurrectionis commemoratione facta. humilia enim ob excellentiam reſurrectionis gloriantes prædicamus. Vbi his verbis ipſos corripuit, teſtimonia etiam ex ſcriptura ſubiungit, de lapide videlicet angulari, quæ ſuperius a nobis declarata iam ſunt. Aduerte tamen quando docendum eſt, eos prophetias etiam adducere, ſicut in prima concione: quando uero tātummodo cum fiducia loquendum eſt, aſſerunt. nam, neque nomen inquit aliud eſt qd' datum inter homines ſit &c. de quo iam diximus. Non deducunt autem ad Pilatum apoſtolos, quemadmodum Chriſtum antea, quia erubeſcebant, & uerebantur, ne ex his, illa quoque quę contra illum fecerant, redarguerentur.

Spectantes autem illi Petri fiduciam & Ioannis, & cum homines eſſe ipſos illiteratos & imperitos comperiſſent, admirabantur, agnoſcebantq; ipſos ꝙ cū

Ieſu fuiſſent: cum uiderentq́; hominem cum ipſis ſtantem qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Cum iußiſſent autem foras e concilio ipſos ſecedere, conferebant inter ſe dicentes. quid faciemus hominibus his? ſignum enim notum omnibus habitantibus Hieruſalem per ipſos effectum eſſe, perſpicuum eſt. neq́; negare id poſſumus: ſed ne latius diffundatur in populum, comminemur ipſis, ne amplius in nomine hoc cuipiam loquantur. aduocatiſq́; ipſis præceperũt, ne omnino in nomine Ieſu loquerentur, aut docerent. At Petrus & Ioannes, reſpondentes ad ipſos dixerũt. An iuſtum ſit coram Deo uos audire potius, q̃ Deum, iudicate. quæ enim uidimus & audiuimus non loqui nõ poſſumus. Illi uero inſuper minati eos abſoluerũt, cum non inuenirent quo modo ipſos punirent ob populum. quia omnes ob id q̃d factum fuerat, Deum glorificabant. annorum enim erat amplius q̃ quadraginta homo, in quo factum ſanitatis id ſignum fuerat. Abſoluti igitur illi ad ſuos deuenerunt. quæq́; ipſis pontifices & ſeniores dixerant, annunciarunt.

Non ambitionis & glorię cauſa hæc enarrãt, ſed ut gratiæ Chriſti argumenta manifeſtent.

Quod cum audiuiſſent illi unanimiter uocem ad Deum ſuſtulerunt, & dixerunt. Domine tu es Deus qui feciſti cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt: qui per os Dauid pueri tui dixiſti.

Vide q̃ exquiſite, atque opportune horum

preces efficiantur. quãdo enim rogabant, ut qui dignus apoſtolatu eſſet, demonſtraretur, ita precantur: Tu Domine, qđ eſt, κύριε, id eſt princeps atque auctor, cordis cognitor omnium: pręcognitione enim ibi erat opus. quando uero hic aduerſariorum ora obſtruenda erant, clamant: Domine id eſt δέσποτα, quaſi dicas here: & quaſi ab ipſo pacta requirentes prophetiam in medium adducunt: ſimul, ut ſibi quoque conſolationem afferant, ꝙ fruſtra etiam contra ſe & inaniter hoſtes meditentur.

Pſal.2.a *Vt quid fremuerunt gẽtes & populi meditati ſunt inania? aſtiterunt reges terræ, & principes congregati ſunt ſimul contra Dominum & contra Chriſtum eius. congregati enim re uera ſunt contra ſanctũ puerum tuum Ieſum quem unxiſti, & Herodes & Pontius Pilatus.*

Quænam gentes fremuerunt cõtra Chriſtũ? Iudæorum uidelicet. q̃uis enim Iudæi eſſent omnes, ex diuerſis tamen erant gentibus, in quibus erant diſperſi.

Cum gentibus & populis Iſrael.

In Hieruſalem Hebræi cum Caipha et Anna: populi cum Pilato.

Vt facerent quæcũq; manus tua, & conſilium tuũ fieri prædeſtinarat.

Hoc eſt nõ ipſi potuerunt: ſed tu es qui omne id permiſiſti, & ad finem perduxiſti, qui potens

& ſapiens es. conuenerunt enim illi ut inimici et hoſtes animo cędem inhiantes, ea tamen fecerũt, quæ tu uoluiſti. ALITER. Idem ſignificat manus et conſilium. cui enim potentia adeſt, conſilio opus non eſt. quęcũque igitur a principio ſtatuiſti, ea facta ſunt. ALITER. Manus hic omnia cum ratione & opportune a Deo adminiſtrari ſignificat: ꝓpterea ꝙ ſola quoque natura compoſita rationalis, quę non alia ꝗ̃ homo eſt, manu plerumque uti ad maxime neceſſaria exequenda conſueuit.

Et nunc Domine reſpice ad minas ipſorum, & da ſeruis tuis ut cum omni fiducia uerbum tuum loquantur, dum manum tuam ad ſanationem extendis, & ſigna & prodigia per nomen ſancti pueri tui Ieſu efficiuntur.

Animaduerte orantium manſuetudinem. non enim precatur Deum, ut perdat ipſos ac deijciat, ſed vt ad minas eorum reſpiciat: detque ſeruis ſuis ut cum omni fiducia loqui uerbum eius poſſint, dum extẽdit manum, id eſt dum inuicta ſua potentia eos protegit. hic enim inexpugnabilem potentiam manus ſignificat: quemadmodum quoque ibi. (Manus tua gentes in perniciem induxit.) Oratio autẽ hæc ab apoſtolis fit, non ut moleſtias deprecentur, ſed pro Euangelici præconij proſpero ſucceſſu. non enim dixerunt, libera ſeruos tuos: ſed da ſeruis tuis, ut cum fiducia loquantur. Pſal. 43. a

Cumq; hi precati eſſent, agitatus locus eſt in quo erant congregati: repletiq; omnes ſpiritu ſancto ſunt, & uerbum Dei cum fiducia loquebantur. Multitudinis autem eorum qui crediderant, erat cor & anima una. nemoq; erat qui aliquid eorum quæ poßideбat, proprium eſſe diceret: ſed erant ipſis omnia communia.

Signum ꝙ exauditæ eorum preces eſſent, terræ motus eſt: tametſi quandoque etiam iræ indicium eſt. Quod autē ſpiritu ſancto repleti ſunt, id oſtendit, totos ipſos diuini ſpiritus qui datus ipſis fuerat, fuiſſe effectos, a carnalibus his ferè penitus abſtractos: uel quia refocillati ſint, reaccenſaque in ipſis gratia fuerit. Vnde etiam neglectis corporis periculis cum fiducia & libere loquebantur. ex quo cor & anima ipſis unum efficiebatur, & ex intellectualibus uidelicet motionibus, & ex uitalibus. Intellectuales enim motus nunc cor ſignificat; quippe qđ primum in animalis conſtitutione ſubſiſtat. hoc ſiquidem innuit, cor & animam.i. intellectum & animam ſeu uitam in his ad unum & eundem bonum ac Deo gratum finem ſimul tēdere ac ferri. intellectualis enim indicium eſt, cum pericula negligũtur: uitalis, cum circa corporis neceſſaria adeo exacta diligētia ſeruatur, ut paucis quibuſdam, quæ ad uitam traducendam ſatis ſint, poſſeſſori exhibitis, cętera omnia indigentibus ſuppeditentur. amor enim hic mutuus ex magiſtri quoque Ioan.13.d ſponſiõe ipſis inerat; ex eo ꝙ dixerat (in hoc co-

gnoſcent omnes vos meos eſſe diſcipulos, ſi cha ritatem inter vos habueritis.) iccirco fiebat, vt vnuſquiſque proximum tanq̃ ſeipſum eſſe exiſtimans, nihil ex ijs quæ haberet, ſibi priuatim reſeruaret, ſed in communem vſum omnia exponeret. De motu autem & quaſſatione loci illud quoq; intelligi poteſt, q̃ terræ motus ille contigerit, vt ſicut infideles & minantes terrefaceret, ita animaret & in alacritatem apoſtolos induceret: quippe cũ in principio neceſſaria quoq; huiuſmodi ſigna ad confirmandos eos eſſent.

Et magna poteſtate apoſtoli reſurrectionis Domini Ieſu teſtimonium reddebant. gratiaq; magna erat apud omnes ipſos: quippe cum neq; indigus quiſpiam inter ipſos eſſet.

Cũ inquit (reddebãt) quaſi recepiſſe ipſos aliquid oſtendit: & quaſi de debito loquitur. ex ſignis enim & prodigijs diuinam virtutem ac potentiam eſſe eum qui reſurrexerat ex mortuis, manifeſtabãt. ex mutuo vero amore magna gratia inter ipſos exiſtebat. cum enim aliquid proprij ſibi vendicaret nemo, efficiebatur, vt nullus inter ipſos indigeret: id qđ ad eius imitationem proculdubio factum videtur, de quo dictum eſt. (aperis tu manum tuam, & reples omne animal Pſal.144.d benedictione.)

Quicunq; enim poſſeſſores erant agrorum & domorum, uendentes afferebant precia eorum quæ uendebant, & ad pedes apoſtolorum ſtatuebant. diſtribue

batur autem ſingulis,prout unicuiq; opus erat.

Quòd ad pedes apoſtolorum precia ſtatuebant,& non ad manus,multum honorem, multamq; reuerentiam eorum qui ea adducebant, ſignificat. ob idque non in manus ea tradebant, vt dominos eos & diſpenſatores facere viderentur: vtpote qui ex communibus cellis, & non ex priuatis per manus expenderent. Pręterea hoc ꝙ ad pedes hæc apponebantur,ſicut venerationem ipſis afferebat, ita inopiam eorum qui alebãtur, vituperio vindicabat: tanq̃ enim ex communi promptuario diſtribuebant.

Ioſes uero cognominatus ab apoſtolis Barnabas, hoc eſt filius conſolationis,leuita, Cyprius genere, cũ haberet agrum eo uendito pecuniam attulit, & ad pedes apoſtolorum poſuit.

Prius commemorat eum qui recte ſe geſſerat, id eſt Ioſen, ad maiorem Ananiæ redargutionẽ: ꝙ cum tot eſſent qui ea facerent, & tanta ſigna, & tanta gratia inter eos, nullius exemplum fuerit ſequutus. Ioſæ autem Barnabas cognomentũ ab apoſtolis in virtutis miſericordis teſtimoniũ impoſitum fuit. is cum eſſet leuita, Cyprius genere erat: quia lex iã ſoluebatur, & ex Iudæa quocũque volebat quiſpiam, habitatum migrabat. Barnabas vero ex Iudæa lingua in latinam explicatum, filium conſolationis, & miſericordiæ ſignificat. Eſtq; hæc narratiõis de Ananię & Sapphiræ pernicioſo facto quædam quaſi præparatio. nam hic quoq; cum ad imitationẽ Ioſę agrũ

vendidiſſet, neq; poſtea fine ſic vt principio cor reſponderet, vſus fuiſſet, imprudenter ſibi perniciem attulit.

De Anania & Sapphira ob defraudationem precij agri a Petro morte mulctatis: de apoſtolis in carcerē coniectis, & ab Angelo nocte eductis ad prædicandum Ieſum: vbi rurſus eos captos in concilio pontificum Gamaliel exemplis adductis dimittendos hortatur, & flagris cæſi dimittuntur. Cap. V.

VIR autē quidā nomine Ananias cū Sapphira uxore ſua poſſeßionē uēdidi, et fraudauit de precio conſcia etiam uxore ſua. & cum attuliſſet partem quandam ad pedes apoſtolorum poſuit.

Omnino enim Satanico furore plenus erat is qui cum propria incitatione & nō ex neceſſitate & vi Chriſtum elegiſſet, ſtatim vbi incepit, feruidam hanc ad bonum motionem refrigerauit, & rem totam perdidit. Tria autem hic ſimul ſigna exiſtunt: occultorum cognitio: in meditationem animi terroris incuſſio; & poſt hæc occiſio ex mandato.

Petrus uero dixit: Anania, cur impleuit Satanas cor tuum, ut ſpiritum ſanctum falleres, & de precio agri defraudares? nonne manens tibi permanebat, & uenditus in poteſtate tua erat? quidnam rem hanc in cor tuum induxiſti? non mentitus es hominibus, ſed Deo. At cū audiret hæc uerba Ananias cecidit, et exanimatus eſt. & timor multus in omnes qui audiebāt, eſt exortus. Surgentes autem Iuuenes compoſuerunt

ipſum, & cum extuliſſent ſepelierunt.

Anania cur impleuit &c.) nũ, inquit, inuitos vos trahimus? vt quod ſponte a vobis in Dei oblationem dedicatum fuerit, rurſus in veſtros vſus abſumatis? id qđ proculdubio ſacrilegium eſt. vnde etiam ſacrilegorum pœna affecti ſunt: quæ eſt mors. Nam cum inquit (exanimatus eſt) id eſt ἐξέψυξεν, quod refrixit, ſignificat, et aruit, mortuum eſſe oſtendit, vitali prorſus humore priuatum. nam contrà ὑγρὸς viuus apud veteres dicitur, quod humidum ſignificat.

Quaſi trium horarum ſpatium interceßit, et uxor eius facti ignara ingreſſa eſt. Petrus autem ei reſpondit. Dic mihi, tãti ne agrum uendidiſtis? ipſa uero ait. profectò tanti. at Petrus ad ipſam dixit. quid inter uos conuenit, ut ſpiritum Domini tentaretis? ecce pedes eorum qui uirum tuum ſepelierunt ad fores, & efferent te.

Animaduerte Petrum minime eã vocare, ſed expectare, vt ipſa quando vult, aduenіat, ea cauſa vt & pœnitendi et non impudenter ingrediendi copiam ei faceret. Acceſſit autem eorum quæ viro ſuo contigerant, ignara, propterea ꝙ enunciare ea ipſi timore & veneratiõe magiſtri nemo audebat. nam horarum trium ſpatium vt in multos factum id diuulgaretur, ſatis eſſe poterat: ſed timor videlicet coercebat, hæc enim etiam euangeliſta Lucas admirãs, vtraꝗ hæc poſuit & horarum trium ſpatium, & vxoris ignorationem.

Cum vero Petrus interroget quanti agrum ven didiſſent, ipſi venię prębet occaſionem: quaſi nõ in ipſius ſed in mariti poteſtate vẽdere & defrau dare ſitum fuerit. at vbi cum viri fraude conſen tientem eam deprehẽdit, ſimili pœna quoq; eam mulctat: quippe cum diuinarum rerum contemptus manſuetum etiam atq; ira vacuum in iram incendere conſueuerit. confirmatio huiuſce rei ex Moyſe etiam peti poteſt: qui cũ eſſet manſuetiſſimus, lignantem tamen in ſabbato lapidandũ eſſe cenſuit. & tamen illic mandati violatio in officijs exequendis conſpiciebatur: hic ſacrilegiũ cummiſſum eſt. Deo enim dedicata ad pauperũ alimoniam ipſi in ſuos ſuperuacuos vſus expendebant. nam neceſſitati ſatisfacere poterant, ſi ex ijs quæ in communi cella repoſita fuerãt, pro indigẽtia ſibi ſumpſiſſent. Aduerte item q̃ vehemẽter aduerſus domeſticos & ſuos inuehantur. non enim volunt, vt qui ſemel ſpirituali gratia digni habiti ſunt, & conuerſationem cum ipſis ſunt conſequuti, fures & ſacrilegi eſſe deprehendantur. in alienos vero punitione non vtuntur: ne videãtur etiam nolentes homines terrore pœnæ cogere, vt ad fidem accedant. Atenim ſi Satanas cor Ananiæ impleuerat, totũq; opus perpetrauerat, cur in Ananiam tam ſeuere animaduertendum fuerat? non temere id factum eſt, ſed iuſte: quippe cum ipſe ad ita ſuſcipiẽdum Satanam idoneũ ſe pręſtiterit.

Num. 15. d

Cecidit q; ea ad pedes ipſius, & exanimata eſt. ingreſſi uero iuuenes mortuã ipſam inuẽtam extulerũt,

& apud uirum ſuum ſepelierunt. timorq; in totam eccleſiam, & in omnes qui hæc audiebant, magnus exortus eſt.

Quo modo apud pedes eius expirauit? ꝓpterea ꝙ prope ipſum ſtabat. Petrus enim ipſam iuxta ſe conſtituerat, vt ſi vellet pœnitẽtiam agere & confiteri, non erubeſceret, neq; ob alios audientes deterreri poſſet. Terror autem hic a ſapiẽtiſſimo Petro contra peccantes incuſſus non temere eſt, ſed ex doctrina præcognitiōis, qua multa hominum peccata prꝫſanari cõſueuerunt. Nã cum tunc Euangelij ſemina iacere incepiſſent, ſtatim vbi internaſcentia zizania inſpexerunt, ea ſapienter extirparunt. ſic Moyſes in exordijs

Num.15.d legis eum qui uel leui peccato eam uiolauerat, lapidari iuſſit, ita Deum prꝫcepiſſe aſſerens. Idem

Gen.3.c in primis parentibus uidere licet, qui ob ligni guſtatum fuerint condemnati. Dum enim peſtilẽs

Pro.19.d flagellatur, deſipiens uerſutior efficitur: ut ſacrũ illud prouerbium eſt. ita in his quoq; ſuppliciũ præſentibus & uidentibus ea quæ fiebant, in lucrum ceſſit. Nam quamuis alia quoq; ſigna præceſſiſſent, tantus tamẽ terror animos eorum non

Pſal.9.c inuaſerat. ita cognoſcitur Dominus iudicia faciens. in operibus enim manuum ſuarum peccatore comprehenſo fit, ut ex animaduerſione cõtra illum ſalutaris alijs timor incutiatur. id qđ

2.Re.6.b etiam in Ozæ pœna contigit. eius ſiquidem pu-

1.Par.13.c nitio pleriſq; alijs formidinẽ attulit: ut quæ Deo eſſent conſecrata, prophanorum manibus intacta conſeruarentur. Aduertẽdum autem hinc eſt,

ex mortuorum Ananiæ & uxoris eius elatione ab ijſdem pollinctoribus facta, contemni iam legem. alioqui enim q cadauer Ananiæ attigerāt, immundi uſq; ad ueſperam permanſiſſent. ſed illi ipſi nunc uxori quoq; ſepeliendæ uacarunt. Leui. 11

Per manus autem apoſtolorum fiebant ſigna & prodigia multa in populo. erantq; unanimiter omnes in porticu Salomonis. ex reliquis autem adhærere ipſis audebat nemo. ſed magnificabat eos populus. magiſq; credentes Domino adiungebantur, multitudines uirorum & mulierum. ita ut per plateas exponerent infirmos, eoſq; in lectis, et grabatis collocarent, ut uel umbra ipſa tranſeuntis Petri aliquem illorum obumbraret. multitudo item uicinarum urbium in Hieruſalem conueniebat: infirmoſq; afferebant, & eos qui ab immundis ſpiritibus uexabantur: qui quidem omnes curabantur.

Vide quo modo apoſtolorum uita ex triſtitię & lætitiæ uiciſſitudine contexebatur. triſtitia primum ex aſſumptione orta eſt, deinde ex aduētu ſpiritus ſucceſſit alacritas: iterum ob irridentes mæror, ob fideles & ſignum lætitia: rurſus animi demiſſio ex comprehenſione contigit, poſtea ex defenſione & reſponſione alacritas: rurſus nunc ex ſignis & ſplendore fiducia, ex pontificis & comprehēdētium inuaſione timor inceſſit. In ueteribus quoq; quicūq; ex Deo uitam traduxere, idem reperire quiſpiam poſſet. Ne mireris, inqt, quo pacto proprijs domibus relictis in templo

in porticu Salomonis degere permittebantur, multitudine enim miraculorum quæ ab ipſis fiebant, omnibus erant formidabiles. hoc enim ſignificat cum inquit (p manus apoſtolorum fiebant ſigna & prodigia multa in populo) & ſtatim ſubiungit, (ex reliquis uero adhærere ipſis audebat nemo.) id eſt ne appropinquare quidem ipſis quiſpiam audebat, ſed magnificabat ipſos populus. quis? Iudæorum. quoſnam? apoſtolos. ſed qualis hæc magnificatio fuit? φ prętercꝗ φ ad fidem Chriſti accedebant, & augebatur numerus, infirmos quoq; & ęgrotantes in uias & plateas in lectis et grabatis exportabant, ut uel ex umbra trãſeũtis Petri ſanitatẽ conſeq̃rent: id qđ in Chriſto non fiebat. cæterum hoc quoque eius ipſius opus erat qui promiſerat, & dixerat: qui credit in me opera quæ ego facio, ipſe etiam
Ioã.14.b faciet: & maiora quoque his faciet. quare hoc quoq; à Chriſto qui ita ꝓmiſerat, apoſtolis eueniebat, ex ijs qui credebant, ex ijs qui curabant, ex ijs item qui puniebantur, ut Ananias. nam licet etiam ipſi apoſtoli modeſte ſe gerentes miracula hæc in magiſtrum referrent, quæ in nomine eius efficiebant: uita tamen ipſorum & uirtus apoſtolica ſatis idonea erat, ut ijs qui ita uiuere propoſuiſſent, mirabilium hanc factorum gloriam exhiberet.

Cum ſurrexiſſet autem pontifex & omnes qui cũ eo erant, quæ erat Sadducæorum ſecta, zelo repleti ſunt: manuſq; in apoſtolos iniecerunt: atq; eos in publica cuſtodia poſuerunt. Angelus uero Domini per noctem

ctem apertis cuſtodiæ foribus, ipſiſq; eductis dixit: ite & ſtantes in templo loquimini populo omnia uerba uitæ huius. qđ cum audiuiſſent, ingreßi ſub diluculũ in templum ſunt, & docebant. Cum uerò pontifex aduenißet, & qui cum ipſo erant, concilium conuocãrũt, et totum ſeniorum ordinem filiorum Iſrael: miſerũtq; in carcerem, ut adducerentur. miniſtri autem eò profecti ipſos in cuſtodia non inuenerunt. & reuerſi renunciarunt, dicentes: carcerem quidem cum omni diligentia concluſum inuenimus, & cuſtodes extra ad fores ſtantes, aperto tamen eo, intus neminem offendimus. Vbi hæc uerba audiuerunt & ſacerdos & dux templi & pontifices, ambigebant de ipſis, quid nam id eſſet. accedens autem quidam ipſis annunciauit, ecce inquiens, uiri quos in cuſtodia poſuiſtis, in templo ſtant, & docent populum. tunc abijt dux cum miniſtris, & adduxit ipſos, non tamen cum ui.

Cum hæc ab Apoſtolis fierent, quibus multitudo ad prædicationem accedebat, & fideliũ turba quotidiano incremento mari per q̃ ſimilis iã cõſtituebatur, cum ſurrexiſſet, inquit, pontifex: id eſt cum excitatus eſſet, & motus ob ea quæ fiebant, vehementius in ipſos inuadit: a Sadducæis maxime inhumanius incẽſus, atq; inflammatus: eo q̃ ſibi inuiſa reſurrectione apoſtolos omnia efficere conſpiciebant. nam cum Chriſtum reſurrexiſſe illi prædicarent, in fidem reſurrectionis nomine eius qui reſurrexerat, miracula facere cõſpiciebant; id quod proculdubio nõ eueniſſet,

ſi falſa ipſa res extitiſſet. Quocirca ita efferati, atq; ad cędem apoſtolorum incitati cuſtodię vinculis eos tradiderūt, neq; ſtatim in iudicium adduxerunt, verſute id ſtudētes vt terrore carceris occaſionem mutandæ ſententiæ eis exhiberent. Atq; hi quidem in hunc modum vafre conſulebant: at Deus mora illa carceris verſute ab illis procurata illos fruſtra doloſe agere conuicit, & apoſtolos eductione per angelū miniſtrata magis confirmauit: & quæ oporteret, & quo modo perſeuerando operari commonefecit. ignoratio vero angelici ſubſidij ſceleſtos opprimebat, quo tempore non miſericordia ducti & clementia: quo pacto enim? qui ſerpentibus ſęuius erant indignati? ſed doloſe in iudicium adducere apoſtolos diſtulerant. latuit igitur ipſos angelicum auxilium, vt cum conſilium ſuum exequi ſe primū comprehendendo, carceriq; intrudendo apoſtolos opinarentur, deinde cogitationibus omnibus ſuis diuina protectione fruſtrati fuiſſent, conſilij inopia atq; hæſitatione erudirentur, diuinamque eſſe potentiam exiſtimarent. eductio enim e carcere per angelum ſicut apoſtolis in conſolationem, ita Iudęis in vtilitatem cedebat: latuit ſiquidem eos, vt videlicet quemadmodum dixi, in dubitatione prius rei conſtituti, ſi vellent, etiam ipſi erudirentur, diuinaq; eſſe id potentia factum intelligerent. at ipſi adeo fuerūt debilitati atque excęcati, vt ne odioſiſſimos quidem ſibi apoſtolos per vim e templo extrahere auderent. ex quo facile patere poteſt, plebeam turbam Iudæis principibus longe fuiſſe prudentiorem; cum imperiti

citius,q̄ legis conſulti diuinis ſignis ad ſalutem accederent.

Timebant enim populum ne lapidarentur. cum uero ipſos adduxiſſent, in concilio ſtatuerunt. interrogauitq; ipſos pontifex, dicens.

O ſtupiditatem: timore turbæ, id qđ tamen obſcurum erat, modeſtius ſe gerūt. Dei vero qui ita aperte e manibus ipſorum ſemper eos tanq̄ pullos ſuos eripiebat, ne rationem quidem vllam habent.

Nonne præcipiendo præcepimus uobis, ne in nomine hoc doceretis? & ecce impleſtis Hieruſalem doctrina ueſtra.

Legis periti cum certa & indubitata Dei ſigna viderent, impudenter ac ſtulte interrogant, nonne prͼcipiendo prͼcepimus vobis ne loquemini? ſi prͼcipiendo tantum, quò cuſtodia, & multa illa coercendi diligētia ſpectabat, qua carceri cuſtodes aſſidere conſtitueratis? ſed horum nimirum non recordantur. id qđ ad angelici miraculi occultationem facit. Cæterum ita dicendum ipſis eſt: ſi ad præceptum veſtrum conſenſus quoq; noſter acceſſit, cōſentaneæ hæ diſquiſitiones veſtrͼ, examinationeſque ſunt: ſin vero nihil ex his eſt, ſtultum eſt criminari ꝙ prͼceptū veſtrum violauerimus.

Vultiſque ſanguinem hominis iſtius ſupra nos inducere.

Adhuc merus homo ipſis eſſe videbatur. hoc autem dicunt, vt neceſſariam fuiſſe eam præceptionem, ſalutiſque ſuę cauſa factam oſtendant: vtque contra ipſos multitudinem exaſperent.

Reſpondens autem Petrus & apoſtoli dixerunt: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Deus patrum noſtrorum excitauit Ieſum, quem uos ſuſpenſum in ligno interemiſtis: hunc Deus principem & ſaluatorem dextera ſua exaltauit.

Vide quanta dum examinãtur, manſuetudine vtantur. non audacter reſpondent: ſed cùm ſint magiſtri, non iraſcuntur, ſed miſerentur: vtque ab errore ipſos amoueant, ſtudent. non enim diuinis ſignis elati quemadmodum ipſi contumelioſe inuehuntur, monentque ſtatim, ne aduerſus ſtimulos recalcitrent: ſed primum Dei obedientiam hominum præceptis eſſe anteponẽdam aſſerunt, latenter ita eos coarguentes, ꝙ ea contemnerent quæ per ipſos diuinitus efficiebantur. deinde quem merum hominem illi vocauerant, eũ aiunt & ſaluatorem et vitæ auctorem a Deo cõſtitutum, ita vt a mortuis eum ſuſcitarit. nam propriæ potentiæ hoc aſcribere, nondum opportunum eſſe videbatur, ne Deo aduerſari eo nomine exiſtimarentur. huncque a Deo ita fuiſſe exaltatum quem illi crucis nece occiderant. ob qđ quantam pœnam mereantur, quaſi a profundo ſopore eos excitans cogitandum ſuggerit.

Vt det pœnitentiam Iſrael & remiſſionem peccatorum.

Cum ſermonem de cruce ita exaggeraſſet, quaſi indignum venia ſcelus ijs qui eadem contra Chriſtum rabie vſi fuerant, remque admodũ grauaſſet: nunc tanti oneris veluti ſubleuationẽ parans, inquit: Sed hic tamen a vobis ignominia affectus, & a Deo exaltatus ſpiritum penitentiæ Iſraeli & remiſſionem peccatorũ dedit: nihilque eum per crucem illatæ contumeliæ auertere a vobis poſſunt: propterea ꝙ qui a Deo eſt exaltatus, iniuriarum non reminiſcitur, ignoſcitque illis qui ipſum per obediẽtiam et fidem agnoſcũt. Qua in re animaduertendum eſt quo modo & factis & verbis admoniti & caſtigati Iudæi, attendere noluerũt: vt merito iuſta eorum condẽnatio ſit. factis quidem erudiebat ipſos Deus cũ capi apoſtolos, in carceremque intrudi permiſit, & mirabiliter liberauit: verbis, cum facit vt apoſtoli cum fiducia loquantur, iudæoſque omnes in ſermonibus inſtruant. ſed alij quidem compũcti ſunt, & perſuaſi ad apoſtolos acceſſerunt: põtifex vero & principes contra apoſtolos frendebant, & clamabant: propterea ꝙ rabies qua cõtra Chriſtum vſi fuerant, apertius deinceps, vtpote non iuſte ſed ex inuidia contracta procedebat, & in ſimilem cædem ipſos inſtigabat. vnde etiam inquiunt, vultis ſanguinem hominis iſtius ſupra nos inducere: ſanguinem cædem appellantes: quemadmodum etiam Deus ad Cain, vox ſanguinis fratris tui clamat ad me, id eſt cædes. Gen. 4.b Hæc autem dicebant Iudæi, quaſi ſalutis ſuæ cautione: vtque multitudinem contra apoſtolos incitarent.

Noſq; horum eius uerborum teſtes ſumus.

Quorum'que remiſſionem, que pœnitentiam vi delicet promiſerit. reſurrectio enim erat iam cõceſſa.

Et ſpiritus etiam ſanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus ei. Illi uero cum hæc audiuiſſent, frendebant, & interficere ipſos cogitabant.

Quòd remiſſionem det, & nos teſtificamur, & ſpiritus etiam ſanctus: qui ſanè non acceſſiſſet, niſi prius peccata fuiſſent ſoluta. Sed humilitatem huiuſmodi oratio præ ſe fert. nonenim dixit, nobis præfinite qui ipſum amamus, ſed omnibus, communem rem faciens, qui obediunt ipſi: vt, ſi ipſi etiam obediuerint, licet ſcelus circa crucem commiſerint, non futuros eſſe tamen doni eius expertes oſtendat.

At ſurgens quidam in concilio Phariſæus Gamaliel nomine, legis magiſter, qui in honore erat apud uniuerſum populum, iuſsit parumper foras apoſtolos educi: dixitq; ad ipſos. Viri Iſraelitæ attendite uobis ſuper hominibus iſtis, quid acturi ſitis. ante enim hos dies ſurrexit Theudas dicens ſe eſſe aliquem: cui numerus uirorum circiter quadringẽtorum adhæſerat. qui occiſus eſt: & omnes quicũq; ei crediderant, diſſoluti, & in nihilum redacti ſunt.

Hic Gamaliel Pauli magiſter fuit: quem, cum eſſet doctor & in legis iudicijs optime conſultus, non credere in Chriſtum, licet non integre, non

multæ prudentiæ eſt exiſtimare. ex verbis ſiquidem eius manifeſtum eſt: quæ ſapientia ipſum præſtare ſatis declarant. Quin ex factis quoque ipſis idem patet. nam cum prius educi e concilio Apoſtolos iuſſerit, præterq̃ ꝙ terrorem ipſis incuſſerit, ſuſpiciõe etiam omni ſe ipſum liberauit: ne verba ea in gratiam conſentientium facere videretur. iccirco neque multa vehementia vtitur: ſed quaſi ad ira exturbatos, attendite, inquit, vobis quid acturi ſitis: id eſt ne ita temere feramini. deinde exempla quorundam qui imprudenter & inutiliter in talibus rebus ſe geſſerũt, ꝓducit: Theudã, & Iudam Galilæum: qui in felicem exitum minime euaſerunt. exempla autem non vetera ſunt, ſed recentia: quorum multi inſpectores extiterant.

Poſt hunc ſurrexit Iudas Galilæus in diebus profeßionis: & auertit populum multum poſt ſe. & ipſe perijt. & omnes quicũq; ipſi paruerant, dißipati ſunt.

Videntur Galilæi temporibus Pilati ſeditionibus laboraſſe Iudæ Galilæi ſequuti dogma. id autem erat, vt in vltimis libris antiquitatum Iudaicarum teſtatur Ioſephus, qđ ob pietatem ſpeciẽ non mediocris conſtantiæ ac rigiditatis præ ſe ferre videbatur. Dominum enim, ne quantum ad nomen quidem attinet, appellãdum eſſe quẽpiam aſſerebat, neque honoris, neque humanitatis & obſequij alicuius cauſa: vt regi quoque hoc nomen attribuendum negaret: atque id ita pertinaciter, vt multi ex ipſis quia Cæſarem

dominum appellare nolebant, grauiſſimas pœnas ſubierint. Iidem hi docebant alia ſacrificia, præter inſtituta in lege Moyſis offerri Deo non debere: ac propterea ea quæ a ſeniorum populi conſeſſu pro ſalute regis & Romanorum gente tradita fuerant, fieri vetabant. ob hæc veriſimile eſt Pilatum contra Galilæos fuiſſe indignatum: ac iuſſiſſe vt ſuper ipſa ſacrificia quæ ex lege videbantur offerri, ipſi etiam mactarentur. vt tunc cum ipſis ſacrificijs quæ offerebantur, offerentiũ quoque ſanguis intermixtus fuerit. Quẽadmodum in Lucæ Euangelio habetur. Luc.13.a

Et nunc dico uobis, abſiſtite ab hominibus iſtis, & relinquite ipſos. quoniam ſi ex hominibus fuerit cõſilium aut opus hoc, diſſoluetur: ſin ex Deo, diſſoluere ipſum non poteritis. ne forte etiam Deo repugnantes eſſe deprehendamini. Illi autem obtemperarunt ipſi, & cum aduocaſſent apoſtolos, cæſis eis præceperunt, ne in nomine Ieſu loquerentur: & abſoluerunt ipſos. atque illi quidem ibant gaudentes a facie concilij, ꝙ pro nominè Ieſu digni habiti fuerant, ut ignominia afficerentur, omnique die & in templo & in domo docere, & euangelizare Ieſum Chriſtum non ceſſabant.

Exempla nota & recentia attulit: vt & aggreſſio huiuſmodi atque innouatio caueatur, ne in euentum ſimilem incidant: & his ad cauſam ſuam accommodatis ab impugnatione contra Apoſtolos auditores remoueat. Ne forte, inquit,

ſi ad finem qui impediri nequeat, hæc tendant, habeantq; Deum adiutorem, in pugnam aduerſus Deum deueniamus: atq; ita non contra illos, ſed contra nos ipſos armemur. quippe cum qui contra id qđ Deo viſum fuerit, inferre vim conatur, contra ſe ipſum id faciat, ſeque ipſum demum feriat. Nam ſi humana incitatione nituntur, contra ipſos indignari ſuperuacuum eſt: cũ principium ſtatim ſubſequutura diſſipatio ſit, vt ex exemplis colligi poteſt. Non dixit autem aperte Apoſtolorum conſilium aut ex Deo, aut ex hominibus eſſe: eo q̃ ſi ex Deo dixiſſet, confeſtim reſtitiſſent, atq; aduerſati eſſent: ſi ex hominibus, promptos atq; alacres contra Apoſtolos eos reddidiſſet. iccirco oratione ſapienter diſpoſita expectandum euentum eſſe inquit: neq; ita temere contra rem ignotam irruendum. qui enim contra conſilium Dei pugnat, non illud, ſed ſe ipſum diſperdit. Nam ſi humanum eſt, iquit, qđ ſuſcipiendę moleſtiæ vobis ſunt? per ſe ipſum. n. dilabetur. ſi autem eſt diuinum, neq; cum moleſtijs & laboribus omnibus diſſoluere ipſum poteritis. ALITER. Non dixit ex Deo eſſe opus hoc, neq; humanum. nam ſi ex Deo eſſe aſſeruiſſet, illico reſtitiſſent illi: ſi ex hominibus, audaciores eos cõtra apoſtolos effeciſſet. iccirco hominis prudentiam ſpecta, q̃ moderate orationem inſtituerit. expectandum euentum iubet. præterea non dixit, ex Deo eſſe cognoſcetis, ſi diſſoluere non poteritis: ſed, ſi ex Deo eſt, non diſſoluetur. illud enim ſæuitiæ illorum aſcriberetur: hoc Dei potẽtiæ attribuitur. Obtemperaue-

runt autem eo ꝙ non coram Apoſtolis ſed ſemotis illis hæc dixit: tum quia cum ipſis conſentire exiſtimabatur, vereriq; finem rei, quo nam euaderet: ſicut ipſis etiam conſulebat. Acceſſit poſtea ſermonis ſuauitas vnà cum iuſtitia, quæ ad perſuaſionem magnam vim habuit. Sed ſi obtēperarunt, et perſuaſi ſunt, quo modo verberibus eos affecerunt? obtemperarunt quidem eatenus, vt a cæde abſtinerent: ad eam enim furioſe inhiabant. flagellarunt tamen ne temere & contra inſontes incitati fuiſſe viderentur. ac profectò, ꝙ impetus ipſorum reſolutus ac retuſus fuerit, virtuti conſultoris: ꝙ flagris ceciderint, inſito ipſorum furori attribuēdum eſt. Veruntamen hac in re q̄ in melius ꝑfecerint apoſtoli, inde potes cōſpicere, ꝙ afflictationibus quibus illi eos opprimendos eſſe ſperauerant, magis illecti ſunt atq; incitati, vt aperte atq; interrite ad docendum ꝓdirent: neq; in abdito, ſed in templo rurſus vnde fuerant comprehenſi, et vbicūq; alibi Chriſtum denunciarent: atq; ita vanum eorum qui contumeliam in ſe intulerant, ſtudium auditoribus oſtentarent.

De creatione ſeptem diaconorum, & Iudæorum in Stephanum calumniatione. Cap. VI.

IN diebus autem his cum augeretur multitudo diſcipulorum, orta eſt ſuſurratio græcanicorū aduerſus Hebræos, ꝗ in miniſterio quotidiano uiduæ ipſorum negligerentur. conuocata igitur multitudine diſcipulorum duodecim apoſtoli dixerunt: non æquum

eſt,ut nos relicto uerbo Dei menſis miniſtremus.

Non in iiſdem diebus,ſed in quibuſdam ſequẽtibus.more enim ſcribẽtium vtitur,cum ad principium alterius narrationis tranſituri ſunt. Græcanicos autem id eſt ἑλληνιστὰς, non qui religione erant Græci,appellat,ſed qui Græca voce loquebantur:quaſi Græciſſantes, dixeris. Cum vero ſuſurrationem ortam inquit,aliud tentationis genus oſtendit,non ab externis, ſed à domeſticis illatæ. atque in hoc apoſtolorum comprobationem videre licet, qui cum vndecũque & ab externis & ab internis appeterentur, vndiq; victoriam reportabant. Nam cum duodecim ipſi multitudinem aduocaſſent,eos videlicet in quos præſidentiæ huius vtilitas deuentura erat,electionem ipſis committunt. indignum ducẽtes ſi ipſi poſthabita Dei prædicatione circa menſas exhibendas occuparentur. Vnde electos quoſdam miniſtros creauerunt,id eſt diaconos:non illos quidem in gradu eo conſtitutos qui nunc eſt in eccleſiis:ſed eo munere, vt accurate & pupillis & viduis & non negligenter alimẽta diſtribuerẽt: ac pupillis & viduis præcipue, ob quas ſuſurratio exorta maxime fuerat. miniſterium autem.i. διακονίαν vocat eleemoſynã,id eſt miſericordẽ erogationem, quæ & facientes ſanat, & accipientibus honorem præſtat. Poteſt etiam per miniſterium quam διακονίαν dicit, publica ſuppeditatio intelligi. Diaconium ſiquidẽ publicum prõptuarium appellare Græci ſolent:eo ꝙ eò vnuſquiſq; διακονούμενος,i. feſtinans ac celeriter acce-

dere conſueuerit: atq; illuc ea inferre, q̃ ad vſum publicum comparantur. Quòd vero viduæ negligerentur, id non ex vitio, ſed ex negligentia multitudinis eueniebat. vnde vbi rei huic cura adhibita fuit, omnis querela ſublata eſt.

Diſpicite igitur fratres, uiros ex uobis teſtimonio comprobatos ſeptem, ſpiritu ſancto & ſapientia plenos, quos muneri huic præficiamus. nos autem obſecrationi & miniſterio uerbi perſeueranter incumbemus. placuitq; ſermo coram omni multitudine. & elegerũt Stephanum uirum plenum fide & ſpiritu ſancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenan, & Nicolaum proſelytum Antiochenum: quos ante Apoſtolos conſtituerunt. & precibus factis manus ipſis impoſuerunt. Et Verbum Dei creſcebat. & numerus diſcipulorum in Hieruſalem ualde augebatur. & multa ſacerdotum turba fidei obediebat.

Repletos ſpiritu ſancto & ſapientia eſſe eos q̃ eligendi ſint, commiſſio hæc apoſtolorum vult: non enim diſſipantium eſſe hoc munus videtur: neq; eſt cuiuſlibet, viduarum & pupillorum cõuicia interdum ferre. nam licet fur quiſpiam non ſit, ſi tamen vel deſes atque eiuſmodi fuerit, vt multa per negligentiam perdat: vel iracundus, vt qualibet vel leui cauſa indignetur, neque nugas vulgi patienter toleret, id qđ maximum ſapientiæ indicium eſt: nulla præſidentiæ huius vtilitas exiſtet. Creſcebat autem verbum Dei inquit,

talem ob rem, quanta eleemoſynæ vis ſit, oſtendens, vt ex collegio ſacerdotum etiam nonnullos ad fidem adduxerit.

Stephanus autem plenus fide & potentia prodigia & ſigna magna faciebat in populo.

Cum ſeptẽ horum creatio communis fuiſſet, is quia ipſe aptior erat, maiorem gratiam ex electione conſequutus eſt. nam cum ante creationẽ prodigia non faceret, vtpote nondum manifeſtus: vbi per creationem notus eſt effectus, tunc donum qđ. ex creatione collatum ipſi fuit, manifeſtauit. vt planum eſſe omnibus poſſet, non ſolam gratiam ſufficere, ſed ad gratiæ incrementum electione quoque & declaratione eſſe opus: atque id pro excipientium aptitudinis diuerſitate.

Surrexerunt autem quidam, qui erant e ſynagoga quæ dicebatur Libertinorum, & Cyrenenſium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant e Cicilia & Aſia: qui cum diſputarent cum Stephano, reſiſtere nõ poterant ſapientiæ, & ſpiritui, quo loquebatur. tunc ſummiſerunt uiros qui dicerent, ſe audiuiſſe eum uerba maledica loqui in Moyſen, & Deum. concitarũtq; populum & ſeniores & ſcribas.

Surrectionem rurſus iritationem, & incitationem Iudæorum vocat non ex ſe tantummodo, verum etiam ex alia turba, quæ videlicet ad diſputandum & cauillandum eſſet idonea, Libertinorum, & Alexandrenſium, & Cyrenenſium,

& Cilicum,& Aſianorum.& ſicut ex alia turba diſputatio, ita quoque per alios accuſatio ſubornatur: id qđ doloſorum & diffidentium hominum eſt. nam cum a Gamaliele inuehi contra apoſtolos prohibiti fuiſſent,nihilque eis crimini dare poſſent:Stephanum nunc calumnioſe inuadunt, leguleorum inquiſitione & diſputatione fruſtrati. ALITER. Libertinorum & Cyrenenſium,et Alexandrenſium)vtpote qui apud Hebræos in captioſis diſputationibus principatum obtinerent. quorum diuerſe per ſingulas nationes habitantium in Hieruſalem erant ſynagogæ.ſynagogas enim, id eſt cōgregationes et cōuentus,loca videlicet ſeparata,atque ad lectionē legis Moyſis deſtinata habebant: quippe cum multi adorandi cauſa cum in Hieruſalem ventitarent,pręcipue ad Paſcha, qđ extra Hieruſalē celebrare non licebat,ibi commorarentur. ne.n. a patria diſcedere frequenter cogerērur, illic aſſidebant. Libertinos autem Romanorum manumiſſos vocabant. Cum igitur Stephanus cum ipſis eo ꝙ indurati erant corde, colloquendum ſibi eſſe non cenſeret:ipſi propria temeritate freti,ad diſputandum cum eo ſe ingerebant: cū eo autem & non cum alio,partim ob inuidiam, eo ꝙ ſigna ab eo efficiebantur; vt ſi aliquo modo in hæſitationem eum induxiſſent, dedecus ipſi conciliarent:quippe qui eorum quæ prædicaret, eſſet ignarus: partim vt diſputationis diſtractione efficeretur,ne ei ad ſigna facienda ocium ſuppeteret.ob hæc igitur cum eum inuaſiſſent, vellentque verſute ad dicendum aliquid contra le-

gem inducere, id qđ' præcipue ſtudebant, ipſe verſutia ipſorum præoccupata vehementius à principio contentionem aggreſſus & potentia ſpiritus qui in ipſo erat, & ſapientia, eos in ſilentium compulit. tum ad ea etiam quæ ipſi volebant, deuenit, ſed obſcurius tamen, ac latenter, vt neque ea ſatis intelligere potuerint. Quo effectum eſt, vt poſtea latrocinabunde in eum impetum fecerint: & ipſe apertius qđ' cupiebant, ingereret. quid id erat? legis diſſolutio ſanè, et finis. id enim prius non explicabat, ſed abſtruſe ſignificabat, atque innuebat: nam ſi aperte dixiſſet, falſis teſtibus minime fuiſſet opus. id qđ' ſicut ipſi deſideratum finem, ita illis perniciem præparabat.

Et ſuperuenientes corripuerunt ipſum, & in concilium duxerunt.

Vtique latronum more ſe gerunt. prius Chriſtum cum ſanguinarijs hominibus cum facibus & laternis & gladijs comprehendunt: poſtea Petrum & Ioannem de templo abſtrahunt: nunc Stephanum de magiſtrali loco correptũ ad cõcilium iudicandum abducunt.

Statueruntq; teſtes falſos qui dicerent, homo iſte uerba maledica contra locum ſanctum hunc & legem loqui non ceſſat, ipſum enim audiuimus dicentem, Ieſum hunc Nazarenum locum hũc eſſe diſſoluturum, & inſtituta quæ tradidit nobis Moyſes, immutaturum.

Subiecerunt ac ſubornarunt viros qui dicerẽt, ſe audiuiſſe eum verba maledica loqui in Moyſen & Deum. quæ verba erant hæc? Ieſum videlicet Nazarenũ locum hunc eſſe diſſoluturum. atqui dixerat hoc quidem Stephanus, licet non ita aperte. quo pacto igitur ſuppoſititij hi & falſi teſtes ſunt exiſtimandi? quia nimirum non ſicut audiuerant, ita nugabantur. Quoniam ergo aliter audiuerant, aliter vero ipſi in ijs referendis progreſſi fuerant, merito falſi teſtes appellãtur. Quemadmodum de Chriſto falſum teſtimoniũ fuit, ꝙ templum poſſet diſſoluere, non enim dixit, ſoluam, ſed, ſoluite, illis non ſibi diſſolutionẽ aſcribens. ita nunc quoque falſi ſunt, qui Stephanum aſſerunt diſſolutionem legis & loci Nazareno attribuiſſe, quaſi homo Nazarenus manu ſua, & non Deus Romano exercitu id eſſet facturus. nam Moyſis inſtituta Deus ipſe manifeſte, & per diſcipulos ſuos & Apoſtolos in melius immutauit. Nazarenum autem per exprobrationem dictum eſt. nuſquam enim Stephanus Chriſtũ Nazarenum appellauit, ſed ipſi Hebræorũ principes. Nam Stephanus venerabilem ipſum Chriſtum ſemper modo iuſtum a prophetis denunciatum, modo ſemper Deo aſſiſtẽtem vocat: vt ex propoſita eius oratione ꝑſpicuum eſt, qua cum a miſera hac vita abſolutus receſſit. Locum hũc eſſe diſſoluturum) multa enim reuerẽtia ac cura templi ipſis erat, vtpote qui incolendum ibi ſibi eſſe cenſerent. duplex autem accuſatio eſt, ꝙ & inſtituta eſſet immutaturus, & alia introducturus. prętẽditur vero vbiq; Moyſes, propterea ꝙ non

Matt.26.f
Ioan.2.d

ꝙ non admodum Dei inſtitutionum, ſicut Moyſis rationem habebant. ita penitus ad ſolam vulgi famam viuebant.

Et cum intente in ipſum inſpicerent omnes qui cõſidebant in concilio, faciem eius uiderunt, quaſi faciẽ angeli.

Ita ſiquidem effectum eſt, vt qui in inferiore etiam gradu eſſet, gratioſus, & ſplendidus inſpicientibus appareret. vt igitur illi apud quos dicturus erat, terreantur, terrifico faciei ſplendore ad attentionem orationi conciliandam animos eorum percellit.

De Stephani concione, in qua de teſtamento Dei ad Abrahã & de duodecim patriarchis, de fame & emptione frumẽti, & recognitione filiorum Iacob: de ortu Moyſis et apparitione ipſi facta in monte Sina: de exitu ex Aegypto: de fabricatione vituli aenei vſq; ad Salomonis tempora, & templi aedificationem: de lapidatione Stephani. Cap. VII.

ET dixit Pontifex, nunquid haec ita ſe habent? Ipſe uero ait: Viri fratres & patres audite.

Vide ipſum non ingerere ſe ad docendum, ſed ab interrogantibus cogi: & poſteaq; ſuperior & oratione fuit et ſignis, intolerandum ipſis fuiſſe. Falſa autem mercede ſubornatorum teſtificatio introducta eſt, ne contumelioſa res, atq; inſolens eſſe videretur: quippe cum Deum non timerent, ſed ad hominum gloriam tantum ſpectarent. Sapiens autem re vera & prudentia plenum exordium eſt. nominum enim hac cognatione ſigni-

ficare vult, apud fratres & patres contumelioſum quid, & damnoſum introducere, non eſſe ſapientis: ſed afferre qđ & gloriam & vtilitatem comparare cōſueuit, illud vero eſſe hominis qui et naturā, cognationemq; perficiat, et pro ſalute eorum apud quos eſt ſermo, eloquatur. ſed apud vos, inquit, nihil tale animaduertere licet. in cōtrarium enim eius qđ mihi fratrum & patrum appellatio ſuggerit, vos quaſi communis cognationis oblitos ferri video: cum immenſum odiū noſtri efficiat, vt quæ etiam ad diuinam potentiam ſpectant, male apud vos audiant. nam vt alia omittam, hæc quæ per nos facta ſunt, ſigna & prodigia videtis, quæ vos quoq; ipſi non alia q̄ diuina poteſtate abſolui poſſe teſtificamini. Cum hęc per fratrum & patrum appellationem innuere Stephanum deprehenderimus, reliqua quæ ſequuntur conſideremus: non temere illa q̄dem, ſed multa cum diuina ſapientia collocata.

Deus gloriæ patri noſtro Abraham uiſus eſt cum eſſet in Meſopotamia prius q̄ inhabitaſſet in Charran, ad ipſumq; dixit. Egredere e terra tua & e cognatione tua, & ueni in terram quam tibi oſtendam. Tunc egreſſus e terra Chaldæorum inhabitauit in Charran. atq; inde ubi mortuus pater eius fuit, habitatum traduxit in terram hanc, in qua uos habitatis. & non dedit ipſi hæreditatem in ea, ne greſſum quidem pedis.

Gen. 12. a

Vide etiam hic quo pacto a principio gloriā ipſorum deſtruat, cum non templo, neq; ipſorū

genti, ſed ſoli Deo eam attribuat. nam cum inquit (Deus gloriæ) pro (Deus glorificatus) dictũ eſt. Hic igitur glorificatus Deus cum ex ijs quæ fieri nõ poſſunt, & ſunt difficilia, facilia efficiat, & obſcuros claros reddat, nos quoq; ſimili modo claros faciet. qui enim a ſeculo homines ſapiẽtia gubernauit, ille ipſe nunc quæ videntur his fieri non poſſe, difficiliaq; eſſe, producere ad facilitatem voluit. vtq; hoc manifeſtetur, Abrahã eiuſq; hiſtoria in medium adducitur, qui non in templo, neq; ex ſacrificijs ſed in Meſopotamia Dei viſione fuerat dignatus. Hæc autem exorditur, vt iam dictum eſt, vt ſignificet glorificatũ Deum ſicut in illis, ita ĩ nobis quoq; poſſe efficere, vt ex obſcuritate in claritatem inducamur. nam cum multi populi & reges Abraham ipſi et ſemini eius inſidias ſtruerent, infeſtiq; eſſent, labefactati ſunt omnes ac deſtructi: qui vero erat humilior, in ſublimiorem ſtatum eſt prouectus. Si igitur in his ita Deus gloriæ diſpẽſatione ſua ſe geſſit, conſiderandum eſt in nobis quoq; ſimilia eſſe euentura. ALITER. Vide quo modo a corporalibus, & a loco eos abducit, dum Deo non loco gloriam attribuit. Ipſe enim eſt gloriæ fons, inquit, qui nõ indiget gloria veſtra quæ per templum exhibetur. Cæterum cum ſcriptura dicat Tharran patrem Abraham egredi e Chaldæorũ terra cœpiſſe, quo pacto Stephanus nunc oraculum hunc Abraham ipſi aſcribit? ad qđ dicẽdum: Abraham quidem oraculum fuiſſe datum: ſed quia filij incitationi ex oraculo contradicere vel pater nõ potuit, exemplo hoc Ste- Gen. 11

phanum vti ad exprobrandam eis inhobedientiam, & incredulitatem. Quo modo enim non conuincuntur eſſe contumaces & inobedientes, cum Tharra filij incitationi non fuerit refragatus: ipſi poſt ſigna multa diuinitus facta non modo non crediderint, verum etiam inuidia exagitati contra eos qui digni habiti fuerant, vt miraculorum gloria illuſtrarentur, cædem inimice intentent.

Et promiſit daturum ſe ipſi eam in poſſeßionem, & ſemini ipſius poſt ipſum, cum non eſſet ipſi filius. Gen.13.c *loquutuſque eſt ita Deus, ſemen eius in terra aliena inquilinum futurum, et in ſeruitutem redigendum, & affliggendum annos quadringentos. & gentem cui ſeruient, iudicabo ego, inquit Deus. & poſt hæc egredientur, & ſeruient mihi in loco hoc. Deditque ipſi circũ* Gen.17.b Gen.21.a *ciſionis teſtamentum. atque ita genuit Iſaac, & eum* Gen.25.c *die octauo circuncidit: & Iſaac Iacob, & Iacob duo* Gẽ.29.f.g 30.a.35.c *decim patriarchas. Et patriarchæ æmulatione proſe* Gen.37.f *quuti Ioſeph uendiderunt in Aegyptum. Deuſque erat* Gen.41.e *cum ipſo & ex omnibus oppreßionibus eum eripuit. deditque ei gratiam & ſapientiam coram Pharaone rege Aegypti, ita ut ſuper Aegyptum & ſuper totam domum ſuam præfectum eum conſtituerit. Venit autẽ fames in uniuerſam terram Aegypti & Chanaan, & oppreßio magna: & annonam non inueniebant patres* Gen.42.a *noſtri. Cum audiuiſſet autem Iacob frumenta eſſe in* Gen.45. *Aegypto, eò miſit patres noſtros primum: & ſecundo*

agnitus eſt Ioſeph fratribus ſuis: & genus Ioſeph Pharaoni manifeſtum factum eſt. Sed cum miſiſſet Ioſeph, patrem ſuum Iacob accerſiuit, totamque cognationem in animabus ſeptuaginta quinque. deſcenditque Iacob in Aegyptum: defunctuſque eſt & ipſe & patres noſtri: & translati ſunt in Sychem, poſitique in monumento, qđ precio argenti a filijs Emmor filij Sychem Abraham emerat. Vbi uero appropinquauit tempus promiſſionis qua iurauerat Deus Abraham, auctus eſt populus, multiplicatuſque eſt in Aegypto, quoad ſurrexit alius rex qui non nouerat Ioſeph.

Gen.46.a 49.a Gen.50.b Exod.1.a

Ex multis in hac concione beatus Stephanus & ſuam erga Iudæos beneuolentiam, & illorum in ſe feritatem manifeſtat. nam cum tanq̃ ad fratres & patres intendit orationem, quid aliud his nominibus oſtendit, q̃ ſe ſicut cognationis dignitas poſtulat, erga ipſos ſe gerere: Iudæos vero parum huic attendentes, ob ſigna magis quæ per ipſum fiebant, ſuſpicioſe & maleuole contra eũ inferri? Vnde etiam Stephanus contra illorum innatam malignitatem liberius inuehi conſpicitur. oſtendit enim promiſſionem ad patres, ob quam gloriabantur, ante locum, ante circũciſionem, ante ſacrificium, et templum fuiſſe factam: ipſoſque hos neque digne circũciſionem, neque legem accepiſſe: ſed terram ſolam ſolius obedientiæ mercedem fuiſſe: neque data circumciſione fuiſſe expletam promiſſionem: quippe cum figuræ tantummodo ea fuerint. Cõſidera vero, ſi pa-

ter Tharra non particeps fuit cum filio Abrahã
Gen.11.d peregrinationis a terra Chaldæorum, quia erat indignus, multo magis filij, etiam ſi multum in via proceſſiſſe videantur. Atque Abraham quidem ita obediens fuit, vt & genus & patriam ex ſolo oraculo deſeruerit: iſti vero ſi in omnibus inobedientes eſſe deprehenduntur, quo modo in filios Abraham deputari debent? non enim vitalis conſtitutio, ſed morum imitatio filios efficit: quippe cum quantum ad generationem ſpectat, monſtra quoque quæ præter naturæ ordinem naſcuntur, germanam nationem ſibi vendicent. Cum igitur Stephanus in hunc modum et ſi nõ explicata oratione, conciſi tamen ac contracti
Rom.9.f & breuiati verbi copioſa ſententia progreſſus fuerit, atq; impudentiam iſtorum vſq; ad Chriſti paſſionem redarguerit, ea ab ipſis eſt paſſus, quæ malos coarguentem, a malis pati, veriſimile eſt. ALITER. Et ꝓmiſit daturum ſe ipſi. Hiſtoria Abraham hinc progreditur: quæ tota tolerantiam, ac perſeuerantiam Patriarchæ in promiſſionum euentibus commemorans, Abraham & ſimiles qui diuinas promiſſiones patienter ſuſtinent, celebres & claros oſtendit: contemptores vero & diſſidentes ſimiles præſentibus auditoribus: qui etiam ipſi eadẽ quę illi infortunia ſine vlla cunctatione conſequentur, dum quę ſperant, e manibus ſubinde ipſis effluxerint: Cũ tamen omnia quæ illi egerunt, parua ſint, ſi ad extremum Chriſti paſſionis facinus comparentur. Vnde etiam duræ ceruicis, & incircũciſi corde, & obturati auribus appellãtur, occiſoreſque

prophetarum, & ipſius Chriſti. id qđ ſanè & perniciem, & extremam diſperſionem ipſis afferet. Atque hæc ſunt, quæ in hac huius diuina ſapientia inſtructi Stephani concione ex contracto & abbreuiato verbo recondita conſideranda ſeſe nobis obtulerunt: quæ noſtra humilitas pro ſtudio eius puritatis quæ in nobis eſt, adepta intelligentia ita diſpoſuit, principio finem connectens, in ipſoque verbo ex quo hoc quoque diuinitus ſcaturiuit flumen, acquieſcens. Quãq; non ab re eſt, vt particulatim quoque nonnulla conſideremus, quatenus aſſequi ingenio poſſumus. Non enim temere ipſius Abraham nepotumque eius hiſtoria ad corroborationem concionãtis aſſumitur: ſed vt & maiorum erga Deũ obedientia, & minorum ex aſperitate morum inobedientia oſtendatur. Primumque exemplũ ex Abraham adducitur, ꝙ quæ in diuinis ꝓmiſſionibus continentur, cum feſtinatione exigenda non ſint. quandoquidem neque Abraham exitũ nepotum ſuorum ex Aegypto feſtinanter requiſiuit, cum tamen ei fuiſſet manifeſtatum, ꝑ quadringentos annos multa cum afflictatione in ſeruitute ipſos eſſe detinendos: ac ſeruitute ſanè nõ qualibet, ſed intoleranda: quippe cum ipſis non vt ſeruis, ſed vt hoſtibus abuterentur. Neque petit, vt tempus contrahatur, ſed ſola contentus eſt ad recreationem vindicta eius, qui ſe eos qui hoſtiliter nihil mali agentes opprimebant, iudicaturum promiſit. expectare autem vt e Perſide in Palæſtinam promiſſiones explerentur, & nõ ob ſoli longinquitatem fieri non poſſe qđ promit-

Rom. 9. f

tebatur, exiſtimare, totã rem poteſtati eius qui promiſerat, attribuendo: illud vero quantæ erga Deum conſultorem fiduciæ eſt? Ad hæc æmulatio fratrum erga Ioſeph ſubſequitur, & ipſius manſuetudo, iniuriarumque obliuio: dum non modo non vlciſcitur fratres cum poſſet, ſed beneficijs inſup afficit. Poſtremo eos redarguit qui ſine vllo prætextu, ſed palàm contra Chriſtum & diſcipulos eius rabioſe inuehuntur. ALITER. Poſt ea quæ de Abraham dicta ſunt, ex oraculo nepotum eius ſub Aegyptijs afflictationem declarat. cuius quaſi compenſatio quædam conſolatoria eſt Aegyptiorum pernicies, quæ ab ipſo Deo in mari rubro ipſis impendere ſignificabatur. atque id ne inuaſione moleſtiarum deſperatio ſalutis oborta efficeret, vt in diffidentiã & incredulitatem delaberentur. Vide autem fidei ꝓmiſſarum rerum ſtabilimentum ac pignus. quod nam autem id eſt? circumciſio genitalium membrorum: id quod ſolis ipſis, non alijs qui paſſi id nõ fuerant, agnoſcebatur. Circũciſionis autem ſignum id ſibi vult. Prætegmen illud qđ auctoribus generis noſtri in Paradiſo inuidia auctoris omnium malorum ſerpentis ſubortum fuerat, ita vt ad guſtationem ligni probabilior eius oratio, q̃ conditoris Dei iuſſio viſa ſit, detrahendum circũciſio ei mandat, qui ad Deum vitã ſuam transferendam cenſet: eorum detractionem faciendam ſignificans quæ in lege Moyſis ex generatione & carne inſtituta habentur. Adde ꝙ tempus Chriſti aduentus hoc prætendebat, quo vmbroſa omnia ac figuralia ad veritatem Euã-

gelĳ tranferuntur. Vnde eos qui ita tranſmutari non patiuntur, duriceruices & incircūciſos procedendo appellat: duriceruices, quantum ad ſpiritus ſancti ſubiectionem ſpectat: incircumciſos corde & auribus, quantum ad id, ꝙ non tolerabant pro occaſione conuenienter res ipſas reſpuere, atq; immutare.

Iſte genus noſtrum cauillatus patres noſtros afflixit, ita ut infantes ipſorū exponeret, ne fœtificarētur.

Cauillatus, id eſt qui verſutis excogitationibus ſuperare ipſos cogitauerat. cauillatio enim id eſt ſophiſma externa & violenta expoſitio dicitur. vnde violenter ipſos inuaſiſſe ſignificat. vnde etiam cauillatores & ſophiſtas præſtigiatores vocant, qui veritatem deceptione & cauillis occultare conantur. Sed quo tempore afflictatorum exitus appropinquabat, tunc affligentium contumelia magis progreſſa marium necem nutricibus edixit. atq; alĳs quidem afflictationibus efficiebatur, vt afflictati augerentur magis ac multiplicarentur: hac vero prꝫterq̃ ꝙ facinoribus fuerunt fruſtrati, effectum etiam eſt vt ipſe Moyſes qui ipſos erat in perniciem inducturus, inopinato fuerit ſeruatus, & regiam educationē & curam cōſequutus. Ad quid autem aſſumptū eſt hoc? vt ſignificetur videlicet, nunc quoq; nō eſſe deſperandum, quin ĳ qui contra Chriſtum, & eius diſcipulos inſurgunt atq; inſtruuntur, ſimilia ſint conſequuturi, in factis manuum ſuarū comprehenſi. Nam ſi mirandum eſt, ꝙ Ioſeph a Pſal.9.c

fratribus venditus eos ipſos a quibus fuerat venditus, ſeruarit: mirabilius multo eſſe debet, ꝙ rex eum educarit, qui regnum ipſius erat deſtructurus. Quòd vero infantes exponēdos iuſſerit, indicium eſt eum non aperte tollere ac ꝑdere ipſos voluiſſe. Vide autem per quæ diabolus diſſoluere promiſſionem Dei conabatur, per ea magis fuiſſe confirmatam. Exulat Moyſes: ſed in exilio
Gen.41.c illa viſione fuit dignatus, populiꝗ ducatum accepit. ſic fecit, vt & venditus ſeruus quando potiſſimum putabatur ſeruus, regnauerit. Quin ipſe etiam Chriſtus in morte imperium & potētiam præ ſe tulit. Ita facile expedit omnia Deus, & prouidentia eius eſt incomprehenſibilis.

Exod.2.a *Quo tempore natus eſt Moyſes: et erat uenuſtus Deo. qui menſes tres in domo patris fuit educatus. expoſitum autem ipſum filia Pharaonis ſuſtulit, educauitq; ſibi in filium. Eruditusq; eſt Moyſes omni ſcientia Aegyptiorum: eratq; potens & operibus & uerbis. Poſteaquā uero expletum ipſi eſt quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius, ut fratres ſuos filios*
Exod.2.b *Iſrael inuiſeret. atq; ibi cum uidiſſet quendam iniuria affici, ultus eſt: & uindictam ei qui opprimebatur, fecit percuſſo Aegyptio. Exiſtimabat autem fratres ſuos intelligere, Deum per manum eius ſalutem ipſis eſſe allaturum. ſed ipſi non intellexerunt.*

In ipſo hoc tempore natus Moyſes eſt. et erat venuſtus Deo, id eſt placitus, & Deo carus. vel venuſtus, qui Græce dicitur ἀστεῖος, id eſt, vrba-

nus, proprie dicitur qui in puerili ætate corpore elegans ac decorus eſt. Filia autem Pharaonis cũ eum expoſitum ſuſcepiſſet omni Aegyptiorum ſapientia inſtruendum curauit. Atq; hinc patet, externam eruditionem non prorſus eſſe aſpernã dam: quippe cum hic Moyſen omni ſapientia Aegyptiorum eruditum fuiſſe, in laudem dictũ ſit. quemadmodum etiam de tribus pueris et Da niele, ꝙ Chaldæorum ſapientia & reliquis ſcientijs omnes ſuperarent. parum tamen ac moderate ipſis incumbere debemus in diuinæ ſcripturæ ſtudio aſſidue immorantes. nam neq; Moyſes, neq; Ananias, aut Daniel peregrinam ſcientiam didiciſſent, niſi neceſſitate & violentia dominorum fuiſſent coacti: quippe cum nulla in re etiã ipſa vſi fuerint. Tametſi diceret fortaſſe quiſpiã bonum eſſe, ſi peregrinas ſcientias adipiſcamur ea de cauſa, vt ſubuertere & confutare illorum deceptiones valeamus. Interfecit autem Moyſes Aegyptium nõ ira victus, aut cupiditati ſuæ indulgens, ſed Dei zelo & æmulatione, quicquid vero Dei ratione fit, pietas eſt. nam ſi cædes etiã propter Deum committatur, cædes non eſt: quippe cum Phinees cum duos vno ictu interemiſſet ita commendatus fuerit (ſurrexit Phinees, & plã cauit: et ceſſauit profligatio. computatumq; ipſi in iuſtitiam eſt.) occiſoris enim & pij hominis di uerſum propoſitum eſt, etiam ſi vna atq; eadem ſit res quæ agitur. Vnde inquit (exiſtimabat autem &c.) Q_d' enim factum a Moyſe eſt, ſignificabat Deum per Moyſem & Aegyptios eſſe interfecturum, & Iſraelitas ſeruaturum. Atque ita

Dan. 1. A

Num. 26. b

Pſal. 105. e

quidem, ſi de Moyſe intelligamus: ſi vero altiore ſpeculatione rem conſideremus, Chriſti diſpẽſationem hiſtoria hæc nobis oſtendit: qui cum Iſraelitas graui cõtumelia oppreſſos inueniſſet: inſiliebat enim in ipſos quaſi conculcaturus Satanas: miſertus in libertatem aſſerere ipſos aggreſſus eſt. & cum quodam modo oppreſſorem interfeciſſet, ſub terra occultauit: id eſt ad inferos detruſum, ibi cõcluſit. atq; ita detruſo Satana Saluator iuſtitiæ exequutor Iſraelitis eſſe videbatur. ipſi vero cum gratias agere ei deberent, econtrario vituperabant, & dicebant: hic nõ eijcit dæmonia niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. vnde effectum eſt, vt e Iudæa in Galilęã tranſierit, quemadmodum etiam Moyſes in terram Madian: & congregationem ex gentibus conuocarit.

Luc. 11. b

Exod. 2. c

Et ſequenti die ipſis pugnantibus apparuit, & cõpellebat ipſos in pacem, dicens: uiri, fratres eſtis uos: qua de cauſa iniuria uos mutuo afficitis? qui uero iniuriam inferebat proximo, ipſum repulit, quis te, inquiens, principem & iudicem in nos conſtituit? nunquid occidere etiam me tu uis, quemadmodum heri Aegyptium interemiſti? Fugit autem Moyſes in ſermone hoc. factuſq; eſt aduena in terra Madian, ubi filios duos progenuit,

Specta hinc quoq; ingratitudinem & inſidias Iudæorum erga benemeritos. Moyſes enim qui impetuoſe eum interfecerat, qui gentili ſuo iniu-

riam inferebat: erga iniuſte agentem manſuetè nunc ſe gerit. is vero patria petulantia contra be nemeritos vſus, ipſum repulit magis calumniās, & in perniciem Moyſen qui ſalutarē gentili ſuo cædem commiſerat, circūueniens. eodem modo contra Chriſtum ſe geſſerunt: benefico ob beneficia mortem machinantes. vnde etiam dicunt: qd facimus, quoniam homo iſte multa ſigna facit? Ioan.11.f

Expletiſq; annis quadraginta apparuit ipſi in deſerto montis Sina angelus Domini in flamma ignis rubi. Moyſes autem cum inſpexiſſet, uiſum eſt admiratus. et accedente ipſo ut aiaduerteret, uox Domini ad ipſum facta eſt. Ego Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Exod.3.a

Filium Dei angelum nunc vocat, quemadmodum alibi etiam hominem: quippe cum ipſe ſit magni conſilij Angelus. vnde etiam paulopoſt beato Moyſi dicentem eum oſtendit: (Ego Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Iſaac, & Iacob.) In flamma autem ignis rubi manifeſtatur, in forma ignis enim etiam in monte Sina legem tradens Deus apparet. qua de cauſa? propterea ꝙ videlicet diuinam naturam igni ob omnipotentiam, hominem lignis & herbis ſacra ſcriptura aſſimilem facit: inquit enim, Deus ignis conſumens eſt. et item: homo, quaſi fęnum dies eius. Sicut igitur ſpinis tolerabilis ignis non eſt: ita neq; humanitati diuinitas. in Chriſto tamen cōuenit, tolerabiliſq; effecta eſt: qui in ſe purum illum naturæ proprię ignis afflatum vt ꝑceptibi- Eſa.9.b Exod.19.c d.&.20 Deu.4.d Pſal.102.c

lis efficeretur, contraxit: quemadmodum etiam ſpinis ipſis nunc ignis euaſit. Carnem vero ſuam Chriſtum corruptione excellẽtiorem reddidiſſe, ænigmatice ſignificare hic poteſt ignis, qui prorſus illæſum lignum conſeruauit. diuinitas ſiquidem in humanitate comprehenſa eſt. qđ myſterium in Chriſto fuit abſolutum.

Tremefactus autem Moyſes animaduertere non audebat. Dixit uero ipſi Dominus: Solue calceum pedum tuorum, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Inſpiciens inſpexi afflictationem populi mei in Aegypto, & gemitum ipſorum audiui, & deſcendi ut ipſos liberarem. Et nunc ueni, & mittam te in Aegyptum. Hunc Moyſen quem negauerant, dum dicerent, quis te conſtituit principem & iudicem? hunc Deus principem & redemptorem miſit, cum manu angeli qui apparuit ipſi in rubo. Hic ipſos eduxit, prodigijs & ſignis factis in Aegypto, & in mari rubro, & in deſerto annos quadraginta.

Exod.7.8. 9.10.11.14

Exod.16.a

Licet nõ ijſdem verbis in Exodo hoc dicatur, eãdem tamen vim habet. ſiue enim, tremefactus, dicamus, vt hic, ſiue, pauefactus, vt illic, nõ multum admodum intereſt. Idem etiam in narratione de monte Sina dicitur manẽte eadem tremefacti, et pauefacti differẽtia. ibi enim inquit Moyſes, pauefactus ſum & tremefactus, vtriſq; his ꝑ eodem vſus. Stupefactus igitur beatus Moyſes ſecum dicebat, accedẽs viſionem hanc magnam inſpiciam, quid nam rubus nõ comburatur. Sed

Exod.19.c Hebr.12.e

Exod.3.a

ſtatim arcet eum Dominus: ne appropinques, inquiens, huc: calceamentumq; pedis iubet reſoluere. Ecce quẽ paulo ante angelum dixerat, nũc eundem Dominum eſſe & Deum oſtendit. ipſe ſiquidẽ eſt magni conſilij Angelus, et filius Dei. Eſa.9.b Sed quid nam eſt qđ ſibi vult calceamenti alluſio? Mortis & corruptionis calceamentum eſt ſignum: quippe cum omne calceamentum ex reliquijs & pelle iam mortui animalis conficiatur. oportet enim, vt omni mortali & carnali cogitatione, quaſi calceamentis quibuſdam abſoluatur mens, quæ ad Dei contemplationem aſcendere, & intelligere Chriſti myſterium conatur. Qui igitur in lege & pædagogi ſeruitute adhuc eſt: legis autem figura eſt Moyſes: niſi prius peccati ſordem abſterſerit, & figuralem et vmbraticam ſeruitutem depoſuerit, accedere ad Chriſtum nõ poteſt. ſi vero reſoluere ſibi calceamentum hoc voluerit, accedet in ſpiritu & veritate adoratione accepta.

Soluere calciamenta

Hic eſt Moyſes, qui filijs Iſrael dixit: prophetam uobis Dominus Deus ueſter ex fratribus ueſtris ſuſcitabit, quemadmodum me. Deu.18.c

Hoc ſubiungit beatus Stephanus Chriſti myſterium ipſis ſignificans, oſtẽdẽſq; Moyſen ipſis de Chriſto loquutum fuiſſe. Deus enim & pater proprij geniti ſui incarnationem per ſapientiſſimum Moyſen prædicit, eumq; ſecundum ad nos legiſlatorem venturum. cum enim ipſe antiquis per angelos legem tradidiſſet, in vltimis tempo-

ribus ipſe ad nos declaratus noui teſtamenti An
Eſa.9.b gelus acceſſit:magni videlicet conſilÿ patris An
gelus.atq; hoc eſt qđ inquit(quēadmodum me)
id eſt legislatorem. prophetam autem vocat ꝓ-
phetarum dominum ob humanitatem. Quem-
admodum me)cōtemptum ſcilicet ab ÿs,quibus
eſſe veneratiōi debebat. vterq; enim ſignis prius
factis legem dedit: ſed neutrum ipſorum audire
voluerunt.

Exod.16.a *Ipſum audietis.hic eſt qui fuit in eccleſia in deſer
to cum angelo qui loquebatur ipſi in monte Sina, &
cum patribus noſtris:qui accepit uerbum uiuens ut da
ret nobis.Cui obedire patres noſtri noluerunt: ſed re
Exod.32.a pulerunt,conuerſiq; ſunt corde in Aegyptum,cum di-
cerent Aaron,fac nobis deos qui deducant nos: Moy-
ſi enim huic qui eduxit nos e terra Aegypti, neſci-
mus quid cōtigerit. & uitulum in diebus illis fecerūt,
obtuleruntq; ſacrificium Idolo, et in operibus manuū
ſuarum lætabantur.Conuertit autem Deus, & tradi
dit ipſos,ut cœli exercitui ſeruirent:ſicut in libro ꝓ-
Amos.5.g phetarum eſt ſcriptum. nūquid uictimas & ſacrificia
obtuliſtis mihi annis quadraginta in deſerto domus
Iſrael.*

Vide,primum inducit ipſos etiam tunc ſimu-
lacris ſacrificia obtuliſſe: nam antehac nuſq̄ ſa-
crificÿ nomen eſt:ſed mandata viuentia, & elo-
quia viuentia appellat. adducit autem teſtimo-
nium non abſolute, ſed etiam non eſſe opus ſacri
ficÿs oſtendit,dū inquit: nūquid victimas &c.)
id eſt

id eſt,non poteſtis dicere vos ex eo ꝙ ſacrificabatis Deo,illis quoq; ſacrificaſſe: ſed illis prius ſacrificaſtis,et in deſerto præſertim, vbi vobis maxime præfui. Vide autem q̃ vehementer & non odioſe totam orationem contra vniuerſam eorum accuſationem inſtituit:ita ferè dicens: ſi etiã dixiſſem & templum diſſoluendum eſſe, & cõſuetudines, & ſacrificia immutanda, nihil noui dixiſſem:quippe cum & Moyſes,ob quem videmini gloriari,quadraginta annos neq; ſacrificia obtulerit,neq; templum erexerit. Quin neq; Dauid,neq; alius quiſpiã qui interceſſerit: licet vobis terra in hereditatem eſſet tradita. Adde ꝙ & prophetæ ita de ipſis pronunciant, quaſi minime neceſſaria ſint. Nunc vero quo pacto defendere Moyſen ſimulatis, quem repulerunt & patres veſtri,& vos? & in tota deniq; concione videre licet ſapienter ſimul & manſuete & acriter eorum refelli ac diſſolui accuſationem.

Et aſſumpſiſtis tabernaculum Moloch: & ſidus Dei ueſtri Repphan, figuras quas feciſtis, ut adoraretis.in tranſmigrationem uos inducam trãs Babylonẽ.

Moloch ſeu Molchom idolum eſt Moabitarum, qđ in ſumma fronte lapidem pellucidum & eximium in formam Luciferi habebat. Repphan autem ſpecies eſt obtenebrationis. nam cũ in montem aſcẽdiſſet Moyſes, vitulum fecerũt, ſtellarumq; adorationi ſe dediderunt. & tabernaculo facto ſimulacrũ conſtituerunt,qđ Moloch vocant,id autem,ſi interpretemur, rex ipſorum

ſignificat: Repphã vero obtenebratio ſeu excæcatio. Aſſumpſiſtis igitur tabernaculũ Moloch, id eſt regis veſtri. quis autem is eſt? ſidus Dei veſtri Repphan: id qđ in excæcationẽ vobis euaſit: obtenebrata enim corda veſtra ſunt. Quoniã vero Moabitarum inſaniam expleuiſtis, qui iuxta Damaſcum ſunt, propterea vltra Damaſcũ abibitis, id eſt in Babylonẽ. Licet enim propheta vltra Damaſcum dixerit: ita enim ſeptuaginta editio habet: beatus tamẽ Stephanus Hebræorum editionem ſequutus dixit, trans Babylonẽ: vel quia Damaſcenorum & Syrorum Babylon terminus eſt.

Exod.25.d Heb.8.b *Tabernaculum teſtimonij fuit patribus noſtris in deſerto, quemadmodum inſtituit qui loquebatur Moyſi, ut faceret ipſum ea figura, quam uiderat.* Ioſue.3.c.d *quod etiã introduxerunt ſuſcipientes patres noſtri cum Ieſu in poſſeßione gentium, quas expulit Deus a facie patrũ* 1.Re.16.c Pſal.131.a 1.Pa.17.c *noſtrorum, uſq; ad dies Dauid. qui inuenit gratiam corãm Deo: & petijt ut inueniret tabernaculum Deo Iacob.*

Tabernaculum teſtimonij, hoc eſt mandatorum Dei, qđ in monte Sina Moyſi a Deo fuerat monſtratum: ita fuit appellatum propterea ꝙ a Deo inſtitutum fuit, vt teſtem Deum haberent, ꝙ in monte deſcriptio eius fuerit facta, & ipſe id Moyſi inſtituerit & diſpoſuerit.

3.Re.6.a *Salomon uero domum ipſi ædificauit. ſed altißimus in manufactis templis non habitat, ſicut prophe-*

ta inquit; cœlum mihi ſedes, terra ſcabellum pedum meorum eſt. qualem domum mihi ædificabitis? inquit Dominus: uel quis locus requietionis meæ? Nonne ma*nus mea omnia hæc fecit?* Eſa.66.a

Quadringēteſimo quadrageſimo anno poſt exitum filiorum Iſrael ex Aegypto cœpit Salomō templum in Hieruſalem ædificare, vt tertius liber regum docet. propterea autem tanto tempore poſt reditum ex Aegypto templum fuit extructum, vt poſt diuturnam circumuagationem per montes defatigati vnum locum, id eſt Hieruſalem haberent, in quo conquieſcerēt, quē Deus ſibi precioſum feciſſet. ipſi vero cum & tardi ad intelligendum, & ſermonis de Deo imperiti eſſent, vrbem Dei eſſe Hieruſalem rati, in ea ſola habitare ipſum dicebant. Parua igitur & humilia opinantes arguit Deus, & inquit: qualem domum mihi ædificabitis, qui cœlum ſedem, & terram pedum ſcabellum habeo? Oportebat enim vt ijs qui contractam eſſe & circumſcriptam locis naturam eius exiſtimant: eum eſſe vbiq;, & nihil eſſe quod capere ipſum poſſit: quin per omnia ipſum permeare, plenumq; eſſe cœlum eo, & plenam terram manifeſte declararetur. 3.Reg.3.a

Duriceruices, & incircuncisi corde & auribus:

Qua de cauſa cum hucuſq; manſuete concionatus fuerit Stephanus, hic aſpere inuehitur? q̄a ſcilicet ipſos non attendere his quæ dicebantur, videbat.

Vos ſemper ſpiritui ſancto reſiſtitis.

Non dixit Deo reſiſtitis, ſed ſpiritui ſancto: quippe cum nullam differentiam nouerit: nam & ſpiritus eſt Deus, etiam ſi impijs non videatur. Vos igitur ſemper reſiſtitis Deo. Quando enim volebat ſacrificia eſſe, ipſi nō ſacrificaſtis: quando vero non vult, ſacrificatis. quando conſtitutum erat templū, ſimulacra colebatis. quādo ſine templo adorari vult, contrarium facitis: quemadmodum patres veſtri.

Sicut patres ueſtri, & uos.

Deſuper a progenitoribus vitium hoc deueni- Matt. 23. d re in ipſos oſtendit. Sic etiam Chriſtus faciebat: propterea ꝙ valde ſemper ob patres gloriabant.

Quem ex prophetis non perſequuti ſunt patres ueſtri?

Hæc cum dicat beatus Stephanus, vera quidē dicere eum vtpote ſpiritu ſancto loquentem ſcimus: oſtendere tamen ex veteri teſtamento, quo modo patribus horum qui in Ieſum non crede- 2. Par. 24. f bant, exprobet, ꝙ perſequuti fuerint prophetas, & interfecerint, ex libris his qui habentur, non poſſumus. Si igitur, inquit, eos qui prænunciabant aduētum eius, interemiſtis, nihil mirum eſt, ſi me quoq; qui prænunciatum prædico, interficietis, ſe enim ab ipſis interficiendum eſſe minime ignorabat, vtpote ſpiritu ſancto plenus. vnde etiam ſine vlla diſſimulatione libere loquit̄.

Et interfecerunt eos qui prænunciauerant de aduē

tis iuſti: cuius uos nũc proditores & occiſores effecti eſtis: qui legem in inſtitutiones angelorum accepiſtis, & non ſeruaſtis.

Iuſti, inquit, vt oſtendat, ſi ille erat iuſtus, val de iniuſtos fuiſſe, qui illum occiderunt. iuſtum vero illum vocat, id qđ negare ne ipſi quidem poterant. nuſq́ enim q̃uis valde impudentes eſſent, alicuius iniuſtitię vlla in re illũ accuſarunt: quo pacto enim? cum ne tectum quidẽ haberet? Matth. 8.c ac iuſtum quidẽ Ieſum appellat conciliare ipſos Luc. 9.g volens: ipſos vero proditores eius & occiſores, vtpote qui conſcĳ cum ĳs fuerint, qui ipſum cruci affixerunt. Quamuis, inquit, legem accepiſſetis eiuſmodi inſtitutionum, quæ efficiebant, vt qui illam ſeruarent, æqualem angelis vitam traducerent. hoc enim eſt qđ inquit, qui legem in inſtitutiones angelorum accepiſtis. Alĳ intelligunt legem ab angelis inſtitutam, & traditam per angelũ Moyſi qui ipſi in rubo apparuerat. In inſtitutiones) ꝓ, ſecũdũ inſtitutiones: quemadmodum videlicet illi apparentes in rubo, & monte Moyſi inſtituerunt.

Cum uero hæc audirent, diſcruciabantur cordibus ſuis, & frendebant dentibus ſuis in ipſum. Ipſe autem cum eſſet plenus ſpiritu ſancto, intente ſuſpiciens in cœlum uidit gloriam Dei.

Si volebant ipſum interficere, cur non ſtatim id fecerunt? quia prętextum probabilem facinori ſuo afferre cupiebant. Nam cõtumelia in ipſos

non ſatis idonea cauſa eſſe videbatur, vt interficeretur: ſed vt expelleretur fortaſſe & flagellaretur. præterea neq; eius erat contumelia, ſed prophetæ contra ipſos accuſatio. quapropter nolebant videri ſe eum interfeciſſe cauſa ſua, quemadmodum neq; Chriſtū. non enim contenti erāt homicidio, ſed famam quoq; eius obſcurare conabantur. timebant enim ne occiſus ab ipſis ob contumeliam qua in ipſos vtebatur, clarior ac venerabilior efficeretur.

Et Ieſum ſtantem a dextris Dei. & dixit: ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis a dextris Dei.

Stantem & non ſedentem Ieſum beatus Stephanus videt, vt auxilium ſibi paratum cognoſcat: vtq; certatori auxiliatoris habitus & ſtatus promptitudinem magnam atq; alacritatem afferat. Quia præterea audire de Chriſto quòd ad dexteram Dei conſideret, ipſis odioſum erat, ſtare ipſum nunc inquit, ſuſcitationem & reſurrectionem ipſius ēt ſignificans. nam non ſtare eum ſed ſedere, etiam Paulus oſtendit, cum ait patrē ſimul ſuſcitaſſe ipſum & ſimul ad conſidendum collocaſſe in cœleſtibus in dextera ſua. Ephe. i. d

Clamantes autem uoce magna aures ſuas cohibuerunt, & in ipſum unanimiter irruerunt. & eiectum eum extra urbem lapidabant.

Cohibuerunt aures qui falſo erant cōtra ſanctum teſtificaturi.

Et teſtes depoſuerunt pallia ad pedes iuuenis qui

uocabatur Saulus: & lapidabant Stephanum inuocã tem & dicentem.

Teſtes vocat eos,quos ſuppoſuerant et ſubornarant,vt falſum teſtimonium contra ipſum dicerent.oſtenditque eos paratiores ad cędem fuiſſe,cũ pallia depoſuerint, vt expediti & leues ad conĳciẽdos lapides eſſent. Inquit etiam eum qui poſtea præco per totum orbem futurus erat,cędi huic tunc conſenſiſſe: vt oſtendat diuinam eius & admirabilem, non humanam fuiſſe mutationem.

Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum.

Dũ hoc inquit,ſe nõ mori declarat: docetque iuſtorum animas a corporibus abſolutas nõ amplius ad inferos deſcẽdere,ſicuti antea: ſed in manus Dei viuentis per Saluatorem omnium noſtrum Chriſtum deduci.

Et poſitis genibus clamauit uoce magna: Domine ne ſtatuas ipſis hoc peccatum: cũq; hoc dixiſſet, obdormiuit. Saulus autem conſentiens occiſioni eius erat.

Cum precatus fuerit Stephanus ne ſtatuatur ipſis in peccatum mors ſua;quæſitu dignum videtur,an remiſſum ob id peccatum hoc ipſis fuerit. dicendum ſi eos pœnituit, dimiſſum fuiſſe. nam qui innumerabilibus manibus ipſum feriebat,& eccleſiam perſequebatur Paulus,Eccleſię pręſes poſtea euaſit.

paulus.

De perſequutione eccleſiæ,& ſepultura Stephani: de Philippi prędicatione & miraculis in Samaria, vbi multi crediderunt: inter quos erat etiam Simon magus: ad quos miſſi Apoſtoli impoſitis manibus ſpiritum ſanctum in ipſos deduxerunt: de Simonis increpatiõe, & eunuchi baptizatione a Philippo.
Cap. VIII.

FActa autẽ eſt illa die pſequutio magna in eccleſiã quæ erat Hieroſolymis. omneſq; per regiões Iudææ & Samariæ diſperſi ſunt, exceptis apoſtolis. Viri autem pij Stephanum compoſuerunt, & plãctum magnum ſuper ipſum fecerunt. Saulus uero deuaſtabat eccleſiam, in domos ingrediens, & trahens uiros & mulieres in cuſtodiam tradebat. qui tamen diſperſi erant, euangelizantes uerbum pertranſibant.

Vide quo modo Deus inſidias hoſtium in bonum exitum reducit. diſperſi enim multo plures expiſcati ſunt, q̃ priuſq; perſequutionẽ fuiſſent paſſi. Apoſtoli non fuerunt diſperſi, ſed in Hieroſolymis permanſere. vbi enim maius bellum ingruit, prodire in aciem primores bellatores oportet, aliiſque fortitudinis & fiduciæ exemplum proponi. Cæterum ſi pij erant qui ſepelierunt Stephanum, cur planctum fecerunt? an quia nõdum erant perfecti. Vel planxere, dum indignitate rei mouerentur, quia præſidentia tali, tali doctrina, & ſignis talibus fuerant priuati: videbantque illum tam manſuetum & benignum tã ſæua lapidatione mortuum iacere.

Philippus aũt cũ in urbẽ Samariæ deſcẽdiſſet, præ

dicabat ipſis Chriſtum. attendebantq; turbæ ijs quæ di cebatur a Philippo unanimiter dum audirent, & uide rent ſigna, quæ faciebat. Spiritus enim immundi ex multis qui ipſos habebant, clamantes uoce magna exi bant: et multi reſoluti, et claudi curati ſunt: factūq; in urbe illa gaudium magnum eſt. Vir autem quidam nomine Simon prius erat in urbe qui magica utebatur, & gentem Samariæ in ſtuporem inducebat dicens ſe eſſe magnum quendam: cui attendebant a paruo uſq; ad magnum omnes dicentes, hic potentia Dei magna eſt.

Philippus hic non eſt Apoſtolus inter duodecim connumeratus, ſed vnus ex ſeptem cum Stephano electus ad viduarum diſpenſationem. qđ verum eſſe inde patet: ꝙ cum Apoſtoli ſoli in Hieroſolymis relicti eſſent, reliqui vero diſcipuli aliò fuiſſent diſperſi, ſicut ſuperius dictum eſt: (omnes vero per regiones Iudęæ & Samariæ diſperſi ſunt, exceptis Apoſtolis): inter diſperſos erat etiam hic Philippus: qui Simonem etiam in Samaria de fide inſtruxit: & cum ex diuino oraculo eunuchum baptizaſſet, a ſpiritu Domini in Azotum eſt deductus. In Cæſaream proficiſcebatur, vnde erat natus. dolore enim ex Stephani perſequutione & morte affectus, timēſque ne in ſimiles moleſtias ipſe incideret, domum reuertebatur. Præterea ſi qui baptizauit in Samaria Philippus vnus ex Apoſtolis fuit, eandem auctoritatem dandi ſpiritus habuiſſet, & non opus fuiſſet, vt Petrus & Ioannes deſcēderent ab Hie

roſolymis, eiſque gratiam ſpiritus exhiberent. Hic igitur baptizat tantummodo, vtpote diſcipulus: gratiam autem perficiunt Apoſtoli, quibus huiuſmodi doni auctoritas data fuit.

Attendebant autem ipſi, propterea q multo tempore magijs ipſos exturbauerat. quando uero crediderũt Philippo euangelizanti de regno Dei, & nomine Ieſu Chriſti, uiri & mulieres baptizabantur. Simon autem ipſe quoq; credidit, & baptizatus, non deſerebat Philippum: ſpectanſq; potentias & ſigna fieri, obſtupebat. Cum audiuiſſent autem apoſtoli qui erant Hieroſolymis, Sammariam Dei uerbum accepiſſe, miſerunt ad ipſos Petrum & Ioannem: qui cum deſcendiſſent, precati pro ipſis ſunt, ut ſpiritum ſanctum acciperent.

Aduertendum eſt non debere nos cum magis verſari: ꝙ ſiquis deceptus cum ipſis cõſueuerit, cito ab ipſis recedat. quippe cum ſi diutius perſeueret cum ipſis quiſpiam, in exturbationem mẽtis inducatur, vt diſcernere verũ amplius neſciat. Hic igitur Simon obſequutus Apoſtolis cũ eſſet magus, & ſicut alij a Philippo vno ex ſeptem cum multis baptizatus, non tamen per impoſitionem manuum Apoſtolorum ſpiritum ſanctũ admiſit. Sed quid? qui a Philippo erant baptizati, ſpiritum ſanctum non acceperunt? acceperunt quidem ſpiritum remiſſionis, ſed ſignorum minime. Vnde Simon cum videret per impoſitionem manuum eum dari, ad Apoſtolos acceſſit, auſus ab eis ipſum mercari. prius enim q̃ vidiſſet alios

ſpiritum ſignorum accipere, petere eum non audebat. Sed cur huiuſmodi hominem Philippus baptizauit? quia etiā Iudam Chriſtus elegerat. Cur eum nō interemerunt, ſicut Ananiam? quia videlicet etiam in veteri teſtamento vnus tantū qui ligna collegerat, ad aliorum caſtigationem morte fuit mulctatus: nulluſque alius id ꝑpeſſus eſt. Sciendum autem dum dabatur ſpiritus ſanctus, mirabile quid contingere conſueuiſſe qđ ſenſu percipiebatur. nam Simon niſi id vidiſſet, non acceſſiſſet petiturus. At vero cur cum nō vidiſſet Apoſtolos pecunijs id agere, pecunias offerre auſus eſt? propterea ꝙ ignorantis id non erat, ſed tentantis. vnde etiam Petrus ad ipſum, cor, inquit, tuum non eſt rectum: vt oſtenderet eã quoque quæ in corde vafre moliebatur, ſibi non eſſe inexplorata. vide autem Simonus huius impudentiam. nam cum deberet petere vt ſpiritum acciperet, id non curabat: ſed petit vt alijs dare poſſit: volebat ſiquidem clarior Philippo etiam videri. Philippus enim cum eſſet vnus ex ſeptē, & miniſter, poteſtatem non habebat, vt per impoſitionē manuum dare ſpiritum ſanctum poſſet. Nam verum hoc eſſe, & ſpiritum ſignorum nondum hos accepiſſe, inde perſpici poteſt, ꝙ inquit, cum ſpectaſſet potētias & ſigna fieri obſtupuiſſe, & acceſſiſſe, atque eum petijſſe. Num. 15. d

Nondum enim in quemquam ipſorum inciderat: ſed baptizati tãtum erant in nomen Chriſti Ieſu. tunc imponebant manus ſuper ipſos, & ſpiritum ſanctum accipiebant.

Perſpicuum hinc eſt eos qui a Philippo in Samaria fuerant baptizati, ſpiritum ſanctum non accepiſſe: propterea ꝙ id donum non habebat Philippus: cum eſſet, vt diximus, vnus ex ſeptē. hi ſiquidem ſeptem poteſtatem quidem ſignorū faciendorum acceperant: non tamen aliјs dare eū ſpiritum poterant: id enim præcipuum Apoſtolorum munus erat. Fortaſſe etiam ſpiritum ſanctum in baptizatos a ſe non deduxit Philippus, vel ob Apoſtolorum reuerētiam, munus id ipſis reſeruans: vel non ꝙ eſſet vilis & indignus, quippe cum etiam ipſe & in curationibus morborū, & in eiectionibus dæmonum ſigna dicatur feciſſe: ſed quia id nondum fuerat precatus, cum nōdum illi ad eum ſuſcipiēdum eſſent idonei. quādoquidem etiam Simon ab eo baptizatus carnalia adhuc cogitans oblatis pecuniјs dari ſibi ab Apoſtolis poteſtatem petebat dandi ſpiritus per impoſitionem manuum cuicūque vellet.

Cum uidiſſet autem Simon per impoſitionem manuum dari ab Apoſtolis ſpiritum ſanctum, pecunias ipſis attulit, dicens: date mihi etiam poteſtatem hanc, ut cuicumque manus impoſuero, ſpiritum ſanctum accipiat.

Sceleſtus iſte Simon non fidei cauſa oblatis pecuniјs ſibi hoc petebat dari, ſed vt prouentum inde pecuniarum ſibi compararet. acceſſit enim vt accepta huiuſmodi gratia per portenta & ſigna diteſceret, quorum antea ſpeciem tantum ꝑ dæmones exercebat. Vel hoc faciebat tentans

Apoſtolos, quo accuſationem poſtea in ipſos poſſet intendere. Vnde etiam ei dicitur: non eſt tibi portio in re hac. cor enim tuum rectum non eſt coràm Deo. pœnitentiam igitur age, ſi modo tibi peccatum remittatur.

Petrus uero ad ipſum dixit: argentum tuum tecum ſit in perditionem, quia donum Dei pecunijs exiſtimaſti comparare. non eſt tibi portio, neq; ſors in re hac. cor enim tuum rectum non eſt coràm Deo. pœnitentiam igitur age ab hac improbitate tua: & precare Deum, ſi modo tibi remittatur cogitatio cordis tui. in fel enim amaritudinis, & obligationem iniuſtitiæ te eſſe uideo. Reſpondens autem Simon dixit: precamini uos pro me ad Dominum: ut nihil eorum quæ dixiſtis, in me ueniat. Atq; hi quidem teſtati & loquuti uerbũ Domini in Hieruſalem reuerſi ſunt: & per multos uicos Samaritanorum euangelizarunt.

Argẽtũ tuũ tecũ ſit: non eſt hoc male imprecãtis ſed erudientis: perinde ac ſiquis diceret, argentum tuum ſimul cum propoſito hoc tuo malo pereat. Præuidebat ſiquidem ipſum Petrus ad pœnitentiam non conuerſum iri. ac propterea inquit (ſi modo remittatur.) nam qđ ille ait (precamini vos) non pœnitentiæ & conuerſionis cauſa dicit: ſed repudiationis, ſimul vt ea ſe obligatione exoluiſſe videretur. nam vbi ſunt lachrymæ & confeſſio? Hinc animaduerti debet, q̃ graue peccatum ſit, q̃ſque magna pœnitentia indigẽs, cum quis in Deum ipſum peccat: quemad-

peccati gravitas.

modum hic Simon, qui ſpiritum ſanctum pecu-
niis ad operationes inducendum arbitrabatur,
ALITER. Non punit autem nunc Simonē Petrus, vt prius Ananiam, vt oſtendat fidem nō eſſe eiuſmodi, vt cogi debeat: tum vt pœnitentiā introducat. ſatis enim ad correctionem eſt, quod & Petrus ipſum arguerit, quod'que in corde cogitabat, manifeſtarit: & ipſe confeſſus ſit. nam cum inquit (precamini vos pro me) confitentis eſt: quamuis non ex recto & vehementi affectu diceretur.

Angelus autem Domini loquutus ad Philippum eſt, dicens.

Cur eunucho non apparet angelus, ducitque ipſum ad Philippum? quia fortaſſe nō credebat, ſed magis admiratione fuerat correptus: nō enim erat vt Cornelius. Infr. 10. a

Surge & ad meridiem progredere in uiam quæ ab Hieruſalem in Gazam deſcendit: ea eſt deſerta. & cū ſurrexiſſet, abijt, & ecce uir Aethiops eunuchus unus ex Candaces reginæ Aethiopum proceribus, qui erat ſupra omnem gazam eius, uenerat adoraturus in Hieruſalem: & in curru ſuo ſedens reuertebatur, & legebat Eſaiam prophetam. Dixit autem ſpiritus Philippo, accede, & adhære currui huic. cum uero accurriſſet Philippus, audiuit eum Eſaiam prophetam legētem, & dixit: nūquid intelligis, quæ legis? at ille ait: quo pacto id poſſum, niſi quis mihi præmonſtrarit? et rogauit Philippum, ut aſcenderet & conſideret cum

ipſo .argumentum autem ſcripturæ quam legebat, hoc erat.

Ad meridiem: non ab Hieroſolymis ad meridiem ſed ad Septentrionem ibat. a Samaria vero vbi Philippus vnus ex ſeptem tunc morabatur, & docebat, meridiem verſus tendebat hæc via. ꝙ vero ait (ea eſt deſerta) propterea inquit, ne Iudæorum occurſum timeat, Mulieres vero illi Aethiopiæ tunc dominabantur: quarum vna ex ſucceſſione erat Candace, cuius eunuchus regiorũ theſaurorum erat cuſtos. Sciẽdum autem Aethiopas vnamquamq; regis matrem Candacen ſolere appellare. nam patrem eorum non agnoſcũt, ſed Solis filios eſſe eos tradunt. ſingulorum vero matrem Candacen vocant.

Tanq̃ ouis ad iugulationem ductus eſt: & ſicut agnus coràm tondente ipſum eſt mutus, ſic non aperuit os ſuum. in humiliatione eius iudicium ipſius eleuatum eſt. generationem autem eius quis narrabit? quia tollitur a terra uita eius. Cum reſpondiſſet autẽ eunuchus Philippo, dixit: rogo te, de quo propheta hoc dicit, de ſe, an de aliquo alio? cum aperuiſſet autẽ Philippus os ſuum, incepiſſetq; a ſcriptura hac, euangelizauit ipſi Ieſum. dum uero irẽt per uiam, ad aquã quandam uenerunt: & ait eunuchus, Eſa. 53. c

Hinc voluntaria Saluatoris noſtri perpeſſio diſpẽſatarum rerum ſignificatur. ſicut ouis enim quę ducitur ad ſacrificium, vel agnus coràm tõdente ipſum, nam dum neceſſitate & vi doma-

tur, ne balatum quidem edere, deditionem et ceſſionem præ ſe fert: ſic ſponte ipſe dum pateretur, tacebat. Cum autem inquit (in humiliatione eius iudicium ipſius eleuatum eſt) iudicium illud iniuſtum oſtendit, quod occultata veritate contra ipſum factum eſt. Cum vero ſubiungit (generationem eius quis narrabit?) carere ipſum generationis ſerie & genealogia declarat. Nam genealogia generationiſque explicatione carebat, vt Deus: quantum ad carnem autem ſpectat, erat genitus, vtpote in cēſu deſcriptus. Vel ſi de generatione ēt poſt reſurrectionem intelligere velimus, hic erit ſenſus: gloriam quæ ei poſt reſurrectionem acquiſita eſt, nobilemq; eius dignitatē, quam diſpenſatorum perpeſſio manifeſtauit, qs explicare oratione vnq̃ poterit? cū & ipſa mors ſubiecta ſit, omneſq; in incorruptibilitatem gratia eius viuificentur, & fide redimantur? Deinde inquit, quia tollitur a terra vita eius: id eſt extollitur, altiorq; terreſtribus & ſublimior vita eius eſt: id eſt vitæ inſtitutio et traductio. Tollitur itē alio modo, & ſupra omnes vita eius eſt, hoc eſt vnigeniti eſſentia: quando extra carnem conſideratur, & nondum quantum ad nos attinet, genitus. Nam cum ipſe in mortem ſponte deſcenderit, ſubleuata a terra vita eius eſt, & ſuſpenſa, & ſupra cœlos aſcendit. quoniam rex gloriæ erat, & vita ſecūdū naturam, & Dominus poteſtatū: licet ex diſpenſatione qua vſus erga nos eſt, & voluntaria exinanitione ignominias & infamias in paſſione in terra ſuſtinuerit: id qđ caro exhibebat, quæ ipſi in perſona indiuiſibili quadam

fuerat vnita. circa quam paſſio et ignominia cōtigit, quæ cum contra Deum quidem incarnatū audacter fuiſſet illata, tangere tamen, id quod fieri nullo pacto poterat, impatibilē eius naturam non valuit. Hunc igitur eſſe Ieſum, & in eo ſcripturam hanc fuiſſe expletā eunucho Philippus euāgelizat. Quod cum ille crediſſet, & ſtatim fuiſſet baptizatus, in Aethiopiæ regiones dimiſſus eſt, id qđ ipſe crediderat, prædicaturus: Deū videlicet vnum eſſe qui per prophetas denunciatur: eiuſq; filium humana forma iam adueniſſe, & tanq; ouem ad iugulationem ductum fuiſſe, & reliqua, quæcūq; de ipſo dicunt prophetæ. & tunc expleta fuit prophetia, quę dicit: Aethiopia manum ſuam Deo prius offerre præoccupabit. Pſal. 67. 8

Ecce aqua: quid prohibet me baptizari. Dixit autem Philippus, ſi ex toto corde credis, licet. at ille reſpondens, credo, inquit, filium Dei eſſe Ieſum Chriſtū: iuſſitq; ut conſiſteret currus. deſcenderuntq; utriq; & Philippus & eunuchus in aquam. & baptizauit ipſum.

Animaduertendum hinc eſt, q̄ multum ſtudiū ſenſibili baptiſmati adhiberēt, qui perfecte Chriſtianam pietatem profitebantur. Nam cum duplex eſſet qđ dabatur baptiſma, aliquando per aquam, aliquando in ſpiritu ſancto & igni: nequaq; ob excellentiam eius ſpiritualis corporale hoc deſpiciebant: quippe cum ad ſalutem etiam hoc, & reſurrectionem corporis conferat. baptiſma

H

Quando uero aſcenderunt ab aqua, ſpiritus Domini Philippum rapuit. & non uidit eum amplius eunuchus: ibat enim per uiam ſuam gaudens. Philippus uero in Azoto inuentus eſt. & pertranſiens per urbes omnes euangelizabat, quoad uenit in Cæſaream.

Non ſine vtilitate rapuit Philippum ſpiritus: quippe cum voluiſſet fortaſſe cum eo ire eunuchus, & ipſe renuendo et negando cum nondum eſſet occaſio, moleſtiam ei attuliſſet. et ſimul Philippus ipſe non parum erat lucraturus, cum id q̃d de Ezechiele & Abbacuch audiuerat, ſibi quoq; eueniſſe eſſet viſurus. Multam viam autẽ pertranſiiſſe oſtenditur, ſiquidem in Azoto eſt inuentus. ibi enim eum ſpiritus conſtituit, vbi euangelizare poſthac eum oportebat: atq; inde in Cęſaream quę ipſum procreauerat, proficiſci.

Ezech. 8. b
Dani. 14. f

De diuina vocatione Pauli ad apoſtolatum, & eius baptiſmate per Ananiam: de fiducia Pauli in prędicando Ieſu: de coniunctione eiuſdem cum apoſtolis per Barnabam: De Aenea reſoluto in Lydda ſanato a Petro; de Tabeta mortua ab eodem ſuſcitata;
Cap. IX.

SAVLVS uero cum adhuc ſpiraret minas et cædem in diſcipulos Domini, acceßit ad pontificem, & ab eo epiſtolas in Damaſcum ad Synagogas petijt, ut ſi aliquos inueniſſet qui uiæ huius eſſent uiros & mulieres, uinctos in Hieruſalem perduceret.

Qui viæ huius eſſent: viam enim vocabant fidem quæ ad Chriſtum verum Deum noſtrum nos deducit, quam prædicabant apoſtoli; merito

ſane: quippe cum per eam in regnum cœlorum, & non per aliam aliquam ingrediamur. Veriore tamen interpretatione viam inſtitutionem vitæ intelligẽdum eſt. vt apud Eſaiam: vt quid in errorem nos induxiſti a via tua? id eſt a tua vitæ traductione & inſtitutione. ita nũc hoc loco viã traductionem vitę ſecũdũ Chriſtum appellat. nã alibi etiam vbi viæ facit mentionẽ, Chriſti prędicationem, inſtitutionemq; intelligit. Sed fortaſſe in contemptum quoq; vt rem vituperarẽt & carperent, ita vocabant: quippe cum ignobilem, e via hominem & triuio, ſoleant nuncupare. Non petijt autem Saulus poteſtatem puniendi eos illic, ſed in Hieruſalem reducendi, propterea ꝙ maiori cum ocio facere id volebat. Eſa. 63. c

Dum autem iret, factum eſt ut appropinquaret Damaſco. & repente circũfulſit ipſi lux de cœlo. et cum in terram cecidiſſet, audiuit uocem ſibi dicẽtem: Saule Saule quid me perſequeris? ipſe autem dixit, quis es Domine? Dominus uero, ego, inquit, ſum Ieſus, quem tu perſequeris. durum tibi eſt contra ſtimulos calcitrare. tremenſq; ille ac ſtupens ait, Domine, quid uis me facere? & Dominus ad ipſum: ſurge & in urbem ingredere, & dicetur tibi, quid tibi oporteat facere. Viri autem qui ſimul cum ipſo iter faciebant, ſtabant ſtupidi, uocem quidem audientes, ſed neminem tamen uidentes. Excitatus autẽ de terra Saulus eſt, apertiſq; oculis, neminẽ uidebat. Vnde manu deducẽtes ipſum in Damaſcũ introduxerũt. fuitq; ibi dies tres non uidens. 1. Cor. 15. b 2. Cor. 12. a

Viſio hæc in vrbe non fit, ſed in via per quietem: vt nullus alius aliter narrare qđ ei contigerat, poſſet: ſed ipſe qui illam viderat, caſumq; ſuſtinuerat, dignus eſſet cui narranti fides adhiberetur. Non omnes autem excæcat, niſi Paulum ſolum, ne communis & a fortuna proueniens calamitas ea exiſtimaretur, ſed diuinæ prouidentię eſſe videretur. At cur non crediderunt qui cum eo erant? vt teſtificantes id de Paulo fide digni haberentur. ſi enim crediđiſſent, viſi fuiſſent ad gratiam teſtificari. qui ſanè vocem quidem audiuerunt non ſupernam, ſed Pauli, neminem tamen viderunt, cui reſponderet. Nam ſupernam vocem Paulus ſolus audiuit. Procedens enim eũ

Infr.22.b ita loquentem inducit: (qui vero mecum erant, lumen quidem viderunt, & terrefacti ſunt: vocē tamen eius qui mecum loquebatur, non audiuerunt.) Si enim vocem illam audiuiſſent, nequaq; in diffidentia & perfidia perſtitiſſent. ſed cum viderent Paulum reſpondentem, admirabantur. Propterea autem non a principio hoc effectum eſt, vt vere Chriſtum reſurrexiſſe demonſtretur. Vnde enim ille q ipſum exagitabat, reſurrectioniq; eius fidem non adhibebat, diſcipuloſq; eius pſequebatur, crediđiſſet, niſi magna reſurrectionis vis eſſet?

Et non comedit, neq; bibit.

Qua de cauſa? quia valde ſe ipſum ob eccleſię perſequutionem condemnabat: doloreq; conficiebatur, & Deum vt ſibi id remitteret, implorabat.

Erat autem diſcipulus quidam Damaſci nomine Ananias: dixitq́ʒ ad eum Dominus p uiſum: Anania. ipſe uero ait: ecce ego Domine. Dominus uero ad ipſum: Surgens abi in uicum qui uocatur rectus, & quære in domo Iudæ Saulum nomine Tharſenſem. Ecce enim precatur, & uidit per uiſum uirum nomine Ananiam ingreſſum, & imponentem ſibi manus, ut uiſum recipiat.

Cur nemine ex auctoritate dignis & magnis traxit, & ad Pauli inſtructionem tranſmiſit, ſed Ananiam qui vnus erat ex ſeptuaginta? Quia non erat per homines, ſed per ipſum Chriſtum initiãdus. Nã Ananias hic nihil ipſum edocuit, ſed tantum baptizauit. Simul enim atq; illuminatus fuiſſet, multam ex zelo et prõptitudine ſpiritus gratiã erat cõſequuturus. Hinc animaduertendũ eſt, cũ dicat per viſum. ἐν ὁράματι, ὁράματα autem viſa in ſomnis dici conſueuerint, ſomnia illa euulgari debere, quæ communem vtilitatem afferunt, atq; ad pietatem erga Deum cõducũt: quæ vel Domini pręſentiam habent, uel angelorum. nam ſunt etiam in ſomnis priuata, quæ dici non debent. Veruntamen etſi priuata quoq; Sauli fuit utilitas, ſanatio tamẽ admirabilis quę ipſi contigit, ad pietatem, Deique cultum hominem prouocat: ut ob id tanq; ad communem utilitatẽ ſpectans debuerit euulgari. Ananias autem hic diaconus quoq; erat, ut in canonibus ipſe Paulus teſtatur. hoc autem effectum eſt, quia Damaſci ob perſequutionem pr̃ſbyter nõ aderat. Vidit

autem Paulus per uiſum & inſomnis,propterea ꝙ uidere re uera quia cęcus erat,non poterat.

Reſpōdit autem Ananias: Domine audiui ex mul tis de uiro hoc: quanta mala in Hieruſalem ſanctis tuis fecerit. & hoc loco habet poteſtatem a pontificibus ligandi omnes, qui tuum nomen inuocant. Dominus uero ad ipſum dixit: Abi,quia uas electionis mihi eſt iſte, ut nomen meum coram gentibus & regibus et filijs Iſrael deferat. Ego enim oſtendam ipſi, quot pro nomine meo pati ipſum oporteat. Abijtq; Ananias, & ingreſſus in domum eſt. & impoſitis ſuper ipſum manibus, dixit: Saul frater.

Audiui ex multis:hoc inquit Ananias, non ꝙ non credat his quæ dicuntur, aut ſe a Chriſto decipi exiſtimet: abſit: ſed timore tremoreq; inductus. Veriſimile enim eſt eos cum eſſent in timore, ſolicitos fuiſſe, & curioſe indagaſſe quid contra ipſos ſtatueretur. quo enim alio modo ſcire potuiſſet,hoc loco habere ipſum a pōtificibus poteſtatem? Vnde cum id eſſet,quo pacto euenire ea quæ dicebantur,poſſent,admirabať. Quid igitur Dominus qui corda ſcrutatur et permeat, de Paulo teſtificatur? non eſſe naturalem improbitatem oſtendit: quippe cum uas electionis eum eſſe inquiat. unde eum approbatum eſſe ſignificat: probatum enim uas unuſquiſque eligit. Neque ſolum fidelis erit,inquit, uerum etiā doctor, & per totum orbem præco. quin etiam multa ꝓ me patietur: quia uas uidelicet electionis eſt: & nomen meum geſtabit. Nam quia fortaſſe cum

audiuiſſet Ananias Paulum eſſe cæcum, gaudebat: & ferè ita dicebat: bene ſe habet hoc: ſine eũ ita excæcatum permanere. quid mihi ut oculos eius aperiam, iubes? nũquid ut rurſus nos liget? ut nos rurſus puniat? non ſolum, inquit, nihil mali efficiet, uerum etiam multa pro me paſſurus eſt.

Dominus me miſit, qui apparuit tibi in uia qua proficiſcebaris, ut uiſum recipias, & ſpiritu ſancto repleâris. & ſtatim ex oculis eius quaſi ſquammæ deciderunt, & reſpexit: & ſurgẽs baptizatus eſt: et ſumpto cibo eſt corroboratus. fuitq; Saulus cum diſcipulis qui erant Damaſci, per dies aliquot.

Licet non dixiſſet Ananiæ Chriſtus ſe Saulo apparuiſſe, a ſpiritu ſancto tamen didicit. Sed. n. non apparuit. at re ipſa tamen & effectu dicitur apparuiſſe. Non dixit autem (qui te excæcauit) ut exprobationem euitet: ſed (qui tibi apparuit.) Excidunt autem ſquammæ, ut & uehementia cęcitatis, & indubitata ſanatio ſignificetur.

Et confeſtim in Synagogis Chriſtum prædicabat, hunc eſſe filium Dei aſſerens. ſtupebantq; omnes qui audiebant, & dicebant: non ne iſte eſt, qui in Hieruſalem eos diripiebat, qui inuocabant nomen hoc? atque huc ad hoc uenerat, ut uinctos ipſos ad pontifices abduceret? Saulus uero magis uires concipiebat, Iudæosq; confundebat, qui habitabant Damaſci, cum eos ad conſentiendum hunc eſſe Chriſtum induceret. Vbi

uero expleti dies ſatis multi ſunt, conſultarunt Iudæi ut ipſum interficerent. Sed cognitæ inſidiæ ipſorum a Paulo ſunt. obſeruabantq; portas die noctuq;, ut eum
2.Cor.11.g *occiderent. cum uero ſumpſiſſent eum nocte diſcipuli, e muro in ſporta demiſſum eduxerunt.*

Cum eſſet peritus legis Paulus in Synagogis Iudęos in ſilentium inducebat, neque loqui permittebat: ſed ex ſcripturis oſtendebat ad conſentiendũ inducens, id eſt συμβιβάζων, cum mãſuetudinę & æquitate docens, Ieſum Chriſtum eſſe filium Dei. At illi inſidias ei ſtruebant, ut interficerent. ipſe uero e muro in ſporta a diſcipulis demiſſus eſt, atque ita fugiens ſalutem eſt cõſequutus. Vide autem ipſum iam diſcipulos acquiſiuiſſe: ita totus ardebat, & præconio undequaque erat plenus: ut quo tardius ad id acceſſerit, eo
Phil.1.c promptior fuerit effectus. Nam etiam ſi peregrinationem ab hoc mundo cupiebat, hominum tamen etiam ſalutem amabat: ut propterea talia ſępenumero excogitaret, & machinaretur, prędicationi ſeipſum conſeruans: neque humanis uti machinamentis recuſaret, quando occaſio poſtulabat.

Cum acceßiſſet uero Saulus in Hieruſalem, adhærere diſcipulis tentabat. ſed omnes eum timebant, neq; eſſe diſcipulum credebant. Barnabas autem apprehenſum ipſum ad apoſtolos duxit. narrauitq; ipſis quo modo ĩ uia Dominũ uidiſſet, eumq; eſſet alloquutus: quo modo item Damaſci fidenter in nomine Ieſu ſe geſſ.

ſiſſet. cum ipſisq; uerſans ingrediebatur & egrediebatur in Hieruſalem, & in nomine Domini Ieſu fidenter loquebatur.

Dignum hic dubitatione eſt, quomodo in epiſtola ad Galatas ſe non abijſſe Hieroſolyma dicat, ſed in Arabiam & Damaſcum: & poſt tres annos Hieroſolyma ueniſſe, & uiſiſſe Petrum, neminemque alium apoſtolorum uidiſſe: nunc uero econtrario dicatur a Barnaba ad apoſtolos fuiſſe adductus. Vel igitur ad Galatas inquit, ſe non abijſſe ut conferret: ait enim, nõ retuli ad ipſos, neque ueni Hieroſolyma. Vel ſi hoc non placet, ꝑſpicuum eſt inſidias quæ Damaſci ipſi intentabantur, non ſtatim poſteaq̃ credidit, ei ſtructas fuiſſe, ſed annis tribus poſt q̃ ex Arabia redijt. Vel ſi neque hoc ſatis ad rem uidetur, dicẽdum eſt, eum nunc ad apoſtolos non abijſſe, ſed tentaſſe adhærere diſcipulis cum modeſte ſe gereret, cum tamen nõ eſſet diſcipulus, ſed magiſter. Barnabam uero ipſum etiam ad apoſtolos adduxiſſe, quibus & quæ uiderat, & quæ fidenter fuerat loquutus, cõmemorauit. Propterea, inquit, abij, ut ad eos qui ante me erant apoſtoli, uenirẽ: nihil tamen ab illis didici. Vel hũc aſcenſum ita accipe, ut intelligas eum in Arabiam abijſſe, deinde ueniſſe Damaſcum, tum Hieroſolyma, tũ Syriam petijſſe. Vel ſi aliter uis, aſcendiſſe eum Hieroſolyma dicas, deinde Damaſcum emiſſum fuiſſe, poſtea in Arabiam, tum Damaſcum rurſus redijſſe, inde fuiſſe in Cæſaream profectum: & tunc poſt quatuordecim annos Hieroſolyma

Gal. 1. d

Gal. 2. a

rurſus aſcendiſſe, quando fortaſſe fratres vnà cũ Barnaba adduxit. Potes etiam alio quodam tempore hoc factum fuiſſe exiſtimare: quippe cum Hiſtoriographus multa cõciſe explicet, multaq́ tempora ſimul coniungat. Videtur autem mihi Barnabas antea ipſi fuiſſe amicus. erat enim mãſuetus admodum & benignus: vt filius conſola-
Sup.4.g tionis cognomento fuerit appellatus. Vnde etiã facile effectum eſt, vt ad eum Paulus acceſſerit.

Loquebaturq; & conquirebat aduerſus Græcanicos. at ipſi eum interficere aggrediebantur. Quod cũ reſciſſent fratres, Cæſaream eum deduxerunt, atq; inde miſerunt Tarſum.

Græcanicos id eſt ἑλληνιστὰς eos appellat, q̃ grece loquebantur. Id autem Paulus valde ſapienter faciebat. nam alĳ, id eſt germani ac meri Hebræi ne videre quidem ipſum volebant.

Atq; eccleſiæ quidem per totam Iudæam, Galilæã, & Samariam pacem habebant, ædificatæ, & in timore Domini ambulantes, & ſpiritus ſancti conſolatione multiplicabantur. Effectum autem eſt, ut Petrus pertranſiens per omnes ad ſanctos quoque peruenerit qui habitabant Lyddæ: inueneritq; ibi hominem quendam nomine Aeneã, qui ex annis octo iacebat in grabbato, & erat reſolutus: dixitq; ei Petrus.

Cum inde diſceſſiſſe Petrum eſſet dicturus, ne præ timore factum id eſſe exiſtimares, eccleſias omnes ibi in pace eſſe inquit. Quando enim bel

li vis ingruebat, Hieroſolymis morabantur apoſtoli: quando erat pax, alijs quoq; prædicabant.

Aenea ſanat te Ieſus Chriſtus. ſurge et ſterne tibi: et continuo ſurrexit. et uiderunt eum omnes qui Lyddæ habitabant, & Aſſarone: qui ad Dominum conuerſi ſunt.

Fidem hominis non expectauit, neq; interrogauit, an curari vellet: propterea quod nondum propriæ poteſtatis indicia exhibuerant: vt merito ab homine fides non fuerit requiſita: quippe cũ neq; a claudo eam petierint. præſertim cum ad multorum inuitationem factum id miraculum fuerit: inſignis enim erat vir. Sicut igitur Chriſtus cum principium ſignorum fecit in nuptijs, non requiſiuit fidem: ſic neq; hi. Nam Hieroſolymis merito fides ipſorum præcedebat, vt vel vmbra tranſeuntis Petri aliquem ipſorum obũbraret: quippe cum multa ibi ſigna edidiſſent. Hic autem primum hoc eſt, quod fit. Signa enim efficiuntur, partim vt alij attrahantur, partim vt qui credunt, confirmentur. Ioan.2.a.b Sup.5.c Signa quare efficiantur.

In Ioppe autem quædam erat diſcipula nomine Tabetha, quæ ex interpretatione dicitur caprea. ea bonis operibus erat plena & eleemoſynis, quas faciebat. Contigit autem illis diebus, ut ægrotarit, & mortua fuerit. cumq; eam lauiſſent, in cœnaculo poſuerunt. Cum uero Lydda iuxta Ioppem eſſet, diſcipuli qui audierunt Petrum ibi eſſe, miſerunt ad ipſum, rogantes ne usq; ad ſe uenire grauaretur. At Petrus cum ſurre

xiſſet, cum illis acceſſit. quem cum adueniſſet, deduxerunt in cœnaculum: aſtiteruntq; ei omnes uiduæ flentes, & oſtendentes tunicas & pallia quæ cum ipſis faciebat Caprea. Eiectis autem omnibus foras Petrus, & poſitis genibus preces effudit, & conuerſus ad corpus, dixit: Tabetha ſurge. ipſa uero oculos ſuos aperuit: et intuita Petrum reſedit. at ipſe porrecta manu ipſam erexit: aduocatisq; ſanctis et uiduis uiuā ipſam produxit. notumq; id factum eſt per totam Ioppen. et multi crediderunt in Dominum.

Quæ dicitur Caprea: ſignificat hanc vigilantem & ſobriam fuiſſe, quemadmodum caprea: multa enim nomina non ſine diſpenſatione quadam imponuntur, quæ rei conuenientem habent appellationem. Contigit igitur vt hæc ægrotarit, et mortua ſit. cumq; eam lauiſſent, omniaq; quæ mortuis ſolent, feciſſent: tunc accerſunt Petrum. id qđ ante q̃ mortua eſſet, facere noluerunt, indignum ducentes ſi pro huiuſmodi omnibus vexarentur diſcipuli, et a prædicatione impedirentur. Nam etiam ob hoc inquit, prope eũ fuiſſe: quaſi ſignificare velit, obiter id petitum fuiſſe: diſcipula enim erat. Cum vero oſtendunt tunicas & pallia quæ cum ipſis faciebat Caprea, id faciunt, vt humilitatem eius declarent, quæ quaſi vna ex multis cum ipſis verſabatur, ac degebat. Quid igitur facit Petrus? omnes foras eijcit, ne lachrymis ipſorum impediatur, & turbetur. poſitis autem genibus precatur, propterea q̃ non omnia eadem cum facilitate ſigna faciebant: tum allo-

quutus ipſã, porrectaq; manu excitauit: atq; ita verbo vitam, manu vires ipſi exhibuit. Aduertẽdum autem nõ apud ſolos infideles, ſed apud ſanctos quoq; ſigna effici, ea diſpẽſatione videlicet, vt alij ad fidem inducãtur. ecce enim poſt ſignũ hoc multi rurſus crediderunt. ita vt fuerint rurſus ſigna ĩfidelibus: quippe qui nõ credidiſſent, nisi ſigna rurſus vidiſſent. nam ſancti etiam ſine ſignis credebant Petrum ſuſcitare eam poſſe: alioqui eum non accerſiuiſſent. 1.Cor.1.d

Effectum autem eſt, ut dies ſatis multos apud Simonem quendam coriarium in Ioppe permanſerit.

Non apud alium aliquem inſignem virum moratur Petrus, ſed apud coriarium: vt per omnia nos ad humilitatem inducat: & neque viles erubeſcere, neq; magnos & claros extolli permittat. doctrina enim eius indigebant, qui ob ſigna in Chriſtum qui ab eo prædicabatur, crediderãt.

De viſione Cornelij in Cæſarea, & viſione Petri in Ioppe: De conuerſione Cornelij & baptiſmo, & deſcenſu ſpiritus ſancti in gentiles, Cap. X.

VIR autem quidam erat Cæſareæ Cornelius nomine centurio ex cohorte quæ dicitur Italica, pius & timens Deum cum tota domo ſua: qui eleemoſynas multas populo faciebat, & Deum ſemper precabatur. is per uiſum quaſi hora nona diei manifeſte angelum Dei ad ſe ingredientem uidit, & ſibi dicentem: Corneli: ipſe uero intente in ipſum inſpiciens, & pauefactus dixit: quid eſt Domine? at ille ait: pre-

ces tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in monumentum coram Deo. & nunc mitte Ioppen uiros, et accerſe Simonem qui uocatur Petrus: is apud Simonẽ quẽdam coriarium hoſpitatur.

Non cõmemorantur Aethiops & Cornelius, eo ꝙ in dignitate eſſent conſtituti: ſed quia ex diuitijs, & gloria in qua erant, non fuerunt impediti, quo minus ad piam et religioſam vitam ſe traducerent. Hic autem non erat Iudæus, neq; ex ijs qui ſub lege eſſent, ſed noſtram iam vitæ traductionem præoccuparat. Hunc cum oculus veritatis inſpexiſſet bona quidem opera exercentem, ſed mortua tamen, quippe quæ fidem nondum haberent: angelum qui operibus præmium exhiberet, miſit, ut fide bene certantem coronaret. Id autem facit, vt Petrũ immo imbecilliores ea de re certos reddat. Nona vero hora apparet ei angelus, quãdo videlicet liber a curis in quiete erat, & compunctione. Propterea autem notum facit virum hũc ſcriptor, ne mentiri eum dicere quiſpiam poſſit. vnde dignitatẽ eius manifeſtat, cũ dicat eũ e cohorte eſſe quæ Italica dicitur: σπεῖρα enim id eſt cohors, eſt militaris ordinis nomen.

Cui domus iuxta mare eſt. is dicet tibi, quid tibi oporteat facere.

Remotas vrbes perſequebantur apoſtoli cum eſſent ſolitudinis & quietis amici. Quid vero ſi contigiſſet alterum eſſe Simonem? propterea ſignum ſubiungit, ꝙ apud mare habitet. nõ dixit

autem,cur id facere debeat, ne ipſum negligẽtiorem reddat,ſed permiſit, vt in deſiderio audiendi permaneret.

Vbi autem diſceſſit angelus, qui colloquebatur cũ Cornelio,cum uocaſſet ille duos ex domeſticis,& militem pium,ex ijs qui ipſi apparebant, narraſſetq; ipſis omnia, Ioppen miſit.

Vide humilitatem.nõ enim dixit vocate mihi Petrum:nõ enim ex auctoritate & dignitate ſibi eum accerſendum cenſebat. propterea narrauit ipſis omnia,vt pſuadere ei poſſet:adeo erat modeſtus. cum tamen nihil magnum & ſuperbum cõcipere de eo homine alioqui deberet,qui apud coriarium diuertiſſet.

humilitas cornelii

Craſtina autem die illis iter facientibus,urbiq; appropinquantibus, aſcendit Petrus in ſuperiora tecta hora circiter ſexta ut preces effunderet. cumq; eſuriret,uoluit guſtare. Dũ illi aũt præpararẽt, incidit in ipſum mẽtis exceſſus:et uidet cœlũ aptũ,& deſcẽdere ad ſe uas quoddam tanquã linteum magnum, quatuor initijs alligatum,& demiſſum in terram,in quo erant omnes quadrupedes & beſtiæ,& reptilia, et uolucria cœli.factaq; uox ad ipſum eſt.

Exceſſus mentis, id eſt, ἔκστασις & ſtuporem ex admiratione ſignificat,& quando quis extra ſẽſibilia ad ſpiritualia attractus excedit. Ex hoc oſtenditur ſpiritualem quandam quaſi contem-

plationem ei contigiſſe, cum anima a corpore quodam modo exceſſiſſet. videt enim linteum illud totius orbis terrarũ figuram, in quo quatuor initia quatuor elementa ſignificant. nam quod apparuit vas, craſſiorem hunc mundum, diuerſa animalia hominum conſtitutionem declarãt. Vel vt apertius dicã, linteum eſt eccleſia: beſtiæ quæ in ipſo erant, illi qui ex gẽtibus crediderũt. Eccleſiam igitur vidit Petrus quatuor euangelijs alligatam, in qua gentes omnes inerant.

Surge Petre macta & comede. at Petrus dixit, nequaquã Domine, propterea ꝙ nunquã omne commune uel immundum commedi. Et uox rurſus ſecundo ad eum. Quæ Deus purificauit, tu communia ne feceris. Atq; hoc ter effectum eſt, & rurſus uas in cœlum eſt receptum. Cum uero ſecum dubitaret Petrus, quidnã eſſet uiſio, quam uidiſſet, ecce uiri miſſi à Cornelio cũ requiſiuiſſent domum Simonis ad ueſtibulum aſtiterunt: & uocantes ſciſcitabantur, an Simon qui uocaretur Petrus, illic hoſpitaretur. Petro uero cogitanti de uiſo dixit ſpiritus: Ecce uiri te quærunt: ſurge, & deſcende, & uade cum ipſis nihil dijudicans, propterea ꝙ ego eos miſi. Cumq; deſcẽdiſſet Petrus ad uiros qui miſſi fuerũt a Cornelio, dixit: ecce adſum, quem quæritis. quæ cauſa eſt, ob quam adeſtis? at illi dixerunt: Cornelius centurio uir iuſtus & timens Deum, & qui a tota gente Iudæorum teſtimonio comprobatur, oraculum ab angelo ſancto accepit, ut te in domum ſuam accerſeret, atq; ex te uerba audiret. Quos cum

introduxiſſet

introduxiſſet Petrus, hoſpicio excepit. Craſtina autē die egreſſus cum ipſis eſt. & nonnulli fratres ex Ioppe cum eo ſimul abierunt. & ſequenti die Cæſaream ingreßi ſunt. Cornelius uero conuocatis cognatis & neceſſarijs amicis ipſos expectabat. Cumque effectum eſſet, ut ingrederetur Petrus, obuiam ei ueniens Cornelius ante pedes procidit & adorauit. at Petrus eum excitauit, ſurge inquiens, & ego ipſe homo ſum. & colloquens cum ipſo ingreſſus eſt: et conueniſſe multos inuenit: ad ipſoſq; ait. Vos ſcitis quā interdictum ſit uiro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam. & mihi deus oſtendit, nullum communem, aut immundum hominem dici debere. unde accerſitus ſine ulla recuſatione acceßi.

Terra eſt linteum: beſtiæ quæ in ipſo erant, ex gentibus eccleſia. cum vero inquit (macta & comede) illos quoq;, id eſt gentiles accedere oportere oſtendit. ꝙ vero ter factum id fuit, baptiſma ſignificat. Quando autem dubitabat Petrus, homines hi opportune ad eum venerunt, dubitationem ſoluturi: facile enim ſic anima ſolutionem admittit. prius autem in hæſitatione conſtitutus fuerat, vt etiam Ioſeph: qui cum prius turbari Matth. 1. fuiſſet permiſſus, aduentu angeli poſtea ea de re factus eſt certior. Vocantes ſciſcitantur, vtpote in domo vili domeſticos in inferiore parte interrogabāt, non à vicinis requirebant. Multa vero poteſtas ſpiritus oſtenditur, cū ait (ego eos miſi.) Sed cur Petrus cum deſcēdiſſet, qua de cauſa il-

luc acceſſiſſent, interrogat: vt videlicet ſi res vrgeret, nullam moram faceret, ſed ſimul ſtatim cũ ipſis exiret: ſin minus, in domum prius hoſpitio ſuſciperet. Vt autem fratres nonnulli ex Ioppe eum ſequerentur, non ſine diſpẽſatione effectum eſt. vt quãdo Petrus ſe ad diſcipulos eſſet expurgaturus, teſtes ipſi eſſent, a ſpiritu fuiſſe definitum, ne inter Iudæos & gentiles vlla fieret dijudicatio. GREGORII Niſſæi. Beſtias, id eſt beſtialem et irrationalem ſpeciem hominum mactare Petrus iubet, vt ipſis expurgatis, quod reliquum eſt, eſui aptum efficiatur. EIVSDEM. Simpliciter atque aperte pietatis ratio traditur, cũ non ſemel dixerit diuina vox, non eſſe commune id qđ Deus purificauit, ſed ter: vt intelligamus, prima voce Deum patrem: altera Deum vnigenitũ: tertia ſpiritum ſanctũ purificare. Fortaſſe genibus flexis orans viſum hoc inſpexit: vnde & vox dixit, ſurge Petre, macta & comede. Diuinum autem id eſſe oſtenditur, cum & deſuper videat, & in exceſſu mentis. et ꝙ vox inde emiſſa fuerit, et ter impura minime eſſe illa confirmarit: & inde illa venerint, & illuc poſtea fuerint attracta, purificationis magnum indicium eſt. Id autẽ propter eos fit quos inſtructurus poſtea
Matt. 10. eſt. Nã ipſe audiuerat, in viam gentium ne abieritis. Quòd vox autem ter inſonuerit, viſionis illius veritatem ipſi manifeſtat. Perſpicuum ſanè eſt nõ ad omnes cibos pertinere, qđ inquit (nũquam commune & immundum comedi) vt & boues & capras & oues & aues communia & immunda ab eo dicantur, eo ꝙ ex Iudæis erat

Petrus: quippe cum Iudæi carnes comedant, & carniũ eſus apud ipſos minime ſit interdictus. cum igitur vel ipſe a principio comederit, vel quoad ad Saluatorem noſtrum acceſſit, cur non eſſe planum debet, non de omnibus, ſed de ijs tantum quæ lex communia & impura appellabat, dictum hoc a Petro fuiſſe? Quocirca cum de his tantum loqueretur Petrus, quæ in lege communia & immunda habebantur, Deus ſanctæ Chriſti Eccleſiæ formam ac notam ipſi tradens, vt nihil immundum exiſtimaret, præcepit: quippe cũ omnia ei ſint pura & munda, quæ cum gratiarũ actione et benedictione ſumuntur. Nam q̃uis de gentium vocatione hic latens ſignificatio ſit, ne ſcilicet eos qui in præputio erant, communes & impuros arbitraretur: oratio tamen Petri non de hominibus, ſed de ijs quæ in lege erãt interdicta, loquitur: ſicut demonſtratum eſt. 1.Tim.4.b

Requiro igitur qua de cauſa me accerſiueritis.

Omnia iam etiam a militibus audiuerat Petrus: vult tamen vt primum ipſi confiteantur, ſeq; fidei addicant.

Et Cornelius dixit, die abhinc quarto uſq; ad hãc horam ieiunans, & nona hora preces effundens in domo mea eram.

Videtur hic vitæ exactioris & perfectioris tẽpora ſibi præfiniuiſſe, & in quibuſdam diebus. propterea enim inquit (quarto abhinc die.) quando enim apparuit ipſi angelus, is vnus dies erat: & quando miſſi a Cornelio abierunt, is item al-

ter: quando venerunt, tertius, & quartus, hora circiter tertia: poſt quam precibus incumbebat. Vide magnitudinem et vim precum: vt quando ſeſe religioni, & pietati dedidit, angelus ei apparuerit.

Et ecce uir coràm me conſtitit in ueſte ſplendida, & dixit.

Vir, inquit, & non angelus, ob humilitatem.

Corneli, exaudita oratio tua eſt, & eleemoſynæ tuæ coràm Deo cõmemoratæ ſunt. Mitte igitur Ioppen, & Simonem accerſe, qui cognominatur Petrus. is in domo Simonis Coriarij apud mare hoſpitatur: qui cum accedet, loquetur tecum. Ex ipſo ergo die ad te miſi: & tu recte feciſti cum adueneris. Nunc igitur omnes nos coràm Deo adſumus, ut omnia mandata tibi a Deo audiamus. Aperto autem ore ſuo Petrus dixit: Re uera comperio, non eſſe perſonarum acceptorẽ Deum, ſed in omni gente eum qui timet Dominum, operaturq; iuſtitiam, ipſi eſſe acceptum.

Deu.10.d 2.Pa.19.c Iob.34.b Sap.6.b Eccle.35.b Rom.2.b Gala.2.b Ephef.6.b Coloſ.3.d 1.Pet.1.c

Iuſtitiam operatur, id eſt, omnem virtutem exercet.

Verbum quod miſit filijs Iſrael euangelizans pacẽ per Ieſum Chriſtum, hic eſt omnium Dominus. Vos noſtis quod factum eſt uerbum per totam Iudæam, incipiens a Galilæa, poſt baptiſma quod prædicauit Ioannes, Ieſum e Nazareth.

Hæc eorum qui aderant, cauſa dicit, vt eos

quoq; in fidem inducat. filijs tamen Iſrael principatum attribuit, ne loco abiectorũ ipſos quoq; eſſe exiſtiment: hic eſt inquit, omniũ Dominus.

Quo modo unxerit eum Deus ſpiritu ſancto & poteſtate. qui pertranſiit beneficio afficiens, & ſanãs omnes qui a diabolo erãt oppreßi. quoniam Deus erat cum illo. nosq; omnium quæ & in Iudæorum regione & Hieruſalem fecit, teſtes ſumus. quem ſuſpenſum in ligno interfecerunt. eum Deus tertio die ſuſcitauit: deditq; ut manifeſtus fieret non omni populo, ſed teſtibus a Deo præordinatis nobis.

Vnctum fuiſſe Ieſum ſpiritu ſancto a Deo, quantum ad humanitatem ſpectat, eſt intelligendum. Cum enim ſe ipſum exinaniuiſſet, & non ſecus ac nos carnis & ſanguinis factus particeps fuiſſet: quæ ex natura ſua vt Deus habebat, ea quatenus homo, dicitur accepiſſe. quippe cum non ſibi ipſe quatenus eſt Deus, ea ſuſceperit, ꝓpria enim ſua erant: ſed nobis, vtpote qui in primitijs per eum conſtituti ſimus.

Quicũq; cum eo ſimul comedimus & bibimus, poſtea quã a mortuis reſurrexit. & præcepit nobis, ut prædicaremus populo, & teſtaremur eum eſſe illum, qui iudex uiuorum & mortuorum a Deo fuiſſet deſtinatus.

Hinc reſurrectionem Chriſti confirmat, ex eo ꝙ ſimul cum eo poſt reſurrectionem comederãt: non enim ſignum aliquot poſt reſurrectionem

fecit: quippe cum reſurrectio ipſa magnum ſatis ſignum fuerit: cuius ſanè nullum perinde eſſe indicium poterat, vt comedere & bibere.

Huic teſtificantur omnes prophetæ, ꝙ remiſsionem
Hier.31.f *peccatorum per nomen eius unuſquiſq; acceperit, qui*
Mich.7.d *in eum credit.*

Quotquot prophetæ de remiſſione peccatorum loquuti ſunt, in hoc Ieſu omnes remittenda
Eſai.43.d peccata eſſe dixerunt. Ita & Eſaias perſona eius introducta inquit: Ego ſum, qui peccata tua & iniquitates tuas deleo.

Adhuc loquente Petro uerba hæc ſpiritus ſanctus in omnes qui audiebant, incidit. & ſtupuerunt qui ex circũciſione erant fideles, quicũq; uenerant ſimul cum Petro, ꝙ etiam in gentes donum ſpiritus ſancti effuſum fuiſſet: audiebant enim ipſos linguis loquentes & magnificantes Deum. Tunc reſpondit Petrus: nũquid prohibere aquam quiſpiam poteſt? quo minus baptizẽtur hi qui ſpiritum ſanctum acceperunt, ſicut & nos? iuſſitq; ut ipſi in nomine Domini baptizarentur. Tũc requiſiuerunt, ut per aliquot dies ibi permaneret.

Quando crediderunt baptiſma omnino peccatorum remiſſionem afferre, tũc ſpiritus ei aduenit. id autem fit Deo magnam Petro defenſionem procurãte. Neq; ſimpliciter ſpiritus acceſſit, ſed ita, vt linguis etiam loquerentur. id quod eos qui cum Petro venerant, in admirationem et ſtuporem induxit. Vnde etiam Petrus præcepit,

Vt ſtatim in nomine Domini baptizarentur. & non dixit, quid opus eſt aqua, cum ſpiritus ſanctus in ipſos aduenerit? Nouerat ſiquidem diuina in baptiſmate myſteria ac ſacramenta ineſſe, ſepulturam videlicet & mortificationem, & reſurrectionem & vitam. Quemadmodum enim facile nobis eſt demergi & emergi: ita Deo ſepelire veterem hominem, & nouum proferre facile eſt. Ter autem id fit, ut patris & filij & ſpiritus ſancti potentia id fieri intelligamus: alij ea cauſa dicunt, vt Chriſti reſurrectio quæ hoc in nobis efficit, triduana ſignificetur.

De diſceptatione Petri cum Apoſtolis, quibus de Cornelio omnia recenſet: de Barnabæ miſſione in Antiochiam: de prædictione famis ab Agabo. Cap. XI.

AVdiuerunt autem apoſtoli & fratres qui erant in Iudæa etiam gentes uerbum Dei admiſiſſe. & cum redijt Petrus Hieroſolyma, diſceptabant aduerſus ipſum qui erant ex circūciſione, & dicebant: ad uiros præputium habentes ingreſſus es, & ſimul cum ipſis comediſti. Cū incepiſſet uero Petrus, ſeriatim rem expoſuit: dicens. Ego eram in urbe Ioppe, orans. et uidi in exceſſu mentis uiſum: deſcendens uas quoddam quaſi linteum magnum quatuor initijs e cœlo demiſſum, q̄d ad me uſq; deuenit. in quod intente inſpiciens animaduerti, & uidi quadrupedes terræ & beſtias, & reptilia, & uolucria cœli: & audiui uocē dicentem mihi: Surge Petre, macta & comede. at ego dixi, nequaquā Domine, propterea q; omne commune

uel immundum nunquam in os meum eſt ingreſſum. Reſponditq; mihi uox ſecundo de cœlo: quæ Deus purificauit, tu communia ne exiſtimes. Atq; hoc ter effectum eſt. Et rurſum in cœlum omnia ſubtracta ſunt. Et ecce eueſtigio tres uiri ad domum aſtiterunt, ubi eram, miſsi ad me Cæſarea. dixitq; mihi ſpiritus ſimul cum ipſis ut abirem nihil dijudicans. & ſex etiam fratres hi mecum uenerũt. ingreßiq; in domũ uiri ſumus. at ille narrauit nobis, quo modo angelum in domo ſua ſtantem uidiſſet, ac ſibi dixiſſet: Mitte in Ioppen uiros, & Simonem accerſe qui cognominatur Petrus, qui loquetur uerba ad te, quibus tu et tota domus tua ſalutem conſequetur. Dum uero ego incepiſſem loqui, decidit ſpiritus ſanctus in ipſos, non ſecus atq; in nos a principio. Et recordatus uerbi Domini ſum, cum di- Sup. ca. 1. a *ceret. Ioannes quidem baptizauit aqua, uos uero ſpiritu ſancto baptizabimini. Quòd ſi æquale donum dedit ipſis Deus, quemadmodum & nobis, qui credidimus in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: ego quis eram, qui prohibere Deum poſſem? Cum uero illi hæc audiuiſſent, quieuerunt, & Deum glorificarunt, dicentes, Ergo etiam gentibus Deus pœnitentiam in uitam cõceßit.*

Defenſione hac ſua Petrus ſe nuſquam, ſed ubiq; Deum in cauſa fuiſſe oſtendit. in exceſſum enim mentis inquit, ipſe me induxerat. ipſe vas produxit. ego contradixi: ipſe rurſus loquutus eſt. ego neq; ita ſum obſequutus, ſed diſcedere

me iuſſit ſpiritus. et ꝓfectus neq; ita cucurri. dixerunt illi Deum eos miſiſſe, ego neq; ſic eos baptizaui: ſed Deus omnia eſt exequutus. Deus ipſe baptizauit, non ego: propterea ꝙ me adhuc loquente ſpiritus ſanctus in ipſos decidit, ita vt & linguis loquerentur, & Deum quemadmodum & nos, glorificarent.

Atq; illi quidem qui ab oppreßione quæ contigerat in Stephano, fuerant diſperſi, uſq; in Phœnicem et Cyprum & Antiochiam pertranſierũt, nemini niſi tãtũ Iudæis uerbum loquentes. Erant autem ex ipſis quidam uiri Cyprij & Cyrenæi, qui ingreßi Antiochiam ad Græcanicos loquebantur Dominum Ieſum euangelizantes. eratq; manus Domini cum ipſis. & multus numerus credens conuerſus ad Dominum eſt.

Græcanicos fortaſſe appellabant. i. ἑλληνιςὰς, eos qui loqui Hebraice neſciebant. ad eos igitur loquebantur Dominum Ieſum euangelizantes, crediderunt& omnes. Quoniam manus, vt inquit, Domini erat cum ipſis: id eſt ſigna faciebant. propterea enim ſignorum neceſſitas fuit, Vt ad fidem inducerentur.

Quod cum de ipſis ad aures eccleſiæ perueniſſet quæ erat Hieroſolymis: miſerunt Barnabã, ut uſq; Antiochiam proficiſceretur. Qui cum acceßiſſet, & uidiſſet gratiam Dei lætatus eſt: hortabaturq; omnes ut propoſito cordis in Domino permanerent: quia erat uir bonus & ſpiritu ſancto plenus & fide. & adiun-

cta multa ſatis turba Domino eſt. In Tarſum autem profectus eſt Barnabas, ut inquireret Saulum: cumq; eum inueniſſet, duxit Antiochiam. Effectumque eſt, ut annum totum conuerſati in eccleſia fuerint, & multā turbam docuerint.

Cur nō Paulo ſcribunt, ſed Barnabā mittūt? propterea ꝙ nondum viri virtutem nouerant. Cum vero inquit (quia erat vir bonus) non repugnat ei qđ dicitur, nullus bonus niſi ſolus Deus: quippe cum non idem ſit Deum eſſe bonum, & hominem. ille enim ſubſtantia & eſſentia eſt bonus, cum initium & fons bonorum omnium ſit: homo vero vt bonus ſit, non ex ſubſtantia, ſed ex virtutum acquiſitione habet, & participatione. non enim abſolute eſt bonus. In hunc igitur ſenſum & quod dicitur (bonus homo) & (Euge ſerua bone & fidelis) & huiuſmodi cætera accipies.

Matt.19.b Mat.10.b Luc.18.d — Deus bonus — Matt.12.c Luc.6.g Matt.25.b Lu.9.b

Primumq; in Antiochia nomen diſcipulis impoſuerint, ut Chriſtiani appellarentur.

Chriſtiani — Pauli quoque hoc fuit præclarum factum, vt quaſi quoddam ſignum nomē hoc in tantam altitudinem ſuſtolleret. In Iudęa enim cum tot eſſent qui crederent, nihil tale effectum eſt, ſed uiæ eius homines uocabātur. Aduertendum autem ob id præcipue Antiochiam regia ſede fuiſſe dignatam, quia primum ibi ut appellarentur Chriſtiani diſcipuli, conſtituerunt. quod nomen ſanè multideitati, ideſt multorum deorum religioni contrarium eſt.

His diebus Hieroſolymis prophetæ Antiochiam deuenerunt, quorum unus cum ſurrexiſſet Agabus nomine, ex ſpiritu ſignificabat, famem magnam per totũ orbem terrarum futuram eſſe: quæ ſub Claudio Cæſare contigit. Ex diſcipulis autem prout abundabat unuſquiſq;, ſtatuerunt ſinguli in miniſterium mittere fratribus qui in Iudæa habitabant. id qđ etiam fecerunt.

Nō eſt contrarium huic, illud quod dictum à Domino eſt, lex & prophetæ vſq; ad Ioãnem: quippe cùm id de prophetis illis dixerit, qui aduẽtum eius prænunciauerãt. Ne autem propterea exiſtimarent famẽ contigiſſe, quia Chriſtianorum cultus fuerat introductus, eam ſpiritus ſanctus prædicit. hoc et Chriſtus prædixit, non quia à principio euenire oportebat, ſed ob mala quæ aduerſus Apoſtolos fiebant. Deus enim vindictã differebat & tolerabat. Poſteaquam vero ingruebãt, fames magna oritur futura mala Iudæis prænuncians. Nam ſi ob Chriſtianos eueniſſet, prorſus tunc ceſſare debuerat: quippe cum bene ſe gerere aduerſarij eius magis viderentur, eò ꝙ quod debebant, faciebant: interficiebant, puniebant, cruciabant, vndecunq; perſequebantur. Sed ob hoc ipſum fames inciderat, etiam ſi miſeri ipſi non intelligebant; & ſimul cum ipſis Chriſtiani patiebantur.

Matt.11.b
Matt.24 a
Mar.13.b
Lu.21.d

Mittentes ad præsbyteros per manus Barnabæ & Sauli.

Aduertendum, apoſtolos præſbyterorum dignitatem habuiſſe. in aliȷs etiam capitibus diaconorum, & epiſcoporum gradum obtinuiſſe eos adnotatum eſt.

De Iacobi occiſione, & Petri comprehenſione ab Herode, liberationeq́ꝫ eius e vinculis ab angelo facta: de acerba & perniciosa Herodis morte. Cap. XII.

SVB *illud autem tempus Herodes rex manus iniecit, ut quoſdam ex eccleſia affligeret.*

Illud tempus vocat tempus ſub Claudio Cæſare. Caius Imperator Romanorum Agrippam Iudææ regem conſtituit, Herode ob turpitudinē vitæ vnà cum vxore Herodiade Lugdunum in Galliam relegato. Hic erat ille qui tempore quo paſſus eſt Dominus, erat rex, vt in decimo octauo libro antiquitatum Ioſephus, & in ſecundo hiſtoriæ eccleſiaſticæ Euſebius memorię prodiderunt. Vel igitur diuerſitas nominis hic eſt, vt ꝓ Agrippa Herodes dicatur: vel error, vt par eſt, ſcriptorius contigit: vel ex duplici nomine dictū eſt. Nam & tempus & geſta Agrippā ſub Claudio Cæſare ſignificant, qui poſt Caium fuit Imperator.

Et Iacobum fratrem Ioannis gladio interemit. & cum rem gratam eſſe Iudæis uidiſſet, adiecit animum, ut etiam Petrum comprehenderet: erant autem dies Azymorum: quem cum comprehendiſſet, in cuſtodiam poſuit.

Ne aliquis dicere poſſet, propterea tuto et au-

dacter morti eos ſeſe exponere, quia a Deo eripiuntur & liberantur. ideo permittit Deus, vt et principes ipſorum interimantur: interfectoribus ſe non prohibere oſtendens.

Quatuor militum quaternionibus cuſtodiendum eum tradens: cum poſt Paſcha producere eum ad populũ uellet. Ac Petrus quidem in cuſtodia obſeruabatur. preces autem aßiduæ pro ipſo ad Deum fiebant. Quando uero ipſum Herodes erat producturus: nocte illa dormiebat Petrus inter duos milites, duabus catenis uinctus: & cuſtodes ante oſtium cuſtodiam ſeruabant. & ecce angelus Domini aſtitit, & lux in domicilio efulſit: percuſſoq; Petri latere excitauit ipſum, dicens: ſurge celeriter: & catenæ e manibus eius deciderunt.

Quatuor quaternionibus, id eſt, ſexdecim numero. quater enim quatuor ſexdecim euadunt. fortaſſe quia per ſingulas cuſtodias, id eſt, p unũ quodq; trium horarum ſpatiũ quatuor erant vigiles, qui cuſtodiebant. tres horæ enim vigiliam vnam conſtituebant: vt in ſpatio totius noctis duodecim horarum quatuor vigiliæ continerentur. in quibus ſingulis per vices quatuor milites cuſtodiẽtes, omnes ſimul numero ſexdecim erãt. Petrus autem non erat in ſolicitudine, neq; in timore conſtitutus, ſed tota re in Dominum reiecta dormiebat ſecurus. Efulſit, inquit, vt & videret & audiret Petrus, neq; viſionem eſſe exiſtimaret. Quòd vero ait (celeriter) non trepidantis

eſt, ſed ſuadentis ne cunctetur. Vide autē Iudęos in diebus Azymorum huiuſmodi facinora machinari.

Dixitq; angelus ad ipſum: præcinge te, & calcea te ſandalijs tuis. ille autem ita fecit. dixitq; ipſi: indue te pallio tuo, & ſequere me. et egreſſus ſequebatur eū: & uerum eſſe id qđ per angelum fiebat, ignorabat: ſed uiſum ſe uidere opinabatur. Cum tranſiuiſſent autem primam cuſtodiam & ſecundam, ad portam ferream deuenerunt, quæ ad urbem deducit quæ ſponte aperta ipſis eſt. & egreßi proceſſerunt in uicum unum. & confeſtim ab ipſo angelus diſceßit. & Petrus in ſe reuerſus dixit: Nunc ſcio uere angelum ſuum miſiſſe Dominum, & de manu Herodis omnique Iudæorum expectatione me eripuiſſe.

Matt.10.b Mar.6.a.b Luc.9.a. Cum diſcipulis Dominus dixerit: ne poſſideatis aurum, neq; argentum, neq; duas tunicas, neque calceos, neque zonam, neque virgam: quo modo Petrus pręter hoc præceptum faciebat, cū

Dubi pallia & zonam & calceos haberet? Paulus quoque cum Timotheo mandat ita ſcribens: pe-

2.Tim.4.c nulam quam Troade apud Carpum reliqui, cū veneris, tecum affer: ecce, penulam habebat. neque poteſt dicere quiſpiam, nihil aliud eum habuiſſe quod geſtaret. Quid igitur? nūquid nō

Solu: obediebāt Chriſto? Obediebāt ſanè. ſed mandata illa pro tempore data fuerant, non vt in perpetuum ſeruarentur. Atque hoc verum eſſe Lucas ipſe Euangeliſta teſtatur, Inquit enim Chriſtum

diſcipulis dixiſſe: quãdo miſi vos ſine marſupio & pera & zona & calceis, nũquid defuit vobis? dicunt ei: non. at ille inquit ipſis: igitur poſthac ipſa hæc poſſidete. Sed qua de cauſa hoc tũc mãdauit? quia oſtendere ipſis potentiam ſuam volebat. Nam ſi alioqui vnam tunicam habere Paulus debuiſſet, & abluere ipſam opus fuiſſet: nũquid vel nudum eum domi cõſidere oportuiſſet, vel vrgente neceſſitate nudum circumuagari, & indecore ſe gerere? non ſanè decebat eum qui tanta cum vtilitate, totq; præclare geſtis orbem terrarum circũibat, ob indumenti inopiam domi ſe continere, totque neceſſarijs negocijs impedimento eſſe. Quid? ſi tempeſtas vehemens ingruiſſet, & vel pluiſſet, vel ninxiſſet? quam geſtabant tunicam quo pacto potuiſſent exiccare? an eodem modo nudũ domi opotuiſſet cõmorari? Quid? ſi frigus vehemens corpus inuaſiſſet, nunquid obrigeſcendum fuiſſet, nihilque dicendum? ſed quid hoc fuiſſet moleſtius? non enim adamantina corpora ipſis erant. nunquid fuiſſet moriendum? minime. Sed hoc, ſicut dictum eſt, tunc præcepit, vt potentiam ſuam ipſis oſtenderet: q; etiã ſic nihil ex neceſſarijs ipſis eſſet defuturum.

Luc. 22. d

tunica vna.

Cũq; id ſecum conſideraſſet, uenit ad domum Mariæ matris Ioannis qui Marcus cognominabatur, ubi multi erant collecti, qui preces effundebant. cũq; pulſaſſet fores oſtij, acceſsit puella ad reſpondendum nomine Rhode. quæ agnita uoce Petri præ gaudio non aperuit ianuam, ſed intro recurrens aſtare Petrum

ante fores annunciauit. At illi ad ipſam dixerunt: inſanis. illa autem ſic rem ſe habere, confirmabat.

Quid ſibi vult quod inquit, (cũ ſecũ conſideraſſet?) ut oſtendat, non ſimpliciter ita eſſe abeundum, ſed beneficij memoria repetita conſiderandũ, quo modo beneficio gratias referamus. Qui Marcus cognominatur, inquit, ut non eſſe eius Ioannis matrem oſtendat, qui cum ipſis ſemper uerſabatur: ſed alterius qui Marcus dicebatur: q euangelium uidelicet ſecundum Marcum conſcripſit, Barnabæ conſobrinus. De quo Paulus
2.Tim.4.c ad Timotheum: Marcum aſſumens, inquit, tecũ adduc. eſt enim mihi ad miniſterium utilis.

Ipſi uero dicebat: angelus eius eſt. At Petrus perſeuerabat pulſare. cumq; aperuiſſent, uiderunt ipſum, & obſtupuerunt. Innuens autem ipſis manu ut tacerent, narrauit ipſis, quo modo ipſum Dominus e carcere eduxiſſet. dixitq;, annunciate hæc Iacobo, & reliquis fratribus. & egreſſus in alium locum profectus eſt. Orto autem die turbatio non parua inter milites erat: quid nam Petro eueniſſet. Herodes uero cũ ipsũ requiſiuiſſet, & nõ inueniſſet, examinatis cuſtodibus, abduci eos ad pœnam iußit. Et deſcẽdens e Iudæa in Cæſaream, commorabatur. Indignabunde enim cum Tyrijs & Sidonijs pugnabat. at illi unanimiter ad ipſum acceſſerunt, & ſuaſo Blaſto qui cubiculo regis erat præfectus, pacem petebant, eo q regio ipſorum e regia ditione aleretur.

Hinc

Hinc planum fit, unumquemque noſtrum angelum habere. Illi enim ex occaſione hoc exiſtimabant. inquit enim, ubi ſunt congregati aliqui in nomine meo, illic ego in medio illorum ſum: ubi uero eſt Chriſtus, angeli quoque ſint, & omnes poteſtates, neceſſe eſt. Petrus autem in alium locum abijt, quia tentare Deũ nolebat. Poterat autem Deus cuſtodes quoque eripere et liberare. ſed ſi id factum eſſet, fuga potius q̃ miraculum uiſum fuiſſet. Maiore enim dolore torquebatur, ꝙ illuſus fuerat, nõ ſecus atque auus ipſius a magis, ꝙque ludibrio eſſe uidebatur. Matth. 18.c

Conſtituto autem die Herodes ueſte regia indutus, & ſedens pro tribunali ad ipſos concionabatur. populus uero acclamabat, Dei uox, et non hominis. Cõtinuo autẽ angelus Domini eum percuſſit, propterea ꝗ non dedit gloriam Deo. & uerniculari morbo cõſumptus expirauit. Verbum autem Dei creſcebat & multiplicabatur. Barnabas uero & Saulus reuerſi ſunt ex Hieruſalem cum expleuiſſent miniſterium, aſſumpto ſecum etiam Ioanne, qui cognominatus eſt Marcus.

Populus acclamabat, ſed quid ad ipſum attinebat, ſi illi clamabant? quoniam uidelicet uocem eam admittebat, ſeq; ea adulatione dignum exiſtimabat. Cæterum cur non etiam adulatores puniuntur? vtriq; quidem digni pœna erant, ſed quia hic iudicij non eſt tempus, ille tantum qui crimini maxime erat obnoxius, ſupplicio affi-

citur. Quod ſi hic eo quod acclamationem eam (vox Dei, & non hominis) tantum audiuerat, & nihil ipſe inſolenter fuerat loquutus, tam grauiter eſt ictus: quanto magis Chriſtus, ſi Deus nõ fuiſſet, perpeſſus huiuſmodi percuſſionem eſſet; cum ipſe ſemper diceret: verba hæc non ſunt mea: &
Ioan. 7. b Matt. 26. e angeli mihi miniſtrant. Tunc tertius agebatur annus regnanti Agrippæ in Cæſarea, quæ prius Stratonis turris vocabatur: cumque illic ſpectacula in honorem Cęſaris celebraret, ſecundo ſpectaculorum die ſtola indutus, quæ tota ex argento ita erat contexta, vt mirabilem ſpeciem præ ſe ferret, die oriente in theatrum eſt progreſſus. cumque ibi primis ſolarium radiorum appulſionibus argentum illuſtraretur, mirum in modum efulgebat, coruſcationemque quandam, & horrorẽ inſpicientibus afferebat. Vnde ſtatim adulatores hinc inde acclamabant, deumque ipſum appellabant. dicebant enim, licet hucuſque te vt hominem timuerimus, nũc tamen ſuperiorem naturā te eſſe confitemur. cumque hæc atque huiuſmodi iactarent, non increpauit eos rex, neque impiam hanc adulationem eſt auerſatus. Quocirca cum paulo poſt ſuſpiceret, ſupra caput ſuum angelũ in funiculo quodam inſidere conſpexit. hunc ſtatim malum, ſibi eſſe, & pernicioſum intellexit. cordis igitur dolore affectus, & ventris vehemẽtibus torminibus exagitatus, ad amicos exiliẽs: Ego, inquit, apud vos deus commutare vitam iam cogor. iam fatum voces quas de me effundebatis, falſas eſſe coarguit: qui enim a vobis vocabar immortalis, iam ad mortem abducor.

De Barnabæ & Pauli miſſione in Cyprum a ſpiritu ſancto: vbi Paulus Elymam magum excæcat: de conuerſione eorundem ad gentes cum Iudæi admittere prædicationem eorum nollent.
Cap. XIII.

ERANT *autem in eccleſia quæ erat Antiochiæ prophetæ & doctores, Barnabas, et Simō qui uocabatur Niger, & Lucius Cyrenenſis, & Manaen Herodis tretarchæ collactaneus, & Saulus.*

Ecce mores vniuſcuiuſque, non educatio a pueritia eſt quæ ſalutem afferat. vide enim, Manaen cuius nam cum eſſet collactaneus, prophetia tamen dignatus eſt.

Dum autem adminiſtrarent ipſi Domino, & ieiunarēt, ſpiritus ſanctus dixit: ſeparate iam mihi Barnabam & Saulum ad opus, ad quod ipſos aduocaui. Tūc cum ieiunaſſent, & preces effudiſſent impoſitis ſuper ipſos manibus dimiſerunt. Atque hi quidem emiſſi a ſpiritu ſancto Seleuciam deuenerunt, atque inde in Cypriū nauigarunt. & cum ueniſſent Salaminam uerbum Dei in Iudæorum ſynagogis annunciabant. habebant autem & Ioannem miniſtrum. cūque inſulam usque Paphum pertranſiuiſſent, magum quendam falſum prophetam Iudæum inuenerūt, cui nomen erat Barieſus: qui cum proconſule Sergio Paulo prudente uiro erat. is cum aduocaſſet Barnabā & Saulum requiſiuit, ut uerbū Dei audiret. ſed ipſis reſiſtebat Elymas magus, ita enim nomen eius interpretatur: ſtudens proconſulē a fide diſtorquere.

Dum adminiſtrarent, id eſt, λιτουργούντων, dum munus ſuum obirent, id eſt, prędicarent. ad opus autem inquit, id eſt, ad apoſtolatum. Sed a quo creat̃ & eligit̃ Paulus? a Lucio & Manaē: imo vero a ſpiritu. creatur autem & declaratur apoſtolus, vt cum poteſtate poſſit prædicare. In Seleucia non morantur, cum ſcirent ſe ex vicina vrbe magnam vtilitatem eſſe conſequuturos.

Saulus autem qui & Paulus dicitur, repletus ſpiritu ſancto, & intente in ipſum inſpiciens dixit: o plene omni dolo & omni uerſutia fili Diaboli, omnis iuſtitiæ inimice, non ne ceſſabis uias rectas Domini diſtorquere? Et nunc ecce manus Domini contra te: & eris cæcus: & ſolem usq; ad tempus non uidebis. & continuo in ipſum caligo & tenebræ inciderunt: & circumiens deductores quærebat. Tunc proconſul cũ uidiſſet id qđ factum fuerat, credidit, ſuper doctrina Domini admiratus. Paulus autem et qui cum eo erãt, cum a Papho ſoluiſſent, Pergen Pamphyliæ uenerunt.

paulus

Saulus qui & Paulus dicitur) vt neq; hac parte reliquis apoſtolis minus habeat Paulus, mutat ei nomen Deus, et Saulum Paulum appellat. vt quod prçcipuum habebat princeps diſcipulorum, id etiam ipſe habeat: & maioris coniunctionis argumentum accipiat. Vt autem oſtẽdat verba hæc Pauli quæ aduerſus Elymam magum dicuntur, non ex ira & indignatione dici, iccirco præoccupat, & inquit, (ſpiritu ſancto repletus) quippe cum verba hæc nõ punientis ſint, ſed ca-

ſtigare & conuertere volentis, ſi enim vindicare & punire voluiſſet, in perpetuum eum cæcum reddidiſſet. nunc vero non id facit, ſed quoddam ad tempus excæcat, vt ꝓconſulem moueat, atq; ad fidem adducat. Nam vſque ad tempus dixit, quo animo terminum daret, vt in ſe luminis receptionem tantiſper haberet, quæ mores in melius permutaret. quo enim ſigno ipſe eſt ad fidem inductus, eodem hunc quoq; voluit inducere: non igitur pœna fuit, ſed ſanatio.

Ioannes autem ab ipſis recedens Hieroſolyma eſt reuerſus. ipſi uero Perga profecti in Antiochiam Piſidiæ deuenerunt. & ingreßi in ſynagogam die ſabbatorum conſederunt. poſt lectionem autem legis & prophetarum principes Synagogæ ad ipſos miſerunt, et dixerunt: uiri fratres, ſi uerbum adhortationis ad populum in uobis eſt, dicite.

Hic eſt Ioannes qui & Marcus vocatus eſt, Barnabæ conſobrinus, qui euangelium ſecūdū Marcum etiam conſcripſit: & diſcipulus principis apoſtolorum Petri fuit. De quo ipſe in epiſtola inquit: Salutat vos Marcus filius meus. Is igitur, cum Paulus in lōgius iter ꝓficiſceretur, cuius eſſet miniſter, ab ipſis recedit, propterea q; ferre pericula & labores non poterat. 1.Pet.5.d

Cum ſurrexiſſet autem Paulus manu ſilentio indicto ait: Viri Iſraelitæ & qui timetis Deum, audite. Deus populi huius patres noſtros elegit, & populum exaltauit cum eſſet aduena in terra Aegypto: et cum Exod.1.a Exod.13.d Exod.16.a

brachio excelſo ipſos inde eduxit. & per quadraginta circiter annorum tempus mores eorum ſuſtinuit in deſerto. & cum deſtruxiſſet ſeptem gentes in terra Cha
Ioſue.14.a *naan, terram eorum in hæreditatem ipſis dedit. & po*
Iudic.3.b *ſtea annis ferè quadringentis et quinquaginta, Iudices dedit usq; ad Samuelem prophetam. Et inde petierunt*
1.Re.8.a *regem, & dedit ipſis Saul filium Cis uirum e tribu*
1.Re.9.c 10,a *Beniamin per annos quadraginta.*

Hic primum in Antiochia Piſidiæ prædicat Paulus. In ſynagogas autem habitu Iudæorum ne eijcerētur, ſunt ingreſſi. atq; ita bene rem geſſerunt. Septem gētes autem Chetæos, Pergeſæos, Amorrhæos, Chananæos, Pherezæos, Euæos, & Iebuſæos intelligit.

Et Amoto eo ipſis Dauid in regem excitauit: cui dixit etiam atteſtatus, inueni Dauid Ieſſæ uirum ex
Pſal.88.b 1.Re.16.c *corde meo: qui omnes uoluntates meas faciet. Ex ſemine huius Deus ex promiſſione ſaluatorem Ieſum Iſraëli eduxit, cum Ioannes ante faciem ingreſſus eius baptiſma pœnitentiæ populo Iſrael prænūciaſſet.*
Matth.3.a Mar.1.a Luc.3.a

Aduertendum, nuſq; in libro regum hæc verba reperiri, niſi tantum prophetice a Samuele ad Saul dicta, in hunc modum: & nunc regnum
1.Re.16.f tuum non ſtabit. & quæret Deus ſibi hominem ex corde ſuo. & mandabit ipſi Dominus in principem ſupra populum ſuum: quia quæcūq; mandauit tibi Dominus, non ſeruaſti. Atq; hinc Paulus ita dicit; inueni Dauid Ieſſæ filium virum ex

corde meo, qui voluntates omnes meas faciet. Cum vero inquit, (ante faciem ingreſſus eius) ingreſſum & introitum incarnationẽ intelligit.

Vbi uero Ioannes curſum expleuit, dixit. Quem me exiſtimatis eſſe, nõ ſum ego: ſed ecce poſt me ueniet, cuius ego calceamentum pedum ſoluere dignus non ſum. Viri fratres filij generis Abraham, & qui inter uos timetis Deũ, uobis uerbum ſalutis huius miſſum eſt. nam qui habitant Hieruſalem, & principes ipſorũ cum hunc ignoraſſent, & iudicaſſent, uoces prophetarum quæ per omne ſabbatum leguntur, expleuerunt. cũq; nullam mortis cauſam inueniſſent, petierunt a Pilato, ut interficeretur. Vbi uero omnia quæ de ipſo ſcripta ſunt, peregerunt: detractum eũ de ligno in monumento poſuerunt. Ioan.1.c Mar.1.a Mat 27.e Mar.15.b Luc.23.e Ioan.19.e

Ioannes non ſimpliciter & abſolute teſtificatur: ſed cum omnes ipſi gloriam traderent, ipſe eam depellit. neq; enim par res eſt, ſi quis honorẽ repudiet, cum nemo, & cum multi eum ipſi attribuunt. Cum vero, inquit, vobis verbum ſalutis miſſum eſt, nobilitatem Iudaicam oſtendit. Pilati vero mentionem facit, vt grauius accuſentur, quippe qui viro alienigenæ eum tradiderint: & ab eo etiam, Vt interficeretur petierint. qđ cum inquit, quaſi ipſe nollet, gratiam quoq; ab eo ac cepiſſe ipſos ſignificat: id qđ Petrus manifeſtius declarat, cum ait: (cum ille dimittendum eum iudicaſſet.) Sup.3.c

Mat.28. Mar.16. Luc.24. Ioan.20 *At Deus ex mortuis ipſum excitauit: qui per cō plures dies iſs apparuit, qui cum ipſo e Galilæa Hieruſalem aſcenderant: qui teſtes eius ad populum ſunt. Et uos uobis euāgelizamus promiſsionem quæ ad patres facta eſt, eam Deum nobis filijs ipſorum expleuiſſe.*

Abſurdum nihil eſt, ꝙ Ieſus ſuſcitatus eſſe a Deo dicatur. nam ſi nihil aliud eſt Ieſus, ꝙ verbum quod carnem aſſumpſit: verbum autem patris vis eſt ac potentia, quo videlicet omnia operatur: iuxta illud, Chriſtus Dei vis: ipſe ſeipſum etiam ſuſcitaſſe intelligetur: etiā ſi a patre fuiſſe ſuſcitatus dicatur, in quem vt principium et cauſam tempore carentem, omnia referuntur. quippe cum etiam ipſe dicat: ſoluite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.

1.Cor.1.d

Ioan.2.d

Reſuſcitato Ieſu, quemadmodum in primo Pſalmo ſcriptum eſt.

Quoniam nomen Ieſu de homine male accipiunt nonnulli, & ſuperius, verbum poſitum in monumento fuiſſe dixerat, ne quiſpiam ſine carne verbum ipſum dixiſſe opinaretur, rurſum Ieſum eū vocat: nuſq̄ incarnato verbo poſt vnionem diuiſionem attribuens: vt vbique impiorū os obſtruat.

Pſal.2.b Heb.1.b *Filius meus es tu: ego hodie genui te.*

Hæc verba ex pſalmo incarnationi Chriſti conueniunt: quæ aduentum tēporarium habuit. Hodie enim & cras tempus ſignificant: ipſe vero, vt verbum, ſine tempore genitus a patre eſt.

Nam q́ ſuſcitarit ipſum a mortuis, ita ut non amplius reuerſurus in corruptionem ſit: ita dixit: Dabo uobis ſancta Dauid fidelia. icc irco & in alio, inquit: Non dabis ſanctum tuum, ut uideat corruptionem. Dauid enim propriæ generationi cum inſeruiſſet, Dei conſilio obdormiuit: & ad patres ſuos adiunctus eſt: corruptionemq́; uidit. At quem Deus excitauit, corruptionem non uidit. Eſa.55.b Pſal.15.d 3.Re.2.b

Aduertendum, non debere nos corpus Saluatoris & Dei noſtri Ieſu Chriſti vel poſt reſurrectionem patibile, id eſt, affectibus & perpeſſionibus obnoxium, vel ante reſurrectionē impatibile. i. incorruptibile, et ĩmortale fuiſſe cõfiteri. Nã incorruptibilitate quantum ad peccata attinet, præditum fuiſſe ſtatim etiam ex ipſo incarnationis tempore, perſpicuum eſt.

Notum igitur uobis ſit uiri fratres, per hunc peccatorum remiſſionem uobis denunciari: & ex omnibus quibus in lege Moyſes iuſtificari minime poteratis, in hoc unumquemq́; qui credit, iuſtificari.

Cur teſtimoniũ nõ ſubiunxit, quo per ipſum remiſſionem peccatorum fieri comprobaretur? propterea ꝙ propoſitum ipſi erat tunc demonſtrare Dominum reſurrexiſſe, quo cõceſſo, illud indubitatum poſtea erat futurum.

Videte ergo ne in uos ſuperuenerit, quod dictum in prophetis eſt: Inſpicite contemptores, et admiramini, & perdimini. quoniam opus ego in diebus ueſtris ope Abac.1.b

ror, cui etiam ſi quis narrauerit uobis, non credetis. Egreſſis uero e ſynagoga Iudæis hortabantur gentes, ut in intercedens ſabbatum uerba ſibi dicerentur.

Multæ ſiquidem erat admirationis, ꝙ Iſrael, qui filius primogenitus nominabatur, per quem Aegyptus perierat: inimicis Babylōijs ī gladiū, captiuitatem, et ſeruitutem traditus fuiſſet. Cùm enim clamaſſet propheta Abbacuch de iniuſto iudicio, & de nimia Dei patientia, & diceret. Vt quid mihi labores & dolores oſtenderunt? quia contra me factum iudicium eſt: & iudex accipit: & impius dominatur in iuſtum: & iudicium in finem non traducitur: Reſpondet Deus, & iniuſte agentibus futuras calamitates prænunciat: admirandaque appellat quæ eis ſunt euentura: atque ea tot ac tanta, vt ſi quis etiam eis ea prædiceret, non eſſent credituri. Intercedēs vero ſabbatū, id eſt τὸ μεταξὺ σάββατον vocat, id quod ſequebatur: vt inferius explanat.

Cum ſoluta autem eſſet ſynagoga, multi ex Iudæis & ex pie colentibus aduenis Paulum & Barnabam ſequuti ſunt: qui alloquebantur ipſos, & permanere in gratia Dei ſuadebant. & ueniente ſabbato ferè tota ciuitas ad audiendum uerbum Dei congregata eſt, Cū uidiſſent autem Iudæi turbas, æmulatiōe repleti ſunt. & contradicebant ijs quæ a Paulo dicebantur, repugnantes, & maledicentes. Paulus uero & Barnabas fidenter loquuti dixerunt. Vobis neceſſe erat primum prædicari uerbum Dei.

Pie colentes, id eſt, σεβομένους hîc & inferius etiam eos vocat, qui circa proprium cultum cali di ac feruidi ſunt, maiorīq; q̃ cæteri æmulatione afficiuntur. huiuſmodi enim homines tum citius q̃ alij fidem in Chriſtum admittebant, quippe q & magnificentiam eius & excellentiam melius poſſent conſpicere, neq; humano affectu ſed veritatis exploratione, pietatiſque amore mouerentur: tum quem perceperunt cultum, eum æmulatione proſequebantur. Hi quoque e contrario aduerſus diſcipulos eorumque prædicationẽ magis incitabantur ac furebant, vtpote qui maiorẽ q̃ alij erga proprium cultum æmulationem præ ſe ferrent. Vel σεβομένους, id eſt, pie colentes, ſeu Dei cultores uocat, ꝓprie aduenas & proſelytos. nam cum ſuperius concionatur & dicit, Viri Iſraelitæ & inter vos qui timetis Deum, timentes Deum aduenas ſeu aduentitios appellat: ut eos q e genere erãt Iudæorum honorifice nominet Iſraelitas: qui vero id non habebant, eos religionis appellatione illis adæquet.

Quoniam uero ipſum reijcitis, neq; dignos uos uita æterna iudicatis, ecce conuertimur ad gentes. ita enim Dominus nobis mandauit. poſui te, inquit, in lucem gentium, ut ſis in ſalutem usq; ad extremum terræ. Audientes autem gentes gaudebant, et uerbum Domini glorificabant. et quicuq; ordinati ad uitam æternam erant, crediderunt. Verbumq; Domini per totam regionem diffundebatur. Eſa.49.b

Ne modeſtię eſſe et religionis quiſpiam putet

qđ inquit, neque dignos vos vita æterna iudicatis, ideo prius, (ipſum reñcitis) dixit. Conuertimur ad gentes) autem inquit, & non (deſerimus vos) vt oſtendat fieri poſſe etiam, vt ad ipſos iterum conuertantur.

At Iudæi cultricibus & honeſtis mulieribus, & primis e ciuitate uiris concitatis, perſequutionem contra Paulum & Barnabam excitarunt: eosq; e finibus ſuis eiecerunt.

Honeſtas mulieres vocat diuites & nobiles, quas Romani matronas appellant. cultrices autē dicit, id eſt σεβομένας, nō fideles, ſed Græcas, vel Iudæas etiam Græce tamen loquentes: vnde etiā propterea ꝙ legem obſeruabāt, cultrices vocat. Vide in quantum dedecus mulieres induxerunt. ad imitationem enim Diaboli ſicut ille per Euā e paradiſo, ita iſti per mulieres e ſalute homines excludere nitebantur.

Mat.10.b Mar.6.b Luc.9.a *Illi autem excuſſo puluere pedum ſuorum in ipſos, Iconium peruenerūt. Diſcipuli uero replebantur gaudio, & ſpiritu ſancto.*

Hic exequuntur, qđ mandauerat ipſis Dominus, cum diceret: ſi quis uos non admiſerit, excutite in eum puluerem pedum veſtrorum. iſti vero non ſolum non admiſerunt, verum etiam e finibus ſuis eos expulerunt: id quod peius multo eſt. non enim vult Dominus, vt diſcipuli puluerem ex terra impiorum in pedibus ſuis habeant: vt oſtendant videlicet per hoc ſe nihil ab infide-

libus reportaſſe: quippe cum puluis laboris quē cauſa ipſorum ſuſtinuerunt, indicium ſit.

De perſequutione Pauli & Barnabæ in Iconio ob prædicationē: de ſanatione Claudi in Lyſtris a Paulo facta, ob quam Lycaones Barnabam & Paulum Deos exiſtimabant: de Pauli lapidatione. Cap. XIIII.

EFFECTVM *eſt autem in Iconio, ut ſimul ingrederētur ipſi in ſynagogam Iudæorū, & loquerentur, ita ut Iudæorum & Græcorum magna multitudo crediderit. Qui uero non credebant Iudæi, incitarunt, & in malignitatē induxerunt animos gentium contra fratres. Sed multum quidem tempus illi immorati ſunt fidenter loquendo in Domino, qui atteſtabatur ſermoni gratiæ ſuæ, & faciebat, ut per manus eorum ſigna & prodigia fierent. Multitudo autem ciuitatis in duas partes diſciſſa eſt, ut alij cum Iudæis, alij eſſent cū Apoſtolis. Vnde cum factus eſſet impetus gentium & Iudæorum cum principibus ſuis, ut contumelijs afficerent eos, & lapidarent: ipſi animaduerſa re in urbes Lycaoniæ lyſtram & Derben, & circūuicinam regionem confugerunt; atq; ibi euāgelizabant.*

Aduertendum hic, non oportere vt in pericula nos proijciamus, ſed ſi opus ſit, pro tempore Matth.10.c aliquando eſſe fugiendum: cum principes Apoſtolorum id feciſſe conſpiciātur. Tametſi quaſi ſtudioſe effectū ſit, vt latius diffunderetur Chriſti pconiū, et ex pſequutionibus magis augeret.

Et quidā uir Lyſtris infirmus pedibus conſidebat, claudus ex utero matris ſuæ, qui nunquam ambulaue rat. is loquentem Paulum audiuit: qui cum in eū intente inſpiceret, & uideret fidem eum habere, ut ſalutem conſequeretur, magna uoce dixit: Surge in pedes tuos erectus: & exiluit, & deambulabat. Turbæ uero cum uidiſſent quid fecerat Paulus, uocem ſuam ſuſtulerūt, Lycaonice dicentes: Dij hominibus ſimiles effecti ad nos deſcēderunt: uocabantq; Barnabam Iouē, Paulum Mercurium, propterea quod in ſermone ipſe dux erat. Sacerdos autem Iouis qui urbi ipſorum præſidebat, cum tauros & ſerta ad ianuam attuliſſet, ſacrificare cum turbis uolebat. Quod cū apoſtoli Barnabas & Paulus audiuiſſent, diſſciſsis indumentis ſuis in turbam inſiluerunt clamantes & dicentes: Viri quid hæc facitis? et nos ſimilibus perpeſsionibus obnoxij, ut uos, homines ſumus, qui annunciamus uobis, ut ab his uanis ad Deum uiuentem conuertamini, qui
Pſal.145.a *cœlum, & terram, & mare, et omnia quæ in eis ſunt,*
Apo.14.b *fecit: qui in præteritis ætatibus permiſit, ut omnes gētes uijs ſuis ingrederentur: cum non inteſtatum tamen ſe reliquiſſet q; benefaceret, de cœlo nobis pluuias dando, & tempora frugifera, replendoque alimento et lætitia corda noſtra. Et hæc dicentes uix turbas ſedauerunt, ne ipſis ſacrificarent.*

Mos erat Iudæis vt ob maledicta in Deū veſtimenta ſibi diſſcinderent. Vnde & Caiphas, cū

Chriſtus Dei filiū ſe eſſe diceret, veſtimento diſſciſſo clamauit, & eum maledixiſſe aſſeruit. Hoc Matt.26 b
ēt nunc diuini diſcipuli Barnabas & Paulus faciunt, cum dij eſſe exiſtimarētur, dum ex affectu quodam animi rem auerſantur atq; abominantur, luctuſq; indicia oſtendunt. Luctus enim ipſis re vera contigiſſet, ſi dij fuiſſent habiti, atque, ita ſimulacrorum cultum & idololatriam ad quam deſtruendam venerant, induxiſſent.

Superuenerunt autem ab Antiochia et Iconio Iudæi, qui cum ſuaſiſſent turbis, & lapidaſſent Paulum 2.Cor.11.
eum mortuum eſſe opinati extra urbem traxerūt. At ille cum circunſtetiſſent ipſum diſcipuli, ſurrexit, atq; in urbem eſt ingreſſus, & craſtino die cum Barnaba egreſſus Derbē eſt. cūq; ciuitati illi euangelizaßent, & diſcipulos ſatis multos feciſſent, Lyſtram & Iconium & Antiochiam reuerſi ſunt, diſcipulorum animos confirmantes, & adhortantes, ut permanerent in fide, & q nos per multas afflictationes in regnum Dei intrare oporteat. Cumque creaſſent ipſis preſbyteros per eccleſias ſingulas, precibus effuſis cum ieiunijs commendarunt eos Domino in quem crediderant, & cum pertranſiuiſſent Piſidiam, in Pamphyliam uenerunt, loquutiq; uerbum Pergæ, deſcenderunt in Attaliam, & inde Antiochiam abnauigarūt, unde erant traditi gratiæ Dei in opus quod expleuerant. cumque illuc adueniſſent, & cōgregaſſent eccleſiam, annūciarunt quanta cum ipſis feciſſet Deus, et quo modo gē-

tibus oſtium fidei aperuiſſet. Moratique ibi non pau- co tempora cum diſcipulis ſunt.

Cur neq; in Cypro neque in Samaria, ſed hic apoſtoli Presbyteros fecerunt? quia loca illa iuxta Hieruſalem & Apoſtolos erant: præterea in ipſa quoq; Antiochia uerbum Dei inualeſcebat, Hic vero multa adhortatione indigebant, preſertim qui erant ex gẽtibus, cũ non pauca eſſent ea quę doceri deberent. Animaduertendum autem, Paulum & Barnabam epiſcoporum dignitate fuiſſe prędiţos, ex eo ꝙ non diaconos tantum, ſed preſbyteros etiam creabant: et diſcipulos cũ precibus & ieiunijs creationes huiuſmodi facere conſueuiſſe. Illud etiam conſiderandum, Barnabam & Paulum creatos atq; electos Antiochiæ fuiſſe: tametſi aliud exemplar reperi quod loco Antiochię Miletum habet: ſed prior lectio ueriſimilior eſt.

paulus & barnabas episcopi

De decreto Apoſtolorum Hieroſolymis facto, ac miſſo per Epiſtolam ad eos qui ex gentibus crediderant: in quo quid obſeruandum eis ſit, ſtatuunt: de diſſenſione Barnabę & Pauli ob Marcum.

Cap. XV.

ET cum nonnulli a Iudæa deſcendiſſent, docebãt fratres, ac dicebant, niſi circumcidamini more Moyſis, eſſe ſalui non poteſtis. facta igitur ſeditione et diſceptatione non parua a Paulo & Barnaba aduerſus ipſos, ſtatuerunt, ut Paulus & Barnabas & nonnulli alij ex ipſis ad apoſtolos & preſbyteros in Hieruſalem de quæſtione hac aſcenderent, atque hi deducti

Gala. 5. a

ab eccleſia

ab eccleſia Phœnicem & Samariam pertrāſibant narrantes conuerſionem gentium, & gaudium magnum fratribus omnibus faciebant, cūq; in Hieruſalem p̄ueniſſent, ab eccleſia & apoſtolis, & preſbyteris ſuſcepti ſunt, annunciaruntque quanta Deus cum ipſis feciſſet.

Quo modo in epiſtola ad Galatas, neque aſcendi, inquit, Hieroſolyma ad eos qui ante me erant Apoſtoli, neque contuli euangelium, quod in gētibus prędico: hic uero inquit ſtatuiſſe hos, vt Paulus & Barnabas Hieroſolyma ad apoſtolos & ſeniores aſcenderēt: dicimus primum non aſcendiſſe ipſum, ſed ab alijs fuiſſe miſſum: deinde non vt diſceret, ſed vt alijs perſuaderet, acceſſiſſe: quippe cum ipſe a principio eiuſdem eſſet ſententiæ, quam etiam apoſtoli poſtea confirmarunt, vt circuncidi non oporteret. quia tamē tūc auctoritatē ipſi non deferebant, ſed illis qui Hieroſolymis erant, magis acquieſcendum putabāt: aſcendit, non vt ipſe aliquid amplius cognoſceret, ſed ut perſuadere contradicentibus poſſet, cū etiam q Hieroſolymis erant, eadem ſtatuiſſent. Gal. 1. d

Surrexeruntq; e Phariſæorum ſecta quidam qui crediderunt, qui dicebant, oportere ut circunciderent eos, & legem Moyſis ſeruare præciperent.

Non fideles ex gētibus, ſed qui ex Iudæis erāt requirebant, vt fideles circunciderentur & reliqua legis carnalia facerent: quos, vtpote qui in propriam gloriam id vellent, diſcipuli licet etiā

ipſi ex circunciſione eſſent, nō admiſerunt: quippe cum non proprium commodum, ſed communem mundi vtilitatem, & ſalutem quærerent.

Congregati ſunt autem Apoſtoli & preſbyteri, ut de uerbo hoc inſpicerent. multaq; inquiſitione habita ſurrexit Petrus, atq; ad ipſos dixit.

Hinc quoque conijcere poſſumus, aliā quandam dignitatē quā preſbyteros excedebāt, Apoſtolos habuiſſe: propterea ꝙ cū preſbyteris eos minime coniunxit.

Viri fratres, uos ſcitis ex diebus antiquis Deum inter nos elegiſſe, ut per os meum gentes uerbum euangelij audiant, & credant: & cordium cognitorem Deum teſtificatum ipſis fuiſſe, cum ſpiritum ſanctum non ſecus ac nobis, ipſis dederit: nihilq; inter nos & ipſos fide purificatis cordibus ipſorum diſtinxerit.

Fortaſſe aderāt et illi qui olim de Cornelio ipſi criminati fuerant, & qui cum eo ad ipſum ſimul fuerāt ingreſſi: propterea teſtes ipſos producit. Quid vero eſt ꝙ inquit, (inter nos elegiſſe) vel in Palæſtina, vel cū nos adeſſemus. Purificatis vero cordibus ipſorum fide. i. cum purificationem peccatorum quæ e corde ipſorum exibant, feciſſet: quę ſanè purificatio circunciſioni correſpondet: et pro ea quæ in carne fiebat, in ſpiritu nunc datur, quę per fidem in Chriſtum occulta mala expurgat, atque expiat. Nam carnalem circunciſionem non communiter vtilem

fuiſſe, inde perſpicuũ eſt, ꝙ ſolis maribus erat conceſſa. In Chriſto vero Ieſu uera fide fit, vt neque mas, neque fæmina: neque ſeruus, neq; liber: neque grçcus, neque barbarus quiſpiam ſit, ſed omnes vnum ſimus. Gala.3.d

Nunc igitur quid Deum tentatis, ut imponatis iugum ſupra ceruices diſcipulorum, qđ neq; patres noſtri, neq; nos geſtare potuimus? Sed per gratiam Domini Ieſu Chriſti ſaluos eſſe nos futuros credimus, quo modo etiam illi. Tacuit autem omnis multitudo: & Barnabam & Paulũ audiebant, qui narrabant, quanta ſigna & prodigia inter gentes per ipſos Deus feciſſet.

Quid tẽtatis Deũ? id eſt, quid diffiditis Deo, quaſi fide accedentes ad ſe facere ſaluos nõ poſſit? Aduertendum autem, carnis mandata quę ex pleri difficulter queunt, vt nimium ieiunium, nuditatem, ſilentium, atque huiuſmodi non eſſe alicui imponenda: niſi quiſpiam ſibi ipſi ea imperarit. Licet enim difficilia ſint, & grauia, non ſunt tamen ex ſe bene facta exiſtimãda, cum & facta a multis fuerint, & fiant. Sed per gratiam Dñi Ieſu ſaluos nos futuros credimus, quo mõ etiam illi. Queadmodum. n. antiquitus lex eis qui mandata ipſius ſeruabant, ſalutem exhibebat: ita nũc gratia etiam ſine legis veteris obſeruatione per fidem ſaluos nos facit.

Qui ubi tacuerunt, reſpondit Iacobus, & dixit: Viri fratres, audite me.

Hic Iacobus eſt, qui Hieroſolymorum a Domino conſtitutus epiſcopus frater Domini appellabatur. Prudēter autem & ex recētibus et ex veteribus prophetis rem confirmat. non.n. factum aliquod habebat quod oſtenderet, ſicut Petrus & Paulus. Bene autem res diſponitur ac diſpenſat, vt & per eos facta hæc ſint, qui immoraturi Hieroſolymis non erant: & hic qui ipſos docet, licet eorundem factorum non ſit particeps, diuerſam tamen ſententiam non habeat.

Symeon expoſuit, quo modo primum Deus inuiſit, ut ſumeret ex gentibus populum in nomine ſuo.

Quidam Symeonem eſſe dicūt, qui in Lucæ Euangelio prophetauit, & cecinit: nunc dimittis ſeruum tuum Domine &c. Alij Simonem Petrum intelligunt. Luc.2.e

Et huic concordant uerba prophetarū, ſicut ſcriptum eſt: Poſt hæc reuertar, & tabernaculum Dauid quod cecidit, reædificabo: & diruta eius inſtaurabo, & erigam ipſum, ut qui reliqui ſunt ex hominibus, et omnes gentes requirant Dominum, ſuper quas uocatū nomen meum fuerit: inquit Dominus, qui fecit hæc omnia. Nota a ſeculo ſunt Deo omnia opera ſua. Propterea ego iudico non eſſe ijs moleſtiam afferendam, qui ex gentibus ad Deum conuertuntur: ſed ſcribendum ipſis, ut a piaculis ſimulacrorum, & fornicatione, & ſuffocato, & ſanguine abſtineant. Moyſes enim ab ætatibus antiquis per ſingulas ciuitates habet, qui eū præ- Amos.9.c

dicent in ſynagogis,dum per omne ſabbatum legitur.

Iudæi hæc de ędificatione templi Hieroſoly- mitani poſt captiuitatem dicta eſſe intelligunt: cũm tamen verum id non ſit:poſtea.n. ſæpe fuit ſubuerſum. prophetia vero æternam reædifica- tionẽ pollicetur. Qui etiam ad Zorobabel hoc referri exiſtimãt, vtpote qui a Dauid genus de- duxerit, non recte ſentiunt. verum.n.neque hoc eſt. nã Zorobabel cum breui tempore principa- tũ geſſiſſet,mortis termino eſt concluſus. at ꝓ- phetia hæc ęternorum bonorum promiſſionem continet,et gentium omnium ad Deum conuer- ſionem. Quorũ nihil ſub Zorobabel factum eſ- ſe inuenimus. Perſpicuum igitur eſt,de Domino noſtro Ieſu Chriſto hęc eſſe intelligenda. Domi nus ſiqdẽ noſter ex Dauid genus carnale dedu- cens promiſſionem quæ ad Dauid facta eſt,ex- pleuit: quippe cum verbum caro factum fuerit, & ĩ nobis ſumpto ex Dauid tabernaculo habita- rit. Merito igitur propheticus ſermo tabernacu- lum Dauid reædificandum inquit,atque id nõ in breue tempus,ſed in omnes dies ſeculi: & genti- bus donũ Dei cognitionis promittit: hoc eſt gen- tes ad Chriſtum eſſe conuertendas, nomineque eius appellandas. Alij ſunt,qui ad Chriſti reſur- rectionem e mortuis referendum hoc cenſeant. vbi enim tabernaculum eius collapſum, id eſt, carnem e terra ſuſcitauit Deus pater, tota huma na conditio in priſtinam figuram eſt reſtituta. & omnia in nobis diruta ac deſtructa in nouam faciem excitata ſunt, ſimul enim cũ Chriſto ex-

1.Eſdr.5.a

Matt.1.a

Ioan.1.b

citati ſumus. mors ſiquidem omnium tabernacu
la proſtrauerat ac diruerat. Deus vero et pater ea
in Chriſto reædificauit. Alio enim modo natura
noſtra inſtaurari non poterat, niſi ille qui eam a
principio finxerat, manum porrexiſſet, & deſu-
per aquæ & ſpiritus regeneratione reformaſſet.
Irreparabili enim vere caſu ceciderat, & qui po
tentis illius manus auxilio indigeret. Atque hoc
nõ in breue tempus, ſed in dies ſeculi euenturum
nobis aſſerit, eo ꝙ incorruptibilitatis donum
in nobis amitti nunquam valeat. Tunc inquit, et
qui reliqui ſunt ex hominibus, poſt eos qui ex
Iſrael crediderunt, eum qui natura & vere eſt
Deus, ab errore veteri recedẽtes agnoſcent: uoca
bunturque omnes gentes, & in ipſis nomen me-
um erit, quibus a principio etiam nominatũ eſt.
Rom. 8. f Quos enim præſciuit, inquit, & prędeſtinauit.

Tunc uiſum eſt Apoſtolis & preſbyteris cum tota ecclesia, ut delectos uiros ex ipſis unà cum Paulo & Barnaba Iudam qui uocabatur Barſabas, & Silam uiros præcellentes inter fratres, Antiochiam mitterẽt: atq; hęc per manus eorum ſcriberent. APOSTOLI *& preſbyteri & fratres ijs qui Antiochiæ ſunt, & in Syria, & Cilicia, fratribus ex gentibus ſalutẽ. Quoniam audiuimus quoſdam ex nobis egreſſos uerbis uos turbaſſe animas ueſtras euertentes, cum dicerent circũcidendos uos eſſe & ſeruandam legem, quibus non diſtinxeramus, uiſum nobis eſt unanimiter collectis ut electos uiros ad uos mitteremus cum dilectis*

noſtris Barnaba & Paulo, hominibus qui pro nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti animas ſuas tradiderunt. Miſimus igitur Iudam & Silam qui etiam ipſi uerbis eadem annunciarent. Viſum enim eſt ſpiritui ſancto & nobis, ut nullum amplius onus uobis imponatur, niſi horum quæ neceſſaria ſunt: ut ab ijs quæ ſimulacris ſacrificantur, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione abſtineatis, a quibus uos cuſtodientes bene agetis. Valete. Hi igitur dimiſſi Antiochiam uenerunt, & congregata multitudine epiſtolam reddiderunt. Quam cum legiſſent, ob adhortationem gauiſi ſunt. Iudas etiam et Silas cum ipſi quoq; eſſent prophetæ, multa oratione adhortati ſunt fratres, & confirmarunt. Cum uero tempus aliquod morati eſſent, cũ pace a fratribus dimiſſi ad Apoſtolos ſunt. Viſum autem eſt Silæ ibi remanere. Paulus autem et Barnabas Antiochiæ morabantur: & unà cum alijs multis uerbum Domini docebant, & euangelizabant.

Delegerunt viros quos mitterent, nõ enim epiſtolam ſolam mittendam cenſuerunt, ne dicere videlicet poſſent, illos cum aliud pro alio retuliſſent, in ſuam ſententiam apoſtolos induxiſſe, ideo vt res auctoritatem maiorem haberet, mittunt viros ex ſe, vt Barnabas et Paulus ſuſpicio ne omni apud ipſos vacent. Ne autem quia illi miſſi fuerant, id calumniam aliquam Paulo & Barnabæ poſſet conflare, ipſos laudant, cum homines eſſe teſtentur, qui pro nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti animas ſuas tradiderint. Viſum

eſt, inquiunt, ſpiritui ſancto & nobis. Nuſquam enim de his loquutus fuerat Chriſtus: ſed ipſi hi ex lege hęc dicunt. Quocirca ne humanum id eſſe decretum exſtimarent, ſpiritui ſancto viſum eſſe dicunt: vt autem ipſos quoque qui e circunciſione erant, id admittere cognoſcant, ſubiungunt (& nobis.) Poterant ſane ſine literis etiam hæc manifeſtare, ſed vt & ſuſpicio omnis tolleretur, & hæc quaſi lex ſcripta ipſis eſſet, epiſtolā ſcribunt: & quatuor his tantum interdictis, conſuetudines reliquas ipſis conceſſerunt. Sed quę ſunt hæc? vt ab ijs quæ ſimulacris ſunt ſacrificata, abſtineant, a ſanguine, a ſuffocato, & fornicatione. cum vero a ſuffocato abſtinēdum monēt, cędem prohibent.

Poſt dies uero quoſdam Paulus Barnabæ dixit: reuerſi inuiſamus fratres noſtros per ſingulas urbes in quibus uerbum Domini prædicauimus, quo modo ſe habeant. & Barnabas conſulebat, ut Ioannem qui uocabatur Marcus, ſimul aſſumerent. Paulus uero quia ille receſſerat ab ipſis e Pamphylia, et ad opus cum ipſis ſimul non iuerat, non eſſe ſimul aſſumendum cenſebat.

Ioannes qui vocabatur Marcus, ſimul cū ipſis in euangelicum curſum iter faciebat, ſequutuſque eos eſt a Palæſtina uſque in Pamphyliā: deinde cum Apoſtoli intento curſu vterentur, & intento animo ad certamina eſſent incitati, Marcus vt homo defatigatus, & ad tam longum curſum, & certamina item, & pericula quæ in vna-

quaque vrbe ipſis intendebantur, non admodũ fortis, recuſato eo labore in Palæſtinam eſt reuerſus: non quòd Chriſtũ quidem negaret, ſed quòd iter illud longum et laborioſum ferre nõ poſſet. Paulus vero & Barnabas fructibus pietatis & religionis pleni, & eccleſiæ quæ erat Hieroſolymis, euangelizantes labores eos deſerere nullo pacto voluerunt. Quocirca cũ gentes omnes Paulum & Barnabam ob pręclare facta laudarent, Marcus dolore affectus perculſus animo eſt, & fortaſſe ſecum cogitabat, & dicebat: ſi laborum particeps fuiſſem, nunc eaſdem laudes quoque fuiſſem conſequutus: & volebat iterum ſe Apoſtolis ad præconium Chriſti deferendum adiungere. Barnabas igitur cum uideret ipſum pœnitẽtia adductum, admittere volebat: Paulus contendebat, & dicebat, eum qui ad opus Domini ſimul prius venire noluerat, aſſumendum nõ eſſe. Vnde diſſenſio orta eſt, non iræ illa quidem, ſed iuſtitię. Paulus ſiquidẽ iuſtitiam, Barnabas humanitatem requirebat. Marcus autem cum Barnaba aderat et prõptum ſeſe exhibebat: ſed Paulus in eccleſiis non admitti eum monebat, nõ ſanè vt moleſtia afficeret, ſed ut ſtudioſiorem, prõptioremq; efficeret. Nam vbi cognouit ſtudium iam priſtinum recepiſſe Marcum, eum commendare poſtea incepit. In epiſtola enim ad Coloſſenſes, Salutat vos, inquit, Marcus Barnabæ cõſobrinus, de quo mandata accepiſtis, vt ſi venerit, eum ſuſcipiatis. Coloſ. 4. b

Facta eſt igitur inter eos iritatio, ut ſeparati a ſe

mutuo fuerint: & Barnabas aſſumpto Marco in Cyprum nauigarit. Paulus uero electo ſibi Sila egreſſus eſt gratiæ Dei a fratribus traditus. perttranſibatq; Syriam & Ciliciam eccleſias confirmans.

Iritatio quædam facta eſt & diſſenſio, nō inimicitia & contentio. tātā tamē iritatio hæc uim habuit, vt eos a ſe mutuo ſepararit. atque id non iniuria. Quod enim vtile eſſe vnusquisque exiſtimabat, id poſtea admiſit. Videtur autem ex cōſēſu facta fuiſſe huiuſmodi ſeparatio, et vterque ſibi mutuo dixiſſe: quia ego volo, & tu non vis, ne inter nos contendamus, loca diuidamus: vt videlicet valde ſibi mutuo indulgentes id fecerint. Volebat enim Barnabas vt Pauli conſilium ſtaret: atque iccirco abeo receſſit. Quin in Prophetis quoque huiuſmodi diſſentientes opiniones, et mores diuerſos videre licet. Helias enim erat auſterus, Moyſes manſuetus. Eodem modo quoque hic vehementior erat Paulus quàm Barnabas. Marco vero huiuſmodi diſcordia admodum profuit. Pauli enim ſeueritas, ipſum conuertit: Barnabæ benignitas, vt non amplius eos desereret, fecit. Vnde pugnare inter ſe cum videantur, ad vnum tamen finē, ad vnamque vtilitatem deueniunt. Nam cum Paulum videret Marcus nolle ſe amplius admittere, valde timebat, et facti ſui ſe condemnabat: cum Barnabā contrà ſe ita humane ſuſcepiſſe cōſpiceret, ſummopere eum amabat: ita vt & magiſtrorum diſſenſione corrigeretur ac confirmaretur diſcipulus: tātum aberat, ut ſcandalo aliquo afficeretur. Vbi enim

vidit ſe à Paulo ob ignauiam ita fuiſſe eiectum, dedit operã, vt in ſecundo itinere maiore promptitudine priorem ſegnitiem occultaret: atq; ita magnam vtilitatem ab hac Pauli ſeueritate cõſequutus eſt. Cæterum nunquid inimici receſſerunt? minime. Nam hanc non fuiſſe inimicitiam Apoſtolis illud indicio eſt, quod ubique poſthac Barnabas multis laudibus a Paulo in epiſtolis commendatur.

De Timothei circunciſione, & profectione Pauli cum eo ex reuelatione in Macedoniam: de purpurariæ Lydiæ mulieris conuerſione; de eiectione ſpiritus e puella Pythonẽ habente, ob quam concluſi in carcerem Paulus & Silas oratione facta e carcere orto terræ motu liberati ſunt: & de cuſtodis carceris cõuerſione. Cap. XVI.

DEVENITQVE *Derben & Lyſtram: & ecce diſcipulus quidam erat ibi nomine Timotheus mulieris cuiuſdam Iudææ fidelis filius, patre autem Græco: cui teſtimonium a fratribus qui Lyſtris erant & Iconij exhibebatur. Hunc uoluit ſecum egredi Paulus: & aſſumens propter Iudæos qui in locis illis erant, circuncidit: quippe cum omnes noſſent patrem eius Græcum eſſe. Cum uero pertranſirent ꝑ urbes dogmata obſeruanda eis tradebant, quæ ab Apoſtolis & preſbyteris qui erant Hieroſolymis, fuerant decreta. Atq; eccleſiæ quidem fide confirmabantur, & abundabant numero quotidie.*

Dogmata appellat, abſtinẽtiam ab ĳs quę ſimulacris ſacrificabãtur, a fornicatiõe, & ſangui-

ne, & ſanguine, & ſuffocato, quæ videlicet ad regularis vitæ informationem ſpectãt. hæc enim vitam temperantem, rationeq; præditis hominibus conuenientem moderantur.

Cumq; pertranſiuiſſent Phrygiam & Galaticam regionem, loqui uerbum in Aſia a ſpiritu ſancto prohibiti ſunt. In Myſiam uero profecti per Bithyniam ire tentabant, & ſpiritus eos non permiſit. prȩterita ergo Myſia in Troadem deſcenderunt.

In Aſia & Bithynia prohibet loqui verbum Dei ſpiritus prænoſcens πνευματομάχων, id eſt cõtra ſpiritum pugnantium hæreſin ibi eſſe dominaturam.

Et uiſum per noctem Paulo apparuit. Vir quidam Macedo aſtabat a[d]uocans ipſum et dicens: tranſiens in Macedoniam nobis auxiliare.

Non per angelum vt Philippo, & Cornelio annunciatur, ſed per viſum, humanum magis in modum apparet. Vbi enim facilis perſuaſio eſt, humanius: vbi vis maior eſt afferẽda, diuinius fiunt apparitiones. Quoniam enim ad prædicandum tantũmodo inducebatur Paulus, ſomnium ipſi apparet. cum vero prædicare non permittitur, ſpiritus ſanctus eſt, qui quid faciendum ipſi ſit, reuelat. Profecti enim, inquit, per Myſiam, tẽtabant etiam per Bithyniam ire, & non permiſit eos ſpiritus. facilia enim ſpiritus non efficiebat: ſed ſatis ad ea erat ſomnium.

Vbi uero uiſionem inſpexit, ſtatim dedimus operã, ut in Macedoniam exiremus: in animum inducentes, Dominum nos aduocaſſe, ut eis euangelizaremus. ſoluentes igitur à Troade recto curſu in Samothracen uenimus, & ſequenti die Neapolim, atq; inde Philippos, quæ eſt prima partis Macedoniæ ciuitas Colonia.

Animaduertendum, in his vrbibus cum Paulo Lucam quoq; ipſum fuiſſe. id q̃d ex eo intelligi poteſt, q̃ perſonam ſuam ſimul aſſumit, cum inquit, (dedimus operam) & (recto curſu venimus.

Atq; in ea urbe dies quoſdam commorati die Sabbatorum foras ſumus egreßi ad fluuium, ubi precatio eſſe conſueuerat: & conſidentes cum mulieribus quæ conuenerant, loquebamur. Et mulier quædam nomine Lydia purpuraria ex urbe Thyatirorum colens Deũ audiuit, cuius Dominus cor aperuit, ut ijs attenderet, quæ à Paulo dicebantur. Vbi autem baptizata eſt, et domus ipſius, hortata eſt dicens: ſi me fidelem Domino eſſe iudicaſtis, ingreßi in domum meam manete: et coegit nos.

Non ſolum vbi erat ſynagoga, & conuentus, verum etiam extra preces effundebant, quaſi locum quendam ſeparantes, atq; huic rei dedicantes, vtpote cum corporalius Iudæi hæc tractare conſueuerint. Vel magis ita eſt intelligendum, vt cum non eſſet ibi ſynagoga, quia rari eſſent, ad fluuium extra vrbem clam qui videlicet pĩj

erant,congregabantur. Neapolis autem eſt, quæ nunc Chriſtopolis appellatur.

Effectum autem eſt, ut cū ad preces effundendas pgeremus, puellæ quædam quæ pythonis ſpiritū habebat, nobis occurrerit: quæ uaticinando quæſtum multum dominis ſuis exhibebat: hæc ſequuta Paulum & nos clamabat, & dicebat: hi homines ſerui Dei altißimi ſunt, qui uiam ſalutis nobis annunciant. atq; hoc per multos dies faciebat. grauatus autem Paulus & conuerſus ſpiritui dixit: præcipio tibi ī nomine Ieſu Chriſti, ut ab ipſa egrediaris. & eadem hora egreſſus eſt. Cum uidiſſent autem domini ipſius ſpem quæſtus ſui omnem exiſſe, apprehenſum Paulum & Silam in forū ad magiſtratus traxerunt, & cum ad prætores adduxiſſent, dixerunt: homines iſti ciuitatem noſtram conturbant: cum ſint Iudæi, & conſuetudines annunciāt, quas nobis qui Romani ſumus neq; admittere licet, neq; facere. & turba etiā ſimul inſtabat contra ipſos, & prætores iuſſerūt, ut eos diſciſsis indumentis ipſo-
2.Co.11.f *rum uirgis cederent. cumq; ipſis multa uerbera inflixiſſent, in cuſtodiam iniecerunt, præcipientes cuſtodi carceris, ut eos diligenter obſeruaret. qui cum præceptum hoc accepißet, ipſos in interiorem carcerem intruſit: pedesq; ipſorum ligno obſtrinxit.*

pythia Pythia hæc, mulier quædam eſſe dicitur quæ in tripode Apollinis inſideret, atq; ita per genitalia malum ſpiritum qui ab inferiori parte aſcendebat, exciperet; quo plena effecta in furorē indu

ceretur: ita vt poſtea paſſis crinibus debacchãs, ſpumam ex ore emitteret, furoreq́ꝫ percita vaticinaretur. Sed qua de cauſa dæmon tunc ea de Apoſtolis dicebat? quo ſe videlicet dignum cui fides adhiberetur, in poſterum redderet. Nam ſi teſtimonium eius admiſiſſet Paulus, multos etiã ex fidelibus decepiſſet, vtpote q̃ a Paulo fuiſſet admiſſus. propterea enim dicere contra ſe tolerabat, vt quæ ſupra ſe ſunt, commẽdando, ad perniciem poſtea homines detraheret. Primum igitur Paulus cum taceret, non admittebat, ſed deſpiciebat: cum nollet temere ita ac leui qualibet de cauſa ad ſigna facienda ſe exponere. Cum vero ille perſeueraret, & rem patefaceret, tunc eum eiecit. Grauatus enim, iquit, Paulus, id eſt, moleſtia affectus atq́ꝫ incitatus, vt etiam vera dicentem in obmuteſcentiam induceret, egredi ex ea dæmonium iuſſit: docens nos quoq́ꝫ dęmonas, licet veritati patrocinari ſimulẽt, nullo modo admittere debere: ſed omnem deceptionis viã ipſis intercludere, ad omniaq́ꝫ quæ ab ipſis dicuntur, aures obſtruere.

Media autem nocte Paulus & Silas preces effundentes Deum laudabant: audiebantq́ꝫ eos illi qui uincti erãt in carcere. Repente uero magnus terræ motus factus eſt, ita ut fundamenta carceris agitarentur: & ſtatim oſtia omnia aperta ſunt, & omnium uincula ſunt reſoluta.

20 Terræ motus factus eſt, vt cuſtos carceris expergefieret, Oſtia vero aperta ſunt, vt qđ factũ

eſſet, admiraretur, & crederet: quippe cum non ad oſtētationem, ſed ad ſalutem hæc fierent. vincti tamen hæc non viderunt: omnes enim effugiſſent.

3 *Expergefactus autem cuſtos carceris, & aperta oſtia carceris intuitus, ſtricto enſe ſe erat interfecturus, cum aufugiſſe omnes uinctos exiſtimaret. clamauit autem uoce magna Paulus dicēs, nullo malo te afficias: omnes enim hic ſumus. at ille cum petiiſſet lumen, inſiluit, & tremefactus procidit ante Paulum & Silam, & foras ipſis productis, inquit: Domini quid me facere oportet, ut ſaluus ſim? illi autem dixerunt: crede in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & ſaluus eris & tu & domus tua. Loquutiq; ſunt uerbum Domini ipſi, & omnibus, qui in domo eius erant. & ille cum eos aſſumpſiſſet illā hora noctis, ipſorum uerbera abluit: & baptizatus ipſe eſt, & omnes eius cōtinuō, cumq; eos in domum ſuam deduxiſſet, menſam appoſuit, & exultauit cū tota familia ſua credens in Deū.*

1.Cor.16.c Carceris cuſtos Stephanas erat, cuius in prima ad Corinthios mentionem facit Paulus.

2 *Exorto autem die miſerunt prætores lictores, dicentes: dimitte homines illos. annunciauitq; hæc uerba cuſtos Paulo: miſerunt prætores, ut dimittamini. nunc igitur egreßi ite in pace. Paulus autem ad ipſos dixit: cæſos nos publice incondemnatos homines Romanos in cuſtodiā iniecerunt, & nunc clā nos eijciunt? non*

ſane,

ſani,ſed accedentes ipſi educant. renunciaruntq; prætoribus lictores uerba hæc. & timuerunt cum eos Romanos eſſe audiuiſſent. & profecti hortabantur ipſos, & cum eduxiſſent, rogabant, ut ex urbe egrederentur. Egreßi autem e carcere ad Lydiam introierunt, & cum uidiſſent fratres, adhortatique eſſent, egreßi ſunt.

Cæſos nos publice, inquit; duplex crimē oſtē dit, ꝙ cecidiſſent eos publice,& Romanos et indamnatos. Sæpe enim humana prætendebat quadam diſpenſatione, ne vel vt reus & peccans dimitti videretur, vel gratiæ ipſorum id aſcriberetur. Cum ſciret præterea principatibus & poteſtatibus nos debere eſſe ſubiectos, ſe Romanum appellabat. quippe cum Iudææ, & totius ferè orbis Romanorum rex dominium obtineret. Iudæi ſiquidem plerique tributum ei ſoluebant, non repudiato regno Romanorum, quemadmodum reliqui: qui ſe ipſi decipientes Deum ſolum dicebant proprium regem habere, nō hominem aliquem. cum tamen re ipſa tāꝗ ſubditi ſerui tributum ſoluerent, ac verbis negantes, re eſſent ſubiecti. Quos Veſpeſianus vtpote minime ſubditos depopulatus eſt. Rom.13.a 1.Pet.2.c

De ſeditione facta in Theſſalonica ob prædicationem: de fuga Pauli & Silæ in Berrhœam & inde Athenas: de oratione Pauli ad Areopagitas: & conuerſione Dionyſii Areopagitæ. Cap. XVII.

CVM pertranſiſſemus uero Amphipolim & Apolloniā, Theſſalonicam uenimus, ubi ſyna-

goga Iudæorum erat, de more autem Paulus ad ipſos eſt ingreſſus: et per tria ſabbata diſſerebat ipſis e ſcripturis, aperiens & allegans, q oportuiſſet Chriſtum pati, & ex mortuis reſurgere: & hic eſt, inquiens, Chriſtus Ieſus, quem ego annuntio uobis.

Quoniam hi ſignis aduerſabantur, eosq; tanq̃ impoſtores & præſtigiatores calumniabant̃, idcirco ex ſcripturis ita ipſis ſuadet, cum inde habere ſuſpicionem huiuſmodi nullam queat.

Et nonnulli ex ipſis perſuaſi ſunt: & Paulo & Silæ ſunt adiuncti, & ex colentibus Deum græcis, & ex mulieribus primarijs non paucis. Aemulatione autem inducti qui non credebant Iudæi aſſumptis quibuſdam ex circumforaneis uiris prauis, & turba facta in tumultum excitabant ciuitatem. cumq; ad domum Iaſonis ſuperueniſſent, quærebant ipſos, ut ad populum producerent. ipſis autem non inuentis Iaſonem & quoſdam fratres ad magiſtratus ciuitatis traxerunt, clamantes: hos eſſe qui orbem terrarum euerterunt, & huc aduenisſe, quos Iaſon excepit. hosq; omnes contra decreta Cæſaris facere, regem alterum eſſe Ieſum aſſerentes. Concitaruntq; turbas & magiſtratus audientes hæc. Et cum ab Iaſone & reliquis ſatis accepiſſent, ipſos dimiſerunt. Fratres uero ſtatim per noctem Paulum & Silam in Berrhœam emiſerunt.

Colentes Deum Grecos, id eſt, σεβομένους, uel eos uocat, qui cum eſſent Iudæi, Grece tamẽ lo-

quebantur: propterea ꝙ videlicet legem ſeruabant; vel eos, qui ex Græcis aduentitij et proſelyti Iudæorum erant effecti.

Quò cum ueniſſent, in ſynagogam Iudæorum abierunt. hi autem nobiliores erant ex ijs qui ſunt Theſſalonicæ. qui uerbum omni cum promptitudine admiſerunt, quotidie examinantes ſcripturas, an ea ita ſe haberent. multi igitur ex ipſis crediderunt, & ex Græcis mulieribus honeſtis, & ex uiris non pauci.

Nobiliores, hic ꝓ, probiores, et modeſtiores, dictum eſt. hi autem non ꝙ infideles eſſent, ſcripturas examinabāt, id eſt, inueſtigabant et ſcrutabantur: iam enim crediderant: ſed quia cum veterum prophetarum traditiones ignorarent, ꝓpterea magis in fide confirmabantur, dum ſcrutarentur ſcripturas, & quæ de diſpenſatione incarnati verbi dicebantur, veterum ſcriptis conſentanea reperirent.

Vbi autem qui Theſſalonicæ erāt Iudæi, nouiſſent uerbum Dei a Paulo Berrhœæ quoq; fuiſſe annunciatum, illuc etiam uenerunt concitantes turbas. Sed cōfeſtim tunc fratres dimiſerunt Paulum, ut quaſi iuxta mare proficiſceretur. Silas autem & Timotheus ibi remanſerunt. Qui autē deducebant Paulum, ipſum uſq; Athenas duxerūt. et accepto mandato ad Silam et Timotheum ut quàm celerrime ad ipſum uenirent, diſceſſerunt.

Ex diſpenſatione hic, nō ex formidatione au-

fugit Apoſtolus. præſertim cum et Chriſti pręconium augere vellet, & furorem ipſorum conaretur extinguere.

Cum Paulus autem Athenis ipſos expectaret, irritabatur ſpiritus eius in ipſo, cũ ciuitatem ſimulacris deditam eſſe conſpiceret. diſſerebat quidem in ſynagoga Iudæis & Deum colentibus, & in foro per totum diem ad occurrentes.

Irritabatur, hic non iram neq; indignationem ſignificat: procul enim ab ira eſt & indignatione donum ſpiritus. quid igitur ſibi vult? idẽ q̃d excitabatur. non enim ferebat, ſed ęgre afficiebatur, et dolebat. quemadmodum etiam ſuperius inq̃t,
Sup.15. (inter ipſos facta irritatio eſt, &c.

Nonnulli uero ex Epicureis et Stoicis philoſophis congreßi cum ipſo ſunt: & dicebant. Quid nam uult ſeminilega iſte dicere? & alij, peregrinorum dæmoniorum annunciator uidetur hic eſſe: propterea ꝙ Ieſum & reſurrectionem ipſis euangelizabat.

Epicurei vniuerſum fortuito, et ex indiuiduis corpuſculis extitiſſe opinantur. Stoici vero corpus id eſſe, & deflagrationem aſſerunt. Quidã igitur ex ipſis qui cognitione inflati efferebant, ſtulte dictum Paulum irridentes, dicebant: quid nam ſibi vult ſeminilega iſte? nam quia auicula eſt exigua & vilis, neq; ad eſum, neq; ad oblectationem ſatis idonea, quæ ex eo ꝙ ſparſa in triuijs ſemina legere conſueuit, σπερμολόγος, id eſt, ſemini

lega appellatur: factum eſt, vt ignobiles & exiſtimatiõe nulla dignos homines feminilegas nũcupent. Peregrina item & abſurda quędam dęmonia introducere eum aſſerebant, propterea quod Ieſum & reſurrectionem prædicabat: reſurrectionem deam quandam eſſe exiſtimantes, vtpote qui colere etiam fœminas conſueuiſſent. dæmonia vero deos ſuos vocabant.

Apprehenſumq; ipſum in Areopagum duxerunt, et dicebant: poſſumus ne cognoſcere, quænam hæc noua quæ a te traditur, doctrina ſit? noua enim & peregrina ad aures noſtras affers. Quocirca ſcire uolumus, quidnam ſibi uelint hæc eſſe. Athenienſes uero omnes & qui in urbe erant peregrini, ad nihil aliud opportune ſe habebant, quàm ad noui aliquid uel dicendum, uel audiendum.

Ad Areopagum duxerunt, non vt quicpiam cognoſcerent, ſed vt punirent, & ſupplicijs afficerent, ibi enim capitalia iudicia exercebantur. Areopagus autem locus ille dicebatur ex eo, vt inquiunt, quod illic Mars qui ἄρης dicitur, de adulterio, vel vt alij, de cæde iudicium ſubijt. πάγος vero pagus, id eſt, iugoſus locus atq; editus vocatur: in tumulo enim quodam erat id iudicium. Vnde etiam πάγαρχοι, id eſt, pagorũ principes apud nonnullos vocãtur, qui locorum huiuſmodi & vicorum dominium obtinent.

Conſtitutus autem Paulus in medio Areopagi dixit: Viri Athenienſes in omnibus quaſi ſuperſtitioſio-

res uos inſpicio.

Superſtitioſiores, pro(religioſiores) appellat. δεισιδαίμων. n. i. ſuperſtitioſus is dicit̃, qui δέδιε τὰ δαιμόνια. i. timet dęmonia: quique omnia tã lapidem, & lignum, q̃ ſpiritum in deos refert.

Pertranſiens enim & ſpectans culturas ueſtras, aram etiã inueni, in qua erat inſcriptum IGNOTO DEO. *Quem igitur ignorantes colitis, hunc ego annuncio uobis.*

Ignoto deo Duas cauſas referunt cur Athenis inſcriptum in Ara fuerit, Ignoto deo. dicũt enim alij cũ miſiſſent olim Athenienſes Philippidem ad Lacedæmonios de ſocietate ineunda, quo tempore Perſæ Græciam inuaſerant: ei in Parthenio monte Panis ſimulacrũ occurriſſe, accuſaſſeq; Athenienſes, ꝙ cum alios deos colerent & venerarentur, ipſum negligerent: ſeque inde auxilium ipſis laturum promiſiſſe. Atque ita Athenienſes eius ope victoria potitos templum ei condidiſſe ac dicaſſe. Ac deinde vt cauerent in poſterum, ne ſimile quicpiam ipſis contingeret, ſi ignotum ſibi aliquem deum prætermiſiſſent: aram hanc extruxiſſe, eique inſcripſiſſe, ignoto deo. perinde ac ſi dicerent, ſi quis alius a nobis deus ignoratur, in honorem eius ara hæc a nobis excitata ſit: vt ſi ob ignorationem a nobis non colatur, ꝓpitius tamẽ nobis eſſe non deſinat. 2 Alij ſunt, qui dicũt, cum peſtilentia olim laborarent Athenıẽſes, atque adeo exęſtuarẽt, vt ne tenuiſſimorum quidem linteorum velamen poſſent ſuſtinere, nullã

que opem ab ĳs quos deos exiſtimabant, conſe-
querētur : cōſideraſſe deum fortaſſe eſſe aliquē, quem ipſi inhonoratum omiſiſſent, qui peſtilentiā immiſiſſet: ac noua ara extructa inſcripſiſſe, ignoto deo : ſacrificĳſque oblatis ſtatim conualuiſſe. Hunc igitur quem illi ignorant, Chriſtū Ieſum eſſe omnium Deum Paulus, inquit, quē & ipſis annunciat. Eſt autem integra aræ inſcriptio in hunc modum: DIIS ASIAE, ET Europæ, & Lybiæ. Deo ignoto & peregrino.

Deus qui fecit mundum et omnia quæ in ipſo ſunt, hic cœli & terræ Dominus *cum ſit, non in manu factis templis habitat, neq; a manibus hominum miniſtratur indigens aliquo, cum ipſe det omnibus uitam & inſpirationem in omnia. fecitq; ex uno ſanguine omne genus hominum, ut habitet ſuper totam faciem terræ.*

Ne exiſtiment unū ex multis deum eſſe hunc qui ab ipſo prędicatur, rem corrigit, ita ſubiungens: non in manu factis templis habitat. in templis quidem habitat, ſed non manu factis: in anima ſiquidem humana ſedes eius eſt. neq; in templo Hieroſolymitano habitare dicitur, ſed operari. neque a manibus hominum apud Iudęos colebatur, ſed a mente: quippe cum neque illa requireret, quaſi indigeret. inquit enim, nunquid carnem taurorum comedam, et hyrcorum ſanguinem bibam? &c. quæ ſequuntur. Pſal. 49. c

ſedes dei

Cum præfiniuiſſet præſtituta tempora, & termi-

nos habitationis ipſorum,ut quærerent Deum,ſi modo ipſum attrectarent, & inuenirent, quàmuis non lõgè ab unoquoq; noſtrum ſit. In ipſo enim uiuimus, et mouemur, & ſumus. ſicut nonnulli etiam ex ueſtris poetis dixerunt: Namq; huius ſoboles etiam ſumus. Cum ſimus igitur ſoboles Dei,non debemus auro,aut argento,aut lapidi,ſculpturæ ſcilicet artis & cogitationis humanæ numen ſimile eſſe exiſtimare.

Pręfiniuit,inquit,vt quærerent Deum:at non ſemper,ſed pręſtituta tempora:vt oſtendat uidelicet nunc non quærentes inueniſſe. Quoniã uero cum quæſiuiſſent,non inuenerunt:declarat eũ non ſecus fuiſſe manifeſtum,ac ſi quid in medio poſitum ſit, quod palpando attrectetur. Non enim vna in parte erat cœlum,in altera non erat: neque hoc tẽpore erat, aliàs minime:ſed ſemper & vbique. ita vt per omne tempus, & per omnem terræ terminum Deus potuerit inueniri. ſic enim omnia diſpoſuit & diſpenſauit, vt neq; loco, neque tempore prohiberetur. Ipſum enim hoc maxime ipſis conferebat,quòd et vbique locorum,et omni tempore cœlum aſſiſtit.atq; hoc eſt quod inquit (quamuis non procul ab vnoquoque noſtrum ſit) omnibus ſiquidem qui in omni orbis terrarum parte habitant,prope eſt, atq; ita,ppe,vt nemo ſit,q viuer ſine ipſo poſſit. In ipſo enim viuimus,& mouemur, & ſumus. Quemadmodum,ut corporeo exemplo vtar,fieri non poteſt,vt aerẽ vbique nobis circunfuſum ignoremus,cum non procul ab vnoquoque no-

ſtrum, immo in nobis ipſis ſit: ita neque omniũ opificem Deum poſſumus non cognoſcere, cum ab ipſo habeamus, vt & ſimus, & operemur, & non intereamus. Deinde Arati carmen vnius ex eorũ poetis ad cõfirmationẽ oratiõis ſuę producit. Nanque eius ſoboles etiam ſumus. atque ipſe quidem Paulus de opifice Deo id ſumit, licet de Ioue dictum ſit: nõ eundem quem ille intelligẽs, ſed idem tamen quod Deo conuenit, dicens. Dicuntur enim & aguntur interdũ nonnulla a Græcis, quæ licet ipſi ignorent, & aliter intelligant, in Deum tamen referuntur. Vt eſt illud: Ignoto deo, & alia quædã. Sobolem vero & genus Dei nos eſſe inquit Paulus, non vt ipſi ſentiebãt, ſed alio modo: hoc eſt affines & proximos, atque vt diceret quiſpiam, accolas & vicinos. aratus

Ac tempora quidem ignorantiæ cum deſpexiſſet Deus, nunc hominibus omnibus ubiq; pœnitentiam præcipit. ac propterea ſtatuit diem quo orbem terrarũ in iuſtitia eſt iudicaturus, in uiro quem deſtinauit, fide omnibus exhibita cum ipſum ex mortuis ſuſcitarit. Cum uero illi reſurrectionem mortuorũ audiuiſſent, alij deridebant: alij dixerunt: audiemus te rurſus ſup hac re. Atq; ita Paulus e medio ipſorum eſt egreſſus. Quidam autem uiri adiuncti ipſi ſunt, et crediderũt: inter quos fuit & Dionyſius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum ipſis.

Nõ inquit nullum ex his puniri, ſed nullũ qui pœnitentiam agere voluerit. non enim de ijs qui

deceſſerũt, hoc dicit, ſed de his quibus præcipit. Non requirit rationem a vobis, inquit, de prioribus annis ignorãtiæ veſtrę. non dixit, neglexit, aut, permiſit, ſed, deſpexit. hoc eſt, non exigit pœnam a vobis, quaſi digni ſupplicio ſitis.

De Aquila & Priſcilla: de Tito: de conuerſione archiſynagogi Corinthi. de deductione Pauli ad Gallionem proconſulem: de diſceſſione e Corintho, & profectione in Epheſum: de Apollo eloquente homine & fideli. Cap. XVIII.

POST HAEC autem Paulus cum Athænis diſceßiſſet, Corinthum uenit: cũq; inueniſſet Iudæum quendam nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper ex Italia uenerat, & Priſcillam uxorem eius, propterea q, Claudius Roma omnes Iudæos recedere ſtatuerat: ad ipſos acceßit: & quia erat coartifex, apud ipſos manſit, & operabatur. erant autem tẽtoriorum artifices. diſſerebat autem in ſynagoga per omne ſabbatum, & Iudæis & Græcis ſuadebat. Vbi uero e Macedonia Silas & Timotheus redierunt, cohibebatur ſpiritu Paulus Chriſtũ Ieſum Iudæis proteſtans. Illis uero renitentibus, & maledicentibus excußis indumentis ad eos dixit: Sanguis ueſter ſupra caput ueſtrum, mundus ego poſthac ad gentes proficiſcar. Atq; inde cum receßiſſet, uenit in domum cuiuſdam Iuſti nomine, qui Deum colebat: cuius domus ſynagogæ erat contermina. CRiſpus autem princeps ſynagogæ Domino credidit cum tota familia ſua. & multi ex Corinthijs cum audiuiſſent, credebant, & baptizabantur.

Sãguis veſter ſuper caput veſtrum ſit, inquit Paulus excuſſis etiam indumentis, vt non tã verbo, quam re ipſos terrefaceret. vnde cũ acerbius inuectus eſſet exprobans eis cædem, ab ipſis receſſit. Quod autem inquit, huiuſmodi eſt: Vnuſquiſque q̃ a Chriſto qui eſt vita, deſciſcit & recedit, interficere ſeipſum videtur: cum a vita ad mortem delabatur, et ſanguinem ſuum quodam modo ex cęde quam ſibi infert, effundat, hoc igitur inquit. Quia uos perfidia hac et ĩcredulitatę vos necatis, voſmet ipſi huiuſce rei pœnam luatis: ego inſons & mundus ab hoc ſum. Atque hinc cognoſcere poſſumus eũ qui ſe ita occidit, apud Deum vt homicidam puniri.

Dixitq; Dominus per uiſum in nocte Paulo: ne timeas, ſed loquere & ne tacueris, propterea q̧ ego tecũ ſum. et nemo te inuadet, ut lædat te, quoniam populus mihi in hac ciuitate multus eſt. & conſedit annum et menſes ſex docens ipſos uerbum Dei. Gallione autem proconſulatum Achaiæ gerente impetum fecerũt unanimiter Iudæi in Paulum, & ipſum ad tribunal deduxerũt dicentes: præter legem iſte perſuadet hominibus Deum colere. Cumq; aperturus os eſſet Paulus, Gallio ad Iudæos dixit: ſi quidem eſſet aliqua iniuſtitia, aut ſcelus prauum o Iudæi, cõuenienter uos ſuſtinuiſſem. Sed ſi quæſtio eſt de uerbis, & nominibus, & lege ueſtra, uos uideritis: iudex enim horum eſſe ego nolo. & a tribunali ipſos repulit.

Aduertendum, Paulum in ſomnis Dominum

1.Cor.9.a Ieſum vidiſſe:ac propterea dicere:nonne Ieſum Dominum noſtrum vidi? in ſomnis autem,an ui gil Ieſum viderit,nihil intereſt.veruntamen etiã interdiu ipſi apparuit.

Cæterum cum Græci omnes Soſthenem ſynagogæ principem apprehendiſſent,eum ante tribunal uerberabant.& nihil horum Gallioni curæ erat.

Vel ideo Soſthenem verberabant,quia etiam ipſe Paulo magis aſſentiebatur, eiq; adhęſerat, quemadmodum quoque Criſpus: vel in tãtum furorem ĩducti fuerãt,ut fruſtrati uoto pro Paulo principem ſynagogæ Soſthenem verberibus fuerint aggreſſi: vel quia ſicut magis veriſimile eſt, cum occidere ipſi Paulũ vellent, Soſthenes prohibuerat.

Paulus autem cum adhuc dies multos permãſiſſet, fratribus renunciatione facta in Syriam enauigauit, & cum ipſo Priſcilla & Aquila detonſo capite in Cẽchreis:habebat enim uotum.

Rurſus in Syriam redit Paulus, & cum ipſo Priſcilla et Aquila. Tondere autem caput ex uoto Iudaicum erat.oportebat vero ſacrificiũ quoque fieri: quod tamen poſtea quàm verberatus fuit Soſthenens, factum non amplius eſt. Iam enim lex ſoluebatur,quoniam conſcientia detinebantur.

Deuenit autem Epheſum, & illos illic reliquit. ipſe uero in ſynagogam ingreſſus diſſeruit cum Iu-

deis. cumq; illi rogarent, ut diutius apud ipſos permaneret, non annuit, ſed renunciauit ipſis, cum dixiſſet: oportet me prorſus feſtum qđ inſtat, Hieroſolymis celebrare.

Aquilam & Priſcillã Epheſi reliquit, id quod merito effecit, vt docerent; quippe cum tãdiu cũ ipſo verſati multa didicerint: & tamen a conſuetudine ipſos Iudaica nondum abduxerat.

Rurſus autem reuertar ad uos Deo uolente. & ſoluit Epheſo, & cum deueniſſet Cæſaream, illuc aſcẽdit, & ſalutata Eccleſia Antiochiã profectus eſt. & traducto ibi quodam tempore eſt egreſſus pertranſiens deinceps Galaticam regionem, & Phrygiam, diſcipulosq; omnes confirmans.

Quidnam cum propheta eſſet Paulus, et ſciret ſe reuerſurum eſſe, non ſimpliciter & abſolute rediturum ſe eſſe promiſit, ſed adiũxit Deo uolente: vt nos videlicet doceat, nihil de futuris faciendis promittere, niſi, Deo volẽte, adiũgamus: quid enim ſuperueniens dies paritura ſit, nouit nemo.

Iudæus autem quidam nomine Apollos genere Alexandrenſis uir eloquens Epheſum deuenit, potens in ſcripturis. Hic in uia Domini erat initiatus: & feruens ſpiritu loquebatur, & de Domino exquiſite docebat.

Non nulli dicunt Apollon hunc eundem eſſe,

qui & Apelles Corinthiorum epiſcopus, de quo
1,Cor,3,b alibi inquit. ego plantaui, Apollos irrigauit. Vel
igitur binominis erat vir: vel alterum nomen in
poſterum tranſmutauit.

Cum ſciret tantum baptiſmum Ioannis. hicq; in ſynagoga libere ac fidenter loqui cœpit. Cum uero eum audiuiſſent Aquila & Priſcilla, aſſumpſerunt ipſum, & exactius ipſi Dei uiam expoſuerunt. Cum autem uellet ipſe in Achaiam pertranſire, adhortati fratres ſcripſerunt diſcipulis, ut ipſum admitterent. qui cum acceſſiſſet, multum illis qui crediderant, contulit per gratiam: quippe cum uehementer Iudæos conuinceret publice ex ſcripturis, Chriſtum eſſe Ieſum demonſtrans,

Dignum inquiſitione eſt, quo pacto is ſi Ioannis baptiſmum tantum nouerat, ſpiritu ita feruebat? ſpiritus enim non ſic dabatur. Quo pacto item ſi qui poſt hunc fuerunt, Chriſti baptiſmate indigebãt, multo magis huic eo opus nõ erat? Quid ad hæc dicendum eſt? non enim temere vtraq; hæc deinceps poſuit. Videtur igitur hic ex centum illis & viginti fuiſſe, qui cum Apoſtolis fuerunt baptizati. Vel ſi id non eſt, exiſtimãdum huic quoq; idem qd' Cornelio, contigiſſe. Sed neq; hic ſicut ille, baptizat. Re igitur diligẽter conſiderata, neq; hoc videtur fuiſſe, propterea q baptizari ipſum oportuiſſet. Nam duodecim alij quos inferius commemorat, qui baptizati a Ioãne fuerãt, nihil exquiſite nouerãt, ne de

Ieſu quidē. Quocirca veriſimile eſt ipſum hūc quoq; fuiſſe baptizatum. Si enim hi qui a Ioāne fuerant baptizati, rurſus baptizabantur, idem quoq; diſcipulos facere oportebat.

De baptiſmo,& ſpiritus ſancti dono dato per orationem Pauli ijs qui Epheſi crediderant:de filijs Sceuæ Iudæi contra quos inualuit dæmon:de confeſſione credentium:de ſeditione a Demetrio aurifice concitata contra Apoſtolos. Cap. XIX.

EFFECTVM autem eſt, ut dum Apollos eſſet Corinthi, Paulus ſuperioribus partibus peragratis Epheſum uenerit: inuentisq; ibi quibuſdam diſcipulis ad ipſos dixerit: nunquid ſpiritum ſanctum accepiſtis ubi crediđiſtis? illi uero dixerunt ad ipſum: ſed neque an ſit ſpiritus ſanctus, audiuimus. dixitque ipſis: in quid autem baptizati eſtis? reſponderunt illi, in Ioannis baptiſmum.

Quo modo hi qui Epheſi erant, Ioannis baptiſma habebant? fortaſſe erant Hieroſolymis tunc,& adierunt Ioannem, ab eoq; fuerunt baptizati. & neq; Ieſum nouerant. Vnde etiam nō dicit: nunquid creditis in Ieſum? ſed, nunquid ſpiritum ſanctum accepiſtis? licet ſciret eos ipſum non habere. ſed interrogat tamen, vultque eos reſpondere, vt vbi cognorint, quibus ſint priuati, ea ſtatim appetant,& requirant.

Et Paulus dixit: Ioannes quidem baptizauit pœnitetiæ baptiſmate, populo dicens, in eum qui poſt ipſum ueniebat, ut crederent, id eſt, in Chriſtum Ieſum. quæ Mat.3.c

cum audiuiſſent, baptizati ſunt in nomine Domini Ieſu: & cum impoſuiſſet ipſis manus Paulus, ſpiritus ſanctus in ipſos uenit, loquebanturq; linguis & prophetabant. Erãt autem omnes uiri circiter duodecim. Cum autem ingreſſus in ſynagogam eſſet, per menſes tres fidenter loquebatur diſſerens, & ſuadens de regno Dei.

Ex Ioannis baptiſmate propherat, idque hoc ſibi velle ipſis inſinuat. nam imperfectum fuiſſe Ioannis baptiſma oſtendit: non enim id remiſſionis eſſe inquit, ſed pœnitentiæ. Deinde cum baptizati in nomẽ Domini fuiſſent, manibus Pauli impoſitis ſpiritum ſtatim acceperunt. ſed cum eum non viderent, inuiſibilis enim eſt: ſenſibile tamen quoddam argumentum operationis illius gratia exhibuit: vt alius Perſica, Romana alius, alius Indica, aut tali aliqua lingua vteretur. atq; ita aliĳs extrinſecus ſpiritum eſſe in ĳs qui loquebantur, manifeſtauit Deus, id poteſtatis ſupernę eſſe declarans.

Vbi autem quidam obdurabantur, & non credebant, uiam maledicentes coram multitudine, recedens ab ipſis diſcipulos ſegregauit, quotidie in ſchola tyranni cuiuſdam diſſerens. Id autem per annos duos effectum eſt: ut omnes qui habitabant Aſiam uerbum Domini Ieſu audiuerint, & Iudæi, & Græci. uirtutesq; non quaslibet Deus per manus Pauli faciebat.

Vel viam appellat Chriſtum, vel fidem verã: quippe

quippe cum ea via ſit, quæ in regnum cœlorum deducit. Hinc vero nos docet, ab iis qui Dei filio maledicunt, illos qui in eum credunt, ſeparari debere.

2 *Vt etiam ſuper ægrotãtes a corpore eius ſudaria, & ſemicinctia inferrentur, & morbi ab ipſis recederent: & ſpiritus mali ab ipſis egrederentur.*

Sudaria & ſemicinctia vtraque linea fuiſſe exiſtimo. ſed ſudaria in capite iniiciuntur: ſemicinctia in manibus cõtinent, qui geſtare horaria nõ poſſunt, cuiuſmodi ſunt qui ſtolas conſulares geſtant. vel lintea ad humores faciei, vtputa ſudores, muccos, lacrymas, atque huiuſmodi reliqua abſtergenda.

3 *Aggreſſi ſunt autem quidam ex circumeũtibus Iudæis exorciſtis ſuper eos qui ſpiritus malos habebant, nomen Domini Ieſu inuocare, dicentes: adiuro vos per Ieſum quem Paulus prædicat. Erant autem quidam Sceuæ Iudæi pontificis filii ſeptem, qui hoc faciebant. Cum vero reſpondiſſet ſpiritus malus, dixit. Ieſum cognoſco, & Paulum ſcio, vos vero quinam eſtis? & inſiliens in ipſos homo in quo erat ſpiritus malus, & dominatus ipſis inualuit contra ipſos, ita ut nudi & vulnerati e domo illa effugerint. Atque hoc notum effectum eſt Iudæis omnibus & Græcis qui Epheſi habitabant. & timor in omnes eos incidit. & nomen Domini Ieſu magnificabatur.*

Loquutio ipſa cũ inquit, exorciſtas & adiuratores, indicat eos non ꝙ crederent in Ieſum, immundos ſpiritus in nomine Ieſu adiuraſſe, ſed vt tentarent. propterea cum non eſſent fideles, vt ſpiritus immundus dicit, impudentiæ ſuæ ac petulantiæ pœnas cito dederũt. ſpiritus enim ipſos redarguit, et fraudem ipſorum manifeſtauit mirum in modum indignatus: perinde ac ſi quis ab inimico in extrema pericula inductus eum conuinceret, velletque omnem iram & furorem in ipſum effundere.

Et multi qui crediderant, ueniebant confitentes et annunciantes actiones ſuas. ſatis item multi ex ijs qui curioſa egerant, contulerunt libros & combuſſerunt coram omnibus. computaruntq; precia ipſorum, & inuenerũt nũmorum quinquaginta milia. Ita fortiter uerbum Domini creſcebat & pollebat. Vbi uero hæc expleta ſunt, propoſuit Paulus in ſpiritu peragrata Macedonia & Achaiai in Hieruſalem proficiſci, dicens: poſteaquàm illuc uenero, Romam etiam uidere me oportet. cumq; duos qui ſibi miniſtrabant, Timotheum & Eraſtum in Macedoniam miſiſſet, ipſe tempus quoddam commoratus in Aſia eſt. Eo autem tempore de uia non parua orta turbatio eſt. Quidam.n. nomine Demetrius, argentarius artifex cum ædes argenteas Dianæ faceret, quæſtum non paruum artificibus exhibuerat. is cum eos cõgregaſſet, aliosq; huiuſmodi rerum opifices, dixit: Viri, ſcitis facultatem noſtram ex hoc quæſtu eſſe, & ſpectatis et auditis Pau-

lum non Epheſi tantum, ſed Aſiæ ferè totius ſuadendo multam turbam ſeduxiſſe: dum dicit, non eſſe deos qui manibus facti ſunt. Non ſolum autem periculum eſt, ne hæc pars nobis in reprobationem ueniat: uerum ẽt ne magnæ deæ Dianæ templum pro nihilo habeatur: futurumque ſit, ut maieſtas ipſius quam tota Aſia & orbis terrarum colit, etiã deſtruatur. Cum uero hæc audiuiſſent, & pleni ira eſſent effecti, clamabant dicẽtes: Magna Diana Epheſiorum eſt. & repleta tota ciuitas eſt cõfuſione. irruerũtq; unanimiter in theatrũ correpto Caio & Ariſtarcho Macedonibus comitibus Pauli. cum autem prodire in populum uellet Paulus, diſcipuli eum non permiſerunt. Quidam etiam ex Aſiæ principibus qui erant ei amici, mittentes ad ipſum ne ſe in theatrum daret, hortabantur. Alij igitur aliud quid clamabant. erat enim concio confuſa: & pleriq; qua de cauſa illuc conuenerant, ignorabãt. Ex turba autem produxerunt Alexandrum, proponentibus ipſum Iudæis. Alexander uero concuſſa manu populo reddere rationem uolebat. quem cum agnouiſſent Iudæum eſſe, uox una ex omnibus facta eſt quaſi per horas duas clamantium, Magna eſt Diana Epheſiorum:

Oportet, vt vnuſquiſque fidelis peccata ſua manifeſtet, atque eis ſe arguendo ita renunciet, vt non amplius committat: quo iuſtificetur, iuxta dictum illud. Dic tu prius peccata, vt iuſtifi- Eſa. 43. d
ceris. Aduertẽdum autem id qđ deinceps ſequit̃,

libros magicos & præſtigioſos, licet multo pre-
cio æſtimarentur, quaſi vtilia multa et curioſa ad
vitam hominum pertinentia cõtinerent, eos qui
in Chriſtum crediderunt, minime vendidiſſe, ſed
combuſiſſe, cum tamẽ alij huiuſmodi eſſent, qui
eos ſibi libẽtiſſime comparaſſent. Id quod dua-
bus de cauſis factum eſſe conſtat: primum, neq
peſtilentis ac contagioſæ eorum doctrinæ parti-
ceps fieret: deinde, ne ex ea re lucrarentur. ſicut
enim vetitum eſt, ne lucrum ex fornicatione ac-
quiſitum Deo offeratur: ſic vt pecunia ex tali re
cõparata ad pedes Apoſtolorum poneretur, neq
iuſtum, neque vllo modo admittendum eſſe iu-
dicarunt.

libri curioſa cõtinẽtes

*Cum ſedaſſet autẽ turbam ſcriba, dixit. Viri Ephe-
ſii, quis homo eſt, qui neſciat Epheſiorum ciuitatem
cultricem eſſe magnæ deæ Dianæ, & a Ioue lapſi?
cum igitur his contradici non poßit, conuenit uos ſe-
datos eſſe, & nihil temere agere. adduxiſtis enim ui-
ros hos qui neq; ſacrilegi ſunt, neq; deæ ueſtræ male-
dicunt.*

Magnam eſſe Epheſiorum ſuperſtitionẽ oſtẽ-
dit ſcriba ex eo ꝙ inquit cultricem eſſe eam ciui-
tatem & ornatricem templi Dianæ, & ſimula-
cri eius qđ a Ioue lapſum etiam vocabant, vt-
pote qđ de cœlo cecidiſſet. Nam omnes vel teſtã
& ancile de cœlo à Ioue miſſum διοπετὲς id eſt,
à Ioue lapſum appellabant, vel ſtatuam quæ de
cœlo ceciderat, vel Palladium, quemadmodum
ad terrendos ſimpliciorum animos Græci fabu-

lantur, quod in cœlo a Ioue fuiſſe formatum, nō ab hominibus opinabantur. Poteſt etiam hic διοπετές, id eſt, a Ioue lapſum templum Iouis intelligi, quaſi conuexum, & rotundum dicas. vel ſacellum aliud apud ipſos ita nominabatur. Cum uero, inquit, cultricem, id eſt, νεωκόρον: id eſt æditiuam quaſi templi miniſtrā intelligit. κορεῖν enim verrere & mundare ſignificat. vnde fit νεωκόρος, ὁ τὸν νεὼν κορεῶν, i. qui templum mundat, atque exornat.

Quòd ſi Demetrius et qui cum ipſo ſunt artifices, aduerſus aliquem cauſam habent, Forenſes aguntur, et proconſules ſunt. accuſent ſe mutuo ſi uero aliquid de aliis inquiritur, in legitima concione diſſoluetur. Nam periclitamur, ne ſeditionis hodiernæ accuſemur, cum nulla cauſa ſit, de qua concurſus iſtius reddere rationem poßimus. & cum hæc dixiſſet, dimiſit cōcionē.

Genus erat iudicū in Aſia vile, qui ἀγοραῖοι, i. forenſes aut vulgares appellabātur, qui pauperum & plebeorum hominum lites iudicabant. quemadmodum in vrbibus quibuſdā ſunt, quos ἐκδίκους, id eſt, vindices vocant. Proconſules.n. diuitum cauſas & grauiores audiebant. Dicunt etiam ἀγοραῖοι, id eſt, forenſes ſeu circumforanei cauſidici, ab eo ꝙ ἀγορεύειν, id eſt, dicūt cauſas & concionantur.

De Pauli peregrinatione in Græciam & Macedoniam, vbi Euthycus a Paulo ſuſcitatur: item in Aſſum, Mitylenem, Samum, Miletum, quo aduocatos ſeniores Epheſi Paulus confirmat.

Cap. XX.

POSTEAQVAM ſedatus fuerat tumultus, cum aduocaſſet Paulus diſcipulos & ſalutaſſet, exijt ut in Macedoniam proficiſceretur. cumq; eas partes pertranſiſſet, eosq; multo ſermõe fuiſſet adhortatus, in Græciam uenit. cumq; ibi tres menſes mãſiſſet, inſidijs ipſi a Iudæis factis nauigaturo ĩ Syriã, conſilium initum eſt reuertendi per Macedoniam: conſequutusq; ipſum eſt uſque in Aſiam Sopater Berrhoœenſis, & Ariſtarchus & Secundus ex Theſſalonicenſibus, & Caius Derbæus, & Timotheus, Aſiani autem Tychicus & Trophimus. Hi progreßi in Troade nos expectarunt. nos autem poſt dies Azymorum a Philippis abnauigauimus, & ad ipſos in Troadẽ diebus quinq; peruenimus. ubi morati ſeptẽ dies fuimus. Vna autem ſabbatorum cum congregati ad frangendum panem eſſent diſcipuli, diſſerebat ipſis Paulus diſceſſurus in craſtinum, & uſq; ad mediam noctem ſermonem produxit. erant autem faces multæ in cœnaculo ubi erant congregati. Iuuenis autem quidam Eutychus nomine in feneſtra ſedens cum profundo ſomno opprimeretur, diſſerente Paulo magis oppreſſus deorſum e tertia contignatione decidit: et ſublatus eſt mortuus. cum autem deſcendiſſet Paulus incubuit ſuper eum, & complexus dixit: ne trepidetis: anima enim eius in ipſo eſt. Cumq; ſurrexiſſet, & fregiſſet panem, & guſtaſſet, multumq; alloquutus uſque ad lucem, ita egreſſus eſt. duxerunt autem puerum uiuentem, & conſolati ſunt non mediocriter. Nos autem progreßi

ad nauigium ſoluimus in Aſſum inde aſſumpturi Paulum: ſic enim conſtituerat, ipſe per terram iter facturus. Vbi uero in Aſſum nobis occurrit, aſſumpto ipſo uenimus Mitylenem. atq; inde nauigãtes ſequenti die contra Chium deuenimus, et altero die Samum appulimus. & cum manſiſſemus Trogillij ſequenti die uenimus Miletum. Decreuerat enim Paulus Epheſum præternauigare, ne ſibi eueniret ut moram trahere in Aſia cogeretur. feſtinabat enim ut ſi fieri ipſi poſſet, ad diem pentecoſtes Hieroſolymis adeſſet.

Aliorum qui comitabantur Paulum, patrias etiam vnde erant, exponit, quo notiores inde eos faciat. Timotheum vero ſolo nomine contentus appellauit, tum quia ipſe ex moribus & virtute ſatis erat notus: tum ꝙ ſuperius patriæ eius mẽtionem fecerat, vbi inquit: Deuenit autem Derben & Lyſtram: & ecce diſcipulus quidam erat illic Timotheus nomine. Sed ſi Derbęus hic gẽtile nomen eſt & non proprium, nunc quoqꝫ patriæ eius fortaſſe mentionem fecit. Sup.16.

A Mileto autem cum miſiſſet Epheſum preſbyteros eccleſiæ accerſiuit. ubi autem acceſſerunt, ipſis dixit: Vos ſcitis a primo die ex quo ingreſſus in Aſiam ſum, quo modo uobiſcum omne tempus uerſatus ſim Domino ſeruiens cum omni humilitate, & multis lacrymis, et tentationibus quæ mihi in inſidijs Iudæorum cõtingebant: quo modo nihil ex utilibus ſuppreſſerim, quin annunciarim uobis, & docuerim uos pu-

blicè, & per ſingulas domos, teſtificans & Iudæis & Græcis pœnitentiam in Deum, & fidem in Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum.

Quoniam pleroſque noui teſtamenti & epiſcopos presbyteros, et presbyteros epiſcopos nominandi latet cõſuetudo: tum ex hoc loco, tũ ex epiſtola ad Titum, nec non ad Philippenſes, & ex priore ad Timotheum animaduerti id maxime poteſt. Hinc ſanè, propterea ꝙ cum dicat, a Mileto cum miſiſſet Epheſum presbyteros eccleſię accerſiuit, & non, epiſcopos: poſtea ſubiũgit, in quo vos ſpiritus ſanctus ad paſcendam eccleſiam epiſcopos cõſtituit. Ex epiſtola vero ad Titum hoc percipimus, cum inquit, conſtitues per
Ti.1.b
ſingulas vrbes epiſcopos, quemadmodum ego tibi ordinaui. Ex epiſtola ad Philippenſes, qui
Phil.1.a
ſunt Philippis cum epiſcopis & diaconis. Exiſtimo autem ex priore quoque ad Timotheum idẽ colligi optime poſſe. ſiquis enim, inquit, epiſcopatum appetit, bonũ opus cupit. oportet igitur
1.Tim.3.a
epiſcopum irreprehenſibilem eſſe. et paulo poſt: vidua deligatur non minor natu ꝙ̃ ſexagenaria.
1.Tim.5.b
Regula.n.hic ẽ eccleſię, quę qualis eſſe is dbeat, præſcribit. Cum vero, inquit, cum omni humilitate &c. doctrinæ modum oſtendit, in qua ſine vlla inuidia, ſine vlla detrectatione & tarditate, & cum affectu & miſericordia rem exequutus eſt. afficiebatur enim tam pro ijs qui peribant, ꝙ̃ pro ijs qui perdebant. & cum multę ſint humilitatis ſpecies, ipſe ĩ omni humilitate ſe geſiſſe ait, tam in verbis, ꝙ̃ in re: tã apud principes, ꝙ̃ apud

ſubditos. Cum vero ait, nihil ex vtilibus & ex ijs quæ ipſis conferebant, ſubticuiſſe, oſtẽdit nõnulla eſſe etiam quæ eos adhuc ſcire non oportebat. Nam ſicut occultare aliqua, inuidiæ: ita omnia manifeſtare, ſtultitiæ videtur. propterea addidit ex vtilibus ſe nihil non modo non tacuiſſe, verum etiam docuiſſe.

Et *nunc ecce ego uinctus, ſpiritu in* Hieruſalem *proficiſcor, quæ mihi ibi occurſura ſint, ignorans: niſi* ꝙ *ſpiritus ſanctus per ſingulas urbes teſtatur dicens, uincula me & afflictationes manere. ſed nullius rei habeo rationem, neq; animam meam habeo precioſam mihi ipſi, dummodo conſummem curſum meum cũ gaudio, & miniſterium, quod à* Domino Ieſu *accepi, ut teſtificer euangelium gratiæ* Dei. *Et nunc ecce ego noui non amplius faciem meam uos omnes eſſe uiſuros, inter quos tranſiui prædicans regnum* Dei.

Hic poſt (vinctus) ſubdiſtinguendum eſt, vt ſenſus ſit talis: Hieruſalem proficiſcor per ſpiritum ventura prænoſcens: proficiſcor autem vinctus. et deinde nequis vinculis & neceſſitate coactum eum ire opinaretur, vtque oſtendat ſe ſponte abire, ſubiungit: niſi ꝙ ſpiritus teſtatur, ꝑ ſingulas vrbes vincula me et afflictationes manere.

Quocirca teſtor uobis in hodierno die, mundum me eſſe à ſanguine omnium. non enim ſubticui uobis, quin omne conſilium Dei *annunciarim.*

Mundus ſum, inquit, a ſanguine omnium, ſi

dormitantes ab interfectore animarum fueritis occiſi. qđ magiſtri enim erat munus, exequutus ſum, dum conſilium Dei vobis annunciarim. ſicut igitur ſi non dixiſſet, ſanguinis, id eſt, cædis ipſorum reus eſſet: ſic ipſos quoque oſtendit ꝓprÿ ſanguinis reos futuros, ſi quæ didicerunt, nõ fecerint. atque ita in terrorem inducit.

Attendite igitur uobis ipſis & toti gregi, in quo ſpiritus ſanctus uos ad paſcendam eccleſiam Dei epiſcopos conſtituit, quam proprio ſanguine acquiſiuit. Ego hoc ſcio poſt diſceſſum meũ lupos rapaces ingreſſuros eſſe ad uos, qui non parcent gregi: & ex uobis ipſis ſurrecturos eſſe uiros qui loquentur peruerſa, ut diſcipulos poſt ſe auellant. Propterea uigilate memoria tenentes me per triennium nocte & die non ceſſaſſe cum lacrymis unumquemq; ueſtrum monere. et in præſentia fratres commẽdo uos Deo, & uerbo gratiæ eius, qđ ſuperædificare, & dare uobis hæreditatẽ inter ſanctificatos omnes poteſt.

Duo mãdat vt faciant magiſtri: quippe cum neque efficere tantum vt aliÿ recte agãt, vtile ſit: neque ſui tantum curam habere neglectis cæteris, conueniat. qui enim ita facit, ſui amator eſt, ac vituperatur. Aduertendum autem quos ſuperius p̃sbyteros vocauerat, eos hic epiſcopos appellaſſe, vel ab ἐπισκοπεῖν qđ eſt inſpicere & explorare, ꝓpterea ꝙ videlicet neceſſe eſt, vt p̃sbyteri eccleſiæ rationalem gregem inſpiciant et explorẽt, nũquis ægrotet, nũquis eſuriat, aut ſitiat

in fide: nunquis item reprehenſione & conuerſio ne indigeat: vel etiam epiſcopos hic vocat eos, qui epiſcopi re vera ſunt.

Argentum & aurum aut indumentum nullius appetiui. ſed ipſi ſcitis neceßitatibus meis et eorum qui mecum erant, has manus miniſtraſſe. Omnia exemplo oſtendi uobis, ita laborando oportere infirmis auxiliari: meminiſſeq; uerborum Domini Ieſu, quod ipſe dixerit: beatum eſt dare magis, quàm accipere. Et cũ hæc dixiſſet, poſitis genibus ſuis cum omnibus ipſis preces effudit. Magnus autem fletus omnium factus eſt. & iniecti ad collum Pauli deoſculabantur ipſum, dolentes maxime ob id qđ dixerat, ipſos non amplius faciẽ eius eſſe inſpecturos: & deducebant eum ad nauigiũ. 1.Cor.4.b 1.Theſ.2.b 2.Theſ.3.b

Radicem malorum, id eſt, auaritiam penitus tollit. non enim, inquit, non accepi, ſed, ne appetiui quidem. Deinde oſtendit veram eleemoſynã indigentibus ex proprijs laboribus fieri debere: quippe cum ex alienis dare honeſtum non ſit: atq; ad confirmationem huius dictum Domini adducit: qđ tamen nunc in ſcriptura non inuenitur. Quanquam fortaſſe vel id ſine ſcriptura tradiderunt Apoſtoli: vel ſicut colligere quiſpiã poſſet, per alia verba idem tamen ſignificantia dictum fuit. Non autem dicit malum eſſe accipere & diſtribuere, ſed melius non accipere: quippe cum affectum id erga infirmos præ ſe ferat. Primus igitur gradus eſt, ſua ipſius proijcere: Secundus, ſibi ipſi ſuppeditare: Tertius, etiam alijs: Quar

tus,cum quis prædicat ita vt accipiēdi poteſtatem habeat, non accipere. is enim inopibus ac nihil poſſidentibus longe melior eſt.

De nauigatione Pauli e Mileto in Cæſaream vſq; Palæſtinæ: vbi Agabus Paulo comprehenſionem in Hieruſalem prophetat: de profectione Pauli in Hieruſalem, vbi ab Iacobo monetur, vt purificetur: de tumultu concitato a Iudæis in Hieruſalem,& comprehenſione Pauli.
Cap. XXI.

VBI autem effectum eſt, ut abſtracti ab ipſis ſolueremus, recto curſu uſi Coum uenimus, & ſequenti die Rhodum, inde Patara. Cumque inueniſſemus nauigium qđ trasfretabat in Phœniciam, id inſcendentes ſoluimus. Cumq; apparuiſſet nobis Cyprus, ea ad ſiniſtrā relicta in Syriā nauigauimus, ī Tyrūq; apulimus. illuc.n. nauis merces erat exoneratura.

Quod inquit, huiuſmodi eſt: cum non inueniſſemus nauigium qđ in Cæſaream iret, ſed in Phœnicem, id aſcendimus. et cum nauigaremus, Cyprum omiſimus et Syriam. nam cum inquit, (ea ad ſiniſtram relicta) non temere dictum eſt: ſed vt ſignificet ne ꝑpe quidem Syriam eos ire ſtuduiſſe. Venerunt igitur in Lyciam & omiſſa Cypro in Tyrum appulerunt, vbi nauigium onus exponebat.

Inuentis autem diſcipulis, illic dies ſeptem ſumus commorati. qui Paulo per ſpiritum dicebant, ne in Hieruſalem aſcenderet.

Non inquit per ſpiritum eos Paulo cōſuluiſ-

ſe, ſed cum per ſpiritum cognouiſſent. non enim ipſi pericula prædicebant, ſed ne Hieroſolyma adiret, ſaluti eius conſulentes monebant.

Quando uero effectum eſt, ut perfecerimus dies, egreßi ibamus omnibus nos deducentibus cum mulieribus et filijs uſque extra urbem. et poſitis genibus in littore orauimus: & mutua ſalutatione facta nauigium inſcendimus: & illi ad propria redierunt. Nos uero abſoluta nauigatione a Tyro in Ptolemaidem deuenimus: & ſalutatis fratribus uno die apud ipſos manſimus. ſequenti autem qui cum Paulo erant, Cæſaream uenerunt: & ingreßi in domum Philippi euangeliſtæ qui erat unus ex ſeptem, apud ipſum mãſimus.

nota σταδι μοδuς.

Perfecerimus dies, id eſt, abſoluerimus, & expleuerimus: poſteaq; enim conſtitutos dies expleuimus, id eſt, poſt azyma, in Ptolemaidē venimus.

Huic erant filiæ uirgines quatuor quæ prophetabant. cumq; nos plures dies ibi commoraremur, aduenit quidam a Iudæa propheta nomine Agabus: qui cũ ad nos acceßiſſet, cĩgulo Pauli ſumpto, ligatisq; eo ſibi manibus & pedibus, dixit: hæc ſpiritus ſanctus dicit: uirum cuius eſt hoc cingulum, Iudæi in Hieruſalem ita ligabunt, & in manus gentium tradent. Quæ cum audiuiſſemus, hortabamur & nos, & qui loci illius erant, ne in Hieruſalem aſcenderet. Reſponditq; Paulus, quid facitis flentes, & cor meum affligentes? Ego enim non ſolum uinciri, uerum etiam mori in Hieru-

ſalem pro nomine Domini Ieſu promptus ſum. cumq; ipſe non obtemperaret, quieuimus dicentes: uoluntas Domini fiat.

Virginitas

Aduertendum, Philippum qui erat diaconus, filias habuiſſe. Vt ei etiã qui nuptias fuiſſet expertus, fungi miniſterio diaconi tunc licuiſſe videatur. Aduerte etiam filias has eius prophetantes virgines fuiſſe: & quia virginitatem ob religionem maxime ſeruarũt, dignas prophetia habitas fuiſſe. perſpicuum enim eſt, virginitatem ipſas quoq; præcipuo ſtudio excoluiſſe. nam ſi id non eſſet, ſcriptor virgines eas fuiſſe, ſibi non eſſe addendum cenſuiſſet.

Poſt dies autem hos ſumptis ſarcinis in Hieruſalẽ aſcendebamus. ſimulque nobiſcum uenerunt etiam ex diſcipulis e Cæſarea adducentes ſecum Mnaſonem quendam Cyprium ueterem diſcipulum, apud quem hoſpitati fueramus. Cum uero in Hieroſolyma ueniſſemus, libenter fratres nos admiſerunt. Sequenti autem die Paulus nobiſcum ad Iacobum eſt ingreſſus: omneſque acceſſerunt preſbyteri: quibus ille ſalutatis ſigillatim cuncta expoſuit, quæ per miniſterium eius Deus inter gentes fecerat, quæ cum illi audiuiſſent, Dominum glorificarunt: dixeruntque ipſi. Vides frater quot milia Iudæorum ſunt qui crediderunt? & omnes æmulatores legis ſunt. inſtructi autem de te ſunt, q; defectionem a Moyſe omnes qui inter gentes ſunt, Iudæos doceas, ne filios circuncidant ſuos, ne ue

in conſuetudinibus ambulent. Quid igitur eſt? conuenire multitudinē,prſus neceſſe eſt.te.n.ueniſſe audiēt.

Sūptis ſarcinis quod Græce dr̄ ἐπισκευασάμενοι id eſt,viatico & rebus ad iter neceſſarijs inſtructi. Cum vero inquiunt.(Vides frater,&c.) qui cum Iacobo erant,conſulunt, non præcipiunt,et mandant: vnde etiam ipſi perſuadent. Conceſſio enim hæc & conſenſio, qua Paulus in purificatione hac ad multorum infirmitatem ſeſe accommodat,ac demittit,diſpenſationis eſt,non inſtitutionis: vnde non eſt prædicationis abrogatio, ſed diſpenſatio. Qui enim Hieroſolymis crediderant Iudæi,adhuc legis conſuetudines ſeruandas ſibi eſſe exiſtimabant.

pauli purificatio

Hoc igitur facito,quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor,qui in ſe uotum habent. his aſſumptus purificeris cum ipſis,et expende in ipſos, ut radant caput, & cognoſcant omnes nihil eſſe ex ijs quæ de te audiuerunt,ſed te etiam ambulare ſeruantem legem. De gē*tibus uero quæ crediderunt,nos ſcripſimus, iudicantes,ut nihil tale ipſi obſeruent, niſi qđ idolis imolatū fuerit,& ſanguinem,& fornicationem caueant. Tūc Paulus aſſumptis uiris ſequenti die cum ipſis purificatus in templum ingreſſus eſt expletionem dierum purificationis annuncians, quoad pro unoquoq; ipſorum offerretur oblatio. Cum uero ſeptem dies complerentur, Iudæi qui ex Aſia erant, intuiti ipſum in templo totam turbam confuderunt, manuſque in ipſos iniece*

runt, clamantes. Viri Iſraelitæ opem ferte: Hic eſt homo ille qui contra populum & legem et locum hunc ubique omnes docet: & præterea Græcos etiam in tẽplum introduxit, & ſanctum locum hunc communicauit. Viderant enim Trophimum Epheſium in urbe cũ ipſo, quem in templum Paulum introduxiſſe exiſtimabant. Commotaque eſt tota ciuitas, & concurſus populi factus eſt: & apprehenſum Paulum extra templum trahebant. & ſtatim clauſæ ianuæ ſunt. cum uero quærerent eum interficere, rumor ad tribunum cohortis uenit, totam conturbatam eſſe Hieruſalem: qui confeſtim aſſumptis militibus & centurionibus ad ipſos concurrit: at illi uiſo tribuno & militibus, uerberare Paulum deſtitere. Cũ uero appropinquaſſet tribunus, ipſum apprehendit, iuſsitque uinciri duabus catenis, & interrogabat quiſnam eſſet, & quid feciſſet: alij autem aliud quid clamabant in turba. unde cum ob tumultum certum cognoſcere non poſſet, deduci in caſtra ipſum iuſsit.

Conſulunt, vt re non verbis defenſionem ſui faciat ſe cum ipſis purificando. Tu, inquiunt, in ipſos expẽde, id eſt, ſacrificia q̃ ſecũdũ legẽ ꝓ ipſis offerri cõſueuerũt, tu exhibeas, vt ſuſpicionem omnem tollas, & te non modo non docere quæ ſint præter legem, verum etiam quæ à lege iubentur, ſeruare oſtendas. Ne autem poſſet dicere, at ſi gentes hoc reſciuerint, ſcandalum patientur, atq; offendentur, ſubiungunt. (De gentibus

vero

vero quæ crediderunt)id eſt,quantum ad gentes quæ crediderunt ſpectat, nos ſcripſimus ne tale quicpiam ſeruent. Quemadmodum igitur nos licet Iudæis prædicemus, gentibus ita mandauimus:ſic tu etiam q̃uis gentibus prædices, nobis conſentias.conſenſio enim hæc eſt,et ad aliorum infirmitatem deſcenſio:nihil ſuſpiceris. vt Hieroſolymis præterea hoc fiat,tolerabile eſt. Hic igit̃ hoc facito,vt illud alibi facere tibi poſtea liceat. Atq; ita paruit ipſis Paulus, & raſus eſt, & iudaica omnia abſoluit.

Cum uero ueniſſet ad gradus, contigit ut à militibus ob uim turbæ geſtaretur. Sequebatur enim multitudo populi,clamans: tolle ipſum.

Mos Iudæis eſt, vt hac voce contra iuſtos vtantur, quemadmodum etiam cõtra Dominũ fecerunt,vt clament ſcilicet, tolle ipſum, id eſt, aufer e numero viuentium ipſum. Alij vero hoc alio modo intelligendum cenſent,vt cum dicunt (tolle)illud ſignificetur, qđ apud nos Romana conſuetudine dicitur: in ſignis ipſum inijce, ac præfige. Ioan.19.c

Cumque iã in caſtra eſſet introducendus Paulus, tribuno dicit:licet ne mihi loqui ad te? Ille uero, inquit, Græce noſti? Nõne tu es Aegyptius ille, qui ante hos dies euertiſti, atque in deſertum quatuor milia uirorum ſicariorum eduxiſti?

Hic Aegyptius homo quidam erat ſeditioſus, & impoſtor,& præſtigiator: quem diabolus vt

mira inter Iudæos prodigia faceret, ea de cauſa excitauerat, vt Paulus quoꝙ eiſdem quibus ille criminibus obnoxius eſſe videretur. Quemadmodum etiam Chriſti temporibus Theudam & Iudam Galilæum. Cum vero dixiſſet tribunus (non ne tu es Aegyptius?) ſtatim ipſum Paulus ab hac ſuſpicione liberat, cū & gentē & religionem ſuam exponat. nam alibi quoꝙ ſe legitimū Chriſti diſcipulum vocat. Sicarij autē latrones dicuntur, qui incuruis gladijs acinacibus Perſarum magnitudine ſimilibus uti conſueuerunt, qui ſicæ a Romanis nominantur: vnde qui his inſtructi latrocinantur, dicti ſicarij ſunt. Alij nomen ſectæ apud Iudæos eſſe hoc opinantur. tres enim præcipuæ apud Iudæos ſunt. Phariſęorū, Sadducęorū, et Eſſenorum. Hi ſanctiorem vitā traducebāt, cum ſe mutuo amore proſequerent, & eſſent continentes. vnde Eſſeni etiam. i. ſancti fuerūt appellati: quos Sicarios quoꝙ, id eſt æmulatores vocatos fuiſſe nonnulli aſſerunt.

Dixit autem Paulus: Ego homo ſum Iudæus Tarſenſis, non obſcuræ ciuitatis Ciliciæ ciuis. rogo autē te permitte mihi ad populū loqui. Cū uero ille permiſiſſet, Paulus ſtans in gradibus manu indixit ad populum. & magno ſilentio effecto Hebraica lingua loquutus eſt, dicens.

Quo modo inquit Paulus ſe eſſe Iudæū Tarſenſem, & paulo poſt ſe Romanum fatetur? cum nō in alio tempore, ſed eodem hæc vtraꝙ dicat, & apud eoſdem auditores? cumꝙ pręterea vbi

dixiſſet (hominem ne Romanum & incondẽna tũ licet vobis cędere?) & tribunus interrogaſſet, nunquid tu Romanus es? ſe eſſe Romanũ cõfirmarit, neq; id ſimpliciter, ſed ſe ẽt eſſe natũ Romanũ aſſeruerit? ita vt ex hoc maxime verũ eũ dixiſſe perſpicuum ſit. Nã ſi alio tẽpore ſe Tarſenſem, alio Romanum appellaſſet: aut apud alios auditores hoc, apud alios illud dixiſſet: poſſet aliquis probabiliter fortaſſe exiſtimare, eum ſe Romanum finxiſſe, quo apud præſentes Tarſenſis eſſe non agnoſceretur. Sed cum ſe Tarſenſem vocaſſet, niſi q̃ maxime veritatis ſibi ipſi fuiſſet conſcius, nunq̃ apud eoſdem ſe Romanũ appellare auſus fuiſſet: pręſertim cum eſſet verberandus. perſpicuum enim eſt, ſi mentitus fuiſſet, eum non ſolum ſe mentiendo verberibus liberaturum fuiſſe, verum etiam grauiorem pœnam ſibi redditurum. præterq̃ q̧ Iudæorum aduerſus ſe calumnias, quòd eſſet impoſtor, mendax, & præſtigiator comprobaſſet: quas maxime omnium refellere ac reprobare nitebatur. Adde q̧ niſi eum eſſe Romanum fuiſſet confirmatum, tribunus neq; verberare ipſum deſtitiſſet, neq; inſidijs appetitum a Iudæis diligenter eripuiſſet, neq; de ipſo ad Felicem ſcripſiſſet, q̧ Romanus eſſet, ſeq; eum vtpote Romanum hominem a Iudæorum inſidijs eripuiſſe. Iudæi pręterea qui falſa etiã aduerſus ipſum crimina confingebant, nunq̃ ſi fuiſſet mentitus ſe Romanũ appellando, occaſionem hanc prætérijſſent: ſed ex hoc ipſo mẽdacio calumniandi locum nacti, niſi fuiſſent de reliquis etiam verum dixiſſe. Sed

Supra. 16
Infra. 22

Solutio. quo pacto fieri poteſt, vt & Tarſenſis & Romanus fuerit? Audi Philippenſes quando Paulum & Silam in forum ad magiſtratus traxerunt, poſteaq; Pythonem ſpiritum e puella eiecerant, q̇d inqniunt: hi homines ciuitatem noſtram conturbant, Iudæi cum ſint, & annunciant conſuetudines, quas nobis cum ſimus Romani, neq; admittere licet, neq; facere. Vides Philippenſes ſe Romanos appellare? Ita igitur nihil vetat, quo minus Paulus & Tarſenſis fuerit, et Romanus. Nã quia præclarum videbatur cum quis Romanus vocabatur, et præſtantius quid quantum ad gloriam attinet, cõſequutus eſſe exiſtimabatur: multi & publice per ſingulas ciuitates, & priuatim per ſingulos viros dabant operam, vt hanc ſibi appellationem compararent. Atq; ita efficiebãt, vt a patria quidem vnuſquiſq; quæ ipſum protulerat, nuncuparetur, quo vnde eſſet natus, ſignificaret: Romanus vero vocaretur, vt nomine eo dignitatem præ ſe ferret. Sic igitur & Paulus cum ipſum ignominia & verberibus erant affecturi, nomen hoc prętẽdit, quo ipſos terrefaciat, & a facinore huiuſmodi cohibeat. Cæterum inquiunt, vt hæc concedamus, qui fieri poteſt, vt

Supra.16

aliud dubium & Tarſi genitus ſit Paulus, & Romę? Nam vt Tarſi fuerit natus, & vocetur Romanus huiuſmodi nomine honoris & dignitatis cauſa ſibi acquiſito, eſſe poſſe demonſtratum eſt: natus vero eſſe & Tarſi et Romę quo pacto poteſt? Sed vbi inquit Paulus ſe Romæ eſſe natum? Ibidem ſane, inquiunt. nam cum tribunus dicat, multa ſumma ciuilitatem hanc mihi comparaui: Pau-

Infr.22

lus ait, ego vero & natus ſum. Sed quid ad rem hoc? non enim dixit, Romæ natus ſum: ſed cum tribunus, multa ſumma pecuniarum hanc ciuilitatem mihi comparaui, nō Romam, ſed Romanā ciuilitatem: ſubiungit ipſe, ego et natus ſum, non Romæ ſane, necp enim id dixerat tribunus, ſed in Romana ciuilitate, Romanoque honore, quem tribunus ſe dicebat comparaſſe. At uero inſtāt iſti: quo pacto natus in Romana ciuilitate eſt, ſi Romæ natus non eſt? Hac videlicet ratione, ꝙ cum pater eius honorem hūc adeptus fuiſſet, eoq́ eſſet nobilis et clarus effectus, Paulus in ea patris ciuilitate & honore eſt natus. Inquit igitur, Ego autem & natus ſum, id eſt, tu dignitatem hanc recentem habes, quippe cum eam tibi ipſe acqſiueris: ego in paterno honore ac gloria natus ſum. reſpōſio.

De oratione Pauli ad Iudæos, vbi de vocatione ſui & viſione agit, qua admonitus a Deo eſt, vt Hieroſolyma proficiſceretur: ob quod cum cędendus eſſet, ſe ciuem eſſe Romanum dicens liberatus eſt. Cap. XXII.

VIri fratres, & patres defenſionē meam apud uos audite. Cum uero audiuiſſent eum Hebræa lingua ad ipſos loqui, maius ſilentium præſtiterunt. Et inquit: Ego ſum uir Iudæus Tarſi Ciliciæ natus, in hac uero ciuitate ad pedes Gamalielis educatus, eruditus iuxta exactam rationem patriæ legis, æmulator Dei, non ſecus atq; omnes uos eſtis hodie: qui uiam hanc uſque ad mortem perſequutus ſum, cum ligarem, & in cuſtodiam traderem uiros & Sup.8.a

mulieres: ut & pontifex, & totum presbyterium mi-
Sup. 9. a hi teſtificatur: à quibus & epiſtolis acceptis ad fratres
Damaſcum proficiſcebar, ut eos etiam qui illic erant,
uinctos in Hieruſalem ducerem, ut punirentur. Conti
git autem mihi dum iter facerem & appropinquarem
Damaſco, ut circa meridiem repente lux multa circũ
me circunfulſerit. cecidique in terram & audiui uo-
cem dicẽtem mihi: Saul Saul quid me perſequeris: ego
autem reſpondi, quis es Domine? & ad me dixit. Ego
ſum Ieſus Nazarenus, quem tu perſequeris. Qui au-
tem mecum erant, lumen quidem uiderunt, & paueſa-
cti ſunt, uocem tamen non audiuerunt eius qui ad me
loquebatur. Et dixi: quid faciam Domine? Dominus
autem ad me: ſurgens Damaſcum perge, & illic dice-
tur tibi de omnibus, quæ te facere conſtitutum eſt. cum
autem ex gloria luminis non uiderem, manu deductus
ab ijs qui mecum erant, Damaſcum perueni. Ananias
uero uir quidam pius, ſecũdum legem ab oĩbus qui il-
lic habitabant Iudæis teſtimonio comprobatus, cum
ad me ueniſſet, & aſtitiſſet, dixit mihi. Saul frater, re-
ſpice: & ego ea hora in ipſum reſpexi. & ipſe dixit:
Deus patrũ noſtrorum præparauit te, ut uoluntatem
eius cognoſcas & uideas iuſtum, & uocem ex ore
eius audias: quia eris teſtis ipſi apud omnes hoĩes eo-
rum quæ uidiſti & audiuiſti. et nunc quid cunctaris?
ſurge & baptizare, & inuocato nomine dñi peccata
tua ablue. Effectum eſt autem, ut cum reuerſus eſſem
in Hieruſalem, & in templo orarem, in exceſſum men

tis euaſerim, & uiderim ipſum dicentem mihi: feſtina & egredere celeriter ex Hieruſalem, propterea quòd teſtimoniũ tuum de me non admittent. Et ego dixi: Domine ipſi ſciunt, me eſſe eum qui credẽtes in te per ſynagogas in carcerẽ intrudebã, & cædebam: & qui qũ ſanguis Stephani teſtis tui effundebatur, aſtans, et conſentiens interfectioni eius, pallia eorũ qui ipſum interficiebãt, cuſtodiebã. & dixit ad me. Vade, quoniã ego procul te in gẽtes mittam. Audiebãt aũt ipſum uſq; ad hoc uerbum, et uocẽ ſuſtulerunt, dicẽtes. Tolle de terra huiuſmodi hominem: non enim eum uiuere conuenit. Clamantibus uero ipſis & proijcientibus pallia, & puluerem in aerem excitantibus, iuſsit eum tribunus in caſtra induci, ut flagellis examinaretur, quo cognoſceret, quam ob cauſam ita ipſi acclamaſſent. Vbi uero prætendit ipſum loris, ad aſtantem centurionem dixit Paulus, hominem ne Romanum, & incondemnatũ flagris cædere uobis licet? quod cum audiuiſſet centurio, accedens tribuno annunciauit, dicens: Vide, quid facturus ſis: homo enim hic Romanus eſt. cum uero tribunus acceſsiſſet, dixit ipſi: dic mihi, Romanus ne es tu? ipſe autem dixit: ſanè. reſponditque tribunus, ego multa ſumma ciuilitatem hanc comparaui. Paulus uero dixit, ego autem & natus ſum. Statim igitur ab eo receſſerunt, qui ipſum erat examinaturi, & tribunus quoque timuit, cum & eum eſſe Romanum nouiſſet, & ſe eum uinxiſſe conſideraret. Et poſtero die cum ſcire certum uellet, quid eſſet, cuius accu

ſaretur à Iudæis, ſoluit ipſum à uinculis, & pontifices & totum concilium ipſorũ uenire ad ſe iußit, & cum Paulum produxiſſet, apud ipſos ſtatuit.

Non mentitus eſt Paulus cum vocarit ſe Romanum, licet quemadmodum ipſe paulo ante dixit, Iudæus eſſet. Tempore enim Adriani contigit, vt omnes Romani efficerentur. Magnę enim curę erant aliis ĳ qui tũc digni habiti fuerant, vt Romani appellarentur. Hoc autem inquit, ne flagris cęſus contemnatur. nam ſi flagellaſſent, rem vlterius etiam progredi permiſiſſent, ipſumque forſitan interfeciſſent. tũc autẽ ſi non ob aliud, ob id ſaltem non ſolum non ceciderunt, verum etiam abſoluerunt. Significat autem Paulus patrem ſuum Romanum fuiſſe. Cum enim anteq̃ genitus fuiſſet Paulus, in ditionem Romanorũ redacta eſſet Cilicia, neceſſe fuit, vt ipſe etiam qui ſub ipſis erat, Romanus eſſet. Tunc autem iuxta prophetiam in Hieruſalem eſt vinctus.
Sup. 21. c Quid igitur poſtea fit? ſolutum ipſum tribunus ad Iudæos producit. non enim mentitus fuerat, cum ſe eſſe Romanum diceret. timuit enim, inquit, tribunus, vbi eum Romanum eſſe, id eſt ex honorifico & nobili genere eſſe cognouit.

De loquutione Pauli in concilio Iudæorum: de quadraginta virorum coniuratione, vt ipſum occiderent: & de indicatione eius ad Lyſiam: de tranſmiſſione Pauli ad Felicem præſidem in Cæſaream.
Cap. XXIII.

Cvm intente autem in concilium ipſorum inſpiceret, dixit: Viri fratres, ego omni conſcientia bona uſq; ad hunc diem ante Deum conuerſatus

ſum. Pontifex uero Ananias aſtantibus mandauit, ut os ipſi percuterent, tunc Paulus ad ipſum dixit: uerberaturus te eſt Deus paries dealbate: & tu ſedes iudicās me ſecundū legē, et ꝑter legē uerberari me iubes? q aſtabāt aūt, dixerūt, pōtifici Dei cōuinciaris?

Dignum inquiſitione eſt, quo modo cum ipſe alibi dicat: conuicijs affecti benedicimus, maledicti bene precamur: hic contrarium facit, & non conuiciatur tantum, verum etiam execratur. Dicimus verba hæc liberam loquutionem, & fiduciam magis, q̄ iram præ ſe ferre. non enim uolebat tribuno contemnendus videri. nam cum ipſe flagris cędere eum abſtinuerit, ſi poſtea ita ignobiliter a Iudęorū ſeruis verberari ſe permiſiſſet Paulus, audacior contra ipſum fuiſſet effectus. Hoc autem non ad ſeruum refert, vt nōnulli putant, ſed ad eum ipſum qui imperauerat. vnde ſtatim ſe excuſat, cum inquit. 1.Cor.4.c

Non noueram fratres eum eſſe pontificem, ſcriptū enim eſt, principi populi tui ne maledixeris. Exo.22.d

Cum enim ſciret iram etiam iuſtam obuelandam, & indignationem iuſtam obtegēdam eſſe, quaſi eum pœnituerit, dicit: non noueram eum eſſe pontificem, q̄uis ſciret. dixerat enim prius, & tu ſedes iudicans me ſecundum legem &c. cæterum ſimulat ignorationem, quę tamen non lædit, ſed ædificat. poſſumus enim interdum ita ſimulatione ex diſpēſatione vti, vt maiorem vim q̄ libera & vera loquutio habeat. ſicut enim ſępe libera & vera loquutio importune adhibi-

ta veritatem offendit, ita opportuna ex diſpenſa
tione ſimulatio propoſitum finem aſſequitur.
Aliqui ſunt tamen qui dicant, ignoraſſe tūc Pau
lū, quippe qui multo poſt tēpore illuc rediiſſet,
& diu cum Iudæis non fuiſſet verſatus, eumque
inter multos alios commixtum videret. cū enim
multi eſſent & diuerſi circum circa, facile fiebat,
vt pontifex non agnoſceretur. Vnde quaſi vera
accuſatio ſit, ſe excuſat, & ſubiungit, principi
populi tui ne male dixeris.

*Cum uero noſſet Paulus unam partem eſſe Saddu-
cæorum, alteram Phariſæorū, clamauit in cōcilio. Vi*
Philip.3.b *ri fratres, ego Phariſæus ſum filius Phariſæi: de ſpe et
reſurrectione mortuorū ego iudicor. Cum autem ipſe
hoc dixiſſet, Phariſæorum, & Sadducæorum facta ſe-
ditio eſt: & diuiſa eſt multitudo.*

Rurſus hnminum in morem loquitur, & non
vbique gratiam aſſequitur. Volebat enim multi
tudinem quæ contra ſe male conſentiebat, ſcinde
re & in diſſenſionem inducere. Ac neque hic q-
dem quicquā mentitur: Phariſæus enim a maio-
ribus re vera erat.

Matt.22.e *Sadducæi enim non eſſe reſurrectionem dicunt, ne
que angelum, neq; ſpiritum. Phariſæi autem utraq; cō
fitentur. Factus autem clamor magnus eſt, & cum ſur
rexiſſent ſcribæ e factione Phariſæorū, decertabant di
centes: nihil mali in homine hoc inuenimus.*

Saducei Sadducæi cum tardi quidam & craſſa miner-
ua homines eſſent, fortaſſe neque Deum eſſe in-

telligebant. vnde neque credere eſſe reſurrectionem volebant. Phariſæi autem vtraque concedebant. Sed cum tria dixerit, quo modo (vtraque) ſubiungit? quia videlicet ſpiritum & angelum in vnũ reducit. Dicere etiam poſſumus (vtraq;) hic poſuiſſe non de duobus, ſicut proprie ſignificat, ſed de tribus, improprie. non enim ſimpliciũ & illiteratorum piſcatorum ſcripta ad exactam & exquiſitam loquutionis proprietatem redigẽda ſunt.

Quòd ſi ſpiritus loquutus ipſi eſt, aut angelus, ne pugnemus aduerſus Deũ. Cũq; magna ſeditio eſſet facta, ueritus tribunus ne ab ipſis Paulus diſcerperetur, deſcendere exercitũ iußit, & e medio illorum ipſum rapere, & ducere in caſtra. Sequenti uero nocte aßiſtens ei Dominus dixit: bono ſis animo Paule. Sicut enim teſtatus es de me in Hieruſalem, ita te etiam Romæ teſtificari oportet.

Nonnulla exemplaria non habent (ne pugnemus aduerſus Deum) ſed tantũ, (ꝙ ſi ſpiritus loquutus ipſi ẽ, aut angelus.) quod ſi admittimus, duobus modis intelligi poterit. vel enim deerit verbum aliquod ad integrũ ſenſum, hoc pacto: ꝙ ſi ſpiritus loquutus ipſi eſt, aut angelus, incertum eſt. vel tanq̃ ex Phariſæis verbum eſt ſubintelligendum in hunc modum: ꝙ ſi ſpiritus loquutus ipſi eſt, aut angelus, id eſt, ꝙ ſi hic de reſurrectione loquitur, eum vel a ſpiritu ſancto, vel ab angelo inſtructũ id facere perſpicuũ eſt.

Orto autem die cum ſe quidam Iudæi collegiſſent, deuouerunt ſe ipſos, dicentes ſe neq; comeſturos, neq; bibituros eſſe, quoad Paulum interficerent. erant autem plures quàm quadraginta, qui hanc coniurationē fecerant. ij cum ad pontifices & presbyteros acceßiſſent, dixerunt: deuotione deuouimus nos nihil guſtaturos, quousq; Paulum occiderimus. Nunc igitur uos indicate tribuno & concilio, ut cras ipſum ad nos producat, quaſi de ipſo diligentius rem ſimus diſquiſituri: nos autem ante quàm appropinquarit, interficere ipſum parati ſumus. Auditis uero filius ſororis Pauli inſidijs acceßit, ī caſtraq; īgreſſus annūciauit Paulo. cū aūt Paulus unū ex cēturionibus aduocaſſet, dixit: iuuenē hūc ad tribunū deduc. habet enim quiddā, quod ipſi annunciet. at ille eum ſecum aſſumptum ad tribunum adduxit. et ait: uinctus Paulus cum me aduocaſſet, rogauit, ut hunc iuuenem ad te adducerem habentē quicpiam dicere. apprehenſa autem manu eius tribunus ſeceßit ſeparatim, & interrogauit: quid eſt quod annunciare mihi habes? at ille dixit: Iudæi compoſuerunt rogare te, ut cras in concilium Paulum producas, quaſi exactius de ipſo ſint inquiſituri. tu igitur ipſis ne credideris. inſidiātur enim ei ex ipſis uiri plures quadraginta, qui ſe ipſos deuouerunt, neq; comeſturos, neq; bibituros, quoad ipſum interfecerint: et nūc parati ſunt tuam promißionem expectantes. Tribunus uero adoleſcentem dimiſit, præcipiens ne cuipiam euulgaret, quòd ea ipſi indicaſſet. aduocatiſq; duobus

quibuſdam ex centurionibus, dixit: parate milites ducentos, ut Cæſaream uſq; proficiſcantur, & equites ſeptuaginta, & lancearios ducentos à tertia hora noctis, iumentaq; iuſsit produci, ut impoſitum Paulum ad Felicem præſidē incolumem deducerent, ſcripta ad eum epiſtola quæ formam hanc continebat. Claudius Lyſias præſtantiſsimo præſidi Felici ſalutem. Virum hunc quem comprehenderant Iudæi, & erant interfecturi, ſuperueniens cum exercitu eripui, ubi Romanum eum eſſe cognoui. Cum uellem autem cauſam ſcire, cur ipſum accuſabant, produxi eum in concilium ipſorum: atq; eum de quæſtionibus legis ipſorum accuſari, nullū tamē aut morte aut uinculis dignum crimē habere, deprehēdi. cū uero indicatæ mihi eſſēt inſidiæ, quæ à Iudæis uiro huic ſtruebantur: extēplo ad te eū miſi præcipiens accuſatoribus, ut quæ aduerſus ipſum habent, apud te dicant. Vale. Milites igitur iuxta id quod mandatum ipſis fuerat, aſſumptum Paulum per noctem Antipatridem duxerūt: ac poſtero die permittentes ut equites cum ipſo irent, in caſtra redierunt. Illi autem ingreſsi Cæſaream, & reddita epiſtola præſidi Paulū quoque ante ipſum ſtatuerunt. Cūq; eam legiſſet præſes, interrogaſſetq; è qua prouincia eſſet, audiſſetq; è Cilicia, audiam te inquit, quando accuſatores etiam tui acceſſerint. iuſsitq; ut in Herodis prætorio cuſtodiretur.

Deuouerūt ſe ipſos, quod ē ἀνεθεμάτισαν, id ē, extra Dei fidem ſe eſſe vouerunt ac promiſerūt,

niſi ea quæ decreuiſſent, fuiſſent exequuti. ſiue igitur fruſtrati fuiſſent voto & promiſſione, ſicut fuerunt, deuoti erant futuri: ſiue contigiſſet ipſis, vt Paulum interficerent, exequerenturque id quod promiſerant, rurſus vtpote homicidæ deteſtabiles ac deuotos ſe erant reddituri: Deuſq; ipſos deuouiſſet, licet pontifices ſcelus hoc diſſimulaturi eſſent, ac defenſuri. Cũ autem duplex ſit deuotio, id eſt, ἀνάθεμα, vna quidem eius rei quæ omnibus aut multis imperceptibilis eſt, Deoque ſoli vouetur ac dicatur: altera quæ cum ab omni creatura, omnibuſque ſanctis poteſtatibus remota ſit, a Deoque aliena, ob honeſtatis expertem alienationem diabolo addicitur: ſecundæ huic iſti nunc ſeſe obſtrinxerunt. Hãc autem ſæpenumero non ἀνάθεμα, ſed κατάθεμα, id eſt, non addicationem, ſed dedicationem ad maiorẽ expreſſionem appellare conſueuimus. Re enim vera non addicatur. i. ſurſum effert, ſed dedicatur. i. deorſum defert, quod Diabolo ſubijcit, ſimulq; cum eo in condẽnationẽ deuoluit, ac ruit.

De accuſatione Tertulli aduerſus Paulum, & Pauli reſponſione apud Felicem præſidem.
Cap. XXIIII.

POST quinq; aũt dies deſcẽdit põtifex Ananias cũ pſbyteris, et Tertullo quodã oratore: qui ſtitere contra Paulum apud præſidem. citatoq; ipſo cœpit accuſare Tertullus, dicens: Cum multa pace fruamur per te, & multa proſpere genti huic per tuã prouidentiam eueniant, prorſus atq; ubiq; te admittimus præſtantiſſime Felix, cum omni gratiarum actione.

Ne autem diutius te impediam, rogo ut tua humanitate breuiter nos audias. Cum inuenerimus enim uirum hunc peſtem, & mouentem ſeditiones apud omnes Iudæos qui in orbe terrarũ ſunt, auctorẽq; factionis Nazaræorum, qui & templum profanare tentauit: ipſum comprehendimus & ſecũdũ legem noſtram uoluimus iudicare. ſed cum acceßiſſet Lyſias tribunus multa cum uiolentia ex manibus noſtris ipſum abduxit, iubens ut accuſatores eius ad te uenirent: à quo potes tu inquirens de omnibus his cognoſcere, quorum ipſum nos accuſamus. conſenſeruntq; Iudæi hæc ita ſe habere aſſerentes. Paulus autem reſpondit, cum innuiſſet ipſe præſes, ut diceret. Cum ex multis annis eſſe te iudicem genti huic ſciam, alacrius meam cauſam defendo, cum poßis tu cognoſcere, non plures eſſe dies quàm duodecim, ex quo aſcendi adoraturus in Hieruſalem: & neq; in templo inuenerint me cum aliquo colloquentem, aut concurſum turbæ facientem, neque in ſynagogis, neq; per urbem. neq; conuincere me poſſunt, quorum me accuſant. Confiteor autem tibi hoc, me ſuper uiam quam dicũt ſectam, ita patrio deo ſeruire credentem omnibus, quæ & in lege & in prophetis ſcripta ſunt: ſpem habentem in Deũ, quam etiã iſti ipſi expectant, fore ut reſurrectio iuſtorum, & iniuſtorum fiat. in hoc autem ego me exerceo ſine offendiculo conſcientiam ſemper apud Deum & hoĩes habere. Poſt annos aut plures acceßi eleemoſynas, & oblationes in gentem meam facturus, in quibus purifi

catum me in templo non cum turba, neque cum tumul tu inuenerunt. Nonnulli autem ex Aſia Iudæi quos par eſt apud te præſto eſſe & accuſare, ſi quid habuerint aduerſus me uel ipſi hi dicant, ſi quid inuenerint in me iniuſtitiæ cum ſtarem in concilio, niſi de una hac uoce, qua clamaui inter eos ſtans, de reſurrectione mortuorum ego iudicor hodie à uobis.

Cum Paulus poſt vocationem qua Apoſtolus Chriſti eſt effectus, ſe ſeruire & cultum exhibere patrio Deo Dicat, vnum & eundem eſſe & veteris et noui teſtamenti Deum oſtendit, quem prophetæ & lex annunciarunt, & ipſe prædicabat: cum credere ſe omnibus aſſerat, quæ in lege & prophetis ſcripta ſunt. tacite autem etiam hic Chriſtum introducit. ſed in ſermone de reſurrectione diutius immoratur, quem iſti ægre a principio ferebant. hac enim demonſtrata, facile de Chriſto erat inducturus, ꝙ reſurrexiſſet.

Cum uero hæc audiuiſſet Felix, ipſos diſtulit, cum exactius nouiſſet de hac uia, dicens: quādo Lyſias tribunus deſcenderit, ueſtram hanc cauſam dijudicabo. mandauitq; centurioni ut obſeruaretur Paulus, relaxationemq; haberet, & neminem ex familiaribus ipſius prohiberet miniſtrare ipſi, ad ipſumq; accedere. Poſt dies uero quoſdam cum acceßiſſet Felix cum Druſilla uxore ſua quæ erat Iudæa, accerſiuit Paulum: audiuitq; ab ipſo de fide in Chriſtum. cum autē ipſe diſſereret de iuſtitia, & continentia, & iudicio

futuro,

futuro, pauefactus Felix reſpondit: quantum ad præſens attinet, abi, occaſionem autẽ nactus te accerſam: ſimul ſperans fore ut pecuniæ ſibi darentur à Paulo, ut ipſum liberaret. unde etiam frequentius ipſum acceꝛſens cum eo colloquebatur. Biennio autem tranſacto Felix Porcium Feſtum ſucceſſorem habuit. Cũq; uellet gratiam conferre Iudæis Felix, Paulum uinctum reliquit.

Cum exactius nouiſſet de hac via.) Aduertendum hic, Felicem nouiſſe fidem, ex veteri teſtamento de Chriſto ſatis exquiſite inſtructum: nõ dimiſiſſe tamen Paulum in gratiam Iudæorum, & quia dona ſe accepturũ ſperabat, vt inferius oſtendit. Nouerat autem eo ꝙ vxorem quoque Iudæam habebat, a qua aſſidue hæc audiebat. illa vero præter legem coniuncta ipſi fuerat, ꝗppe cum eſſet Iudæa & ipſe Græcus. Vel fortaſſe erat quidem Iudæa illa, vbi tamẽ ei nupſit, Græca eſt effecta. vnde etiam ſuam ipſius fidem ipſi exponebat, inducens etiam virum ſuum, vt trãſgreſſor efficeretur.

De ſucceſſione Feſti in prouinciam, ad cuius Iudicium Paulus adductus ad Cæſarem appellat: de deductione eius ad Agrippam. Cap. XXV.

FESTVS igitur cũ in prouinciam perueniſſet poſt tres dies Hieroſolyma e Cæſarea aſcendit. præſtoq; ei fuerunt pontifex, & primarij ex Iudæis aduerſus Paulum. rogabantq; ipſum, petentes gratiam contra ipſum, ut accerſeret ipſum in Hieruſalẽ,

inſidias ſtruētes, ut interficerent ipſum in uia. At Fe*ſtus reſpondit, cuſtodiri* Paulum *Cæſareæ, ſe autem breui egreſſurum. qui igitur idonei inter uos ſunt, in quit, deſcendentes illuc, ſi quid eſt in uiro hoc, ipſum accuſent.* Moratusq; *inter ipſos diebus non amplius quàm octo, aut decem, Cæſaream deſcendit. & poſtero die pro tribunali ſedens adduci* Paulum *iuſsit. Cū ille acceſsiſſet, circunſteterunt* Iudæi *qui* Hieroſoly*mis deſcenderant, multas et graues criminationes contra* Paulum *intendentes, quas probare non ualebant; cum ipſe ſe defenderet, q neq; in legem* Iudæorum, *neque in templum, neq; in* Cæſarem *quicquā peccaſſet.* Feſtus *autem cum gratiam* Iudæis *uellet conferre, reſpondens* Paulo, *dixit.* Vis Hieroſolyma *aſcendere, atque ibi de his apud me iudicari?* Dixit *autem* Paulus *ad* Cæſaris *tribunal aſto, ubi me iudicari opus eſt.* Iudæos *nulla iniuria affeci, ut tu etiam melius noſti. nam ſi iniuſte ago, & dignum morte quicpiam feci, mori non recuſo. ſi uero nihil horum eſt, quorum me iſti accuſant, nemo me donare ipſis poteſt.* Cæſarem *appello.* Tunc Feſtus *ubi cum conſilio fuit collocutus, reſpondit:* Cæſarem *appellaſti, ad* Cæſarem *abibis.*

Ad Cæſaris tribunal aſto.) dixit Paulus cum effugere e Iudæorum manibus vellet: qđ perinde eſt ac ſi dicat, Romam volo abire ad regem, & ibi iudicari. Cæſar enim apud Romanos regem ſignificat, ita vt communi nomine omnes Romanorum reges appellentur Cæſares, licet pro-

pria nomina diuerſa ipſis ſint. Nā quando Chriſtus natus eſt, regnabat Cæſar Auguſtus: Tiberius Cæſar, quādo eſt paſſus. Beatus autem Paulus ſub Nerone Cæſare Romæ fuit interfectus.

paulus romæ interfectus:

Cum dies autem aliquot intercesſiſſent, Agrippa rex & Berenice Cæſaream deuenerunt Feſtum ſalutaturi. cumq; ibi dies plures commorarentur, Feſtus regi cauſam Pauli retulit, dicens: Vir quidam eſt relictus a Felice uinctus: de quo cum eſſem Hieroſolymis præſto mihi affuerant pontifices & preſbyteri Iudæorum, petentes contra ipſum damnationem. ad quos reſpondi, non eſſe morem Romanis, ut hominem aliquem in perniciē donēt, priuſquam qui accuſatur, in conſpectu accuſatores habeat, locumq; defenſionis de ijs quæ ei obijciūtur, acceperit. Cumq; ipſi huc conueniſſent, nulla dilatione facta ſequenti die ſedens pro tribunali, adduci uirum iuſſi. de quo conſtituti accuſatores nullam criminationem inferebant ex ijs, quas ego ſuſpicabar: ſed quæſtiones quaſdam de ſua ſuperſtitione habebant aduerſus eum, & de quodam Ieſu mortuo, quem uiuere Paulus aſſerebat.

Agrippa rex, vel loco regis Agrippa in prouincijs fungebatur, et propterea rex etiam appellabatur: vel fortaſſe cum Nero occidentalibus partibus imperaret, Romæq; eſſet, ipſe in orientalibus partibus rex erat.

Hæſitans autem ego de huiuſmodi quæſtione, dice

bam: proficiſci ne in Hieruſalem uellet, atq; ibi de his iudicari. cum uero Paulus appellaſſet, ut cuſtodiretur ad Auguſti cognitionem, ſeruari ipſum iuſſi, quo ad Cæſarem ipſum mittam. Agrippa autem ad Feſtũ dixit, uolebam etiam ipſe hominem audire. ille autem, cras, inquit, ipſum audies. Poſtero igitur die cũ Agrippa & Berenice multa cum ambitione adueniſſent, in greßiq; eſſent auditorium cum tribunis, & uiris qui primarij erant in ciuitate: iubente Feſto adductus eſt Paulus. et inquit Feſtus: Agrippa rex et oẽs qui ſimul adeſtis uiri, uidetis hunc? de hoc tota Iudæorũ multitudo interpellauerunt me acclamantes non oportere eũ amplius uiuere. ego uero cũ nihil dignũ morte ipſum egiſſe deprehenderim, et ipſe hic Auguſtum appellarit, mittere ipſum decreui. de quo certum quid quod ſcribam Domino, nõ habeo. propterea produxi eum apud uos, & præcipue apud te rex Agrippa: ut inquiſitione facta habeam quid ſcribam. abſurdum enim mihi uidetur uinctum mittere, niſi etiam criminationes contra eum poßim ſignificare.

Auguſtum improprie hic ꝓ rege ponit, quẽadmodum etiam Cæſarem, quem paulo inferius Dominum quoq; appellat, cum inquit: de quo certum quid quod Domino ſcribam, non habeo.

De defenſione Pauli qua apud Agrippam uſus eſt, ubi de religione ſua, & uocatione ad euangelium agit: & nihil mali egiſſe ab Agrippa iudicatur. Cap. XXVI.

AGRIPPA uero ad Paulũ, dixit: permittitur tibi, ut pro te ipſo dicas. Tũc Paulus porrecta manu defenſionẽ aggreſſus eſt. De omnibus quorum à Iudæis accuſor rex Agrippa, beatum me ipſum exiſtimaui, cum apud te defenſurus me hodie ſim, quem omnium quæ apud Iudæos ſunt inſtitutorum, & quæſtionum peritum maxime eſſe ſcio. ideo precor, ut patienter me audias. Ac uitæ quidem meæ traductionẽ à iuuentute, à principio in gente mea Hieroſolymis factam Iudæi omnes ſciunt: cum me ab origine præ noſcant, ſi teſtificari uelint, iuxta exactiſsimam noſtræ religionis ſectam Phariſæũ uixiſſe. & nunc de ſpe miſsionis quæ ad patres noſtros à Deo facta eſt, ſto in iudicio. in quam quidem duodecim tribus noſtræ in aſsiduitate nocte & die ſeruientes ſperant deuenire. de qua ſpe Agrippa rex à Iudæis accuſor. Quid? incredibile iudicatur apud uos, ſi Deus mortuos ſuſcitat? Ego quidem exiſtimaueram aduerſus nomen Ieſu Nazareni oportere me multa cõtraria agere: id quod etiam feci Hieroſolymis: & multos ſanctos ego carceribus concluſi accepta à pontificibus poteſtate: & cum ipſi interficerentur, ſuffragiũ detuli, et per omnes ſynagogas ſæpe ipſos puniens blaſphemare cogebam. & ſupra modum furens in ipſos uſq; etiã in externas urbes perſequebar. Sup. 8. a

Duas de reſurrectione rationes affert: vnam a prophetis ſumptam, non producit tamen prophetam, ſed ipſam Iudæorum opinionem: alterã

quæ validior etiam eſt, a re ipſa, ꝙ Chriſtus a mortuis ſuſcitatus alloquutus ipſum fuerit: atq; hanc a conſilio ſuo qđ propoſuerat, confirmat, priorem ſuam inſaniam commemorans. Prima ratio eſt: quid? incredibile iudicatur apud vos, ſi Deus mortuos ſuſcitat? præſertim cum talis opinio non eſſet, niſi educati in talibus dogmatibus fuiſſent. Qđ vero prius inquit, quis non admitteret? cum ait, de ſpe hac accuſor a Iudæis, quæ apud ipſos commendatur, propter quam vouent, propter quam cultum Deo exhibent, vt ea potiantur.

Sup. 9, a *In quibus cum Damaſcum proficiſcerer cum poteſtate & permiſsione à pontificibus, medio die o Rex in uia de cœlo ſupra ſplendorem ſolis circunfulſiſſe me lumen uidi, & qui mecum ſimul iter faciebant. Cumq; omnes nos in terram cecidiſſemus, audiui uocem ad me loquentem, & dicentem Hebræa lingua, Saul Saul quid me perſequeris? durum tibi eſt contra ſtimulos calcitrare. ego uero dixi: quis es Domine? ille dixit: Ego ſum Ieſus quem tu perſequeris. ſed ſurge, & conſiſte in pedes tuos. ad hoc enim apparui tibi, ut producerem te miniſtrũ & teſtem, & eorum quæ uidiſti, & eorum in quibus apparebo tibi: eripiens e populo & gentibus, ad quos te nunc mitto ad aperiendos oculos ipſorum, ut à tenebris ad lucem, & à poteſtate Satanæ ad Deum conuertantur: remiſsionemq; peccatorum, & ſortem inter ſanctificatos ex fide in me accipiant.*

Cum ex ſenſibilibus id qđ ſplendidiſſimum eſt, produxerit, neque comparare illi Ieſu ipſius lumen potuerit: illud inquit, qđ admittere auditus hominis poteſt, ſuperexcedere eum ſolarem lumen aſſerens.

Vnde Rex Agrippa non fui incredulus cœleſti apparitioni.

Apparitio, hoc eſt quę Grecę ὀπτασία dicitur, pura rei inſpectio eſt, quæ hominem videlicet excedit. quam ſiquis in carne eſt, niſi aperti ei et detecti oculi fuerint, videre nullo modo poteſt. apparitio.

Sed ijs qui Damaſci erant, primum & Hieroſolymis, in totamq; regionem Iudeæ & gentibus denunciabam ut pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum digna pœnitentia opera agentes. Cauſa horum Iudæi me comprehenſum in templo interficere tentabant. auxilium autem à Deo conſequutus uſq; ad hodiernum diē ſtō teſtificās et paruo et magno cuilibet, nihil dicens præter ea quæ prophetæ futura eſſe dixerunt, & Moyſes: an paſſibilis Chriſtus, an primus ex reſurrectione mortuorū lumen annunciaturus ſit populo ex gentibus. Sap. 21

Ne videatur ipſe eſſe huiuſce rei doctor, adducit prophetas et Moyſem qui dicit, an paſſibilis ſit Chriſtus, an primus ex reſurrectione mortuorum &c. (an paſſibilis autē ſit) dicit, ꝓ(ꝗ paſſibilis ſit.) Moyſes, inquit, aſſerit, ꝗ paſſibilis ſit Chriſtus, & primus ex reſurrectione. primus.n.

ipſe ſurrexit, non amplius moriturus. qui enim ab ipſo vel diſcipulis, vel prophetis antea ſuſcitati ſunt, rurſus ſunt mortui, vſque ad vniuerſale iudicium permanſuri.

Hæc cum defendendo ſe diceret Paulus, Feſtus magna uoce inſanis Paule, inquit: multæ te literæ in inſaniam inducunt. Ipſe autem non inſanio, ait, præſtantiſſime Feſte, ſed ueritatis et frugalitatis uerba loquor. ſcit enim de his rex, ad quem etiam libere & fidenter loquor. latere enim eum quicquam horum non credo: quippe cum in angulo minime factum hoc ſit. Credis Rex Agrippa prophetis? Scio te credere.

Quia ſemper Regem alloquebatur Paulus, quaſi turbatus quodā modo eſt Feſtus, cum videret eum tam fidenter & libere loqui: et ex indignatione, inſanis, inquit. Sed Paulus cauſam refert, cur ad regem orationem conuerterit. oſtendenſque per totum orbem diuulgatum eſſe hoc dogma, non in angulo hoc factum eſſe inquit: hoc videlicet, quod de cruce, & reſurrectione Chriſti prædicatur.

At Agrippa ad Paulum dixit, in breui mihi ſuades ut Chriſtianus fiam. Paulus uero ait: precarer Deum ut et in breui, et in multo non ſolum te, uerum etiam omnes qui audiūt me, hodie fieri tales, qualis ego ſum, exceptis uinculis his. Atque hæc cum dixiſſet ipſe, ſurrexit Rex, & præſes, & Berenice, & qui ſimul cum ipſis conſidebant, et recedentes dicebant inter ſe, ho-

minem eum nihil morte, aut uinculis dignum egiſſe. Agrippa autem Feſto dixit: dimitti poterat homo hic, niſi Cæſarem appellaſſet.

In breui, id eſt, breui oratione, & paucis verbis, breuiq; doctrina, ſine multo uidelicet labore, & ſine aſſidua & lõga diſputatione ſuſcepta. Vnde etiam congruenter Paulus ad hanc ſententiam reſpondet: precarer, inquit, Deum ut & in breui, & multo non ſolum te &c. qđ perinde eſt ac ſi dicat, nihil aliud ſtudeo, q̃ vt omnes Chriſtiani efficiantur, & hoc a Deo opto & precor. propterea ꝙ et paucis verbis, & multis, & cum labore & ex tempore prædicare fidem Chriſti paratus ſum. labor ſiquidem et defatigatio in doctrina & prædicatione mihi nullo loco habetur: ſed idem eſſe exiſtimo ſiue defatiger, ſiue minime: ſiue multũ tẽpus prædicando, ſiue paucũ immorer, modo ad Chriſtum conuerti aliquos videam: Atq; hęc dum dicit Paulus, ſimul & prõptitudinẽ ſuam, & feruorẽ præ ſe fert, & Agrippam inuitat, vt ſi plura etiã audire, lõgioriq; doctrina inſtrui velit, non modo non recuſaturum ipſum eſſe cognoſcat, ſed adeo promptum & paratum futurum, vt id in optatis et votis habeat. Alio quoq; modo poſſumus hoc quod (ἐν ὀλίγῳ) dixit Agrippa, interpretari, id eſt, (in breui) vt non pro (paucis verbis) ſed pro (ferè) & (parum abeſt) intelligatur: vt Agrippa quidem dixerit, parum abeſt, quin mihi ſuaſeris, vt Chriſtianus fiam: Paulus vero quippe & in diuinis & humanis rebus ſicut quiuis alius, ſapientiſſimus, ad

verbum magis q̃ ad ſenſum reſpiciẽs id ad illud qđ vtile futurum erat, accommodarit: & ſubiũxerit, precarer Deum vt et in breui & in multo, id eſt vt & in breui orationis diſſertatiõe ſi opus ſit, & in longa, Chriſtianus fieres. ſiue enim pauca, ſiue multa verba requirantur, omnia facere pro tua ſalute paratus ſum: neq; pro tua ſolum ſed pro omnium etiam qui hic adſunt. Cum vero addit (exceptis his vinculis) non id dicit quia vĩcula deteſteť, ob eaq; erubeſcat: id.n. ipſi ſicut quodlibet aliud, gloriatione dignũ habebať: ſed ad opinionẽ aliorũ ſpectans ait, imbecillitatiq; eorum indulgẽs, vtinã, inquit, omnes huiuſmodi ſicut ego ſum, ſine vinculis tamen efficereňt.

De nauigatione Pauli Romam periculis plurimis & maximis plena: ubi de ſpe ſalutis per angelum ſibi ſignificata ſimul nauigantes monet: de naufragio eiuſdem. Cap. XXVII.

POſtedquã uero iudicatũ eſt, ut abnauigaremus in Italiã, tradiderunt & Paulum & nonnullos
2.Cor.11.f *alios uinctos centurioni nomine Iulio cohortis Auguſtæ. cum autẽ inſcendiſſemus nauim Adrumetinã ad loca Aſiæ nauigaturi, ſoluimus, nobiſcũq; Ariſtarchus Macedo Theſſalonicenſis aderat. Et ſequenti die Sidonẽ appulimus. cũq; Iulius humane ſe gereret erga Paulũ, permiſit, ut ad amicos profectus curã ſui gereret. Inde cum ſoluiſſemus, ſubnauigauimus Cyprum, propterea q̃ uenti erant contrarij. cũq; pelagus circa Ciliciam & Pamphyliam tranſiſſemus, in Myra Lyciæ appulimus. & illic inuenta naui Alexandrina quæ na*

uigabat in Italiam, centurio in eam nos impoſuit: cumque tarde multis diebus nauigaremus, uixq; è regione Cnidi ueniſſemus, quia non permittebat nos uentus, Cretæ adnauigauimus iuxta Salmonē. uix eā prætерlegentes in locum quendam uenimus, qui pulchri portus uocatur, cui prope erat urbs Laſæa. Multo autem tempore tranſacto cum iam eſſet periculoſa nauigatio, propterea q́ ieiuniū quoq; iam præterierat, monebat Paulus, ipſis dicens. Viri, uideo cum iniuria & multo damno nōn ſolūm oneris & nauis, uerum etiam animarum noſtrarum futuram eſſe nauigationem. at centurio gubernatori, & nauclero credebat magis, quàm iis quæ à Paulo dicebantur. Et cum ineptus eſſet portus ad hyemandum, pleriq; cōſilium inierunt ut inde etiam ſoluerent, ſi quo modo poſſent in Phœnicem deuenientes hyemare portum Cretæ qui ad africum & chorum reſpiciebat. Cum uero aſpiraſſet auſter, ſe propoſiti compotes effectos opinati, cum ſoluiſſent Aſſon Cretam præternauigabant. Non multo poſt autem ingruit in ipſam uentus Typhonicus, qui Europrocelloſus uocatur. cumq; ab eo correpta eſſet nauis, ita ut contra uentum reſpectare non ualeret; dediti ferebamur. atque inſulam quādam paruam ſubterlapſi quæ uocatur Claude, uix potuimus obtinere ſcapham: qua ſublata ad auxilia utebantur, ſuccingentes nauim, & timentes ne in ſyrtim exciderent: ſummiſſo uaſe ita ferebamur. Cum uehementi autem tempeſtate agitarentur, ſequenti die iacturam fecerunt:

& tertio proprijs manibus armamenta nauis proiecimus. cumq; neq; ſol neq; ſtellæ per complures dies apparerent, tempeſtasq; non exigua ingrueret, ſublata in poſterum omnis ſpes ſalutis nobis erat. cumque multa inedia eſſet, tũc ſtans Paulus in medio ipſorum dixit. oportebat quidem o uiri, ut mihi obtemperãtes e Creta minime ſolueretis, iniuriamq; hanc & damnum cõſequeremini. & in præſentia moneo, ut bono animo ſitis. amißio enim animæ nulla erit ex uobis, præterquam nauis. aſtitit enim mihi nocte hac angelus Dei cuius ſum, cui et ſeruio, dicens.

Ieiunium hic tempus ieiunij Iudæorum intelligit. inde enim multo tempore poſt pentecoſten eſt egreſſus, vt ſub ipſam ferè hyemẽ ad partes Cretæ deuenerit. Ecce prophetat etiam hic Paulus cum naufragium facturos eſſe ipſos dicit. licet enim id cum iactura vitæ alicuius non euenerit, vt ipſe prædixerat, quantum tamen ad naturam rei attinet, eueniſſet, niſi Deus ſalutẽ ipſis præſtitiſſet: qui effecit, vt propter Paulum reliqui quoq; fuerint ſeruati. Naufragium igitur ex occaſione quia magna erat tempeſtas, contigit: atq; inde maius miraculum fuit, q in ea procella ex medijs periculis & ipſe Paulus, & propter ipſum reliqui erepti fuerint. Vt quãtum ad hoc ſpectat, ipſe minime mentitus ſit. Centurio tamen fidem ijs quæ a Paulo dicebantur, non adhibebat, propterea q peritis in nauigando magis q̃ vectori rei nauticę imperito credendum cenſebat. Hinc autem Paulus nos docet, peccatum

conſilij eſſe non fortunæ. Eſſe enim naturale, vt periculum vnuſquiſq; fugiat, ipſa rei experiẽtia demonſtrat, ne præceps quiſpiam feratur, cum res ipſa indubitatum periculum intentat. in manifeſtis enim fortuna & fatum dormit, aut ſi vigilat, nihil aduerſus hominum voluntatẽ poteſt moliri. qua quidem voluntate illi res quæ in ſua ſitę ſunt poteſtate, vtcunq; volunt, vltrocitroq; pertractant. Quemadmodum illi qui cum Paulo peregrinabantur. Ita enim ex propoſito & voluntate agebãt, vt cum primum nacti idoneum ventum ſunt, nauigationem læti abſoluerint. Aduertendum autem, qđ hic inquit, nauim a vento correptam aduerſus eum reſpectare non valuiſſe, quod Græce eſt ἀντοφθαλμεῖν, i. obuertere oculos, dictum de nauigio improprie fuiſſe. de hominibus enim & animalibus quę oculis prędita ſunt, tãtummodo dici conſueuit. Quapropter loquendi proprietas in ſcriptura non ſemp requirenda eſt.

Ne timeas Paule, Cæſari aſtare te oportet: & ecce condonauit tibi omnes Deus qui tecum nauigant. ideo bono animo eſtote uiri. Credo enim Deo ita eſſe futurum, ſicut mihi dictum eſt. in inſulam autem quãdam eijci nos oportet. Vbi uero quartadecima dies aduenit, & in Adria differebamur, circa mediam noctem accedere ſibi regionem aliquam ſuſpicabantur: & demiſſa bolide uiginti paſſus inuenerunt. & paululum inde digreßi, rurſusq; bolide exploratione facta inuenerũt paſſus quindecim: timenteſq; ne in aſpe

ra aliqua loca eijcerêtur, e puppi eiectis ancoris qua-
tuor diem fieri optabant, Cũ uero nautæ quærerent
e naui effugere, & ſummiſiſſent ſcapham in mare ſub
prætextu quaſi e prora ancoras eſſent extenturi. Cen-
turioni & militibus Paulus dixit: niſi hi manſerint
in naui, uos ſalui eſſe non poteſtis. tunc milites funi-
bus ſcaphæ abſciſsis eam excidere permiſerũt. Quoad
uero dies aduentaret, hortabatur Paulus omnes ut
cibum ſumerent, dicens.

Hinc de fato & fortuna ſermo falſus eſſe oſtẽditur. ecce enim niſi Pauli cauſa ſeruati fuiſſent, omnes in naui periſſent. Deus enim honori iuſti hoc condonauit. atq; ita ob iuſtũ impij viuũt. Interdum tamen econtrario fit, vt ante tempus ob vitium ſuũ impius pereat, iuxta illud: ne impius admodum ſis, neq; durus efficiaris, ne in tẽpore nõ tuo pereas. Cum vero inquit (niſi hi mãſerint in naui, ſalui vos eſſe non poteſtis) cum diſpenſatione dixit Paulus, vt ipſos videlicet retineret: ne prophetia intercideret. Milites autem Paulo ſtatim paruerunt. vbi enim viderunt, ſe temeritate ſua in pericula incidiſſe, obtemperare tũc ei cœperunt. nam ſi fato credidiſſent, q̃uis eſſent gentiles, neglecto Pauli conſilio, abire nautas permiſiſſent.

Eccl. 7. c

Quartuſdecimus hodie dies eſt, ex quo expectantes ieiuni permanſiſtis, nihilq; aſſumpſiſtis. Iccirco hortor uos cibum ſumere: hoc enim pro ueſtra ſalute eſt. nullius enim ueſtrum capillus è capite peribit. Cumq;

hæc dixiſſet, accepto pane gratias egit Deo coram om nibus: cumq; eum fregiſſet, comedere cœpit. cæterique omnes alacres effecti etiam ipſi cibum ſumpſere. eramus autem in naui omnes animæ ducentæ ſeptuaginta ſex. Saturati uero cibo nauim in mare frumentum eijcientes leuabant. Quando autem ortus eſt dies, ter ram non agnoſcebant, ſed ſinum quendam animaduertebant habentem littus, in quod conſiderabant ſi poſſent nauim impellere: & ſublatis ancoris committebant ſe mari ſimul laxatis iuncturis gubernaculorum. & attollentes artemonem ad ſpirantem auram cohibe bant ad littus. cumq; in locum bimarem incidiſſent, im pegerunt nauim: & prora quidem fixa manebat immobilis, puppis à ui undarum abſoluebatur. Conſiliũ autem militum erat, ut uinctos interficerent, ne quiſpiam enatans effugeret. at centurio cum uellet ſeruare Paulum à conſilio hoc ipſos deduxit: iuſſitq; eos qui poſſent natare, proijcientes ſe primos in terram exire: & reliquos alios in tabulis, alios in quibuſdam quæ è naui erant. atq; ita effectum eſt, ut omnes in ter ram incolumes euaſerint.

Conſulit Paulus vt ſumant cibum, et ipſe pri mus id facit, vt non tam verbis q̃ re etiam ſuadeat. Hoc enim pro veſtra salute eſt, inquit, id eſt comedere, ne fame ſcilicet pereatis, ad ſalutẽ veſtram facit. Quippe cum ipſis cibi & comedendi cura alioqui non eſſet in maximo periculo conſtitutis. Sed vnde ipſis nauigantium nume

rus fuit exploratus: ex eo videlicet ꝙ fortaſſe, vt veriſimile eſt, cauſam cur nauigarent, interrogarunt, atq; ita ſingula cognouerunt. Ex eo autem ꝙ prohibiti milites ſunt, ne vinctos interficerēt, eos Paulo condonatos fuiſſe etiam manifeſtatur. propterea ꝙ ne Pauli prophetia intercideret, cēturio interfici aliquos non permiſit, vt Paulum ſeruaret. id enim proculdubio cauſa Pauli effectum eſt.

De euaſione in inſulam Melitam, vbi morſus a vipera Paulus nihil mali eſt paſſus, & patrem Publii morbo dyſenteriç laborantem ſanat: deq; profectione eius Romam vſq;: deq; colloquutione & prædicatione cum Iudæis ibidem habita. Cap. XXVIII.

ET cum euaſiſſemus, tunc cognouerumt Melitam inſulam uocari. & Barbari non uulgarē nobis humanitatem exhibuerunt. accenſa enim pyra omnes nos exceperunt, ob pluuiam quæ imminebat, et frigus. cum conuoluiſſet autem ſarmentorum multitudinem Paulus, & in pyram inieciſſet, uipera è calore egreſſa manum eius corripuit. ubi autem barbari pendere feram e manu eius uiderunt, inter ſe dicebāt: prorſus homicida eſt homo hic, quem è mari ſeruatū iuſtitia uiuere non permiſit. at ille excuſſa fera in ignem, paſſus nihil male eſt. illi autem expectabant illum incenſum iri, aut mortuum eſſe caſurum. ſed cum diu expectarent, & nihil uiderent abſurdi ipſi contingere, mutata opinione deū eſſe illum dicebant. Circa locum autem illum erant prædia primario inſulæ

nomine

nomine Publio, qui cum ſuſcepiſſet nos tres dies beni gne hoſpitio tractauit. Contigit autem ut pater Publij febribus & dyſenteria oppreſſus cubaret. Ad quẽ cum intraſſet Paulus, preces effudit, manibuſq; impoſitis ſanauit eum. Quod cum factum eſſet, reliqui etiã qui infirmitates habebant in inſula, accedebant, & curabantur: qui multis quoq; honoribus nos affecerunt, & ſoluẽtibus, quæ erant neceſſaria, impoſuerũt.

Vipera cum in manum Apoſtoli dentes inieciſſet, & nullam peccati in ea mollitiem & laxitatem inueniſſet, ſtatim reſiluit, & in ignem ſeſe proiecit, quaſi pœnam a ſe exegerit, ꝙ nihil ad ſe pertinens corpus inuaſiſſet. Nos vero beſtias timemus, propterea ꝙ armatura virtutis muniti minime ſumus. Cum vidiſſent igitur barbari indubitatam mortem Paulum ita fuiſſe elapſum, Deum ipſum eſſe exiſtimabant: quippe cum eorum mos is ſit, vt quem incredibile aliquod, ac mirandum facinus edere viderint, deum eſſe opinentur. Quemadmodum & antiquos deos appellabant, aut quia viribus præditi præcipuum aliquid ac ſupra ꝗ ipſi poſſent, facerent: qualis Hercules fuiſſe perhibetur: aut quia præſtigijs ac magia vſi homines in ſtuporem inducerent: cuiuſmodi in Samaria Simonem fuiſſe dictum iam eſt.

Poſt tres autem menſes ſoluimus in naui Alexandrina quæ in inſula hyemauerat, inſignita Geminis, & cum appuliſſemus Syracuſas ibi dies tres perman-

ſimus. unde circumlegentes deuenimus Rhegium. & cum uno poſt die ſuperueniſſet auſter, altero Puteolos uenimus: ubi inuentis fratribus rogati ſumus manere apud ipſos ſeptē dies. atq; ita Romā peruenimus.

Mos ſemper ferè erat, vt in Alexandrinorum præcipue nauibus proræ tam a dextra, q̃ a ſiniſtra parte huiuſmodi picturis inſignitæ eſſent. Quoniam vero veriſimile eſt eò q eo tempore idolorum cultus celebrabatur, Geminos, id eſt, Caſtorem et Pollucem in ea fuiſſe pictos: ex hoc etiam poteſt intelligi nauim fuiſſe alienigenam, id eſt Idololatram. De hoc quoq; Eſaias inquit, expandentur in naui alienigena, mare ſimul diripient.

Et inde fratres cum audiſſent de nobis, obuiā nobis uſq; ad Appij forum & tres tabernas prodierunt. quibus uiſis Paulus gratias Deo egit, ac fiduciā ſumpſit. Cum ueniſſemus autem Romam cēturio uinctos principi exercitus tradidit. Paulo autem permiſſum eſt, ut per ſe ipſe maneret cum milite qui eum cuſtodiebat. effectum autem eſt, ut poſt dies tres Paulus primos ex Iudæis conuocarit. qui cum conueniſſent, ad eos dixit.

Loca quædam quę prope Romam erāt, ſignificat: alterum, quem quoniam Appij ſtatua erat inſignitus, Appij forum vocabatur. hucuſque enim vbi regū ſtatuæ collocatæ ſunt, fora apud Romanos dici conſueuerunt. tres tabernæ autem

alter locus erat, ita vocatus a tribus cauponis quæ ibi erant, in quibus obſonia iter facientibus venalia exponebantur: quas tabernas Romano idiomate nuncupant.

Viri fratres, ego cum nihil cõtrarium populo, uel cõſuetudinibus patrijs fecerim, uictus è Hieroſolymis traditus in manus Romanorum ſum. qui cũ de me inquiſiuiſſent, dimittere uolebant, propterea quòd nulla mortis cauſa in me inerat. Sed cum cõtradicerent Iudæi, appellare Cæſarem coactus ſum: non quòd habeã in quo gentem meam accuſem. Ob hanc igitur cauſam uocaui uos, ut uiderẽ & alloquerer. Cauſa enim ſpei Iſrael catena hac circundatus ſum.

Cum videret Paulus abſurdum eſſe atq; infame omnino in iudicium duci, ac præcipue apud infideles, de vtriſq; ſeſe excuſat, vt nihil præoccupatum in animis ipſorum relinquat. ob hanc enim cauſam, inquit, volebam vos videre, ne liceret cuiq; poſtea me accuſare. quæq; ſibi euenerint, exponit, cum igitur vellem, inquiens, e manibus eorum effugere, appellare Cæſarem coactus ſum: nõ quòd alijs afferre periculum velim, ſed vt ipſe id euitem.

Illi uero ad ipſum dixere. nos neq; literas à te è Iudæa accepimus, neque accedens quiſpiam ex fratribus annunciauit, aut loquutus de te quicquam mali eſt. poſtulamus autem à te audire quæ ſentis. De ſecta enim hac exploratum nobis eſt, ubiq; ei contradici. Cum ue

ro ſtatuiſſent ei diem, uenerunt ad ipſum in hoſpitalitatem complures, quibus exponebat teſtificās regnum Dei, ſuadensq; ipſis de Ieſu & ex lege Moyſis et prophetis à matutino tempore uſq; ad ueſperam.

Priuſq; Romam Paulus veniſſet, moniti fuerant Iudæi qui ibi erant, ne prędicationem Chriſti admitterent, neque hi ſoli, verum etiam qui vbiq; terrarum erant omnes. Cæterum id vnde peſpicuum eſt? In veterum ſcriptis reperimus ſacerdotes & ſcribas & presbyteros qui erant Hieroſolymis, in omnes gentes Iudęis qui vbiq; erant, literas miſiſſe: quibus doctrinam Chriſti calumniantes quaſi aliena a Deo eſſet, prçcipiebant ne ipſam admitterent, id quod etiam prophetia Eſaiæ videtur ſignificare, quæ ait. Væ, terræ nauigiorum alæ. vltra Aethiopiæ fluuios mittens in mari obſides, & epiſtolas papyraceas ſupra aquam. quibus verbis ſignificat propheta trans regionem quoq; Aethiopiæ, & extremas terrarum oras ſonum improbitatis Iudæorum qui Iudæam habitabant, per quædam quaſi volantia nauigia fuiſſe tranſmiſſum. Apoſtoloſque ipſorū papyraceas epiſtolas ferētes ſupra aquas, & mare nauigantes in omnes partes terræ diſcurriſſe ſaluatoris noſtri prædicationem calumniando. Apoſtolos autem, id eſt, miſſos ad hunc vſq; diem eos Iudæis appellare mos eſt, qui quotidianas a principibus ſuis literas ferunt.

Eſai.18.a

Atque alij quidem credebant ijs quæ dicebantur, alij non credebāt. cumq; diſcordes inter ſe eſſent, diſce

debant Paulo id unum dicente: Bene ſpiritum ſanctũ per Eſaiam prophetam ad patres noſtros loquutum Eſa.6.c
fuiſſe, cum diceret. Vade ad populum hunc, & dic. Au Mat.13.b Mar.4.b
ditu audietis & non percipietis, & inſpicientes inſpi Luc.8.f
cietis, & non uidebitis. incraſſatum eſt enim cor po Ioan.12.f Ro.a.11.b
puli huius, & auribus grauiter audiuerunt, & oculis ſuis conniuerunt, ne forte oculis uideant, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, et ſanem eos. Notum igitur uobis ſit, ſalutare Dei miſſum ad gentes fuiſſe, ipſi uero etiam audient. Et cum hæc dixiſſet, abierũt Iudæi multam inter ſe habentes diſceptationem. Manſit autem Paulus biennio toto in propria conductione: & admittebat omnes qui ingrediebantur ad ipſum, regnum Dei prædicans, & cum omni fiducia ſine ulla probibitione de Domino Ieſu docens.

Hic Paulus cũ inquit, ſpiritum ſanctum per Eſaiam loquutum fuiſſe, ĳs qui miniſtrum eſſe patris ſpiritum ſanctum dicunt, opportunum ictum infert, et manifeſte ipſos refutat. Dominũ enim ſedentem in ſolio ſublimi et elato, quem vidit Eſaias, ſpiritum ſanctum hic vocat: quippe cum eiuſdem cum patre & filio ſubſtantiæ ſit, æqualiſq; poteſtatis ſit particeps. Atq; hoc diuinitus dixiſſe prophetam de ĳs oſtendit, quæ ad Ieſum pertinent. propterea ꝙ populus ille Ieſu verba audiuit, et non percepit, et cum inſpiceret prodigia & miracula quæ ab ipſo efficiebantur, nõ videbat. nam cum ad futurum tempus dictũ

hoc refert,atq; applicat, ad poſteriora tempora ea quæ prophetabantur, referri oſtendit. Vide autem exquiſitā ſpiritus loquutionē. non enim dixit,non inſpicietis,ſed inſpicietis,& non videbitis:neq;, non audietis,ſed audietis & non percipietis. Ipſi ſibi ipſis abſtulerūt primum aures, eas obturando:oculos,eis conniuēdo: cor,graue atq; obtuſum ſibi id reddendo. non enim ſolum non audiuerunt, verum etiam grauiter audiuerunt,id eſt,obtuſe & craſſe: atque hoc fecerunt, inquit,ne forte conuertantur,& ſanē eos:ingentem eorum malitiam oſtendens, quippe qui ſtudioſe ac dedita opera a vero ſeſe auerterint. hoc autem inquit,vt ipſos attrahat,& alliciat ad veritatem: oſtendatq; ſi ſeſe voluerint conuertere, ſanaturum eſſe ipſos Deum. Aduertendum autem hucuſq; Lucam de Paulo in geſtis Apoſtolorum narraſſe ea quibus ipſe interfuit, quippe cum eo ipſo tempore librum conſcripſerit, & quæ ſequutura eſſēt: poſtea ignorarit,vt de maryrio eius nihil potuerit commemorare,cum nihil dum contigiſſet quicpiam. Romæ enim Paulo relicto Lucas & Ariſtarchus abierunt. Euſebius autem ſequentium temporum geſta diligenter perſequutus, Paulum refert cum apud Neronem ſe defendiſſet,ab eoq; fuiſſet abſolutus, rurſus ad prædicatiōis miniſterium fuiſſe profectū, atque alios decem annos euangelizaſſe. Cum vero ad ſummam inſaniā deueniſſet poſtea Nero, ad Apoſtolorum cædes fuiſſe incitatum, Paulūque accerſitum anno poſt ſaluatoris paſſionem trigeſimo ſextō,ſui regni vero tertio decimo,gla

dio detruncari iuſſit. Sunt igitur a nono decimo anno Tiberij Cæſaris, & ſecundo a paſſione Domini ex quo prædicare euangelium cœpit, vſque ad eiuſdem Tiberij vigeſimum ſecundum anni quatuor: & Imperij Caij ſunt ſimiliter anni quatuor: & Claudij anni quatuordecim: cui ſuccedens Nero anno ſui Imperij tertio decimo Apoſtolum interfecit. Eſt ergo totum prædicationis Pauli tempus, anni primum viginti & vnus: & duo alij anni, quibus in carcere Cęſareę fuit: præterea quibus Romæ degit, priores duo anni: poſtremo, vltimi decem: vt omnes anni a vocatione eiusvſque ad conſummationem quinque & triginta: a Saluatoris paſſione ſex & triginta euadant. Paucis enim diebus poſt Domini aſſumptionem, eligunt Apoſtoli ad miniſterium Stephanum & collegas. Deinde ſtatim Stephanum lapidatum fuiſſe deprehendimus, & Paulũ cædi eius conſenſiſſe. qui cum paulo poſt Damaſcum profiſceretur, vt ſanctos qui ibi erant, interficeret & vinciret, in medio itinere vocatus a Deo fuit: vt parum conſumptum ex anno eo fuerit. Statim enim vbi nonum decimum regni ſui Tiberius Cęſar annum inijt, cœpit prædicare, & tertio decimo Neronis truncato capite vitam finiuit.

Actorum Apoſtolorum finis.

EXPLANATIO VETERVM Sanctorum Patrum, ab OECumenio ex diuerſis commentarijs collecta, atque in compendium redacta,

IN EPISTOLAS CATHOLICAS, quas canonicas vocant.

IOANNE BERNARDO FELICIANO INTERPRETE.

CATHOLICAE dicuntur hę epiſtolæ, id eſt vniuerſales, propterea ꝙ non determinate genti alicui vni, aut ciuitati, ſicut Romanis, aut Corīthijs a diuo Paulo: ſed fidelibus in vniuerſum, ſiue Iudæis qui in diſperſione erāt omnibus, vt etiam a diuo Petro, ſiue etiam cunctis Chriſtianis qui ſub eandem fidem referebantur, ſcriptæ ſunt.

IACOBI CATHOLICAE epiſtolæ argumentum.

EPISTOLAM hanc ijs ſcribit Iacobus, qui ex duodecim tribubus diſperſi erant, & in Dominum noſtrum Ieſum

Chriſtum crediderant: qua eos docet de diuerſitate tentationem, quæ a Deo, quæ a propria hominum concupiſcentia eueniant: & non verbis tantum, ſed re quoq; & opere oſtendendam eſſe fidem: neq; auditores, verum effectores legis iuſtificari. Tum de diuitibus monet, ne in eccleſiis pauperibus anteponantur, ſed potius tãq̃ ſuperbi increpẽtur. Tum eos qui iniurijs afficiuntur, conſolatur atq; hortatur, vt vſq; ad aduentm iudicis patienter ferant, tolerantiæ vtilitatem ex Iob producto exemplo manifeſtans. Poſtremo ad ęgrotantes aduocandos presbyteros docet, ſtudendumq; vt errantes ad veritatem reducantur: eius enim rei mercedem a Domino peccatorum remiſſionẽ accepturos nos eſſe; atq; ita epiſtolam concludit.

Capita Iacobi epiſtolæ.

De patientia & fide non hæſitante, & humilitate erga proximum: de tẽtatione noſtra, & quę ex ipſa eueniant: & Deum non eſſe eius auctorem: ſiquid enim boni habemus, ex ipſo eſſe: de manſuetudine & caſtitate et bona actione: de auditore & effectore verbi, & vera religione. Cap. 1.

De charitate erga vnumquemq; abſq; acceptione perſonarum: non ex fide ſola, ſed ex operibus quoq; hominem iuſtificari. Cap. 2.

De petulantis atq; immoderatæ linguæ malo: de mutua conuerſatione bona et ſine cōtentione de ſapientia humana & diuina. Cap.3.

De lite & turbatione & Dei inimicia, quę ex ignauia & concupiſcentia exoriantur: de pœnitentia ad ſalutem: de non iudicando proximo: nō ab homine ſed a Deo greſſus hominis dirigi. Cap.4.

De diuitum inſolentia erga pauperes, & luxu ipſorum: de iuſto iudicio Dei: de tolerantia & patientia calamitatum: de veritate: atq; ibidē monitiones priuatæ vnicuiq; conuenientes, quę ſaluti proximi miniſtrandum ſit. Cap.5.

IACOBI EPISTOLA CATHOLICA.

De patientia & fide non hæſitante, & humilitate erga proximum: de tentatione noſtra, & quæ ex ipſa eueniant: & Deum nõ eſſe eius auctorẽ: ſi quid enim boni habemus, ex ipſo eſſe: de manſuetudine & caſtitate & bona actione: de auditore, & effectore uerbi, & uera religione. Cap. I.

IACOBVS *Dei et Domini Ieſu Chriſti ſeruus duodecim tribubus quæ in diſperſione ſunt, ſalutem.*

Dei, patris: Domini, filij. ſi ex æquo autẽ & patris & filij ſeruus eſt, filius æqualis patri eſt et ſubſtãtia, & operatione. Cum autem Domini Apoſtoli ſupra omnem mundanam dignitatem gloriarentur, ꝙ Chriſti ſerui eſſent: id quaſi inſigne ſui & loquendo, & ſcribendo, & docendo præferre conſueuerunt.

Omne gaudiũ exiſtimate fratres mei, cum in uarias tentationes incideritis.

Dolorem ob Deum ſuſceptum,et tentationes has laudabiles & gaudio dignas aſſerit: quippe cum firmũ vinculum ſint, & charitatis & com punctionis incremẽtum. Vnde illud etiam dictũ eſt: Fili,ſi ad ſeruiendum Domino accedis, ani- mum tuum ad tentationem præparato. Et Chri- ſtus quoque,in mundo,inquit,oppreſſionem ha bebitis,ſed confidite. et,anguſta & oppreſſa via eſt,quæ ad vitam deducit. non enim fieri poteſt, vt ſine exercitatione vel mundanas, vel diuinas coronas conſequamur. Modeſtę autem ſe gerens non filios, ſed fratres vocat. Tentationes vero probis ac ſanctis viris gaudij omnis in cauſa ꝓ pterea ſunt, quia probationem eorum faciunt manifeſtam:probatio autem ad opus perfectum deducit. Sed dicet quiſpiam, ſi hoc tentationum opus eſt,vt perfecti efficiamur:quo modo depre cari Deum nos docet Chriſtus in oratione ne in tentationem inducamur? Ad hoc dicimus, du- plex eſſe tentationũ genus: alteras, quæ a nobis originem habent,alteras, quæ a Deo exercitatio nis cauſa & declarationis, comprobationiſque noſtræ nobis inferuntur: atque eas quæ a nobis principium habent,in duas partes etiam ipſas di ſtingui:alteraſque earum eſſe, quæ ex temeraria fortitudine eueniunt,quæ audacia vocatur: quã cauendam a nobis eſſe Dominus monet: quippe cum licet ſpiritus promptus ſit, inter certamina tamen plerunque alacritas extinguatur, neque in bonum ijs qui ea vtuntur, euadat. alterę ten- tationes ſunt,quæ ex peccato inducuntur, ſicut fuit Sodomitis pernicies,et internicio. has vt ſine

Eccle. 2 a
Ioan. 16 g
Matth. 7 b
Matth. 6 b
Gen. 19 b

peccato vitam traducēdo euitemus, ſumma ope
Iob.1 b enitendum eſt. Nam quæ a Deo inferuntur, vt
Gene.22 a Iob, vt Abraham, & cæteris huiuſmodi, eæ non
ſolum fugiendæ nobis non ſunt, ſed quatenus fie
ri poteſt, per patientiam & gratiarum actionem
ſunt appetendæ. Deus enim cum tentat, in vtili-
tatem & comprobationem eius qui tentatur, fa
cere id conſueuit. Varias autem tentationes di-
cit, propterea ꝙ ſicut diximus, aliæ a Deo, a no-
bis aliæ eueniunt.

Roma.5 a *Id ſcientes probationem fidei ueſtræ patiētiā ef-
ficere.*

Probationem iudicationem & exploratione
Pſal.11 b & puritatem appellat: ſicut & illud, argentum
ignitum probatum terræ. Sed quo pacto probā
tio patientiam efficit? Quia uidelicet fides eā
quæ in patientia & tolerantia illatarum ſibi tē
tationum perſeuerat, pura eſſe deprehenditur, et
probatur. Fidelis enim uere hominis eſt cum tō
lerantia & gratiarum actione huiuſmodi cala-
mitatū euentus ſuſcipere. Id quod Iob in omni-
Iob.1 d bus gratias agens faciebat.

*Patientia uero opus perfectum habeat, ut ſitis per
fecti & integri in nulla re deficientes.*

Non dixit (patientiam opus perfectum habe-
re) definitiue, ſed imperatiue (habeat) propterea
quòd non hæc dicit, ut uirtutem quæ iam ſit, ma
nifeſtet: ſed qualis eſſe debeat quæ acquiritur,
ſanciat.

Si cui autem ueſtrum deeſt ſapientia, petat ab eo qui dat Deo omnibus ſimpliciter, & non exprobrat: & dabitur ei:

Cauſam perfecti operis eſſe ſapientiã inquit. Quoniam autem probationem fidei & patientiam in tentationibus non quorũlibet eſſe hominum nouit, ſed eorum qui apud Deum ſunt ſapientes: iccirco ad ſapientiæ petitionẽ eos qui hæc exequi cupiunt, inducit atque incitat.

Petat autem in fide, nihil hæſitans. Matt. 7. a & 21 c Mar. 11. c Luc. 11 b

Si credit, petat: ſi hæſitat & dubitat, ne petat. nam qui diffidit ſe accepturum eſſe, proculdubio non accipiet. Ioan. 16 b. & 16 c. f

Qui enim hæſitat, fluctui maris ſimilis eſt, qui uento impellitur, & iactatur.

Qui hæſitat, anceps cum ſit & ambiguus, in petitionibus ſuis parum perſeuerat, & ſtatim recedit, non ſecus atque unda à uento agitata: atq; id facit ex arrogantia & ſuperbia. cito enim deficit, atq; animum deſpondet, ſi è ueſtigio ea quę petit, euenire ſibi non uideat: quippe qui de ſe magnum quid cogitet, ſeque non indignum putet, qui fruſtretur petitione. Huic contrarius humilis eſt.

Ne enim putet homo is ſe accepturum quicquam à Domino eſſe.

Homo is, qui cum arrogantia & ſuperbia ui

delicet petit. Aufer abs te duplicitatē, ambiguitatēq; animi, & nihil omnino à Deo petere dubites. neque tecum hæc cogites: quo modo petere aliquid à Domino, & accipere poſſum, cū tam multa contra ipſum peccata commiſerim? ne hæc conſideres: ſed ex toto corde ad Dominum conuertaris, & pete ab ipſo abſque ulla dubitatione, & miſericordiam eius cognoſces, qui non te deſeret, ſed petitionem animæ tuæ exequetur. quippe cum non ſit Deus quemadmodum homines, qui ſibi illatarum iniuriarū ſunt memores: ſed clemens erga creaturam ſuam, & miſericors.

Vir duplici animo, in omnibus uijs ſuis inconſtans eſt.

Virum duplici animo: id eſt δίψυχον quaſi bianimem dicas, uirum dubium & inſtabilem uocat, qui neq; ad futura, neque ad præſentia firmiter, ac conſtāter ſe habet: ſed huc & illuc agitur, & circunfertur, & modo futuris, modo præſentibus animum adhibet. Huiuſmodi hominē tū fluctuationi, & procellæ maris aſſimulauit, quę firmitatē & ſtabilitatē in ſe nullā habet: tū flori herbarū paulo inferius cōparabit, qui neq; ipſe multū pdurat. ſed ſimul atq; ortus fuerit ſol, flacceſcit, atque effluit. Dicitur autem homo duplici animo: id eſt, δίψυχος, qui neque ad futurā uitam ſatis eſt firmatus. anima enim. i. ψυχὴ uita quoque appellatur: ut ibi, omnia quæ habet homo, pro anima ſua dabit. Vias autem uocat ani-

Iob. 2 b

mi

mi motiones, quibus ſpes ſiue bonæ, ſiue malæ fuerint, librantur ac ſuſpenduntur. Sed quoniã bonorum omnium conſequutricem humilitatẽ eſſe cognoſcit, ita ut ſine ea nihil iuſti, & ſancti perfici queat, propterea ſubiungit.

Glorietur autẽ frater humilis, in ſublimitate ſua,

Vbi fluctui à uento agitato hæſitantem comparauit: ſicut enim ille à uentis inflatus tollitur, & citius quàm ad tumorem integrum peruenerit, ſubſidit, & ſternitur: ita qui dubitat, ex arrogantia & ſuperbia ad nullam rem opportunam & honeſtam petitiones ſuas ſtabilit, ac confirmat: poſtea quo modo ſe gerere debeat qui petit, declarat, perinde ac ſi ita dicat. Qui petere aliquid uult, primum id aduertat, ut opportuna & honeſta petat, in quibus nulla eſſe fruſtratio poſſit: cuiuſmodi eſt regnũ Dei, & iuſtitia: Deinde in eorum petitione perſeueret: & non ubi paullulum fuerit precatus, ſtatim recedat, arrogantis enim id eſt, ſed in humiliatione perſeuerando expectet: propterea quòd ex humiliatione hac erga Deum bonum omne nobis euenit.

Diues autem, in humiliatione ſua. quoniam ſicut flos fœni præteribit. ortus enim eſt ſol cum æſtu, & exiccauit fœnum, & flos eius decidit. Eccle.14 e Eſa.40 b 1.Pet.1.d

Diuitem eum dicit qui ſuperciliosus ſit & ſuperbus, quem etiam humilem uocat, utpote qui dum ſuſtollitur, deprimatur. Oportebat quidem dicere, ut conſentanea ſuperioribus eſſet oratio:

Diues autem erubeſcat & confundatur in humi liatione ſua; ſed quia minime moleſtus eſſe ſtudet, uerbum id prætermiſit. non comparat autē hunc fœno, ſed flori ipſius fœni, ut breuem prorſus ac momentaneam floriditatem eius oſtēdat.

Et decor faciei eius periit: ſic & diues in itineribus ſuis marceſcet.

Facies improprie hic dicta eſt, quæ Græce πρόσωπον dicitur. nam de ſolo homine proprie dici conſueuit, nō de alijs animalibus: ſed de quadrupedibus rictus, de auibus roſtrū appellatur. itinera autem diuitis traductiones eius, & adminiſtrationes in ꝓſpera fortuna uocat, inter quas inſperato in infortuniorum mutationem delabitur.

Iob.5.c *Beatus uir qui tentationem ſuſtinet, quia probatus effectus coronam uitæ accipiet, quam promiſit Dominus ijs qui ipſum diligunt.*

Videtur beatus hic apoſtolus cum abſolute atq; indiſtincte de tētationibus loquutus fuiſſet, ubi inquit: omne gaudium exiſtimate, cum in uarias tentationes incideritis: deinde orationis Domini recordatus fuiſſe, qua docemur precari ne incidamus in tentationes: atque iccirco reſumit ex antedictis orationem, & declarat, quæ à Deo tentatio ſit, quæ uidelicet gaudij ſummi eſt effectrix: quæ item à nobis ſponte ſuſcipiatur. Cæterum recte ſe habet, ut Dominus & Deus Ieſus Chriſtus ad imbecillitatem naturæ humanæ ſpectans tentationes deprecari conſuluerit, cum

adhuc diſcipuli eſſent imperfectiores: id quod in aliis multis fecit, cum in aliud tempus quæ erant perfectiora: ſubinde differret. Poſteaq́ uero et ex eius reſurrectionis, & in cœlum aſſumptionis cognitione natura noſtra infirma corroborata eſt, frater eius non amplius timendas eſſe tentationes monet: vtpote cum poſthac paſſionibus Chriſti confirmati omnem tentationũ inſultum vincere, ac debellare valeamus. Cum vero duplices ſint, vt diximus, tentationes, tolerãtia, ac patientia in vtriſque confert: in ijs quæ à Deo miſſæ ſunt, fit vt declarationem, & comprobationem poſtea conſequamur: vt Abraham. in ijs quæ à nobis accerſuntur, ſi cum gratiarũ actione ſuſtinentur, id quaſi peccatorum recompenſationis loco habet. Qui enim ſua agnoſcit principium ſalutis in ſe iniicit, & in formam iuſti ſe ipſum aſſimulat, ac fingit. Siquidem vir iuſtus in prima loquutione ſe ipſum accuſat. Pro.18.c

Nemo qui tentatur, dicat ſe a Deo tentari. Deus enim neq; tentari malis poteſt, neq; ipſe quempiam tentat. Sed unuſquiſq; tentatur, dum a propria concupiſcentia extrahitur, & allicitur. Deinde concupiſcentia ubi concepit, parit peccatum: peccatum uero perfectum mortem procreat.

Si duplices ſunt tentationes, vt diximus, quo pacto hic tentationum omnium cauſam à Deo videtur remouere, ac reiicere? Sed animaduertendum eſt, non dixiſſe hic (qui tẽtatus eſt) ſed (qui tentatur) qui enim ſibi ipſi ex peccatis & in-

temperantia exhibet tentationes, ita vt in aſſidua animi fluctuatione ſit, & turbatione, cum non à Deo tentari, ſed à propria concupiſcētia, inquit. Nam qui illatam à Deo tentationem vicit, tutiorem ac ſecuriorem ſe ipſum reddidit, vt poſtea tentationibus præſertim ijs quæ ab ipſo excitantur, inexpugnabilis ſit. Ad modeſtiorem enim uitam & tolerantiorem redactus, fontem ipſum ſibi tentationum obſtruxit: atque in reliquum tempus tētationibus liber permanet. Deus autem neque tentari malis poteſt. quemadmodū enim ille inquit, licet à noſtris externus Numen & Deus neque ipſe moleſtias habet, neque alijs exhibet. quippe cum omnia hæc mala circa mortalem & terreſtrem naturam verſent, in qua alteratio & mutatio, unde natura noſtra initium habuit, conſpicitur. Cupiditas autem, & peccatum, & quæ ex eo oritur mors, gradus quidam humanæ perditionis ſunt. concupiſcentia enim vbi locum nacta eſt, et ſedem in animo noſtro vacuam reperit, peccatum creat: peccatum poſtea mortem parit: niſi ea ex animo noſtro penitus eradicata ſecundæ uitæ nobis initiū fecerimus.

Ne erretis fratres mei dilecti. omnis datio bona, et omne donum perfectum deſuper eſt, deſcendens a patre luminum.

Poſteaquam diuinam naturam ſatis demonſtrauit, neque ipſam idoneam eſſe vt tentetur, neq; alijs tētationes exhibere: appellat enim hic tentationes cogitationes eas quæ conſtantiam

& tranquillitatẽ animi confundunt, ac turbant. nam quæ à Deo mittuntur, tentationes non turbare, ſed ſedare animum atq; illuſtrare conſueuerunt, ita vt pulchritudinẽ eius apud pleroſq; alios etiam celebrem, atq; admirabilem reddãt: poſteaq; igitur mala non exhibere Deum oſtendit, ſubiũgit omne bonum perfectum à Deo eſſe, qui pater luminum eſt, & illuſtrationis: eo ꝙ quæ à nobis afferuntur, ea neque perfectionẽ niſi cũ multa imperfectione cõiunctam habeãt, neque animam illuminent. quo modo enim eſſe perfectum poteſt id, quod ab illis proficiſcitur, qui eatenus fiunt perfecti, quatenus pregrediuntur? & vix multo cum labore deformitatem ex generatione contractam expurgantes, ad illuſtrationem diuinam perueniunt?

Apud quem non eſt uiciſſitudo, aut moutationis adumbratio.

Ipſe enim clamat per prophetam: ego ſum, & non immutor. quod uero inquit (mutationis adumbratio) id ſignificat, ne ſuſpicione quidem tenus vllam in eo eſſe alterationem. Mal.3.b

Volens procreauit nos uerbo ueritatis, ut eſſemus creaturarum ſuarum primitiæ quædam.

Volens, inquit, aduerſus eos qui mundũ hũc fortuito & ex ſeſe neceſſario conſtitiſſe nugantur. nam cum dixiſſet (apud quem non eſt viciſſitudo) atque ex eo Deum mutatione omni carere oſtendiſſet, ſubiungit, uolens: ipſe Deus .i. vo

luntarie nos procreauit. & nos ſumus mutationibus obnoxij. ſi enim ſumus procreati, alterationibus quoque obnoxios nos eſſe manifeſtum eſt. Quo pacto enim carere alteratiõe id poteſt, quod ex eo quod non erat, ex alteratione in eſſe productum eſt? Quia uero dixerat (procreauit nos) ne quiſpiam exiſtimare poſſet filium etiam ſimili modo vt nos, Deum progenuiſſe, addidit (verbo veritatis.) omnia enim, vt diuus Ioannes inquit, per filium facta ſunt. ꝙ ſi per ueritatis verbum producti in uitam ſumus, & eſſe ipſum à uerbo habemus, congeniti eſſe illi a quo ſumus, nullo modo poſſumus. Nos autem procreauit, inquit, ut eſſemus primitiæ: id eſt primi atque honoratiſſimi inter creaturas eius. creaturas autem hic viſibiles tãtum res creatas vocat.

Ioan. 1. a

Quare fratres mei dilecti, ſit omnis homo uelox ad audiendum, tardus ad loquendum: tardus item ad iram. ira enim uiri iuſtitiam Dei non efficit.

Pro. 17. d

Velocitas hæc non ad ſimplicem auditionem refertur, ſed ad operoſam auditionem, cũ ſimul atque audiuit aliquis, ad ea quæ imperata ſunt, aggredienda incitatur. intelligit enim de eo qui ſtudioſe ita ijs quæ dicuntur, aures adhibet, vt ad opere ea implenda prõptum ſe præſtet. Quẽadmodũ econtrario tardum eum uocat, qui differẽdo ſemper tarde ſe gerit, & prorſus ab aggreſſione rei interdum ſe abſtinet. Ideo ad diuinorũ mandatorum diſciplinam, celeritatem: ad ea quorum periculoſa tractatio eſt, tarditatem præci-

pit. Periculoſum autem eſt loqui,& iraſci.nam & temeraria loquutio, & inconſiderata ira non in bonum finem quandoque euadere conſueuit. Vnde etiam diuinus quidam uir inquit:eum qui loquutus eſt,ſæpe pœnituit: qui tacuit, nunquã. Pſal.4.a
Et beatus etiam Dauid,iraſcimini,inquit, & ne peccetis:id eſt, ne iraſcentes ſtatim furorem qui ab ira ſuggerit,effundatis.Quibus conſentanea etiam hæc ſunt.Nam & in loquendo tarditas,et in iraſcendo lentitudo efficit,vt ad rectũ & opportunum opus cunctando reducamur: atq; ex conſideratione quæ per moram fit, concitatus animi impetus vel omnino reſoluatur: vel ſicut res poſtulat, cohibeatur ac moderetur. & præcipue iræ, quæ cum inconſiderate effertur, e iuſtitia Dei nos exturbat. ꝓpterea enim cauſam hãc ſubiungit,ira,inquiens, uiri iuſtitiam Dei non efficit. Nam ſi iuſtitia eſt habitus in anima noſtra,qui quod vnicuiq; conuenit, pro dignitate diſtribuit:ira autem,vt ſcriptura inquit, prudẽtes etiam ipſos perdit: qui fieri poteſt,vt quæ nimia perturbatione mentem obtenebrando prudentes etiam perdit, virtutem illam conſtituat, quæ iuſto cum iudicio vnicuiq; diſtribuit quod ſuum eſt? Vult igitur, vt dupliciter tarditatem exerceamus,& in loquendo videlicet,& iraſcẽdo. quippe cum facere cunctatio ſoleat,vt ab incitatione atque impetu abſtineamus. Pro.15.a

Propterea depoſita omni ſorde, & redundatia uitij,in manſuetudine admittite inſitum uerbum, qđ ſaluas facere animas ueſtras poteſt.

Vbi dixit (ſordè) ſubiungit (& redundantia vitij) vt ſignificet, ſi quis ſæpe in ſordem aliquã incidit, eum debere ſtatim ab ea ſe abſtrahere, et non immorari & redundare in ea: ne ſi inueterauerit, ex conſuetudine ſtabilius vitium, atq; inhærentius reddat: cùm ea quæ aſſidue nobis & abundanter fiunt, in naturam euadere, id eſt naturæ habitum acquirere conſueuerint. In manſuetudine, autem inquit, quia in tranquillitate non in turbatione & tumultu doctrina admittitur. Inſitum autem verbum: id eſt λόγον, quod Græce tam verbum quàm rationem ſignificat, rationẽ hic appellat, qua quod melius eſt, ab eo quod eſt peius, diſcernitur: qua etiam λογικοὶ: id eſt rationales & ſumus & dicimur.

Mat. 7. d
Rom. 2. b
Eſtote autem effectores uerbi, & non auditores tantum fallentes uoſmetipſos.

Quia ſcit eos etiam qui diligenter admodũ verbum audiunt, ſæpenumero etiam inter audiẽdum feruorem illum ſolere extinguere, ideo hæc ſubiungit, quaſi ita conſulat: ne in audiendo tantummodo ſtudium & diligentiam præ uobis feratis, ſed in agendo multo magis. Quod autem inquit fallẽtes: id eſt παραλογιζόμενοι. i. rationibus, et captionibus ſeducẽtes, idẽ eſt q̃d decipientes.

Quoniam ſi quis auditor uerbi eſt, & non effector, is ſimilis uiro eſt, qui faciem generationis ſuæ in ſpeculo contemplatur.

Cum quis per legem ſe ipſum agnoſcit, faciẽ

is generationis ſuæ cõtemplatur. per legem enim quales nati ſumus, cognoſcentes, q̃ abſolutos & perfectos ſpiritualis lex regenerationis lauacro nos reddat, conſideramus. deinde cùm per actionem in ſpectatione hac non perſitemus, fit, vt gratię etiam ipſius acceptę obliuiſcámur. qui enim actionibus prauis ſeſe dedit, neque ſe beneficijs à Deo fuiſſe affectum meminit, ſi enim meminiſſet ſe adoptatum in filium, & iuſtificatũ, & ſanctificatũ à Deo fuiſſe, quæ ſpiritualia profectò dona ſunt: nequaquã operibus quæ irritam gratiam faciunt, ſeſe dederet.

Contemplatus enim ſe ipſum eſt, & abijt. & ſtatim oblitus eſt, qualis erat.

A materiali hoc ſpeculo ad intellectualẽ orationem transfert, cum tamen redditionem nullã comparationi huic ſubiungat. integra enim atq; explicata comparatio in hũc modum fieri debebat: Si quis auditor uerbi eſt, & non effector, is ſimilis viro eſt, qui faciẽ generationis ſuæ in ſpeculo contemplatur. ſicut enim ille contemplatus ſeipſum, abijt, & ſtatim oblitus eſt, qualis erat: ſic iſte qui per legem Moyſis cur natus ſit, conſiderauit, vt gloriam Dei videlicet cõſequatur, & ad imaginem eius qui ipſum creauit, poſtea vbi id fecit, nihil ex ijs quæ conſiderauit, operatus eſt: ſed eodem modo quo ille, circa conſiderationem eſt affectus. Hoc pacto uti oratione oportebat. Sed non temere támen Domini diſcipulus Iacobus conciſe & breuiter omnia loquitur, ut potę conciſi & abbreuiati verbi diſcipulus, ſic Rom. 9.

mul,vt auditorem colligat, & ad hæc non negli genter audienda attentum ac ſtudioſum reddat.

Qui uero proſpexit in legem perfectam quæ eſt libertatis, & permanſit, hic cum non auditor obliuionis, ſed operis effector euaſerit: is beatus in effectione ſua erit.

Qui proſpexit, dixit, id eſt, παρακύψας, quaſi qui tranſpexit per tranſitum: & non qui ingreſſus eſt: propterea q̃ ſpiritualis lex cũ vndequaq; expetibilis ſit & admirabilis, vel ex ipſo breui occurſu allicere ac perficere homines ſolet: cũq; perfecta & in omnibus abſoluta ab omni dubitatione circa ipſam hominem remoueat, vt perſiſtat in ijs quę contemplatus quiſpiam eſt, etiã perſuadet. Addit autem (perfectam) eo q̃ Iudæi de obſeruationibus legis gloriabantur, ſeq; in ijs omnia quæ ad Dei pietatem ſpectabant, exequi exiſtimabant: in ijſq; ſolis uerſantes ſicut ſe ſibi perfectionem comparare opinabantur, ita reliquos homines contemptu & exprobratione proſequebantur. Quemadmodum ex Phariſæo perſpicuum eſt, & ijs quæ in euangelio arroganter loquitur. Hanc opinionem vt reprimat beatus Iacobus, hæc inquit. Nam cum operum effectoris mentionem feciſſet, eumque beatum prædicaſſet: ſtatim malum id ac vitium qđ apud pleroſque in effectione oboriri ſolet, corrigit, atque ait. Ne exiſtimes tu qui beatitudinem ex effectione legis es conſequutus, ſolam eam eſſe quæ te aceptum Deo reddat: non enim eſt. Sed ille gra-

Luc.18.b

tus Deo eſt, qui & facit legis opera, & aliȷs non exprobrat, neque inſolēter & inhumane erga co gnatos ſuos ſe gerit. Præterea vbi dixit (legem perfectam) addit (quæ eſt libertatis) vt libertatē eius præcipue celebret, inſignemque faciat. Lex enim Chriſti cum a ſeruitute nos omnium carnalium auocet, a ſabbatiſmis, a circunciſione, ab aliȷs purificationibus & ceremoniȷs, in libertate & relaxatione horum omnium hominem conſti tuit: & ob libertatē, eiuſq; ſuauitatem ita allicit, vt attentus & ſtudioſus effectus obliuione, q̄ honeſta omnia labefactat, ac turbat, omni prorſus vacet. Quippe cum nihil ſit, quod ad rei alicui ita incumbendum inducat, q̄ cum quis ſe in ea liberum & omni ſeruitute abſolutum conſpexe rit. Hunc etiam beatum eſſe prædicat. Auditioni autem adiunxit obliuionem, cum inquit (auditor obliuionis) eo q̄ ſi auditio effectiōe caruerit, nullum negocium eſt, quin obliuio etiam ſubſequatur: cum ocioſa auditio, & ſine opere permanſerit.

Si quis uidetur eſſe religioſus inter uos non refre nans linguam ſuam, ſed cor ſuum decipiens: huius uana religio eſt.

Religio, quam θρησκείαν Græce dicit, amplius quid q̄ fides, videtur continere. arcanorum enim quorundam cognitionem, & eorum quæ in fide conſiderātur, firmitatem ac ſtabilitatem nomen ipſum ſignificat. Vnde etiam beatus Iacobus nunc verbo hoc eſt vſus, θρῆσκος, inquiens, id eſt, religioſus, perinde ac ſi dicat: cognitorem ar-

canorum quæ in lege ſunt, & exactum obſeruatorem te putas? quo pacto? cum linguam refrenare neſcias, & contra proximum loquaris, & ſuperbe viuens nemini indigenti miſerearis? cum lex non modo contra proximum loquentem nō admittat, verum etiam inimicis miſereri iubeat, vt ſicui etiam ex inimicis iumentum ſub pondere grauatū ceciderit, ei opem ferre quoque præcipiat. Si igitur eſſe religioſus vis, non in cognitione legis, ſed in effectione religionem præ te feras: id autem eſt proximis, atque aliis hominibus miſereri. miſericordia enim erga proximum eſt, quæ ſimiles nos Deo facit. Eſtote enim, inqit, miſericordes, ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt. atque hæc miſericordia in perſonarum acceptione non ſit: ſiquidem neque ipſe Deus diuiſa ſua beneficia exhibet, ſed indiſtincte omnibus, diuitibus, pauperibus, prauis, bonis bene facit. Refrenans, autem inquit, id eſt coercens et cohibens: & non ex opinione quam de ſe habet, quaſi effector legis ſit, conſcientiam ſuam decipiens: id enim hic cor videtur ſignificare. ſicut etiam ibi, cor contritum & humiliatum.

Exo. 23. a
Luc. 6. e
Pſal. 50. d

Religio pura & immaculata apud Deum & patrem hæc eſt: inuiſere pupillos & uiduas in afflictatione ipſorum.

Fortaſſe dicet quiſpiam, ſi teſtamenti Chriſti doctor eſt Iacobus, cur nunc non tollit ea quæ ſunt legis, ſed magis extollit & laudat, dum eos qui in legis religione verſantur, non modo non

reprehendit,& ab obſeruatione legis non remouet, ſed admittit atque approbat: cui reſpondendum eſt, Apoſtolum introductionis in modum ipſos alloqui,& imbecillitati ipſorum aliquantulum indulgere: ne ſi a principio & primo ingreſſu legem ſuſtulerit, nouitate doctrinæ faſtidientes,& non credentes retrocedere cogat: ſed cum diſpenſatione quadam tractare rem: vt legalibus ceremonijs cedendo quãtum ad nouum teſtamentum nulla peruenire læſio poterat: quid enim ſabbatiſmus, aut ieiunium, aut abſtinentia a cibis fidei Chriſti nocumentum afferebat? atque ita attentiores eos ſibi reddendo paulatim & ſenſim abſtinere a legalibus moneat: vtpote quæ laborioſa ſint & inutilia, & ad ſeruitutem non ad libertatem quæ in Chriſto eſt, deducant. Sapienter igitur paucis primum vſus mutationibus quando non ęgre ferre eos verba hæc animaduertit, tunc Chriſtianis conuenientia poſtea ſubiungit.

Et immaculatum ſe ipſum a mundo conſeruare.

Mundum hic popularem & confuſaneam turbam intelligendum eſt, quæ ex concupiſcentijs deceptionis eius corrumpitur.

De charitate erga vnumquemque abſque acceptione perſonarum: non ex fide ſola, ſed ex operibus quoque hominem iuſtificari. Cap. II.

FRATRES mei ne in perſonarum acceptio- Leui. 19. c Deut. 1. c &. 16. d
ne Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ fidem Pro. 24. c Eccl. 24. a

habeatis. Si enim ingreſſus in congregationem ueſtram fuerit uir aureis annulis & ueſte ſplendida ornatus, ingreſſus ſit & pauper ueſte ſordida indutus, et reſpexeritis ad eum qui ueſtem ſplendidam geſtat, & ei dixeritis, tu ſede hic bene, & pauperi dixeritis, tu ſta illic, uel ſede hic ſub ſuppedaneo meo. et non dijudicati eſtis in uobiſipſis, & facti eſtis conſiderationum prauarum iudices.

Qui in perſonarum acceptione aliquid facit, multa ſorde, et multis maculis ſeipſum inficit, quippe cum cognatos ſuos contemnat, immo potius ſeipſum. ſiquidem opprobrium qđ erga ſimilem ſui quiſpiam facit, in ipſum illum qui facit, redundat. Cum vero inquit, & non dijudicati eſtis (&) coniunctio vacat. id qđ priſcæ loquutioni conſuetum eſt. nam ſentētiæ huius redditio cum hucuſq; pertineat, ſine (&) ita dici debebat: ſi ingreſſus fuerit ad vos diues, & ingreſſus ſit pauper, &c. non dijudicati eſtis, id eſt, dijudicationem & diſcretionem veſtram corrupiſtis, cum nullam conſiderationem habueritis, vter magis honorādus ſit, pauper qui bonus ſit, an diues malus: ſed ita inconſiderate, & in perſonarum acceptione hunc ob diuitias honore, illū ob paupertatem contēptu eſtis proſequuti. & facti eſtis prauarum conſiderationum iudices, dum prauas conſiderationes elegiſtis, iudicando hunc honore, illum contemptu eſſe dignum: cū tamen vtrinq; eiuſdem naturæ ſint creaturæ.

Audite fratres mei dilecti, non ne Deus pauperes mundi huius elegit, diuites in fide, & hæredes regni, quod promiſit ijs qui ipſum diligunt? uos autem contempſiſtis pauperem.

Quoniam paupertas pleriſq; vel ipſo nomine moleſta eſſe conſueuit, propterea vbi dixit (pauperes mūdi huius) ſtatim adiunxit (diuites) id eſt, qui quidem diuites ſunt. qua in re? in fide. Ita enim res ſe habet. cùm namque pauperes circa res mundanas minus diſtrahantur, fit, vt cum primum ad fidem acceſſerint, efficatiores, & ad agendum feruentiores q̄ diuites ſint. Vnde etiam Dominus tales diſcipulos elegit, quos etiam regni hæredes conſtituit.

Nonne diuites dominatu contra uos utuntur, & ad iudicia uos trahunt? nonne ipſi pulchro nomini maledicunt, quod inuocatum eſt ſupra uos? Si legem quidem perficitis regiam iuxta ſcripturam, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum, recte facitis. ſi uero perſonas accipitis, peccatum committitis a lege tāquā tranſgreſſores redarguti. Leu.19.d Mat.22.d Mar.12.c Rom.13.c Gal.5.c Leui.1.c Deut.1.c &.16 d Mat.5.c

Pulchro nomini, id eſt, nomini nouo, iuxta ꝓphetam, qui ait, ĳs autem qui ſeruiunt mihi, vocabitur nomen nouum, quod ſuper omnem faciem terræ benedicetur. Cum autem inquit (iuxta ſcripturam) Deuteronomium intelligit. Eſa.65.c

Quicunq; enim totam legem obſeruarit, in uno

autem offenderit, omnium reus eſt effectus: qui enim dixit, ne mœcheris, dixit etiam, ne occidas. ſi uero nō mœchatus ſis, ſed occideris, legis tranſgreſſor factus es.

Hoc de charitate dixit, ob quam totam a principio hucuſque orationem produxit. Quod vero dixit, ne mœcheris, ne occidas, exempli cauſa dictum eſt. Vide autem exempla quoque ex lege eſſe quæ ad charitatem conducit. qui enim perfecte amat proximum, is neque mœchabitur, neque occidet: quippe cum ita ſe gerere erga proximum inimici hominis prorſus ſit. nam ſi ita non intelligamus, nullus homo eſſe ſaluus poſſet, cum nemo ſit, qui in nullo prorſus mandato deficiat. Qui enim, verbi cauſa, caſtitatem ſeruat, ira quandoque inferior eſt, qui item miſericordia & erogatione eſt illuſtratus, obtrectatione interdū obſcuratur. Quapropter non de eo qui nulla in virtute deficiat, dictum hoc eſt, ſed de charitate tantummodo. quod non oporteat perſonas accipiendo in ea deficere, ſed integre eam exercere. Idem de alijs virtutibus dici poteſt: qui enim tēperantia puta, aut iuſta non perfecte exercet, ſed in eorum vſu deficit, is cum in tractatione eorū claudicet, totum atque vniuerſum virtutis corpus labefactat, ac lædit. Totam igitur legem charitatis intelligendum eſt, de qua præcipue ipſi loqui propoſitum eſt.

Ita loquimini & ita facite, tanquam per legem libertatis iudicandi. iudicium enim miſericordia uacās

illi

illi erit, qui miſericordiam non fecerit. miſericordia autem contra iudicium gloriatur.

Legem veritatis eam appellat quæ acceptione perſonarum caret, quæ Chriſti eſt. perſonarũ enim acceptor non eſt liber, ſed ſeruus: quippe cum ab ea re in ſeruitutẽ redigatur vnuſquiſq;, à qua ſupatur. Si peccata igitur in nos cõmiſſa proximis remiſerimus, & ex bonis noſtris aliqd indigentibus participauerimus, miſericordiam etiam nos poſtea à Deo in iudicio conſequemur. magnum enim bonum id eſſe exiſtimatur. quẽadmodum e contrario graue admodum peccatũ illis imputatur, qui inclementer erga cognatos ſe gerunt. eos enim qui remittere proximo peccata in ſe cõmiſſa ſine vlla miſericordia nolũt, praui illius ſerui cõdemnatio opprimet, vnà cũ retributione, quam ſibi fieri quotidie in oratione à Deo precant. ibi enim remitti nobis à Deo petimus peccata noſtra, ſicut & nos illis remittimus, q in nos peccauerunt. Illis itẽ qui erga corporali auxilio indigentes inclemẽter & aſpere affecti ſunt, iudiciũ Dei miſericordia omni uacãs occurret, quemadmodum hic inquit. gloriatur enim contra iudicium miſericordia: id eſt quod uno verbo Grçce dicit, κατακαυχᾶται: id eſt ſuper exultat, debellat, obtundit, ac vincit. miſericordes enim, vt Domini ſententia præfinit, miſericordiam conſequentur. Nam ſi idololatris delere peccata miſericordia erga pauperes poteſt, vt apud Danielem audiuimus: fidelibus hominibus quid non efficiet? Ac mihi quidem tale quid

Mat.18.d

Matth.6.a Luc.11.a

Matth.5.a

Dani.4.f

huiuſmodi miſericordia videtur efficere, quod athletis &certatoribus oleū corpori illitum præſtat: ſicut enim illud facit, vt aduerſariorum prehenſiones facile elabantur: ſic etiam in vniuerſali totius mundi iudicio miſericordia qua in proximum vſi fuerimus, nobis exhibebit, vt ab accuſatoribus noſtris dæmonibus illatas criminationes ſubterfugiamus, atq; euadamus. ALITER. Cum inquit, iudicium enim miſericordia vacans &c. aduerſus eos dicit, qui ex nimia aſperitate erga ignobiliores in perſonarum acceptione contemptum præ ſe ferunt. mollire enim duritiam & aſperitatem eorum vult, dum ſententia hac eos terrefacit, quaſi in hunc modum dicens: lex amare proximum iubet ſicut ſeipſum. quemadmodum igitur erga ſeipſum perſonarū acceptione vtitur nemo, niſi inſanus ac demens ſit: ita neque tu perſonas reſpicias. q; ſi ex inclementia & duritia ad perſonarum acceptionem delaberis, time ne etiam tu eadem à iuſto iudice poſtea conſequaris, miſericordiamque eius tibi ipſi excludas.

Quæ utilitas eſt fratres mei, ſi fidem dicat ſe habēre quiſpiam, & opera non habeat? nunquid ſaluum facere ipſum fides poteſt? Si autem fratres aut ſoror nudi ſint, & quotidiano alimento indigeant, & dicat aliquis ueſtrum ipſis, ite in pace, calefiatis & ſaturemini: & neceſſaria corpori ipſis non dederitis: quæ utilitas erit?

Vide ſpiritualem prudentiam, non enim dicit

tantum ſi fidẽ habeas, ſed quæ vtilitas eſt? perinde ac ſi dicat: oſtende mihi rem ex qua tibi ineſſe appellationem hanc deprehendam. hæc enim vtilitas fidei eſt.

Sic & fides niſi opera habeat, mortua ex ſe eſt. Sed dicet quiſpiam: tu fidem habes, & ego opera habeo. oſtende mihi fidem tuam, & ego ex operibus meis fidem meam tibi oſtẽdam. tu credis Deum unum eſſe? bene facis. & dæmones credunt, & horrent.

Non contradicit hic beato Paulo, cum duobus ſignificatis nomen fidei accipiatur. nam & de ſimplici rei quæ apparet, conſenſu fides dici conſueuit: quo modo etiam dæmonas credere vidimus, Chriſtum filium Dei eſſe: & ex affectu aſſequutio, atque obtemperatio cum firmo conſenſu, fides appellatur. Iacobus igitur ſimplicẽ conſenſum mortuam eſſe fidẽ dicit, quippe quæ operum viuificantium expers ſit. Paulus eam fidem intelligit, quæ ſanè operibus nunquam caret. quippe cũ honeſtorum operũ vacuo animo inſeri nullo modo poſſit. nam neq; Abraham eã fuiſſet conſequutus, niſi prius paternam depellere impietatem decertaſſet: cui certamini poſtea fides quaſi præmium ſubſequuta eſt. Hanc Paulus operibus anteponit: id eſt veteris legis operibus, ſabbatiſmis, circunciſioni, cæteriſq; huiuſmodi purificationibus. Duo enim etiam operũ ſignificata ſimili modo habẽtur. nam opera dicuntur, & quę fidem confirmant, quibus ſi careat fides, mortua eſt: & quæ ſunt legis, ſine qui

Rom.3.b Gen.15.b Rom.4.a

bus & Abraham, & omnes Chriſtiani iuſtificātur. Nam fidem quæ vera ſcilicet fides eſt, impuro homini non contingere, quis negabit? ſicut enim neq; in cœni pleno uaſe precioſum vnguētum cōſeruari poteſt, ita neq; in impurgato hominis animo fides Dei inoleſcit. Non igitur diſſentiūt inter ſe diuini hi apoſtoli, ſed circa diuerſum ſignificatum vtriq; verſantes, propoſitum ſuum exequuntur.

Vis autem ſcire o homo uane, fidem ſine operibus mortuam eſſe?

Hominem vanum appellat eum qui ſimplici fide gloriatur, quæ nulla operum ſubſiſtentia completur.

Gen.22.b *Abraham pater noſter non ne ex operibus iuſtificatus eſt, cum Iſaac filium ſuum ad aram obtulit? non ne uides fidem operibus ipſius cooperatā fuiſſe, & ex operibus fidem fuiſſe perfectam? et expletam eſſe ſcri*

Gen.15.b Rom.4.a Gala.3.a *pturam, quæ dicit: credidit Abraham Deo & imputatum ipſi in iuſtitiam eſt, et amicus Dei appellatus eſt. Videtis ne igitur ex operibus iuſtificari hominem, et non ex fide tantum? Simili modo quoque Raab meretrix cum nuncios excepiſſet, & alia uia eieciſſet, non*

Ioſue.2.a *ne ex operibus iuſtificata eſt?*

Paulus & Iacobus hic eodem hoc exemplo Abraham vtriq; vtuntur: alter, ut fidem operibus eſſe præſtantiorem: alter vt opera fidē excellere demonſtret. dictumq; ſuperius eſt vtrūq;

diuerſo ſignificato fidei vti:atq; ita prout res de
qua agunt,poſtulat,loqui. Nonnulli tamen pa-
tres ſunt,qui de hoc ita ſentiunt. Aiunt enim eun- Rom.4.a
dem Abraham diſtinctum temporibus,vtriuſq;
fidei eſſe poſſe exemplum,& eius, quæ ante ba-
ptiſma eſt,quæ opera minime requirit,niſi con- Phil.3.a
ſenſum ſolum & confeſſionem ſalutis, & uerbũ
quo credentes in Chriſtum iuſtificamur:et eius,
quæ baptiſma ſubſequens connexa neceſſario
etiam opera habet, ita vt nihil contrarij habere
videatur, qui in apoſtolis loquutus eſt ſpiritus:
cùm altera fides ſit, quę antecedit baptiſma, quę
per confeſſionem ſolam accedẽtem ad ipſam ho-
minem iuſtificet, etiam ſi ſtatim è uita exceſſe- Luc.23.c
rit: ei enim qui ita celeriter poſt baptiſma mori-
tur,nulla adſunt opera, ſed ſatis idoneum viati-
cum eſt,quæ per baptiſma facta eſt expiatio: al-
tera autem quæ baptiſma ſubſequitur, quæ à iã Mat.3.c
baptizato etiam bonorum operum demonſtra- Mar.1.
tionem requirat,atque exigat. Cui rei Paulus Luc.4.a
etiam ipſe conſentit,cum alibi doceat hanc quæ
poſt baptiſma ſubſequitur, fidem perfectionem Heb.
ab operibus requirere,vbi inquit:neque circun-
ciſio quicquã valet,neque pręputium,ſed fides, Gal.5.b
quæ per charitatem operatur:charitas autem vt
expleatur,multa actione,& vitæ tolerantia indi
get. ALITER. Iuſtificationis ex ſola fide
exemplo Abraham eſt,quando vbi credidit,im
putatum ipſi ad iuſtitiam eſt:iuſtificationis ve-
ro ex operibus,quando filium ſuum ad aram ob Gen.15.b
tulit.Etenim non opus tantummodo fecit, verũ Heb.11.c
etiam à fide non defecit, quòd in Iſaac ſemen ſuum

multiplicandum ſicut ſtellę, eſſet: conſiderans potentẽ eſſe Deũ, vt etiam ipſum ſuſcitare à mor-
Rom.4.a tuis poſſet. Dauid quoque Paulus producit teſtem, ſua ſapienter cõfirmans. Nouerat enim diuino ſpiritu futuram iu Chriſto fidem, atque ic
Pſal.31.a circo ait. Beatus uir cui nõ imputauit Dominus peccatum.

Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita et fides ſine operibus mortua eſt.

De fide poſt baptiſma loquit. nihil enim prodeſt fides, quæ operibus caret, niſi quod grauio-
Mat.25.c ris peccati reos nos facit: propterea ꝙ cũ talẽtũ acceperimus, lucrum non afferamus. Vnde etiã Dominus ut nobis exemplo confirmaret, poſt baptiſma operibus quoq; nobis eſſe opus, ipſe
Mat.4.a ſtatim vbi à Ioanne fuit baptizatus, in deſertũ
Mar.1.b abijt, & certamen cũ diabolo ſubijt. Paulus quo
Luc.4.a que ijs qui iam myſterijs digni habiti ſunt, con-
Heb.4.c ſulit, dicens: ſtudeamus ingredi in illam requiem: quaſi non ſufficiat fides, ſed adiungi etiã puritas vitæ debeat, multumque ſtudium huic adhibendum ſit.

De petulantis atq; immoderatę linguæ malo: de mutua conuerſatione bona, & ſine contentione: de ſapientia humana & diuina.

Cap. III.

Mat.21.a NE MVLTI *magiſtri efficiamini fratres mei, ſcientes maius iudicium accepturos nos eſſe. in multis enim omnes offendimus.*

Cum ſuperius dixerit, & docuerit fideles non inanem operum bonorum fidem habere: tranſit nunc ad alterum affine huic documentum. nam cum nonnulli docere ea aggrediantur, quæ ipſi non exequuntur: huiuſmodi homines prǣterq; quòd nihil lucrātur, maius quoq; iudicium, maioremque condemnationem ſibi acquirere ait. qui enim ea quæ in ſe nō ſunt, quaſi ſint, docet: damnationi obnoxius eſt: vtpote qui ſua ipſius lingua offendat, ac labatur. hocq; ex ſuperabundanti probatione cõfirmans, inquit: ſi enim quādo etiam temere ex incuria lingua labitur, homo iudicium non effugit: ut Salomon aſſerit, cū dicit: ob peccatum labiorum in laqueum incidit peccator: nunquid ille qui dedita opera peccat, dum lingua ea docet, quæ experimento non didicit, ineuitabile Dei iudicium effugiet? Pro.12.b

Siquis in ſermone nō offendit, is perfectus uir eſt. qui freno moderari etiam totum corpus poßit.

Ineuitabile eſſe ut homo aliquis ſine peccato traducere vitam poſſit, ex lubricitate linguæ cõfirmat, atq; ex hac eadem neminem eſſe perfectum oſtendit. quis enim eſt qui lingua ſua non peccet? q; ſi quis eſt qui linguæ lubricitatem ſuperet, & cohibeat, quo pacto is non etiam totū corpus in gyrū ducere optime poterit? qui enim quod facilius ad labendum eſt, ſuperarit: in id quod eſt ſegnius, multo melius dominabitur.

Ecce equorum frena in ora inijcimus, ut obediant nobis, & totum corpus traducimus. ecce et naues tā-

tæ cum ſint, & ab aſperis uentis agantur, ex minimo gubernaculo traducuntur, quocunq; dirigentis impetus uoluerit.

Conſtructio ita facienda eſt: in ora equorum frena inijcimus. hæc autem dicit, vt cõfirmet ea quæ de lingua dicta iam ſunt: eum videlicet qui facilem ad labendum rem ſuperat, difficiliorem etiam eſſe cohibiturum: Obiectionem vero hic ſoluit, quæ ita inferri veriſimiliter potuiſſet: ſed quis labor eſt membrum ita exiguum moderari ac gubernare? vel quodnam à minima hac particula effici damnum poteſt? Hæc ex freno, & gubernaculo, & ſcintilla cõprobat, quæ parua cũ ſint, magna tamen quædam efficiunt.

Sic & lingua paruum membrum eſt, & magna iactat. ecce exiguus ignis quantam ſyluam incendit. & lingua ignis eſt.

Id eſt eodem modo lingua moueri ac duci debet bene, quæ cum exiguum membrum ſit magna tam bona, q̃ mala efficit. non explicauit autem ita ſententiam, quia qui hæc ſcribit, concili

Rom.9.f ac breuiati verbi diſcipulus eſt. ALITER. Hæc quoque de eo dicit, quòd non temere mouẽda lingua ſit, ſed ad meliora traducẽda: quemadmodũ.n. & equi ferociam freno, et nauigij impetũ gubernaculo cohibemus, ac moderamur: ita & linguam in id quod ex recta ratione eſt, traducere debemus. Hoc enim ſignificat quod inquit, (ſic & lingua).i. ſic & lingua recta ratione traduci ad bonum debet: & non permittendum eſt,

vt ea quæ facit, faciat. parua enim cũ ſit, magna quædam facit, vnde etiam magnum nobis incendium excitat, cum ipſa quoque ignis ſit.

Mundus iniuſtitiæ. ſic lingua conſtituta eſt in mēbris noſtris, maculans totum corpus, & inflammans rotam generationis, & inflammata a Geenna.

Mundum hic nonnulli intelligi volunt multitudinem, quemadmodum ibi; Mundus eum non cognouit; id eſt, vulgaris turba & multitudo. mundus igitur etiam lingua eſt, id eſt multitudo iniuſtitiæ. Alij mundum pro ornatu accipiendũ putant, quod Græce clarius patet: κόσμος enim præcipuo ſuo ſignificato ornatum ſignificat. dicuntq; hi commemorare hic Apoſtolum quænã ſint ea, quæ faciat lingua, & dicere: ornatus iniuſtitiæ eſt, hoc eſt iniuſtitiã exornat, atq; inſtruit lingua facunda oratorum eloquentia: maculat corpus, dum illecebris & blanditijs mulierculas ad libidinem inducit: dum cædes decipiendo efficit; dum peierando aliena vſurpat: & deniq; inflammat rotam geennæ, id eſt, incendit, & contra nos geennam irritat, ac facit, vt quaſi rotetur ac deuoluatur in nos geennæ ignis. ſed & ipſa, inquit, inflammatur a geẽna: vt ex diuite perſpicuum eſt, cuius lingua torrebatur. lingua enim & non alia parte præcipue cruciabatur, eo φ ea ad voluptuoſorum dapium guſtatum, & petulã tem nugacitatem vſus præcipue fuerat. Si legamus rotam geennę quemadmodum in nonnullis exemplaribus reperitur, ita explanabimus. Siue ro rotam γενέσεως, id eſt, generationis, vt in ple-

Ioan.1.b

Luc.16.f

riſq; codicibus habetur, vitam noſtram ſignifi-cari per rotam generationis dicemus. inflammãs igitur rotam generationis vitam noſtram macu lat, dum temere et petulanter mouetur: vnde vi ta noſtra exaſperatur, id eſt, tempus vitę noſtrę: quod lyricus noſter coronam etiam appellauit, Pſal.64.c coronam anni, inquiens. corona autem et rota ni hil quantum ad orbicularem & circularem for-mam attinet, inter ſe diſtant. rota autem vita di citur, vtpote quæ in ſeipſam reuoluatur. Sic igi-tur mota lingua, vt ſuperius diximus, vitam no ſtram ita maculat, vt ſordidã ac luctuoſam eam reddat. Quocirca ſic lingua recta ratione rega-tur, ac gubernetur. licet enim ſit vel mundus in-iuſtitiæ, ad popularem turbam & vulgarem ſpe ctans, vel ornatus iniuſtitiæ, & maculet totum corpus, & inflammet vitam noſtram, & inflam metur a geenna: non difficile tamen eſt eam ita tractare, vt apte et cum ratione moueatur. id qđ ex ſequentibus manifeſtat, cum inquit.

Omnis enim natura ferarum, uolucrium, reptiliũ, & marinorum domatur? & domita eſt a natura hu-mana. linguã uero domare homo nullus poteſt? incoer-cibile malum: plena ueneno mortifero. in ipſa benedi-cimus Deum & patrem: & in ipſa execramur homi-nes, qui ad ſimilitudinem Dei facti ſunt.

Si omnis natura ferarum, volucrum, reptiliũ, & marinorum a natura humana & domatur, et domita eſt: nunquid linguam, quia incoercibile malum, quia veneno mortifero plena eſt, doma-

re nullus homo poteſt? non ſanè. ſi enim indomita eſt, & nunquam in melius vergit, quo modo ipſa Deum & patrem benedicimus? & ipſa homines execramur? ecce enim ad voluntatem vtẽtis transfertur. ſed hæc fratres mei fieri non debent: nam ſi ipſa Deum benedicimus, nonne dedecus eſt, ſi hac eadem homines ad Dei ſimilitudinem factos maledicamus? an iuſtum eſt, vt ex eodem ore & benedictio, & deteſtatio egrediatur? non profectò. ALITER. Cum dixerit & oſtẽderit freno, & gubernaculo quæ parua ſunt, ſi bene dirigantur, magna effici: & cum ſubiunxerit; ſic & linguam eſſe recta ratione & recto ſermone moderandam: nunc ſe non ea quæ fieri non poſſint, iubere exemplis his declarat, perinde ac ſi ita diceret: Sed ſi dicat quiſpiam, licet exiguum membrum ſit lingua, cum magna tamen faciat & mala & bona, non eſſe ad ea quæ volumus, obedientem ac tractabilem poſſe: nullam is excuſationem affert. nam ſi homo longe alienus a natura ſua feras & viſu horribiles, & tractatu horribiliores ſibi ſubijcit, ac domat: nõne membrum ſuum domare multo facilius poterit? Nam cum inquit, linguam vero domare homo nullus poteſt: non enunciando, ſed interrogã gando legendũ eſt: vt ſenſus huiuſmodi euadat. ſi feras ſæuas cicurat, & manſuetas facit homo, nunquid linguam ſuam domare non poteſt? ſi enim enunciatiua oratione legas, procedendo nõ recte vti Iacobus monitione ea videbitur, cum inquit, non oportet fratres mei hæc ita fieri. nã ſi fieri non poteſt, vt componatur & moderamẽ

accipiat lingua, qui ea quæ fieri nequeunt, conſu lit, non recte conſulit. Q d' vero dicit (incoercibile malum, plena veneno mortifero) enunciatiue proferendum eſt: intractabilitatem enim linguæ augent. Cum vero poſtea ſubiungit, (ex eodem ore benedictio & execratio egreditur) per interrogationem legendum eſt. increpantis enim oratio eſt, & monentis, omnibus nos benedicere
1.Cor.6.b debere. conuiciosi enim regnum Dei non hæredi tabunt. Nonne turpe eſt, vt eodem inſtrumento & vitij & probitatis miniſtro vtamur? Nemo profecto ſanæ mentis eſt, qui & cœnum & vnguentum precioſum eodem inſtrumento agitaret. Preces effundis ad Deum? ne execreris inimi cum. obſecratio enim & execratio multum inter
Mat.6.b ſe diſtant. Niſi ei remiſeris peccatũ, qui te offenderit: neq; tibi quicpiam remittetur. Immo contra te ipſum imprecari deprehẽderis, quãdo precaberis tibi debita tua remitti, ſicut & tu remittis debitoribus tuis. Cęterum operæpretium eſt, vt facilioris intellectus cauſa totum hunc locum paucis quibuſdam adiunctis hic ſubijciamus, in hunc modum. Ecce frena in equorum ora inijcimus, vt obediant nobis: atque ita totum corpus eorum traducimus: ecce et naues cum tantę ſint, & ab aſperis ventis agantur, minimo gubernaculo traducuntur, quocunq; impetus dirigentis voluerit. Ita igitur & lingua traducatur recto ſermone. id qđ ſane difficile nõ eſt: omnis enim natura ferarum & volucrium, et reptilium, & marinorum ab humana natura & domatur, & domita eſt: qđ ſi ita eſt, linguam domare nemo

poterit? non profectò.

Ex eodem ore benedictio & execratio egreditur? nõ oportet fratres mei hæc ita fieri. Nũquid fõs ex eodem foramine dulcem & amaram aquam ſcaturit? Nunquid poteſt fratres mei ficus oleas facere? an uitis ficos? ſic nullus fons ſalſam et dulcem facere aquã poteſt.

Ex eodem ore, qd' tali ſacrorum inſtitutione dignatum fuerit, nihil amari, atq; inſuauis emittatur.

Quis ſapiens & ſcius inter uos? oſtendat ex bona conuerſatione opera ſua in manſuetudine ſapientiæ. q; ſi æmulationem amaram habetis, & contentionem in corde ueſtro, ne gloriemini & mentiamini contra ueritatem. Non eſt hæc ſapientia deſuper deſcendens, ſed terreſtris, animalis, dæmoniaca. Vbi enim æmulatio & contentio, ibi conturbatio, & omne prauum opus eſt.

Cum cupidi Imperij ſint homines, & ſapientia mundi huius glorientur, ex contentione & æmulatiõe bonorum magiſtrorum prædicabãt: ac turbas congregabant, inuidiaq; agitati diuinis humana interſerebant, vt rerum nouitate magis auditores allicerent: vnde et hęreſes exortum habuerunt. Vbi igitur de petulantia & intemperantia linguæ ſermonem abſoluit: tranſit nunc ad inuidiam quæ ex ſimili ſtoliditate hominibus inoleſcit, tollendam, & inquit eiuſmodi hominũ

doctrinas, non eſſe ſedatorum & prudentium: vtpote quæ ex ſapientia non diuina, ſed dæmoniaca ſint. atq; hęc dicit cum prius bonum magiſtrum laudarit, cuius ex manſuetudine & bonis operibus ſapientia eſt. Quia vero æmulationis nomen medium eſt tam bonorum q̃ malorum: eſt enim æmulatio vehemens animæ motio ad aliquid cum quadam aſſimulatione eius, ad quē ſtudium fertur: propterea amaram adiunxit, vt de qua æmulatione loquatur, oſtendat. contentio autem, id eſt, ἐριθεία quaſi iritationem dicas, vituperabilis contentio eſt.

Sapientia uero deſuper primum caſta eſt, deinde pacifica, modeſta, obtemperans, plena miſericordia & fructibus bonis, ſine dijudicatione, & ſimulatione. fructus autem iuſtitiæ facientibus pacem in pace ſeritur.

Caſta, id eſt, pura & munda, nihil carnale in ſe admittens. Sine dijudicatione, id eſt, ἀδιάκριτος quæ obſeruationes ciborum & diuerſarum ablutionum non dijudicat. exacte autem de his in epiſtola ad Coloſſenſes diſſerit Paulus.

Gal. 2

De lite, & turbatione, & Dei inimicitia, ꝙ ex ignauia & concupiſcentia exoriantur: de pœnitentia ad ſalutem: de non iudicando proximo: non ab homine ſed a Deo greſſus hominis dirigi. Cap. IIII.

VNDE ſunt bella & pugnæ inter uos? nōne hinc ex uoluptatibus ueſtris, quæ in membris ueſtris militant?

Licet doctrinam fingant in ſermone, totos ta menesse carnales oſtendit, & grauiſſima quæque committere, dum voluptates ſectantur: atq; alij opiparas mēſas, id quod etiam Paulus damnans, inquit, tales enim non Domino, ſed proprio ventri ſeruiunt: alij agrorum, & ſplendidarum domorum poſſeſſionem, alij ſeruitium, alij aliud quid ſibi comparare ſtudent: ad quęcumq; ſcilicet malignus ipſos incitarit, omnia moliens, quo e ſua ipſos ſalute deturbet, ac deijciat. Rom.16.c

Cupitis & non habetis. inuidetis & æmulamini, & conſequi non poteſtis. pugnatis & bellatis. & nō habetis, propterea ꝙ non poſtulatis.

Ex poſitione & ſublatione progreditur, cum id quod poſitum eſt, ob abſurditatem deſtruat. abſurditas autem ex eo eſt, ꝙ quæ in poſitione conſiderantur, fomenta voluptatum & libidinū ſunt. nam & cupiditas in voluptatum exequutionem deſinit: & inuidia & æmulatio, & pugna & bellum ſimili modo bona non ſunt. vnde fit, vt neq; ea conſequantur, quorum cauſa hæc ſuſcipiunt, atque exercentur. Aduertēdum autem ſi legatur, occiditis, loco, inuidetis, id eſt, φονεῖτε pro φθονεῖτε, ſicut in multis exemplaribus videre licet: occiſio hic, quemadmodum etiam bellum non carnaliter intelligentur: nimis enim graue id eſſet, ſi etiam de latronibus diceretur, nedū de ijs qui fideles aliquātum ſunt, & ad Dominū acceſſerunt. Vnde vt mihi quidem videtur, occidere hic dicet eos, qui ſuam ipſorum animam temerarijs his aggreſſionibus perimunt: quibus ēt

aduerſus pietatem bellum ſuſcipiunt. Nam ſicut progrediendo inferius adulteros & adulteras appellabit, non eos qui re vera huiuſmodi ſunt, ſed qui diuina quæ recte ſe habent, mandata ad falſa alia & ſpuria declinando adulterant: quippe cum ne no, ſit, etiã ſi porcis ipſis eſſet lutulẽtior, qui adulterum & meretricium magiſtrum tolerarct. Sic & cædes & bella non corporis, ſed animæ intelligenda ſunt.

Petitis & non accipitis, quia male petitis: ut in uoluptatibus ueſtris impendatis.

Luc.18.c Sicut Phariſæus qui in Euãgelio Lucæ quanto plura ex recte factis ſuis commemorabat, tanto magis diuinas aures obturabat: vt vanus verborum tumor circa labra difflueret, & in ſpumã modo bullãtis vndæ reſolueretur. Sed dicet quiſpiam, ſi Domini Ieſu veri magiſtri vera pro-

Mat.18.c miſſio eſt, qui inquit, quicquid petierit aliquis,

Mar.11.c. accipiet: quo pacto hæc nũc dicit hic apoſtolus?

Ioan.14.b Cui reſpondendum ita eſt, vt dicamus, eum qui recta a c conueniente via ad petendum accedit, promiſſionem ratam conſequi, ac nulla re fruſtrari, quam petierit. ſi vero quis extra ſcopũ trãditę petitionis excedẽs petere uideatur, eum cum non eo quo debet, modo petat, ne petere quidem eſſe exiſtimãdum: atq; iccirco neq; eſſe accepturũ. Si. n. exẽpli cauſa, grãmaticus magiſter vnũquemq; qui ad ſe adhibita diligentia acceſſerit, grãmaticam artem eſſe docturum polliceatur: & aliquis negligenter neque animo ad ſuſcipiendã eã ſcientiã intento accedat, atq; ita recte quicq̃ non

quàm non aſſequatur: nunquid merito menda-
cẽ magiſtrum accuſabimus? non ſanè, ſi recte ſa
pimus. quippe cum diſcipulus non ita ut monue
rat magiſter, ad diſcendum acceſſerit. At enim
diceret fortaſſe quiſpiam, quo modo, aut quid
petendum eſt? ipſum eum qui promiſſionẽ hanc
fecit, audi. Petite regnum Dei, & iuſtitiam eius. Mat.6.d
Perſpicuũ enim eſt, eum qui ita petierit, & hæc
præcipue poſtularit, neque alijs poſtea fruſtratũ
iri, quæ tamen ſi acceperit, ſalute ipſum non ſint
priuatura. nam qui noxia ac damnoſa petit, nõ
debet ea ab illo expectare, à quo omnis datio bo
na eſt. Qui item diuinam cognitionem, aut ſpi
ſpirituale aliquod donum petit voluptatum po
tiendarum cauſa, accepturus minime eſt. male
enim petit, & malum quod in perniciem ſuam
tendit. Deus autem malum vllum non exhibet.

Adulteri & adulteræ non ne ſcitis amicitiam mũ di inimicitiam Dei eſſe? Quicunque eſſe mundi ami- cus uoluerit, Dei inimicus conſtituitur.

Quoniam ſupra arguit quoſdam falſos ſapiẽ
tes qui diuinam adulterabant ſcripturam & per
uerſe ea ad voluntatem ſuam utebãtur, vt ex ea
voluptatibus deditæ vitæ ſuæ commoda conſe-
querentur: id quod non aliũde eueniebat, quàm
ex arrogantia & ſuperbia: iccirco nunc grauius
contra ipſos etiam inuehitur, & quod alienum
à manſuetudine ſua eſt, contumelioſis quoque
verbis vtitur, dum adulteros & adulteras huiuſ
modi homines appellat, talibuſque ferè oppro-
brijs inſectatur: Dic mihi homo vane, nunquid

reddere te ſapientem vis? ſed cur cũ contentione & aſſiduo bello viuis? & præſentibus his rebus inhæres, & uoluptates præſentis vitæ ita auide ſectaris? non eſt hoc ſapientum hominũ, ſed vulgarium, & ad amicitiam mundi declinantiũ. vt merito reconditæ & temperantis, & diuinæ pulchritudinis adulter eſſe videaris, cum ei vulgarē hanc & profanam & turpem anteponas: cumq́ ex hoc erga præſentia & mũdana affectu aduerſus Deum inimicitiam ſuſcipias. an neſcis amicitiam mundi à Dei amicitia alienum te facere, immo te inimicum Dei reddere? Mundum enim hic omnem materialem vitam appellat, quaſi corruptionis matrem: quam qui cõſequi ſtudet, inimicus Dei efficitur. ex ſtudio enim quod inutilibus rebus adhibet, erga diuina negligenter et ſuperbe ſe gerat, neceſſe eſt. negligenter autē nos gerere & inſolenter erga eos tantum quos odio habemus, & inimicos conſueuimus. Quocirca cũ duo ſint ea circa quæ ſtudēt homines, Deus, & mundus: & in alterutro horum duo verſent, amor & odium: ſi alteri ſtudium adhibeamus, alterum negligamus, neceſſe eſt. ſtudiũ vero amorem, negligentia et contēptus odium parit. Qui igitur diuinis rebus incũbit, amicus Dei & eſt, & dicitur. qui contrà Deum negligit, & rebus mundanis prorſus inhæret, is inter Dei inimicos habetur. Quoniam autem hæc atque huiuſmo- mala ex arrogãtia & ſuperbia magiſtrorum falſæ ſapientiæ oriri demonſtratum eſt, altera reprehenſione eos corripit, vt ab ebrietate tandem reſipiſcant, et à ſopore excitentur: atque inquit.

An putatis inaniter ſcripturam dicere ex inuidia? deſiderat ſpiritum qui habitauit in uobis. & maiorem dat gratiam. 1.Petri.5.b

Hic quoq; per defectum oratione vtitur, more ſuo ex conciſi & breuiati verbi vſu. inquit Rom.9. enim, ego quidem meis verbis ad rectitudinem & ſynceritatem ſapientiæ exhortor, ne ex inſolentia ea abutentes doctrinæ ſermonem adulteretis ac vitietis. Sed ſi ex ſcriptura hoc idem etiã quod ego dico, requiritis; audite. ipſa enim inquit: Dominus ſuperbis aduerſatur. non temere 1.Pet.5.b igitur dictum à me eſt; cõtemptum ex ſuperbia doctrinæ Dei, & ſtudium erga mundum, inimicitiam erga Deum eſſe. nam ſi Deus ſuperbis aduerſatur, aduerſari autem inimicis cõſueuimus: ſuperbi prorſus connumerandi inter inimicos Dei ſunt. non enim inaniter & uane, vel ex inuidia ſcriptura præcepta quæ fieri non poſſunt, & ſupra vires noſtras ſunt, nobis tradit: ſed deſiderans, & inquirens eam quæ per exhortationem eius collocata in uobis habitat, gratiam: cum eã per ſpiritualem humiliationem operoſam in uobis inuenerit, maiorem dat gratiam. Vnde ſi obedientes ſcripturę eſtis, humiliamini corãm Deo, & gratiam quæ per exaltationem eius fit, conſequemini. Superbia autẽ quæ ὑπερηφανία dicitur, eſt elatio vitij vſq; ad ſummum: et differt ab exiſtimatione, quam οἴησιν vocant, in eo ꝙ hæc ob ea quæ inſunt ſibi, extollitur: exiſtimatio, ob ea quæ non inſunt. E diametro ſuperbiæ oppoſita humiliatio, magnum bonum eſt. Quoniam ve

ro vtraq; ex electione noſtra nobis inſunt, vnuſ quiſque qui ex arrogantia ſe ipſum extollit, præter quàm quòd à Domino condemnatus eſt, ab ipſo etiam humiliatur, exaltato per occaſionem eo qui ex modeſtia ſe ipſum humiliauerat: vtpote cum præmia eius ad altitudinem ſpiritualem ea vtētem deducat. Inquit igitur, an putatis inaniter ſcripturam dicere, aut ex inuidia? neutrum horum eſt: ſed deſiderat & inquirit gratiam quæ per exhortationem eius in vobis inhabitat. Eſt autem ſimilis figura per reticentiam negationis apud Iob, vbi inquit: Nunquid irritum facis iudicium meum? nunquid putas me non alioqui

Iob.4.a tibi reſponſum dediſſe, quàm vt iuſtus appareas? nam hic quoque negatio (non) ſimili modo ſilētio inuoluta eſt. Deſiderat ſpiritū) ſpiritū hic bonū propoſitum vocat, quemadmodum etiam

Pſal.50.c Dauid, vbi ait: ſpiritu principali confirma me, id eſt propoſito principe, atque in perturbationes dominante: & item, ſpiritum rectum: id eſt propoſitum rectum.

Ephe.4.f *Subiecti igitur eſtote* Deo. *reſiſtite* Diabolo, *& fugiet à uobis. appropinquate* Deo, *& appropinquabit uobis. mundate manus peccatores, & purificate corda qui duplici animo eſtis. affligamini, & lugete, et flete. riſus ueſter in luctum conuertatur & gaudiū*

1.Petri.5.d *in triſtitiā. humiliamini in conſpectu* Domini, *et exaltabit uos.*

Duplici animo homines, id eſt, δίψυχους & hic & ſuperius eos appellat, qui non vno modo

uiuere propoſuerunt, ſed agi hac atque illac & circumferri in fortunæ alea ſolet. non. n. vnũ modũ ſeruant in domo a Domino conſtituti. Nam animam, id eſt, ψυχὴν vitam ſignificare, ſatis illud in Iob docere nos poteſt, cum ait: cutem pro cute, et omnia quæcunque habet homo, pro anima ſua dabit. Iob.2.b

Ne detrahatis uobis mutuo fratres.

Cum videat ſuperbiam ex contemptu & detractione modeſtorum homines in ſummum eorum vilipendium inducere: vt a detractione eos auocet; propoſitis monitionibus caſtigat, ac corrigit.

Qui fratri detrahit, & iudicat fratrem ſuũ: detrahit legi, & iudicat legem. ſi autem legem iudicas, non es effector legis, ſed iudex. unus eſt legislator, qui ſaluum facere, & perdere poteſt.

Iudicat: id eſt condemnat & contemnit: id eſt κρίνει pro κατακρίνει. qui enim damnat, ex contemptu id facit. quam legem autem condemnat? primum eam, quę ita præſcribit: ne iudicetis, vt nõ iudicemini. deinde eam quæ in pſalmis inquit, detrahentem clàm proximo ſuo, hunc perſequuti ſunt. Quia autem ex contemptu hoc fit, ideo ſubiungit: ſi autem legem damnas, non es effector legis. quo modo enim ſub eo viuere quiſpiã ſuſtinet, quod contemnit? Sed ne ita nihili facias legem, & quaſi alteram tibi ipſe aduerſam huic velis conſtituere: non enim tibi id permittitur. Math.7.a Luc.6.f. Pſal.100.a

vnus ſolus legiſlator eſt Deus, qui eius trãſgreſſores poteſt & ſaluos facere & perdere. Huius ſi quidem legis & huius legiſlatoris eſt pœnæ obnoxios facere eos qui tranſgreſſi fuerint: nõ tuũ eſt, qui præterquã ꝙ nihil amplius potes quàm nugari, tibi ipſi etiam occurris, in tuamq; ſententiam incidis. cum eadem enim facias, quę ille cui tu detrahis: dum ipſum iudicas, te ipſum quoq; multo prius eodem iudicio condemnas.

Rom.14.a *Tu quis es, qui iudicas alterum?*

Cum contemptu & vilipenſione hoc dicitur? id eſt cum ſis talis, quo modo iudicare ſimilem tui audes?

Age nunc qui dicitis, hodie & cras eamus in hanc urbem, & faciamus illic annum tuum, et mercemur, & lucremur: qui ignoratis craſtinæ diei cõditionem.

Non libertatem noſtram tollit, ſed oſtendit non totum hoc noſtrum eſſe, ſed ſuperna gratia quoque eſſe opus. licet enim nobis & certare, & currere, & mercari, & omnia quæ ad vitam ſpectant, operari, ita tamen vt non noſtris laboribus ea, ſed Dei benignitati aſcribamus. Hieremias enim inquit, Domine non in homine via eius eſt. & puerbiorũ auctor, Ne glorieris in craſtinũ. nã quid poſtera paritura dies ſit, ignoras.

Hier.10.d

Pro.27.a

Qualis enim eſt uita ueſtra? uapor enim eſt qui ad paruum tempus apparet, & deinde euaneſcit.

Vanitatem & vilitatem vitæ noſtræ oſten-

dens hęc inquit, vt obiurget nos, qui totum ſtudium noſtrum in his inſumamus. quid, inquit, in temporarijs his malis, quę ſimul atque extitere, euaneſcunt, labor veſter totus verſatur? Hoc etiam Dauid carpens, ita ait: in imagine pertranſit homo, & vane turbatur: id eſt, in rebus quæ non ſunt, ſed eatenus ſubſiſtunt, quatenus apparent: id enim imago ſignificat: vel in rebus quæ ex ſe ſubſtantiam nullam habent, niſi quatenus ad verę uitæ ſimilitudinem & effigiem accedũt. Apte autem vapori vitam noſtram comparat. uapor enim eſt aerea ſubſtãtia quę a calore ignis ex humore elicitur, atque exhalat, breuiſſimo ſubſiſtens tempore: ob nimiam enim tenuitatem ab ambiente aere diſſoluitur, cum in eum abeat, & diſſipetur: quemadmodum etiã minima quęque humiditas in aquam abſumi conſueuit. Pſal. 38 b

Pro eo ꝙ *dicere deberetis, ſi Dominus uoluerit, et uiuamus, & faciamus hoc, aut illud. nũc uero gloriamini in arrogantijs ueſtris.*

Similitudine illa vitæ per interpoſitionem interiecta, rurſus redit nunc ad id de quo loquebatur, & conſequutionem ſubiungit: eſt enim integer ſenſus huiuſmodi. Age nunc qui dicitis, hodie & cras eamus in hanc vrbem, & faciamus illic annum vnum, & mercemur, & lucremur, pro eo ꝙ dicere deberetis: ſi Dominus voluerit, & viuamus, et faciamus hoc vel illud. nunc vero gloriamini in arrogantijs ueſtris. Hęc erat totius orationis conſequutio: ſed ipſe interrupta continuitate, & inſerta vitæ ſimilitudine,

qua vanitatem noſtram exprobraret, qua ex arrogantia circa mūdanas res diſtrahimur, poſtea quod defecerat, ſubiūgit. Ita enim erat dicendū: Gloriamini in arrogantijs veſtris: quinam? vos qui quod cras futurū ſit, ignoratis. qualis enim eſt vita veſtra? vapor &c. Nam cum dixit, qualis eſt vita ueſtra? hac quaſi per contemptum obiurgatione ſimilitudini vilitatem rei indicanti præparat occaſionem: quæ accommodate poſtea ſubijcitur. Arrogās aut & arrogantia: id eſt ἀλαζῶν, & ἀλαζονεία rerum quæ nō ſunt, affectatio eſt. vnde et Græce dicitur ἀλαζῶν quaſi μετὰ ἄλης ζῶν: id eſt cū vagatiōe & errore viuēs, hoc eſt cum re erronea, et quæ ſubſiſtentiam nullam habet, nullamq́ ſtabilitatem.

Omnis gloriatio huiuſmodi praua eſt. Qui ſciuerit igitur bonum facere et nō fecerit, peccatum ei eſt.

Vanam eam iactationem & gloriationem quæ ex ſuperbia euenit, prauam eſſe concludit: vt ſi praua ſit, ex prauo quoq; & maligno proficiſci manifeſtum ſit. non debent autē illi qui Domino per ſanctum baptiſma fuerint dicati, maligni ſeminationes aduertere. Cum vero poſtea ſubiungit, qui ſciuerit igitur bonum facere &c. inquit, vt falſos hos magiſtros caſtiget. nūquid ea docere audes, quę non antea fuiſti exequutus? Matth. 5 c Beatus, enim inquit, non qui docuerit, ſed qui fecerit & docuerit: quippe cum opera antecedere verbis debeant. vnde etiam, demonſtratam fidē annunciat iuſtus. qui enim ſoluerit, inquit Dominus, vnum ex mandatis iſtis minimis, & do-

cuerit ſic homines, ideſt ſic inaniter ea in quibus ipſe non laborarit, minimus vocabitur. magnus vero ille erit, qui vnà cum eo quod egerit, etiam docuerit. Nam ipſe quoque Deus & homo ea quæ cœpit facere, etiam docebat. Idem mihi videtur ſibi velle illud: qui gloriatur, in Domino glorietur: id eſt iuxta Dominũ glorietur, hoc eſt Domini exemplum ſequutus, qui cum prius feciſſet, poſtea docuit. Nam quando etiam Dauid inquit, in Domino laudabitur anima mea, non aliud quid dicit, q̃ ſe quòd in Domini mandatis ambulet, laudatum iri.

Matth. 5 a
Act. 1 a
1. Cor. 1. d
Psal. 33. a

De diuitum inſolentia erga pauperes: de luxu ipſorum: de iuſto iudicio Dei: de tolerantia & patientia calamitatum: de veritate: atque ibidem monitiones priuatim vnicuiq; conuenientes: ꝙ ſaluti proximi miniſtrandum ſit. Cap. V.

AGE *nunc diuites flete ululantes in afflictionibus ueſtris aduentantibus.*

Auaritiam et tenacitatẽ diuitum luctum eorum cum putet, vlulare, id eſt, lugere & lamentari eos hortatur: eo ꝙ in perniciem & conſumptionem diuitias ſuas recondant, & non in indigentes erogent & impendant. Is etenim ſolus diuitiarum ſumptus, qui erga inopes fit, non perit: ſed integer ei qui expendit, reſeruatur. Propterea etiam concionator ita inquit: mitte panem tuum ſupra faciem aquæ: hoc eſt in eam quæ videtur eſſe eius conſumptio, & diſſolutio. Panis enim ſi in aquã proijcitur, licet diſſolui cõſueuerit, non tamen interit: ſed diſſolutione illa recreationem nobis affert: ſi forte ad linguam inflam-

Eccle. 11 a

ma cruciatam refrigerandam gutta aquæ indiguerimus.

Diuitiæ ueſtræ putruerunt: indumenta ueſtra a tineis corroſa ſunt: aurum ueſtrum & argentum æruginem contraxit: & ærugo eorum in teſtimonium uobis erit, & comedent carnes ueſtras, ſicut ignem theſaurizaſtis in extremis diebus. ecce merces operariorum qui meſſuerunt regiones ueſtras, quæ ſubtracta eſt a uobis, clamat: & clamor eorum qui meſſuerunt, in aures Domini Sabaoth ingreſſus eſt.

Diuitiæ veſtræ, ſubintelligendum eſt, quas, vt ſit tota ſenſus continuatio in hunc modum: Diuitię veſtrę quas, ſicut ignem theſaurizaſtis, comedent carnes veſtras &c. putredo autē diuitiarũ, & corroſio indumentorum a tineis, & ærugo auri & argenti contra vos teſtificabuntur, & auaritiam veſtram arguent, ꝙ nemini ea diſtribuere volueritis. iccirco, inquit, in extremis diebus, aduentus ſcilicet Domini, diuitias veſtras ſicut ignem in perniciem veſtram reconditas & theſaurizatas reperietis: id quod diuiti in euangelio

Luc. 16.f. etiam contigit.

Luxuriati eſtis in terra, & deliciati: nutriuiſtis corda ueſtra tanquam in die occiſionis.

Inuehitur cõtra Iudaicos principes, qui bona pauperum depaſcentes, & ex honoribus omniũ pingueſcentes ad occiſionem et cædem ſibi a Romanis inferendam præparabãtur. maxime quia eum qui ſolus iuſtus erat, Dominum non conten

dentem neq; clamantem condemnarunt, & occi derunt. vnde inquit.

Condemnaſtis, occidiſtis Iuſtum. non aduerſatur uobis.

Hoc profectò ſine vlla dubitatione ad Chriſtum refertur, qđ inquit, condemnaſtis, occidiſtis Iuſtum. Qđ tamen infert, (non aduerſatur vobis) alijs etiam commune eſſe poteſt, qui idem a Iudæis paſſi ſunt. Fortaſſe etiam prophetice ſuam ipſius paſſionem ſignificat.

Tolerate igitur fratres uſq; ad aduetum Domini.

Cum Iudæorum principum luxum, et duritiã & aſperitatem contra pauperes reprehenderit, ad fideles redit, atq; inquit: ne cum hæc videatis fratres ſcandalum patiamini, neq; conſternemini animo, & deſperetis, quaſi vel nulla ipſis impendeat vindicta, vel ſi impendeat, nimium tardet. nõ tardat enim, ſed prope adeſt. Intelligit autem de Romana expeditione, & Iudæorum captiuitate: quam Domini aduentum vocat. quẽadmodum Ioannes qui in pectus Domini recubuit, cum de ſua vita loquitur, ita Dominum dicentem inducit: ſi ipſum volo manere donec veniam, quid ad te? Nam Ioanni vſq; ad Hieroſolymorũ captiuitatem, & paululum etiam vltra porrectum vitæ huius tempus eſt. Atq; aduentũ Domini & hic & in Ioanne Hieroſolymorum deſtructionem ſignificare ex propheta manifeſtum eſt, qui dicit: ecce Dominus venit, & quis diem ingreſſus eius ſuſtinebit? Quin & Aureus

Ioan. 21. f

Mala. 3. a

IOANNES in quadã explanatione ſua, vbi illud, (donec veniam) explicat: excidiũ Hieroſolymorum id oſtendere aſſerit. atque id ex oratione trium puerorũ confirmat, qui dicebãt: Ita fiat coram te ſacrificium noſtrum hodie, & ad perficiendũ poſt te. quid enim, inquit, ſibi vult (poſt te?) niſi poſtea q̃ furor tuus acceſſerit? acceſſit autem eo tempore quo Hieroſolyma Nabuchodonoſor eſt depopulatus. Ac de aduentu quidem Domini hæc ſufficiant. Illud quoq; nonnulli ex patribus dicunt, tolerantiam, id eſt, μακροθυμίαν longanimitatem, quando iram & furorem differimus, intelligi inter nos ipſos mutuo. patientiã vero, id eſt, ὑπομονὴν quaſi ſuſtinentiam dicas, erga alios, & externos. tolerat enim & in lõgũ iram differt erga eos quiſpiam, quos vlciſci etiã poteſt: patitur ac ſuſtinet, quos vindicare nõ poteſt. atq; iccirco de Deo patientiam .i. ὑπομονὴν nunq̃ dici aiunt, ſed longanimitatem & tolerantiam: de hominibus vero patientiam.

Dan. 3. d

Ecce agricola expectat precioſum fructum terræ, tolerans ob ipſum, quoad pluuiam matutinam & ueſpertinam acceperit. tolerate etiam uos: Stabilite corda ueſtra, propterea quòd aduentus Domini appropinquauit. Ne ingemiſcite contra uos mutuo fratres, ne condemnemini. ecce iudex ante fores aſtat. exemplũ malorum patientiæ fratres mei & tolerantiæ prophetas accipite, qui in nomine Domini ſunt loquuti. Ecce, eos qui ſuſtinent, beatos prædicamus. ſuſtinentiam & patientiam Iob audiuiſtis. & finem Domini uidi-

ſtis, quòd miſericors Dominus eſt, & miſerator.

Matutina pluuia eſt in iuuentute cum lacrymis pœnitentia: veſpertina in ſenectute. omnia autem ex Dei benignitate dependent: propterea inquit, (quoad acceperit.)

Ante omnia autem fratres mei ne iuretis neq; per cœlum, neq; per terram, neq; alio aliquo iuramento. Mat.5.f

Sed dicet quiſpiam, ſi cogat aliquis iurare, quid faciendum eſt? reſpondendum, timorē Dei neceſſitate illius qui cogit, potentiorem eſſe debere. Veruntamen adhuc dubitare aliquis poſſet, cur cum lex eum qui per nomē Domini iuraret, Leui.19.c laude dignum exiſtimaret: gratia id omnino nō facere iubeat? cui dubitationi illud obijcimus, ꝙ lex vt Iudæos a iuramento per idola auocaret, iurare per Deum iuſſerit. quemadmodum etiam vt Deo ſacrificarent, præcepit, quo a ſacrificijs quæ dæmonibus offerebant, animos ipſorū auerteret. poſtea ꝙ̃ vero ſatis ad pietatem eos inſtruxit, ſacrificia quoq; vt pote inutilia repudia Pſal.50.d uit, non amplius animalium imolationem, ſed animam contritam requirens: quæ videlicet per humiliationem igne charitatis crematur. cuiuſmodi erat Pauli anima, qui eo ꝙ nonnulli fideles ſcandalum patiebantur, ſupra modum vre- 2.Cor.11.g batur.

Sit autem ueſtrum eſt, eſt: & non, non.

Id eſt veſtra affirmatio de ſtabili re ac certa, ſtabilis & certa ſit; & negatio de ijs quæ eſſe nō

poſſunt.

Ne in hypocriſin incidatis.

Hypocriſin hic, pro κατάκρισιν ponit, id eſt, pro condemnatione, quæ eos conſequi ſolet qui temere iurant, & ex iurandi conſuetudine in periurium delabuntur. Vel hypocriſis hic ſignificatum ſuum obtinet, cum aliud eſt, & aliud apparet. Sed quo pacto qui iurat, in hypocriſin et ſimulationem poteſt incidere? cum videlicet ob iuſiurādum uerus eſſe creditus poſtea falſus eſſe deprehenditur: & cum (eſt) non profert de certa re: & cum (non) non dicit de eo quod eſſe & fieri non potuerit. Per Deum autem iurare prohibet,
Matth. 5. f ne peieremus: per cœlum vero & alia, ne his Dei honorem attribuamus; quippe cum omnes qui
Hebr. 6. d iurant, per maiorem ſe iurare conſueuerint.

Affligitur aliquis inter uos? oret. alacris eſt aliquis? pſallat.

Afflictationi oratio adiungitur, vt leuior ei q tentatur, tētationum exitus efficiatur. deinde vero vbi per orationem ſopita fuerint ea quæ nobis moleſtiam afferebant, & in propriam tranquillitatem & ſedationem anima redierit, pſallēdum eſt, vt bona ei multiplicentur, et in ſpiritua li exultatione lætetur. Hymnorum enim conſolationes hilarem & alacrem animæ ſtatum iuxta noſtrum & magnum BASILIVM nobis conciliant. qui enim non ita eſt progreſſus, neq; ad talem animi ſedationem peruenit, quam ſan-
Pſal. 29. a ctitatē Dauid appellat, vbi inquit: Pſallite Do-

mino ſancti eius: dum temere & vane pſallit, ꝓlixas nugas contexit: quemadmodum inquiunt qui prouerbia conſcribunt.

Aegrotat aliquis inter uos? aduocet preſbyteros eccleſiæ, & oret ſuper ipſum, ubi unxerint eum oleo in nomine Domini. et oratio fidei ſaluum faciet ægrotantem: & excitabit ipſum Dominus. Et ſi peccata fecerit, remittentur ei. Confitemini uobis mutuo delicta: & precemini pro uobis mutuo, ut ſanemini.

Cum oleo vnxeritis. hoc etiam quando Dominus inter homines adhuc verſabatur Apoſtoli faciebant, dum vngerent oleo ægrotantes, & ſanarent. Mar.6.b

Multum ualet deprecatio iuſti efficax effecta. Helias homo erat ſimilibus affectibus præditus, quibus nos: & oratione orauit ne plueret, & non pluit ſupra terram annos tres & menſes ſex: & rurſus orauit, & cœlum pluuiam dedit, & terra produxit fructum ſuum. 3. Reg.17 2.b Luc.4.d

Deprecatio efficax effecta, id eſt, ἐνεργουμένη, quaſi actuatam dixeris. Iuſti autem oratio efficax efficitur, cum ille etiam pro quo fit, ſpirituali aliqua afflictatione & humiliatione oranti opitulatur. nam ſi alij pro nobis Deum deprecētur, & nos luxui, & delicijs dediti diſſolute vitam traducamus, nos intentionē orationis eius qui ꝓ nobis laborat, reſoluimus: & in nobis id contingit, quod beatus Petrus inquit; Sus lota in volu- 2. Pet. 2.d

Eccl.34.d tabro cæni.& vnus ædificans, & vnus deſtruēs nihil aliud prodeſt,ꝗ labores affert.

Mat.18.a *Fratres ſi aliquis inter uos a ueritate aberrauerit, & conuerterit ipſum quiſpiam,ſciat eum qui cōuerterit peccatorem ab errore uiæ ſuæ, ſeruabit animam à morte & multitudinem peccatorum occultaturum.*

Saluti proximi eſſe ſuccurendum ac miniſtrādum monet. Hoc etiam Hieremias ait: et ſi honoratum ab indigno abduxeris, tanꝗ os meum eris. os enim Dei efficitur vnuſquiſq;, qui verba eius annunciat. Non enim vos, inquit, eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris mei, qui in vobis loquitur. Vnde etiam per Dauid peccatorem iuſtificationes ſuas enarrare prohibet,& teſtamentū in os aſſumere.

Hier.15.d

Mat.10.c Mar.13.b Pſal.49.c

Epiſtolæ Catholicæ Iacobi finis.

PETRI CATHOLICAE
Epiſtolæ primę argumentum.

HANC Petrus ijs ſcribit, qui in diſpſione erant Iudæi,& Chriſtiani fuerant effecti. confirmat enim ipſos in fide. ac primum fidem in Chriſtum, ac redemptionem noſtram per ſanguinem eius a prophetis fuiſſe prænunciatam oſtendit, & omnia quæ & ipſis et gētibus prędicātur, in quæ cupiunt angeli proſpicere.

cere. Deinde monens vt pro dignitate eius qui ipſos vocauit, vitam traducant, hortatur vt & reges honorent, & mulieres cum viris cōcordes ſint. & nōnullis aliȷs ad mores ſpectātibus adiūctis, poſtremo hanc quoque prædicationem ſalutis & reſurrectionis à Domino factam apud inferos fuiſſe, vt qui prius mortui ſunt, reſurgant, & iudicētur in corpore, & gratia reſurrectionis permaneāt. Tum finem omnium appropinquare inquit, debereq; omnes paratos eſſe, vt rationem iudici reddāt. atq; ita epiſtolæ finem imponit. Roma ſcripta fuit.

Capita Petri Epiſtolæ primæ.

De regeneratione in Chriſto, & tentationum patientia, & ſalutari fide à prophetis prænunciata: de ſpe & ſanctificatione. Cap. 1.

De vita ſicut conuenit adoptioni, in Chriſto traducenda ad vtilitatem etiam eorum qui ſunt extra: ad gloriam Dei: de ſubiectione erga principes, & fraterno amore, & pietate erga Deum: de ſeruorum ſubiectione & tolerantia malorum ob Chriſtum. Cap. 2.

De obedientia mulierū & concordia erga viros in ſalutem in ſpiritu in modum Sarræ: de indulgentia virorum erga mulieres: de manſueta erga omnes tolerantia ac patientia, cuius figura eſt benignitas Dei in Noe, & in nos per baptiſmum Chriſti conſenſio. Cap. 3

De prauarum actionũ depoſitione,& reſumptione fructuum ſpiritus pro donorum differentia: quòd ex communicatione cum Chriſto naturales affectiões oportet ſuperare,& ſpe in ipſum ab aliјs illata damna ſuſtinere. Cap. 4.

Monitio ad presbyteros de ꝓcuratione gregis: vbi de communi omnium erga vnũquemq; humilitate ad victoriam contra Diabolum conſequendam. Cap. 5

PETRI EPITOLA CATHOLICA PRIMA.

De regeneratione in Chriſto,& tentationum patientia,& ſalutari fide a prophetis prænunciata: de ſpe & ſanctificatione. Cap. I.

PETRVS APOSTO*lus Ieſu Chriſti electis peregrinis ex diſperſione Galatiæ Pōti, Cappadociæ, Aſiæ, et Bithyniæ, ex præcognitione Dei patris in ſanctificatione ſpiritus in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti.*

ORDO eſt; Petrus apoſtolus Ieſu Chriſti ex præcognitione Dei patris in ſanctificatione ſpiritus, in obedientiã & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti: reliqua vero interpoſita eos indicãt ad quos epiſtola ſcribitur. Inquit autem Apoſtolus ex præcognitione Dei:

id eſt miſſus, vt oſtendat ſe nihilo eſſe poſterio-
rem niſi tempore prophetis, qui etiam ipſi fue-
runt miſſi. Nam miſſos fuiſſe etiam prophetas,
Eſaias teſtatur, vbi ait, vt euangelizarem paupe- Eſa. 61. a
ribus, miſit me. Quamuis autem tempore poſte
rior ſit, quantum tamen ad Dei præcognitionẽ
ſpectat, poſterior non eſt: ſed in hoc æqualem ſe
eſſe Hieremiæ oſtendit, qui ante quàm formare Hiere. 1. a
tur in vtero, & cognitus eſt & ſanctificatus, &
propheta ad gentes conſtitutus eſt. Quoniam
vero prophetæ vnà cum alijs Chriſti quoq; ad
uentum prænunciarunt, ob hoc enim miſſi fue-
runt: hic miſſionis ſuæ & apoſtolatus neceſſita-
tem adiungit: atque inquit, in ſanctificatione ſpi
ritus ſe miſſum eſſe in obedientiam & aſperſio-
nem ſanguinis Ieſu Chriſti. quibus verbis decla
rat modum apoſtolatus ſui eſſe hũc, vt ſegreget
gentes: hoc enim ſanctificatio ſignificat: vt ibi:
& eritis mihi populus peculiaris ſanctificatus: Exod. 19. a
id eſt ſegregatus ab alijs gentibus. Modus igitur
apoſtolatus eius eſt, vt per ſpiritualia dona gen-
tes ſegreget cruci & paſſioni Chriſti obediẽtes,
aſperſas non cinere vitulæ, vt à gentili commu-
nitate & immunditia expurgentur, ſed ſanguine
ex paſſione Chriſti. Simul etiam ſanguinis men
tione martyrium eorum qui in Chriſtũ credũt,
præſignat. Qui enim obedienter magiſtri veſti-
gia ſequitur, prorſus ipſe etiam ſi opus fuerit, nõ
abſtinebit, quin propriũ ſanguinem pro eo ef-
fundat, qui ſuum pro totius mũdi ſalute effudit.
Scribit autem Apoſtolus hic ijs qui ex circunci-
ſione erant, non ſecus ac beatus Iacobus; niſi ꝙ

ille promiſcue omnibus Iudæis qui in qualibet orbis terrarum parte habitabant: hic ſeparatim illis tãtum qui erant his in regionibus quas enumerat. In Galatia Ponti) adiunxit (Ponti) propterea quòd altera eſt apud Gallos Galatia, quę proprie ita nuncupatur, à qua iſti etiam qui hic ſunt, tranſmigrarunt. Illis igitur qui in Galatia Ponti erant, & alijs gẽtibus quas in præſcriptione nominat, vniuerſalem hanc epiſtolam mittit. Melius tamen eſt, vt euidentioris declarationis cauſa tranſumptis, ac tranſmutatis dicendi formis, atq; ijs quę deſunt, adiunctis, ordinate totã hanc ſententiam exponamus. Petrus Apoſtolus Ieſu Chriſti ex præcognitione Dei patris miſſus apoſtolus ad ſegregandos ipſi in ſpiritu, & obedientes reddendos eos qui aſperſionẽ ſanguinis Ieſu Chriſti expiatricem admiſerunt: vobis electis peregrinis ex diſperſione Galatię põti, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ gratia & pax multiplicet. Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti: qui ob inſuperabiles ſuas diuitias & miſericordiam per reſurrectionem Ieſu Chriſti regenerauit nos: id eſt tranſmutauit & traduxit in ſpem viuentem, in hæreditatem incorruptibilem, & immaculatam, & immarceſcibilẽ, repoſitam ijs qui in poteſtate cuſtodiuntur per fidem, quæ quidem fides in ſalutem nobis in extremo hoc tẽpore reuelata eſt: quo tempore paululũ modo, breuis enim & exigua vita hæc præſens eſt, moleſtati, ſiquidẽ oportet vos varijs tentationibus moleſtari: exultatis & lætamini: illud cognoſcentes vos tentari, vt probatio fidei

veſtræ auro quod perit, & igne probat, multo
precioſior reperiatur in laudem & honorem &
gloriam veſtram tunc, quãdo reuelabitur Ieſus
Chriſtus: quem cum modo corporaliter non vi-
deritis, amatis: atq; in eum qui a uobis non vide
tur, credentes inexplicabili gaudio exultatis fi-
nem fidei veſtræ recipientes, quæ eſt ſalus anima
rum: De qua quidem ſalute prophetæ etiam in-
ueſtigarunt, & inquiſiuerunt. Cum vero inquit
electis aduenis: id eſt παρεπιδήμοις, vel ob diſpẽſio-
nem eos peregrinos vocat, vel quia omnes qui
ſecundum Deum viuunt, peregrini in terra ap-
pellari conſueuerũt, quemadmodum etiam Da-
uid inquit, quoniam aduena ego apud te ſum & Pſal.38.c
peregrinus, ſicut omnes patres mei. Nomen au-
tem hoc παρεπίδημος quod eſt, aduena, non idem
ſignificat quod προσήλυτος: nã προσήλυτος, id eſt
aduentitius, idem eſt quod ἐπίδημος & eum qui
aliunde vltro aduenit, ſignificat: παρεπίδημος ve-
ro eum qui obiter & præter propoſitum & nõ
dedita opera aduenit. ſicut enim opus, & uia
principaliora quædam ſunt: id eſt ἔργον, & ὁδὸς:
πάρεργον uero, quod verbũ rẽ præter opus, & quę
opus ſequitur, & πάροδος quod aditum via adia
centem ſignificat, quædam viliora ſunt, & quæ
poſteriori loco habeantur: ſic ἐπιδήμω: id eſt adue
næ proprie, παρεπίδημος peregrinus quaſi res quę
dam aſſiſtens & agnata accedit.

Gratia uobis, & pax multiplicetur. 2.Cor.1.a

Gratia, propterea quòd gratis nos & nihil
conferentes ſalui efficimur: pax, quia pace illis

opus eſt, qui dominum ſuum offenderunt, & in numerum hoſtium redacti ſunt.

Ephe.1.a. *Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ex multa ſua miſericordia regenerauit nos in ſpem uiuentem ex reſurrectione Ieſu Chriſti ex mortuis.*

Benedicit Deum, hãc ipſi ob bona quæ dedit, gratiarum actionem reddens. Sed quæ ſunt, quæ donauit Deus? ſpes, nõ eiuſmodi, cuiuſmodi erat ea quæ per Moyſen data eſt, vt in terra Chananæa habitarent: ea enim mortalis cum eſſet ſpes, mortalia etiã mortalibus promittebat. ſed hæc viuens eſt. ſed vnde habet vitam? ex eo ꝙ Ieſus Chriſtus ex mortuis reſurrexit. cum enim reſurrexerit, eadem reſurrectione qui per fidem ad eũ acceſſerunt, dignos facit.

In hæreditatem incorruptibilem, & immaculatã, & immarceſcibilem conſeruatam in cœlis, ad uos qui in Dei poteſtate cuſtodimini per fidem in ſalutem paratam ut in tempore extremo reueletur: in quo paulu lum modo, ſi oporteat, moleſtati in uarijs tentationibus, ut probatio ueſtræ fidei auro qđ perit, & igne probatur, multo precioſior inueniatur.

Spes igitur viuens quæ datur, eſt hæreditas incorruptibilis & immaculata nõ in terra, vt quæ patribus repoſita fuerat: & quam nonnulli poſt mille annos in terra futuram fabuloſe commenti ſunt: ſed in cœlis. Vnde & perpetuitas exiſtit,

quæ omni terreſtri hæreditate longe melior eſt. & præterea conſeruatio, & cuſtodia eorum qui credunt: propterea quòd etiam hoc Dominus precatus eſt, cum dixit: conſerua ipſos pater ſancte. vnde inquit (in Dei poteſtate & potētia) vſque videlicet ad Domini reuelationem. Si enim potenter non eſſet facta cuſtodia, nō eatenus por recta fides eſſet. Quoniā igit̃ talia ac tāta ſunt, quę dantur dona, nihil à probabilitate alienum eſt, quin exultatio, & lætitia poſtea ſubſequat̃. Sed quia magiſtri promiſſio non lętitiā, ſed dolorem videtur polliceri, dum inquit, afflictationem habebitis: ideo ait (in quo paululum moleſtati) & quia hoc graue erat, ſtatim ſubiunxit, (modo) vt concors cum magiſtro ſuo ſententia euadat. nam ille, in mūdo, inquit, afflictationem habebitis, ſed dolor tñ veſter in gaudiū euadet. vel igitur (modo) poſuit vt ad exultationem & lætitiam referatur, quæ modo paululū incipiēs, in futuro non paululum & breui tempore duratura ſit, ſed in longum & infinitum proceſſura. Vel (paululum modo) cum ſequentibus conſtruēdum eſt, hoc pacto: ſi oporteat, paululum modo moleſtati in varijs tentationibus. Quia vero tētationum nomen animum turbat auditorum, ic circo cauſam earum ſubiungit. inferuntur enim ea cauſa, vt probatio veſtra auro lucidior & precioſior afficiatur: quippe cum aurum quoque ipſum, licet ſit ex rebus quæ caducæ ſunt & pereunt, ſi igne purgetur & defecetur; precioſius apud homines eſſe conſueuit. Dixit (ſi oporteat) propterea quòd neque omnes iuſti, neque omnes

Ioan. 17. b

Ioan. 16. g

Ioan. 16. e

peccatores afflictionibus tentantur. immo neq; proſperitate fortunæ aut illi, aut hi ſemper vtuntur. ſed iuſti cùm affliguntur, ad incremẽtum coronæ patiuntur: peccatores, vt peccatorum pœnam luant. Quin neque omnes iuſti affliguntur: ne vitiũ quiſpiam laudabile eſſe exiſtimet, & virtutem odio proſequatur. neque omnes peccatores miſerijs afficiuntur: ne ſi retributionem omnium quæ quis meretur, hic fieri videamus, de reſurrectione dubitemus. Ordo igitur horum verborum eſt: paululũ modo moleſtati, ſi oporteat: id eſt ſi modo moleſtia & dolore affici opus ſit: quippe cũ non omnes, vt diximus, ſancti afflictiones patiãtur: in extremo tempore exultabitis. nam quod inquit (exultatis) pro futuro ſumptum videtur. Tametſi poteſt de præſenti tempore, ſicut eſt, etiam intelligi: quemadmodum inferius explicabitur.

In laudem & honorem & gloriam in reuelatione Ieſu Chriſti, quem cum non uideritis, amatis: in quem modo non uidentes, ſed credẽtes, exultatis gaudio inexplicabili & glorificato, recipientes finem fidei ueſtræ, ſalutem animarum.

Cauſam cur hic affligantur iuſti, oſtendit: ſimulq; ipſos & conſolatur, dum clariores ex calamitatibus futuros eſſe ipſos aſſerit: & ſtudioſiores feruentioreſq; efficit, dum addit (in reuelatione Ieſu Chriſti) eo ꝙ tempus illud laborum oſtẽtatione & manifeſtatione multam gloriam illis qui decertarint, allaturum ſit. Quoddam quo-

que aliud adiungit, quod ad ſuſtinendas afflictationes eos incitat. quid illud eſt? quod infert, quem cum non videritis, amatis modo. ſi enim oculis carnis ipſum non intuiti ex ſola auditione amatis: conſiderate, inquit, quantum amorem vbi eum videritis, præ uobis feretis, præſertim cum in gloria vobis reuelabitur. Si enim paſſio eius ita vos attraxit: quando vobis in ſplendore inſuperabili apparebit, quem in modum animũ veſtrum affecturus eſt? quo tempore etiam præmium, id eſt ſalutẽ animarum vobis exhibebit. vt igitur tali ipſi occurratis talem gloriam conſequuturi, æquiparabilem huic tolerantiam præſtate.

De qua ſalute inquiſiuerunt, et ſcrutati ſunt prophetæ, qui de gratia in uos prophetarunt, inueſtigantes in quod, aut quale tẽpus manifeſtabat qui in ipſis erat Chriſti ſpiritus, proteſtans & paſſiones Chriſti, & quæ poſtea ſubſequutæ ſunt, glorias. quibus reuelatum eſt, ipſos non ſibi, ſed uobis miniſtrare ea quæ annunciata uobis ſunt.

Quoniam de animæ ſalute mentionem fecerat, quæ obſcura, & noua quędam res audientibus videtur: prophetas adducit, qui & inquiſiuerunt, & ſcrutati de ipſa antea ſunt. Inquiſiuerũt enim, ſicut Daniel de futuris rebus, qui propterea vir cupiditatũ ab angelo qui ei oracula edebat, vocatus eſt. Inquiſiuerunt inq̃, in quod tempus, quod ſcilicet in conſummatione ſeculi erat futurum: vel in quale, cum ex varijs captiuitati- Dan. 9. f

bus Iudæis ad promiſcuum Dei cultum declinã-
tibus, idonei homines ad ſuſcipiendum Chriſti
myſterium euaſerunt. Aduerte autem cũ inquit,
Chriſti ſpiritum, Deum Chriſtum oſtendere, ac
trinitatis myſterium ſignificare: filij enim &
ſpiritus ſancti perſonã exprimit. cũ vero inferius
(de cœlo) ſubdit, patrem indicat. Spiritus autem
Eſa.53.c paſſiones Chriſti manifeſtabat, cum per Eſaiam
dicebat: ſicut ouis ad mactationẽ ductus eſt. et ꝑ
Hier.11.d Hieremiam: Accedite, et injciamus lignũ in pa-
nem eius. Reſurrectionem vero & gloriam per
Oſee.6.a Oſee: Die tertio reſurgemus, & viuemus coràm
ipſo, & perſequemur, vt Dominum cognoſca-
mus, tanꝗ diluculum paratum ipſum inuenie-
mus. Reuelata autem hæc ſunt, inquit, ipſis pro-
phetis non propter ipſos, ſed propter uos. atque
hic his verbis duo efficit: cum & prophetarum
prouidentiam manifeſtet, & eos qui ad fidem
Chriſti vocati ſunt, antè mundi conſtitutionem
Deo fuiſſe præcognitos oſtendat. Prouidentia
enim huiuſmodi prophetarũ eos inducit, ne ino-
bedientes ſint ijs quæ prophetæ ita prouide pro
ipſis inquiſiuerunt: propterea ꝙ neq; filij mode-
ſti contemnere paternos labores ſoleant. nam ſi
ipſi cum nullam vtilitatem inde eſſent conſequu
turi, hæc inquiſiuerunt & inuenerunt: atq; inuen
ta libris tradiderunt, vt quaſi hæreditas quędam
ad nos tranſmitteretur: non ſanè iuſte nos gere-
mus, ſi hęc neglexerimus. Iccirco neq; nos debe
tis qui vobis hęc euangelizauimus, contemnere,
atq; ita noſtram vanam reddere euangelij prædi
cationem. Atq; ex prophetarum quidem proui-

dentia ad hoc ipſos incitat. Ex eo vero ꝙ præcognitі a Deo fuerũt, eos deterret, ne indignos Dei præcognitiône, & vocationẽ ſe reddãt: ſed ſummo ſtudio niti ac certare, vt dono hoc Dei digni efficiantur.

Per eos qui euangelizarunt uobis in ſpiritu ſancto miſſo de cœlo: in quæ proſpicere angeli cupiunt.

Si & ipſi & prophetę eodem ſpiritu, illi prophetiam, hi euangelium exequuti ſunt, nulla inter ipſos & prophetas eſſe differẽtia debet. oportet igitur, inquit, vt idem ſtudium his adhibeatis, quod & illi qui prophetis audientes fuerunt. ne ſi aliter feceritis, pœnæ illorum obnoxij ſitis, qui prophetis non obediuerunt. Q d' vero ait (in ſpiritu ſancto miſſo de cœlo) de eo intelligit, qd' die pentecoſtes contigit: de cœlo autem, non ad locum referendum eſt, ſed ad pręcipuam Dei excellentiã: &, vt ſuperius diximus, hoc inquit, vt patrẽ ſignificet. Q d' vero ſubiungit (in quæ proſpicere angeli cupiunt) id eſt, quæ etiam angeli cupiunt: & quorum cognitionem & euentũ videre angeli quoq; ipſi cupierunt. vnde cum ea fierent, ex lætitia cecinerunt, gloria in altiſſimis Deo. Luc. 2. b

Iccirco ſuccincti lumbos mentis ueſtræ ſobrij perfecte, ſperate in eam quæ uobis fertur, gratiam in reuelatione Ieſu Chriſti, tanquàm filij obedientiæ, non conformãtes uos prioribus ueſtris, dum eratis in ignorantia, cupiditatibus: ſed quemadmodum ille qui uoca

uit uos, ſanctus, ſic et uos ipſi ſancti in omni cõuerſa
Leu. 11. g. 19. a. 20. b Deu. 10 d *tione efficiamini. propterea* ꝙ *ſcriptum eſt: ſancti eſto te, quoniam ego ſanctus ſum.*

Ex antedictorum cauſa adhortatio hęc fit. nã cum dixerit prophetas miniſtraſſe ipſis ea quæ ad ſalutem ipſorum ſpectabant, atque ea fuiſſe adeo admirabilia, vt angelis etiam eſſent appetenda: ꝙꝗ fuerint angelis appetenda, ex eo oſtenderit, ꝙ ex lætitia in natali Chriſti carmen illud,
Luc. 2. b gloria in altiſſimis Deo, cecinerint: nũc cauſam horum ſubiũgit, atꝗ inquit: Quoniam quæ adminiſtrata vobis omnibus ſunt, & amanda et ſummopere appetenda non ſolum hominibus, verum etiam angelis fuerũt: propterea neꝗ vos negligenter vos gerere debetis, ſed intendere ani
Iob. 38. a. 40. a mum veſtrum, & fortiter incumbere: id enim lumbos ſuccingere ſignificat: id qđ & Iob facere a Deo iubetur. quos vero lumbos oſtendit, dñ inquit, lumbos mentis. Succincti igitur lumbos mentis veſtræ ſobrij perfecte, inquit, ſperate in eam quæ vobis fertur, gratiam, ſeu lętitiam: nõnulla enim exemplaria χάριν, id eſt, gratiam, alia χαρὰν, id eſt, lætitiam & gaudium habent. intelligit autem de gratia, ſeu lętitia, quam paulo ante in ſecundo Domini aduentu euenturam eſſe dixit. Non dixit autem ſobrij tantummodo, ſed ſobrij perfecte, propterea ꝙ lex exilem quãdam & introductricem ſobrietatẽ afferebat, quę imperfectis tantum erat accommodata. Conformationem autem vocat conſenſionem, qua quis rebus præſentibus ſeſe addicit: His igitur vani-

tatibus repudiatis, ſiue cognoſcendo, ſiue ignorã do ipſis detinebamini, nunc ſaltem, inquit, ad eius ſimilitudinem qui vos vocauit, qui ſanctus eſt, ſancti etiam vos efficiamini.

Et ſi patrem inuocatis eum qui abſq; perſonarum acceptione iudicat ſecũdũ uniuſcuiuſq; opus: in timo re ueſtri incolatus tẽpus cõuerſemini, ſcientes, uos nõ corruptibilibus argento uel auro e uana ueſtra conuerſatione a patribus tradita redemptos fuiſſe, ſed ſan guine tanquàm agni immaculati & incontaminati Chriſti. Rom.2b Ga.2.2d. 1.Co r.6.d & 7.d Heb.9.d 1.Ioan.1.c Apoc.1.b

Cum multis modis exhortationem fecerit, pri mum ex eo ꝙ angeli quoqꝫ ipſa hæc cupiũt: deinde ex ſcriptura quæ inquit, ſancti eſtote &c. poſtea ex neceſſitate: nam ſi Deum patrem inuo cãt, neceſſe eſt eos qui adoptari in filios cupiũt, dignos patre ſe præſtare: poſtremo ex eo ꝙ innu merabilia bona ex precio quod pro ipſis ſolutũ eſt, fuerunt conſequuti. qđ quidem preciũ Chri ſti ſanguis eſt, qui pro eorum qui ſe per peccatũ maligno vendiderunt, redemptione eſt datus: iubet, vt in timore per totum vitæ tempus verſentur: nõ eo quidem initiatorio: is enim ſecum pœnam adiunctam habet: ſed perficiente. Timor enim perfectos ſanctos ſemper comitatur, ne in aliquo deficiant, ex ĳs quę a perfectis præſtari debent. de quo quidem perficiente timore ita dictum a beato Dauid eſt: timete Dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt defectio timentibus eum. Cõſiderandum autem eſt, cum dictũ Pſal.33.b

a Chriſto ſit (pater non iudicat quenq̃, ſed iudi-
Ioan.5.d cium tradidit filio:) quo modo nunc Petrus pa-
trem iudicare dicat. dicendum eſt, quoniam illud
Ioan.5.c quoq; dixit Chriſtus (non poteſt filius quicquã
facere, niſi patrem facientem viderit:) id eandẽ
naturam ſanctæ trinitatis ſignificare, & diuinita
tis operationes non eſſe diſtinctas, quæ in perſo-
nis quatenus deitatem habent, conſideratur, ſed
eaſdem omnes: vt conſpiratio & conſenſio paci-
fica & tranquilla in omnibus ſit: atq; iccirco in-
diſtincte patrem hic quoque iudicare dixiſſe, eo
ꝙ quicquid ab vna ex tribus perſonis, quod ad
deitatem ſpectat, fieri dicitur, id cõmuniter om-
nibus conueniat. præſertim cum ipſe etiam Do-
Mat.5.f minus ſæpe Apoſtolos filios vocet, & reſoluto il
Mat.9.a li homini dixerit, fili remittunt tibi peccata tua:
Mat.9.c & ſanguinis fluorem patienti mulieri, filia fides
Luc.8.g tua ſaluam te fecit: nihil abſurdi eſſe oſtẽdens, ſi
ipſe quoq; eorum quos ſanctitatis participatiõe
progenuit, patrem ſe vocet:

Qui præcognitus quidem ante mundi conditionem fuit, ſed in extremis temporibus manifeſtatus propter uos qui per ipſum creditis in Deum, qui excitauit ipſum a mortuis, et gloriam ipſi dedit, ut fides ueſtra & ſpes in Deum ſit, animas ueſtras purificantes in obedientia ueritatis per ſpiritum.

Chriſti morti reſurrectionem quoque conne-
xuit, propterea quòd veretur, ne recentes in fide
ſi paſſionis tantũ Chriſti opprobria audiuerint,
ad incredulitatem mutari facile queant. Oſtẽdit

præterea non nouum ac recens eſſe Chriſti myſterium, id quod ſtultorum etiã animos turbat, ſed antiquum, et ante quàm mũdus conderetur: licet Dei prouidentia opportuno tempori fuerit reſeruatum, & antea prophetis indicatum qui de his inquiſiuerunt, vt paulo ſuperius dixit, & nunc apertius manifeſtatum. Quoniam, ante q̃ mundus conderetur, cognitum Deo videlicet fuerat, nunc manifeſtatum eſt, id eſt perfectum, & abſolutum. & ob quos fuerit conſummatum, adiungit, cum inquit, propter vos. propter vos enim, inquit, ipſum a mortuis excitauit Deus. Sed cur propter vos? vt vos ipſos purificantes in obedientia veritatis per ſpiritum fidem veſtrã & ſpem in Deum habeatis. Sed cur purificãtes? Quoniam qui ei credidiſtis, qui per reſurrectionem ex mortuis incorruptibilem vitam vobis auſpicatus eſt: debetis etiam vos, quemadmodũ ille qui vos vocauit, incorruptibilis eſt, ita in nouitate vitæ ambulare. Cæterum ne turberis, ſi & hũc & Paulum patrem ſuſcitaſſe a mortuis Dominum aſſerere videas. imperfectiore enim & magis ad introductionem idonea doctrina vſi, id dicunt. Nam Chriſtum ſe ipſum ſuſcitaſſe, cognoſcere ex ijs euidenter potes, quæ in hunc modum ipſe inquit: Diſſoluite templum hoc, & tribus diebus ſuſcitabo ipſum. Quin & Lucas, quibus, inquit, etiam manifeſtauit ſe ipſum viuentem, poſtea quàm paſſus fuit. Et item Chriſtus ipſe: poteſtatem habeo deponendi animam meam, & poteſtatem habeo eam iterum ſumendi. Ea diſpenſatiõe igitur reſurrectionem filij pa

Ioan. 2. d

Act. 1. a

Ioan. 10. c

tri interdum attribuunt, vt vnam & patris & filij operationem ſignificent. Ordo autem horum verborum talis eſt: Qui præcognitus quidem ante mundi conditionem fuit, in extremis vero temporibus manifeſtatus propter vos qui creditis in Deum qui excitauit ipſum a mortuis, & dedit ipſi gloriam, ea cauſa vt purificantes animas veſtras in obedientia veritatis fidē veſtrā et ſpem in Deum habeatis. nam particula (vt) qua hic vtitur, cum inquit (vt fides veſtra) eſt, ὥστε, quæ non cauſam, ſed euentum ſignificat: quæ improprie poſita hic eſt pro, ἵνα, quæ eſt cauſalis. poſuit etiam εἶναι: id eſt ſit, pro ἔχητε: id eſt habeatis. hoc eſt ἵνα ἔχητε: vt habeatis: Alioquin enim barbara & inconnexa conſtructio eſſet: quippe cum (ἡγνικότες): id eſt purificātes, nihil habeat ad quod referri poſſit, niſi huiuſmodi tranſmutatio intelligatur. Sic enim tota loquutio apte conſentiet, ἵνα τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα ἔχητε εἰς θεὸν ἡγνικότες τὰς ψυχὰς ὑμῶν &c. .i. vt fidē veſtrā & ſpē habeatis in Deum purificantes animas veſtras: id eſt præparantes vos ipſos ad obedientiam veritatis per ſpiritum. nam eſt etiam obedientia in prauis & falſis rebus, quæ per ſpiritum non eſt, id eſt non eſt ſpiritualis.

In amorem fraternitatis non ſimulatum, ex puro corde uos mutuo diligite intente, regenerati non ex ſatione corruptibili, ſed incorruptibili per uerbum uiuentis Dei & manentis in æternum.

Quoniam purificatio in obedientiam, id eſt præparatio

præparatio, ſeu exercitatio, ſeu meditatio multos etiam alios adiutores & cooperatores ſolet conciliare, ſi ſpiritualis & carens inuidia futura eſt: id autem amoris fraternitatis opus eſt, vt bonum quod inuentum fuerit, cuipiam alteri, & proximo participemus: idcirco ſubdit in amorē fraternitatis non diſſimulatum. poſuit autem id inconnexa quadam conſtructione. Huiuſmodi enim beatorum apoſtolorum loquutio eſſe conſueuit. ſicut apud beatum Iacobū. Quis ſapiēs inter uos & ſcius: &, Age nunc qui dicitis hodie & cras. & multa alia id genus. Spirituales autē homines ſummo ſtudio niti, vt inuenta bona inter ſe mutuo cōmunicent, ex ijs cognoſcere poteris, quæ alibi dicuntur: Animaduertamus nos mutuo in irritationem charitatis, hoc eſt incitationem & prouocationem. Iaco.3.c Iacob.4.d Heb.10.d

Propterea quòd omnis caro ſicut fœnum, et omnis gloria hominis ſicut flos fœni. exiccatum eſt fœnum, & flos excidit. Verbum autem Domini manet in æternum. id autem eſt uerbum, quod ad uos euangelizatum eſt. Eſa.40.b Eccle 14.c Iacob.1.b

Cum dixerit regenerati ex ſemine non corruptibili, ſed incorruptibili per verbum viuentis Dei, &c. ſubiungit cum contemptu quàm caduca & fragilis humana gloria ſit, quàmque, vt ita dicam, inſubſiſtens: vt hoc modo ad ſequēda ea quæ propoſuit, auditores alliciat: quippe cum illa ſtabilitatem in ſe habeant, & perpetuitatem, noſtra hæc prius fere corrumpantur, quàm ſint.

Fœnum & florem fœni quæ caduca admodum ſunt, ad confirmationẽ huiuſce rei adducit. Quibus etiã Dauid noſtram vitam comparat. Atq; ita vbi gloriam noſtram vilem ita & fragilem oſtendit, rurſus apertius ipſos docet, quid ſit id quod ipſos per verbum viuentis Dei, & manentis in æternum, regenerauit. atque inquit, verbũ quod euangelizatum eſt ad vos. Quod vero ait in æternum manere verbum Domini, conuenit cum eo quod in Euãgelio ipſe Dominus inquit: cœlum & terra præteribunt: verba autem mea non tranſibunt. Sciendum autem ita eſſe conſtruenda hæc verba: ex puro corde vos mutuo diligite intente in amorem fraternitatis non ſimulatum. euentus enim rerum res quæ ob ipſos agũtur, conſequi cõſueuerũt. Vnde quia ex dilectione quæ puro corde fit, nõ ſimulatus fraternitatis amor conſequitur, melius eſt (vt) ex puro corde, anteponatur. Aduertendum etiã (in) præpoſitionem pro (propter) eſſe poſitam, vt ſit, propter amorem fraternitatis.

Pſal.101.c
Mat.24.c
Mar.13.d
Luc.21.g

De vita ſicut conuenit adoptioni, in Chriſto traducẽda ad utilitatem etiam eorum qui ſunt extra, ad gloriam Dei: de ſubiectione erga principes, & fraterno amore, & pietate erga Deum: de ſeruorũ ſubiectione, & tolerantia malorum ob Chriſtũ. Cap. II.

Rom.6.a
Eph.4.a
Coloſ.3.b
Heb.12.a

Depoſita igitur omni malitia, et oĩ dolo, et ſimulationibus, et inuidijs, et oĩbus detractionibus, tãquã modo geniti infantes rationale dolo oĩ carens lac deſiderate, ut in ipſo augeamini: ſi quidẽ guſtatis, quàm benignus ſit Dominus. Ad quem acceden

tes lapidem uiuentem,ab hominibus quidem reprobatum,ſed apud Deum electum,precioſum, & uos ipſi tanquam lapides uiuentes ædificemini,domus ſpiritualis,ſacerdotium ſanctum,ad ſpiritualia ſacrificia offerenda accepta Deo per Ieſum Chriſtum. Vnde etiam continet in ſcriptura. Ecce pono in Sion lapidem an- Eſa.28.d
gularem electum, precioſum, & qui credit in ipſum, Rom.9.g
non erubeſcet.

Cum ſpiritualis regenerationis excellentiam præ hac carnali oſtenderit,humanæq; gloriæ vilitatem declararit: quod generatio hæc corruptibilis ſit & caduca, gloria vero eius à vernis floribus nihil differat:verbum vero Domini non ita ſe habere,ſed cum humana omnis cogitatio cito deficiat & ceſſet, Domini verbum in æternũ durare, vt certæ eius promiſſiones ſint. id enim ſignificat,cum ſubiunxit, quod ad vos euangelizatum eſt. Cum igit̃ hæc ſuperius propoſuerit, deinceps ex vnoquoq; quod vtile eſt, accipiẽs, & quod ad rem conferre videatur, moralis ſermonis doctrinam aggreditur,atq; inquit: Depoſita igit̃ omni malitia &c. Iuſtũ enim nõ eſt, vt qui incorruptibili vita regenerati ſunt,malitiæ laqueis inuoluant̃,& quod nõ eſt,ei qđ eſt,ante ponãt. quippe cum malũ ſubſtantia non ſit, ſed circadefectum generabilis & mortalis ſubſtantiæ verſetur:& longe a ſubſiſtẽte vita diuerſum ſit,cum tantummodo accidat. Iidem et à dolo, inquit,& ſimulatione,& inuidia,& omni detractione liberi eſſe debent.nam dolus & ſimulatio

procul à veritate eſt, & à verbo quod vobis fuit euangelizatum: quippe cum etiam dolus in perniciem eorum tendat, qui decipiuntur: & ſimulatio diuerſum quid ab eo quod eſt, fingat: quorum contrario modo ſalutare verbum quod vos inſtituit, progredi videtur. Inuidia vero et detractio quem locum in vobis habere poterit, qui firmo fraterni amoris vinculo conſtricti, à nulla re quæ diſſidium inducat, offendi poteſtis? Inuidiã autem & detractionẽ diſſidij & odij fraterni eſ-
Gen. 4. a. b ſe cauſam ignorat nemo, qui Cain, & tragœdiã eius cognouerit. ille enim ob inuidiam à fraterna diuulſus coniunctione dolum & ſimulationẽ & cædem aggreſſus eſt. nam qui inuidet, à detractione liber non eſt. id quod in fratribus Ioſeph
Gene. 37. b. c. conſpici manifeſte poteſt, qui innumerabilia cõtra eum obtrectando patri retulerunt. Propterea inquit, ab his omnibus purgati tanquam modo
Matt. 18. a geniti infantes, accedite. quippe cum horum eſſe
Matt. 19. b regnum cœlorum Dominus etiam dixerit: & dolo carente ratione ſeu ſermone nutriti creſcatis in
Ephe. 4. c menſuram ætatis complementi Chriſti. Nam cũ guſtaueritis: id eſt per tractationem & exercitationem ſacrorum euangelicorum mandatorum progreſſi doctrinæ benignitatem ſenſu cognoueritis. ſenſus enim omni ratione eſſe euidentior ad cognitionem ſolet. vnde etiam quod in experientiam prodit, gratius contingit, quàm quod ratione tantum percipitur. cum igitur, inquit, Domini benignitatem guſtaueritis, ipſi quoq; vos benignitatis bonum erga alios exercentes, & lapidi viuenti vos ipſos dicantes ſummi anguli, qui

reprobatus quidem ab hominibus fuit, ſed apud Deum precioſus, & electus habitus eſt, & à prophetis quoque prænunciatus, inter vos ipſos coarctemini per charitatẽ vniti et coagmẽtati in ſpiritualis domus complementum, cõtemptus & neglectionis hominum nulla cura habita: id quod etiam ſummi anguli lapis Chriſtus ab his reprobatus fecit. Coniuncti itaq; & in domum ſpiritualem coaptati, & ſacerdotium ſanctum effecti hoſtias ſpirituales offerte quę ſacrificijs irratiõalibus lõge magis Deo acceptę ſunt. ne enim putetis eos qui vinculo inter ſe charitatis connexi non fuerint, immaculatas Deo hoſtias offerre. inquit enim, volo ergo vt viri orẽt ſanctas manus tollentes abſq; ira & diſceptationibus. quo pacto enim orãs aliquis vnire ſe Deo poterit, ſi ira & diſceptationibus prauis à fratre ſeſe alienet, atque auellat. 1.Tim.2.b

Vobis igitur qui creditis, honor: ijs uero qui non credunt, lapidem quem reprobauerunt ædificantes, is in caput anguli euaſit: & lapis offenſionis, & petra ſcandali: qui offendunt in uerbum hoc, non credentes in quod etiam poſiti ſunt. Pſal.117.d Matt.21.d Act.4.b. Eſa.8.c.

Vobis profectò qui creditis, honor à Deo, exhibetur, qui dixit, ecce pono in Sion lapidẽ &c. nam in eos qui non credunt, inquit Deus, vobis pono in Sion lapidẽ offenſionis: qui quidẽ et petra ſcandali & lapis offenſionis illis eſt, qui non credunt, qui offendũt & impingunt in verbum, dum nõ credunt verbo, in quod etiã poſiti ſunt.

vt integer ſenſus talis euadat. Ecce pono in Sion lapidem ſummi anguli precioſum, electum. & qui credit in ipſum, non erubeſcet: qui quidem credentibus vobis precioſus eſt: non credentibus offenſionis lapis efficitur: quem reprobauerunt quidem ædificantes, ipſe autem in caput anguli euaſit, inter ſeſe credentes connectẽs. Eſt vero lapis offenſionis ijs qui offendunt, & impingunt in verbum Euãgelij, dum ei nõ credunt: in quod & poſiti ſunt. non quòd à Deo in hoc ſegregati fuerint: nulla enim cauſa perditionis ab

1.Tim.2.b 2.Tim.2.d eo exhibet, qui omnes homines fieri ſaluos vult: ſed quòd ipſi ſe ipſos iræ vaſa conſtituerint, ita vt incredulitas ſubſequuta ſit, & in eo ordine & ſtatu, in quem ſe ipſi præparauerant, poſiti fuerint. Nam ſi liberi arbitrij eſt homo, vt vim inferre voluntati eius non liceat: non merito conqueri quiſpiam poteſt, quòd eo ſtatu à Deo fuerit dignatus, quem ſibi ſuis operibus cõciliauit. Angularis autem lapis vocatur Chriſtus: id eſt ἀκρογωνιαῖος: id eſt ſummi anguli lapis, eo quòd duos parietes qui paternam domum abſoluunt, hoc eſt gentiles & Iudæos ſuo contactu connectit, & in unam iuncturam conſtringit, dum & inutiles horum immolationes tollit, & gentiliũ dæmoniacam ſupſtitionem in pietatẽ traducit.

Vos uero genus electum, regale ſacerdotium,
Exo. 19.a *gens ſancta, populus in acquiſitionem, ut uirtutes eius annuncietis, qui è tenebris uos in admirabilem ſuum*
Oſee. 2.d *lumen uocauit. qui olim non populus, nunc uero po-*
Roma. 9.c *pulus Dei, olim non conſequuti miſericordiam, nunc*

conſequuti miſericordiam eſtis.

Vbi non credentium malignitatem reprehendit, quòd ipſi videlicet ſibi ipſis incredulitatis cauſa extiterint: nunc ad laudandos eos tranſit, qui bene egerunt, & inquit: vos genus electum eſtis, regale ſacerdotium: perinde ac ſi dicat: illi ob duritiam & incredulitatem in ſummi anguli lapidem impegerunt, et non fuerunt coædificati. Vos vero non ita: ſed ex credulitate coædificati eſtis in regale ſacerdotium, tanquam genus electum, & gens ſancta. cęterum ne aut nimia laude ipſos reſoluat, aut hæreditarie ſe gentem ſanctam & cætera eſſe opinentur, & propterea quòd & genus Abrahæ ſint, & nunquam offenderint, ſe eum honorem conſequutos putent: eorum gloriationem huiuſmodi reprimit: atq; ait: ne ob genus gloriemini. non enim ob Abraham in regale Sacerdotium fuiſtis electi. qui enim ex ipſo progreſſi ſunt, ſacerdotiū a rege diſtinctum habuerunt. non eſtis igitur per Abraham gens ſancta, & genus electum, & in regale ſacerdotium ſegregati eſtis. nihil enim horum Abrahæ dictum eſt. Sed per Chriſtum eſtis, qui & ſacerdos iuxta ordinem Melchiſedec, & rex manſuetus, iuſtus, & ſalutem afferens, & ſuper pulum aſinæ inſcēdēs, appellatus eſt. Ex ipſo igitur qui vtraq; hæc habuit, per ſanctum baptiſma regenerati, merito & genus electum appellamini, & regale ſacerdotium. atque hanc lucem habetis ex miſericordia ipſius qui e tenebris vos in admirabile ſuum lumen vocauit. ideo per veſtra opera lucis alijs ho Pſal. 109.a Eſa. 62.d Zach. 9.c

minibus virtutes eius enunciate. Atq; hoc ex be nignitate eius habetis: nam quantum ad vos atti net, eſtis populus, qui olim populus non eratis: & miſericordiam eſtis conſequuti, qui olim non

Oſee.2.d eratis. Id quod ex Oſee ſumptum eſt, quo minus moleſtam exprobrationem faciat. Sed quo modo virtutes eius enunciant? Ipſe Dominus do

Matth.5.b cet, cum inquit: ita luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant bona veſtra opera, & patrē veſtrum glorificent, qui in cœlis eſt. Cum vero inquit (populus in acquiſitionem) ſignificat in poſſeſſionem, & hæreditatem. Omnes enim κτίσμα, id eſt, creatura Dei ſunt: κτῆμα vero, id eſt poſſeſſio, ſoli illi qui per bonam ſuam ope rationem dignati ea re fuerint. Propterea, in quit, electi fuiſtis, vt per obedientiam, & bona veſtra opera præcones virtutis eius qui vos vocauit, dicamini.

Gala.5.c Rom.13.d *Dilecti hortor uos tanquam aduenas & peregrinos, ut a concupiſcentijs carnalibus abſtineatis, quæ aduer ſus animam militant, conuerſationem ueſtram bonam inter gentes habentes: ut & in eo q; obloquũtur de uobis tanquam maleficis, ex honeſtis ueſtris operibus inſpicientes* Deum *glorificent in die uiſitationis.*

Ordo eſt: Dilecti hortor vos tanquàm aduenas et peregrinos in mundo hoc, vt abſtineatis a carnalibus concupiſcentijs, quæ aduerſus animā veſtram militāt. mos enim eſt magiſtris, vt poſt dogmaticam inſtitutionem, moralem etiā ſubiũgant. id quod nunc etiam beatus hic facit. Appel

lat autem ipſos dilectos, hoc eſt, ἀγαπητοὺς quod eſt proprie diligibiles, amabiles, caros, & non ἀγαπωμένους, id quod proprie dilectos ſignificat: propterea quòd in omnibus deſiderabiles erant, & propter omnia amabiles. qui vero ob vnam aliquam rem amantur, dilecti, & non diligibiles vocari conſueuerunt. Carnales autem cupiditates militare inquit aduerſus animam: propterea quòd, vt inquit etiam beatus Paulus, caro concupiſcit aduerſus ſpiritum: quippe cum carnis cupiditates circa fruitionem & voluptatem ſenſibilium rerum cum verſentur, rationem noſtrã & conſilium conturbent: ſeruilemq; animam noſtram efficiant. Hortor item vos, inquit, vt conuerſationem veſtram inter gentes bonam habeatis: nam (habentes) pro (habeatis) poſitum eſt. Obloquentes autem de nobis gentiles inducit. quod ſi quis cognoſcere vult, ex ijs quæ IRENAEVS Lugdunenſis Epiſcopus de Sancto & Blãdina martyribus memorię tradidit, manifeſte perſpicere poteſt. Ea, vt breuibus referamus, eiuſmodi ſunt. Cum Gręci Chriſtianorum prima inſtitutione inſtructorum, quos cathecumenos vocant, ſeruos comprehendiſſent, eoſque cogerent, vt arcani aliquid de Chriſtianis proderent: ſerui hi cũ neſcirent quid iucundi ipſis poſſent referre, quantum ab heris ſuis audiuerant, corpus ſcilicet & ſanguinem Chriſti eſſe quod in ſacra menſa ſumeretur, id re vera ipſi carnem & ſanguinem eſſe exiſtimantes, inquirentibus euulgarunt. Ipſi vero id certo fieri a Chriſtianis rati, in reliquos Græcos diffamarunt, et Sanctũ

Galat. 5. a

& Blandinam confiteri fidem tormentis coegerunt. quibus Blandina ſumpta fiducia opportune dixit, quo pacto, inquiēs, facere hoc Chriſtiani paterentur, qui ne conceſſis quidem carnibus exercitationis & continentiæ cauſa frui volunt? Diem viſitationis, id eſt, ἐπισκοπῆς quaſi inſpectionis & explorationis dicas, examinationē & explorationem quæ in hoc mundo fit, vocat. Cum enim vitam noſtram iſti examinarint, & contrario modo res quàm opinati fuerant, eſſe inuenerint, fiet, vt & ipſi ex erubeſcentia corrigantur, & Deus glorificetur.

Roma.13.a *Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum: ſiue regi, utpote excellenti, ſiue præſidibus, utpote qui p̄ ipſum mittūtur ad uindictam maleficorum, & laudem benefacientiū. propterea quòd ita eſt uoluntas Dei, ut benefaciēdo obſtruatis os imprudentium hominum ignorantiæ.*

Humanam creaturam hic magiſtratus vocat, qui a regibus creantur: quin etiam ipſos reges, propterea ꝙ ipſi quoq; ab hominibus cōſtituuntur. ſolet enim ſcriptura conſtitutionem & poſitionem creaturam etiam quandoq; appellare, vt
Ephe.2.d cum inquit: vt duos creet in vnum nouum hominem, id eſt, ponat, & conſtituat. Inquit igitur, ſubditi eſtote mundanis principibus, ac ſubditi quidem propter Dominum, id eſt, eo modo quo Dominus præcipit. Sed q̄d præcepit Dominus?
Matt. 22.c Marc.12.c Reddite quæ ſunt Cęſaris, Cæſari, & quæ ſunt
Luc. 20.d Dei, Deo, vt ſi quid contra Dei inſtitutionem

mandarint, obediendum eis non ſit. Hoc enim prorſus & Dominus & eius diſcipulus pręcipit ea cauſa, ne dicere Gręci poſſint, Chriſtianiſmũ ſubuerſionem vitæ afferre, turbationiſq; & confuſionis cauſam eſſe. Adiunxit etiam (propter Dominum) fidelium cauſa: quippe cum veriſimile ſit, aliquos futuros qui dicerent, cum nos cœlorum rĕgno dignos effeceris, magnamq; hăc dignitatem nobis attribueris, quid rurſus ita viles reddis, vt nos principibus mũdanis eſſe ſubditos velis? Vnde ſiquis hæc dicat, ſciat, inquit, is non meum eſſe hoc mandatum, ſed Domini. præſertim cum ipſe etiã Petrus quibus, & quali bus principibus ſubĳci debeant, oſtendat: qui iuſte videlicet ſe gerunt. Infert præterea cauſam, Dei hanc eſſe voluntatem aſſerens: & noſtram erga principes ſubiectionem, ſicut indicium probitatis noſtræ eſt, ita quoq; infideles in pudorem inducere. Cum enim de nobis quaſi arrogantes & inſolentes & inobedientes ſimus, obloquantur: ſi & humiles & obedientes in quibus oportet nos eſſe, videant, magis erubeſcunt, atq; obmuteſcunt.

Tanquam liberi, & non tanquam prætextum habentes malitiæ libertatẽ: ſed tanquam ſerui Dei, *omnes honorate: fraternitatem diligite.* Rom. 13.a

Hoc dependet a ſuperiori hoc modo: ſubditi eſtote tanquam liberi, et non tanquam prętextũ malitiæ habentes libertatem: ſed etiam tanquam ſerui Dei, non ſolum principes, verum omnes

quocꝫ cęteros honorate, fraternitatem amantes, Deum timentes, regem honorantes. Quod autē inquit (tanquam liberi) Aureus IOANNES ita explanat: Ne dicant, inquit, liberati a mundo ſumus ciues cœleſtes effecti, & tu rurſus principibus nos ſubijcis, & vt obediamus ipſis, hortaris: huius cauſa, ita obedite, inquit, tanquam liberi, id eſt, tanquam qui credideritis ei qui vos liberauit, & vt hoc faceretis, mandauit. ita enim non videbimini malitiæ animi, id eſt, contumaciæ et inobedientiæ prætextum habere libertatē, qua obedientiam recuſatis. Poſſumus etiam alio modo hoc interpretari, vt dicamus, liberum eſſe in Domino, qui nulli turpi & inhoneſtæ rei ſeruit. cum ſimulatione enim viuere non eſt liberi hominis, ſed perturbatiōibus obnoxij, id eſt, vel obſequio, vel voluptati alicui turpi ſeruientis. ob quæ id quod eſt, videri non vult, ſed ſe illis accōmodat, quibus ſeruit. id quod planè abſurdum, & a Dei ſeruis longe alienum eſt. Iubet igitur, vt ſubiectionem principibus veris & ſynceris moribus præ nobis feramus: & non infenſum animum erga eos habentes coactam obedientiā eis præſtemus: atqꝫ ita huius latentis in nobis malitiæ ſynceritatem & ſimplicitatem morū prætextum faciamus: dum ſubiectionem eis apparētem quidem, ſed non ex animo tamen eis exhibemus.

Deum timete: Regem honorate.

Vide quàm accurate Deo timorem, regi honorem attribuendum dicat. nam ſi Deus timen-

dus eſt, qui perdere & animam et corpus poteſt, nullo modo parendum regibus eſt, ſi ad malum aliquod nos inducant: quippe cum timor erga Deum honorem in reges longe ſuperet. Quin etiam qui a regibus cogitur, vt mali aliquid perpetret, honore omni ipſos prorſus priuabit, & cõtemnet: iuxta ſanctum qui dixit, nihili factus eſt coram ipſo qui maligne agit. Pſal.14.b

Famuli ſubditi in omni timore heris, non ſolum bonis & manſuetis, ſed etiam peruerſis. hæc enim gratia eſt, ſi ob cõſcientiam Dei moleſtias aliquis ſuſtinet, iniuſte patiens. quæ enim eſt gloria, ſi peccantes & colaphis cæſi ſuſtinebitis? ſed ſi benefacientes et patientes ſuſtinebitis. hæc enim eſt gratia apud Deum. ad hoc enim uocati eſtis. quia et Chriſtus pro nobis paſſus eſt, uobis relinquẽs exemplum, ut ſequamini ueſtigia eius, qui peccatum non fecit, neq; inuentus eſt dolus in ore eius. qui cum conuicijs afficeretur, non uiciſſim afficiebat: cum patiebatur, non minabatur. Ephe.6.a Coloſſ.3.d Tit.2.c 2.Cor.7.e Eſa.53.c 1.Io.3.a

Timor multis modis dicitur, vno modo ille qui cum ſcientia exiſtit, quem hic propter conſcientiam nunc dicit, quę pietas & reuerentia etiam vocatur. eſt etiam timor affectuoſus ex perpeſſione, qui ob pœnæ experimentum & ſenſum aliquibus accidit: quo beſtię quoq; timere conſueuerunt. Dicitur item timor incipiens & initiatorius, is qui eos conſequitur qui ad Dominum accedunt, cum multorum ſibi conſcij fuerint, quę ad pœnam ſubeundam inducunt: quo terrefacta in euangelio meretrix ad Chriſtum Luc.7.e

acceſſit. Eſt & timor perficiens ſeu perfectiuus qui ſemper ſanctis omnibus adeſt: dum ſemper timent, ne in aliquo deficiant ex ijs quæ ad perfectam charitatem ſpectant. Cum tot modis ſumatur timor, an per omnes modos timere proprios heros ſerui debeant, non negaret ſane hic, qui in omni timore ſubiectos eſſe heris ſeruos monet. nam & initiatorius & perfectiuus ſi adſit, optime eos afficiet: alter, vt caueant, ne ob peccatum in pœnam aliquam grauiorem incidant: alter, ne quicq̃ quod hero ſuo ſit iniucũdum, agere ne in animum quidem inducant ſuum. Nunc tamen timorẽ propter conſcientiam, id eſt, eum qui cum ſcientia rectæ rationis euenit, eum appellat, qui dum nihil peccant ſerui, a peruerſis & prauis heris infertur. Hunc laude dignum eſſe inquit, & vt cum tolerantia admittatur, pręcipit. Nam ob peccata vel commiſſa, vel cauta timere, ne quid mali patiantur, bonorum quidem etiam id ſeruorum eſt, & ad correctionem tendentium: nondũ tamen tantæ patientiæ eſt, vt nullius mali ſibi conſcius quiſpiam æquo animo afflictationes ferat. hoc ſiquidem magnum eſt: hoc a paucis præſtatur: hoc Deo etiam eſt acceptum, quippe cũ paſſionibus Chriſti ęmulum eſſe videatur. Nam ipſe quoq;, vt inquit, non pro peccato proprio, peccatum enim nunquam commiſit: ſed pro nobis & peccatis noſtris paſſus eſt. Ex impietatibus populi mei, id eſt, ob impietates populi ductus ad mortem eſt, inquit propheta. Laudabile hunc timorem eſſe ſtatuit: vult tamen nihilo minus, vt omnibus alijs timoribus inſtructi ſerui

Eſa.53.c

ſint,dum inquit,in omni timore. ſuper omnes tamen alios hunc propter conſcientiam collocat, & ſolum hunc laude dignum eſſe demonſtrat:eo quòd alij ad dominorum iram deprecandam exiſtant:hic nullam omnino huiuſmodi cauſam habeat.

Sed tradebat ei qui iudicat iuſte : qui peccata noſtra ipſe ſuſtulit in corpore ſuo ſuper lignum. Eſa.53.b

Tradebat, inquit, Deo qui iuſte iudicat : qui reddet videlicet unicuiq; ſecundum opera ſua.id enim iuſtum eſt. Sed forte dicet quiſpiam, quo pacto inquit nunc Petrus Dominum cum conuicijs afficeretur,non conuiciatum contra fuiſſe,et cum pateretur,non fuiſſe minatum? cum tamen videamus ipſum & Iudęos canes mutos,& Phariſęos cæcos vocare : & Iudæ item minari, cum inquit, bonum erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille:&,tolerabilius erit Sodomis, quàm ciuitati illi:&, vbi vermis ipſorum non deſinit, & alia complura huiuſmodi. Dicimus igitur, non aſſerere hic Petrum Chriſtum conuiciatũ nõ fuiſſe, aut minatum non fuiſſe:ſed cum conuicijs afficeretur,non fuiſſe contra conuiciatum,& cum pateretur, non minatum fuiſſe, quaſi per contentionem & vindictam. Sed ſi quid modo eſt conuitiatus alicui,id increpando et exprobrando duritiam dixit. Nam cum conuicijs afficiebatur a Iudæis,dum dicerent dæmonium habes : &, in principe dæmoniorum dæmonia eijcis : & ecce homo vorax & potator vini; nunquid ipſis vi-

Rom.2.a
Eſa.56.d
Mat.7.a
Mat.15.b
Mat.26.c
Mat.10.b
Mar.9.g
Ioan.7.c
Mat.12.b
Mat,11.c

ciſſim quicpiam contumelioſum per conuicium reſpondit? Non ſanè: ſed manſuete admodum il-
Mat.12.c lis dixit, ſi ego in Beelzebub dæmonia ejcio, fi-
Mat.11.b lij veſtri in quo ejciunt; alijs qui voracem & potatorem eum vocabant, parabolam eam puerorũ obiecit, qui in platea aduerſus colluſores ſuos indignabantur, qui cum tibia ceciniſſent ipſi, illi non ſaltaſſent: & cum luctum præcinuiſſent, nõ planxiſſent. cum vero cruci affigebatur, & pa-
Luc.23.e tiebatur, magis orabat, quàm minabatur. et Iu-
Mat.26.c
Luc.22.b dæ ante quàm eum prodidiſſet, & ſcelus illud
Mar.12.c perpetraſſet, ne mali aliquid pateretur, minaba-
Ioan.13.c tur, vt a prauo illo propoſito reprimeret. Simili
Mat.10.b modo eos qui non ſuſcepturi erant diſcipulos, peius quid paſſuros eſſe, quàm Sodomitas aſſeruit: partim, vt ad hoſpitalitatem ipſos incitaret: partim, vt terrore eo prædicationis euangelicę locum aperiret. ita vt hæc, minime dum male pateretur, minatus ſit: & veriſſima hæc Petri oratio de Domini tolerantia eſſe deprehendatur: qua inquit, nemini eum inſultanti & contumeliam inferenti contentioſe fuiſſe aduerſatum.

Vt cum peccatis deceſſerimus, iuſtitiæ uiuamus: cuius uibice ipſius ſanati eſtis. eratis enim tanquam oues errantes: & conuerſi nunc eſtis ad paſtorem, & præſidem animarum ueſtrarum.

Cum deceſſerimus, id eſt, mortui fuerimus:
Mat.27.c cuius autem vibice, ob id inquit, quia a Pilato
Ioan.19.a flagris cæſus, in corpore vibices geſtauit.

De obedientia

De obedientia mulierum & concordia erga viros in ſalutem in ſpiritu in modum Sarrę: de indulgentia virorum erga mulieres: de manſueta erga omnes tolerantia & patientia, cuius figura eſt benignitas Dei in Noe: & in nos per baptiſmum Chriſti conſenſio. Cap. III.

SIMILITER *mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis, ut ſi qui etiam non credunt uerbo, per mulierum conuerſationem ſine uerbo lucrifiant, inſpicientes caſtam ueſtram in timore conuerſationem. Quarum ornatus non ſit extrinſecus intortorum crinium, auri circumpoſiti, aut amictus indumentorum: ſed occultus cordis homo in incorruptibilitate manſueti et quieti ſpiritus, qui in conſpectu* Dei *eſt ſumptuoſus. Ita enim olim quoq; ſanctæ mulieres quæ in Deũ ſperabãt, ornabãt ſe ipſas ſubditæ effectæ proprijs uiris. Sicut Sarra* Abraham obediuit Dominum *eum uocans. cuius filiæ effectæ eſtis benefaciendo, & non timendo ullam trepidationem. Viri ſimili modo cohabitantes ex cognitione tanquam infirmiori uaſi muliebri honorem attribuentes utpote etiam cohæredibus gratiæ uitæ: ut ne interrumpantur orationes ueſtræ.* Coloſſ. 3.a Ephe. 5.c 1.Tim. 2.a Gen. 18.b 1.Cor. 7.a

Cum per omnes hos moralem inſtitutionem perſequutus ſit, per reges, principes, dominos, ſeruos: & regibus, & principibus quibus oportet, & in quibus etiam oportet, obediendum eſſe ſanxerit: oſtenderitq́ꝫ ipſos illos qui dominantur cum iuſtitiæ igniculum habeant, leges, quic

quid ſecundum ipſas egerint, non fore condem-
nandos: ſi vero præter ipſas iniuſte & tyranni-
ce ſe gerant, perituros eſſe: quippe cũ ob gentiũ
Gal.3.c vtilitatem, ut Paulus etiã clamat, lex data ipſis
Rom. 13.a fuerit. Quin etiam principes ipſi nõ ſecus ac le-
leges in vtilitatem dati ſunt. neque vt nonnulli
male opinantur, terrenarum rerum poteſtas dia
boli eſt. neque ei credendum, cum inquit ad Do
minum. hæc omnia mihi data ſunt, & cuicunq;
Luc 4.a voluero do ipſa. non enim reges qui ad malorũ
correctionem dantur, ipſius iuſſu conſtituunt:
non enim tale quicpiã agere inter homines dia-
bolus ſtudet. Datę ſiquidem poteſtates & prin
cipes à Deo ſunt, alij ad iuſtitiæ cõſeruationem,
& ſubditorum correctionem & vtilitatem: alij
ad terrorem eorum qui peccant: alij vt inſolen-
ter & contumelioſe ſe gerentes merita pœna af-
ficiant. Cum igitur iam dixerit Petrus bonum
eſſe vt his obediamus, & ſubiecti ſimus, malum
contrà, ſi obtemperare noluerimus: & ſimili mo
do ſeruos inſtituerit, vt dominis ſuis qui in car-
ne ſunt, pareant: eoſq; qui inſontes à malis he-
ris affliguntur & ſuſtinẽt, maxime probatos eſ-
ſe docuerit: atq; ita obiter malorum dominorũ
vituperatione heros quoq; ipſos caſtigarit: tran
ſit nunc ad mulieres: conſulitq; ipſis vt duo hæc
potiſſimum ſtudeant, vt & proprijs viris ſub-
ditæ ſint, & ſanctarum veterum mulierum imi-
tatione ab ornatu omni extrinſecus & com-
Pſal. 44.c ptu ſint alienæ. omnis enim gloria filiæ regis
intrinſecus eſt. nam etiam hic quemadmodum
Rom. 7.d beatus Dauid, et Paulus alterum interiorem ho

minem prȩter exteriorem agnoſcit: qui occultus cordis homo appellatur. Quin etiã illȩ, inquit, ſolum eum ornatum agnoſcebant: vt ſuis uiris obedientes atque obtemperãtes ſe ſe præſtarẽt. id enim ſignificat, cum inquit, (ornabãt ſeipſas ſubditæ effectæ:) id eſt hoc ornatu ſe comebant, ꝙ maritis ſuis obediebãt: ſubiectionẽ enim ornatum vocat. Quid lucri autem ex hac re eueniet? tum bona eorũ qui extra fidem ſunt, ȩmulatio: quæ ex obedientia etiam quæ a nobis exhibetur principibus, exoriri conſueuit: tum quod ipſi gratias Deo cauſa noſtra agunt. quæ Chriſtianorum vel magna gloriatio eſt, cum nõ maledicitur, ſed propter nos nomen Dei benedicitur. Quod enim inquit, (ſine verbo lucrifiant) ita eſt intelligendum, vt qui non credunt verbo & prȩdicationi, ceſſante omni verbo, & omni contradictione per conuerſationem vxorum ad credendum inducantur: vel quia demonſtratio quæ per opera fit, certior omni verborum curioſitate habeatur. opus enim tacitũ & carens verbo, verbo quod opere careat, longe præſtantius eſt. Cum indeterminate dixerit (ſanctas mulieres) poſtea determinate Sarram ſubiungit, atq; huius ad maiorem adhortationem filias eſſe eas inquit, vel ex fide, vel ex genere etiam. neceſſe enim eſt, vt filiæ matres ſuas imitentur. vnà aũt cum hoc decoro & Chriſtianis conueniente ornatu miſericordes erga pauperes vt ſint, etiã monet, nihilq; vereãtur ob hoc uirorum ſuorũ exactas rationes. hoc enim videtur ſignificare, cum inquit (& non timendo vllam trepidationem.)

quippe cum veriſimile ſit, vt viri interdũ ſumptuum domeſticorum ab uxoribus rationes exigant. Ita cum ſuſpenderit ſermonem, & parſimoniam & puſillanimitatem fœminæ ad liberalius rebus domeſticis vtendum inuitarit, ſeueritatem & auſteritatem maritorum erga ipſas poſtea coercet: atque inquit: viri ex cognitione cohabitantes, id eſt cum ſenſum & cognitionẽ habeatis leuitatis fœminarũ, & temeritatis in omnibus, & procliuitatis in puſillanimitatem, toleranter vos gerite erga ipſas: neq; domeſticarum rerum quas cuſtodię ipſarum commiſiſtis nimis exacte rationem ab ipſis requirite. atque hoc, vt dixi, ne exacti ſint ſubductores & examinatores monet, ſi liberaliter illę in erogatione erga pauperes ſe gerãt. Mihi tamen videtur per hæc profundius quid, & ſanctius quàm Paulus dę cõiugali vſu ſignificare. Paulus enim aperte cla-
1.Cor.7.a mat: ne defraudetis vos mutuo, niſi quid ex cõſenſu &c. hic vero ſanctius, vt dixi, & honeſtius, cum cognitionem dixerit, & per eam rem ipſam innuerit, conſulit, vt cum pronior ad hoc muliebris ſexus ſit, ne cum obiurgatione & vehementi auſteritate ab ipſis uiri abſtineant: ſed primum ipſis vtpote infirmioribus indulgenter vtantur: deinde cum quadam reuerentia perſuadeant, vt huiuſmodi abſtinentiam admittant. hoc enim: id eſt reuerentiam & rationem quam habere de vxoribus uiri debent, ſignificat, cum inquit (honorem attribuentes.) niſi enim honor aliquis alicui exhibeatur, eius reuerentia & ratio haberi nulla conſueuit. Siue igitur; vt infir-

mioribus, ſiue etiam vt cohæredibus gratiæ viuentis ipſis vti hoc modo in huiuſmodi conſuetudinibus decet. Ac nos quidē non male in hunc ſenſum locum hunc interpretari, quod ſubſequitur, declarat. vt ne interrumpantur, inquit, orationes veſtræ. quam enim orationis interruptionem viri erga vxorem auſteritas affert? nullam ſanè. immo multam & aſſiduitatem & diligentiam e contrario vxoris contemptus in tempore orationis facit. Ac mihi quidem hac de re ita videtur. ei tamen qui melius iudicarit, concedendum duco.

Poſtremo autem omnes unanimes ſitis, compatientes, fraterno amore præditi, miſericordes, benigni, humiles, non reddentes malum pro malo, aut conuicium pro conuicio, ſed contra benedicentes. Pro. 17. d. & 21. d. Rom. 12. d. 1. Theſ. 5. d

Cum maritorum & vxorum monitiones abſoluerit, cōmunē ad omnes facit deinceps adhortationē, ad uiros, mulieres, ſenes, iuuenes, reges, ſubditos, peregrinos, ciues, diuites, pauperes. vnde ait, poſtremo, quod Græce eſt, τὸ δὲ τέλος, hoc eſt, qui autem eſt finis, id eſt quid opus eſt de priuatis loqui? in uniuerſum omnibus dico: hic enim finis eſt, & ad hoc ſcopus ſalutis omnibus ſpectat. & hæc lex omnibus charitatis eſt, ex qua humilitas, miſericordia, compatientia, & reliquæ ſimiliter uirtutes oriuntur, quas hic enumerat. Quarum vnanimitas conſenſio quædam, & concordia circa aliquid eſt cum ſtudio ſine controuerſia. Compatientia eſt erga ma-

lum aliquod patientes affectio, perinde ac ſi nos ipſi pateremur. Amor fraternus eſt dilectio, quæ erga proximos tanquam fratres debetur. Miſericordia eſt motio animę benefaciendi et opem ferendi erga congeneres. Benignitas eſt manſuetudo & humanitas ergo omnes, quæ inter amicos & familiares exhibetur. Humiliatio ſeu humilitas eſt cum quis opprobrio afficit, ferre: agnoſcere peccatum: accuſationes ſuſtinere: quæ ἐυγνωμοσύνη etiã dici poteſt: id eſt modeſtia, quaſi agnoſcentiã dixeris. Conuiciũ eſt ex praua cõſuetudine in obiurgando & detrahendo effuſa cõtẽtio.

Scientes in hoc uocatos uos eſſe, ut benedictionem Psal. 33.c *hæreditetis. Qui enim uult uitam amare, & uidere dies bonos, ſedet linguam ſuam à malo, & labia ſua ne loquantur dolum: declinet à malo, & faciat bonũ, quærat pacem, & perſequatur ipſam. Quoniam oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces ipſorum, facies autem Domimi ſuper facientes mala. & quis erit qui uos affligat, ſi boni imitatores fueritis?* Matt. 5.a *Quin etiam ſi ob iuſtitiam patiamini, beati eſtis. timorẽ eorum ne timeritis, neq; conturbemini. Sed Dominũ Deum ſanctificate in cordibus ueſtris. & prõpti ſemper eſtote ad reſponſionem unicuique qui rationem à uobis petat de ea quæ in uobis eſt ſpe, cum manſuetudine & timore, conſcientiam habentes bo-* Supra 2.c *nam, ut in eo quòd detrahunt uobis tanquam maleficis, erubeſcant ij qui inſultãt ueſtræ bonæ in Chriſto conuerſationi.*

His antedictis,inquit,uirtutibus exornati prę
terquã ꝙ inexpugnabiles vitio efficiemini,æmu
latiõi quoq; eritis,dum diuina uita inſtituimini.
qui enim ab omnibus benedicitur, æmulationi
quoque eſſe conſueuit. atq; horum teſtem Da-
uid producit,qui inquit. quis eſt qui videre vi Pſal.33.c
tam vult? vitam nõ eam qua bruta etiam viuũt,
ſed quam homo ſecũdũ Deum traducit: & vide
re dies,non malos,ſed bonos? dies enim ſeculi hu
ius iuxta patriarcham Iacob, parui & praui Gen.47.b
ſunt. Atque vbi propheticum oraculum hoc ex-
poſuit, in quo poſitum eſt,oculi Domini ſuper
iuſtos,& facies eius ſuper facientes mala,ſubiun
git: ſi ita uixeritis,propitium et benignum Deũ
habebitis. quod ſi fiet,quis erit qui vos affligat?
omnia enim in manu eius ſunt: quippe cũ mors Iob.12.b
& vita in manu Domini ſit. Sed quia calamita Sap.3.a. & 7.b
tes quæ ob fidem quibuſdam contingunt, malæ
eſſe nonnullis uidentur,vt opinionem hanc cor-
rigat,ſubdit beatus Petrus: ne hęc mala,inquit,
eſſe exiſtimetis, cum beatificatione etiam digna
habeantur. nam qui ab homininibus inten-
tatur timor in nulla æſtimatione haberi debet,
cum & diarius ſit,& à diarÿs hominibus profi-
ciſcatur. Si enim oculi Domini ſuper iuſtos, &
aures eius in preces ipſorum, ſuper uero faciẽtes
mala facies Domini eſt,quæ perditionem eis mi
netur: prorſus ſi mala hæc ſunt,qui bonorum eſt
diſpenſator, nullo modo vos ſibi dilectos malis
remuneraret: mala enim malis mittit. non malæ
igitur ſunt afflictationes, quæ ob pietatem con-
tingunt. Sanctificare autem Dominum in cordi

Eſa. 8.c bus ſuis cum Eſaia hortatur: id eſt non in aperto gloriari & iactari, ſed in occulto cordis conclaui ſanctificationem Domini exercere, quæ in ſcele rum id eſt prauarum conſuetudinũ gentium ſegregatione exiſtit. Sanctificate, inquit, Dominũ ita, ut ex honeſta veſtra conuerſatione alij homi nes ipſum glorificẽt. Quemadmodum ipſe etiã
Matth.5.b Deus & homo Chriſtus præcipit, cũ ait: ita fulgeat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrũ qui in cœlis eſt. Cum vero inquit (& prompti ſemper eſtote) fidelem hominem hortat, ut ſemper rationem de fide, quippe quæ in omni occaſione à nobis repetatur, prompte ac facile reddamus, ac reſpondeamus cum manſuetudine, quaſi ipſe etiam Deus adſit. nemo ſiquidem modeſtus ſeruus cum adeſt dominus, inſolenter loqui conſueuit. Quidq; ex hoc lucri euenturum ſit, ſubiungit, quæ eſt infidelium erubeſcentia & obmuteſcentia, æquiorq; erga nos animus. Aduerten-
obiectio nis ſolu dum autem eſt, non eſſe contraria hæc ijs quę à Domino dicuntur: cum Dominus non eſſe debẽ
Matt.10.c Luc.12.b. re ſolicitos nos moneat, cum ad magiſtratus & poteſtates adducimur, quid reſpondeamus: Petrus vt ad reſpondendum præparati ſimus, nobis præcipiat. Dominus enim de martyrio & teſtificatione corã principibus impræmeditato facienda loquitur: vnde etiam datum iri inquit illis vim & ſermonẽ humana omni ſapientia præſtantiorem, et circum intentatorum terrorum ſecuritatem. Quod vero Petrus nunc inquit, ad doctrinam ſpectat, quæ niſi præmeditata ſit, re-

prehendi conſueuit. ſi enim abſque perſpicientia & examinatione cognoſcere aliquid videamur, reprehendimur. quippe cũ inſipientiũ cognitio inexaminatę rationes ſint. præſertim cũ et multorũ nos impiorũ accuſent, & ſpes noſtras eſſe uanas aſſerãt. Quibus ſanè ut cõſiderate & exquiſite reſpõſiões afferamus, cõſulit, ita ut à uitã ẽt noſtra cõprobent. id quod conſcientiã uocãt. Ordo totius huius ſententię talis eſt: poſtremo autẽ, quod Gręce inquit, τὸ δὲ τέλος, id eſt, qui finis autem eſt, id eſt, quod omnia continet: omnes vnanimes eſtote &c. ſciẽtes in hoc vocatos vos eſſe, ad benedicendum, id eſt, vt omnibus benedicatis. benedicite enim, inquit Paulus, perſequentibus vos. id autem faciẽdo hęreditabitis nomen, vt ab omnibus benedicentes appellemini. ideo iuſtum non eſt, vt qui æternam vitam affectat, lingua alicui maledicat. proterea etiã Dauid monet, vt linguam a cõuicio puram habeat, qui veram vitã amare vult &c. ita enim inſtructi omnipotentem Deũ et omnia intuentem propitium habebitis, ita vt vos manſuete inſpiciat, & non iracunde, quemadmodum erga maleficos facit. quod ſi ita erit, quis affligere vos poterit? ſi autẽ calamitas aliqua vobis inferatur, qui boni operatores et imitatores eſtis, ne ægre feratis: ſed gaudete potius, primum quia hæc mala non ſunt: deinde quia etiam beati ob hæc & non miſeri eſtis. iccirco in cordibus veſtris Deum ſanctificãtes terrorem humanum ne timeatis, neq; turbemini. ſed prompti eſtote ad reſponſionem ſempꝛ Vnicuique qui a vobis de ueſtra ſpe rationem re

Eccle. 21. c

Roma. 12. c

Pſal. 33. c

quiſierit, reddendam: ita vt actiones quoque bonas præ vobis feratis. nam ſi humane hoc & māſuete feceritis, & conſcientiam veſtram bonam eſſe, id eſt, conſcios vos bonorum eſſe & non malorum, vt qui vos calumniantur, dicunt, probabitis: & prauam de vobis opinionem habentes qui inſultant, et veſtra acerbe exquirentes in malam partem interpretantur, in erubeſcentiam inducetis.

Melius enim eſt ut benefaciendo, ſi uoluntas Dei uelit, patiamini, quàm male faciendo. Quoniam etiam Heb.9.d Rom.5.b *Chriſtus ſemel pro peccatis paſſus eſt, iuſtus pro iniuſtis, ut nos Deo adduceret.*

Cauſa hæc non ad ea quæ proxime, ſed ad ea quæ paulo ſuperius dicta ſunt, referri debet, cum inquit, quando etiam ſi ob iuſtitiam patiamini, beati eſtis: propterea quòd melius eſt vt benefaciendo patiamini, quàm malefaciendo. Vel ſi quis ad proxime dicta aſſignare hanc cauſam velit, verbum hoc (benefaciendo) non ita ſumendū erit vt ad alterum referatur, & pro, beneficijs afficiendo accipiatur, ſed abſolute pro, bene agēdo, beneq; operando intelligi debebit, & ſimili modo, malefaciendo. Addidit autem, ſi volūtas Dei velit, vt nihil ſine Dei nutu in nos contingere oſtendat: ſed huiuſmodi omnia vel ad ſubleuationem a peccatis, vel ad comprobationem & gloriam noſtram, vel ad ſalutem aliorum fieri. hoc autem dupliciter contingit. vel enim affligitur aliquis iuſtus, vt peccatores alij corrigantur: in-

quem ſenſum dictum illud eſt: ſi iuſtus vix ſerua- Pro.11.d
tur, peccator vbi apparebit? atque hoc quoque du-
plicem præ ſe fert vtilitatem, dum iuſto qui cala
mitatibus opprimitur, per patientiam iuſtitiæ
incrementum: peccatori qui id videt, conuerſio-
nem afferat, quemadmodũ diximus. Vel igitur
hac de cauſa patitur iuſtus: vel etiam ob aliorũ
ſalutem, ſicut Chriſtus. Ac propterea etiam Pe-
trus Chriſti nunc exemplum ſubiungit: eo quòd
etiam Chriſtus ea quæ paſſus eſt, non pro pecca
tis ſuis, ſed pro noſtris eſt paſſus. Vnde etiam in-
fert, (iuſtus pro iniuſtis) quippe cum ipſe, ſicut
antea ex propheta oſtendit, peccatum non com-
miſerit. Vt autem eius qui paſſus eſt pro homini
bus, efficaciam ac vim declaret, ſemel, inquit,
pro peccatis paſſus eſt: vt oſtendat, etiam ſi mul
ta peccata noſtra prooccuparint, vnam ſolam
Domini paſſionem ſatis fuiſſe ad vim omnem
peccatorum noſtrorum retundendam ac tollen-
dam. Quoniam igitur pro eo eſt paſſus, vt nos
ad Deum & patrem ſuum deduceret, non omnes
omnino qui patiuntur, ob peccata affligi, nobis
manifeſtat.

Mortificatus quidē carne, ſed uiuificatus ſpiritu.

Quia Chriſtus duplex eſt, Deus & homo: du
plicem quoque gratiam patiendo nobis exhibuit.
mortuus enim vtpote homo, a morte nos & cor
ruptione liberauit, dum reſurrectionē nobis inno
uauit, ſuique exemplo oſtendit non amplius eos
qui moriuntur, ſine vlla reſurrectionis ſpe mortē
ſubire, hoc enim eſt quod inquit, mortificatus

quidem carne, id eſt, morte affectus ex natura carnis, id eſt, humana, quam aſſumpſerat: ſed viuificatus ſpiritu, id eſt, ſed a mortuis reſurgens
Ioan.4.d ex vi & potentia diuinitatis. Deus enim ſpiritus eſt, vt ipſe theologiæ fons, ac ſapientia nos docuit: ex mortuis ſiquidem non quatenus homo, ſed quatenus Deus reſurrexit. viuificatus igitur, ſimul eos qui apud inferos erant, ſecum ſuſcitando viuificauit: quippe cum multa corpora, vt
Mat.27.f inquit diuus euangeliſta, ſanctorum qui mortui fuerant, ſurrexerint, & apparuerint multis.

In quo etiam ſpiritibus qui erant in cuſtodia, profectus prædicauit: qui olim non crediderant, quando
Gen.6.b *ſemel expectabat Dei tolerantia in diebus* Noe *dum*
Mat.24.d
Luc.17.f *conſtrueretur arca, in quam paucæ, hoc eſt octo animæ per aquam ſeruatæ fuerunt: quod in figura reſpondens nunc etiam nos ſaluos facit baptiſma, non carnis ſordis depoſitio, ſed conſcientiæ bonæ in* Deum *interrogatio, per reſurrectionem* Ieſu Chriſti, *qui profectus in cœlum ſubiectis ſibi angelis, & poteſtatibus, & uirtutibus in dextera* Dei *eſt.*

In quo, id eſt ob quod cauſaliter ſubiungit. cum enim dixiſſet iuſtum ꝑ iniuſtis nobis mortuum fuiſſe: atq; inde opinandi occaſionem præbuiſſet, quòd pro omnium hominum ſalute mortẽ obijſſet: infert, quapropter ijs quoq; qui apud inferos cohibebãtur, prædicauit. Cum enim huc uſq; progreſſus oratione fuiſſet, & reſtaret adhuc in dubio, quo pacto eos qui antea dormie-

rant, moriendo iuuerit: non paruaq́ relinquere- tur quæſtio, ſi in ſalutem omnium hominum hu manitas a Domino ſumpta eſt, quam ſalutem fuerint conſequuti qui mortui antea ſunt: vtraq́ vna hac ratione diſſoluit: Domini mortem in- quiens vtraq́ hæc effeciſſe, & ſpem reſurrectio- nis, propterea ꝙ ipſe ſurrexit, & ſalutem item eorum qui mortui antea fuerant. Qui enim quo tempore viuebant, bonis operibus vitam ita exornarunt ſuam, vt ſi tunc quoque in mundo verſatus fuiſſet Chriſtus, viuificans præconium non repudiaſſent: ij tunc ex deſcenſu Domini ad inferos ſalutem adepti ſunt. Quemadmodũ GREGORIO etiam diuino placet. Inquit enim ille: ſaluos ne facit omnes abſolute & in vniuerſum Chriſtus, vbi ſcilicet ad inferos ſu- peruenit? an etiam illic eos, qui credituri erant? Dum enim inquit, eos qui credituri erant, eos ſi- gnificat qui ſeſe ita præſtiterunt, vt ſi tunc etiam acceſſiſſet Chriſtus, fuiſſent credituri. neq́ id re- prehendendum videtur. nõ enim ſortito exhibe tur ſalus. Nam cum inter viuentes etiam verſa- retur, non omnes ſaluos fecit, ſed eos tantum qui crediderunt. Quippe cum vniuſcuiuſq́ etiam electione opus eſſet: vt cum ratione præditi ſi- mus, non ſtupide afficeremur erga ipſius qui nos creauit, beneficentiam, ſed dantis benignitate ac bonitate dignos nos exhiberemus. Quod vero inquit (qui non crediderant) iccirco poſitum eſt, vt obiectionem quãdam ſoluat. Veriſimile enim erat, dicturum eſſe aliquem, ecquis alius ante Chriſtum prædicauit, vt qui non crediderunt,

fuerint condemnati?id eſt, digni condemnatione euaſerint, qui ante Chriſtum viguerunt? cumq; ipſe hoc poſſet, quemadmodum etiam Paulus
Rom. 2.b ex inſitis in nobis rationalibus facultatibus refellere, ac dicere, nos cum boni & mali iudicio præditi fuerimus, ſi bonum non operemur, condemnatione eſſe dignos: id minime facit, quippe cum præſtantior ea conſideratio & doctior eſſe videretur, quàm vt ingenio Iudæorum conueniret: ſed ex ſcriptura incredulitatem hanc probat: neq; a temporibus prophetarum, ſed ab ipſis penè mundi primordijs probationem petit. atque inde oſtendit cũ a principio vſq; hominibus etiã ſalus prædicaretur, ab eis qui ad vana & voluptuoſa procliues ferebantur, fuiſſe neglectam. Cum enim etiam eo tempore innumerabiles eſſent homines, ſoli octo homines credẽtes ijs quæ
Gen. 6.b prædicabantur, ex arcæ fabricatione conſequuti ſalutem ſunt. Quoniam vero per aquam ſalus eis comparata eſt, ſtatim id ad baptiſmũ refert: atque inquit, aquam illam baptiſmum noſtrum ſignificaſſe, qui etiam ipſe ſicut incredulos dæmonas demergit ac ſuffocat, ita fideles qui ad arcam eccleſiæ acceſſerint, ſaluos efficit. ac queadmodum aqua ſordẽ e corpore abluit, ita baptiſmus, non ſordium ille quidem carnis depoſitionem affert, ſed arcana quadem & myſtica ratione maculas animę detergit atq; abluit: eſtque interrogatio bonæ conſcientiæ in Deũ, id eſt, quaſi arrabo quidam, & pignus bonæ erga Deum cõſcientiæ. Qui enim bonorum operum ſibi conſcij ſunt, hoc eſt vitam inſontem atque immacu

latam ſectantur, atq; eam ex omnibus exquirũt, & quaſi interrogant: quippe cum eos qui diligẽter inquirunt, conſequi ſoleat interrogatio: ij ſanè ad ſanctũ baptiſma accedunt, atq; accurrũt. & quid eſt, inquit, quod nobis exhibet, vt diuinum baptiſma inquiramus atque interrogemus? Chriſti reſurrectio. ante enim eius reſurrectionẽ & paſſionem illud pronunciatur, niſi quis renatus ex aqua & ſpiritu ſancto fuerit, non poteſt introire in regnum Dei. poſtquàm vero reſurrexit, promulgatum eſt, vt omnes quæ acceſſerint gentes, baptizentur in nomen patris, & filij, & ſpiritu ſancti. Quod vero ait ſubiectis ſibi angelis, id ob humanitatem aſſumptam infert, cui erat vnitus. Vnito enim ei cum homine procul dubio angeli ſubditi ac ſubiecti fuerunt. Ioan. 3. a Matt. 28. d

De prauarum actionum depoſitione & reſumptione fructuum ſpiritus pro donorum differentia: quod ex communicatione cum Chriſto naturales affectiones oportet ſuperare, & ſpe in ipſum ab aliis illata damna ſuſtinere. Cap. IIII.

CVM Chriſtus igitur paſſus pro uobis ſit carne, uos quoq; eadem cogitatione armemini: q. qui paſſus in carne eſt, a peccato deſiit, ut non amplius ex hominum concupiſcentijs, ſed ex uoluntate Dei reliquum in carne tempus uiuat.

Poſteaquàm de diſpenſatione commemorauit, id eſt de deſcẽſu Domini ad inferos, & cuius cauſa illuc fuerit, pro ſalute videlicet etiam eorũ qui illic erant; rurſus occaſionem aliam nactus

ex Domini morte incitandi ad virtutem, ita inquit: Si Chriſtus pro vobis mortuus eſt carne, non enim immortali ſua ac diuina natura paſſus eſt. vos quoq; prorſus retribuere ipſi id debetis: vt ob ipſum mortui peccato, non amplius huma nis concupiſcentijs capiamini: ſed ex voluntate tantũ Dei quod reſtat vitæ tempus in carne traducatis. Ordo autem eſt huiuſmodi: Cum igitur Chriſtus paſſus pro vobis ſit, id eſt mortuus, vos quoque eadem cogitatione, id eſt, iuxta eãdem cogitationem, eundemque ſcopum præparemini: quippe cum mortui etiam vos mundo videlicet ſitis, qui vero mortuus eſt, a peccato iam deſierit: & cętera quę ſequuntur. Nam cũ inquit (qui paſſus eſt) de morte intelligit, cum Paulo

2. Tim. 2. b consentiens, qui ait: ſi mortui ſumus cum Chriſto etiam conuiuemus: et mortui quidem erimus peccato, ſed viuentes Deo.

Ephe. 4. *Satis enim uobis fuit præteritum uitæ tempus ad uoluntatem gentium conficiendam, dum ambularetis in petulantijs.*

Satis enim vobis fuit, id eſt ſufficit vobis, ꝙ anteactæ vitæ tempore voluntatem gentium exequuti ſitis, hoc eſt gentiliter vixeritis ambulantes ſicut gentes. perinde ac ſi dicat: non ne ſatis vobis eſt, quòd tanto vitæ tempore in libidinibus verſati fueritis? nonne ſicut gentes petulanter vitam traduxiſtis? & quæ ſint ea petulanter facta, ſpeciatim ſubiungit, ipſos increpans, atq; in pudorem inducens.

Concupiſcentijs,

Concupiſcentijs, temulentijs, comeſſationibus, compotationibus, & nefarrijs idolorum cultibus: in quo demirantur, quòd uos in eandem luxuriæ refuſionem non concurratis, maledicentes: qui ei reddent rationem qui paratus eſt ad iudicandos uiuos & mortuos.

Temulentijs, id eſt, οἰνοφλυγίαις ebrietatibus, & ad vinum incontinentibus appetitionibus. In quo demirantur) quod Græce ξενίζονται inquit, id eſt, ex quo & ob quod peregrinantur, hoc eſt peregrinam rem & nouam putāt. Quod autem ait, huiuſmodi eſt. Cum ſemel gentilibus inſtitutis renunciaueritis, in quibus olim vixeratis, præclaræ huic quam aſſumpſiſtis, vitæ incumbite. ita enim etiam ipſi gentiles demirantur vos, quòd vnà cum ipſis in ſimilem impietatis refuſionem, id eſt, confuſionem non concurratis. vnde poſt hanc admirationem & hæſitationem quam ex mutatione veſtra concipiunt, non ſolū ipſi non erubeſcunt, verum etiam maledicunt, id eſt ſubſannant vos, & derident: quippe cum cultus erga Deum ac pietas deteſtanda quædam res ac deridenda peccatoribus atque impijs videatur. At iſti ſanè neq; impune huiuſmodi maledictis & conuicijs vtentur: reddituri enim rationē ſunt ob hanc ipſam rem ei, qui immutabiliter ac ſtabiliter ad omnes iudicandos conſeſſurus eſt, id enim hoc loco ſignificat, cum inquit, qui paratus eſt: non ſecus atque illud, præparans montes Pſal. 64.b in fortitudine ſua: & parata ſedes tua. ei igitur Pſal. 92.a qui immutabiliter & firmiter viuos & mortuos eſt iudicaturus, reddēt rationem hi qui vos ſub-

ſamnant. quo autem modo viuorum ſit & mortuorum iudex, deinceps declarabit.

Ad hoc enim etiam mortuis euangelizatum eſt, ut iudicati quidem ſint iuxta homines carne, iuxta Deũ autem ſpiritu uixerint.

Ordo & continuatio orationis huius ad hũc modum ſe habet: hi qui uobis maledicunt, ei dabunt rationem qui viuos & mortuos iudicaturus eſt. nam etiã mortui iudicantur: id quod ex deſcẽſu Domini ad inferos perſpicuum fit. ſiquidem ibi quoque verſatus Dominus, quo tempore videlicet in cruce mortem obierat, illis prædicauit, quemadmodum ſupra terram illis qui viuebant: prædicauit autem non verbis ſed re. Et quemadmodum cum in mundum venit, ijs qui ad eum cognoſcendum parati erant, in iuſtificationem, alijs qui eum ignorarunt, in condemnationem acceſſit: ſic illis quoq; qui apud inferos erant, ſi qui ex carne humane vixerũt, id eſt ſpirituale, & virtute præditam uitam traduxerũt, ijs in gloriam & ſalutem aduenit: atque ita viuorum & mortuorum iudex dici merito poteſt.
ALITER. Nonnulli ex veteribus patribus hoc quod inquit (etiam mortuis euangelizatum eſt) quaſi ſententiam a ſuperioribus ſeparatam, ita explanauerunt: neq; quaſi dependeat ab ijs, quæ ſuperius dixit, ſed quaſi abſciſſus, ac ſeparatus ab illis ſenſus ſit, in hunc modum explicant. Mortuos aiunt duplici modo dici in ſacra ſcriptura, vel eos qui mortui ĩ peccatis ſunt, qui ne

que vitam quidem vnquam videbunt: vel qui morti Chriſti conformanť,& mundo, id eſt mũdanis concupiſcentijs mortui ſunt, & ſoli Chriſto viuunt: quemadmodum etiã Paulus inquit: Gala.2.d quod autem nunc uiuo in carne,in fide filij Dei viuo. Dicunt igitur eos qui ita Chriſto mortui ſunt,ob ante actam ignaue ac negligenter vitã ſe ipſos in carne cõdemnare: atque id nihil aliud eſſe quàm ſpiritu, id eſt ex Chriſti inſtitutione vitam traducere: quippe cum priorum vitæ actionum damnatio alacriores ac prõptiores ad ea quæ præ manibus habent, exercenda ipſos efficiat.Atq; illi quidem ita interpretanť. Quod quamuis verum ſit,nondum tamen ita recte ſeſe habet, vt ex ſuperius dictis apte conſequatur. Nam cum ſuperius dixerit, illis quoq; qui in cuſtodia erant ſpiritibus apud inferos prædicatum fuiſſe euangeliũ:par erat,vt præſens oratio cauſali cõnexione ſubiuncta quaſi ad ſuperiora ſpectaret,ita conſideraretur,non quaſi abſolute, ac per ſe eſſet dicta. Quocirca dicendum eſt,quia proxime dixerat, reddituras eſſe rationem gentes ei, qui paratus erat ad iudicandos viuos & mortuos:& aliquis ſubijcere poterat, ſed vbi viui,& vbi mortui iudicantur?ex ijs quæ paulo ſuperius de ſpiritibus dixit, quibus apud inferos prædicatum fuit,rei huius comprobationem ſumit.ac prædicationem quidem illam in iudiciũ eis,id eſt in condemnationem euaſiſſe inquit: cũ illi qui honeſte ac bene tranſactę vitæ ſibi erant conſcij,bonitati eius qui illuc aduenerat, ſtatim ſeſe adiunxerint:alij contrà pudore oppreſſi con

demnationem in ſe admiſerint, qui male ſe atque improbe vixiſſe cognoſcebant. Atque hoc eſt, quod mortuorum etiam iudicem Dominũ eſſe atteſtatur. Viuorum vero eum eſſe inde patet: quòd cum in corruptibili hac uita in mundum veniſſet, aduentus eius hominibus condemnationem attulit: cum boni ad eum accurrerint, diſcipuliq; eius fuerint effecti: mali ac ſceleſti eum repudiarint, ac ſponte ad veritatis illuſtrationem oculos concluſerint: id quod condemnationem ipſis attulit. Vnde etiam Dominus, in iudiciũ,

Ioan.9.g inquit, veni in mundum, id eſt in condemnationem: vt qui non vident, cæci fiant. Ita igitur fit, vt & viuorum & mortuorum Dominus iudex ſit: & cauſæ redditio ad integram orationem, non ad partem referatur. Cum vero inquit, iudicati ſint, & vixerint: tempus pro tempore præteritum uidelicet pro futuro ſumpſit, ſicut mos diuinæ ſcripturæ eſt. nam Domino ad inferos profecto, qui in mundo vixere carnaliter, cõdemnati ſunt: qui ſpiritualiter vitam traduxere, vixerunt, vel in reuiuiſcentia & reſurrectione cum

Mat.27.f Domino, multa enim ſanctorum corpora quæ dormierant, ſurrexerũt; uel in ſpe. omniũ enim, inquit, finis appropinquauit: hoc eſt & eorũ qui in vita, & eorũ qui apud inferos iuſtificati ſunt. quippe cum in ſecundo aduentu quod vnicuiq; repoſitum eſt, ſit perficiendum. Quòd ſi quis prædicationem Domini apud inferos irritam facit, ac reprobat, nihil eam afferens mortuis conferre potuiſſe, propterea quòd apud inferos, vt

Pſal.6.b inquit propheta Dauid, nemo confiteatur; is &

prædicationem apud inferos craſſo quodam mo
do accipit: & confeſſionem non laudem Dei, ſed
enunciationem eſſe intelligit, illud nõ aduertens,
quod alibi idem propheta canit: non mortui lau Pſal.13 d
dabunt te Domine. Quod autẽ inquit Dauid,
in inferno quis confitebitur tibi? intelligendum
ita eſt. confeſſio gratiarum actio erga Deũ eſt,
cum quis e moleſtijs aliquibus fuerit liberatus.
Quoniã igitur in hac præſenti vita omnia agũ
tur, cum mortui vero ſunt homines, ab operatio
nibus omnibus vacant: merito cum nemo apud
inferos operetur, vt ab aliqua agendarum rerũ
difficultate liberatus confiteri atque agere pro li
beratione gratias poſſit, dictum eſt, in inferno
quis confitebitur tibi?

*Omnium autem finis appropinquauit. temperan-
tes igitur eſtote, & ſobrij in orationes. ante omnia
autem mutuam erga uos charitatem intentam habea-* Rom. 12.c
tis: quoniam charitas multitudinem peccatorum ope Pro 10.b
riet.

Finis: id eſt completio & conſummatio: vel
finis appropinquauit: id eſt finis omnium pro-
phetarum aduenit, qui eſt Chriſtus. omnium ſi-
quidem perfectio ipſe eſt: & non vt græci nugã
tur, quorum alij voluptatem, alij ſcientiam, aut
contemplationem, aut virtutem eſſe finem ac
ſummum bonum aſſerunt. Quoniam igitur om
niũ perfectio, qui eſt Chriſtus, acceſſit, vos quo
que debetis huic conformari in omnibus abſolu
tos ac perfectos vos reddere, in temperantia, in

ſobrietate orationũ, quippe cum ſobriorum ſit oratio & precum effuſio, id eſt vigilantium, & non eorum qui mundanarum rerum ebrietate ſopiti opprimunt: In mutua erga vos charitate itẽta) id eſt abundante, & late diffuſa: quam ἐκτενῆ appellat, quaſi extentam, ſeu diſtentam dixeris.

Rom. 13. d Hanc Paulus legis plenitudinem eſſe inquit: hic vero eſſe eiuſmodi ait, vt peccata poſſit operire ac tegere. miſericordia enim erga proximũ Deũ nobis propitium reddit: at miſericordia abſque multa charitate exerceri recte non poteſt.

Phil. 2. b Heb. 13. a Rom. 12. c *Hoſpitales ſitis erga uos mutuo abſq; ſuſurratione: unuſquiſque ſicut accepit donum, id erga uos mutuo miniſtrantes, tanquam boni uariæ gratiæ Dei diſpenſatores. ſi quis loquitur, tanquam eloquia Dei: ſiquis miniſtrat, tanquam ex uiribus quas ſuppeditat Deus: ut in omnibus glorificetur Deus p Ieſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum, amen.*

Vbi de charitate dixit, ea quoque quæ ex charitate ſubſequuntur, ſubiungit: hoſpitalitatem, quam abſque ſuſurrationibus exequendam monet, id quod veræ charitatis eſt: ſubminiſtrationem eorum donorum quæ quis habet, erga fratrem qui illis caret: ut ſi quis doctrinæ ſermone donatus ſit, id enim ſignificat, cum inquit, tanquam eloquia Dei: is indigenti ea re fratri exhibeat: ſi quis affluat opibus, is inopi ſuccurrat: neque id parce, ſed pro viribus quas ſuppeditatio a Deo ipſi affert. Si enim ea quæ in nobis ſunt

ac noſtra poteſtate conſtituta, non faciamus, omnis iniuſtitiæ crimen ſubibimus: neque id in opum poſſeſſione tantum intelligendum, ſed in omnibus etiam reliquis naturæ dotibus: quas non habenti fratri communicare vnuſquiſque debet. propterea ꝙ ipſe etiam cum non haberet, à Deo iccirco accepit, vt indigentibus exhiberet. Atque hæc inquit, moneo, vt in omnibus vel gentibus, vel operibus veſtris Deus glorificetur.

Cariſsimi ne ex incenſione quæ ad tentationẽ uobis exhibetur, perturbemini, quaſi peregrina res ac noua uobis contingat: ſed quatenus communicatis cũ paſsionibus Chriſti, gaudete: ut in reuelatione quoque gloriæ exultantes gaudeatis.

Vbi has admonitiones adhibuit, quia videbat fore, vt aliqui ob illatas ſibi afflictationes ſcandalo afficerentur: quippe cum in lege ſeruiẽtibus Domino turbatione omni ac moleſtia carens vita promittatur: nunc locum hunc quẽ ſuperius breuiter, quãdo ſeruis præcepta tradebat, pertranſiit, latius ac diffuſius perſequitur. Atq; inquit, cariſſimi, ut ſtatim ex ipſo nomine ſignificet, non quia odio habeantur, ſed quia ualde cari ſint, vehementerq; amẽtur, afflictationes ipſis contingere. Quod inquit (ne perturbemini) id græce eſt μὴ ξενίζεσθε .i. ne peregrinemini, hoc eſt ne peregrinam rem & alienam ab amicis Dei eſſe exiſtimetis. Cum uero incenſionẽ: id eſt πύρωσιν afflictationes appellat, ob probationem

& explorationem exhiberi ipſas indicat. proba tio uero precioſam & ſtudio dignam rem quæ exploratur, vt aurum & argentum reddit. His quod beatiſſimum omnium eſt, ſubiungit, ꝙ illi qui ita patiuntur, ſimiles Chriſti euadāt, dum cum ipſo nunc contemnuntur, atque ita totum ornamentum ipſis abſoluit, ac perficit.

Si opprobrio afficimini in nomine Chriſti, beati eſtis, quoniam & gloriæ & Dei ſpiritus ſuper uos requieſcit: quantum quidem ad ipſos attinet, maledici tur, quantum ad uos, glorificatur. Ne enim quiſpiam ueſtrum ut homicida, uel fur, uel maleficus, uel alieno rum explorator, patiatur.

Si probris afficimini, dum nominamini & ap pellamini Chriſtiani, beati eſtis &c. Cum vero inquit (quantum quidem ad ipſos attinet, male dicitur) extrinſecus intelligendum eſt (qui) vt ſit ſenſus: qui ſpiritus Dei quantum ad impios atti net, videtur maledici, quantum ad uos, glorifica tur. quo pacto? quia cū ipſi falſo vos accuſent, ac damnent, ipſis dedecus, gloria vobis compa ratur. Alienorum autem explorator ille hic dici tur, qui aliena curioſius inquirendo occaſionem præbet, vt vituperio ac conuicijs afficiatur. id quod animi verſuti ac malefici, et ad omne ma lum procliuis vitium eſt.

Si autē ut Chriſtianus, ne erubeſcat: ſed glorificet Deū in parte hac. propterea quòd etiā tēpus eſt, ut inci piat iudicium a domo Dei. quòd ſi primum a uobis,

quis finis erit eorum qui euangelio Dei non credunt? & ſi iuſtus uix ſaluus ſit, impius & peccator ubi ap parebit? Quare & qui ſecundum uoluntatem Dei pa tiuntur, tanquàm fideli creatori commendent animas ſuas in bene faciendo. Pro.11.d

Cum inquit, propterea quòd etiam tempus eſt, vt incipiat iudicium a domo Dei, ſolicitos ipſos ac trepidos reddit, atque a vita ignaua ac deſide excitat. vnde etiam infert, quòd ſi primũ a vobis, qui eſtis domus Dei, vitę examinatio incipit, quis finis eorum exiſtimandus eſt, qui non credunt? Iudicium autem hic non condem-nationem, ſed inueſtigationem, & examinatio-nem, & explorationem intelligimus. Exquiſita autem hęc examinatio a domo Dei primum in-cipit, quia vt magnus BASILIVS inquit, natura comparatum eſt, vt contra eos qui fami-liariſſimi nobis ſunt, cum in nos peccant, maxi-me indignemur. familiariſſimi autem Deo ſunt non alĳ, quàm fideles qui domum Dei, id eſt ec-cleſiam complẽt, atq; extruunt. Vnde etiam Sal uator inquit: dicet prius ĳs qui a dextris erant. Mat.25.a
Iudicium autem hic appellat afflictationes, quæ ab impĳs fidelibus inferuntur: quas Dominus etiam prænunciauit, cum diceret: tradent vos in Mat.10.b
concilia & cætera. Deinde beatus Petrus quaſi eos conſoletur, ſubiungit: ſi vobis ſibi familia-riſſimis non parcit, quis impĳs finis futurus ſit, conſiderate. atq; id ex ſcriptura confirmat. quæ inquit: ſi iuſtus vix ſaluus ſit, impius & pecca- Pro.11.d
tor vbi apparebit? Scriptura autem hic ſignifi-

cat, ſi iuſtus multo cum labore ſalutem conſequi
tur: quippe cum violentia acquiratur regnum
Mat.11.b Dei, & multis ærumnis & afflictationibus com-
Act.14.d paretur: quid fiet ijs qui negligenter et voluptuo
ſe vitam traducunt? de futuro autem tempore
hoc quod de impijs inquit, intelligendum eſt.
Quare ſi hoc ita ſe habet, nos quoque ſecundum
voluntatem Dei patientes ne ignaue nos gera-
mus, ſed tanquàm fideli creatori commendemus
animas noſtras in bene faciendo. Secundum vo-
luntatem autem Dei, inquit, vel vt non præter
Dei prouidentiam calamitates & afflictationes
nobis contingere, ſed ab ipſo eas quaſi ad proba
tionem nobis diſpenſari oſtendat: vel vt quaſi
pro Dei voluntate patientes ipſi exitum etiam
1.Cor.10.c atque euentum rei omnem relinquamus. Fidelis
ſiquidem ipſe eſt, id eſt fidus et verax in promiſ-
ſionibus ſuis, vt tentari nos ſupra quàm poſſi-
mus, permiſſurus non ſit. Sed quo pacto commẽ
dare ſe ipſum Deo quiſpiam debet? in bene faciẽ
do videlicet: id eſt in humilitate, vt non glorietur
& ſe efferat ob ea quę patitur: ſed quanto maio-
ra videtur pati, tanto inutiliorem ſe ipſum exi-
Danie.3.e ſtimet, & ſemper illud ſubiungat, ac dicat, iuſtus
es in omnibus quæ feciſti nobis. At vero impius
& peccator in eo differunt, quòd impius a Deo
alienus prorſus eſt: peccator aliquatenus quidem
Deum colit, ſed alioqui tamen leges eius contem
nit, ac violat. fieri vero poteſt, vt idẽ & impius
ſit, & peccator: quippe cum qui contra legem
operatur, prorſus impie ſe gerat, dum peccando
deum eſſe non conſiderat.

Monitio ad preſbyteros de procuratione gregis: vbi de communi omnium erga vnumquemq; humilitate ad victoriam contra diabolum conſequendam. Cap. V.

PRESBYTEROS qui inter uos ſunt, obſecro compresbyter etiam ipſe & paſſionum Chriſti teſtis, & gloriæ quæ reuelenda eſt, conſors: paſcite qui apud uos eſt, gregem Domini, præſidentes non coacte, ſed ſponte, non turpis lucri cauſa, ſed prompte: neq; tanquam dominium exercentes in cleros, ſed ita ut formæ gregis efficiamini. & cum apparuerit paſtorum princeps, immarceſcibilem gloriæ coronam recipietis.

Cum de humilitate agere propoſuerit, quam etiam cum diceret (in bene faciẽdo) ſignificauit: compresbyterum ſe vocat: id autem vel ætatem ſeniorem, vel dignitatem epiſcopatus indicat. nã preſbyteros etiam epiſcopos dici liber quoq; de geſtis Apoſtolorum manifeſtat. (Act. 20. d) Deinde cum præeminentiã ſuam, & ſe humilitatis cauſa cõpreſbyterum ſe appellaſſe, velit oſtendere: auctoritatem ſuam ac dignitatem ſubiungit, cum inquit, & paſſionũ Chriſti teſtis: ea videlicet cauſa, vt ad humilitatem ipſos magis inducat: perinde ac ſi ita dixerit: ſi ego qui talium miraculorum ſpectator fui, atq; eorum uobis præceptor ſum, non dedignor compreſbyterum & ſocium veſtrum me ipſum vocare: neq; vos ſupra illos efferri qui ſub vobis ſunt, debetis, quippe cum

etiam Chriſtus huius magiſter cum humilitatẽ
Ioan.13.b doceret, dixerit, ſi igitur ego Dominus & magi-
ſter laui vobis pedes: ſic & vos alter alterius la
uare pedes debetis. Quod vero infert, (& glorię
quæ reuelanda eſt, conſors) propterea addidit, vt
humilitatis excellentiam ac præſtantiam decla-
Coloſ.3.a ret. Quemadmodum etiam Paulus inquit, quã-
do Chriſtus manifeſtatus fuerit, tunc etiam nos
manifeſtabimur. Non coacte autem neq; inuitus
paſcit, qui formam & exemplar bene faciendo
ſe ipſum ſubditis ſuis proponit: atque ita diſcipu
los ſuos afficit, vt ad æmulationem magiſtri in-
ter ſeſe omnes certent. At non turpis lucri cauſa)
qui enim non ſuperbe & arroganter ſe gerit, nec
ſupra ſubditos extollitur, ſed in humilitate de-
git, vilitatemq; et parſimoniam ita amplectitur
vt nullo ſumptu indigeat, neque indumentorum
magnificorum, neq; menſæ Sybariticæ: quæ cũ
ſuperbiam comitentur, ex turpi lucro etiam
prouentum requirũt. Clerum autem hic, quem-
admodum etiam nunc nos conſueuimus, congre
gationem ſacram vocat, quæ in ſortem Domini
ceſſit. Cum vero ait, formæ gregis efficiamini, id
eſt exemplaria, quo modo non coacte paſcere,
intelligatur, declarat. In eo autem quod inquit,
& cum apparuerit (&) coniunctio pro (vt) cau-
ſali cõnexione poſita eſt: hoc pacto, vt cum ipſe
paſtorum princeps apparuerit, immarceſcibilẽ
coronam recipiatis. Quemadmodum etiam in
octogeſimo nono pſalmo, vbi ait, & reſpice in
ſeruos tuos, & in opera tua, (&) pro (ideo) acci-
piendum eſt.

Simili modo iuniores ſenioribus ſubditi eſtote, omnes inter uos mutuo ſubiecti. Humilitate inſinuemini, proterea quòd Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gloriam. humiliemini igitur ſub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore, omni cura ueſtra in ipſum coniecta: eo quòd ipſi cura eſt de uobis. Iacob. 4. e Matt. 6. e Luc. 12. c Pſal. 54. b

Inſinuemini quod Gręce inquit ἐγκομβώσασθε id eſt inuoluamini, induamini. In tempore, autē addidit, vt de exaltatione quæ in futurum tempus fit, intelligat: quæ vel ſola exaltatio eſt, cum non mutetur, ſed in perpetuum duret. Quę vero hic fit, cum inſtabilis ſit, & caduca, ſemper ſibi ſuccedentem humiliationem habet, vt citius quandoque quàm exaltatus quiſpiam ſit, in humiliationem delabatur. at ex humiliatione altitudinem & ſublimitatem comparari ipſe Dominus certus ſponſor teſtatur, cū inquit: vnuſquiſque qui ſe humiliat, exaltabitur, & qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui vult primus inter vos eſſe, ſit omnium vltimus. Cum igitur inquit (in tempore,) in futurum ex humiliatione exaltationem promitti ſignificat: quippe cum inuariabilium rerum tempus in futuro & incorruptibili ſeculo ſit. cum enim incorruptibile illud ſit, nihil mortale & caducum in ſe habet. Deinde vero vt timorem omnem ex humiliatione hac auferat: fortaſſe enim vereri aliquos videbat, ne ſi in hac vita ſe ipſos humiliarent, mali aliquid paterentur: iccirco ſubiungit: ne timeas, curam omnem & ſollicitudinem tui in Dominum conijce. nam Luc. 14. e & 18. c Marc. 23. b Matt. 20. d Mar. 10. f Luc. 22. e Pſal. 54. d

ſi id feceris, prouido ac fido ꝓcuratori te ipſum commiſeris: ipſi enim cura eſt de his omnibus.

Roma.12.c Pſal.54.d *Sobrij eſtote, uigilate, quia aduerſarius ueſter diabolus tanquàm leo rugiens obambulat quærens quem deglutiat.*

Eos qui intellectualiter dormire, id eſt, vanis rebus oſcitanter vacare conſueuerunt, atque inde ſobrietatem animæ aggrauant, praua ac moleſta deſperationis fera inuadit. Id quod euitans Chriſti diſcipulus monet, vt vigilemus ſemper, Mat.13.d & zizaniorum ſeminatorem caueamus, ne forte dormientibus nobis, id eſt, negligenter & ignaue viuentibus malas cogitationes latenter inſerat, atque a vera vita nos ſeducat. non enim ceſſat, inquit, ſed tanquàm leo rugiens circuit quærens quem deglutiat. Harum diaboli abſque vlla intermiſſione inſidiarum & aſſiduarum eius contra nos verſutiarum cauſam afferens etiam ſanctus martyr IVSTINVS, Diabolum inquit ante Domini aduentum ſuæ pœnæ uim non ita certo nouiſſe, cum diuini prophetę obſcure & ęnigmatice loquuti de ipſo fuerint. ſicut ui Eſa.14.b c.d dere licet in Eſaia, qui ſub perſona Aſſyrij totam eius tragediam agendo occultauit. Vbi uero ex Mat.25.d Domini aduentu repoſitum eſſe ac paratū ęternum ignem diabolo & angelis eius manifeſte audiuit, ex illo uero tempore nō ceſſare eum inquit, ab inſidijs Chriſti fidelibus inferendis: dū multos ſuæ defectionis habere ſocios uult, ne ſolus eius condemnatione dedecoretur: uana hac et

inuida conſolatione ſuffultum.

Cui reſiſtite ſolidi fide, ſcientes eaſdem afflictationes fraternitati ueſtræ quæ in mundo eſt, perfici.

Cui etiam uos ſolido ac firmo animi propoſito reſiſtite. Hi autem ad quos Petrus ſcribit, ut uidetur, multis ob Chriſtum calamitatibus affligebantur: iccirco etiam ſubinde hinc & inde cõſolari eos conatur: dum modo ſicut ſocij ſunt Domini paſſionum, ita gloriæ quoque quæ reuelabitur, futuros hæredes ait: modo nõ ſolos eos pati, ſed omnes qui in mundo ſunt fideles, ijſdem afflictationibus affici aſſerit. quippe cum ſociarum manuum admotio in ſubleuando põdere multũ conferre conſueuerit.

Deus uero omnis gratiæ qui uocauit nos in æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, paululum paſſos ipſe uos inſtaurabit, firmabit, corroborabit, & ſtabiliet. Ipſi gloria & Imperium in ſecula ſeculorũ amẽ.

In principio etiam epiſtolæ patrem dixit per filium miſertum nobis fuiſſe: & nunc in calce eundem patrem per filium uocaſſe inquit. Hic enim ipſis ſcopus eſt, ut myſterium prædicent, quo quo modo, etiam ſi admonendo id faciant.

Per Syluanum uobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis ſcripſi, adhortans, ac teſtificans hanc eſſe uerã gratiam Dei in qua ſtatis. Salutat uos quæ in Babylone eſt ſimul electa eccleſia, & Marcus filius meus. Salutate uos mutuo in oſculo charitatis. Pax uobis

omnibus,qui in Chriſto Ieſu eſtis. Amen.

Fidelis admodum erat Syluanus hic, & circa prædicationem alacriter certabat: ſiquidē Paulus etiam eius meminit, et ſocium ſecum cum Timotheo in epiſtolis aſſumit, dum inquit: Paulus
1.Theſ.1.a & Syluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicenſium &c. Babylonem autem hic Romam vocat ob excellentiam imperij & claritatem, id q́d olim multo tempore Babylon obtinuit. Marcū vero filium ſuum ſpiritu, non carne appellat: cui euangelium quoque ſcribendum commiſit. Nonnulli tamen ſunt, qui Marcum carnalem etiam filium diui Petri aſſerere non dubitent, eo argumento vſi, quòd in geſtis Apoſtolorum
Act.12.c Lucas inquit, Petrum e carcere in quem coniectus ab Herode fuerat, mirabiliter ab angelo Dei eductum, vbi ab eo dimiſſus fuit, ad domum matris Ioannis qui appellaretur Marcus, profectū fuiſſe: quaſi in domum ſuam, & ad legitimam
1.Cor.16.d coniugem redierit. Cum Paulus autem ſcribat, vt in oſculo ſancto ſalutentur, hic in oſculo charitatis inquit, idem diuerſis verbis ſignificans:
1.Cor.13.b quippe cum etiam Paulus charitatem in Chriſto maiorem cæteris virtutibus, quin etiam martyrio ipſo eſſe cognoſcat. Ille igitur oſculum ſanctum, oſculum in Deo ſegregatum appellat: hic oſculum charitatis, veræ ſcilicet charitatis, quā Paulus etiam celebrat. Vnde etiam ſubiungit (pax vobis omnibus qui in Chriſto Ieſu eſtis) nō de communi pace hominum intelligens, quā vt affectibus incumbant, homines procurant,

quo

quo videlicet frui voluptatibus vanis, atq; inani gloria poſſint, quibus cum à bello vacant, ſe ſe dedere conſueuerunt. Sed pacem eam cõſequi ipſos optat, qua quoque magiſter Chriſtus cum ad paſſionem abiret, dignos ipſos exiſtimauit, pacem, inquiens relinquo uobis, & ſubiungens differentiã, nõ quo mõ mundus dat. non enim vt fruamur delicijs & cupiditatibus, pax habenda eſt: ſed vt colligati in charitate omnes aduerſarij noſtri ictus retundamus. Vbiq; autem Diſcipuli votum in fine quaſi ſignaculum imponentes, quod proprium ſuæ ipſorum ſanctitatis eſt, ſubiungere conſueuerunt. Ioan. 14. d

Primæ epiſtolæ catholicæ Petri finis, Roma ſcriptæ.

PETRI CATHOLICAE EPIſtolæ ſecundæ argumentum.

IDEM hanc quoque ijs qui iam crediderãt, ſcribit, quæ cõmemorationẽ eorũ quæ ſuperius dixerat, cõtinet. cum enim celerem ſibi ex hoc corpore ſolutionem futuram eſſe cognoſceret, cõmonefacere omnes ſtudebat de ijs quæ iam fuerant inſtructi. Ac primum fidem a prophetis fuiſſe annunciatam inquit, & prophetias de Saluatore humanas non eſſe, ſed à Deo, declarat. Deinde monet ne deceptoribus animum aduertant, perniciem eorum non ſecus atq; angelorum qui peccauerunt, futurã aſſerens: prædicitq; tempus futurum quo illuſores venient, & induce

re in errorem homines conabuntur, dum dicent aduentum Domini inaniter iactari, propterea quòd cum ſemper dicatur, nondum tamen adue nerit: quos quidem maxime cauendos præcipit, docens non eſſe negligenter ita tempora ſupputanda, cum omne tempus nihil fere ſit apud Deū, ſed unus dies mille anni, et mille anni unus dies apud ipſum habeat: nā nō tardare Dñm ſed inopinato aduēturum: ad cuius aduentum bonis operibus ſeſe vt præparēt, adhortat̃: ſcriptiſq; a Paulo apoſtolo acquieſcant, neq; attendant ijs qui ea calumniantur, & deprauant: cū idē toti diuinæ ſcripturæ facere conſueuerint. neque a propoſito fidei ſcopo decidant. atque ita finem epiſtolæ facit.

Capita Petri epiſtolæ ſecundæ.

De vocatione in fide quæ operibus virtutis rata ſit ſpe futurorum bonorum. Commonitio doctrinæ poſt ſolutionem ſui a corpore: quo pacto in monte Thabor Dei de filio vocem audiuit. Cap. 1

Prædictio fraudulentæ hæreticorum illuſionis, deque eorum impietate, & futuro ſupplicio. Cap. 2

Reſumptio de prauitate hęreticorū hominum: vbi ait in conſummatione huius ſeculi inopinato Chriſtum aduenturum: vt ad eum omni virtute præparari debeamus. Cap. 3

PETRI EPISTOLA CATHOLICA SECVNDA.

De uocatione in fide quæ operibus uirtutis rata ſit ſpe futurorum bonorum. Commonitio doctrinæ poſt ſolutionẽ ſui a corpore: & quo pacto in mõte Thabor Dei de filio uocem audiuit. Cap. I.

SIMON *Petrus ſeruus, & Apoſtolus Ieſu Chriſti, ijs qui æqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem in iuſtitia Dei noſtri & Saluatoris Ieſu Chriſti: Gratia nobis & pax multiplicetur.*

SIMON legitur, & Simeon. Simon enim Simeonis eſt diminutiuũ: ſicut Metrodori Metras, & Menodori Menas, & Theodoſij Theudas. Statim ab exordio ſpiritus & animos eorum qui crediderunt, extollit, & ad ęquale ſtudium cum apoſtolis prædicãdi incitat. qui enim æqualem gratiam ſortiti ſunt, digni non ſunt vt aliquo, ex ijs in quibus æquales extitere, defraudentur. Vbique autem pacem ipſis optat, non quidem mundi pacem, ſed eam quæ in cognitione Dei conſiſtit. ea ſiquidem ſola pax eſt, vt potè quę ab offenſione in Deum & inimicitia nos liberet. Vnde etiam Chriſtus hãc nobis cum ad patrem diſcederet, exhibuit: & cum à mortuis ſurrexiſſet, pax vobis, clamauit. Quin etiam in eccleſiis nos angelũ pacis dari nobis precamur: & ſacerdos ſæpenumero de ſancto altari hãc po- Ioan. 14. d Ioã. 20. e. g Luc. 24. f

pulo exhibet: & nos in mutuis ſalutationibus hac uti conſueuimus: propterea ꝙ ea & bonorũ omnium mater, & gaudij noſtri fundamentum eſt. Iccirco etiam Dominus diſcipulis ſuis, vbi
Mat.10.b Luc.10.a in domum aliquam ingrederẽtur, exhibere eam præcepit.

In agnitione Dei, & Ieſu Domini noſtri: utpote cum omnia diuina potentia ipſius, quæ ad uitam ſpectant & pietatem, nobis donauerit, per agnitionẽ eius q nos uocauit p gloriã & uirtutẽ: p quæ precioſa et maxima promiſſa donata nobis ſunt, ut per ea diuinæ naturæ participes efficiamini, cum a corruptione mundana quæ in cõcupiſcentia eſt, effugeritis. & hoc ipſum ſtudio omni adhibito ſubminiſtrate in fide ueſtra uirtutem, in uirtute cognitionẽ, in cognitione continẽtiam, in continentia patientiam, in patiẽtia pietatẽ, in pietate fraternum amorem, in fraterno amore charitatem.

Ordo eſt, gratia vobis & pax, vtpote cũ omnia quæ ad vitam ſpectant & pietatem in agnitione Dei & Ieſu Domini noſtri diuina ipſius potentia: id eſt per diuinam eius potentiam gratia hæc nobis donauerit, agnitionẽ eius, gloriã, virtutem: per quæ maxima promiſſa donata nobis ſunt: vt cum à corruptione mundana effugeritis, quæ ex cupiditate exiſtit, diuinæ naturæ participes efficiamini. Vel hoc modo: vobis qui in agnitione Dei & Ieſu Domini noſtri æqualẽ nobiſcum fidem ſortiti eſtis per iuſtitiã Dei no-

ſtri,gratia & pax multiplicetur. Vel ita:in agnitione Dei & Ieſu Domini noſtri, quæ quidem agnitio per diuinam eius potentiam omnia quæ ad vitam ſpectāt & pietatē, donauit, per ipſam inquam agnitionē eius qui nos vocauit per gloriam & uirtutem,per quam gloriam & virtutē precioſa & maxima promiſſa data ſunt: vt diuinæ naturę participes efficiamini, dum mundanæ concupiſcentiæ corruptionem effugeritis: ſed etiam hoc ipſum,id eſt in hoc ipſum ſtudiū omne conferentes ſubminiſtrate in fide virtutem,in virtute cognitionem &c. Senſus autem eſt huiuſmodi: Cū innumerabilia dona acceperimus ex aduentu Chriſti, quibus & diuinæ naturæ fieri participes poſſumus, & ad vitam & pietatem attolli:ita nos gerere debemus,vt fidei virtutem ſubminiſtremus,ac per virtutem ad pietatis profectum progrediamur,quoad in perfectum omnium bonum deuenerimus,quę eſt charitas. Diuinæ vero naturę participes ex Domini & Dei aduentu effecti fuimus: cum ipſe naturæ noſtræ primitias in ſe aſſumpſerit, & aſſumendo ſanctificarit. nā ſi primitiæ ſanctæ ſunt,maſſa quoque ipſa ſancta eſt. maſſa autem primitiarum nihil aliud eſt, quàm illi ex quibus ſumptæ primitiæ ſunt. corruptionem autem quæ ex mundana concupiſcentia exiſtit,propterea ait, quia & ex corruptibilibus conſtat,& circa corruptioni obnoxia mundana cōcupiſcētia verſatur. Gradus progreſſionis & profectus ita facit. primum gradum fidem eſſe ſtatuit, quæ bonorum omniū ſtabilimētū eſt ac fundamentum: ſecūdum,vir-

Roma.11.c

Col.2.a

Iacob.2.d tutem,id eſt opera, ſine quibus, vt Iacobus inquit, fides mortua eſt: tertium, cognitionem: ſed quænam hæc eſt cognitio? arcanorũ Dei myſteriorum ſcientia: quæ non cuilibet aduenit, ſed ei tantum, qui ex operibus præſtantioribus per habitum exercitatos ſenſus ſibi comparauit. Poſt

Heb.5.d hæc continentia ſubſequitur: quippe cũ hac quoque ei opus ſit, qui ad menſuram & modum cognitionis iam peruenit, ne doni magnitudine inſolens euadat. Quoniam vero fieri non poteſt, vt parum vſus quiſpiam continẽtia firmum ac ſtabile donum acquirat: ſolent enim ſemper affectus, cum à cohibente & coercẽte liberi euadũt, in peius ferri, ac profundi: patientia ſubintrans rem omnem abſoluit, & perfectiorem erga Deũ obedientiam reddens pietatem nobis conciliat. Poſtea pietati fraternus amor accedit, qui ſanè non acceſſiſſet, niſi pietas gradum ad benignitatem erga omnes nobis ſuppoſuiſſet. Poſtremo omnium ſuccedit charitas, ut Paulo & veritati

Rom.13.c videtur, bonorum omnium cõſummatio ac per

1.Cor.13.a b.c. fectio: quippe quæ & Dei filium quoq́, & eius patrem induxerit, hũc ut dilectum filium ſuum daret: illum, vt ſanguinem ſuum pro nobis effunderet.

(Ephe.4.b stands beside the line beginning "que ei opus ſit".)

Hæc enim cum uobis inſunt, et abũdant, non ocioſos, neque inefficaces ad Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitionem uos reddunt. Cui enim hæc non adſunt, cæcus luſcioſus eſt.

Hæc, quænam? fides, virtus, cognitio, continẽ

tia, patientia, pietas, amor fraternus, charitas. quæ profectò non adeſſe tãtum modo, ſed abundare etiam debent. nam ſi pręſentia iuuat, multo maiorem abundantia ipſorum vtilitatem afferet. Sed quę vtilitas eſt, quę ex ipſis euenit? ea nimirum, vt in ſecundo Domini aduentu fiduciã habeamus. qui enim hæc non habet, ei cum in gloria iudex aduenerit, & tãquam ſol fulgurauerit, cæcitas oborietur. quandoquidem etiam ſi valenti viſu præditus eſſet, neq; ita quod ſupra modum fulget, abſq; turbatione poſſet inſpicere: cum natura comparatum ſit, vt lumen quod ſupra modum ſplendet aciem eorum obſcuret, qui in id oculos imbecilliter intendunt. Luſcioſum autem eſſe id eſt μυωπάζειν nihil aliud ſignificat q̃ cęcutire ἀπὸ τῶν μυῶν: id eſt à muribus qui ſub terra degunt, qui cæci in perpetuum ſunt.

Purgationis ueterum ſuorum peccatorum obliuione inductus. Quare fratres magis ſtudete, ut firmam ueſtram uocationem & electionem faciatis.

Hoc ſimile ei eſt quod à beato Iacobo dictũ eſt. ſi quis auditor verbi & non effector, is ſimilis viro eſt, qui faciem generationis ſuæ in ſpeculo contemplatur. cõtẽplatus enim ſeipſum eſt, & abijt, & ſtatim oblitus eſt, qualis erat. Sic etiã iſte cum cognouerit, dum purgatus fuit ſancto baptiſmate, ſe multitudine peccatorũ fuiſſe ablutum ac liberatũ, & ex ea ablutione ſanctitatem ſe accepiſſe: cum deberet ſobrie agere, & dare operam, vt perpetuo ſanctificationem ſibi con- Iacob. 1. d

Heb. 12.d ſeruaret,ſine qua Dominum videbit nemo: ipſe obliuioni hoc mãdauit. Quare,inquit, fratres magis ſtudete,vt ſtabilem atque immutabilem vocationem veſtram atque electionem reddentes,id eſt inſtitutionis atq; inſtructionis verbũ, quod ex electione veſtra & vocatiõe audiuiſtis, irreprehenſibiles ſitis: ne quaſi obliti verbi Dei iudicemini, ſed in firmã veſtra vocatione permaneatis.

Hæc enim facientes non errabitis unquã. Ita enim abunde ſubminiſtrabitur uobis introitus in æternum regnum Domini *noſtri & Saluatoris Ieſu* Chriſti.

Hęc, quænam? quę antedicta ſunt: id eſt virtutem, cognitionem, continentiam, & quę ſequuntur. Vide autẽ quo modo prius ab horribilibus rebus, id eſt à tribunali iudicis eos adhortatus, nunc ex bonis, hoc eſt ab ingreſſu in æternum regnum Domini eos incitet.

Iccirco non negligam uos ſemper commonere de his, quamuis ſciatis, & in præſenti ueritate firmati ſitis. Iuſtum autem exiſtimo, ut quamdiu ſum in hoc tabernaculo, excitem uos commonitione, cũ nouerim celerem tabernaculi mei eſſe depoſitionem: quemadmodum etiã Dominus noſter Ieſus Chriſtus mihi ma

Ioan. 21.f *nifeſtauit. Dabo autem operam, ut uos etiam ſemper poſt meum exitum horum habere memoriam poſſitis.*

Ne videantur, dum aſſidue commonefiunt de ĳſdem, ignauiæ atq; ocĳ damnari, atq; iccirco do

lore afficiantur: ea de cauſa ſubiungit (quamuis ſciatis, & in præſenti veritate firmati ſitis.) & deinde aſſiduæ huius commonitionis cauſam infert, cum inquit ſe noſſe, cito fore, vt ab ipſo hoc corpore decedat. Quod ſequitur vero, id eſt, dabo autem operam &c. nõnulli per traiectionem intelligendum cenſent, vt legamus: dabo autem operam etiã poſt meum exitum, vt vos ſemper & aſſidue horum memoriam habeatis: atq; oſtẽdere hinc volũt, ſanctos viros poſt mortẽ quoq; horum qui hic ſunt recordari, ac pro viuentibus intercedere. Sed alij tamen ſimplici modo ita interpretantur: Dabo operam, vt ſemper vos etiã poſt meum exitum horum memoriam habere poſſitis. quaſi dicat, ne miremini, neque grauiter feratis, ſi aſſidue vos de ijſdem commonefacio: non enim id ago, propterea quòd tarditatis atq; imperitiæ vos damnem: ſed vt aſſidua de his doctrina ſtabilẽ atque immutabilem perceptionem in animos veſtros inducam: qua confirmati poſt meum quoque vitæ obitum inſita atque indelebilia huiuſmodi documenta habeatis.

Non enim cõmentitias fabulas ſequuti uobis Domini noſtri Ieſu Chriſti uim & aduentum manifeſtauimus, ſed magnificentiæ illius inſpectores effecti.

Cum dixerit debere ipſos ſtudioſe ſe gerere et diligenter, erga ea videlicet quæ ab ipſo fuerunt annunciata: cumque de his longam orationem produxerit, & ſæpenumero licet ſcientes & percipientes varijs modis monuerit: nunc confirma

tionem ipſorum ſubiungit: atq; inquit, non fruſtra ſe de his diligentiam præ ſe ferre: ſed eatenus ea perſequi, quatenus certiſſima ac veriſſima cognitione percepit. Non enim ſapientia ſe humana vtendo, & ornata oratione decipiendo vim Domini & aduentum manifeſtaſſe ipſis aſſerit. Id quod & Græci faciunt & hæretici: dum illi fuco orationis, hæretici figmentis auditores captant ac fallunt. Quemadmodum Valentiniani, qui profundum & ſilentium prodigioſis fabulis introducebant. Nam veriſimile eſt eo tempore ipſos iam ſuboriri incepiſſe. Nihil, inquit, huiuſmodi in nobis deprehendi poteſt: quippe cum ſimplici oratione doctrinam hãc apud vos exer-

1.Cor.2.a cuerimus: id quod etiam Paulus ad Corinthios ſcribit: atq; ea vobis tradiderimus, quæ cum in montem ſanctum ſimul cum ipſo aſcẽdiſſemus, inſpectione ipſa percepimus. intelligit autem de gloria ab vnigenito ipſis in transfiguratione demonſtrata, & de voce, quam a patre de cœlo emiſſam ob Dominum audiuerunt, vt ſequendo declarat, cum inquit.

Accipiens enim a Deo patre honorem et gloriam,

Mat.17.a *uoce ipſi delata a magnifica gloria huiuſmodi: hic eſt filius meus dilectus in quem mihi complacitum eſt. et hanc uocem nos audiuimus de cœlo delatam, cum in monte ſancto cum ipſo eſſemus.*

Vel participium hoc (accipiens) pro verbo (accepit) poſitum eſt: propterea quòd ad participium conſequutio orationis minime reſpondet:

Vel ſi pro participio ꝓprie ſumere hoc quiſpiã velit, neceſſe omnino erit, vt inconſtructa oratio efficiatur: ſed ſi (accipiẽs) pro (accepit) ſumamus apte omnia reſpondebunt, in hunc modum. Accepit enim a Deo patre honorem & gloriam voce ipſi delata a magnifica gloria, & propterea habemus certiorem propheticum ſermonẽ &c. Teſtimonium autem a patre filio ter exhibitum eſt, in baptiſmate: in paſſione, cum dixit, glorificaui, & rurſus glorificabo: & in monte: de quo nunc hic loquitur. Matth. 3.d Ioan. 12.d Matt. 17.a

Et habemus certiorem propheticum ſermonẽ: cui bene facitis attendendo tanquam lucernæ lucenti in ſqualido loco, quoad dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus ueſtris. illud primum ſcientes, omnẽ ſcripturæ prophetiam priuatæ ſolutionis non eſſe. Nõ enim uoluntate hominis allata aliquando eſt prophetia, ſed ſpiritu ſancto acti ſancti Dei homines loquuti ſunt. 2.Tim.3.d

Propterea quòd, inquit, ex rebus ipſis & experientia cognouimus quæ a prophetis fuerunt prænunciata, certiorem omnem eorum prophetiam habemus: non quòd de voce a patre de cœlo demiſſa prophetia aliqua ſit: ſed quia ex voce patris quæ de filio teſtificata eſt, confirmati ſumus, & certo credidimus omne prophetarum vaticinium ſtabile ac ſine vlla controuerſia verum eſſe. ex his enim certiorem eſſe eorum prophetiã iudicamus: quippe cum res verba ipſorum fuerint conſequutæ. Icci rco etiam vos recte facitis,

dum prophetiæ attenditis, id eſt ĳs quę a prophetis fuerunt prædicta, licet tunc obſcura haberentur, & ſimilia lucernę, quæ in caliginoſo loco incenditur. Squallidus enim & ſiccitate affectus locus, caliginoſus & obſcurus eſſe conſueuit, propterea quòd dum calore ſolis ſuccenſus humore qui aeri formam dat, priuatur, aerem ipſum radiorum ſolarium miniſtrum ineptum ad ei miniſtrādum neceſſario efficit, vtpote qui in diſcrimen veniat, ne propriam ſuam qualitatem amittat. Vnde fit, vt quaſi per peregrinum vehiculū radius delatus obſcuram quandam lucem emittat. Attendendo igitur, inquit, ĳs quæ ita obſcure a prophetis dicta ſunt, ſpe non fruſtrabimini. nam cum res ſuo quęq; tempore aduenient, quas diei nomine ſignificauit, apte admodū in traslatione perſiſtens: Dixit enim lucernam, & locum ſquallidum, id eſt caliginoſum, & tenebroſum, quæ quidem nox eſt, noctem autem omnem dies ſubſequitur: cum dies igitur, inquit, adueniet, id eſt rerum ipſarum præſentia, habebitis orientem luciferum in cordibus veſtris, hoc eſt Chriſti cognitionem, & aduentum eius a prophetis prænū ciatum: qui tanquam lux vera corda veſtra illuſtrabit. Deinde vt oſtendat, cur prophetæ ea quę dixerunt, non ſint interpretati, diſtinguatque prophetiam veram a ficta ac dæmoniaca, quæ inter hæreticos exerceri deprehenditur: omnem prophetiam ſcripturæ inquit, priuatæ ſolutionis minime eſſe: hoc eſt prophetas a Deo quidē accipere prophetiam, non tamen vt ipſi volunt, ſed vt qui eos mouet, diuinus ſpiritus operatur: ac

nouiſſe quidem ipſos atq; intellexiſſe propheticum ſermonem qui ipſis demittebatur, nõ tamẽ ſolutionem etiam eius feciſſe. Nam prophetas qui diuino ſpiritu afflabantur, nouiſſe ea quæ a Deo dicenda ipſis mittebantur, inde perſpicuum eſt, quòd ſponte exequebãtur, & quod volebãt, id loquebantur, id ſubticebant, quod nolebant. Id quod in Iona & Balaam videre licet. quorũ alter denunciare Niniuitis vaticinium nolebat: alteri pręceptum eſt, vt ea diceret, quæ ipſi ſuggererentur. At falſis prophetis, aut Græcorum oraculis minime idem contingebat. non enim compotes mentis erant, dum futura predicebãt, ſed furore oppreſſi atq; agitati, non ſecus atque ebrij, quæ agerent, ignorabant. Sancti vero Dei prophetæ, id eſt veteres quamuis cognoſcerent omnia, non neceſſe tamen habuerunt ſua interpretari, ſed alijs, id eſt nobis ea interpretanda poſtea ſumminiſtrarunt. Id quod etiam ea diſpenſatione contigit, vt Domini aduẽtus lateret, ne ab impijs obſeruatus inſidijs appeteretur. Nã licet ob immenſam Dei potentiam ex quibuslibet inſidijs elabi potuiſſet, veriſimile tamen fuiſſet, vt cum interdum incredibili quodam modo atque admirabili elapſio ea fieret, humanitatis aſſumptæ myſterium prodigioſum quoddam eſſe videretur. Hoc verũ eſſe inde patet, quòd prophetæ noui teſtamenti cum prophetabant, ſe ipſos interpretabantur, etiam ſi non prorſus: vt diuus Paulus in priore ad Corinthios inquit: quippe cum in nouo teſtamento ſuſpicio nulla huiuſmodi fuerit. Nam quòd ſancti hi prophetæ non mẽ

Ion.1.a

Num.22.d

1.Cor.14.a

te exturbati vaticinari conſueuerint, illud quoq; argumento eſt: quòd cum vno & eodem ſpiritu
1.Cor.14.f tam in veteri quàm in nouo teſtamento omnes vaticinentur, Paulus, inquit, ſi alteri ſedenti reuelatum fuerit, prior taceat. hinc enim ſanè in naturali ſtatu conſtitutos prophetas & mentis compotes ſponte propheta ſſe, ſatis conſtat, proptere a quòd cum alter afflatus fuerit & ſurrexerit, priori qui loquebatur, mandatur vt taceat. Id quod in furentibus & inſanientibus eſſe nullo pacto poteſt. quo modo enim tacebit, qui neque quid agat, cognoſcit? Quin etiam ſpiritus ſancti eſſe operationem in prophetis idem Paulus
1.Cor.12.a b. declarat, cum inquit: & diuiſiones operationum ſunt, idem tamen qui operatur omnia in omnibus. vnicuiq; autem manifeſtatio ſpiritus datur ad id quod confert. alteri enim per ſpiritum ſermo ſapientiæ datur: & poſt nonnulla, alteri prophetia. Tametſi etiam ex ijs idem confirmetur, quæ ſuperius producta ſunt.

Prædictio fraudulentæ hæreticorum illuſionis, deque eorum impietate, & futuro ſupplicio. Cap. II.

F V E R V N T *autem etiam falſi prophetæ in populo, quemadmodum quoq; inter uos erunt falſi doctores, qui ſectas perditionis ſubintroducent, etiam qui eos redemit* Dominum *negantes, inferentes ſibi celerem perditionem, & multi perditiones eorum ſequentur: propter quos uia ueritatis maledicetur, & in uſurpatione fictitijs uerbis uos mercabuntur. qui*
Iob.4.d *bus iudicium iamdiu non ociatur, & perditio ipſorũ*

non dormitat.

Cum prophetiæ nomen communiter, & de prophetis & de falſis prophetis dicatur, confirmat nunc ipſos ne falſis prophetis attendãt. quid autem ſit quod diſtinctionem inter ipſos faciat, Paulus docuit, vbi dixit, nemo dicit Dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto. Hinc autem contra Nicolaitarum hęreſim iuuehi incipit, duplicem ipſorum malignitatem taxans. Sunt enim & in dogmate quod ex maledictis contra Dominum Chriſtum compoſuerunt, maxime impij, & in vita impuriſſimi. Atq; hoc quidem nunc ex turpi lucro manifeſtat, paululum tamen progreſſus apertius rem declarabit. Vſurpationẽ vero nũc turpe lucrum appellat. Vſurpatio enim, id eſt πλεονεξία, modo iniuſtitiam, modo lucrum ſignificat. vnde accommodate ad rem verbum (mercabuntur) ſubiungit. Porrò a diuina doctrina prorſus eſſe ipſos alienos oſtendit, cum fictitijs verbis vti eos innuit. ſed habebũt, inquit, impietatis ſuæ ſtipendium mortem. Iudicium enim & condemnatio his non ociatur. i. non ocioſa erit, atque irrita: ſed iamdiu ab antiquo tempore, id quod præcognitionẽ Dei ſignificat, parata ipſis eſt. Sicut enim ex præcognitione bonis bona, ita impijs & malis conuenientem ipſis locum pręparauit. Ordo autem eſt, qui inferentes ſibi celerem perditionem ſubintroducent ſectas perditionis, etiam qui eos redemit Dominum negantes &c. 1 Cor. 12. a

Nam ſi Deus angelis qui peccauerant, non pepercit, ſed catenis caliginis in tartarum deiectos tradidit

ad iudicium reſeruandos: & priſco mundo non pepercit, ſed octauum Noe iuſtitiæ præconem cum diluuium
Gen.7.a
mundo impiorum induxiſſet, cuſtodiuit: & urbes Sodomorum & Gomorræ in cinerem redactas ſubuerſione condemnauit, in exemplum ijs qui impie acturi
Gen.19.b
eſſent, conſtituens: & iuſtum Lot oppreſſum a nefariorum in libidine cõuerſatione liberauit. Viſu enim & auditu iuſtus his habitans inter ipſos in dies animã iuſtam iniquis operibus examinabat. Nouit Dominus pios e tentatione cripere, & malos in diem iudicij puniendos reſeruare.

Si enim Deus neque angelis qui peccauerunt, neq; priſco mundo pepercit, ſed vrbes Sodomorum & Gomorrę in cinerem redactas ſubmerſione condemnauit, & in exemplum omnibus qui
Gen.19.c
poſt ipſos impie erant acturi, poſuit: Noe vero iuſtitię pręconem a diluuio quod mundo impio
Gen.7.a
rũ induxerat, ſeruauit. & Lot ab impijs oppreſſum & defatigatum, quãdo ſcilicet hoſpitio exceptos angelos Sodomorum viri efflagitabant,
Gen.19.d
& ad imitationem impiarum ipſorum actionũ quotidie incitatum, & per abſtinentiam, & cõtinentiam examinatum liberauit: non ne multo magis etiam hoc tempore ipſos hos ſceleſtos, quemadmodum tranſgreſſores angelos, & qui tempore diluuij fuerunt, & Sodomitas perdet ac deſtruet? et vos qui cum iſtis in mundo incolitis, ſicut Noe & Lot qui tunc cum impijs cohabitabant, ſeruabit? Ita ſane faciet: negabit nemo. Nouit enim Dominus, & pios è tentationibus

bus eripere, & malos in diem iudicij puniendos
reſeruare. Vide autem, cum ſuperius exemplum
de maleficis prępoſuiſſet, nūc iuſtos anteponit,
vt per id æmulos iuſtorum ſoletur: ꝙ impijs an
teponātur. Vnde etiā Chriſtus prius iuſtis: id eſt
qui à dextera erant, agnis dat pręmia, deinde hę Matth. 25. c d.
doſà ſiniſtra pœnis ac ſupplicijs adiudicat: ꝗp
pe cum iucunda triſtibus & moleſtis ſoleāt præ
ferri. A pręſtantioribus autem & honoratiori-
bus argumentum ſumit. inquit enim, ſi neq; hi
qui ob ſubſtantiæ incorruptibilitatem angeli in
honore apud Deum erāt, neq; homines qui pro-
xime ad creationem & formationem ſuam acce
debant, ubi peccauerunt, ueniā conſequuti ſunt,
multo magis neque his peccantibus parcet Do-
minus. Cum vero inquit (catenis caliginis) ineui
tabilem damnationem ipſorum ſignificat, e qua
effugere, atq; elabi nullo pacto poſſint. huiuſmo
di enim vinculis qui a nobis penitus condemnā
tur, conſtringi conſueuerūt. Sed vnde dicet quiſ
piam hæc dæmonum damnatio manifeſta eſt? ex
ipſis profectò dæmonibus: qui in euangelio vide Luc. 8. e
licet rogant, ne in abyſſum demittantur: quaſi
id cæteri omnes paterentur. Aduertēdum autem
eſt, ex conditione & ſuppoſitiue argumentatio-
nem hanc fuiſſe productam, non tamen poſtea
ita etiam abſolui: quippe cum non habeat, quod
ad conditionem referatur, ac reſpondeat. Vnde
figura tantummodo argumentatio huiuſmodi
propoſita eſt, re autem vera eſt exemplaris pro-
batio ſimplex. Cur ita ſit, dicam. Si enim ex fi-
gura eſſet, ita ꝓceſſiſſet; Si enim angelis qui pec

cauerunt,ſi priſco mũdo,ſi Sodomis & Gomorrę non pepercit,nũquid his parcet? nullo modo. Vel hoc pacto:ſi illis non pepercit, his etiã prorſus non parcet. Non ſimpliciter autẽ à pręſtãtioribus & honoratioribus argumentatur, ſed, vt peccantes magis pœnæ obnoxios eſſe oſtendat. Quoniam enim etiã iſti præſtatiores in eo ſunt, quòd vocati ad apoſtolatum à diuina via deflexere, maiore quoque condemnatione digni quàm cæteri habentur. Cum vero ex ſuppoſitione propoſitionem hanc exemplarem propoſuerit, non reddidit quod ex figura conſequi oportebat. iuſtorum enim aſſumptione exemplũ confudit: & cum deberet ei quod a principio propoſuerat: id eſt eorũ qui peccauerant, ob quos exẽplum adductum eſt, redditionem ſubiungere, & dicere: Si illis non pepercit, nũquid præſentibus his flagitioſis hominibus parcet? vel per negationem, multo magis neq; his parcet: non id facit. Quam ob rem? propterea ꝙ videlicet redditio hęc duobus propoſitis exemplis bonorum et malorum, vni tantum malorum erat reſpõſura. Vbi igitur vna redditione propoſita res abſolui non poterat, loquutione alio modo vſus eſt, & per acclamationẽ cum inquit, Nouit Dominus &c. quod debebat inferri, exequutus eſt. Cur autem malis bonorum exempla adiunxerit, ſuo loco dicetur. ALITER. Sicut ſuperius diximus, non ſecundum figuram orationis quæ videtur, ſententia quoq; ipſa ſubſequitur: non enim redditio ſubiungitur, quę reſpondere huiuſmodi conſtructionibus cõſueuit; ſed ſimplex exempla

ris probatio eſt eorum qui & ob peccata puniũtur,& ob iuſtitiam pręmium conſequunt: perinde ac ſi ita dixiſſet. Nouit Deus & eos qui peccant,irrefragabili damnatione punire, ſicut angelos qui peccauerunt,ſicut homines tẽpore diluuij,ſicut Sodomorum vrbes: Nouit item econtrario eos pręmijs afficere qui iuſtitiam exercẽt, quemadmodum Noe & Lot. Ac connexio ſentẽtiæ huiuſmodi eſt: Quia dixerat falſos doctores ob maledicta in Deum,& impuram vitam eſſe puniendos,exempla ſubiungit. Deus enim neq; angelis peccantibus,neq; priſco mũdo pepercit. neque vrbes Sodomorum perniciẽ effugere potuerunt, ſed in cinerem redactæ exemplo impie agentibus ſunt. Et rurſus Deus eos qui iuſtitiam exercent, honore ac præmio afficit, vt Noe & Lot. & qualem ob iuſtitiam vterq; ſalutem adeptus fuerit,explicat,cum inquit Noe & Lot ob temperantiam & continentiam a pernicie aliorum hominum fuiſſe ereptos. Nam & Noe im pietatẽ hominũ qui ante diluuium fuerũt,ſequutus non eſt: & Lot nihil æmulatus impura Sodomitarum flagitia, ſed cum in dies ſemper libidinoſe agentium inſpectione quaſi ſtimularetur, & ad ipſa flagitia incitaretur, nunquam ſuccubuit: hoc enim eſt quod inquit (viſu & auditu &c.)cum enim multa haberet, quæ ad libidinẽ & impuritatem ipſum incitarent,viſionem,auditionem, conſuetudinem cum ſceleſtis hominibus & conuerſationem, purum ſe & mundum conſeruauit. ſed neq; hoſpitio exceptos angelos in ſpecie hominum,ad libidinem ipſos expoſcen

tibus prębuit, licet à nefarrĳs his multis atq; innumerabilibus contumelĳs afficeretur. id quod ſignificat, cum inquit (oppreſſum & defatigatum.) His vero poſtea quaſi acclamationē ſubdit, Nouit Dominus, inquiens, pios è tentatione eripere &c. Cæterum aduertendum eſt cum nihil ante dixiſſet de iuſtis, ſed de ſolis impĳs, & eorum pœna, poſtea tamē iuſtorum exemplum interſeruiſſe: primum propterea quòd hiſtoria quoque & de impiorum pernicie, & de iuſtorū ſalute mentionem facit: Deinde vt ex comparatione horum & peccantium vitium deprimat, & recte agentium virtutē extollat atq; illuſtret: Poſtremo etiam vt auditores inducat, vt & illorum ſcelera ob pœnas odio proſequātur, & piorum recte facta ob ſalutem amplectantur, atque appetant Vnde etiam in acclamatione vtrorūq; mentionem fecit, piorum & impiorum, ſalutis & pœnę: quo videlicet impiorum vitia deteſtentur, virtutem piorum æmulentur.

Maxime uero illos qui poſt carnem in concupiſcētia inquinationis ambulant, & dn̄ationem cōtemnūt.

Hic a prioribus exemplis apte ad præſentem rem deuenit. intelligit autem de ſceleſtis ac deteſtabilibus Nicolaitis, ſeu Gnoſticis, ſeu Naaſenis, ſeu Cerdonianis: multis nominibus enim uitium illorum cēſetur: & ſicut ſceleſtis operibus, ita nominibus quoque confuſum atque inquinatum deprehēditur. Hi enim ſicut etiam antea diximus, profundum & ſilentium prima mundi conſtitutionis initia conſtituentes, ex his matres

& ſecula prodigioſe commentabantur: quemad modum etiã Marcio malis ſeminibus hinc ſumptis fabulatus eſt: Deinde per hæc a mundi opificio et prouidentia dominationibus expulſis, in omnem libere carnalem immunditiam profuſi ſunt. De quibus ſi quis plura cognoſcere cupit, IRENAEI Galli beati hominis librũ legat, quem contra falſi nominis cognitionem inſcripſit, ibi enim horum flagitioſas immunditias inueniet, per Marcum maxime perpetratas impuriſſimum hominem, & quæ ab ipſo deceptæ ac corruptæ fuerant miſerabiles mulieres. Iudæ c

Audaces, contumaces, glorias non uerentur maledicere, quando angeli robore & potentia maiores cũ ſint, non ferunt contra ipſas apud Dominum maledicum iudicium. Iſti autem quaſi ratione carentia animalia naturalia genita ad captiuitatem, et corruptionem, in ijs quæ ignorant, maledicentes in corruptione ſua corrumpentur mercedem iniuſtitiæ recepturi, quotidianum luxum uoluptatem exiſtimantes.

Subaudiendum eſt, qui ſunt audaces & contumaces &c. Nihil enim abſurdum eſt, vt qui rectorem & creatorem mũdi reſpuerunt, audaces ſint & contumaces. i. αὐθάδεις, hoc eſt qui quod ſibi placet, ſequi omnino ac tueri velint, quin etiam maledici, vt inquit, ſint. Nam qui ex contemptu dominationem vllam non timent, quid mirum, ſi omnem gloriam & excellentiam etiã ſpernunt? Apertius autem de his beatus apoſtolus Iudas dicet, vbi de Moyſis corpore ait. Hic Iudæ.c.d

enim nunc rem tantum ſignificauit, & ſimul at que attigit, omiſit. Quocirca ex illo ſumpta oc caſione interpretandorũ horum verborum dici mus, cum inquit, glorias non verentur maledice re, intelligi debere, pro contemnunt, & nihili fa ciunt blaſphemare omnem gloriam. deinde vt audaciam circa hæc reprimat, infert: quando an geli robore & potentia maiores cum ſint &c. idem quod beatus Iudas inquiens. Nam etiam il le loquacitatem & maledicentiam quorundam caſtigans eodem exẽplo, ſed latius tñ monitionẽ

Iudæ.c facit, cum inquit: Michael autem archangelus &c. non auſus eſt iudicium inferre maledicẽtię. Tale quid etiam Petrus nunc dicit, cum ait, hos miſeros nulla ratione habita glorias maledicere: Cum tamen neq; qui potentia & viribus maio res ſunt, iſtis uidelicet flagitioſis hominibus, nõ ferant, id eſt, non inferãt contra ipſas videlicet glorias maledicum iudicium apud Dominum. atq; huiuſce rei teſtis Michael archangelus eſt: is enim quia gloriæ cuiuſdam particeps eſt etiã Diabolus, propterea ꝙ principiũ creationis Do mini fuit, contra ipſum maledicum ſermonẽ nõ intulit. Et eſt à maiori argumẽtatio in hunc mo dum. Si diabolus qui dignior eſt, vt maledicat, quia tamen gloriæ cuiuſdam eſt particeps, à Mi chaele archangelo corã Domino, id non eſt con ſequutus: illi ſanè non ſapiũt, qui ita temere glo riam omnem maledictis proſequuntur, cum ta men multo poſt angelorum dignitatem conſtitu ti ſint. Glorias autem vel diuinas potentias, vel eccleſiaſticos etiam principatus appellat, aduer

ſus quos ſuilli iſti inuehuntur, ac maledicta infer re non deſinunt. Atque angeli quidem ita modeſte ſe gerunt: at iſti tanquam bruta naturalia, id eſt quæ ſenſu tantummodo, non mente & intellectu viuũt: vnde etiam à corruptibilibus, id eſt ab ira & concupiſcentia quæ in vita inſunt quę corrumpitur atque interit, facile capiuntur. In ĳs quæ ignorant, maledicentes: id eſt ſpontanea ſua ignorantia maledicentes digna ipſis corruptione corrũpent, mercedem iniuſtitiæ recepturi, quã ſpõte ſibi compararũt. Voluptatem quotidianum luxum exiſtimantes: hoc eſt veram & amabilem lætitiam & voluptatem in quotidiana gulæ fruitione conſtituentes. Sciendum autẽ eſt, diuinam ſcripturam ea quæ hominibus naturaliter. i. quatenus ſunt animalia, inſunt, quando vituperat, brutis animalibus ſolere comparare: quemadmodum cum inquit, Homo cum in honore eſſet, non intellexit, inter ſtolida iumẽta connumeratus eſt. Et, ne ſitis ſicut equus & mulus. Et, equi in fœminas furentes effecti ſunt. Et ſiatis prudentes ſicut ſerpentes, & ſynceri vt columbę. atque id inquit non quòd mutari naturæ poſſint, fieri. n: id nullo pacto licet: ſed ut ad naturales incitationes alias deuitandas, alias ſectãdas incitet. Quando autem ſalutare aliquid conſulit ac præcipit, ad ſuperiora cõparationem facit, ſicut cum inquit: ſitis miſericordes quemadmodum etiam pater veſter cœleſtis eſt. Et neque hic naturam trãſmutadam monet, ſed quatenus vires noſtræ patiuntur, ad hęc faciẽda nos hortatur.

Pſal. 48. d
Pſal. 31. c
Hier. 5. c
Matt. 10. b
Luc. 6. f

Sordes & maculæ, in deceptionibus ſuis deliciantes, coepulantes uobiſcum, oculos habẽtes plenos adulteræ, & inceſſantes a peccato, inſtabiles animas ineſcantes, cor habentes exercitatum auaritijs, filij execrationis, qui relicta uia recta aberrauerunt ſequuti uiam Balaam filij Boſor, qui mercedem iniuſtitiæ amauit, ſed propriæ iniquitatis redargutionem habuit. iu- Num.22.d *mentum mutum hominis uoce loquens prophetæ demẽtiam prohibuit.*

Ordo eſt: Sordes & maculæ cor exercitatum auaritijs habentes, filij execrationis, coepulantes vobiſcum, oculos habentes plenos adulteræ, & indeſinẽtes a peccato, animas inſtabiles ineſcãt, 2.Tim.3.b quas Paulus mulierculas peccatis accumulatas dixit: qui quidem relicta recta via aberrauerunt in viam Balaam filij Boſor &c. Sordes & maculæ) quippe qui nihil in ſe habeant puritatis, ſed quaſi ſordes in indumento mundo, id eſt in pura & ſyncera vita inhærentes, & omnia maculantes, vbi auerterint aliquos a ſanctitate, & flagitioſos reddere ſecum verſantes vel viros vel mulieres potuerint, id delicias ſibi eſſe exiſtiment. Quin etiam dum vobiſcum coepulantur, nõ ob charitatem id faciunt, & vt ſalis & menſę communicationem ineant: ſed vt occaſionem ad decipiendas mulieres nanciſcantur. hi enim cum oculos habeãt, nihil aliud quàm adulteras inſpiciũt: atq; in hoc ſine vllo fine peccantes tanquàm execrationis filij animas inſtabiles ineſcãt. cor enim ipſorum ad nullam aliam rem quàm ad auidita-

tem et auaritiam exercitatum eſt, hoc eſt ad pol lutionem & pecunias: ob quæ vtraque relicta via quæ ad ſalutem deducit, aberrauerunt: non ſecus ac Balaam Boſor filius, qui ob largitionem ama uit iniuſtitiæ mercedem, redargutuſque ſuæ iniqui tatis eſt a iumento muto, quod hominis voce lo- Num. 22. d quutum, dementiam prophetæ prohibuit. Atque hinc cognoſcere poſſumus Balaam ex auaritiæ affectu quem furioſo ſuo vaticinio alebat, ſemel a Deo prohibitum, iterum contentioſe ire ad Ba lac feſtinaſſe, & timore Dei, terroribuſque in itine re correptum benedictionis orationem non im- mutaſſe: id quod non vaticinij, diximus enim va ticinium, id eſt, μαντεῖαν ex furente animo de- promi ignorante quid dicat: ſed prophetiæ eſt. Prophetę enim ſcientes dicunt ea quæ prænun- ciant. Vnde etiam prophetam ipſum hunc voca uit, vtpote qui ſciret ea quæ diceret. non enim ſi ignoraſſet, quæ dicebat, in electione præſtantio- rum perſtitiſſet. Benedictio igitur eius non vati- cinij & diuinationis ſuæ, ſed virtutis diuinæ fuit.

Hi ſunt fontes aqua carentes, nubes a turbine agi- tatæ: quibus caligo tenebrarum in æternum reſeruata eſt. ſupra modum enim faſtuoſa uerba uanitatis loquu ti alliciunt in concupiſcentijs carnis, in impudicitijs eos qui uere aufugerant, eos qui in errore conuerſa- bantur, libertatem illis pollicentes, cum ipſi corruptio nis ſerui ſint. a quo enim quis ſuperatus eſt, ei etiam in ſeruitutem eſt redactus. Iudæ. 3. d

Cum multa interpoſuerit, inter quæ etiam

exemplum Balaam adduxit, redit rurſus ad impuros Gnoſticos: quos fontibus aqua carẽtibus comparat, vtpote qui vitæ aquam, id eſt puram prædicationis, & dulcem aquam amiſerint: quã

Ioan.4.b
Ioã.7.f
cum haberet Dominus, multos qui ad ſe accederent, ſaturaturum ſe eſſe promittebat. Nubibus quoq; ſimiles eſſe hos inquit, quæ a vento aguntur, atq; a vento quidem contrario, quem turbinem vocat, quippe qui illud quod impellit, conturbet ac contorqueat: id quod turbinis propriũ

Pſal.17 b
eſt. Non ſunt, inquit, nubes pellucidæ & claræ, vt ſancti viri, ſed nebulæ caliginis plenæ: quibus caligo tenebrarum, de futuro autem iudicio intelligit, in ęternum reſeruatur. curq; id fiat, cauſam ſubiungit, quoniam ſupra modum faſtuoſa verba vanitatis loquuti carnali concupiſcentia in impudicitijs eos qui vere effugerant, alliciunt, & omnino eos qui prius in errore conuerſabantur. Quare impudicitiæ, arrogantiæ, & impietatis rei ſunt, qui hæc efficiunt. Cumq; ipſi immunditiæ ſerui ſint, quam corruptionem merito appellat, libertatem alijs quos decipiunt, pollicentur, non verę illam quidem, ſed remiſſę ac profuſæ vitæ libertatem. Vnde etiam cur ſerui ſint peccati, rationem ſubdit: propterea quòd videlicet a qua quis perturbatione vincitur, ab ea in ſeruitutem etiam redigatur.

Ioan.8.d
Rom.6.c
Heb.6.a
Mat.12.d
Nam ſi cum effugerint inquinationes mundi in agnitione Domini & Saluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicati ſuperãtur, ultima ipſis peiora prioribus euaſerunt. Melius enim ipſis erat ſi uiam iuſtitiæ nõ

agnouiſſent, quàm ubi agnouerunt, a ſancto mandato, quod eis traditum eſt, auerti. Contigit autem ipſis id quod ueri prouerbij eſt, canis conuerſus ad proprium uomitum, & ſus lota in uolutabro cœni. Pro.26.b

Duo probat hac oratione, & eum qui alicui affectui ſuccumbit, illius eſſe ſeruum: & eos qui poſt veritatis agnitionem rurſus prioribus flagitijs inuoluuntur, in deteriora prioribus mala incidere: Cui rei atteſtans prouerbium adducit. Eſt autem tota hæc ſententia: Si autem cum agnitione Domini & Saluatoris Ieſu Chriſti inquinationes mundi effugerint, rurſus ijſdem impliciti ab ipſis ſuperantur: prorſus etiam ipſis ſeruiunt, & peiore ſeruitute quàm ante cognitionem detinentur. cum inſidiator noſter Satanas id det operam, vt tanto deterioribus inuoluantur, quanto maiore ocio a prauis operibus antea vacauerāt. Iccirco Apoſtolus inquit, quoniam ad hoc deueniunt, qui malorum recantationem faciunt: melius ſanè ipſis fuerat, ſi non agnouiſſent, quàm poſt agnitionem peioribus opprimi. Nam etiam canis qui ad proprium vomitum, id eſt ad id quod euomuerat, edendum reuertitur, multo eſt deteſtabilior: quippe cum quæ natura exoſa euomere ac reijcere ipſum coegerat, ea rurſus in cibum ſumat, & quę corrupta iam ſunt, & natura abortū fecerunt, rurſus comedat. Sus quoqꝫ dū ablui quęrit, ſi cœno id faciat, ſordidior multo quàm prius erat, efficitur.

Reſumptio de prauitate hæreticorum hominum: vbi ait in conſummatione huius ſeculi inopinato Chriſtum aduenturum: vt ad eum omni virtute præparari debeamus. Cap. III.

HANC iam cariſſimi ſecundam uobis ſcribo epiſtolam, in quibus commonendo ueſtram ſynceram mentem excito, ut uerborũ quæ prædicta ſunt a ſanctis prophetis mandati noſtri Apoſtolorum, Domini & Saluatoris Ieſu memores ſitis: illud primum
1.Tim.4.a *ſcientes, in extremo dierum uenturos eſſe illuſores, qui*
2.Tim.3.a *iuxta proprias concupiſcentias ambulent, & dicant:*
Iudę.f.
D..12.f *Vbi eſt promiſſio aduentus ipſius? ex quo enim patres dormierunt, omnia ita a principio creaturæ permanent.*

Hinc omnes Petri epiſtolas duas eſſe cognoſcimus. Cum vero inquit (in quibus) intelligendum eſt vtriſq; epiſtolis, id eſt, per quas vtraſq; epiſtolas ſynceram mẽtem veſtram excito. Syncera enim ac pura mens & cogitatio eſt cum eorum quæ ſalutaria ſunt, quę iam audiuimus, & reſeruata iam ſunt, ac depoſita, recordamur, & ad reſumendam eorum operationẽ omni ſtudio, ac viribus omnibus incitamur. Recondita autẽ ac depoſita & per propheticos ſermones, & per Apoſtolicas prędicationes hęc ſunt. Vnde etiam
Ephe.2.d Paulus inquit, inędificati ſupra Apoſtolorum et prophetarum fundamentum. omnes enim hi & primum & ſecundum Domini aduentum denunciarunt. tot vero ac tantis teſtibus non credendum non eſt. Cõſtructio autem orationis huiuſ-

modi eſt: vt memores ſitis verborum prædictorum a ſanctis prophetis, & mandati noſtri Apoſtolorum, & mandati Domini & Saluatoris Ieſu. vel vt memores ſitis verborum prędictorum a ſanctis prophetis, & a mandato ſcilicet prędictorum noſtri Apoſtolorum, & a mandato Domini & Saluatoris Ieſu. vt ſubintelligatur (ὑπὸ) id eſt, (à) prępoſitio: & non (mandati) in genitiuo ſed in ablatiuo (mandato) ἐντολῆς interpretemur. Cur vero renouari hanc memoriam ipſis uelit, ſubiungit: propterea quòd qui iuxta proprias concupiſcentias perturbate ac libidinoſe vitam traducunt, cum videant Domini aduentum, quem vnà cum aliis Deo afflatis ſanctis viris etiam ipſe Dominus pręnunciauit, quoſdam timere: ac propterea inhoneſtam ipſorum vitam deteſtari: fidelibus inſultant atque illudunt, eo quod non ſtatim prędicatio experimento rei comprobatur, ſed ob multorum ſalutem differtur: atque irridendo, inquiunt: vbi eſt promiſſio aduentus eius? atque ita per hãc vnam promiſſionem quę ob aliquos ex diſpenſatione nõdum expleta eſt, doloſe machinantur, vt aliis quoque ſalutaribus Domini mandatis fides non adhibeatur. Hęc Gnoſtici qui per illa tempora vigebant, vel Naaſeni, qui iidem & Lampetiani, & Euchetæ appellabantur, nugari conſueuerant. Mat.25.f Mat.24.c Mar.13.e Luc.21.e

Latet enim ipſos hoc uolentes, cœlos fuiſſe antiquitus, & terram ex aqua, & per aquam conſtitiſſe Dei uerbo: per quæ qui tunc erat mundus, aqua inundatus periit: qui uero nunc ſunt cœli & terra, ipſius uerbo

reconditi igni ſeruantur in diem iudicij & perditionis impiorum hominum.

Hi ſanè omnes ſponte ignorant, ſponte enim conniuent, & ad veritatem percipiendam cęcutiunt. & quid eſt illud quod ipſos latet? Cœlos videlicet ante diluuium antiquitus ſicut in mundi procreatione apud Moyſem eſt, ex aqua extitiſſe. inquit.n. ille iuſſiſſe Deum in medio aquę
Gen.1.a firmamentum fieri, hoc eſt firmiorem aquarum ſubſiſtentiam exiſtere. Latet etiam ipſos terram ſimili modo creatoris iuſſu emerſiſſe, cum prius obruta detineretur: & ſicut ex aquis cœlo & terra conſtante diluuium mundo inopinato superuenit, ita etiam nūc repoſitum eſſe, ut per ignem vniuerſi pernicies efficiatur, quo cū impij quoq; perituri ſint. Cum enim duo ſint elementa quæ vniuerſi hanc machinam maxime continent, & cohęrentem conſeruant, aqua & ignis, ex quibus reliqua duo etiam exiſtūt: nam aer ex aquarum exhalatione, terra, ex earundem concretione cōſtat: quæ vtraq;: id eſt exhalationem & cōcretionē ex aqua exprimit ignis uis, quę à creante Deo naturaliter ipſi inſita eſt. Cū igitur duo hæc præcipua ſint elementa, & per aquam prius impiorū ſcelera fuerint deleta, neceſſe, inqt, eſt, vt rurſus impiorū perditio per ignem fiat. Ac de hoc quidem mundi interitu non Chriſtiani ſolum, verum etiam Græcorum ſapientes ut Heraclytus Epheſius, et Empedocles Aetnęus tradūt. Sed dicet quiſpiam, quæ ratio eſt cur conditus fuerit mundus, ſi interire rurſus debet? Cui ita

reſpondendum eſt, mundum tunc non in perniciem prorſus interiturum, ſed in renouationem abiturum. Vnde etiam propheta inquit, & renouabis faciẽ terræ. Senſibilis enim creatura a principio à Deo conſtituta, bona erat, et poſtea hominis tranſgreſſione vanitati etiã ipſe fuit ſubiecta, vt non ſtabiliter amplius eſſet, ſed fluxu & refluxu in interitum abiret. diluuio effectum eſt, vt ad pietatem rurſus reductis hominibus per Noe & ea quę conſeruata in arca fuerant animalia ad ſemen excitandum rurſus mundus quaſi inſtauraretur ac nouum quaſi exordium ſumeret. ſed cum neque tunc hominis natura admodũ multum profeciſſet, ſed ad deteriora fuiſſet delapſa, eam poſtea lex per Moyſem data a prauitate conata eſt auertere: poſtremo vero Chriſti aduentus ad ſalutem deduxit, quę niſi à paucis tamen admittitur. Quotus enim eſt eorum qui ſalui fiunt, numerus prę eorum qui in ſingulis ętatibus pereunt, multitudine? pauciſſimus admodum. Vt tempus conſummationis prorogari propterea exiſtimem, vt eorum qui ſeruãdi ſunt numerus compleatur. Quoniã igitur ſicut multiplex ad ſalutem vocatio fuit, ita varia quoque ex inobedientia perditio eſt ſubſequuta, fit, vt ignis diluuium neceſſarium ſit, quo mũdus totus etiam ſi non omnino interiturus ſit, conſumatur. non enim animę interibunt, ſed neque corpora: quippe cum oporteat, vt omnes nos non cum animabus corpore deſtitutis, ſed vnà cum corporibus quę etiam ipſa immortalia ſint effecta, ante tribunal Chriſti aſſiſtamus. Quo pacto

Pſal 103.d — Rom.8.d — Gen.8.d — Rom.14.b — 2.Cor.5.b

enim ſola anima pœnas eorum reciperet, quę per corpus perpetrauit? Quin neque iuſti eſſe iudicis videtur, vt cum duo ſimul eadem in re peccarint, alterum illęſum dimittat, alterum totius criminis ſupplicio afficiendum ducat. Prętere ſi nos materias cõflare per ignem conſueuimus, nõ vt penitus eas deſtruamus, ne ſint, ſed vt purgatiores eas ac ſynceriores reddamus: credẽdum non eſt, Deum cum per ignem cõſummationem promiſerit, vel id non facturum, vel ſi faciat, in perniciem & interitum mundi id eſſe facturum. Nam ſi perdentur & conſumentur aliqua, quæ ea erunt? ſuperuacua hęc & pręſenti vitę accommodata: cuiuſmodi ſunt iumenta, hęrbę, plantę. Hęrbę ſiquidem iumentis & pecudibus victum ſuppeditant. iumenta vero vitæ huic corruptibili hominum miniſterium exhibent. qui efficit,
Pſal. 103. b inquit, vt gramen oriatur iumentis & hærba ad ſeruitutem hominum. plantę autem et ſtirpes alię materiam & ligna ad tabernacula et domos extruendas, alię fructus ad alimentum hominibus producunt. Alimentum autem & nutritio corruptionis argumentum eſt. Defectus enim et repletio quid aliud promittere quàm corruptionẽ poteſt? Hęc igitur quę vana ſunt & ſuperuacua ad vitam incorruptibilem, corrumpentur ac perdentur. noui vero cœli & noua terra ſubſtituetur, quę tamen materia diuerſa minime erũt: quippe cum neq; qui nouam domum extruit, eã ex nulla ſubiecta materia faciat. Sic Deus cum ſemel materiam a principio produxerit & formarit, omne id quod ad vſum quidẽ vitę huius

neceſſarium,

neceſſarium, ſed ad alteram tamen incorruptibilem inutile ac ſuperuacuum eſt, tollet ac perdet: quicquid vero ad eam conducet, id incorruptibili & admirabili pulchritudine reformatum ad ſecundum & incorruptibilem mundum ornã dum relinquet. Cum vero ait terram ex aqua & per aquam conſtitiſſe, ex aqua tanquam ex materiali cauſa, per aquam tanquam per finalẽ conſtitutã eſſe ipſam ſignificat. aqua enim eſt, quæ quaſi gluten quoddam terram continet, atq; vt cohæreat, facit: alioqui niſi ea eſſet, in puluerem euaneſceret, ac fatiſceret, ac diſſoluta in aerẽ diflaretur. Sed fortaſſe inſurget quiſpiam contra nos, & nugaci quæſtione quid, inquiet, Deus cũ mundum hunc viſibilem conſtitueret, nõ a principio ſtabilem eum & immutabilem, ſed mutationibus obnoxium fecit? vt poſtea & tempore Noe per diluuiũ, & in conſummatione per ignẽ vt nunc dicit Petrus, fuerit ad incorruptibilitatem reſtituendus? Huic occurrendum hoc modo dicimus, vt aſſeramus non potuiſſe fieri vt immutabilitate eſſet præditus, qui ex mutatione conſtiterat. quippe cum ad id productus fuerit, vt eſſet, ex eo q̄ nõ erat. id quod alterationem et mutationẽ eſſe negaret nemo, qui compos mentis ſit. Vnde cum alteratio peioribus cõmixta in deterius euaſiſſet, neceſſario huius opifex, vt in melius reſtituat, & tempore Noe expurgationẽ per aquam intulit, & in cõſummatione per ignẽ eſt illaturus. quemadmodũ etiam nos materias, ſicut dictum eſt non vt deſtruamus, ſed vt purgemus, conflare conſueuimus. Quod autem in-

quit(per quæ)ad cœlum & terram refertur: per quæ:id eſt per cœlum & terram,cum terra aquã
Gen.7.b effudiſſet,& cœli catarrhactas ſuos relaxaſſent: id eſt tanquã catarrhactis ſubductis aquã detruſiſſent, qui tunc erat mundus, aqua inundatus perijt.(perijt)autem non ad totũ mundũ, ſed ad ſola animalia referendum eſt,quæ videlicet totũ mundum formãt. quippe cum abſq; animalibus deſertus locus ne mũdus quidem exiſtimari poſſet. In diē iudicij autem,pro,in diem condemnationis,dictum eſt.

Vnum autem hoc ne lateat uos dilecti,unum diem
Psal.84.a *apud Dominum tanquam mille annos, & mille annos tanquam diem unum eſſe. Non tardat Dominus promiſsionis,ſicut nonnulli tarditatem exiſtimant:ſed toleranter agit erga nos,dum nõ uult ut aliqui pereãt, ſed omnes ad pœnitentiam ueniant.*

Cum totam de conſummatione mũdi orationem abſoluerit,eam & neceſſario & per ignem futurã eſſe, quæ omnia nos latius etiam fuimus perſequuti:tranſit ad temporis prorogationem, atque inquit:non tardat Dominus, vt quidã putant,ſed toleranter agit ac patienter dum ſalutē noſtrã expectat,& nos perire non vult,ſed omnes ad pœnitentiam venire. Nam cum infinitus ſit Deus,& ſubſtantiæ pelagus incircumſcriptũ ſit, nihil ipſi productum eſſe ac longum poteſt:ſed mille anni tanquam vnus dies apud ipſum ſunt: immo vt Dauid inquit, ne minima
Psal.84.a quidem diei pars;dicit enim in hũc modum;mil

le anni in oculis tuis Domine ſicut dies heſternus, qui præterijt, & cuſtodia in nocte, per cuſtodiam breuiſſimam nocturni ſpatij partem ſignificans: quippe cum in quatuor cuſtodias & vigilias diuidatur nox. nam etiam Dominus quarta vigilia ad ſanctos diſcipulos acceſſit. Mat.14.c Mar.6.f

Superueniet autem dies Domini ſicut fur in nocte, in quo cœli ſtridenti impetu præteribũt, et elemẽta exuſta diſſoluentur, & terra et quæ in ipſa ſunt, opera, comburentur. Cum hæc igitur omnia diſſoluãtur, qualesnam eſſe uos in ſanctis conuerſationibus & pietatibus oportet expectantes & accelerantes aduentum diei Dei, quo cœli incenſi diſſoluentur, & elementa exuſta contabeſcent? Nouos uero cœlos & nouam terram iuxta promiſſum eius expectamus, in quibus iuſtitia habitat. Propterea dilecti hæc expectantes date operam, ut immaculati & irreprehenſibiles ab ipſo inueniamini in pace: & Domini noſtri tolerantiam ſalutem exiſtimate. 1.Theſ.5.a Apoc.3.a, & 16.c Apoc.21.a Eſa.65.c. & 66.g

Incertitudinem & inexpectationem aduentus Domini per furem & noctem ſignificat. obſcura enim & incerta omnia in nocte fiunt. inexpectata vero furis irreptio eſt. ad neminem enim expectantẽ accedit, ſed inexpectato et inopinato fur inuadit. Vnde etiam Dominus, ſicut, inquit, in diebus Noe homines nuptijs & compotationibus lætabantur, & calamitatis quæ oppreſſura ipſos erat, nullum ſenſum habebant, donec diluuium ipſis ſuperuenit; ſic etiam aduentus Do- Mat.24.d Luc.17.f

mini inexpectato impijs aduenier. Cum vero ait ſtridenti impetu: id eſt ῥοιζηδὸν impetuoſe, & ſtridenter, ſonum ſignificat & ſibilum qui ex igne flagrantibus edi conſueuit. Aduerte autem terrã dixiſſe & quæ in ipſa ſunt, comburenda eſſe, nõ autem homines. nam perditionem tãtummodo
Pſal.1.b impiorum .i. impietatum ipſorũ dixit. via enim impiorũ peribit, ſed nõ ipſe impius. Iuxta autẽ promiſſum eius inquit, ꝓpterea ꝙ fidelibus pro
Ioan.14.a miſit, cum diceret: veniam & aſſumam vos. Et,
Ioan.14.a apud patrem meum manſiones multæ ſunt. Vnde etiam Paulus ait, tuba canente angelo de cœ-
1.Theſ.4.d lo, & mortuis incorruptibilibus reſurgentibus & ipſos occurſuros Domino in gloria: cum gloria nihil aliud quàm incorruptibilitatem ſignificet. ꝙ ſi incorruptibiles, noui prorſus etiã erunt. ſi autem noui homines erunt, creaturam quoq; mundi quæ cum hominum ſtatu mutari conſueuit, nouam quoque ipſam futuram manifeſtum eſt. Sicut enim ex delapſu hominũ in corruptionẽ corruptibilis euaſit: ita incorruptibilis ex hominum renouatione efficietur, prorogationẽ autem temporis aduentus Domini, & tolerantiam eius ob ſalutem noſtram fieri ait.

Quem ad modum etiam dilectus noſter Paulus ex data ſibi ſapiẽtia ſcripſit uobis, ſicut in omnibus etiã epiſtolis, loquens in eis de his, inter quæ nonnulla difficilia intellectu ſunt, quæ indocti & inſtabiles diſtorquent, ſicut & cæteras ſcripturas in propriam ipſorũ perditionem. Vos igitur dilecti prænoſcentes cauete,

ne nefariorum errore ſimul abducti e propria ſtabi litate excidatis. Sed creſcite in gratia & cognitione Domini noſtri & Saluatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria & nunc & in diem æternitatis. Amen.

Sed vbi tale quid Paulus dixit? vbi videlicet inquit, benignitas Domini in pœnitentiã te ducit. quòd ſi Dei tolerãtia & longanimitas ad pœnitentiam deducit, pœnitentia vero ſalutaris nobis eſt: ad vtilitatem et ſalutẽ noſtrã Dei longanimitas ſpectat. Difficilia autem intellectu ea dicit, quæ ab impijs diſtorte ac peruerſe intelliguntur: id enim ſignificat, cum inquit (diſtorquẽt.) Cęterum vt uno exemplo rem omnẽ aperiam, quod inquit Paulus, vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia, ipſi id peruertunt ac diſtorquent: atq; inquiunt Paulum ita intelligere, peccemus amplius, vt nobis remittat. atq; hoc, inquit, illi in perditionem ſuam faciunt. Quemad modum enim qui prophetas et apoſtolos interfecerunt, ita etiam qui verba ipſorum diſtorquendo deprauant ac perdunt, eidem iudicio ob noxij ſunt. propterea q; ſicut qui illos occiderũt, ea de cauſa id fecerunt, vt prohiberent quo minus qui ab ipſis inſtruerentur, conſequi ſalutem poſſent: ita qui verba ipſorum diſtorquent, ne per ea quiſpiam ad ſalutem perueniat, ſimiliter vetat. Propriã autem ſtabilitatem fidem in Domino vocat. Sicut autem in alijs epiſtolis in vota deſinit, ita in hac quoque incrementum in fide Domini ipſis exoptat.

Rom. 2. a

Roma. 5. d

Secundæ Petri epiſtolæ catholicæ finis.

IOANNIS CATHOLICÆ epiſtolæ primæ argumentum.

HAC epiſtola Ioannes idem qui Euangelium conſcripſit, eos qui iam in Dominũ crediderant, commonefacit, atque in fide confirmat. Primumque ſicut in euangelio fecit, ita hic quoque de verbo diuinitus diſſerit, & eũ ſemper eſſe in patre, & patrem lucem eſſe oſtendens: vt ita verbum tanquam fulgorem ex eo eſſe agnoſcamus. Tũ myſterium hoc fidei noſtræ non nouum eſſe, ſed ab initio quidem & ſemper extitiſſe ait, nunc tamen in Domino fuiſſe manifeſtatum, qui uita ęterna eſt, ac Deus uerus. Cauſa quoque aduentus eius ſubiungit, ob id videlicet ueniſſe ipſum aſſerẽs, vt et opera diaboli deſtrueret, & nos a morte liberati patrem eius, & ipſum filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum agnoſceremus. Ad omnẽ igitur ætatem ſcribit, pueros, iuuenes, ſenes, cognitum eſſe Deum, et diabolicam operationẽ morte exinanita victã fuiſſe. Deinceps vero per totam epiſtolã de charitate agit: oportereq; oſtendit, vt cum Chriſtus nos amarit, nos quoq; mutuo nos amore ꝓſequamur: vbi de differẽtia timoris et charitatis, et filiorũ Dei et diaboli, peccati mortalis, et nõ mortalis, et ſpirituũ diuerſitate diſſerit: Quis ſitẽ Dei ſpiritus ſit, & quis erroris diſtinguit: quoq; modo filij Dei à filijs diaboli diſcernantur: In quo item peccato orandum pro peccantibus ſit. Tũ eum qui non amat proximum, indignũ eſſe vocatione, neque Chriſti poſſe appellari oſtendit.

Vnitatemq; filij cum patre demonſtrat, vt qui filium neget, is neq; habere patrem poſſit. idque proprium Antichriſti eſſe ait, vt ipſum Ieſum Chriſtum non eſſe filium dicat, quo videlicet mēdax ſe eſſe filium Dei aſſerere ualeat. Per totam item epiſtolam ne animū deſpondeant monet ij qui credunt, ſi in mundo odio habeantur, ſed gaudeant potius, proptereaq; odium mundi erga ipſos, receſſiſſe eos a mundo, atque ad æternam vitam tranſiuiſſe declarat. In fine poſtremo epiſtolæ rurſus filium Dei vitam æternam, & Deum verum eſſe commemorat: vt & ei ſeruiamus, & a ſimulacrorum cultu caueamus.

Capita Ioannis epiſtolæ primæ.

Theologica de Chriſto conſideratio, vbi de confeſſione, quòd peccatores ſimus Cap. 1

De ſtudio adhibendo ne peccemus. De obſeruatione mandatorum Dei quòd cognitionē confirment. De charitate, ſine qua impietas eſt. De gratia vniuſcuiuſq; iuxta ætatem. Dehortatio ne mundum diligamus. De falſis fratribus, qui Deum negant. Quòd in Chriſtum pietas, patris confeſſio ſit: patris enim glorificationem filij quoque eſſe glorificationem. De diuino & ſpirituali dono in ſanctificatione in ſpe in cognitionem Dei. Cap. 2

Quòd vnuſquiſq; qui in Chriſto eſt, ſine peccato ſit; qui enim peccat, eum ex diabolo eſſe.

De charitate erga proximum, & diſtributione ex affectu. De bona cõſcientia in fide Ieſu Chriſti. Cap.3.

De diſcretione ſpirituum ex cõfeſſione incarnationis Chriſti. De fraterno amore ad pietatẽ erga Deum. Cap.4.

De glorificatione Chriſti in gloria patris: & de victoria aduerſus malignum ex fide Ieſu Chriſti in vitam. De auxilio peccãti fratri per orationem adhibendo: & de non peccando, vbi monet vt caueamus à dæmonum cultu. Cap.5.

IOANNIS EPISTOLA CATHOLICA PRIMA.

Theologica de Chriſto conſideratio: ubi de confeſſione, ꝙ peccatores ſimus. Cap. I.

QVOD erat ab initio, *quod audiuimus, quod uidimus oculis noſtris, quod ſpectauimus, & manus noſtræ de uerbo uitæ contrectauerunt, & uita manifeſtata eſt, & uidimus, & teſtificamur, & annunciamus uobis uitam æternam, quæ erat apud patrem, et manifeſtata nobis eſt.*

HOc ad Iudæos & Græcos ſpectat, qui tã-
quàm nouum noſtrum hoc myſteriũ vi-
tuperant. Oſtendit enim antiquum id eſ-
ſe, quippe cum ab initio fuerit, id eſt, ſimul cum
initio quod concipere animo quiſpiam poſſit.
Vel ab initio, non tantum ante legem, verum
etiam ante hanc viſibilem creaturam longe ſupe
rius. illa ſiquidem principium habuit, hoc ante
illius principium quoq; extitit. Nam de Græca-
nicis rebus quæ heri aut nudius tertius introdu-
ctæ ſunt, quid dicere oportet? quæ impudicitijs
conflatæ nuper ſubſiſtentia carentem conſtitutio
nem obtinuere, cum iam impuritas inter homi-
nes verſaretur: ex cuius diſciplina, hæc a præſtan
tioribus ad circũfuſam nobis noctem delapſio,
ac defluxio extitit. Cum igitur noſtri huius my-
ſterij magnitudinem atque excellentiam ex anti
quitate eius oſtendat, vitam id eſſe poſtea ait: ac
vitam quidem non quæ temporis interuallo mẽ
ſuretur, ſed quæ ex ſeſe ſubſiſtat, & apud patrem
ſemper ſit, conſentiens cum ijs quæ in euangelio
ſuo dixit. nam & illic, & verbum, inquit, erat Ioan.1.a
apud Deum, & Deus erat verbum. Erat autem
non temporariam exiſtẽtiam ſignificat, ſed ſub-
ſiſtentis rei ſubſtantiam, & principium, & fun-
damentum, & ſedem omnium quę eſſentiam ſor
tita ſunt, ſine qua exiſtere nihil poteſt. vnum-
quodq; enim ex ijs quæ genita ſunt, eſſe quoddã
dicitur, vt angelus, ſol, cœlum, & reliqua om-
nia eſſe tantummodo dicuntur: ſed filius ſolus re
vera eſt, cuius particeps vnumquodq; dum effi-
citur, ad eſſentiam tendit. Vnde etiam Paulus

Act.17.f inquit, in ipſo viuimus & mouemur & ſumus. Huius auditionem introductoria doctrina cum prius perceperit quiſpiam, ad videndum poſtea ipſum non corporali modo, ſed contemplatiuo deuenit, poſt multam exercitationem & conſiderationem, quæ contrectatio etiam verbi vitæ di-

Ioan. 14.a citur, uitę inquam illius quę dixit, ego ſum uita. Poſſumus etiam illo modo idem hoc interpretari, quem per legem & prophetas venturum audiuimus, eum vbi venit in corpore, manifeſte vi-

Ioan.1.b dimus, & cõtrectauimus: nam ſolum Deum nullus vnquam vidit. Non enim quoquo mõdo acquieuimus, ſed multam poſt contrectationem, id eſt, inquiſitionem de eo ex lege & prophetis, verbo quod in carne videbatur, credidimus. Quod verò inquit (quod ſpectauimus) ſignificat, quod intuiti oculis admirati ſumus. ſpectare enim, id eſt, θεᾶσθαι eſt cum admiratione &

Eſa.35.c ſtupore inſpicere. Non autem quod erat, ſpectauimus aut contrectauimus, eius enim generationem quis enarrabit? ſed quòd genitum eſt & factum, vel contrectatione cognitionis, vt dictum

Ioan. 20.g iam eſt, vel ſenſibili etiam palpatione, quemadmodum etiam poſt reſurrectionem Thomas. Vnus enim erat et indiſtinctus: idem ſpectabilis, & inſpectabilis, perceptibilis & imperceptibilis, tangibilis & intangibilis, humane loquens et tanquam Deus miracula operans. Hæc autem ex ſumma verbi cum carne coniunctione atque vnitione dicimus. Ordo eſt: quod erat ab initio, quod audiuimus, & vidimus, & ſpectauimus oculis noſtris, & manus noſtræ contrectarunt de

verbo vitæ, quæ quidem vita manifeſtata eſt, quam etiam vidimus & teſtificamur & annunciamus vobis: dico autem vitam æternam quæ eſt apud patrē, & manifeſtata nobis eſt: Quod igitur vidimus, hoc etiam annunciamus vobis. Hucuſque redditio orationis pertinet. Ipſe autē non ita aperte & plane orationem ſicut nos, explicauit: primum ex conciſi & breuiati verbi Rom. 9. f vſu: deinde vt Græcam facundiam ac nugacitatem ſpernat, ſalutemq́ noſtram non in verbis, ſed in rebus ipſis atq; operibus eſſe oſtendat: Tū vt nos attentiores reddat, ne prima inſpectione facile rem percipiendo negligentes euadamus. Accedit quòd de Deo loquens obſcuritate occultare aliquantulum voluit, quæ præſtātiora ſunt, quàm vt à profanis auribus percipiantē: neque efferri & enunciari ad ipſos ſine piculo poſſunt. Exponere enim ſancta canibus, & proijcere margaritas ante porcos prudentis hominis minime eſt. Matt. 7. a

Quod uidimus et audiuimus, annunciamus uobis, ut etiam uos communicationem habeatis nobiſcum: & communitas noſtra cum patre & filio eius Ieſu Chriſto ſit. & hæc ſcribimus uobis, ut gaudium ueſtrum ſit plenum.

Quod vidimus & audiuimus, annunciamus vobis, inquit. quid hoc eſt? vitam æternam ſcilicet manifeſtatam nobis eſſe, & ſpectatores nos eius et ante crucē et poſt reſurrectionē fuiſſe. Idē enim & cruci carnaliter fuit affixus, et eadē car-

ne reſurrexit. ſed quã vtilitatẽ, inquit, ex hac annunciatione uobis afferimus? vt communicationem nobiſcum per verbum hoc eorum quæ uidimus & audiuimus habeatis, atque ita cum patre quoq; & filio eius Ieſu Chriſto communicetis. Quod vbi euenerit, gaudio repleamur, vtpote Deo coniuncti. Vel quia nobiſcum vobis communicationem & ſocietatem habẽtibus, pleniſſimam gratiam noſtrã habebimus, quam meſſoribus gaudens ſeminator in mercedis diſtributione exhibebit, gaudentibus etiam ipſis, quòd laboribus ſuis perfruantur.

Ioan. 8.b *Eſtque hæc annunciatio quam audiuimus ab ipſo, & annunciamus uobis: Deum eſſe lucem, & tenebras in eo eſſe nullas. Si dixerimus cõmunicationem cum eo nos habere, et in tenebris deambulemus, mẽtimur, & ueritatem non facimus. Si autẽ in ueritate deambulemus, ſicut & ipſe in luce eſt, ſocietatem inter nos mutuo habemus, et ſanguis Ieſu Chriſti filij ipſius ob omni peccato nos purificat. Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipſos decipimus & ueritas non eſt in nobis.*

Heb. 9.d
1. Pet. 1.d
Apoc. 1.d
3. Reg. 8.e
2. par. 6.g
Pro 20.b
Eccle. 7.c

Reſumit rurſus orationem, & quæ nunciatio ea ſit, quam audiuit, explanat, eamque eſſe hanc inquit. Deus lux eſt, & tenebræ in ipſo non ſunt. ſed vnde hoc audiuit? ab ipſo Chriſto, qui dicit, ego ſum lux mundi: & lux in mundum veni. Lux igitur eſt, & tenebræ in ipſo non ſunt: lux inquam intelligibilis, quæ oculos animæ noſtræ ad perceptionem eius illuſtrat, & ab his materia

Ioan. 8. b
Ioan. 12. g

libus omnibus auocans ad ipſam ſolam appeti-
tũ noſtrũ amatorio affectu incitat. Tenebras aũt
vel ignorãtiã, uel peccatũ appellat. quippe cũ in
Deo neq; ignorantia neq; peccatum locum vllũ
habeat, ſed circa materíam, noſtramq; hanc com
poſitionem exiſtat. Quòd ſi alicubi dictum eſt,
poſuit tenebras occultationem ſui, aduertendum Pſal.17.b;
eſt ibi (poſuit) verbum eſſe dictum, non (eſt) vt
hoc loco: diuerſum enim eſt quod ponitur, ab eo
qui ponit. Tenebræ autem illic ignorantiam in
Dei incomprehenſibilitate ſignificat: id quod no
ſtrum eſt, non Dei. ponitur ſiquidem aliquid ex
ijs quæ non inſunt alicui, & non ſui cauſa, ſed ali
cuius ex ijs quæ circa ipſum ſunt. Tenebras au-
tem peccatum etiam vocari ex ijs quæ in euan-
gelio quoq; inquit, perſpicuum eſt. Quid enim
ibi inquit? & lux in tenebris lucet, & tenebræ eã Ioan.1.a
non comprehenderunt, tenebras peccatricem no
ſtram ſubſtantiam vocans: in qua Chriſtus na-
tus, id eſt qua aſſumpta Chriſtus eius inquina-
tionum particeps non fuit: peccatum enim non
fecit. Sententia autem eſt. Quoniam communi
cationem cum Deo habemus, qui eſt lux, & in
huiuſmodi luce ſubeſſe tenebræ nullo pacto poſ
ſunt, ſicut demõſtratum eſt: ne amplius neq; nos
qui cum luce communicationem & ſocietatem
habemus, in nobis ipſis tenebras admittamus, ne
pœnam ſubeamus mendacij, & ex mendacio à
luminis ſocietate abrumpamur: Vnde ſi ſocieta
te mutua coniuncti permaneamus, quę ſanè no-
ſtri in ipſo lumine eſt, inuicti peccato efficimur.
Sed quo pacto, inquit, hoc nobis eueniet, qui

multis peccatis inuoluti prius fuimus? Nemo enim eſt qui uerax ſit, qui ſe ſine peccato eſſe audeat dicere: ſi quis igitur, inquit, timore hoc corripitur, bono ſit animo & confidat, propterea quod ſanguine filij eius Ieſu Chriſti effuſo pro nobis qui communicationem cum eo habet, purificatur. Vide autem quo modo ex ſumma vnione quod ex nobis aſſumptum fuit, filium patris appellet. ſanguis enim aſſumpti hominis proculdubio fuit, non Dei. Hinc patet quàm nugax quàmque impius cẽſendus Neſtorius ſit, qui à filio carnẽ ſeparet, & matrem eius Deiparam appellare nõ patiatur. Sciendũ eſt, totam ſentẽtiam huius orationis ad Iudæorum maledicti confutationẽ ſpe-
Ioã.9.c ctare: ipſi enim de Chriſto dicebant, nouimus nos hominem hunc eſſe peccatorem. Inquit igitur, ſi lucis opera agimus, participes eius ſumus: ſi vero nõ agimus, ab eo alienamur. Quo modo igit non verum eſt, inquit, quod peccatũ nullũ fecerit, etiam ſi inter impios a nobis computatus fue-
1.Pet. 2.d
Eſa. 53.d rit? Si itaque nos qui diximus ſanguis eius ſu-
Luc.22.d per nos & ſuper filios noſtros, impudenter non
Mat.27.c peccaſſe nos aſſeramus, nos ipſos decipimus ac fallimus, quaſi crucifixiſſe Chriſtum peccatum non ſit: cum tamen maximum ſit. Vnde non dixit mẽtimur, ſed nos ipſos decipimus, propterea quod deceptio & error præter veritatem eſt. cõmunitate autem orationis dum inquit (ſi dixerimus) reprehenſionis mitigat aſperitatem.

Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt et iuſtus, ut remittat nobis peccata, & purificet nos ab omni

iniuſtitia. Si dixerimus nos non peccaſſe, mendacem ipſum facimus, & uerbum eius in nobis non eſt.

Orationem repetit dedita opera, vt redargutionis aſſiduitate ipſos ad magnitudinem criminis conſiderandam inducat, & ad confeſſionem inuitet. Quantum autem bonum ex confeſſione eueniat, oſtēdit ille, qui inquit: Dic tu primus peccata tua, vt iuſtificeris. Is autem eſt mos huius diſcipuli dilecti a magiſtro, vt eadem ſępe repetat, mediocriter prius, deinde perfectius, dum & euidentiorem cognitionem eorum quæ dicit, facere vult, & habitum quaſi quendam eorum in animos audientium ſtudet inducere. Fidelem autem Deum dicit, id eſt verum: quippe cum fidelis non tm̄ de eo dicatur, cui creditur, ſed de eo quoq; qui confirmat & fidem facit, qui ex ſuis veris moribus alijs etiam idem poteſt participare. atq; ita fidelis Deus eſt. Iuſtus vero, vtpote qui ad ſe accedētes qualiacunq; peccauerint, minime repellat. Peccata enim ſine vlla dubitatione ijs remittit, qui per pœnitentiam ſacro baptiſmati accurrunt, ſiue in ipſum, ſiue in alterū peccarint. Si igitur, inquit, confiteamur, veniā etiā inter nos ipſos conſequemur, ſi uero impudenter nos gerentes non peccaſſe nos dicamus, duplex malum efficiemus: nam & nos mendaces reddemus, & Deum qui ſupra omnem veritatem eſt, in mendacium inducemus. Ipſe enim & prophetæ verbis, retribuerunt mihi mala pro bonis: & ſuis, ſi male, inquit, loquutus ſum, teſtificare de malo; ſin autem bene, quid me cædis? Quod cū

Eſa. 43. d

Pſal. 37. d

Ioan. 18. d

ita ſit, ſi non peccaſſe nos dicamus, verbum eius negamus ac repudiamus, quod ſpiritus, & vita
Ioan 6.f eſt: verba enim, inquit, quæ ego loquor, ſpiritus & vita ſunt. ac non amplius verbum eius in nobis habemus. qua re quod peius eſſe, ac grauius poteſt?

ſtudio adhibendo ne peccemus: de obſeruatione mandatorum Dei cp cognitionem confirment: de charitate ſine qua pietas eſt: de gratia vniuſcuiuſq; iuxta ætaté. Dehortatio ne mundum diligamus: de falſis fratribus qui Deum negant. Quod in Chriſtū pietas patris confeſſio ſit: patris enim glorificationē filii quoq; glorificationē eſſe: de diuino & ſpūali dono in ſanctificatione in ſpe in cognitionē. Cap. II.

Filioli mei hec uobis ſcribo, ut ne peccetis, & ſi quis peccarit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum et ipſe pro peccatis noſtris propitiatio eſt: nec pro noſtris tantum, ſed pro totius etiam mundi.

Cum inſtabilitatem ac defectum naturæ noſtræ animaduerteret, noſq; præterq͂ quòd procliuiores ad deteriora natura ſumus, inuidia dæmonis oppugnari, qui ſaluti noſtræ ſemper inſidias ſtruit: neceſſeq; omnino eſſe, vt niſi diligentius atq; attentius vixerimus, licet per confeſſionem Deo ſimus cōciliati, in peccata delabamur: iccirco ſubiungit: & ſi poſt remiſſionem peccauerimus, vt de noſtra ipſorum ſalute ne deſperemus. conuerſi enim rurſus per Domini Ieſu

Chriſti

Chriſti interceſſionem ſalutem conſequemur. nã ipſe pro nobis apud patrem intercedens pro peccatis noſtris propitiationem affert: neq; pro noſtris tantummodo, ſed pro peccatis etiam totius mundi. Hoc autem inquit, vel quia ad Iudæos ſcribit, ne ſolis illis pœnitẽtiam eſſe conceſſam, ſed ad gentes quoque omnes diffundi eam oſtendat: vel quia non tempeſtatis illius tantummodo hominibus, ſed cæteris etiam omnibus qui in futurum ſucceſſuri ſunt, promiſſio hęc eſt. Aduocatum autem dicit: id eſt παράκλητον adhortatorem, qui patrem adhortatur, & mitigat. Hæc autem quantum ad humanum modum & diſpenſationẽ ſpectat, dicta ſunt. ſicut illud, filius ex ſe ipſo nihil poteſt facere. id quod uidelicet dicitur, vt ſe non contrarium patri eſſe oſtendat. Ioan. 5. d Nam filium quoque remittendorum peccatorũ habere poteſtatẽ, in paralytico declarauit. quin etiam dum eandem quoq; poteſtatem diſcipulis tradidit, auctoritatẽ ſe eius habere manifeſtauit. Mat. 9. a Luc. 7. d Ioan. 20. f Quocirca, vt diximus, vel ob diſpenſationem hoc dixit apoſtolus: vel vt æqualem naturam, ęqualemq; potentiam cum patre habere filium: & quicquid vna ex tribus ſanctæ trinitatis perſona quãtum ad naturam ſpectat, facit, commune id quoque reliquis duabus eſſe ſignificet.

Et in hoc cognoſcimus nos cognouiſſe ipſum, ſi mãdata ipſius obſeruauerimus. Qui dicit, noui ipſũ, & mandata eius non ſeruat, mẽdax eſt: atque in ipſo ueritas non eſt. At qui eius uerbum ſeruat, uere in eo charitas Dei perfecta eſt. In hoc cognoſcimus nos in

ipſo eſſe. Qui in ipſo eſſe ſe ait, ſicut ille deambula-
uit, ita debet etiam ipſe deambulare.

Cum ſuperius dixerit eos qui in Dominũ cre
didere, cum ipſo communicationem habere, quę
nam ſint quæ communitatem hãc ſocietatemq́
arguant, nũc adiungit: atq́ inquit, in hoc cogno
ſcere nos cognouiſſe ipſum ſi mandata ipſius ob
ſeruauerimus: Mos beato huic apoſtolo eſt æqui
uocis ſæpenumero eadem in oratione vti: ſicut
Ioan.1.a cum inquit, in mundo erat, & mũdus per ipſum
factus eſt, et mundus eum non cognouit. Ita etiã
nunc verbo (cognouit) vtitur. nos enim cogno-
uiſſe ipſum, pro nos cõiunctos eſſe cum ipſo, in
hoc, id eſt in ſeruandus mandatis eius, ſcimus.
Nam cum cognoſcere apud diuinam ſcripturã
duo præcipue ſignificet, ſcire, quẽ ad modũ vbi
Pſal. 139.c inquit, cognoui facturũ eſſe Dominum iudiciũ
pauperum: et item maximam cum aliquo con-
iunctionem commixtionemq́ facere, ſicut cum
Pſal.36.c inquit, vias innocentium cognouit Dominus: et
ſicut Paulus, nos ita cognoſcere inquit Deum,
1.Cor.13.d quemadmodum ab ipſo fuerimus cogniti, cũq́
ſimili modo quod contrarium huic eſt, duplici-
ter intelligatur: vna enim & eadem ſicut etiam
alienis a nobis videtur, oppoſitorum ſciẽtia eſt,
cognoſcere nunc hoc loco dupliciter ſumitur.
Cum enim inquit, in hoc cognoſcimus, pro ſci-
mus, cum inquit, nos cognouiſſe ipſum, pro nos
commixtos ac coniunctos eſſe cum ipſo ſignifi-
cat. qui enim ſocietatem & communicationem
cum aliquo habet, commixtus ac coniunctus cũ

eo eſt, quatenus cõmunicat; vnde etiam infert, ſi mandata ipſius ſeruauerimus. Ex hoc ſolui illa poſſunt: cognouit Dominus qui ſint ſui. et, eum enim qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit: & demum quicquid aliud apud diuinam ſcripturam de cognitione & ignoratione dicitur. Poſteaq̃ ita dixit, a contrario idem confirmat ad maiorem demonſtrationem, atque inquit: qui dicit, noui ipſum, id eſt communicationem & coniunctionem cum eo habeo, & mandata eius non ſeruat, mendax eſt. Qui enim fieri poteſt, vt & coniunctus & non coniunctus idem ſit? ſi quidem mandata ſeruare coniunctionem, non ſeruare alienationem ſignificat. Quare qui cognoſcit Deum, etiam à Deo cognoſcitur, hoc eſt Deo eſt coniunctus: & in eo Dei charitas conſpicitur. ex qua quidem charitate et perfectionem in Deo habet, & iudicium ſuæ cũ Deo coniunctionis præ ſe fert. quippe cum ex operibus perfecta charitas demonſtretur. Verum tamen quia eſſe poteſt, vt quiſpiam recte & exquiſite mandata faciat, & ipſe tamen, id quod a Deo procul abeſt, ſegnior ſit: propterea inquit, eum qui coniunctus Deo eſt, ſicut ille, ambulare, id eſt vitæ ſuæ itinera dirigere debere.

2.Tim.2.c
2.Cor.5.d

Fratres non nouum mandatum ſcribo uobis, ſed mandatum uetus, quod a principio habebatis. Mandatum uetus eſt uerbũ quod a principio audiuiſtis. Rurſus mandatum nouum ſcribo uobis: id quod uerum eſt in ipſo & in uobis: tenebras pertranſire, & lucem ueram iam lucere. Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrẽ

Io.13.d.a
15.b

ſuum odit, in tenebris eſt uſque adhuc. qui amat fratrem ſuum, in luce manet, & offendiculum in ipſo non eſt.

De charitate deinceps erga proximos loquitur, atque ait, coniunctionem cum Deo, id eſt charitatem erga Deum ex charitate erga proximum primum cognoſci: non enim fieri poſſe, vt qui ex Dei cognitione illuminatus, & charitate eius repletus eſt, tenebras quæ ex odio fraterno exiſtunt, in ſe habeat. Lux enim & tenebræ in eodem & circa idē ſimul eſſe nullo pacto poſſunt. Quare qui ex charitate erga Deum eſt illuſtratus, charitati erga fratrem proculdubio etiā annexus eſt: & qui Deum habet, lucem quoq; erga fratrem habet. Qui igitur ſe amare Deum aſſerit, & odit fratrem in tenebris perpetuis eſt, cognitionis oculis ſemper cæcutiens: quippe qui ex coniunctione & erga Deum & erga proximum lumen amiſerit, & quo modo ſeſe gerat in poſterum, ignoret. Quoniam vero vniuerſalis epiſtola eſt & communiter ad omnes tam Iudæos quam Græcos ſcribitur, Iudæis quidem accommodatū eſt quod inquit, non nouū ipſis de charitate præceptum, ſed vetus ſe ſcribere. Quippe cū in tabulis Moyſis ſit, Amabis Dominum Deum tuū &c. & proximum tuum ſicut teipſum. Sed dubitaret quiſpiam quo modo pertinere ad Græcos hoc poſſit, cum nihil apud ipſos huiuſmodi reperiatur. Reſpōdemus legem de charitate erga proximos ſcriptam his etiam fuiſſe. Vbi & quo modo? in pugillari cordis naturalibus cogitationi-

Deut. 6 a
Leui. 19 d
Rom. 13 b
d.

bus inſcriptam. Naturales enim in nobis inſitas cogitationes legem vocari Paulus teſtatur, cum ita inquit: Video autem alteram legem legi mentis meæ quæ eſt in me, aduerſantem. Legem igitur, id eſt mandatum vetus græci quoque acceperunt: cum natura id ſanciat, vt erga cognatũ omne benigne ſe gerãt, mutuoq́; amore ſeſe proſequantur: quippe cũ gregabile ac ſociabile animal homo ſit. Id quod ſanè ſine charitate eſſe nullo pacto poteſt. Quin etiam multos veteres hiſtoriæ memoriæ prodiderũt, qui pro ſe mutuo mortẽ obierint. quod profectò maximæ charitatis eſſe indiciũ Saluator noſter aſſerit, dum ait: Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm ut pro amicis ſuis animam ſuam quiſpiam ponat. Cum igitur ita mandatum de charitate erga proximos antiquitus & Græcis & Iudæis poſitum ſit: præter vetus mandatum, inquit, quod de charitate erga proximos audiuiſtis, nouum adhuc mandatum vobis ſcribo, quod veritatem in ſe habet, & in Deo qui per communicationem ſui ſibi vos cõciliauit, & in vobis, qui in ipſo inter vos eſtis conſociati. Nam quia ille inquit, ego lux veni in mundum, & lux vera ex illius ſermone iam lucet, in luce vero ſubeſſe tenebræ nõ poſſunt: fulgeat poſthac verum charitatis lumen in affectu erga fratrem ſyncere ac ſine vlla diſſimulatione, & odij tenebræ pertranſeãt, id eſt pereãt et euaneſcant. Pertranſire enim, id eſt, παράγειν, hoc ſignificat etiam apud Paulum, vbi inquit: pertranſit enim figura huius mundi. Nouũ mandatum vero etiã hoc modo poteſt intelligi, pro-

Rom.7.d

Ioan.15.b

Ioan.12.g

1.Cor.7.f

pterea ꝙ quod à Moyſe traditum fuerat, vniuerſale minime erat ſed peculiare ad cognitos eiuſ-ſdemq; nationis homines ſpectans, ſolos amicos diligere, inimicos vero odio proſequi præcipie-
Leui.19 d bat. vnde inquit, diliges amicum tuum & odio
Matth. 6.g habebis inimicum tuum. At Domini & apoſtorum ipſius mandatum mirabilem quandam nouitatem complectitur cũ dicit, diligite inimicos
Luc.6.e veſtros, & benefacite ĳs qui oderunt vos, naturali conſtitutioni attendentes, non prauitati quę ex mala hominum conſuetudine in naturalẽ affectionem irrepſit.

Infra.3.c *Qui uero odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & non nouit quo eat, propterea quòd tenebræ oculos ipſius occæcarunt.*

Idem ferè his etiam inquit: Qui dicit ſe eſſe Chriſti, & fratrem ſum odit, mentitur & Chriſti minime eſt. Nam ſi Chriſtus ita ipſum amauit, vt animam ſuam pro eo poneret, quo pacto qui Chriſti eſſe ſe inquit, odio fratrem ſuum proſequitur, pro quo Chriſtus mortuus eſt? Vel hoc modo: Qui inqt ſe eſſe Dei et odio habet fratrẽ
Pſal. 21.f ſuũ, qui eſt Chriſtus, quippe cũ ipſe dicat, annũciabo nomen tuũ fratribus meis: is profecto nõ Dei, ſed diaboli eſt. Nã ſi eſſet Dei, fratrem ſuũ etiam, & per ipſum, Chriſtum amaret.

Scribo uobis filioli remitti uobis peccata per nomen eius. ſcribo uobis patres nouiſſe uos eum qui ab initio erat. Scribo uobis adoleſcentes, uiciſſe uos ma-

lignum. Scribo uobis pueri, patrem uos nouiſſe. Scripſi uobis patres nouiſſe uos eũ qui ab initio eſt. Scripſi uobis adoleſcentes fortes uos eſſe, & uerbum Dei in uobis manere, & uiciſſe uos malignum.

Quoniam dixit, mandatũ nouum ſcribo vobis, affectionem quoque eorum qui epiſtolam accepturi ſunt, notat: atq; id ex prouectione ac progreſſu augmenti corporalis. Nouerat enim non omnes orationem hanc æqualiter eſſe admiſſuros, neque ſimili diligentia ac ſtudio: ſed alios tanquam pueros introductionis modo, quibus remiſſionem peccatorum per Chriſti fidem promittit: alios tanquam prouectos qui in virũ perfectum euaſerint ad ętatem perfectionis Chriſti: Ephes.4
atque ita ut alios etiam procreare filios poſſint: quibus quòd eius ab initio erat, cognitionem habeant, teſtificat. Sed quis is eſt, qui ab initio eſt, niſi Deus verbum, quod erat in principio apud Ioan.1
Deum? Alij tanquam adoleſcentes erant hoc ſuſcepturi: quibus vtpote iuueniliter affectis ac luxuriantibus contra ignominioſas perturbationes victoriam pollicetur. Deinde altera aggreſſione idem reſumit, atque ad ſpiritualis ætatis modum doctrinam accommodat. Quia igitur, inquit, ita vos ſcio pro ætatum differentia ea quæ à me ſcribuntur, eſſe admiſſuros: me quoque ad affectionem ætatis veſtræ accommodare doctrinam neceſſe eſt. atq; alios alloqui tanquàm filios qui agnouerint patrẽ, hoc eſt Deũ: alios vt patres: qui quidem filijs cognitione eatenus præſtent, vt non tantum Deum tanq; patrẽ,

verum etiam tanq́ principio carētem, & imperceptibilem agnouerint, quippe qui in principio erat; quibus ſanè perfectiore inſtitutione opus eſt. Adoleſcentibus autem & iuuenibus qui robuſti cum ſint, ad luctam & certamina inſtruendi ſunt, victoriæ gloriam atteſtatus eos generoſis ac militaribus colloquutionibus indigere oſtendit.

Ne diligatis mundum, neque ea quæ in mūdo ſunt. Si quis diligit mundum, in eo charitas patris non eſt: propterea quòd omne quod eſt in mundo, quæ concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & arrogantia uitæ, non eſt ex patre, ſed ex mundo. et mūdus pertranſit et concupiſcentia eius: at qui uoluntatem Dei facit, manet in æternum.

Poſteaq̄ ſpiritualibus ętatibus pro rōne uniuſcuiuſq; orationem ſuam diſtribuit, partim quia ita afficiēdi erāt ſinguli orōne eius: partim quia huiuſmodi, erant qui ad fidē acceſſerunt, vt pro qualitate ſua ipſorum eſſent inſtruendi: poſtea adhortationem ſubiungit, atq; inquit: ne diligatis mundum. Hęc tanquam pueris dicit: ſemper enim pueri erga id quod iucundum videtur, turbulente afficiuntur. deinde ubi cauſam ſubdidit, cur neq; mundum neque ea quæ in mundo ſunt, diligere quiſpiam debeat: ad patres & iuuenes doctrinam reliquam inſtituit: quippe cum horū perceptio perfectiorem habitum quàm puerorum requirat, & ne mundum globum ex coelo

& terra conſtitutum. ſignificare ipſum putes, quis ſit mũdus, de quo loquatur, & quæ ea quæ in mundo ſunt, declarat. Ac mundum quidem confuſam hominum turbam appellat, quæ nullam patris charitatem in ſe habet, quæ vero in mundo ſunt, ea vocat, quæ ex cõcupiſcentia carnis efficiuntur: quæ per ſenſus concupiſcentiam incitant. dum oculos enim dicit, qui præcipuus ex ſenſibus eſt, reliquos etiam ſenſus omnes cõplectitur. Omne enim malum circa concupiſcentiam verſatur: adulteria, compotationes, amores inhoneſti: quin etiam arrogantia, dum ſupra omnes extare quiſpiam vult: quippe cum concupiſcentia ſit, quæ ſuperbiam illam homini ſuggerat, quo libere perpetrare quodcunque voluerit, poſſit: ſiue cædes, partim ob auaritiã, partim vt aduerſarij de medio tollantur: ſiue dolos & inſidias, quo quicquid impedimento ſibi eſt, inuadat atque opprimat. ac demum omnia quæ exoſa Deo ſunt, ex carnis concupiſcentia exiſtere conſueuerunt. Mundum autem fuſaneam turbam uocari etiam Dominus oſtendit, cũ inquit, ex mundo nõ eſtis, quem ad modum etiam ego ex mundo non ſum. huius vero mundi, id eſt mundanæ huius libidinis & confuſionis pater eſt diabolus. Vnde etiam Dominus de ſuis diſcipulis ad patrem inquit: non rogo vt de mundo ipſos tollas, ſed vt à prauo conſerues, id eſt à mundo: quem in prauo poſitum eſſe alibi dicit. Si vero prauus opponitur bono patri, qui autẽ concupiſcentijs mũdi ſeruit, non eſt ex patre ſed ex mundo: eum qui ex patre non eſt, ſed ex mun

Ioan. 15. c

Ioan. 17. c

Ioan. 17. c

1. Ioan. 5. d

do, ex diabolo eſſe perſpicuum eſt. Quemadmodum in euangelijs quocꝫ ad Iudæos ait: Vos ex patre diabolo eſtis: hoc eſt ex mundanis ſtudijs, quorũ diabolus eſt & ſator & cultor. Atcꝫ hoc, inquit, mũdi cõcupiſcentiæ ac libidines ſtabiles minime ſunt, ſed pertrãſeũt. At quę ex volũtate Dei fiunt, ea firma atcꝫ æterna perdurant. Stabilia vero contemnere ac negligere, & caducis atque euaneſcentibus tantum incumbere ſapientis non eſt: ſed eius, qui ſupra arenę cumulũ extruere domum aggrediatur: Voluntas autem Dei: id eſt patris eſt, vt in eum quē ille miſit credamus.

Ioan. 8. f
Mat. 7. d
Ioan. 6. d

Filioli, extrema hora eſt: et ſicut audiſtis Antichriſtum uenire, etiam nunc antichriſti multi extiterunt. unde extremam horam eſſe cognoſcimus.

Quoniam vniuerſalis eſt hæc epiſtola unicuique particulari homini accommodata, & non eſt vnicuicꝫ vitæ terminus præfinitus, ſed proprius cuiuſque finis incertus eſt: merito ad proprium finem conſiderandum vnumquemcꝫ inducit: vt quaſi extrema vitæ hora vnicuique inſtet, ſobrietas ſubſequatur: atcꝫ ita uita immaculata, & actionum puritas inter Chriſtianos ſemper verſetur. Neque locum vllum habet ſi quis illudere inſane hæc velit, quòd cum ante tot annos dictum hoc ſit, id eſt extremam horã eſſe, nõdum hucuſque extremum id tempus fuerit abſolutum. Nã præ tẽporis interuallo quod à principio extitit, quantum tandem illud eſſe cenſendum eſt, quod hucuſcꝫ a Chriſto videli-

cet eſt prolapſum? Præterea cum rei uniuſcuiuſque tres partes ſint, prima, media, & poſtrema: nihil abſurdi eſt, ſi totum id quod à medio procedit, poſtremum appelletur. Quare ſi in medio milleſimæ annorum decadis Dominus aduenisſet, ferè enim in quinquies milleſimo anno aduenit: totum id tempus quod à medio hoc excederet, ſi extremum diceretur, reprehenderet nemo: ſed ex cētum verbi cauſa annis tam primi, id eſt decem, quàm viginti & cæteri deinceps, extremi nomen merito obtinerent. Sic igitur etiā hic quoniam ad medium Domini aduentus tempus mille annorum facta acceſſio eſt, quicquid ab eo eſt, recte dici extremum poteſt. Atque hæc veriſſima loci huius, & ex aurei IOANNIS ſententia interpretatio eſt. Poſſumus tamen extremum etiam hic pro peſſimo ſumere. quē ad modum cum dicimus, in extremum malum deueni. Nam quia mundus tunc magnis malis & turbationibus agitabatur, dum diabolus poſt aduentum boni ea procuraret, vt vel bonos tentaret, vel confunderet omnia, ne bonum a malo diſcernere quiſpiam poſſet: propterea tēpus illud extremam horam appellauit, quaſi peſſimā dicas, & quæ vltimo loco quaſi fex & ſentina deſederit. Confirmat autem eſſe extremam horam ſiue peſſimam, ſiue vltimam intelligas ex Antichriſto. Si enim inquit Antichriſtum in extremis tēporibus atque vltimis expectamus, nunc vero Antichriſti multi extiterunt, de Cerintho autem & ſimilibus intelligit: tempus extremum mūdi coſummationis impendere perſpicuum eſt, cum

multi antichriſti vni illi præeant.

Ex nobis egreßi ſunt, ſed non erant ex nobis. nam ſi ex nobis fuißent, nobiſcum permanſiſſent. Sed ut non omnes eſſe ex nobis manifeſtentur. Et uos unctionem habetis a ſancto, et noſtis omnia. Non ſcripſi uobis, eo quòd non noueritis ueritatem, ſed quia noſtis ipſam: & quia omne mendacium ex ueritate non eſt.

Vbi multos eſſe antichriſtos dixit, vnde ij ſint, declarat, cum inquit: ex nobis egreſſi ſunt. Sed cum debuiſſet euidentioris orationis cauſa, ſe ipſe interrogare, vnde antichriſti hi extiterint? & deinde ſubiungere, ex nobis ſunt egreſſi: non ita fecit, ſed confuſius rem ita exponit, fortaſſe vt orationis confuſione iniucunditatem rei præ ſe ferat. Cæterum cur ex Domini diſcipulis antichriſti exiſtunt? vt errantibus fide digni eſſe videanť, quippe qui ex diſcipulis ſint, & ex magiſtri ſententia prædicationẽ facere, non in contrarium prorſus ferri exiſtimẽtur. Ex nobis aũt inquit, egreſſi ſunt, propterea quòd cum eſſent diſcipuli, a veritate defecerant, & proprias quaſdam blaſphemias excogitarunt. Subintelligendum autem, & vnde iſti antichriſti ſunt? vt oratio clarior euadat. Non enim erant ex nobis, id eſt ex ſorte eorum qui ſalui fiunt: nã ſi fuiſſent, cum ſuis permãſiſſent. nunc uero id faciunt, vt à nobis prorſus fuiſſe alienati, & alienis adhæſiſſe manifeſtentur. ſunt enim nonnulli inter hos qui ex nobis non ſunt, quibus videlicet qui ex nobis egreſſi ſunt, ſeſe adiunxerũt: propter quos

inquit (vt non omnes eſſe ex nobis manifeſtentur) à nobis ſiquidem domeſticis abſtracti atque abrupti ad alienos tranſiere: magisq́ gentium in modum intemperanter, quàm nobiſcum temperanter viuere propoſuerũt. Cum hæc dixiſſet, ne ſibi tantummodo horum cognitionem attribuere videretur; atq; arroganter ſe gerere & iactabunde apud fideles, quaſi ſolus ipſe hæc cognoſcat: ſubiungit: & vos vnctionem habetis: quaſi dicat: Sed quid ego hęc apud vos quaſi ignaros percenſeo? Non ignoratis ſanè hæc vos: quippe cum per ſanctum baptiſma vnctionem ſacram, ac per hũc ſpiritum diuinum acceperitis, qui in omnem veritatem vos deducit. Quocirca ſcito te me non ſcribere hęc vobis quaſi ignoretis, ſed tãquàm ſciẽtibus. quænam? extremum tempus, antichriſtorum prouentum, omnia plena mendacij eſſe. Vnde etiam quia abundat mendaciũ, propterea, inquit, antichriſtos etiam multos extitiſſe dico. Nam ſi Chriſtus veritas eſt, quem Ioan, 14, a
vos quoq; cognoſcentes veritatem in uobis habetis: mendax cũ contrarius veritati, id eſt Chriſto ſit, antichriſtus prorſus eſt.

Quis eſt mendax, niſi qui negat Ieſum eſſe Chriſtum? is eſt antichriſtus, qui patrem & filium negat: omnis qui negat filium, neque patrem habet.

Hic quoq; ſubaudiendũ eſt dilucíditatis cauſa (&) cõiũctio, vt hoc modo oratio euadat: Et quis eſt mendax, niſi qui negat Ieſum eſſe Chriſtum? Hoc autem erat, quod Simon impius nugabatur, dum alium Ieſum, aliũ Chriſtum eſſe

aſſereret: Ieſum uidelicet qui e ſancta Maria ortus fuerat, Chriſtum qui in Iordanē de cœlo deſcenderat. Qui igitur, inquit, huic mendacio eſt inuolutus, is eſt antichriſtus. Hoc autē quod inquit (is eſt antichriſtus) duobus modis ſumi poteſt: & pro eo qui Ieſum eſſe Chriſtum negat, & pro eo qui patrem & filium, negat. Sed etiā qui negat patrem & filium, is quoque mendax eſt & antichriſtus. Nam alij hæretici, quorum vnus erat deteſtabilis Valētinus, alium eſſe patrem innominabilem aſſerebant, præter eū qui pater Chriſti diceretur. Ijdem hi filium quoque negant, dum hominem ſolum eſſe ipſum, & non natura Deum affirmant. Vnde etiam ſubiungit: omnis qui negat filium, neq; patrem habet. Quemadmodum Iudæi, qui cum negarent filium, patrem cognoſcere ſe aſſeuerabant. Sed ſciant iſti ſe neq; patrem cognoſcere. ſi enim eū nouiſſent, eum quoque filij unigeniti patrem eſſe proculdubio percepiſſent. Idē Simonis ſectatores iactabant.

Vos igitur quod audiuiſtis ab initio in uobis permaneat. ſi in uobis quod a principio audiuiſtis, manſerit, & uos in filio & in patre manebitis.

Atque illi quidem ita ſeſe habent: vos vero, inquit, quod audiuiſtis ab initio, id eſt de deitate Chriſti, in uobis ipſis ſeruate. id enim ſignificat (in vobis maneat.) in filio & patre manebitis:) id eſt coniunctionem & communicationem cum eo habebitis.

Et hæc eſt promiſsio, quam ipſe nobis pollicitus eſt, uitam æternam.

Communicationem, inquit, cum filio & patre habebitis: hæc enim promiſſio eius eſt. nam (&) coniunctio pro (enim) & (quia) ſumi hic debet. Promiſſio autem eius hęc eſt, cum inquit: ut ſicut ego in te pater & tu in me es, ita ipſi in nobis vnũ ſint. et rurſus: Vt habeant vitam ęternã. Ioan. 17. d Ioan. 3. b
hæc autem uita æterna eſt, Vt cognoſcant te ſolum verum Deũ, & quẽ miſiſti, Ieſum Chriſtũ. Ioan. 17. a

Hæc ſcripſi uobis de iis qui ſeducunt uos. & uos unctionem quam ab ipſo accepiſtis, in uobis manet: & non neceſſe habetis, ut quiſpiam uos doceat. ſed ſicut eadem unctio docet uos de omnibus, & uerum eſt, & non eſt mendaciũ. & ſicut docuit uos, manete in eo.

Vbi ſermonem de his abſoluit, infert, hęc ſcripſi vobis de iis qui ſeducunt vos, his ſectis videlicet atque hæreſibus, quæ ex nobis ſunt egreſſæ. Deinde rurſus, id quod ſuperius etiam diximus, Vt ne moleſtias ipſos aliqua afficiat, ſubiungit, ipſos quoque vnctionem accepiſſe, id eſt ſpiritum ſanctum, ſicut dictum eſt. Quia igitur, inquit, ſpiritum ſanctum quem accepiſtis, firmũ in uobis habetis, neceſſe vobis non eſt, ut quiſpiam vos doceat. Sed ſicut eadem vnctio, id eſt ſpiritus vos docet de omnibus, ſicut uos docuit, manete in eo, verum enim eſt, & non eſt mendacium id quod vos docuit. Ordo autem eſt, & vos quia vnctio quã ab ipſo accepiſtis, ĩ vobis manet, vt q̃ſpiã vos doceat, neceſſe nõ habetis,

Et nunc filioli manete in eo, ut cũ apparuerit, fiduciam habeamus, & ne erubeſcamus ex ipſo in aduentu eius. Si cognoſcitis eum iuſtum eſſe, ſcitote omnẽ qui iuſtitiam facit, genitum ex ipſo eſſe.

Cum antichriſtorum prouentum iam dixerit, omnemq́; eorũ peruerſam doctrinã, ex qua quaſi nota quadã manifeſtos eos reddidit: ſatiſq́; hos confirmarit, vt immutabiles in ijs permaneant, quibus fuerunt inſtituti: ſubiungit deinceps, quænam repoſita merces ipſis erit, vt ipſos ex præmiorum præſtantia quaſi animet ac corroboret. atq́; inquit: manete in eo. qua de cauſa? vt quando apparuerit, & fuerit manifeſtatus, fiduciã in ipſum habeamus. quid enim illuſtrius, atque admirabilius eſſe vnq́; poterit, q̃ cũ apud quem labores noſtros in vita ſuſceptos relaturi ſumus, apud eũ cum fiducia id faciemus, nulloq́; pudore in aduentu eius perfundemur? Et quia aliquis requirere merito poterat, quænam agendo ipſi placeret, id docet: atq́; ait: ſi noſtis ipſum eſſe iuſtum, prorſus etiam illud cognoſcite, eum qui iuſtitiam facit, ex ipſo natũ eſſe: quippe cũ iuſtus iuſtos etiam procreet ac gignat. quod profectò quantum ad gloriam & fiduciam veſtrã faciat, ignorat nemo.

Quod unuſquiſq́; qui in Chriſto eſt, ſine peccato ſit: qui enim peccat, eum ex diabolo eſſe: de charitate erga proximum & diſtributione ex affectu; de bona conſcientia ex fide Ieſu Chriſti. Cap. III.

Videte qualem charitatem dederit nobis pater, ut filij Dei appellati ſimus. propterea mun-

dus

dus non cognouit uos, quia ipſum non nouit.

Videte quanta & qualis ſit charitas & benignitas, quã erga nos præ ſe tulit. dedit enim nobis, vt filiĳ eius & ſimus & uocemur. at ſi ĳs qui in mundo ſunt, incertum eſt, uos videlicet Dei eſſe filios, ne quicpiã miremini. propterea enim non cognoſcit uos mundus, quia neque eum nouit qui vos in filios adoptauit. Mundum autem turbam mundanam e vulgo appellari ſæpe dictum iam eſt. Deinde poſteaq́ adoptionem ipſorum aſſeruit, clarius deinceps adoptatorum filiorum repoſitam fiduciam ac gloriam ſubiungens inquit,

Dilecti nunc filiĳ Dei ſumus, & nondum quid futuri ſimus, manifeſtatum eſt. ſed nouimus cum manifeſtatum fuerit, ſimiles nos ipſi eſſe futuros, quoniam ſicuti eſt, ipſum uidebimus. et omnis qui ſpem hanc in ipſum habet, purificat ſe ipſum, ſicut ille purus eſt.

O dilecti, inquit, ex ĳs quæ diximus, in filios Dei aſſumptos nos eſſe prorſus noſtis. quòd ſi id manifeſtatum nõdum eſt, ne turbemini. quod enim nunc obſcurum eſt, cum ille reuelabitur, manifeſtum fiet: & nos ſimiles ipſi apparentes adoptionis claritatem præ nobis feremus: quippe cum filiĳ patri ſimiles ſint. Quin etiam apud ipſum fiduciam tanquam filiĳ habentes, videbimus ipſum, ſicuti eſt: non quantum quidem ad naturam eius ſpectat, id enim fieri nullo modo poteſt. ſed quo pacto: ita videlicet, vt ipſum iuſtum iuſti, purũ puri cõſpiciamus. ſimiles enim

ſimili adheſuri ſunt. propterea ſiquidem ſimiles nos ei eſſe futuros dixit. id quod nõ ad naturam et ſubſtantiã, ſed ad qualitatem refertur. alioqui non ſimiles, ſed eoſdẽ dixiſſet. in qualitate enim glorię ſimilititudinem hanc futuram ſignificat. Aduertendum autem ſuperius eũ dixiſſe, omnẽ non qui fecit, aut qui facturus iuſtitiam eſt, ſed qui facit: propterea quòd virtutes cum actiuæ ſint, in eo exiſtũt, dum fiunt: cùm vero ceſſarũt: aut futuræ ſunt: ne prorſus quidem ſunt.

Omnis qui facit peccatum et iniquitatem facit: et peccatum iniquitas eſt.

Poſteaq̃ ex iuſtitiæ bonis iuſtitiam ipſam cõmendauit, nunc a contrario idẽ comprobat: atq; inquit, omnis qui facit peccatum &c. quaſi dicat, vos qui adoptati in filios fuiſtis, exercete iuſtitiam & ne ocioſi ab ipſa maneatis. Quemadmodum enim in peccato, nõ qui id perpetrauit, aut eſt perpetraturus, is iniquus eſt ac peccator, ſed qui id committit, atq; operatur: ſic etiam iuſtus ille eſt, non qui ocio vacat, ſed qui iuſtitiã operatur. Sciendum autem eſt peccatum, id eſt ἁμαρτίαν eſſe delapſum a bono: iniquitatẽ vero, id eſt ἀνομίαν legis poſitæ eſſe violationem quaſi illegalitatem dixeris: atque originem vtriuſque horum eſſe, cum a bono excidimus, vel poſitam legem violamus: in idemq; vtrumq; cõcurrere: quippe cum & qui peccat, naturali fine & ſcopo fruſtreẽ, quod eſt ex ratione vitã traducere: & qui inique ſe gerit, contra legem in natura datam incontinenter viuendo faciat. Recte igitur

Domini diſcipulus ſimul vtraq; hæc coniunxit.

Et noſtis illum eſſe manifeſtatum, ut peccata noſtra tollat, et peccata in eo non eſſe. omnis qui in ipſo manet, non peccat. Eſa. 53. c

Non ſanè peccādi vobis locus vllus relinquitur. cum enim Chriſtus ad peccatum deſtruendum aduenerit, quippe qui peccati omnis prorſus fuerit immunis: vobis qui in ipſo eſtis nati, & fide in ipſum confirmati, peccare amplius nō licet. Hoc enim eſt quod ſignificare uult, cum inquit, omnis qui in ipſo manet, non peccat. is autem eſt, qui nulla intermiſſione facta virtutes exercet, et nunquam ab operatione ipſarum deſiſtit. coniunctio vero (et) in principio huius orationis pro (propterea q;) ſumpta eſt.

Omnis qui peccat, nō uidit ipſum, neque nouit ipſum. Filioli nemo uos ſeducat. qui facit iuſtitiam iuſtus eſt, quem ad modum ille eſt. 1. Pet. 2. d

Cum illū eſſe manifeſtatū, & cauſam cur manifeſtatus ſit, dixerit, vt cum nullum peccatum ipſe feciſſet, peccata noſtra tolleret: id eſt deleret ac perderet: infert, omnis qui peccat, non vidit ipſum. Si enim vos, inq̄t, qui ipſum vbi manifeſtatus fuit, vidiſtis, & ſignum q; ipſum videritis, id accepiſtis, vt non facile, vtpote in ipſo ſtabiliter firmati, a peccato capi poſſitis: prorſus ſanè qui peccant, ipſum non viderunt, atque iccirco neq; cognouerunt. Videre autem hic & cognoſcere nō de ſimplici viſionis appulſu, aut

imaginatione intelligitur: ſed de coniunctione erga ipſum quæ quodam cum iudicio & ſcientia cõciliata ab ipſis fuit: quẽ ad modũ ſuperius diximus. Vbi hoc dixit, ĩ eodẽ hoc ipſos cõfirmat: nemo vos ſeducat, inquiens. nõ.n. alio q̃ hoc modo res ſeſe habet. qui facit iuſtitiã, iuſtũ cognouit, et iuſtus eſt, quẽ ad modum ille eſt. i. Deus.

Ioan. 8. f *Qui facit peccatum ex diabolo eſt, quia ab initio diabolus peccat. Ad hoc manifeſtatus eſt filius Dei, ut opera diaboli diſſoluat.*

Sicut qui iuſtitiam facit iuſtus: ita qui peccatum cõmittit, ex peccatore, id eſt ex diabolo eſt, quia diabolus ab initio peccat. Propterea ſui figmenti curam habens Deus, cũ ſit iuſtitia & ſanctificatio, manifeſtatus eſt. id eſt in mundum apparuit, vt opera diaboli quæ ſunt peccata, deleret, ac perderet. Quia.n. mutatus angelus peccando, diabolus effectus eſt, ex ipſius conſilio vnuſquiſq; qui peccat, agit. Præuenit enim ipſe in peccante ex prauarum cogitationum ſuggeIoan. 13. a ſtione, ſicut in Iuda. Sed dicet quiſpiam, quo pacto id eſſe poteſt, vt præueniat diabolus, cũ ipſi qui peccant, prius peccare deprehendantur Ephes. 4. f dum ei locum dant? Cui reſpondendum illud eſt: idem eſſe facere peccatum, & peccando locũ dare diabolo. Qui enim peccat concupiſcentia inductus, locum ei dat, dum poſteaq̃ ipſum admiſit, re ipſa perpetrando peccatum exequitur. hoc enim ſignificat, cum inquit, qui facit peccatum. Recte autẽ dixit, qui facit, et non qui fecit,

quippe cum ille quem iam pœnituit, ex diabolo amplius non ſit, ſed tantum ille qui peccatum adhuc committit. Ita ſiquidem etiam peccati ſeruus eſt qui facit ipſum, non qui fecit. Vnde inquit, omnis qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. Ioan. 8. d

Omnis qui natus ex Deo eſt, peccatum non facit, quia ſemen eius in ipſo manet, & non poteſt peccare, quia natus ex Deo eſt. Filij Dei et filij diaboli in hoc manifeſti ſunt. Omnis qui non facit iuſtitiam, non eſt ex Deo: & qui fratrem ſuum non amat. Quoniã hæc eſt annunciatio, quam audiuiſtis a principio, ut diligamus nos mutuo: non ſicut Cain ex prauo erat, & iugulauit fratrem ſuum: et cuius cauſa ipſum iugulauit? quia opera ſua praua, fratris uero ſui iuſta erãt. Ne miremini fratres mei, ſi odit uos mundus. Nos nouimus, tranſiuiſſe nos e morte ad uitam, quia diligimus fratres. Qui non amat fratrem, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. & noſtis omnem homicidam uitam æternam in ſe manentẽ minime habere. Ioan. 13 d & 15. b Gen. 4 b Sup. 2. b Leui. 19 d

Quia omnis qui peccatũ facit ex diabolo eſt in eo ꝙ peccat, & diaboli filius dicitur, vt beatus Paulus ad Elymam dicit: O plene omni dolo, & omni verſutia fili diaboli, inimice omnis iuſtitiæ: ſic quoque qui ex Deo natus eſt, vtpote Dei filius non peccat. cuius cauſa eſt, quòd ſemẽ eius, ſcilicet Dei in ipſo manet: hoc eſt ſpiritus quem per baptiſmum accepimus: qui profecto in nobis cum maneat, ſtabilisꝗ; ſit, facit ut mens Act. 13. b

noſtra admittere peccatum nullum poſſit. Vel etiam ipſe Chriſtus cum in fidelibus inhabitet, filios Dei ipſos facit. Quatenus etiam in ſemine Abrahã, qui eſt Chriſtus, benedicunt oẽs gẽtes.
Gal.3.b Oratione aũt ita nunc ꝓcedit, vt qđ ſuperius dixit. i. fideles filios Dei eſſe cõfirmet: atq; id indubitatũ conſtituat, tum ex re atque opere ipſius, quod eſt non peccare, tum ex contrario, vt paulo ſuperius diximus. Nam ſi contrarium ex contrario, contrarium quoq; ex contrario iuxta dialecticas rationes neceſſario cõſequitur. Vide autem q̃ accurate rem pertractat: non enim prius natos nos eſſe vel ex Deo, vel ex diabolo dixit, quàm opera ipſa vel iuſtitiæ vel iniquitatis præceſſerint: quippe cum ex his adoptio & Dei & diaboli exiſtat. Nam quòd gratia ſalui facti ſimus, id ob nimiam Dei bonitatẽ, benignitatẽq; dicitur, qui cum nos inemendabili modo ipſum offendiſſemus, iuſtam vindictam nobis nõ intulit, ſed ſalutem gratis procurauit. Nã ocioſis ſalutem ab eo non dari, Paulus quoq; ipſe teſtatꝰ,
Rom. 8.e. clamans, ĳs qui ex propoſito vocati ſunt. Simili modo quoq; qui Diabolo ĩ filios adoptati ſunt,
Mal.1.a Rom.9.c licet ex vtero alienati fuerint, cum nõdũ ex propoſito peccatum cõmiſiſſent: ob nimiam tamen ipſorum prauitatem ac malignitatẽ dictum id eſt: quippe cum fieri nõ poſſit, vt niſi operatus malum quiſpiam fuerit, diabolo cõiungatꝰ. Sed qui facit peccatum, is à Diabolo aſſumitur, vel in filium dum ſponte & ex propoſito magis perpetrat malum: vel in ſeruum, dũ ſuccumbit prauitati, ab eaq; ſubiugatur, & in ſeruitutem ad-

dicitur. Illud etiam aduerte non dixiſſe hic beatum apoſtolum, eum qui ex Deo natus eſt, non peccare, ſed peccatum nõ facere: ne infantes etiã comprehenderet, quibus per ætatem ineſt, ut nõ peccent. nõ peccare. n. negationẽ abſolutã ſignificat: non facere peccatum, nõ ineſſe ex diſpoſitione & affectione rem oſtendit. Vnde etiam cũ adiungit (& non poteſt peccare) nõ de naturali impotentia qua bruta non poſſe ſuſcipere ſcientiã dicimus, ſed de uoluntaria impotentia & voluntaria uacatione a peccato intelligit. Vbi hæc dixit: id eſt notam & ſignum filiorum Dei eſſe nõ peccare, quem ad modum econtrario peccare filiorum diaboli eſſe indiciũ: reſumit rurſus poſt multa quæ interſeruit, ſermonem de charitate erga proximum, vtpote cum cauſa ipſius quæ omniũ conſummatio & perfectio eſt, cætera omnia quæ interpoſita ſunt, pertractarit: atque inquit: & qui fratrem ſuum non amat, ſcilicet, non eſt ex Deo. Nã quia qui facit iuſtitiam, ex Deo eſt natus, ſequitur vt qui ita natus eſt, fratres amet. Qui vero non facit iuſtitiam, quia non faciẽdo eam fratres ſuos odit, ex Deo nõ eſt, non alio modo quàm quia ex eo natus non eſt. & quo pacto non ſit ex Deo, oſtendit, cum inquit: quoniã hęc eſt annũciatio, quàm audiuiſtis a principio. Annunciationem autem hanc eſſe & naturalem & diſciplina acquiſitam iam diximus. Nã præter legale præceptum de amando proximo, & illud Domini cum inquit, mandatum nouum do vobis, vt vos mutuo diligatis, naturale etiam ius eſt erga cognatum genus, quod idem facere

Rom.13.d

Leui.19.d
Ioan.13.b

nos cogit. Quoniam igitur talia ac tanta ſunt
mãdata, ex Domini aſſertione qui verbum eius
Ioan.5.d ſeruat atq; exequitur, æternam vitam habet, & e morte ad vitam tranſiuit. Propterea ergo diligamus fratres, neque vlla æmulatione moueamur, ſi a mundo odio habemur, vt nos odio proſequi fratres velimus: ſed Domini ſermo efficacior in nobis ſit: Qui enim odit fratres ſuos, præterq; q̃ ab æterna uita exturbatur, homicida etiã eſt: Sequit enim vt homicida, neq; æternã vitã habeat. Videte enim, inquit, Cain, qui cum odio fratrem fuiſſet proſequutus, ipſum licet eſſet frater, interfecit. Cum enim opera mala haberet, filius diaboli erat: Abel autem filius Dei, cũ iuſta operaretur. Diabolus vero Deo, & praua opera bonis aduerſantur. Iccirco effectum eſt, vt Cain fratri cõtrarius ipſum interemerit. Atq; hęc orationis huius excurſio eſt: Beatus tamen Ioannes dum ſemper id quod vrget, perſequitur, ordinẽ immutauit. Vrgebat enim id, vt quia diaboli meminerat & eorum, qui per prauas actiones in filios ei adoptantur, eum qui à mundi initio malis ſuis operibus filius maligni euaſerat, in exemplum produceret.

Ioan.15.b *In hoc cognouimus charitatem, quod ille pro nobis animam ſuam poſuit, & nos pro fratribus ponere animam debemus. Qui autem uictum mũdi habuerit, & uiderit fratrem ſuum indigentiam habere &,*
Iacob.2.c *clauſerit uiſcera ſua ab eo: quo modo charitas Dei in eo manet? Filioli ne amemus uerbo & lingua ſed re & ueritate.*

Vbi exemplum Cain abſoluit, & ea commemorauit quæ conſequuntur illi qui ipſum imitãtur: rurſus ad charitatem redit, & ad bona quæ ex ipſa proficiſcuntur. & charitatem inquit Dominum induxiſſe, vt animã pro nobis poneret: Ioan.15.b
noſq; id exemplum ſequutos vitam quoque pro fratribus exponere debere. Sed quia hoc admodum rarum & in paucis eſt, quaſi ipſos caſtigans & in pudorem inducens ex leuioribus fraterni amoris adhortationem facit, perinde, ac ſi dicat. quid animam pro fratribus ponendam eſſe dico, cum aliquos ne in indigentia quidem neceſſariarũ rerum fratribus ſuccurrere videamus? atq; eos non victus et facultatum inopes, ſed qui totum ferè mundum diuitiarum poſſident. Erubeſcant igitur: nam ſi in paruis his viſcera ſua clauſerunt, & indignos ſe & vacuos Dei charitate reddiderunt: quid in maiore ac præſtãtiore re, quod eſt vt pro fratribus moriant, facturi ſunt? Deinde eos etiam corrigit, qui verbis tãtum charitatem admittunt, eamq; lingua ſola & nõ opere præ ſe ferunt.

Atque in hoc ex ueritate nos eſſe cognoſcimus. et corã ipſo ſuadebimus cordibus noſtris. Quoniam ſi condemnet nos cor noſtrum, Deus corde noſtro eſt maior, & nouit omnia. Dilecti, ſi cor noſtrũ non condemnet nos, fiduciam habemus apud Deum, & quicquid petierimus, ab eo accipimus: propterea quòd mãdata eius ſeruamus, & placita in conſpectu eius, facimus, atque hoc eſt mandatum eius, ut credamus in Ioan.15.a Ioan.5.d &.17.a. &.12.g

nomine filij eius Ieſu Chriſti.

In hoc cognoſcimus, in quo? in amando non verbis, ſed re & opere & veritate. ſed quid eſt id quod cognoſcimus? nos ex ueritate eſſe. nam qui aliud dicit, & aliud facit, cum actionem minime conſonã verbis habeat, mẽdax eſt, & nõ verax. atq; ex hoc. i. ex eo q̃ verũ dicimus, uerũ aũt dicimus, cũ opera etiã verbis noſtris correſpõdẽt: conſcientiæ noſtræ ſuadebimus: id enim cor hic ſignificat. & quo modo ſuadebimus? Cum id nobiſcum ſtatuentes quaſi apud Deum teſtem verba faciemus. hoc enim (coram ipſo) uidetur ſignificare. Si enim, inquit, ita nõ fiat, ſed cor noſtrũ: id eſt conſcientia nos condemnet peccare nos minime ignoramus. nam ſi conſcientiam noſtram quæ exigua, & exigui animalis res eſt, latere in peccando nõ poſſumus: multo minus Deum qui eſt incircunſcriptus atque immenſus, & vbique adeſt, poterimus latere. Tota igitur hæc oratio huiuſmodi eſt. Filioli mei, ne mẽtiamur erga nos mutuo, dũ lingua ſola amamus ſed opere ẽt charitatẽ noſtram præ nobis feramus. in hoc enim nos ex veritate: id eſt ex Deo eſſe cognoſcemus: & quod dicimus, tanquam Deo præſente atque omnia inſpiciente dicamus, nam nemo eſt, etiam ſi impudentior dæmonibus ſit, qui apud Deum teſtẽ mentiri auderet. Si enim ita non faciamus, ſed dum dicimus nos amare, cor noſtrum nos mẽdacij condemnet: peccamus: atque id, latere præſentẽ vbiq; Deum exiſtimantes, neque intelligẽtes, quo pacto ſi cor noſtrũ quod exiguum eſt, latere nequimus, Deum qui nuſquam non adeſt,

latere valeamus. Si igitur, inquit, dilecti ita nos præparauerimus, vt indēnati apud nos ipſos ſimus, dum videlicet erga nos mutuo verum dicimus: fiduciam habebimus apud Deum: ex qua ſane quicquid petierimus, ab ipſo prorſus accipiemus. Cur? propterea ꝙ mandata eius ſeruamus. maximum enim ad exorandum aliquē momentum habet orantium obedientia, cū ſine vlla dubitatione & cunctatione ei exhibetur, apud quem petitio fit. Quoniam ergo etiā nos mandata eius ſeruamus, & quæ ei placent, facimus, confidamus petitionibus minime fruſtratū iri: cum vtriuſq; affectus: ad id quod in alterius vtilitatē cedit, viciſſim abſq; vlla dilatione ſoleat referri. Sed quod mādatum eius ſeruamus? illud, quod inquit, charitatē habete inter vos mutuo. Cum itaq; præceptum habeamus vt fide in nomine filij eius Ieſu Chriſti nos mutuo diligamus, atq; id facimus: ex eo ſpiritus eius quem dedit nobis gratiam in nobis firmatam eſſe cognoſcimus. Sciendum autē multis in locis nouæ ſcripturæ reperiri in nomine Ieſu Domini noſtri credere: quod nihil aliud ſignificat, quàm gloriam & voluntatem. gloriam quidem, ſicut illic, q̄ admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra: uoluntatem, ut hic, & etiam vbi inquit, pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in nomine Domini Ieſu, id eſt in voluntate. Sed quæ Domini Ieſu voluntas eſt? vt in nomen patris et filij & ſpiritus ſancti omnes gentes baptizētur.

Ioan.15.a — Ioan.15.b — in nomine Ieſu q̄ ſit inte. — Pſal.8.b — Act.2.f — Mat.28.d

Et amemus nos mutuo, ſicut mandatum dedit. &

q ſeruat mãdata eius ĩ ipſo manet,et ipſe in eo.atq; in
Ioan.13.d &.15.b *hoc.manerẽ ĩ nobis ex ſpũ quẽ nobis dedit,cognoſcimus.*

Sicut mandatum dedit: id eſt vero affectu. ſed vbi eſt hoc mandatum vt vero animo & affectu nos mutuo amemus? vbi videlicet inquit, Mat.7.b Luc.6.c Quem ad modum vultis vt faciant vobis homines,& vos ſimiliter ipſis facite. Nam ſi cupimus vt proximi noſtri vere erga nos & ſyncero animo affecti ſint,ſimili modo etiã nos omnino erga ipſos afficiemur. Quòd ſi hoc mandatũ Domini eſt, ſi in ipſo nos maneamus, firmatiq; fuerimus,multo magis etiam ipſe ſeipſum nobis exhibebit: 2.Tim.2.b quippe cum negare ſe ipſum nõ poſſit: hoc eſt non inaniter mãdata ſua nobis tradidiſſe,ſed in ſe prius cõfirmaſſe deprehendat. Quod cum ita ſit,prorſus ſi quæ mandat, exequamur, nos quoq; ipſum ad ea quæ petimus, obſequentẽ habebimus,gratiamq; eius in nobis ſtabilem obtinebimus. Tota autem ſententia hæc eſt: Vt credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti, & amemus nos mutuo vere ac ſyncere, ſicut mandatũ eius præcipit. qui enim ſeruat mandata eius, in ipſo manet, & ipſe in eo. atq; ex hoc manere ipſum in nobis cognoſcimus,ex ſpiritu,id eſt gratia quam nobis dedit. dum enim inuiolata ea mãſerit proculdubio firmũ ac ſtabile eius donũ habemus. inuiolata autẽ manet quoad nihil ex ijs quæ de charitate nobis mãdauit, neglexerimus.

De diſcretione ſpirituum ex confeſsione Incarnationis Chriſti.de fraterno amore ad pietatem ergaDeum. Cap. IIII.

Dilecti ne omni ſpiritui credatis, ſed explorate ſpiritus an ex Deo ſint. quoniam multi falſi prophetæ in mundum ſunt egreßi.

Poſteaq̃ ſermonem de charitate erga proximum abſoluit, eamq́ ſignum permanſionis ſpiritus quem accepimus eſſe dixerit: nunc eorum qui vere fratres ſunt, & qui nonvere, diſtinctionem ſubiungit: vt ea obſeruata in falſos fratres, & falſos apoſtolos, & falſos prophetas ob præceptum de charitate minime incidamus. id quod maximum afferre nocumentum nobis poſſet. Si enim cũ prauis huiuſmodi verſati ita fuerimus, quaſi moribus conſentientes nobiſcum ſint, primum noſmet ipſos lædemus, ſi impijs verbum fidei communicauerimus, & ſanctum canibus proiecerimus: Deinde illos quoq́ qui nobis aliquid deferũt, non paruo damno afficiemus: quippe cum charitas noſtra qua ipſos illos falſos fratres proſequemur, multos inductura ſit, vt eos ſibi ſumant magiſtros, eiſq́ fidem adhibendam cenſeant ſi quid dixerint, incaute conſuetudine qua nobiſcum vti eos viderint, decepti. Quidq́ horum falſorum hominum indicium ſit, oſtẽdit, cum inquit. Mat. 7. a

In hoc ſpiritum Dei cognoſci. Omnis ſpiritus qui Ieſum Chriſtum in carne ueniſſe confitetur, ex Deo eſt. & omnis ſpiritus qui non confitetur Ieſum Chriſtum in carne ueniſſe, ex Deo non eſt. & hic eſt ſpiritus Antichriſti, quem uenturum eſſe audiuiſtis.

Omnis ſpiritus, hoc eſt omnis prophetia, aut

apoſtolatus dignitas, quæ Dominum Ieſum in carne ueniſſe confitetur, ex Deo eſt: quę non cõfitetur, ex Deo non eſt, ſed ex Antichriſto, quem
Sap.2.c creaturam eſſe audiuiſtis. Quando? cum paulo ante dixit, multos antichriſtos eſſe in mundo: qui videlicet præuij & præcurſores Antichriſti eſſent. Confeſſionem autem hanc aduentus Domini in carne non lingua, ſed operibus fieri intelligit. Quemadmodum etiam beatus Paulus inquit: vbique mortificationẽ Ieſu in corpore cir-
2.Cor.4.c cunferentes, vt & vita Ieſu in corpore noſtro manifeſtetur. Qui igitur operãtẽ habet Ieſum, & mundo mortuus eſt, neque amplius mundo, ſed Chriſto uiuit, Chriſtumq; non in Chriſti tãtum carne, ſed in ſua quoque circunfert: is eſt ex Deo. Qui contrà non Chriſto viuit, ſed mũdo,
1.Cor.3.a id eſt mundi concupiſcentijs, is non eſt ex Deo. Vnde etiam Paulus ait. Quando inter uos contentiones ſunt & ſeditiones, nõne carnales eſtis, & iuxta hominem ambulatis? qui autem iuxta hominem ambulat, ſpiritũ Dei nõ habet, at qui ſpiritum Chriſti non habet, id eſt qui non iuxta Chriſtum uiuit mundo mortificatus, is Chriſti non eſt.

Et nunc in mundo iam eſſe. Vos ex Deo eſtis filioli et uiciſtis eos, quoniam maior eſt, qui in uobis eſt,
Ioan.8. *quàm qui eſt in mundo. Ipſi ex mundo ſunt, propterea ex mundo loquuntur, & mundus ipſos audit. Nos ex Deo ſumus. qui cognoſcit Deum, audit nos. Qui non eſt ex Deo, non audit nos. Ex hoc ſpiritum ueritatis cognoſcimus, & ſpiritum erroris.*

In mundo eſſe iam Antichriſtum inquit non corporaliter, ſed per falſos prophetas, & falſos apoſtolos, & hæreticos, qui præuij ipſi ſunt. Antichriſtus autem homo erit qui Satanam circumferet, & ſupra omnem qui dicitur Deus, aut numen, extolletur. Vnde etiam Idolorum cultū reprobabit, quos deos dici ſignificauit. quod autem inquit, ſupra omne numen, id eſt. σέβασμα, hoc eſt cultum & venerationem, id ad Chriſtianorum religionem refertur. nam ſe ſolum Deum oſtendere conabitur: Cum ita falſos prophetas, & apoſtolos notarit, ſubiungit: Vos ex Deo eſtis filioli, & viciſtis eos ſcilicet falſos prophetas. qui pacto? quia qui in vobis eſt Deus, maior eſt, quàm qui eſt in mundo, iuxta quem falſi prophetæ vitam traducere propoſuerunt. Deinde alteram quoq; falſorum prophetarum notam infert. id quod ſimpliciores pręcipue ex fidelibus moleſtia afficiebat. veriſimile enim eſt aliquos ex ipſis indignari atq; ægre ferre, cum viderent illos pleriſq; eſſe caros, ſe contemptui eſſe. iccirco inquit, ne doleatis, ſi vos a pleriſque ſperni, illos laudari atque admitti videtis: quippe cum ſimile ad id quod ſimile ſibi eſt, accurrat atque adiungatur. ipſi è mundo ſunt, & e mundo loquentes, id eſt iuxta carnales cupiditates docētes peruerſi peruerſos obſequentes ſibi habent. Nos vero quippe qui ex Deo ſumus & a mundanis concupiſcentijs alienati, admitti ab illis nullo pacto poſſumus. Sed ille nos audit, qui temperāter viuit: ac propterea qui cognoſcit Deum, adhibere nobis aures paratus eſt, Vnde etiam Chriſtus

2.Theſ.2.b

Mat 13 a Mar. 4 c Luc. 8 a inquit, qui habet aures audiendi, audiat: eum habere aures ſignificans, qui ad obediendum eſt præparatus. His ita diſtinctis poſtea quaſi eorũ quæ dixit, obſignationem inferens, ex hoc ſpiritum veritatis, id eſt, eos qui veram propheticam dignitatem obtinent, & ſpiritum erroris, id eſt falſos prophetas cognoſci inquit.

Chariſſimi amemus nos mutuo, quoniã charitas ex Deo eſt: & omnis qui amat, ex Deo eſt natus, & cognoſcit Deum. Qui non amat, Deum non nouit, quia Ioan. 3 b *Deus charitas eſt. In hoc charitas Dei manifeſtata eſt, quòd filium ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut per ipſum uiuamus. In hoc eſt charitas, non quia nos Deum amauimus, ſed quia amauit ipſe nos, & filium ſuum miſit propitiationem pro peccatis noſtris. Dilecti, ſi ita dilexit nos Deus, & nos etiã mutuo diligere nos debemus.*

Rurſus ſermonem reſumit de charitate. Vbi enim oſtendit, quinã charitate proſequẽdi ſint, boni videlicet & veri Chriſtiani, qui ſimilitudine morum coniuncti ſunt: perſequitur quod a principio dixerat, ex Deo eſſe inquiẽs, & charitatem & qui ea utitur. & ſolum eum qui charitatem habet, ex Deo eſſe natum, & Deum cognoſcere: qui enim ea caret, Dei quoque ignoratione eſſe priuatum, contraria contrariis confirmans. Quo pacto autem qui non amat, & charitate præditus non eſt, Deum non cognoſcat, in hunc modum demonſtrat: Deus inquit, charitas

eſt.

eſt. Vnde id patet? ex eo ſane quòd filium ſuum vnigenitum in mundum miſit, vt veram uitam nobis exhiberet, ac per eum viueremus. Quemadmodũ enim bonitas Deus dicitur, propterea quòd ex bonitate intelligibilem & ſenſibilẽ mũdũ conſtituit, vt ſui qui vere eſt, participes alios faceret: ſic quoque ex charitate erga nos cum filium ſuum vnigenitum in mundum miſerit, per eum charitatẽ ſe eſſe declarauit. Vnde etiam infert, in hoc eſt charitas, id eſt in hoc charitatem eſſe Deum manifeſtatur. Deinde charitatis Dei præſtantiam extollens, nõ quia nos inquit Deũ amauimus, ſuum filium miſit Deus: id quod ab ijs qui amãtur, debetur, vt ęqualem affectũ amãtibus reddãt: Sed ex charitate nos beneficio præueniẽs, id fecit. neque ſolum miſit filium ſuum, ſed ita miſit, vt ſanguine ſuo propitiationẽ pro peccatis noſtris exhibuerit. Si igitũ ita nos amauit Deus, qui nullam cum natura eius communicationem habemus: multo magis etiã nos amare eos qui cognati nobis ſunt, debemus: & cum cognoſcamus bonum quod ex charitate proficiſcitur, id mutuo nobis præſtare. Sicut enim crimen eſt, ſi quis quod eligibile eſt, non eligat, & quod amabile eſt, non amet: ſic ſi quis charitate dignos amet, ac caros habeat, propterea ꝙ amabiles ſunt, is laudem apud omnes meretur. Cum autem ita affecti fuerimus, vtraque habebimus, hoc eſt, erimus & amabiles propterea ꝙ à Deo amati ſimus: et amatiui, ut ita dicã, ex amore & charitate qua proximos proſequimur. ſi tamen charitas ſyncera & pura ſit, non perturbata &

ſordida, cuiuſmodi latronibus ineſſe & alijs etiam maleficis poteſt.

Ioan.1.b 1.Tim.6.c *Deum nemo uidit unquam. ſi mutuo nos amauerimus, Deus in nobis manet, & charitas ipſius perfecta in nobis eſt. In hoc cognoſcimus nos in ipſo, et ipſum in nobis manere, quòd de ſpiritu ſuo nobis dedit. & nos uidimus & teſtificamur, patrem miſiſſe filium Saluatorem mundi.*

Superius quoque diximus morem eſſe beato huic, vt eadem de ijſdem aliquoties repetat: quo & habitum in animum diſcentium earum rerũ quæ dicuntur, inducat, & rem clarius ac perfectiùs pertractet. Cum enim alio atq; alio modo ab ijs quæ in re inſunt, rationes ſumat, & quaſi quod prætermiſſum fuit, ſuppleat: perfectiſſimã eorum quæ dicit. demõſtrationem abſoluit. Nũc igitur ſimili repetitione vſus, Deum, inquit, nemo vnquam inſpexit. Nam cum de charitate erga fratres loqueretur, Deum in exemplum produxit, qui ob immẽſam erga nos charitatem filium ſuum vnigenitum ad mortem tradidit. Vnde veriſimile erat, vt aliquis dubitaret, ac diceret, quo pacto hoc dicis de rebus, quæ non videntur, ac percipi nullo modo poſſunt? noſq; ijs vis confirmare, quæ nondum quiſpiam cognouit? Huiuſmodi dubitationi occurrit, atque inquit: aſſentior, quidem, etiam ego, neminem eſſe qui Deum vnquã viderit: ſed ex mutua tamen erga nos charitate Deũ ĩ nobis eẽ cognoſcimus. atq; id rectè, quippe cum multa ſint, quæ licet videri

nequeant, ex operationibus tamen eſſe percipiũtur. Quem ad modum enim animam, quãuis eã non videamus, ex operationibus eius & motionibus ineſſe nobis intelligimus: ſic Dei quoque erga nos charitatem, quaſi ex quodam motu & operatione cognoſcimus. Quòd ſi hoc non præter veri ſimilitudinem eſt, merito Diuinus hic vir ex operatione & effectu in nobis quoq; Deũ eſſe oſtendit. Sed quæ operatio hæc eſt? pura & ſyncera noſtra erga proximos charitas. hæc ſiquidem in eo ꝙ pura eſt, efficax eſt atq; abſoluta & perfecta. Hoc indicio, inquit, eſt & nos in ipſo, & ipſum in nobis permanere, ꝙ de ſpiritu ſuo nobis dedit. quippe cum purus pura & munda ab omni ſorde gratificetur. Quoniam igitur per puram charitatem cũ ipſo cõmunicationẽ habemus, ex eo nos quoque, inquit, qui in carne ipſum uidimus, cognouimus & teſtificamur patrem miſiſſe ipſum Saluatorem mundi. Quin etiã ad cognitionẽ noſtram illud accedit, ꝙ ipſe etiam nobis explicauit, modo dicens, egreſſus ſum a patre & veni in mundum: id quod patrẽ ob charitatem erga nos de cœlo miſiſſe vnigenitum ſuum in mundum declarat: modo apertius inquiens, adeo dilexit Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitũ dederit, vt omnis qui in ipſum credit, non pereat. Item, non veni, inquit, vt iudicem mũdum, ſed ut ſaluum faciam. Et ex ipſa igitur inſpectione, inquit, & ex vnigeniti declaratione qui eſt in ſinu patris, vt in euangelijs dicitur, & ex operatione per mutuã erga nos charitatem Deum eſſe in nobis, & de ſpiritu ſuo no-

Ioan. 16. f

Ioan. 3. b

Ioan. 12. g

Ioan. 1. b

bis dediſſe, communicationemq; nos cum ipſo habere percipimus.

Quicunque Ieſum eſſe filium Dei confeſſus fuerit, Deus in ipſo manet, & ipſe in Deo. & nos cognouimus & credidimus charitatem, quam habet Deus in nobis. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in ipſo.

Hoc ad id quod paulo ſuperius dixit, refert, hoc eſt omnis ſpiritus qui in carne veniſſe Ieſum Chriſtum fatetur, &c. Quoniam enim & filios eos eſſe Dei, & Deum in ipſis manere abū de demonſtrauit: atque id ex mutua inter ipſos charitate, quæ ſpiritum ſanctum, id eſt ſpiritualia dona data ipſis eſſe confirmat: ad illa rurſus orationem reducit, atque inquit: quicūq; Ieſum eſſe filium Dei confeſſus fuerit, in eo Deus manet. tale quid ſuperius etiam dixerat, cū inquit, omnis ſpiritus qui Ieſum Chriſtum in carne veniſſe confitetur, ex Deo eſt. progrediens tamen mihi, inquit, oratio, aliud quid manifeſtauit. Et hoc igitur propono, eos qui hoc confitentur & manentem in ſe ſpiritum, id eſt Deum & eius ſpiritualia dona habere, & ipſos in Deo eſſe. atque id non ita temere dicimus, ſed certa cognitione, & fide ex mutua inter eos charitate confirmamus. Vbi autem de charitate meminit, omnia quæ ſuperius etiam de charitate iam dixit, ad maiorem confirmationem ſubiungit.

In hoc perfecta eſt charitas nobiſcum, ut fiducia in die iudicij habeamus, quòd quemadmodum ille eſt, & nos in mundo hoc ſimus.

Volo, inquit, nos perfectos i charitate eſſe, vt in die iudicij fiduciam habeamus, apud eum videlicet qui homo factus eſt, quippe cum ipſe ſit qui iudicet, ex ipſius declaratione, cum inquit, pater neminem iudicat, ſed iudicium omne dedit filio. ac qua de re hanc fiduciam habituri ſimus, ſubiungendo oſtendit, quòd, inquiens, quem ad modum ille eſt, & nos in mundo hoc ſumus. cum enim prius & Deū in nobis, & nos in Deo eſſe demonſtratum ſit, perfectionem charitatis in nobis quoq; eſſe atteſtamur. Sicut igitur ille immaculatus erat & purus in mundo, vnde etiam dicebat, venit princeps mundi huius, & in me inueniet nihil: ſic nos quoque in mundo hoc erimus. nam (eſt) & (ſimus) verbum pro futuro intelligendum eſt: vt ſicut ſæpenumero ſcripturæ mos eſt, tempus pro tempore poſitum ſit. Vel profundius quid ex hoc ſignificare beatum Apoſtolum cenſendum eſt. ſæpe enim cum dixerit nos in Deo & Deum in nobis eſſe: ſi ita eſt, & ille puro quodam modo in nobis eſt, id eſt ita vt puritatis & ſanctitatis nobis ſit dux atq; auctor: ſic etiā nos pure et ſancte in nobis ipſum in mundo hoc circunferamus, mortui videlicet mundo, mortificationemq; eius vbiq; in corpore præ nobis ferentes. ſi enim ita viuamus, apud ipſum fiduciam habebimus, & liberati timore omni erimus: perfecti ſiquidem per bona opera

Ioan. 5. d

Ioan. 14. d

2. Cor. 4. a

in charitate, procul a timore erimus cōſtituti. cuiuſce rei confirmationem ſubiūgit, cum inquit.

Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras eijcit timorem: quoniam timor punitionem habet: qui autem timet, perfectus in charitate nō eſt. nos amemus ipſum, quia prior ipſe amauit nos.

Timor non eſt in charitate: quis timor? pœnæ videlicet, & punitionis, vt ipſe explicat. poſſet enim quiſpiam amare timore inductus ne puniretur: qui ſanè timor perfectus non eſt hoc eſt, perfecta charitatis non eſt. Sed dubitant nonnulli quo modo cum Dauid dicat, Timete Dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt defectio timentibus eum: nunc hic perfectam charitatem foras eijcere timorem dicat. Hoc modo enim ſancti Dei perfecti in charitate non eſſent, quibus, vt timeant, præcipitur. Dicendum igitur, duplicem eſſe timorem, alterum initialem, qui punitionem ac pœnam ob male facta incutit, cum aliquis videlicet ad Deum accedit, quia timet ne puniatur: alterum perficientem, turbatione omni ac terrore liberū: qui propterea etiā caſtus dicitur, ac permanens in ſeculum ſeculi. Timor enim, inquit, Domini caſtus permanens in ſeculum ſeculi: cum initialis neque ſtabilis ac permanens, neque caſtus ſit, ſed a perfecta charitate deficiat. Nam timor perficiens eſt, qui ob perfectam charitatem ſemper ſolicitum hominē reddit, ne in quopiam ex ijs deficiat, quæ a vehementer amante præſtari ei qui amatur, debent.

Pſal. 33. b

timor.

Pſal. 18. c

Qui igitur vere amat Deum, is Dei voluntatē non ob pœnarum minas exequitur, ſed amore virtutis, & vera erga Deum charitate illectus, id facit: ſeque perficiente hoc timore ſtabilit, atque obfirmat. Vbi de perfecta charitate dixit, debere nos amare Deum etiam neceſſario, demonſtrat, propterea ꝙ prior ipſe nos amauerit. erga eum enim qui beneficijs nos præuenit, magnum ſtudium in referenda gratia impendendum nobis eſt: quemadmodum latius ſuperius declaratum eſt.

Si quis dixerit, Deum amo, & fratrem ſuum odio habeat, mendax eſt.

Cum charitatem a Deo ad nos, & à nobis ad Deum neceſſario deducere nos oſtēderit: addideritq;, ſi ita nos amauit Deus, debere quoque nos mutuo nos ipſos diligere: nunc rurſus ad idē orationem refert, atq; inquit neceſſarium nobis omnino eſſe, vt fratrem amemus charitate Dei erga nos exemplo inducti, quam prorſus reddere ei debemus. Oportet, inquit, vt ſine vlla excuſatione fratrem diligamus, id quod maximum noſtræ erga Deum charitatis indicium eſt. nam ſi fratrem non amamus: neque erga Deum charitas vlla in nobis ſeruatur. quippe cum id quod debemus inter nos mutuo, intereat, quod ex charitate erga Deum acquiſiueramus.

Qui enim non amat fratrem ſuū quē uidit, amare Deū quem non uidit, quo pacto poterit? & hoc man- Ioan.13.a &.15.b Ephes.5.a

datum ab ipſo habemus, ut qui amat Deum, fratrem etiam ſuum amet.

Hoc ad redarguendos eos ſubiungit, qui diuinam charitatem volunt adulterare, perinde ac ſi ita dicat. charitas ex mutua omnino conſuetudine conflatur: conſuetudo autem ex eo exiſtit, quod videmus fratrem, atque inde præcipue in amorē eius accenſi coniungimur: quippe cum viſio ſit, quæ in amorē maxime homines illiciat. quocirca qui quod magis in amorem allicit, negligit, et fratrem quem videt, nō amat: quo pacto ſi Deū quē non videt, neque vllo ſenſu percipit, cuique nulla conſuetudine eſt cōiunctus, ſe amare dicat, verum dicere iudicabitur? Si tamen, inquit, aliquis ſit, qui ita impudenter ſe gerat, vt Deum ſe amare cum aſſerat, fratrē odio proſequatur: nonne præter quod quòd charitatem diuinam adulterat, mandati quoque Dei tranſgreſſor eſt exiſtimandus? illius videlicet, quod præcipit, cū inquit: in hoc cognoſcent omnes meos vos eſſe diſcipulos, ſi mutuo vos amore proſequamini. Qui igitur Deum amat, & ſe eius diſcipulum eſſe affirmat, is fratrem quoque ſuum ex mādato eius diligat quoque neceſſe eſt.

Ioan. 13. d

De glorificatione Chriſti in gloria patris, & de uictoria aduerſus malignum ex fide Ieſu Chriſti in vitā: de auxilio peccanti fratri per orationem adhibendo, & de non peccando: vbi monet, ut caueamus a dæmonum cultu. Cap. V.

Omnis qui credit Ieſum eſſe Chriſtū, ex Deo natus eſt, & omnis qui amat eum qui genuit,

eum quoque amat qui genitus ex ipſo eſt. In hoc nos filios Dei amare cognoſcimus, cum Deum amamus, mandataque eius ſeruamus.

Vbi oſtendit eum qui Deum amat, eiuſq; ſe eſſe diſcipulum aſſerit, amare etiam fratrem ſuũ debere ex eius præcepto: idem rurſus in hunc modum confirmat: Si mandatum accepimus à magiſtro noſtro, vt mutuo nos amemus: ſi magiſtrum noſtrum Ieſum eſſe Chriſtum credimus, in eo autem eſt Chriſtus, q́ Deus & homo eſt: mandata prorſus eius utpote magiſtri ac Dei ſeruabimus. At ſi eũ eſſe Deũ credimus, filij ipſius ſumus, quẽ ad modum in Euangelio dicitur: quicunq; autem eum receperunt, id eſt quicunque in ipſum crediderunt, dedit eis poteſtatem, vt filij Dei fiant. Si autem geniti ex ipſo ſumus, id quod ei qui genuit, debetur, exhibebimus: id eſt eum amabimus, cum natura comparatum ſit, vt filij parentes ſuos amore proſequantur. Cum igitur omnes qui credimus, nati ex ipſo ſimus, propterea etiam mutuo nos vtpote fratres, atq; ex ipſo nati amare debemus: qppe cũ qui amat eum qui genuit, eum quoque amet, qui genitus ex ipſo eſt. Deinde reciprocat orationem, & ait, charitatẽ erga fratres, id eſt erga filios Dei, charitatem erga Deum confirmare. Prius enim dixit, qui amat Deum, fratrem quoque ſuũ amat: nunc ecõtrario qui filios Dei, inquit, amat, Deũ ipſum etiam amat. Charitatiſq; erga Deum indicium charitatem erga fratrẽ eſſe ſtatuit. Dein de charitatem in Deum mandatorum eius eſſe

Ioan. 1. a

exequutricem aſſerit: recte id quidẽ. Qui enim
Ioan. 14.c amat me, inquit Dominus, mandata mea ſeruat.

Hæc enim eſt charitas Dei, ut mandata eius ſerue mus: & mãdata eius grauia non ſunt. quoniam omne 1. Cor. 15. g *quod natum ex Deo eſt, uincit mundum: & hæc eſt uictoria quæ uincit mundũ, fides noſtra. Quis eſt qui uincit mũdum, niſi qui credit Ieſum eſſe filium Dei?*

Per traiectionem legenda hæc oratio eſt, hoc modo: Hæc eſt charitas Dei, vt mandata eius ſer uemus: quoniam omne quod natum ex Deo eſt, &c. nam quod inquit, mandata eius grauia non ſunt, interiectum eſt. Non inquit autem, manda ta eius ſunt leuia, quem ad modum Chriſtus ait,
Matt. 11. d iugũ meũ ſuaue eſt & onus meũ leue: ſed grauia non ſunt: propterea quòd ei qui in uirtute proue ctus iam eſt, etiam ea quæ valde grauia ſunt, le uia habentur: ita ſi quis fortitudinem ac toleran tiam quæ honeſta omnia efficit, amiſerit, grauia vel leuiſſima quæque exiſtimabit. Nam quia nonnullis Dei mandata, vtpote Dei, grauia eſ ſe videbantur: propterea inquit, mandata Dei grauia non ſunt. quid enim grauitatis & mole
Matt. 25. d ſtiæ in ſe habet fratrẽ amare? quid, viſere eos qui in carcere ſunt, graue ne eſt? non enim e carcere educere ac liberare, quod moleſtiam quandam præ ſe fert, ſed inuiſere tantumodo iubet. neque ægrotantem morbo liberare, ſed viſere. neq; eſu rientem opipara menſa excipere, aut nudũ pal lio ornato ac magnifico induere præcipit: ſed ea tantum exhibere, quæ neceſſariæ indigentiæ ſuc

currant,quam & qui eſurit,&qui nudus eſt,requirit. Vbi hæc ita tractauit,aliud ſubdit,quod eos ad exercendam charitatem inducit: quæ eſt victoria. nam cum ex charitate erga fratrem, inquit,filios Dei vos conſtitueritis,illud etiam habetis,quod hoc recte factum conſequitur,vt mũdum vincatis. quod enim ex Deo natum eſt,vincit mundum. Deinde addit victoriam, & id ex quo uictoria exiſtit, fidem in Deum vtraq; eſſe affirmans: quæ ex Deo genita omnem perfidiam vicit,atq; eiecit: ita vt neque Iudæus,neq; Græcus,neq; hæreticus quãpiã vim aduerſus ipſam habeat. Et quia fides nõ ipſa ſola, ſed cũ eo vincit,qui ipſam habet,ꝓpterea ĩfert: quis eſt q̃ vincit mundũ, niſi qui Ieſum eſſe Dei filiũ credit?

Hic eſt qui uenit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus: non in aqua ſolum ſed in aqua & ſanguine. & ſpiritus eſt qui teſtificatur, quia ſpiritus eſt ueritas. Quoniã tres ſunt qui teſtificãtur, ſpiritus, aqua, & ſanguis, & tres in unum ſunt. Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt. Quia hoc eſt teſtimonium Dei, quod teſtificatus de filio ſuo eſt. Qui credit in filium Dei, teſtimonium in ſe ipſo Ioan.3.d *habet. Qui non credit Deo, mendacẽ ipſum fecit: quippe qui in teſtimonium Dei quod de filio ſuo eſt teſtificatus, non crediderit. atque hoc eſt teſtimoniũ, quòd uitam æternam dedit nobis Deus: et hæc uita in filio eius eſt. qui habet filium, habet uitam: qui filium Dei non habet, uitam non habet.*

Quoniam generationis Dei,et geniti mentionem fecit, cum dixiſſet, omne quod ex Deo natum eſt:?atque id per ſanctum baptiſma nobis euenit: propterea ſubiungit: hic eſt qui per ſanguinem et aquã venit Ieſus Chriſtus. Sed qua de cauſa venit? vt nos regeneraret, ac filios Dei faceret. hoc enim ex eo quod ſuperius dixerat, conſequitur, hoc modo: & omne quod genitum ex Deo eſt, vincit mundum. ſed quo pacto eſt genitum? per aquam et ſanguinem. Qui enim venit Ieſus Chriſtus per aquam & ſanguinem nos regenerat. atque adiungit rurſus repetendo, non in aqua ſolum, nos regenerat videlicet, ſed in aquã & ſanguine. Vult enim prius Chriſti qui nos in filios adoptauit, declarationem oſtendere: qui cũ homo qui in ipſo erat, adoptatus in filiũ à Deo fuiſſet, ipſe nobis quoq; per ſuam adoptationẽ eiuſmodi dignitatem gratificatus eſt. Hoc autẽ tribus temporibus manifeſtatum fuit: in baptiſ-
Matt. 3.d mate in Iordane, cũ de cœlo pater eũ qui bapti-
Marc. 1.b zaretur, filium ſibi dilectum eſſe eſt teſtificatus:
Luc. 3.d quis autem erat, qui in aquam ingrediebat, niſi qui coniunctus cum Deo verbo homo erat, qui cum occulto videlicet apparebat? Huic ſiquidem exhiberi teſtimonium oportebat. Per aquã igitur, id eſt in baptiſmate per aquam Ieſus patris teſtimonio filius Dei eſt declaratus. at per ſanguinem, quando cum prope erat vt crucifige-
Ioan. 12.d retur, dixit, glorifica me tu pater: & vox delata eſt, quæ dicebat: & glorificaui, & iterum glorificabo. quam quidem vocem qui audierunt tonitruum eſſe arbitrati ſunt. Per ſpiritum vero eſt

manifeſtatus, quando e mortuis tanquam Deus Matt. 28.a
reſurrexit. Suſcitare.n. ſeipſum ſolius Dei eſt. no Mar. 16 b
mine enim ſpiritus Deus ſignificatur: quippe cũ Luc. 24.a
ſpiritus Deus ſit. Cum itaque tria ſint quæ Ieſu Ioan. 4.d
ipſius in filium adoptationem teſtificentur, baptiſma, crux, & reſurrectio: indubitata Domini adoptatio cenſenda eſt. per quam adoptationem nobis quoque ipſe, quippe cum totius humanæ conſtitutionis primitiæ extiterit, id donauit, vt filios Dei eſſemus. Ac tria hæc in vnum Chriſtũ conueniunt: id enim ſignificat, cũ inquit (& tres in vnum ſunt) id eſt in unum de Chriſto teſtimonium concurrunt. Aduertendum tamen nonnullos patres ſpiritum hic ita interpretari, vt nõ de reſurrectione, ſed de patre intelligẽdum cenſeãt,
quando in Iordane clamauit, Hic eſt filius meus Matth. 3.d
dilectus, propterea quòd ſpiritus quoque Deus, Ioan. 4.d
ſicut diximus, dici conſueuit. Poſteaq̃ beatus apoſtolus hæc dixit, confirmationem a minori ſubiungit: atq; inquit. ſi teſtimonium hominum aliqua de re admittimus, nonne multo iuſtius Dei qui maior eſt, admittere teſtimonium debemus? at hoc teſtimonium de filio ſuo. i. de Chriſto a Deo eſt. Qui igitur in filium Dei credit, q videlicet Deus ſit, vtpote Dei filius, in ſeipſo habet teſtimonium: cum ſe adoptatum in filium credat per Ieſum qui adoptatus a Deo eſt. Qui non credit, obnoxius duobus malis eſt: cum & Deum mendacem faciat, & adoptione atque ob id vita æterna ſe ipſum priuet. quam quidem vitam adoptatis a ſe filijs promiſit Chriſtus, atque in ſe habet, ſicut in euangelio ſcribitur: in Ioan. 1.a

ipſo vita erat. Quare qui habet filium per ſanctum baptiſma uitam etiã habet. Quicũque enim
Rom. 13. d baptizati in Chriſtum ſumus, id eſt iuxta mandatum eius, Chriſtum induimus. At qui filium Dei per baptiſma non habet, neque vitam habet, ſed mortuus eſt. Nam mortuos nos peccatis ſuſcipiens per ſanctum baptiſma ad vitã ſuſcitat. Sicut enim ſæpe dictum eſt, qui cõſepultus cum Chriſto eſt per demerſionẽ in ſancto baptiſma-
Roma. 6. a Colo. 2. b te, is mundo, id eſt mundanis cupiditatibus mortuus eſt, & non amplius ſibi ſed Chriſto tantummodo viuit: dum iuxta mandata eius in nouitate vitæ ambulat, nullumque aditum peccato amplius præſtat.
Roma. 6. a

Hæc ſcripſi uobis qui in nomen filij Dei creditis, ut cognoſcatis uitam uos æternam habere, & in nomen filij Dei credatis. atque hæc eſt fiducia, quã apud ipſum habemus, quod quicquid petierimus ſecundum uoluntatem eius, audit nos. & ſi nouimus audire ipſum nos quicquid petierimus, poſtulata quæ ab eo petimus, habere nos etiam nouimus.

Quaſi in epilogo rem breuiter in ſummã colligit, atque inquit: ſcripſi hæc uobis tanquam hæredibus vitæ æternæ. nam hæc nequaquam ſcriberent, niſi ijs qui in ſpe vitæ æternæ vitã traducerent:
Mat. 7. a quippe cum neque ſancta canibus, neque margaritas ante porcos proijcere laude dignũ cenſeatur. Cũ igitur tanquam hæredibus æternæ vitæ hæc ſcribat, breuiter, vt diximus, reſumit ante dicta, eiſ-

que in memoriam reducit, primum in nomen fi-
lÿ Dei ſine vlla dubitatione credere eos debere,
id eſt in pietatem, quæ ab ipſo nobis eſt tradita:
hoc enim nomen filÿ Dei ſignificat, vt ſuperius Sup. 3. d
diximus: cui quidem pietati ſancti baptiſmatis
gratia præuia eſt. Deinde huius indubitabilis fi-
dei nullum aliud indiciũ eſſe ait, niſi fiduciã, quã
per immaculatam fidem apud ipſum conſequi-
mur, ſicut etiam ſuperius a nobis eſt declaratũ.
ac rurſus fiduciæ huius ſignũ id ſtatuit, ꝙ nullo
ex ÿs q̃ ab ipſo petimus, fruſtremur. Sed quia in
terdum fit, vt non omnes omnia quæ petierint,
conſequant̃, neq; in omnibus exaudiantur: adiũ-
git (ſecũdũ volũtatẽ eius) vt eum qui præter ma
giſtri voluntatem quicpiam petat, merito fru-
ſtratũ iri oſtendat. atq; in hoc beato Iacobo con Iacob. 4. a
ſentit. nam ille etiam, petitis, inquit, & non acci
pitis, quia male petitis: id eſt ea quæ inutilia vo
bis ſunt, petitis. Poſtea mutato ordine, ac reci-
procata oratiõe indiciũ hoc clarius reddit. ſi no
uimus, inq̃t, audire ipſum nos quicquid petieri-
mus, poſtulata quæ ab eo petÿmus habere ẽt nos
credimus: perinde ac ſi ita dicat: Si ſecundũ vo
lũtatem eius petimus, nos audit. & ſi audit nos,
nouimus nos ſecundũ volũtatẽ eius omnia pete
re, habereq; in nobis ea que petÿmus: hoc eſt re-
gnum & iuſtitiam ipſius: quæ videlicet petere Matt. 6. d
ipſe etiam nobis mandauit.

Si quis uiderit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabit ipſi uitam peccantibus non ad mortem.

Adiungit hic quoddã ex ĳs quę ſecundũ voluntatem Dei petere nos vult. & quia per totam epiſtolam fraternam charitatem extollit ac celebrat, idq; velle Deum aſſerit, vt charitatem erga fratrem ſynceram ſeruemus: hoc vnũ eſſe ex ĳs quæ vult Deus, inquit: vt ſi quis viderit fratrem ſuum peccare non ad mortẽ, petat, & dabit ipſi: quid dabit? vitam ęternam. quibus? peccantibus non ad mortem. iuſtitiæ quippe hoc eſt, vt peccanti fratri condoleamus, & ad ſalutem conſequendam opitulemur.

Eſt peccatum ad mortem, non de illo dico ut roget. omnis iniuſtitia peccatum eſt. et eſt peccatum non ad mortem. Scimus omnem qui natus ex Deo eſt, non peccare, ſed qui genitus ex Deo eſt, ſeruat ſeipſum, et prauus non attingit eum. Scimus ex Deo nos eſſe, & mũdum totum in prauo eſſe collocatum. Scimus etiam filium Dei ueniſſe, & dediſſe nobis mentem, ut uerum Deum cognoſcamus, et ſimus in uero in filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt uerus Deus & uita æterna.

Ordo eſt in hunc modum: eſt peccatũ ad mortem, & eſt peccatum nõ ad mortem. de eo quod ad mortem non eſt, dico vt petat quiſpiam, non de eo quod eſt ad mortem. Deinde rem ipſam explanans peccati ad mortem, & non ad mortem diuiſionẽ facit. nam peccatũ abſolute, qđ quaſi genus eſt, in duo hæc partitur: atq; inquit; omnis iniuſtitia peccatum eſt, tam quod ad mortem, q̃ quod non ad mortem eſt. Sed de peccato quod

ad mortem

ad mortem eſt, ne roget, id eſt ne petat: nam non exaudietur, propterea ꝙ male perit. de eo etenim intelligit qui nullam præ ſe fert conuerſionem: quippe cum ſolum id peccatum ad mortem ſit, quod ad pœnitentiam nullam reſpicit: quo etiã Iudas implicatus æterna morte eſt oppreſſus. Adde quòd qui iniuriarum quoque memoriam conſeruant, ad mortem peccant. Viæ enim iniuriarum recordantium ad mortem, inquit Salomon. nam neque iſti cum memoriam iniuriarum ſemper retineant, & iram erga proximum repoſitam ſeruent, vnquam pœnitentia ducti conuertuntur: ſed impœnitenter peccant. Hæc vbi explicauit, quorum hominum ſit ad mortẽ peccare ſignificat, atq; ait, eum qui adoptatus a Deo in filium eſt, neq; ad mortem neque non ad mortem vnq̃ eſſe peccaturum: quippe cum ſemel inhabitãti in ſe per adoptionem Chriſto ſeſe cum dediderit, intactus atq; impollutus à peccato permanſurus ſit. Sed ne quiſpiam putet huiuſmodi hominem naturã prorſus ita immutaſſe, vt peccare in poſterum amplius non poſſit: ſubiungit: ſed qui genitus ex Deo eſt, ſeruat ſe ipſum: vt ſignificet videlicet, eum niſi ſeipſum ſeruet, à prauoque accurate cuſtodiat, prorſus eſſe peccaturum. Nõ igitur, inquit, naturã in impeccabilem ſtatum prouehimur: ſed ex Dei munificentia: qui in filios nos adoptãdo hac gratia nos dignauit, vt ſi nos donum eius nobis diligenter cuſtodiamus ac conſeruemus, non peccare etiam poſſimus. Nam alioqui, inquit, cum mundus in prauo & maligno collocatus ſit: mũdum autem

Mat. 7. a

Pro. 12. d

peccatũ ad morte

HH

appellat eos qui in adoptionem filiorum Dei ſe ipſos per bona opera minime tranſmutarunt: ni hil vetaret, quo minus nos quoq; inter pereuntes connumeraremur: quippe cum cogitatio hominis ad praua a iuuentute ſua ſtudioſe incumbat, quem ad modum diluuij tempore Deus pronunciauit. Sed quia, inquit, filius Dei venit, & mentem nobis dedit, id eſt dignotionem, qua interna animi notione ipſum verum Deum agnoſcimus, & in ipſo vero filio ipſius Ieſu Chriſto ſumus: ex huius magnifico dono hunc eſſe verũ Deum, & vitam æternã perſpicimus: atq; illæſi à prauo & ſcãdalis eius permanemus. Cum vero inquit, hic eſt verus Deus &c. (hic) pro relatiuo nomine (qui) poſitum videtur.

Gen. 6.a

Filioli cuſtodite uos ipſos a ſimulacris. Amen.

Quærunt nonnulli, cur ſi ad perfectos fideles hæc ſcribit, cuſtodire ſeipſos a ſimulacris moneat? dicendum eſt, eum quoniam ad catholicã & vniuerſalem eccleſiã hæc ſcribit, quæ nõ tota electo populo explebat: ad eos qui in ipſa negligẽtiores erant, quorũ facilem lapſum ſuſpicabatur, hac monitione vti.

Primæ Ioannis epiſtolæ catholicæ finis.

IOANNIS EPISTOLÆ ſecundę argumentum.

HANC Ioannes Electæ & filijs eius ſcribit. Occaſio eius ſcribendæ hæc fuit, cum

filios eius bene in fide conuerſari videret, & multos deceptores, & illuſores circumuagari, qui dicerent aduentũ Domini in carne non eſſe: hac epiſtola eos munit. ac primum quòd filiĳ eius bene in fide ambulent, lætatur. deinde non nouum eſſe fidei noſtræ myſterium docet. de charitateq́ rurſus ait: hortaturq́ ut in doctrina ipſis tradita perſiſtant: eumq́ qui Chriſtum in carne non veniſſe affirmat, antichriſtum eſſe ait. præcipitque huiuſmodi homines neq; in domum admittendos, neq; ſalutandos prorſus eſſe.

Capita Ioannis epiſtolæ ſecundæ.

De recta vita in charitate Dei per fidem piam immutabilem. de non introducendo hæreticũ in domum, & ſaluãdo in peccatum. promiſſio aduentus ſui Cap. vnicum.

IOANNIS EPISTOLA II.

De recta uita in charitate Dei per fidem piam immutabilem: de non introducendo hæreticum in domum, & ſalutando in peccatum: promiſſio aduentus ſui. Cap. vnicum.

PRESBYTER *Electæ Dominæ & filiĳs eius, quos ego in ueritate amo, & non ego ſolus, ſed etiam omnes qui cognouerunt ueritatem, ob ueritatem quæ in nobis manet, et nobiſcum erit in æternum. Erit no*

biſcum gratia, miſericordia, pax a Deo patre, & à Domino Ieſu Chriſto filio patris in ueritate & charitate.

Nonnulli hanc & ſequentem epiſtolam non eſſe Ioannis illius dilecti a Domino, ſed alterius cognominis opinati ſunt, propterea quòd et preſbyterum in his ſeipſum appellat, & alteram ad mulierẽ quę vna tãtum erat, alteram ad Caium qui etiam ipſe erat vnus, ſcribit: id quod vniuerſali epiſtolæ minime conuenire aiunt. Illud quoque in argumentum adducũt, ꝙ inſcriptionem, non ſicut in priore facit. diuerſo enim modo in illa eſt exorſus. Sed ad hoc quod extremo loco dicunt, ita reſpondendum eſt. In priore nõ hoc modo eum inſcriptione uſum fuiſſe, eo ꝙ nõ ad certam perſonam, neqꝫ ad locorum quorundam eccleſiã ſcribebat, quem ad modum Petrus, & ante Petrum Iacobus, ille ad eos qui in diſperſione erant Iudęos, hic ad duodecim Iudęorum tribus ſeparatim ſe ſcribere aſſerentes: ſed ad omnes fideles ſiue in eccleſia aliqua, ſiue in nulla eſſent congregati, cõmunem ſermonẽ faciebat. Presbyterum autem hic ſe & non Apoſtolum, neqꝫ ſeruum Ieſu Chriſti vt cæteri apoſtoli, appellat: nõ Apoſtolum quidem ob id fortaſſe, quia ipſe non fuit primus qui in Aſia verbum annunciarit, ſed poſt Paulum, & non in tranſitu ſicut ille, prædicationis curſum abſoluens, ſed illic manens, & præſens ad præſentes verbum exponit. Sed neque ſeruum ſe vocat, proptereaꝗ cum vehementer à Domino fuerit dilectus, extra ſerui-

tutis timorem ſe eſſe confidebat. Presbyterum autem tantum modo ſeu ſeniorem ſe appellandum cenſuit, vel quia cum ſenex iam eſſet, hæc ſcripſit, vel vt ſe epiſcopum nomine presbyteri eſſe declaret. Per illud enim tẽpus, quem ad modum & ex apoſtolorum geſtis, quæ beatus Lucas ſcripſit, & ex Petri epiſtola videre licet, de epiſcopis etiam presbyteri nomen dici conſueuerat. Ad mulierem autem fidelẽ ſcribere nihil eſt veritus, quia in Chriſto Ieſu neq; marem, neque fœminam agnoſcit. Ad Caium etiam ſcribens, qui vnus tãtum erat, Paulum habet auctorem, qui etiam ipſe & ad Titum, & ad Timotheum, & ad Philemonem priuatos homines epiſtolas mittit. Atq; hæc de inſcriptione dicta ſufficiant. Ex loquutione autem & reliqua orationis diſpoſitione germanæ eſſe Ioannis hæ epiſtolæ vidẽtur. quippe cum etiam in his ſæpe oratio repetatur, atq; eadem, vbi quęlibet occaſio inciderit, de eiſdem rebus dicũtur: atq; ita ſicut in ſuperiore omnia confirmentur. Duo vero ſunt, quę Electæ huic tradit, vnum, vt in charitate ambulet, alterum, vt hæreticos auerſetur. Electã vero vel ex nomine eius proprio, vel ex virtute appellat. quam ſe amare in veritate inquit, neque ſe ſolum, ſed omnes quoq; qui ſimiles ei moribus ſunt, qui veritatẽ in ſe ſtabilitam ac firmatã re vera habent: hoc enim ſignificat, cum inquit, ob veritatem quæ in nobis manet: ea autẽ eſt fides in Chriſtum. Porrò amare ſe in veritate inquit, propterea q; ficte quoque & ore tantũ ac lingua amare poſſimus, ſicut ipſe in priori epiſtola de

[Margin: presbyteri; Act. 20. d; 1. Petr. 5. a; Gal. 3. d; 1. Ioan. 3. c]

quibuſdam falſis fidelibus oſtendit. Cũ vero dixit, ob charitatem quæ in nobis manet, id eſt, veram & firmam, & non variatam, ſubiungit (& nobiſcũ erit in æternum) vt donum id eſſe ita ſtabile declaret, vt amitti etiã non poſſit: quippe cũ fieri queat, vt etiam ſi firmati aliqui in re aliqua ſint, niſi recte ſtabilitate ea utantur, ex ea rurſus poſſint exturbari ac dimoueri. Addit præterea (erit nobiſcũ gratia et miſericordia, et pax &c.) bona manifeſtãs quæ ex perfecta charitate eflore ſcunt. Inquit antem (à Domino Ieſu Chriſto filio patris) eo ꝙ ſolus ipſe Deus proprie eſt pater.
Ephes. 3. c Vnde etiam Paulus, ex quo, ait, omnis paternitas in cœlo. & in terra nominat. Poſtea infert, in veritate & charitate, vt cõfirmet orationem, & veræ charitatis indicium declaret.

Gauiſus ualde ſum quòd de filijs tuis inueni ambulantes in ueritate, ſicut mandatum a patre accepimus.

Cauſa re vera maximi gaudij eſt, cum aliquẽ ſine offenſione ĩ fide Chriſti ambulare iuxta mãdatum eius inuenimus. mandatũ autem eius eſt,
Ioã. 14. b. c de quo in euangelio ait, qui amat me, mandata mea ſeruabit. nam patrem nũc Chriſtum uocat, qui datorum ſibi a patre filiorum per diſpenſa-
Eſa. 8. d Heb. 2. d tionem pater eſt. Vnde dictum id eſt: ecce ego, et pueri quos dedit mihi Deus. Vide autem quàm vere Ioãnis huius epiſtola hæc ſit. Hoc enim cũ eo conuenit, quod in priore etiam poſitum eſt,
1. Ioan. 2. a cum diceret, & nouimus eum qui amat Deum, mandata eius ſeruare, ambulare ſiquidem iuxta

mandata, & ſeruare mãdata idem eſt. cum enim actiuæ virtutes ſint, & in operatione eſſentiam ſuam habeãt, qui iuxta eas ambulare deſinit, eas non ſeruat, id eſt non cuſtodit. Ambulare autem progreſſum ſignificat. quãtum enim quis in virtute operatur, vlterius progreditur, habitumque honeſti perfectiorem ſibi ſubinde cõparat: quippe cum infinita, & nunq̃ deficiens virtutis via ſit. Propterea, vt puto, etiam illud dictum eſt, in quæ angeli proſpicere cupiunt. tanta ſiquidem 1. Pet.1.c donatorum nobis ab eo qui humanitatẽ aſſumpſit, bonorum magnitudo eſt ac magnificentia, vt deſiderabile etiã angelis ſit, ſi eorum vel paruam percipere cognitionem poſſint. id enim ſignificat παρακύπται, id eſt proſpicere. vnuſquiſq; enim qui ſapit, non id quod ceſſaturũ eſt, appetit: ſed quod perpetuo ꝑgredit̃, & incorruptibili gloria eluceſcit. Sed quia fieri non poteſt, vt qđ inexhauſtũ eſt, totũ cõprehẽdatur: ſatis ſuperq; eſt, ſi uel aliquatenus participes eius efficiamur.

Et nunc rogo te Domina, non quaſi mãdatum nouum tibi ſcribens, ſed quod habuimus a principio, ut diligamus nos mutuo. & hæc eſt charitas, ut iuxta mãdatũ eius ambulemus. Hoc eſt mãdatum ſicut audiuiſtis a principio, ut in eo ambuletis. Quoniã multi ſeductores in mundum ingreßi ſunt, qui Ieſum Chriſtũ uenire in carne non confitentur.

Hoc etiam cũ ijs quę in priore dicta ſunt, conſentit. nam non nouũ mandatũ ſe ſcribere aſſerit, id quod etiam illic dixit: vt oſtẽdat ſe ea quæ

iam pertractarunt, & operando iā experti ſunt, tradere & nō noua et difficilia, quę moleſta eſſe ob inſuetudinem poſſint. ſubiungitque quod ſit mandati huius opus, vt diligamus nos mutuo: & charitatē in ſimul in eo exiſtere oſtendit, dum ſecundum ipſam ambulamus: mandatumque ab initio non alterius cauſa nobis datum eſſe ait, q̄ vt in eo ambulemus: vltro citroque eadem com miſcens, ac repetens: vt videlicet per charitatem vnionem ipſis idiuulſam procuret, ne ad ſeducto res qui iam in mundum proceſſerunt, Dominicq́ aduentum in carne reprobabant, ſegregarentur: per mandatum autem Domini iuxta quod non recenter ſed a principio & antiquitus ambulāt, erraticam ac falſam hæreticornm opinionem no uam eſſe declaret: atq́ ita hortetur, vt mandatū quod ab initio acceperunt, ſequuti, deceptione il lorum ne ſeducātur. Nam de huiuſmodi ſeducto ribus mandauit Chriſtus, cum diceret: multi ve-

Luc. 21. b nient in nomine meo dicētes, ego ſum Chriſtus, & multos decipient: ne poſt ipſos eatis. Hæc igi tur mandata ſeruantes hortatur, ne decipiantur, ſed eum qui huiuſmodi falſa dicit, antichriſtum eſſe opinentur.

Is eſt ſeductor & antichriſtus. Videte uos ipſos, ne perdamus, quæ operati ſumus, ſed mercedem plenam recipiamus. Omnis qui tranſgreditur & non manet in doctrina Chriſti, Deum non habet. Qui manet in doct rin a Chriſti, is & patrem & filium habet.

Subintelligenda ad perfectiorem declaratio-

nem verba hæc ſunt: Qui igitur hæc non confitetur, vt apte ſubiungatur, is eſt ſeductor, & antichriſtus. Alioqui enim inconnexa oratio eſt, cum e plurali numero ad ſingularē trāſitus fiat. Cum vero inquit, qui Ieſum Chriſtum venire in carne nō confitentur, & non, veniſſe: eos ſignificat, qui ſecundum Domini aduētum reprobant. Quoniam etiam ipſe Dominus, cum ait, multi venient in nomine meo, non de primo, ſed Luc. 21. b de ſecundo ſuo aduentu intelligit. Tametſi qui ſecūdum irritum facit, primum quoq; reprobet, neceſſe eſt. Nam ſi qui in carne aduenit, ſecundo ſe venturum eſſe pollicitus eſt: prorſus qui ſecundum repudiat, primum refellit. Si enim aduenisſe eum credit, promiſſionem quoq; eius certam futuram eſſe exiſtimat: ſi promiſſionem non admittit, nulla ratio eſt, cur aduenisſe eū credere dicendus ſit. Propterea, utputo, dilectus hic diſcipulus venire, & non, veniſſe, dixit, vt vtrunque Domini aduentum in carne negantes comprehēderet. Monet igit̄ vt ab ipſis his caueant, & cauſam infert, ne ex eorum conſuetudine & conſortio quæ operati prius fuiſtis, amittatis, ſed integram mercedem accipiatis. Sed dicet fortaſſe ex his quiſpiam: Quid? ſi non credidero Chriſti aduentum in carne, & bene operando tamē vitam traduxero, nonne ob bona opera potero & inter pios connumerari, & mercedem accipere? Hanc obiectionem præuenit Apoſtolus, ac tollit: nemo inquiens qui aduentum Domini in carne reprobat, ſe vel operum remunerationē perfecta, quæ fidelibus debetur, accipere, vel pium omnino

cenſeri poſſe exiſtimet. Sed omnis qui tranſgreditur mandatum eius, id eſt Chriſti qui aduenit, & non manet in doctrina ipſius, Deum non habet. Nam ſi is reprobari cōſpiceretur, qui venit vt homines perfectam Dei cognitionē doceret: quo modo pius eſt exiſtimandus, qui diuinorum ſpectaculorum enarratorem contemnit? impius ſanè is eſt: quem ad modum econtrario pius, & diuinus ille eſt, totāq; in ſe diuinitatis integritatem habet, id eſt patrem & filium & ſpiritū ſanctum, qui in Chriſti doctrina firmatus eſt ac ſtabilitus. Ipſe enim de patre docet, cum ita inquit,
Ioan. 16. c omnia quæcunq; habet pater, mea ſunt: & multis alijs in locis tum de ſe, tum de patre doctrinā tradit, ſe filium, illum patrem eſſe declarans. De
Ioan. 16. d ſpiritu item ſancto, vbi ait: quem ego mittam à patre, ſpiritus veritatis, qui a patre procedit. Ac
Matt. 28. d demum de his perfectius, cum inquit: baptizantes ipſos in nomen patris & filij, & ſpiritus ſancti. At enim quòd de patre et filio tantummodo à Domini diſcipulo facta hic mentio ſit, & non de ſpiritu ſancto: nulli id ſcandalo eſſe nobis debet. Res enim in præſentia id exigebat, vt de hoc tm̄. i. de patre et filio diceret. Atq; hæc, ne lōgius euagemur, hac de re dicta ſufficiant. In doctrina autem Chriſti, id eſt euangelica, ille manet, qui iuxta ipſam & ſapit & agit, hoc eſt contemplatiue & actiue vitam traducit. Qui ab ea recedit, eſt impius. ſicut enim qui per exactam vitæ traductionem ſeſe Deo conciliat, pius eſt, quē ad modum Abraham: Vnde ab eo audiuit, ego
Gen. 17. a Deus tuus ſum: Sic qui præter euangelij manda

tum viuit, eſt impius, cum ſeſe ipſe à Deo exclu dat. Cum igitur impius ſit is, qui a diuina eruditione & doctrina ſeſe alienat: qui in ipſa manet, pius eſt & patrem & filium habet. De hoc enim etiam filius ipſe inquit, cum ait: apud ipſum veniemus, patrem videlicet, & cõmorationẽ apud ipſum faciemus. quippe cum ex mandatorũ obſeruatione templum ſe & habitaculũ Dei vnuſquiſque faciat, atque ita Deum in ſe habeat. Duobus autem modis habere Deum aliquis dicitur: Nam & creaturæ omnes habere Deum dicũtur, vnde & Paulus inquit, in ipſo enim viuimus, et mouemur, & ſumus. atque hic modus ad rerum eſſentiam tantum ſpectat. Altero modo habetur Deus, cum quis bene agẽdo eum colit: quo ſignificato & Deus Abraham, & Deus Iſaac, & aliorum denique piorum Hebræorum Deus dicitur. Aduertendum autẽ qui habet filium, habere etiã patrem. qui enim, vt inquit ipſe filius, filium vidit, vidit & patrem. & rurſus: ego, inquit, in patre, & pater in me eſt. vt ex hoc etiam conſubſtãtiales pater et filius eſſe cognoſcant. At ſi quis dicat, ex hoc nihilo minus fieri etiam poſſe, vt qui diſcipulos excipit, filium quoque & patrem habeat: quippe cum de ipſis dicat Saluator, qui ſuſcipit vos, me ſuſcipit: qui vero me ſuſcipit, eum quoque qui me miſit, ſuſcipit: reſpondendum ita eſt, de doctrina tum ea a Saluatore hic dici. qui enim Apoſtolos doctrinam ipſorum admittẽdo ſuſcipit, is per ipſos filium quoque & patrem docentes ſuſcipere dicendus eſt. Tametſi nihil obſtat, quin ita quoque dicere poſſimus. Quia quam ma-

Ioan. 14.c
habere deum
Act. 17.f
Exo. 3.b
Matt. 22.c
Mar. 12.c
Luc. 20.f
Ioan. 14.b
obiectio.
Mat. 10.d
Luc. 9.f
Mar. 6.f

net in doctrina Chriſti & filium & patrem habet, cum apoſtoli in ea maneant, adeo vt prædicare etiam eam vbicunque nitantur: fit, vt qui ipſos qui templa Dei ſunt, ſuſcipit, is eos ſuſcipiendo filium quoque & patrē qui in ipſis eſt, habeat.

Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinā non affert, ne in domum ipſum admittatis, neque ſaluere ei dicatis. Qui enim ſaluere ei dicit, in operibus eius prauis communicat. Cum multa haberem uobis ſcribere, nolui per chartam & atramentum id facere, ſed uenturum me ad uos, & coràm ore loquuturum ſpero, ut gaudium ueſtrum expletum ſit. Salutant te filij ſororis tuæ electæ. Amen.

Confirmat eos ad quos eſt hæc epiſtola, vt ſi quis ad eos cum hac confeſſione non acceſſerit, non modo ſub tectum non admittatur, ſed ne ſalutatione quidem vlla dignus habeat̄: quippe cū ſalutatio atq; alloquutio huiuſmodi ſolis ijs qui ijſdem moribus, eademq; fide præditi ſunt, exhiberi conſueuerit. Quibus enim ſalutem hāc præfamur, niſi & moribus et fide ſimilibus? Vnde ſi impijs, inquit, huiuſmodi ſalutationē afferemus, prorſus quaſi fidelibus et pijs afferemus, in ſocietatemq; noſtrā eos aſſumemus: atq; ita nobis ne in barathrum ſuum nos detrahet, periculum maximum impendebit. Cauſam poſtmodum cur breuem ad modū epiſtolam ſcripſerit, & hic & in ſequenti exponit: cum ſe ſperare dicit, vt coràm præſens quæ reſtant dicenda, ipſis præſenti

bus explicet. Ex eo vero quod in calce epiſtolæ poſtremo ita inquit, Salutant te filij ſororis tuæ electæ, nonnulli argumentum faciunt, ꝙ non ad mulierẽ, ſed ad eccleſiam ſcripta epiſtola hęc ſit. Qua de re, ſi quis ita velit, nihil ego contendendum cenſuerim.

Secundæ Ioannis epiſtolæ finis.

IOANNIS EPISTOLÆ tertiæ argumentum.

EPISTOLA hæc eſt de hoſpitalitate: in qua primum Caium approbat, quòd omnium teſtimonio hoſpitalis eſſe comprobetur: hortaturq; vt eodem in propoſito perſiſtens fratres benigne deducat, & ſuſcipiat. Diotrephem vero accuſat, quòd non ſolum ipſe fratres non ſuſcipiat, ſed alios etiã id facere prohibeat: in eosq; multa maledica iactet. Cuiuſmodi homines alienos a veritate eſſe, neq; Deum cognoſcere aſſerit. Demetrium contra teſtimonio multorum comprobat.

Argumentum alterum.

EPISTOLAM hanc fratres quoſdam cõmendãs ad Caium ſcribit, hoſpitalitẽq; eius teſtimonio omnium cõprobatam admittit, ac magnis laudibus proſequitur. magiſq; eum ad eãdem incitat, dum Diotrephem qui cõ-

tra faciebat, accuſat ac damnat. Demetriū quoque ab eadem benignitate laudat, fideleq́ ei teſtimonium exhibet: breui autem ita epiſtola utitur eandem ob cauſam, quam etiam in ſuperiore cō memorauit: quia videlicet ſe corā plura cum eo loquuturum ſperabat.

Capita Ioannis epiſtolæ tertiæ.

Gratulatio ob teſtimonium hoſpitalitatis Caij erga fratres, vbi cōtra de inhoſpitalitate et improbitate Diotrephis nōnulla dicit. Demetrij laus ex eadē benignitate erga peregrinos. Aduētus ſui ꝓpediē futuri ꝓmiſſio. Ca. vnicū.

IOANNIS EPISTOLA TERTIA.

Gratulatio ob teſtimonium hoſpitalitatis Caii erga fratres: ubi contra de inhoſpitalitate & improbitate Diotrephis nōnulla dicit. Demetrii laus ex eadem benignitate erga peregrinos, aduentus ſui propediē futuri promiſsio. Cap. vnicū.

PRESBYTER *Caio dilecto, quem ego in ueritate diligo.*

DE hac inſcriptione in ſuperiore ſatis dictum eſt: vt eadem hic repetere ſuperuacuum exiſtimem. In veritate autem diligit, qui

ſecũdum Dominum interna animi charitate diligit. ſicut ſæpe etiam ſuperius diximus. 1. Ioan.3.c 2. Ioan.1.a

Dilecte ſupra omnia opto te proſpere agere & ualere, ſicut proſpere agit anima tua.

Proſpere agit, proſpereq́ ingreditur in traducenda vita ſecundum euangelium.

Gauiſus enim ſum ualde cum uenirent fratres, & teſtificarentur ueritati tuæ, quem ad modum tu in ueritate ambulas.

In veritate ambulat, qui in euangelica ſimplicitate ambulat. Ambulare autem hic non de crurum motione intelligitur: cum vna ſit omnibus pedes habentibus animalibus huiuſmodi ingreſſio, qua de loco in locum tranſeunt: ſed de ordinato animæ incitationis, moderatoque progreſſu: quo pauci qui agnitione præditi ſunt, vtuntur.

Maius his non habeo gaudiũ, ut filios meos in ueritate audiam ambulare.

Quòd inquit maius, græce eſt, μειζοτέραν quaſi maiorius dicas, comparatiuum ex comparatiuo factum: quod iuxta Græcanicæ linguæ vſum reprobatur: vtpote cum augmento augmentum adiungat.

Dilecte fideliter facis, quicquid in fratres & peregrinos operaris, qui charitati tuæ in conſpectu eccleſiæ teſtimonium exhibuerunt, quos ſi deduxeris digne

Deo,bene facies. Pro nomine enim egreßi ſunt , nulla re accepta a gentibus.

Fideliter facis,id eſt quod fideli viro dignum eſt,facis.

Nos igitur tales recipere debemus,ut ueritati cooperatores efficiamur. Scripſi eccleſiæ,ſed is qui primatum ipſorum appetit Diotrephes non admittit nos.

Pſal.16.c Recipere:id eſt ſuſcipere, vt illud, receperunt me ſicut Leo paratus ad prædam. Inſtruit autẽ nos ne expectemus, vt qui indigent, ad nos veniãt,ſed nos ad ipſos accurramus, & ſequamur. vt Abraham & Lot.

Propterea ſi uenero, opera eius commemorabo , quæ facit.

1.Theſſ.5.c 1.Pet.3.b Si mandatum nobis eſt , vt malum pro malo minime reddamus , quo modo Apoſtolus hic nunc hæc minatur? Dicimus , mandatum iubere ne retribuamus.ei qui in nos ipſos tantum peccarit.nam ſi quod contra nos facit quiſpiam,fidei quoq; impedimentum affert, huic reſiſtendũ
Act.13.b eſt. Sicut Elymæ Paulus vias Domini peruertenti.

Dum uerbis malis nugatur in uos: & non contentus his,neque ipſe ſuſcipit fratres & uolentes prohibet,& ex eccleſia eijcit . Dilecte ne malum imiteris, ſed bonum . Qui bene agit,ex Deo eſt:qui male agit, Deum non uidit.

Verbis

Verbis malis nugatur, ideſt conuiciat, et ma ledictis inceſſit. Cum autem nulla luci cum tenebris communicatio ſit, nullaq; Chriſto cum Beliar conſenſio: non debet is q ex Chriſti agni tione illuminatus eſt, ex imitatione impie ſegerentium tenebris. i. flagitioſis ipſorum operibus commiſceri. Sicut enim, inquit, q bona operat, ex Deo eſt: & cognitionis eius lumine mentis oculum illuſtratum habet: atq; ita cum totus lux ſit, & eum qui uere lux eſt, Deum uidet, & ab alijs tanq; luminare in mundo conſpicitur: Sic qui mala agit, in tenebris ingreditur: & neq; ipſe Deũ uidere, id eſt ea quę ſunt Dei agere, neq; ab alijs uideri poteſt: ſed odioſus & deteſtabilis omnibus eſt: iuxta illud: iniuſtitiã odi, ac deteſtatus ſum. 2. Cor. 6. c Pſa. 118. n

Demetrio ab omnibus, & ab ipſa ueritate teſtimonium exhibetur, & nos quoq; teſtimoniũ perhibemus, & noſtis, uerum teſtimonium noſtrum eſſe. Multa habebam ſcribere, ſed ſcribere per atramentum & calamum tibi nolo. Sed ſpero ſtatim uiſurum te eſſe, et ore coràm loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. & tu amicos nominatim ſaluta.

Teſtimonium exhibetur ab omnibus, qui uidelicet ueritatem habent: & ab ipſa ueritate. i. a re ipſa, ipſaq; operis exequutione. Sunt enim aliqui, quibus licet de uirtute a nonnullis teſtimoniũ exhibeatur, rei tamen ueritas cum a uerbis opera diſcrepent, non conſentit. Sed ſi quis, ab omnibus etiã infidelibus exhiberi teſtimo-

nium intelligẽdum cenſeat, eo ꝙ uerbum hoc, omnes, cunctos complectatur: is, non male fortaſſe opinabitur. Quippe cum Paulus fideles dare operam iubeat, ut & apud iudęos & apud gręcos & apud eccleſiam Dei offenſione omni
1.Cor.10.g careant, Quemadmodum inquit, etiã ego omnibus in omnibus placeo.

Tertię Ioannis Epiſtolę finis.

IVDAE CATHOLICAE epiſtolę argumentum.

EPiſtolam hanc ijs qui iam crediderunt, Iudas ſcribit, ex eo occaſionẽ nactus, ꝙ nonnulli prodierant, qui promiſcuam & indifferentem eſſe fidem docebant, & Dominum negabant. Vnde fratres in fide confirmat. primũq; eos hortatur ut certent, et in tradita ſibi fide perſiſtant. Deinde flagitioſos illos homines ut seductores interdicit: monetq; ut nulla cum illis ſocietas, nullũq; commercium habeat: propterea ꝙ non ſatis ſit ꝙ uocati fuerint, niſi etiam prout conuenit uocationi, ambulent, ac ſeſe gerant. Nam antiquitus quoq; cum populũ ex Aegypto eduxiſſet Dominus, eũ ubi in fide non perſtitit, puniuit: & angelis qui proprium ſtatum non ſeruauerant, non pepercit. Vt ab huiuſmodi ſceleſtis documentis recedẽdum omnino ſit: cum Michael etiam archangelus diabolo maledictum inferre paſſus non fuerit. Quocirca futuram eorum perniciem non ſecus ac Sodomo,

rum inquit. Poſtremo morali monitione adhibita, atq; eis fidei ſtabilitatem a Domino precatus finem facit.

Capita Iudę catholicę epiſtolę.

De ſtudio fidei in Chriſtum adhibendo, ob impiorum hominum ac flagitioſorum prouentum: ubi de futura ipſorum punitiõe ex ſimilitudine eorum qui antiquitus peccauerunt. De miſeria ipſorum ob errorem & impietatem et obſcęnitatem, & maledicentiam, & ſimulationem, & auaritiam. Monitio ut in fide ſtabiliantur, & proximum tum arguant, tum miſericordia & benignitate proſequantur ad ſalutem. Caput unicum.

IVDAE EPISTOLA CATHOLICA.

De ſtudio fidei in Chriſtum adhibendo ob impiorum hominũ & flagitioſorum prouentum: ubi de futura ipſorum punitione ex ſimilitudine eorum qui antiquitus peccauere: de miſeria ipſorum ob errorem & impietatem & obſcęnitatem & maledicentiam & ſimulationem & auaritiam. monitio ut in fide ſtabiliantur, & proximum tum arguant, tum miſericordia & benignitate proſequantur ad ſalutem. Cap. unicũ.

IVDAS IESV CHRISTI *ſeruus, & frater Iacobi.*

SAtis fuit Apoſtolo huic ad famę conciliationem, poſtea q̃

ſeruum ſe Chriſti appellauit, Iacobi etiam nomine honeſtari. Iacobi enim celebris ob uirtutem apud omnes fama erat effectura, ut doctrina huius apud auditores maiorem haberet auctoritatem, libētiusq; admitteretur: pręſertim ſi is qui genere & ſanguine cognatus eſſet, non alienus a cognati moribus & uita eſſe, ſed ſub uno Domino Chriſto degēs, idem ſeruitutis iugum cũ fratre trahere propoſuiſſe conſpiceret.

Vocatis iis qui Deo patri dilecti ſunt, & Ieſu Chriſto reſeruati, miſericordia uobis & pax & charitas multiplicetur.

Ioan. 6. e. Cum Dominus dixerit nemo uenit ad me, niſi pater meus traxerit eum: uerum eſſe id beatus hic uir nunc oſtendit. Eos enim qui a patre dilecti ſunt, Chriſto eſſe reſeruatos inqt. unde etiam uocatos eos appellat: non enim ex ſe id habent q uocati fuerint, ſed ex patre qui eos traxit. Miſericordiam autem, & pacem, & charitatem ipſis optat multiplicari: miſericordiam,
Luc. 1. g. quia per uiſcera miſericordię Dei uocati, & aſſumpti in miniſtros ab ipſo fuimus: pacem, quia
Epheſ. 2. c. d. hanc quoq; nobis idem Deus pater donauit,
Ioan. 3. b. Rom. 8. f. cum per filium ſuum Ieſum Chriſtum, nos qui
Epheſ. 5. a. ipſum offenderamus, ſibi reconciliauit. Charitatem, quia ob charitatem erga nos unigenitus filius eius ad mortem pro nobis eſt deditus. Has igitur abundanter exhiberi ipſis optat, cũ
Pſal. 35. c beato Dauid conſentiens, qui inquit. Extende miſericordiam tuam iis qui cognoſcunt te. Alia

tamen lectio in exemplaribus nonnullis repe-
ritur. nam pro τοῖς θεῷ πατρὶ ἠγαπημένοις. ideſt
iis qui Deo patri dilecti ſunt, eſt τοῖς θεῷ πατρὶ
ἡγιασμένοις, ideſt ijs qui in Deo patre ſunt ſan-
ctificati.

Dilecti cum omne ſtudium adhiberem ut uobis de communi ſalute ſcriberem, neceſſitatem ſcribendi ad uos habui: rogans, ut pro fide quæ ſemel ſanctis tradita eſt, decertetis. ſubingreſſi enim nonnulli homines ſunt iamdudum proſcripti in hoc iudicium, impij qui Dei noſtri gratiam in libidinem tranſmutant: & ſolũ dñantem Deũ & Dñm noſtrũ Ieſum chriſtũ negant.

Argumentum epiſtolę his ſignificat, ꝙ ſtudio ſalutis ipſorum hęc ſcribat, ne ob ſimplicitatẽ a ſceleſtiſſimis hęreticis capiãtur, quos quaſi notat, ac manifeſtos omnibus ex flagitioſiſſima, obſcęniſſimaq; uita reddit. De his Petrus dixit, ſed hic latius ac diffuſius agit. Proſcriptos autem ipſos inquit, quoniam & Petrus & Pau- 2. Petr. 2. a
lus mentionem de ipſis fecerunt, cum in extre- 2. Petr. 3. a
mis tẽporibus huiuſmodi ſeductores uenturos 1. Timo. 4. a
dicerent. Quin ante hos ipſe etiã Chriſtus ait, 2. Tim. 3. a
multi in nomine meo uenient, & multos deci- Luc. 21. b
pient: ne poſt ipſos eatis. Cum enim chriſtianos ſe appellent, nomine hoc multos fallunt. Intelligit autẽ hic de ſceleſtiſſimis impuriſſimiſq; hominibus qui a Nicolao, & Valentino, & Simone ſunt profecti: qui cum uentri & intẽpertantia eſſent dediti, doctrinę huius profeſſionem ſimulabant, ut eius prętextu inſinuare ſe in do-

mos facile poſſent, atq; ita mulierculas peccatis
2.Timo.3.b. accumulatas in captiuitatem inducerent. Nocturna enim ſacra cõmenti cubilibus & impudicitijs ſeſe dedebant. In libidinem aũt transmutant inquit, ideſt adulterato ſigno temperantiã in libidinem transformãt. ex quo fit ut Dñm noſtrum Ieſum Chriſtum etiam negent. Quo pacto enim Chriſtum non negant, qui uitę impuritate & immunditia quaſi clamoſo quodam pręconio totius temperantię magiſtrum a ſeſe abdicant, atq; alienant? Nulla ſiquidem luci
2.Cor.6.c. cum tenebris ſocietas eſt. Rogat uero, ut qui ſemel Chriſtum Saluatorẽ admiſerunt, eiq; crediderunt, pro fide decertẽt. i non remiſſe ac negligenter ſe gerant, ſed uiribus oĩbus contendãt, ut fidei huic magis ac magis incũbant. Nã cum uerbum quod carnẽ aſſumpſit, admiſerimus, ſi alterũ eſſe diceremus eum q̃ ante ſecula ex patre ꝓdierit, alterum qui in extremis tẽporibus ex matre in mundum uenerit: quo modo unum dominantem ac dominũ non negaremus? Vnus enim Dñs eſt Ieſus diſpenſationis unione. Qui nãq; ante ſecula Dei uerbum erat et Deus, carne in deitatis gloriam reducta, quam ex ſancta uirgine a principio cõceptionis aſſumpſit, unus & idem omnium Dominus eſt.

Cõmonefacere autẽ uos uolo, cum ſemel id cognoſcatis: Dominum cum ex Ægypto populum ſaluum fe-
Num. 14. f. *ciſſet: ſecundo eos qui non crediderunt, perdidiſſe: & angelos qui principatum ſuum non ſeruarunt, ſed proprium domicilium deſeruerunt, in iudicium magni diei*

uinculis æternis, ſub caligine reſeruaſſe. Sicut Sodoma & Gomorra & circũ ipſas ciuitates ſimili modo ut iſti fornicatæ, & poſt carnem alteram profectæ, in exemplum propoſitæ ſunt, ignis æterni pœnam ſubeuntes: Similiter ſanè et iſti inſomniantes carnem inquinant, dominationẽ abrogant, glorias maledictis inſectãtur. Gen.19.c.

Poſteaq; flagitioſam ĩmundorum Nicolaitarum & Valentinianorum & Marcioniſtarum uitã ſignificauit, eosq; ex impuritate quaſi inuſta quadã nota manifeſtauit, hęc ẽt infert. Dñs inquit, ex Aegypti terra cũ ſeruaſſet populum &c. tum ut declaret, eundẽ eſſe Deum & ueteris & noui teſtamenti inſtitutorum, & non, ſicut iſti ſceleſti aiunt, alterũ eſſe Deum ueteris teſtamenti ultorem et crudelem, alterum noui manſuetum et benignũ aſſerentes: tum ut neq; hos mãſuros eſſe inultos oſtendat. Nam & q ex Aegypto fuerunt ſeruati, licet Deus ipſos p maximam potentiã, ex iuſiurandũ quod patribus ipſorũ datum fuerat, ex Aegyptiaca uiolentia eripuiſſet, non tñ ubi peccauerunt, propterea inulti pmanſere: ſed meritas pœnas dederunt, neq; ipſis uel Dei benignitas erga patres ſuos, uel prodigiorũ mirabilis oſtentatio quicq̃ profuit. Quia neq; angelis id pfuit q ex Deo exorti, & intellectuali natura fuerint dignati: neq; ſodomitis, q cum Lot conuerſati ſint. Sed q per fidem mare rubrũ ſiccis pedibus ptranſierant, poſtea per diffidentiam perierunt. Eos uero qui angelicæ dignitatis prętantiam fuerant conſequuti, ubi ex negligentia in ſuo principatu non

permanſere, ſed datam ſibi Dei benignitate cœleſtem uitam reprobarunt, Deus in iudicium, ideſt in condemnationem magni diei ſupplicij intolerabilis reſeruauit: in ignē ſicut Chriſtus
Matth.25.d. etiam inquit, paratum & reſeruatum diabolo & angelis eius. Sodomitę autem in exemplum & argumētum ęterni ignis ipſos excepturi, propoſiti ſunt, cum poſt carnem alterā abierint, & fornicati ſint. i. deſciuerint & declinarint: id enim fornicari hic ſignificat. Carnem autem alteram uocat maſculum ſexum, quippe quę diuerſa ſit, & a coitu generationis aliena. caro ſiquidem ad coitum accommodata, fœminę caro eſt: iuxta id quod a progenitore noſtro dictum
Gen. 2. d. fuit, os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea. at marium caro altera eſt. i. diuerſa a coitu. Quin etiam fœminæ ea eſt propria et accommodata, quę uni legitime iungitur: nam quę profuſa eſt ac proſtituta, altera etiam ipſa eſt & aliena, parumq; a maſcula in flagitio diſtare cēſenda eſt. Vbi exempla hęc dixit, orationis conſequutionem pretermiſſam auditori intelligendam reliquit, in hunc modum: Si igitur erga illos ita ſe geſſit Deus, nihil priore ipſorum ſorte exoratus: nunqd hos ita flagitioſe agentes liberabit, ꝗ filius dei propter homines in mundum uenerit, & pro his cōtumelias & afflictationes ſuſtinuerit? nemo hoc dicet. Nam licet benignus ſit dominus & miſericors, iuſtus tamen re uera ēt eſt: ita ut per ueram iuſtitiam ijs qui peccarūt, nō pepercerit: per miſericordiam meretrices et publicanos in regnum introduxerit, id quod a

beato Petro antedictum fuit, ubi ſcripſit: ſi. n. Deus angelis qui peccauerũt, non pepercit &c. Cum uero inquit, inſomniantes carnem inquinant, nimiã rei obſcęnitatem orationis honeſta te mirabiliter obtexit: ut ſignificet & uita eos eſſe impuros, & lingua & ore obſcęnos. perinde ac ſi nimia actionis ipſorum turpitudo ſomniorum illuſioni perꝙ ſimilis ſit. Sceleſtorũ horum borboritarum, ideſt cænoſorum hominũ obſcęnitas quam cum mulieribus concũbentes execrabiliter patrabant, a beato EPIPHANIO Cyprio detegitur, in libro quem contra ipſos conſcriptum Panariũ inſcripſit, cuius inefficacem uim inſomniationem hic uocat, propterea ꝙ eiuſmodi. i. irrita & uana ea ſunt, quę in ſomnis illuduñt. Cum igitur ſuam ipſorũ carnem cęnoſa hac obſcęnitate inquinent, contra diuinam naturam inſuper etiam inſaniunt, dominationẽ eius & uniuerſi imperium abrogãtes. Latius de his agit beatus IRENAEVS Lugdunenſis in redargutione falſi nominis cognitionis, a quo qui diffuſius horum inſanias audire cupit, cognoſcere poterit. Vel dominationem, ideſt Chriſti myſterij ceremonias abrogare, dũ loco angelicorum myſteriorũ ſua flagitia perpetrant. Glorias autem uetus & nouum teſtamentum appellat, ut Paulus etiam inquit, cum ait: ſi enim quod exinanitur in gloria eſt, multo magis id eſt, quod in gloria permanet: & rurſus ſi enim miniſtratio damnationis gloria eſt, miniſtratio iuſtitię gloria multo magis erit. Vel etiã glorias uocat eccleſiaſticas dignitates, quas

2. Petr. 2. a.

2. Cor. 3. c.
2. Coloſ. 3. c.

maledictis inceſſebant: ſicut ex tertia etiam Ioannis dilecti Apoſtoli epiſtola uidere licet: ubi Diotrephē prauis ſermonibus, ideſt conuicijs contra ipſos nugari inquit.

Zacha. 3. a. Eccle. 21. d. *At Michael archangelus, cum diabolo diſceptans de corpore Moyſis cū altercaretur, iudicium illi iferre maledicti auſus nō eſt. Sed dixit increpet te Dominus.*

Vbi maledicentię illorū mentionem fecit, ut non eos ſolos caſtiget, ſed omnes etiā homines moneat, ut ab huiuſmodi malo linguam coerceant, cum cōuicijs ne aduerſus dignos quidem uti liceat: Michaelis archangeli exemplum ſubiungit, quaſi ita dicat. Iſti quidem temere ita ac petulanter contra omnes maledicta congerunt, cum tamen neq; eos qui maledictis ſunt digni, inſectari conuicijs iuſtum ſit, id quod ex archangelo Michaele manifeſtum eſt: qui cum aduerſus diabolum diſceptaret de corpore Moyſis, ac poſſet eū ob impudentiā maledictis iure inceſſere, id minime ſibi faciendum cenſuit: ſed tantūmodo dixit, increpet te Deus diabole. Quòd ſi ita erga diabolū ſe geſſit archāgelus, ut neq; hominē cōuicijs affici paſſus fuerit, quomodo iſti uel Deum omnium auctorem, uel hominē fratrem & ſibi cognatum proſequi maledictis ac conuicijs audent? Ac de his hactenus. Iudicium autem de corpore Moyſis huiuſmodi fuit. Michael archangelus Moyſis ſepulturę pręfuiſſe dicitur: cumq; diabolus id nō pateretur, ſed cri-

Exod. 2. b. men inferret, ꝙ Aegyptium interfeciſſet, quaſi

ob id ad ſe pertineret Moyſes: ac ꝓpterea hono rata ſepultura eum affici non pmitteret, ita reſpōdiſſe. Hoc autem producit Apoſtolus: ut ēt rationum redditionē quę unicuiq; poſt exitum e corpore debetur, ſignificet: eundēq; eſſe & ueteris et noui teſtamenti Deū oſtendat. Nā cum hominibus qui tunc erāt rudiores adhuc, obſcurā rem Deus per apertā uellet manifeſtare, diabolum uidelicet cū prauis ſuis dęmonibus animabus noſtris poſt diſceſſum ex hac uita aduerſari, quo reditum ad ſuperiora nobis prępediat: bonos uero Dei angelos opem nobis ferre, ſicut beatus Antonius inſpexit: ut ea tunc agerētur, permiſit. Verūtamen Michael tunc diabolum quidem expulit, non tamen inſolenter ac ſuperbe: Sed domino omnium Deo iudicium pmiſit, ac dixit, increpet te Deus o diabole.

Iſti autem quæ non nouerūt, maledictis proſequuntur, quæ uero naturaliter ut irrationalia aīalia ſciunt, in ijs corrumpuntur. 2. Petr. 2. c

Ac Michael qdem ita neq; contra hoīem .i. Moyſem maledictū tolerauit. at iſti de dogmatibus quę non nouerūt, maledicos ſermones conferūt. quę uero naturali incitatione indiſtincte ut bruta animalia ſciunt, ea quaſi equi in uenerem furentes, aut porci conſectantur.

Væ ipſis, quoniam uiam Cain ingreſſi ſunt, & errore Balaam mercede ſunt effuſi, & contradictione Core perierunt. Gen. 4. d. Num. 22. d. Num. 16. a. c.

Viam Cain, ideſt per fraternam cędem, nā

etiam ipſi cum talia doceant fratres, ideſt cogna tos ſibi homines prauis doctrinis interficiunt: uel cum ſemen deuorent, fratrem occidunt, qui poteſtate in ſemine continetur, quē(que) ſeminis abſoluta maturitas in uitam deprompſiſſet. Balaam autem ſequuntur, quia ipſi quo(que) non ſecus at(que) ille lucri cauſa ea agunt. Cum Core uero pereunt, propterea (quod) ſicut ille, docēdi auctoritatem indigni cum ſint, ſibi pręripuerunt.

2.Petr, 2, d. *Iſti ſunt in charitatibus ueſtris ſcopuli, coepulātes intrepide, ſeipſos paſcentes, nubes aqua carentes a uentis circūductæ, arbores autumnales, infructuoſæ, bis emortuæ, & eradicatæ, undæ ſeuæ maris ſua ipſorum dedecora deſpumantes, ſtellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum reſeruata eſt.*

1.Cor, 11, d. Adhuc eo tempore in eccleſiis menſę fiebāt, ut Paulus quo(que) in ep'la ad Corinthios inquit, quas charitates appellabāt. in his, inquit, conueniunt iſti non ob utilitatem quę in ipſis exiſtit: ſed ut occaſionem captent, animas inſtabiles illiciēdi, ac fallendi, quemadmodum ēt Petrus in ſecunda epiſtola ait. Qui uero inquit (intrepide) uel ad ſcopulos referendum, ut ſententia ita euadat: ſcopuli coepulātes intrepide, hoc eſt cū conuiuę nihil timeant, ipſi repente quaſi ſcopuli perniciem animabus ipſorum inferunt: uel ad paſcentes etiam referri poteſt, hoc modo: intrepide ſe ad paſcendum conſtituentes, cum nullā timeant damnationem ex eo (quod) paſcere neſciūt: Matth, 15, b, ſed cęci cęcos deducant, & in foueam ut Domi

nus inquit, cum ijs qui paſcuntur, delabantur. Luc. 6. F.
Scopulis autem, & aqua carentibus nubibus, & arboribus autumnalibus, & undis feris, & ſtellis erraticis eos comparat, propterea ꝙ quę illis natura inſunt, ea iſti ex propoſito & electione ſibi compararunt. Nam ſcopuli nauigantibus infeſti ſunt, ac pernicioſi, cũ inopinato occurrunt: ſic iſti coepulantibus inſperatam perniciem inferunt? Nubes uero aqua carentes a uẽtis agitatę quibus locis inſederint, ea loca imbre minime refrigerant, aquam enim non habent, ſed caligine obducunt atq; offuſcant. Similimodo iſti animas conuerſantium non ſalutari ſermone irrigant ac recreant, ſed deteſtabilibus documentis obtenebrant, prauis dęmonũ ſtudiis agitati. Autumnales quoq; arbores cum bis emoriuntur, dum & fructus amittunt, et folijs deſtituuntur: tunc enim & fructuum amęnitate, et foliorum florida uenuſtatę priuatę aridę apparent: iſtis ſimiles ſunt, qui etiam ipſi bis moriuntur, dum fructum ſuum uorando ſemẽ perdant, & decore qui ex temperantis uitæ traductione euenit, penitus deſtituantur. unde ẽt a paradiſo .i. Domini eccleſia eradicantur, & foras proiecti ad ignẽ ęternum colliguntur. qualem enim ſtatum habere, aut radicem poteſt, q ob uoluptatis colluuiẽ ab omnibus proijcitur? Ioan. 15. a.
At ſtellę erraticę dicuntur, non ꝙ fidei noſtrę firmamento correſpondentes ſolẽ iuſtitię Chriſtum habent per ipſas progrediens, et quattuor uirtutum horas & tempora perficientem, fide leſq; qui in his cõſtituti ſunt, uiuificantem; ſed

2.Cor. 11. quia cum in angelos lucis transformari uideantur, ſicut qui eis prę ſidet malus dęmon, aduerſus Dñi dogmata tm̃modo feruntur. atq; ita accedentes ad ipſos obſcurant, et ſibi caliginē ęternā comparāt. Vndis feris item cōparati ſimilitudinē ipſarum minime reſpuunt: qppe cum furioſe ē̄t ipſi et impetuoſe maledictis contra deū mentes a prauitatis ſpiritibus exagitē tur, ſuaq; ipſorum dedecora deſpument, in ſpumā poſt iactabundū tumorem maledicentię, ex uitę ſuę inſtabili ac diſſolubili turpitudine deſinētes. talis enim cui comparant, ſpumę undarū natura exiſtit. Poſteaq; ita dixit, Enoch quoq; reſeruatā ipſis a Deo afflictationē in extremo uidelicet iudicio prędixiſſe oſtendit, cum inquit.

Apoc. 1. b. *Prophetauit aūt & iſtis ſeptimus ab Adā Enoch, dicens, ecce uenit Dominus in ſanctis milibus ſuis adfaciendum iudicium contra oēs, & redarguendos oēs impios ex ipſis de omnibus operibus impietatis ipſorū, quæ impie egerunt, & de omnibus aſperis quæ loquuti ſunt contra ipſum pecatores impij.*

Impius a peccatore in eo differt, q impius contra Deum peccat, peccator in ijs quę ad uitam ſpectat, a iuſtitię ſcopo recedit.

Iſti ſunt ſuſurrones, reprehenſores, iuxta concupiſcētias ſuas ambulantes, & os ipſorum loquitur ſuperba, admirantes perſonas utilitatis cauſa. Vos autem dilecti
1.Timo.4.a *memores ſitis uerborum, quæ prædicta uobis ab Apo-*
2.Timo.3.a *ſtolis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſunt. Quia dixerunt*

nobis in extremis temporibus uenturos eſſe illuſores, q iuxta ſuas impietatum concupiſcentias ambularent. 1. Pet. 3. 2.

Omiſſis ſimilitudinibus iam ad uerum iſtorũ indicium manifeſtandũ accedit, ſuſurronesq; ipſos & reprehenſores uocat. Eſt autẽ ſuſurro ille q tacite ac muſſitando non aperte quod ſibi diſplicet, reprehendit ac carpit. Reprehenſor uero .i. μεμψίμοιρος quaſi portionẽ et ſortem aliorum reprehẽdat, ille eſt, qui omnia ac ſemp ſtudet uituperare. Sunt igitur flagitioſi iſti, inqt, ſuſurrones, non .n. fidenter doctrina ſua ac libere uti ob turpitudinem poſſunt: qppe cum periculo non uacet, ſi obſcęnitatẽ ſuam cum ĩpietate et maledictis commixtã uulgauerint. Reprehenſores itẽ ſunt, utpote qui aliorum oĩa et ueritatẽ calumnientur, ut ſua ſcelera uidelicet et flagitia cõmendent. Quod autẽ prius dixerat, ꝙ mercede iſti ſicut Balaam effuſi fuerant, id nũc apertius explicat, cũ ait, perſonas admirãtes utilitatis cauſa .i. eos q in dignitate cõſtituti ſunt, adulatione proſequentes, ut utilitatẽ inde & lucrũ conſequantur. Cũ uero inquit, memores ſitis uerborũ quę prędicta uobis ab Apĺis ſunt, de ijs intelligit quę et in ſecunda epiſtola a Petro, et a Paulo in oĩbus ferè dicuntur. Vnde patet Iudã poſt reliquos Apoſtolos hęc ſcripſiſſe.

Iſti ſunt qui diſterminant aĩales, ſpiritum non habẽtes. Vos uero dilecti ſanctiſſimæ ueſtræ fidei ſuperædificantes uos ipſos in ſpiritu ſancto orãtes uos ipſos in charitate Dei cõſeruate, expectantes miſericordiã Dñi noſ

ſtri Ieſu Chriſti in uitam æternã. & alios quidem re-darguite dum diiudicamini, alios commiſeramini & ſaluos facite rapientes ex igne, in timore, odio proſequẽtes etiam ex carne maculatam tunicam. Ei autem qui ſeruare ipſos poteſt, offenſione omni carentes & ſtatuere in conſpectu gloriæ ſuæ immaculatos in exultatione ſoli ſapienti Deo ſaluatori noſtro gloria & magnificentia, imperiũ & poteſtas nũc et in oĩa ſęcula. Amẽ.

Alterum ſceleſtorum horum hominum crimen ſubiungit: non enim ſoli ipſi, inquit, pereunt, ſed eos etiam qui ſunt eccleſię alumni, deprędantur: id enim ſignificat, cum inquit, quo diſterminant, ideſt qui extra eccleſię terminos hoc eſt extra fidem & ſacrum eccleſię tabernaculum homines abducunt, & ſeparant. Cum enim ſua diuerſoria & collegia ſpeluncas latro-
Hier. 7. b. Matth. 21. b. Mar. 11. b. Luc. 19. g. tronum fecerint, ab eccleſia rapiunt, atq; ad ſe abigunt. faciunt autem hoc cum ſint animales homines, ideſt qui iuxta mundi cõuolutionem uitam traducunt. nam animam ſępe uitam ſolere appellare diuinam ſcripturam ſuperius iam
Iob. 2. b. diximus. Vt illud in Iob: omnia quęcunq; habet homo pro anima ſua, ideſt pro uita ſua da-
1. Cor. 2. d. bit. hos autẽ animales homines Paulus admittere ea quę ſunt ſpiritus Dei non poſſe inquit. Cum igitur iſti animales ſint, animali etiã utũ-
Iaco. 3. d. tur doctrina, de qua dictum illud eſt: Sapientia hęc deſuper a patre luminum non deſcendit, ſed terrena eſt & dęmonica, ſpiritum diuinum in ſe non habẽs qui loquatur. Atq; illi quidem ita

ſeſe habent, inquit: uos uero dilecti ſanctiſſimę ueſtrę fidei ſuperextruentes, ideſt uoſipſos in ſpiritu ſancto inſtaurantes, & iuxta ſpiritus ſancti doctrinam ueſtras congregationes in orationibus facientes, uoſipſos in charitate Dei conſeruate miſericordiam Domini expectantes, quę in extremum diem ęternæ uitę uobis diſpenſatur. & illos ſi a uobis diſſident, id enim ſignificat, quod inquit (dum diiudicamini) redarguite, & impietatem ipſorum omnibus manifeſtate. At ſi ad curationem ſpectare uideantur, ne eos repellite, ſed charitatis ueſtrę miſericordia aſſumite, & ex igne ipſis promiſſo ſaluos facite: aſſumite autem ipſos etiam cum timore, proſpicientes uidelicet & cauentes, ne forte ipſorum admiſſio, ſi negligenter uos geratis, calamitatis uobis in cauſa ſit: ita ut qui iam eſtis ſtabiliti, in eandem impietatis ipſorum refuſionem ſenſim delabamini: quippe cum uitium lubricum ſit, atque ad imitationem cuilibet facile obrepat. Admittatis igitur ipſos, inquit, ſed cum timore, ideſt proſpicientia & diligenti cautione, & ad miſericordiam qua ipſos proſequimini, odium quoq; accedat, ut flagitioſa ipſorum facta odio habeatis, & deteſtemini etiam maculatam, ideſt inquinatam ex carne ipſorum tunicam: utpote quæ ex contactu carnis ipſorum, ſordem & deteſtationem etiam ipſa contraxerit. Vel aſſumentes ipſos cum 1.Pet.4.a

KK

timore futurę pœnę, efficite, ut pœnitentiam agentes digni misericordia conſpiciantur. Vbi hęc dixit, uoto atq; imprecatione epiſtolam concludit, atq; obſignat.

Catholicę Epiſtolę Iudę finis.

INDEX RERVM NOTATV DI- gnarum quę hoc primo catenę uolumine continentur.

A

ABel. 440.
Abrahę habitãti in Meſopotamia apparuit Deus. 82.83
Abraham quo modo iuſtificationis ex fide,& iuſtificationis ex operibus exemplum ſit. 277.
Abrahę obedientia ad Deum & fiducia quanta. 87.88
Abrahę exemplo Paulus fidem abſq; operibus, & Iacobus fidem non ſine operibus iuſtificare aſſerunt. 276.
Actorum liber ſpiritus ſancti geſta,ſicut euangelia Chriſti geſta,appellari poſſet. XXXVI.
Actorum liber reſurrectionis demonſtratio eſt. XXVII.
Actorum apoſtolorũ liber non minus utilis q̃; euãgeliorũ. XXIIII.
Acta Apoſtolorum geſta Pauli continent. XXXIIII.
Acta Apoſtolorum ſpiritus ſancti geſta continent. XXXVI
Acta Apoſtolorum reſurrexiſſe Chriſtum precipue oſtendunt, ſicut euangelia ueniſſe in mundum. XXVI.
Adoleſcentes in audiendo uerbo. 423.
Adulatiõis admiſſio q̃; grauis. 145
Adulter qui falſa mandata exequitur. 288.
Adulteri appellantur qui peruertunt ſcripturas & falſa docent, ut commoda carnalia conſequantur. 289.290.
Aduocatus apud patrẽ Chriſtus quo modo dicatur. 417.
Aduentus Chriſti ſecundus iuſtis gloriam & lętitiam allaturus eſt. 316.
Aduẽtus Domini prorogatur ob ſalutem noſtram. 404.
Aduentus Dñi Hieroſolymorum captiuitatem ſignificat. 299.
Aduenſus Dñi ſicut fur. 403.
Aegrotantes oleo ungendi. 303.
Aegyptius uir ꝑſtigiator. 209.
Aenſulatio duplex bona & mala. 286.
Aemulatio quid. 286.
Aeneas reſolutus ſanatur a Petro. 123.
Aer ſiccus ſupra modũ obſcuram ſolis lucem reddit. 380.
Aer ex aquę exhalatione fit. 388.
Affectus cũ a cohibente liberi euadunt,in peius feruntur. 374.
Afflictationes cur nõ omnes peccatores patiantur. 312.
Afflictationes patientes non oẽs ob peccata. 347.
Afflictationibus cur non omnes iuſti afficiantur. 312.
Agabus propheta pręnunciat famem. 139.
Agabus Paulum uinciendum prophetat. 205.
Ἀγαπητός. 329
Ἀγαπώμενος. 329.
Ager ad ſepulturã emptus mer-

cede proditionis. 14.
Ἀγοραῖοι. 197.
Agrippa rex. 227.
Agrippa qui Herodes dicitur ab Angelo percuſſus. 145.146.
Agrippa rex Iudeę. 140.
A Ioue lapſum. 196.
Ἀλαζών. 196.
Allegoricus ſenſus. VIII.
Amandus proximus non uerbis ſed re. 440.
Ἁμαρτία. 434.
Ambulare in ueritate. 479.
Ambulare iuxta mandata eſt ſeruare mandata. 470.
Amicitia mundi eſt inimicitia erga Deum. 290.
Amor fraternus quid. 342.
Anagogicus ſenſus. VIII.
Ananias qui Paulum baptizauit diaconus erat. 116.
Ananias & Sapphira cur ita ſeuere puniti ſint a Petro? 62.
Ananias qui de agro defraudauit, pœna ſacrilegij punitur. 60.
Ἀνάθεμα. 222.
Ancile. 196.
Andreas apoſtolus ubi prędicarit, & ubi & quo pacto mortuus. XXXI.
Andreę nominis ſignificatio. 11.
Anima inuidia caret cum ſe damnat. 32.
Anima ex operationibus uidetur. 451.
Animę trãquillitas ſpiritualis ſanctitas uocatur. 302.
Animę iuſtorũ in manus Dei deducuntur. 103.
Anima pro uita. 256.
Anima pro uita. 291.
Anima uitã ſignificat. 56.
Animales homines. 496.
Angelos animabus poſt diſceſſum e corpore opem ferre. 491.
Angelus Dominus dicitur. 95.
Angelum pacis dari nobis precatur. 371.
Angelus Chriſtus appellatur. 93.
Angeli quoq; Chriſti myſteriũ cognoſcere cupierunt. 315.
Angelus magni conſilij. 93.
Angeli duo in ſpecie hominum Chriſtũ in cœlum aſcendiſſe annunciant, & cur? 10.
Angeli ex lętitia myſterij ſalutis cecinerunt, gloria in altiſſimis Deo. 315.
Angelus unicuiq; pręſes. 145.
Angelus apparet Cornelio quando erat in quiete & compunctione. 126.
Angelus magni conſilij. 95.96.
Angeli non ferunt contra diabolum maledicentiam. 390.
Angularis lapis Chriſtus. 326.
Ἀνομία. 434.
Antichriſti ex diſcipulis Domini cur exiſtant. 428.
Antichriſtus eſt qui negat Ieſum eſſe Chriſtum. 429.
Antichriſtus in mundo eſt ꝑ pręuios ſuos. 446.447.
Antichriſtus ſupra omnẽ qui dicitur Deus extolletur. 447.
Antiochia ſedes regia. 138.
Ἀντοφθαλμεῖν. 237.
Apollos qui & Appelles Corinthiorũ epiſcopus. 189.190.
Apoſtolus miſſus. 307.
Apoſtolorũ undecim nomina. 11.

Apoſtoli quo pacto diuerſis linguis loquerentur. 20.
Apoſtolorũ pſectio in actis Apoſtolorum perſpicitur. xxv.
Apoſtoli libri erant, ac leges animatę. xxiii.
Apoſtoli nullam prorſus pecuniã poſſidebant. 35.
Apoſtoli inconnexa loquutione interdum uti conſueuerũt. 43.
Apoſtoli baptizati fuerunt primũ aqua, deinde ſpũ. 6.
Apoſtoli deridenẽ quaſi ebrij. 20.
Apoſtolis tñ cur apparuit Chriſtus poſt reſurrectionem & nõ omnibus. 3.
Apoſtoli in hieroſolymis permanſere. 104.
Apoſtoli duodecim dandi ſpiritus ſancti auctoritatẽ habebãt. 106
Apoſtoli non a maledictis liberari petunt. 55.
Apoſtoli dignitate epiſcopali p̄diti erant. 162.
Apoſtoli e carcere ab angelo educuntur. 64.
Aoſtoli, ideſt miſſi qui literas ferunt. 244.
Apoſtoli cur iuſſi ne poſt aſcenſionem ab Hieroſolymis recederent. 4.
Apparitio quid. 231.
Appij forum. 242.
Appropinquandum Deo, ut appropinquet. 292.
Aqua eſt quę terram conglutinat. 401.
Aquila Iudęus. 186.
Arati hemiſtichium citatur a Paulo. 184.185
Arbores ad materiã, & alimentũ hominibus exhibendum. 400
Arbores autumnales. 493.
Arca Noe eccleſiã ſignificat. 350
Arę Athenis inſcriptio ignoto Deo cur. 182.
Areopagus. 181.
Argumentatio ex conditione & ſuppoſitione. 385.
Arrogantia quid. 296.
Aſcenſionis principiũ uiſum eſt quod ad fidem confirmandam faciebat, finis non ita. 9.
Aſcenſio Domini die ſabbati. 11.
Aſcenſio Chriſti. 8.
Aſcendit Chriſtus per nubẽ. 9.
Ἀστεῖος. 90.
Auaritia ex concupiſcentia. 425.
Auditio abſq; affectione obliuionem inducit. 267.
Auditor uerbi & non exequutor contemplanti ſe in ſpeculo ſimilis. 264.
Auguſtus pro rex. 228.
Aures audiendi qui habeat. 448
Aures ſibi obturantes non audiũt uerbum Dei. 246.

B

Babylon. 98.
Babylon Roma appellatur ob excellentiam imperij. 368.
Balaam benedictio non fuit uaticinij furentis, ſed prophetię. 393.
Balaam a iumento muto redargutus. 392.
Balaam. 381.
Balaam. 491.492.
Baptizari poſt baptiſma Ioannis oportebat. 190.
Baptiſmatis myſterium. 135.
Baptiſma credentium fundamentum. 31.
Baptiſmus aquę q̃; neceſſari⁹. 135

Baptiſma quo pacto ſit bonę conſcientię interrogatio. 35c.
Baptiſmatis conſepultura cum Chriſto. 462.
Baptizati ſpiritu & igne Apoſtoli. 29.
Baptizati in Chriſto.i.iuxta mandatum eius. 461.
Baptiſmus ſpiritus q̃ aquę principalior. 6.
Baptiſmus aquę q̃ magnifaciendus. 113.
Baptizati una cum Apoſtolis centum & uiginti. 190.
Baptizati ſpiritu & igne in aduentu ſpũs fuerunt Apoſtoli. 18.
Barnabas a Paulo in epiſtolis cõmendatur. 171.
Barnabas ſpũ ſancto plenus. 137
Barnabas Paulum e Tarſo duxit Antiochiam. 138.
Barnabas manſuetus filius conſolationis. 122.
Barnabas filius conſolationis uendito agro pecuniam in mediũ protulit. 58.
Barnabas Iuppiter,& Paulus Mercurius exiſtimatur. 158.
Barnabas erat benignior. 170.
Barnabę & Paulo ſacrificare uolunt Lycaonij. 158.
Bartholomęus Apoſtolus ubi prędicarit,& ubi ſepultus. xxxi.
Barthol.nom.ſignificatio. 11.
Beatos pdicamus q ſuſtinẽt. 300
Beneficia Dei in nos conſideranda. 144.
Benignitas quid. 342.
Beſtię qui credunt ex gentibus. 128.129.
Beſtię irrationalem ſpeciem hominum ſignificant. 130.
Bonus Deus & bonus homo quo modo dicatur. 138
Borboritarum hęreticorum obſcęnitas. 429.
Breuiati uerbi diſcipulus Iacobus. 265.
Breuiati uerbi copioſa ſentẽtia.86
Breuiati uerbi diſcipulus. 280.
Brutis animalibus comparat homines ſcriptura, quãdo uituperat,& quando remouere ab affectibus uult. 390.

C

Cain ex odio fratrem interfecit. 440.
Cain. 491.
Calamitates & tribulationes non eſſe mala,cũ beatificẽtur. 343
Calceamenta ſoluere iubeẽ Moyſes. 94.95.
Calceamentum mortis & corruptionis ſignum. 95.
Candace regina Aethiopię. 111.
Canis reuerſus ad uomitũ. 395
Caprea diſcipula. 124.
Carceris cuſtos Stephanus baptizatur. 176.
Caro a'tera.i. a coitu aliena. 488
Catholicę epiſtolę cur dicanẽ. 249
Κατάθεμα. 222.
Cauillatio. 89.
Cęſarea Stratonis turris. 146.
Cęſares reges Romani. 226.
Cerdoniani hęretici. 388.
Cerinthus hęreticus. 427.
Charitas pturbata & ſordida.450
Charitas omnibus uirtutibus maior,etiam martyrio. 368.
Charitas erga Deum eſt mandatorum eius exequutio. 458.
Charitas erga proximũ charitatis erga Deũ indiciũ eſt. 420.

Charitatis præceptum quo modo nouum ſit. 421.422.
Charitas operit multitudinē peccatorum. 357.358.
Charitas Dei in eo non eſt qui nō ſuccurrit proximo. 440.
Charitatis præceptum præceptum uetus eſſe, & Iudæis & gentibus. 420.
Charitas perfecta ex operibus demonſtratur. 419.
Charitas bonorum omniū perfectio. 374.
Charitas Dei erga nos. 484.
Charitates menſæ dicunt. 492
Criſpus princeps ſynagogæ Domino credidit. 186.
Chriſtianis recedendum a maledicentibus Dñm. 193.
Chriſtus poſt reſurrectionem per dies quadraginta apparuit Apoſtolis. 3.
Chr. In Chriſti doctrina manet q iuxta ipſam & contēplatiue & actiue uitam traducit. 474.
Chriſti myſterium non nouū eſſe ſed antiquum. 319.
Chriſtus apud inferos quibus ſalutem attulit. 349.
Chriſtus patiendo duplicem gratiam nobis exhibuit, ſpem reſurrectionis morituris, & ſalutem mortuis. 347.
Ch. Cum Chriſto conglorificantur, qui cum ipſo nunc patiuntur. 360.
Chriſtum poſt reſurrectionē Apoſtolos docuiſſe. 4.
Chriſtus quo modo pater etiā ipſe noſter dicatur. 318.
Chriſtus propitiatio eſt pro peccatis totius mundi. 417.
Chriſti uita a terra ſublata quo pacto? 112.
Chriſtus poſt reſurrectionem cur aſſidue uſq; ad aſcenſionē cum diſcipulis uerſatus non ſit. 3.
Chriſti nomine gentiles appellandos fore pnunciatū fuit. 165.
Chriſti corpus impatibile poſt reſurrectionem, ante patibile fuiſſe. 153.
Chriſtus quo modo in ſolio Dauid conſedit. 28.
Chriſtus.i.unctus abſq; oleo. 6.
Chriſtus quo modo per aquam & ſanguinem uenerit. 460.
Chriſtus ſicut Moyſes. 95.96.
Chriſtus quo modo ad inferos prædicauit. 354.
Chriſtus ſi Deus non fuiſſet, multo grauius q̃ Herodes pcuſſus a Deo fuiſſet. 146.
Chriſtiani Antiochiæ diſcipuli primū appellati ſunt. 138.
Chriſtus poſt baptiſma in certamen cū diabolo deſcendit, ut fidem poſt baptiſma opera requirere confirmaret. 278.
Chriſti adoptionem in filium tria teſtificantur. 461.
Chriſti declaratio q eēt filius Dei tribus tēporibus facta. 460.
Chriſtus primus reſurrexit. 232.
Circunciſionis ſignum. 88.
Circunciſio carnalis communiter utilis non erat. 162.163.
Claudus qui ad portā ſpecioſam aſſidebat. 34.
Cletus cōgregatio ſacta. 364.
Cœli antiquitus ex aqua. 397.398
Cognoſcere duo ſignificat in ſcriptura. 418.
Cognoſcitur a Deo qui Deū cognoſcit. 419.
Cognoſcere Deū quo modo non

dicantur qui peccant. 435.
Communicatio cum hęreticis q̃ mala, & quot malorum cauſa. 445.
Cōmunia omnia īter fideles apud apoſtolos erant. 57.
Concilium apoſtolorū Hieroſolymis primum factum de ijs quę ſeruari deberent ex lege a gentibus. 166.
Concupiſcentiam omnium malorum cauſam eſſe. 425.
Confeſſio gratiarum actio interdum dicitur. 357.
Cōfeſſio ī Chriſto quo modo opere facienda ſit. 446.
Confeſſio quęnam apud inferos non ſit. 356.357.
Confeſſio q̃ utilis. 415.
Confitemini uobis mutuo. 303.
Confitendū eſſe peccata. 196.
Coniugalis uſus perfectiorem in modum a Petro q̃ a Paulo conſulitur. 340.
Coniuratio quorundam ad Paulum interficiendum. 220.
Compatientia quid. 341.
Conſcientiā qui non latet, multo minus latere Deū pōt. 442.
Conſcientię quo modo ſuadere poſſimus. 442.
Conſcientia condēnante peccare nos non ignoramus. 442.
Conſcientia. 345.
Conſenſio & ad multorum infirmitatem accommodatio Pauli & deſcenſio. 207.
Correctio. 386.
Continentia q̃ neceſſaria. 374.
Contrectatio uerbi uitę quę ſit. 480.
Conuicijs ne aduerſus dignos quidem utendum eſſe. 490.
Conuiciatus & minatus eſt Chriſtus per increpationem & exprobrationem, non per cōtentionē & uindictam. 335.
Conuicium quid. 342.
Cor eſt conſcientia. 442.
Cor conſcientiā ſignificat. 262.
Cor intellectum ſignificat. 56.
Cor & anima quo modo unū efficiatur. 56.
Core. 491.492.
Cornelius cēturio ex operibus ad fidem uocatur. 125.
Cornelius baptizatur & qui cum ipſo erant. 134.
Cornelio cum pietati ſe dedidiſſet angelus apparuit. 132.
Corona anni tempus uitę. 282.
Corpora etiam immortalia efficientur, ut una cum anima corporum retributionem accipiant. 399.
Craſtina dies quid paritura ſit, ignoramus. 294.
Creatura conſtitutio ēt a ſcriptura interdū ſolet appellari. 330.
Creatura hūana magiſtrat⁹. 330.
Credere in nomen filij Dei quid ſit. 463.
Creſcens ubi p̄dicarit, & ubi mortuus. xxxIIII.
Cultrices mulieres. 156.
Cupiditates aduerſus ſpiritū militant. 329.
Cuſtodię noctis quatuor. 403.
Cuſtodiūtur a Deo q credūt. 311
Cyrus templū inſtaurauit. 37.
Κυριος. 54.

D

Damaris. 185.
Daniel uir cupiditatum. 313
Dauid iuſtus a Deo ex corde. 150

Dęmonū dānatio i abyſſum. 385
Dęmoni etiam uera dicenti ſeque ſcendum non eſt. 175.
Decretū Apoſtolorū a qbus abſtinere debeāt gētes. 166. 167. 168
Deficiens in nullo mandato eſt nemo. 272.
Δεισιδαίμων. 182.
Demetrius argentarius. 194.
Demonſtratio quę fit per opera omni uerborum curioſitate certior eſt. 339.
Δεσπότης. 54
Detrahens fratri legē dānat. 293.
Deus eſt qui omnia ad finē perducit. 54.
Deus unus & idem noui & ueteris teſtamenti. 224.
Deus omnia habet cognita ac definita. 16.
Deo comparat & ſuperioribus homines ſcriptura quando ſalutare aliquid conſulit. 391.
Deus uiciſſitudinis & mutationis omnis expers. 261.
Deus clemens & miſericors. 256.
Deū in nobis eſſe ex charitate mutua erga nos cognoſcimus. 450
Deum nemo uidit. 450.
Deum pure & ſancte in nobis habere debemus. 453.
Deus ubiq; non procul ab unoquoq; noſtrum. 184.
Deus Abrahaā & Iſaac quo modo dicatur. 475.
Dei ſemen eſt Chriſtus. 438.
Deus ex opationibus uidet. 451
Deum ſe eſſe dicere, uel aliis dicētibus aſſentire q̄; pernicioſum crimen ſit. 145. 146.
Dei ſedes in anima. 183.
Deus miſertus nobis eſt per filium. 367.
Deus uocauit nos per filiū. 367.
Deus eſt bonitas. 449.
Deum ſicuti eſt quo modo ſimus uiſuri. 433. 434.
Deus charitas eſt. 448. 449. 452.
Deus in templo Hieroſolymitano non habitabat, ſed operabatur. 183.
Deuotio duplex Deo & diabolo. 222. Deuouere. 221.
Diabolum animabus poſt diſceſſum ex hac uita aduerſari. 491.
Diaboli inſidię q̄; aſſiduę. 366.
Diaboli filius qui peccat. 437.
Diabolus quo modo ꝑueniat precantes, ſi non poteſt quicq̄ facere niſi peccando locum ei demus? 436.
Diabolus pater eſt mundanorum ſtudiorum. 426.
Diabolus ante Chriſti aduentum pœnā ſuā nō certo nouerat. 366
Diabolus cur ita aſſidue hominibus inſidietur. 366.
Diabolus glorię etiam cuiuſdam particeps. 390.
Diaconium publicum promptuarium unde dictum. 75.
Diaconi a diſcipulis electi eleemoſynarū miniſtri. 75.
Diaconi & diſpenſatores quales eſſe debeāt, q̄; patientes & prudentes. 76.
Diaconorū ſeptē nomina. xxx.
Dianę Epheſiorum ob templum ſeditio et tumultus. 195.
Dij exiſtimabātur apud barbaros & ueteres q aliquid uel pręclari uel ꝓſtigioſi egiſſent. 241.
Διερός. 60.
Dies boni. 343.
Dies mali huius ſeculi. 343.

Dies aliqui ꝑfiniti ieiunio & orationi Cornelio erant. 131.
Dies dicitur euentus rerum, ſicut nox ꝓdictio ipſarum anteq; eueniant. 380.
Dignum patre ſe ꝑſtare debet q adoptari cupit. 317.
Diligere uere. 479.
Diligibilis. 329.
Diluuium figura baptiſmi. 350.
Dionyſius Areopagita ad fidem accedit. 185.
Διοπετές. 196.197.
Δίψυχος. 256.
Diſciſſio ueſtimentorum ob maledictum. 158.159.
Diſſenſio inter Paulũ & Barnabã ob Marcũ qualis fuerit. 168.169
Diues ſicut flos fœni. 257.
Diuinarũ rerum contẽptus in irã etiã mitẽ incendit. 61.
Diuinum uẽ opus exceptis ꝑſonalibus cõmune trinitati eſt. 50.
Diuitię auaris ſicut ignis theſaurizatę. 298.
Docens ea quę non facit, maiorẽ ſibi cõdẽnationẽ acqrit. 279.
Doctrinę genera duo humanum & diuinum. IIII.
Doctrinę genus diuinum. IIII.
Doctrinę humanum genus quod nam. IIII
Doctrina Chriſti ex ijs quę agebat. 2.
Doctrinę ſermo ꝓmeditatus eſſe debet. 345.
Doctrinę nouę ex dęmoniaca ſapientia. 286.
Doctores ecclesię qua regula legendi. XVI.
Doctoribus eccleſię pleriſq; magis acquieſcendũ, q̃; uni, XVI.
Dogmata etiã quędam quę alibi non facile reperiuntur, in actis Apoſtolorũ ꝑtinent. XXV.
Dolus procul a ueritate. 324.
Dominus rex appellatur. 228.
Dñi uerbũ in eternũ manet. 221
Dominus tardat & omniũ pœnitentiam expectat. 402.
Dominus. 54.
Dominus ſupbis aduerſať. 291.
Domus Dei fideles. 360.361.
Dormiendũ & ignaue et oſcitãter uiuendũ non eſſe. 366.
Duplici animo uir. 256.
Duplici animo homines qui δίψυχοι dicuntur. 292.
Duriceruices. 89.
Dux templi. 51.

E

Ἔκδικοι. 197.
Eccleſia catholica & uniuerſalis non tota electo populo expletur. 466.
Eccleſia catholica non habet maculã aut rugam. IX.
Eccleſię catholicę illuminatio eſt examen illuminationis particularis. X.
Eccleſię catholicę ſenſus ex ueterum doctorum ſcriptis agnoſcitur. XIIII.XV.
Eccleſię inſtituta quę hodie quoq; ſeruantur, a uetuſtiſſimis doctoribus comprobantur. XV.
In eccleſia catholica nullus error ſubeſſe aut falſitas poteſt. IX.
Eleemoſyna uera ex proprijs laboribus. 203.
Eleemoſynę uis quanta. 77.
Electione noſtra etiã eſt opus ad ſalutem. 349.

Electiõe & declaratione eſſe opus nec gratiá ſolá ſufficere. 77.
Electionis & declaratiõis uis. 77.
Electionis uas Paulus. 118.
Elementa pręcipua duo, ignis & aqua. 398.
Ἑλληνισταί. 122. 137.
Ἐνεργουμένη actuata. 303
Epheſios alloquitur Paulus, eiſq; eccleſiá commendat. 202.
Epicurei. 180.
Ἐπισκευασάμενοι. 207.
Ἐπίσημος. 309.
Epiſcopi preſbyteri. 202.
Epiſcopũ pro preſbytero ſumi conſueuiſſe in ſcriptura. 200.
Epiſcoporum gradum obtinuiſſe Apoſtolos. 140.
Epiſtola Apoſtolorum. 166. 167.
Erat de Deo non tẽporariam exiſtentiá, ſed ſubſiſtentis rei ſubſtantiam ſignificat. 409.
Eſſeni. 210.
Euangelia ſcripta euangeliſtarum a doctrina Chriſti quá tradũt, fuiſſe nuncupata. 1.
Euangelium Chriſti doctrina appellatur. 1.
Euchetę hęretici. 397.
Εὐγνωμοσύνη quid. 342.
Eunuchus cur ab angelo non ductus ſit ad Philippum. 110.
Eunuchus Candaces ubi prędicarit, & mortuus ſit. xxxiiii.
Eutychus ſuſcitatur a Paulo. 198
Exaltatio futura imutabilis ẽ. 365
Exaltatio humana cito delabitur in humiliationem. 365.
Exaltatio uera ex humiliatione cõparatur. 365.
Exceſſus mentis. 127.
Exemplaris probatio. 385. 387.
Ἐξέψυξεν. 60.
Exiſtimatio & arrogãtia. 291.
Expectandum non eſſe ut indigi ad nos ueniant. 480.
Explorator alienorum. 360.
Extrema hora quo modo dicatur tam diu. 426.
Extremum & ultimum pro peſſimo. 427.

F

Faciendum prius eſſe, poſtea docendum. 297.
Facies de ſolo hoĩe ꝓprie. 258.
Facta Chriſti omnia quo modo explicarit Lucas & cęteri, cum Ioan. dicat mundũ capere non poſſe libros q ſcriberentur. 2.
Facta Chriſti ante Ioannis baptiſma ſpiritu tm̃ nouerant Apoſtoli. 15.
Fames oborta ob perſequutiones in chriſtianos. 139.
Fatalis neceſſitas nulla eſt. 8.
Felix ab uxore Iudęa in lege ſatis inſtructus. 225.
Ferę eos lędunt qui armatura uirtutis carent. 241.
Fidelis Deus quo modo dicatur. 415.
Fides cognitione meritum non amittit, immo magis meretur. xiii.
Fides de obſequutione ex affectu cũ conſenſu dicitur. 275.
Fidei finis ſalus eſt. 312.
Fides eſt cordis circunciſio. 162.
Fides non ſufficit, niſi ſtudeamus ingredi in illam requiem uitę puritate. 278.

Fides per pœnitentiã & baptiſma emicat. 31.
Fides duplex ante baptiſma & poſt baptiſma. 277.
Fides ſine operibus mortua. 275.
Fides ante baptiſma opera nõ requirit. 277.
Fides eſt ut cognoſcant te ſolum &c. 40.
Fides opibus carens grauioris peccati reos nos facit. 278.
Fides ſine opibus ipſam cõfirmãtibus non iuſtificat. 275.
Fides ſola ſalutem facere non poteſt. 275.
Fides ſine opib⁹ legis iuſtificat. 276
Fides purificat corda. 162.
Fidei duo ſignificata. 175.
Fides in impuro animo ineſſe non poteſt. 276.
Fides quę ex affectu eſt, carere operibus non poteſt. 275.
Fides uincit mundum. 459.
Fides quando requiratur, & uoluntas ad curationes miraculoſe conſequendas. 123.
Fides ſtabilimentum omniũ bonorum. 373.
Fides poſt baptiſma pfectionẽ ab opibus reqrit teſte Paulo. 277.
Fides de ſimplici rei cõſenſu. 275.
Fiduciã habere apud Deũ quo modo poſſimus. 453.432.463
Filij Dei ſumus. 433.
Filius diaboli qui ex propoſito peccat. 438.
Filios morũ imitatio facit, non natio. 86.
Filij Dei efficimur ex fide. 457.
Per filiũ omnia facta ſunt. 262.
Filij Dei ex adoptione ex pphetarũ ſpirituali inſtitutione. 44.
Filij diaboli in utero nonnulli appellantur ob nimiam improbitatem. 438.
Finis omnium prophetarũ Chriſtus. 357.
Fœni flos gloria noſtra. 321.
Fœnum omnis caro. 321.
Fœni flos gloria noſtra. 258.
Fontes aqua carentes. 394.
Forenſes. 197.
Fortuna & fatum in manifeſtis nullam uim habet. 237.
Fratres eſſe nomẽ nõ tã ęqlitatis, q̃; amicitię & conciliationis. 31
Fugiendum eſſe aliquando chriſtiano pro tempore. 157.
Futurorum cognitio ad aię ſalutẽ nullam utilitatẽ affert. 7.

G

Galatia duplex. 308.
Gamalielis cõcio q̃; prudẽs. 73.
Gamalielis cõſilium de Apoſtolis dimittendis. 72.
Gamaliel Pauli magiſter credere in Chriſtũ uidebatur. 70.
Gamaliel in Chriſtũ credebat. 70
Gaudebãt Apoſtoli ꝙ ꝓ nomine Ieſu cęſi fuiſſent. 72.
Generatio Chriſti inenarrabilis. 112.
Gentes dicũtur ẽt Iudęi. 54.
Gloria uetus & nouum teſtamentum. 489.
Gloriari in Dño quid ſit. 297.
Glorię diuinę poteſtates, & eccleſiaſtici principatus. 390.
Glorię eccleſiaſticę poteſtates. 489
Gnoſtici hęretici. 394.397.
Gratia abſq; literis longe melior, ſed literę neceſſarię. 221.
Gradus humanę perditionis cupiditas, peccatum, mors. 260.
Gręcorum codicum fides non te-

mere abſq; doctorum & temporũ cõſenſu attendenda. xix.
Grecanici.i.ἑλληνιϛαί. 75.
Grecanici. 122.
Guſtare Chriſtum eſt p mandatorũ eius exercitationem. 324.

H

Habere Deum duobus modis dicimur eſſentia & bñ agẽdo. 475.
Hereditas noſtra in cœlis. 310.
Hereſes ortum habent ex emulatione & inuidia. 295.
Heretici ne ſalutãdi qdẽ ſunt. 476.
Heretici figmentis auditores captant. 378.
Heſitans dum petit non perſeuerat, ob arrogantiã. 255.
Helias cur p ignẽ aſcenderit. 9.
Herbe ad pecudũ uictum. 400.
Herodes uermiculari morbo moritur. 145.
Herodes in Galliã relegatus. 140.
Hieroſolymorũ euerſionis & miſerie pphetia Ioelis. 24.
Homo iterior occultus cordis. 339
Homo lignis & fœno ſimilis. 93.
Honor regibus exhibẽdus eſt. 332.
Hoſtie ſpirituales Deo accepte ſunt. 325.
Hoſtias immaculatas offerre non poſſunt, qui charitatis uinculo cõnexi non ſunt. 325.
Humana machinamenta nõ recuſabat Paulus quando occaſio poſtulabat. 120.
Humilis exaltatur. 292.
Humiliatio in hac uita exaltationem in alia acquirit. 365.
Humiliatio ſeu humilitas qd. 342
Humilitatem omnem exercuit Paulus. 200.
Hypocriſis pro cõdemnatiõe. 302

I

Iacobus Alphei ubi predicarit, & ubi iterfectus, & ſepult⁹. xxxii
Iacobus apoſtolus ubi pdicarit & ubi & quo pacto mortu⁹. xxxi
Iacobus Hieroſolymorũ eps. 164
Iacobus occiditur. 140.
Iacobi nominis ſignificatio. 11.
Iacobo ſedes Hieroſolymitana cõceſſa. 13.
Ieiunium Iudeorum. 236.
Ieſus ſtans cur uideatur a Stephano. 102.
Ignis diluuium neceſſariũ. 399.
Ignis elementũ ex aqua duo reliqua exprimit. 398.
Igni Deus ſimilis apparet ob omnipotentiam. 93.
Ignoſcit iis Deus qui per obedientiã eum agnoſcunt. 69.
Immoratio i uitio q̃; fugiẽda. 264
Impius a peccatore qd iterſit. 494
Impij ante tẽpus q̃ñq; moriũtur ob impietatem. 238.
Impijs ac peccatoribus Dei cultus & pietas deridenda res uidetur. 353.
Impius quis. 362.
Impius eſt qui a doctrina diuina ſe alienat. 474. 475.
Impiorum uia peribit, ſed nõ ipſe impius. 404.
Impeccabiles nõ efficimur gratia Dei, ſʒ ſi donũ Dei cuſtodiam⁹ nõ peccare ẽt poſſumus. 465.
Imperfectum eſt omne quod a nobis proficiſcitur. 261.
Impudentia quomodocũq; cõtradicere ſtudet. 21.
Impuritati uite deditti Chriſtum negant. 486.

Incarnato uerbo deitas nunq̃ ab-
fuit neq; in monumẽto. 152.
Incircuncisi corde. 89.
Inconſtans uir fructui & flori ſi-
milis. 256.
Infantes Iudęorũ exponũtur. 89.
Ingreſſus Dñi incarnatio. 151.
Inſtauratio naturę noſtrę fieri
non poterat niſi manu poten-
ti Dei. 166.
Interrogatio interdum fit ad affe-
ctum excitandum & cognitio-
nem noſtram. 191.
Inuidia quot malorũ cauſa. 324.
Ioannes apoſtolus ubi prędicarit,
& ubi ſepultus. xxxi.
Ioannes attributam ſibi gloriam
depellit. 151.
Ioannis ſecundam epiſtolam eſſe
Ioannis apoſtoli. 468.469.
Ioannis nominis ſignificatio. 11.
Ionas exeq uaticiniũ nolebat. 381
Ioſeph ante Chriſti paſſionẽ mor
tuus fuerat. 120.
Ioſeph in Aegypto cognitus. 85.
Ira & iuſtitia Dei nos extur-
bat. 263.
Iraſcendum ut ne peccemus quo
pacto. 263.
Irenęi liber contra falſi nominis
cognitionem. 329. 389.
Irritatio inter Paulum & Barna-
bam. 169.170.
Irritatio Pauli Athenis. 180.
Iſrael dupliciter ſumi poteſt, in lau
dem & uituperium. 37.
Itinera. 258.
Iudas Galilęus. 210.
Iudas ſuſpẽſus crepuit ſtatim poſt
proditionem. 14.
Iudas ſortem Apoſtolorum ſor-
titus. 13.
Iudas ut nonnulli putant, poſt ſu-
ſpendium ſuperuixit. 14.
Iudę Galilęi dogma. 71.
Iudas Galilęus ſeditioſis auctor. 71
Iudę nom. ſignificatio. 11.
Iudas Iacobi frater. 483.
Iudęi ex pauperibus pingueſcẽtes
ad occiſionẽ ꝑparabãtur. 298.
Iudęorum ingratitudo contra be
nemeritos. 92.93.
Iudęi Chriſtum tradiderunt, & ne
garunt. 39.
Iudęi perſequuti ſemper ſunt ꝓ-
phetas. 100.
Iudęi qui erant Hieroſolymis in
om̃s gentes ad Iudęos miſſis li-
teris doctrinam Chriſti calum-
niabantur. 244.
Iudęi ẽt gentes dicuntur. 54.
Iudicaturus uiuos et mortuos quo
modo ſit Chriſtus. 354.
Iudicij futuri ꝓphetia Ioelis. 24.
Iudicium ſine miſericordia illi qui
miſericordiã non fecerit. 272.
Iudiciũ i. exploratio & examina-
tio a domo Dei incipit. 361.
Iudiciũ tribulationes uocant. 361
Iudiciũ de corpore Moyſis. 490.
Iugum quod ferri non põt, quod
nam ſit. 163.
Iumẽta ad ſeruitutẽ hoium. 400
Iurans falſo quo modo in hypocri
ſin incidat. 302.
Iurare per Deum cur prohibea-
mur. 302.
Iurare per Deum lex iubebat, ut
a iuramento dęmonum illicito
auocaret. 301.
Iurare per cœlum cur prohibea-
mur. 301.
Iurãdum nullo mõ eſſe. 301.
Iuſtitia qui habitus. 263.
Iuſtitiam faciens ex Deo eſt na-
tus. 432.

Iuſti cū impij uiuunt, 238.
Iuſtus Chriſtus. 101.
Iuſtus multo cum labore ſalutem conſequitur. 362.
Iuſti deprecatio efficax multum ualet. 303.
Iuſti afflictatio & tribulatio tribus de cauſis. 346,347.
Iuſtus eſt qui iuſtitiā operatur, nō qui ocio uacat. 437.
Iuſtus eſt qui iuſtitiam facit. 435.
Iuſtificatur unuſquiſq; in Chriſto. 153.

L

Lapis reprobatus in ędificatione, quo modo in caput anguli euaſerit. 50.
Lapis offenſionis. 325.326
Lapis ſummi anguli. 325.
Lampetiani hęretici. 397.
Laudari in Dn̄ō quid ſit. 257.
Legiſlator Chriſtus per Moyſen prę̄nunciatus. 95.
Legiſlator unus eſt. 293.
Λειτουργοῦντες. 148.
Lex iam ſoluebatur. 58.
Lex incipiebat contemni & ſolui. 63.
Legis Moyſis obſeruationē approbant interdum indulgēdo imperfectioni hominū ut poſtea pfectionem introducant. 269.
Lex ſoluebatur. 187.
Lex uetus in inſtitutiones angelorum. 101.
Lex mentis lex naturalis de charitate. 421.
Lex libertatis lex Chriſti. 273.
Lex ob utilitatem generis data. 338
Lex in cordibus ſcripta tempore Apoſtolorum. XXI.
Libertas non debet eſſe ptextus malicię chriſtianis. 331.
Liber in Domino qui nulli inhoneſtę rei ſeruit. 332.
Libertini. 78.
Libri magici & pręſtigioſi cur cōburendi, & nō uendendi. 196.
Lignans in ſabbato iterficit. 61.
Lignans in ſabbato morte punitur. 107.
Lingua eſt mūdus iniuſtitię. 281.
Linguam moderandā eſſe. 282.
Lingua parua cum ſit, magna facit. 280.
Linguę igneę in aduentu ſpiritus quid ſignificarent. 78.
Lingua diuitis in inferno cur torqueretur. 281.
Lingua eſt rota generationis. 282.
Lingua incoercibile malū. 282.
Lingua omnibus eſſe benedicendum. 283.284.
Lingua exornat iniuſtitiā. 281.
Lingua eſt rota gehennę. 281.
Lingua eſt ignis. 280.
Linteum a Petro uiſum quid ſignificaret. 128.129.
Linteum eccleſia. 128.
Literarum auxilium repudiare q; graue peccatum ſit. XXII.
Litera etiam euangelica ſine ſpiritu occidit. IX.
Literalis ſenſus. VIII.
Longanimitatis & patiētię, ideſt μακροθυμίας & ὑπομονῆς differentia. 300
Lot ab impijs reſeruatus ob continentiam. 384.387.
Lucas diſcipulus Pauli ſemp ipſi adheſit. XXV.
Lucas medic⁹ Antiochen⁹. XXVIII.
Lucas cur cętera uſq; ad mortem

Pauli perſequutus non ſit, licet cũ eo eſſet. xxxv.
Lucet qui bene agit. 481.
Lumbos ſuccingere quid ſit. 316.
Luna ſanguinea qđ portẽdat. 25
Luſcioſum eſſe. 375.
Lux intelligibilis eſt Chriſtus. 412
Lydia purpuraria. 173.
Lyſiæ epiſtola ad Felicem. 221.
Lycum ciui. inqua ſeruat christus

M .45.

Μακροθυμία. 300.
Magiſtri optimi eſt docere ea quę conferunt, non quę requiruntur. 7.
Magiſtrum adulterum nemo tolleraret. 288.
Magorum conſuetudinem eſſe ui tandam. 106.
Malum ſubſtantia non eſt. 323.
Mali in ſecundo Domini aduentu cęcutient. 375.
Manaen Herodis collactaneus un' ex diſcipulis & doctorib'. 147.
Mandata carnalia difficilia imponenda alicui nõ eſſe. 163.
Mandatorũ obſeruatio ut cognoſcamus Deũ facit. 417.
Mandata Dei grauia nõ ſunt. 458
Mandata Chriſti ſunt ſpũalia. 2.
Mandatis Chriſti obedienti ipſe & Chriſtus obſequitur. 444.
Manẽs in Chriſto eſt qui ſine inter miſſione uirtutes exercet. 435
Manifeſtare omnia ſtultitię interdum eſt. 201.
Manus Dei. 55.
Manus Dei eſt potẽtia. 55.
Marcio hęreticus. 389.
Marcus hęreticus ipuriſſimus. 389
Marcus qui etiam Ioannes dicebatur. 143.
Marcus filius Petri ut nonnullis placet. 368.
Marcus conſobrinus Barnabę diſcipulus Petri. 149.
Marcus Barnabę cõſobrinus. 144.
Marci euangelij inſcriptio. 1.
Marcus redire cum Paulo & Bar naba nolebat. 168.
Marcus euãgeliſta ubi ꝑdicarit & mortuus ſit. xxxiiii
Maria mater Marci. 143.
Maria mater Dñi una cũ Apoſtolis aderat in cœnaculo. 12.
M. Ad martyriũ erit paratus qui Chriſti ueſtigia ſequitur. 307.
Matthęus apoſtolus ubi ꝑdicarit, et ubi ſit ſepultus. xxxi.
Matthęi nomi. ſignificatio. 11.
Matthęi euãgelij inſcriptio. 1.
Matthias apoſtolus ubi ꝑdicarit, & mortuus ſit. xxxii.
Μειζότερον. 479.
Μεμψίμοιρος. 495.
Menas a Menodoro diminutiue. 371.
Mendax antichriſtus eſt. 429.
Menſę in eccleſia quas charitates uocabant. 492.
Metras a Metrodoro diminutiue. 371.
Michael non tulit maledicũ iudiciũ cõtra diabolum. 390.
Michael diabolo ueritus eſt conuiciari. 490.
Mille ãni apud Deũ unus dies. 402
Miraculum claudi a Petro & Ioãne ſanati. 36.
Miracula maiora ꝙ Chriſtus quo modo fecerint Apoſtoli. 64.
Miracula quę in actis Apoſtoli feciſſe cõmemorantur. xxviii.
Miſericordia quid. 342.

Miſericordia erga pauperes animę noſtrę idem pręſtat, quod corpori athletarũ oleũ. 274.
Miſericordia erga proximum ſimiles nos Deo facit. 268.
Miſericordia erga pauperes ẽt infidelibus delet peccata. 277.
Miſericordia Dei erga nos. 484.
Μυωπάζειν. 375.
Moabitę iuxta Damaſcũ. 98.
Moloch idolum. 97.
Mores diuerſi in ſanctis. 170.
Mori peccato debemus ꝑ Chriſto ſi cõuiuere uolumus. 352.
Mori ꝑ amicis maximę charitatis indicium. 421.
Mortuos duobus modis dici et mũdo, et in peccatis. 354.
Moyſes eſt figura legis. 95.
Moyſes interficiẽs Aegyptiũ cuius eſſet figura. 91.92.
Moyſis natiuitas. 90.
Moyſes interficit Aegyptium zelo Dei. 91.
Moyſis uitę et Chri ſimilitudo. 45
Moyſes q̃uis eẽt mãſuetus, ſeuere puniebat delinquẽtes ĩ Deũ. 61
Moyſes quadraginta annos ſacrificia non obtulit. 96.97.
Mulierum ornatus uerus intrinſecus. 338.
Mulieres concitantur cõtra Paulum & Barnabam. 156.
Mulieres ab ornatu extrinſec⁹ debent eſſe alienę. 338.
Mũdus turba in cõcupiſcẽtijs. 269
Mundus carnalis uita, & materialis. 290.
Mũdus turba e uulgo. 433.
Mũdus cur ꝑ ignẽ interiturus. 398
Mũdus ĩ renouationẽ abitur⁹. 399
Mũdus ꝑ ignẽ periturus. 398.
Mundo ſtudium adhibens Deum negligit. 290.
Mundus ex nouitate & incorruptibilitate hominis nouus ẽt ipſe & incorruptibilis euadet. 404.
Mũdi in cõflatione quęnam prorſus interitura ſint. 400.
Mundus in prauo eſt collocatus. i. qui in filium Dei non ſe tranſmutat per bona opera. 466.
Mundus cur non imutabilis a ꝓncipio conſtitutus. 401.
Mũdus tanq̃; ex cõflatione in purgatiorẽ ſtatũ reſtituetur. 400.
Mundus. i. confuſanea turba diligendus non eſt. 425.
Mundi. i. mundanę libidinis pater eſt diabolus. 425.
Mundus pro uulgari turba. 281
Muſtum ad ebrietatem cur opportunum. 22.
Myſterium Chriſti ab initio antiquum. 407.

N

Naaſeni hęretici 388.397.
Nabucodonoſor incẽdit tẽplũ. 37.
Naturalis cognitio quo pacto Deũ contempletur. xi.xii
Naturale lumẽ in cõtẽplatione ſecundarũ cauſarũ cõſiſtit. xii.
Naturale lumen nõ tollitur a diuino, ſed ꝑficitur. xi.
Naturale lumẽ ſimile eſt luci crepuſculi. xi.
Naturalis cognitio non derogat fidei, immo magis confirmat, ſi fide pręuia tractetur. xiii.
Naturale lumen illuſtratur a lumine legis & gratię. v.
Naturale lumen nihil contrarium diuino ꝓmonſtrat. v.
Naturale lumen quo modo illu-

ſtratur a diuino. xi.xii.
Naturale lumen ſubobſcurũ. v.
Naturalia aĩalia.i.bruta. 391.
Natus ex Deo eſt qui charitatem habet. 448.
Natũ ex Deo niſi accurate ſe ſeruet, eſſe peccaturũ. 465.
Naufragium p̃dicit Paulus. 236.
Nauis Alexandrina Geminis inſignita. 242.
Nazarenus humilitatis nomẽ. 52
Nazarenus humilitatis nomẽ. 49
Nazarenus p exprobrationẽ. 80
Nazarenus Deus eſt. 38.
Neapolis q̃ nũc Chriſtopolis. 174
Νεωκόρος. 197.
Neſtorij error. 414.
Nicolaitę hęretici. 383.
Nicolaitę hęretici. 485.
Noe iuſtitię pręco ob continentiã ſeruatus. 384.387.
Nomẽ Ieſu D ñi interdum gloriã, interdũ uolũtatẽ ſignificat. 443.
Nomen, ideſt exiſtimatio & dignitas. 49.
Nomẽ nouũ qđ benediceť. 271.
Nomen nullũ aliud eſt q̃ Chriſti in quo ſaluari debemus. 50.
Nubes lucidę ſunt ſancti uiri. 394
Nubes cur Dominum ſuſcepit in aſcenſione? 2.
Nubes aqua carẽtes hęretici. 493

O

Obedire Deo oportet magis q̃ hominibus. 68.
Obloquutiones de chriſtianis gentilium. 329.
Obſcurius loquendo occultanda interdũ ea quę p̃fanis auribus p̃cipi nõ poſſunt de diuinis. 411
Occidit ſeipſum qui a Chriſto deſciſcit & recedit. 187.
Occidens ſeipſum apud Deum ut homicida punitur. 187.
Occiſio eſt cum ſe quiſpiam peccatis perimit. 287.
Oculis conuiuentes non uident Deum. 246.
Odio proſequens fratrem eſt homicida. 437.440.
Οἰνοφλυγίαι. 353.
Oleo ęgrotantes ungebantur ab Apoſtolis. 363.
Oliueti mons quantum diſtet ab Hieruſalem. 11.
Ὀπτασία. 231.
Opa ſine q̃bus fides mortua ẽ. 374
Opera bona abſq; fide ad ſalutem non proſunt. 473.
Opera antecedere uerbis debere. 296.
Opa duplicia & legis & fidei. 275.
Opus pręſtantius uerbo. 339.
Ex operibus in filios Dei uel diaboli adoptamur. 438.
Orandum pro peccante non ad mortem. 463.464.
Oratiõis locus p̃pe fluuiũ. 175.
Oratio afflictationi adiungi debet ut leuior tentatio euadat. 302.
Orõnis eccleſię p̃ Petro uis. 141.
Orationis & precum Pauli & Silę uis. 175.
Oratio pro alio quo modo efficax efficiatur. 303.
Orõnis eius q̃ pro nobis orat, noſtro luxu reſoluitur. 303.
Ornatus mulierum qualis eſſe debeat. 339.
Os Dei eſt, qui uerba eius annunciat. 304.
Oſculum charitatis. 368.
Oſculum ſanctum. 368.
Ozę pœna. 63.

P

Pacem de altari ſacerdos exhiber. 371.372.
Πάγαρχος. 181.
Palladium. 196.
Panis in aquā proijciendus. 297.
Παράκλητος. 417.
Παραλογιζόμενοι. 264.
Παρακύψας. 266.
Paradiſus eccleſia Domini. 493.
Parati eſſe debemus ad reſpondendum de fide. 342.344.
Paratus, ideſt firmus & ſtabilitus. 353
Parentum primorū punitio. 62.
Παρεπίδημος. 309.
Πάρεργον. 309.
Πάροδος. 309.
Participes diuinę naturę facti ſumus ex Domini aduentu. 373.
Parturigines picula ſignificāt. 27
Parturigines inferni. 27.
Parturigines mortis. 26.
Paruulorum eſſe regnum cœlorum. 324.
Paſcha extra Hieruſalem celebrare non licebat. 78.
Paſſio Chriſti per Eſaiam & Hieremiam. 314.
Paſtor exemplar ſubditis eſſe debet. 364.
Pater ēt ipſe iudicare nō tm̄ filius, quo modo intelligatur. 318.
Pater propriē eſt Deus. 470.
Pater etiā Chriſtus appellatur filiorum p diſpenſationem. 470
Patientia. 300.
Pauli uocatio eo tempore facta ut reſurrectionis fides confirmaretur. 116.
Paulus ciuis Romanus. 215.
Paulus cur non offenſus a uipera fuerit. 241.
Paulus Phariſęus. 218.
Paulus ſe defendit apud Agrippam. 229.
Paulus comprehenditur in Hieroſolymis & uincitur. 208.
Paulus ad Felicē in Cęſareā mittitur a Lyſia. 221.
Pauli defenſio apud Felicē. 223.
Paulus et Barnabas a Lucio & Manaen p impoſitionē manuū ad pdicandum dimittuntur. 148.
Paulo in Hieruſalem in templo oranti per uiſionem apparuit Deus. 214.
Paulus quo pacto Tarſenſis ciuis ſit, & Romanus. 211.212
Paulus quo pacto ad Galatas ſe non abijſſe in Hieroſolyma dicat. 121.
Paulus ſporta e muro Damaſci demittitur. 120.
Pauli uiſio iuxta Damaſcum. 115.214.230.
Paulus & Barnabas preſbyteros creant. 160.
Paulus conſentit cędi Stephani. 103.215.
Paulus Athenas deductus. 179.
Paulus ciuis Romanus. 177.
Paulus a Barnaba ad Apoſtolos adducitur. 120.
Paulus & Silas uirgis cędun tur & in carcerem intruduntur. 174.
Paulus & Barnabas epiſcoporum dignitate pręditi. 160.
Paulus quo pacto Hieroſolymam non aſcenderit ut ad Galatas ſcribit, cum uideatur e contrario feciſſe. 161.

Paulus erat uehementior & ſeuerior. 170.
Paulus in uiſione ea uocẽ Chriſti tm̃ audiuit, nó alij. 116.214.
Paulus timebatur a diſcipulis. 120
Paulus uas electionis. 118.
Pauli geſta fere cur cótineãtur in actis Apoſtolorum. xxv.
Pauli geſta cur non oĩa ſcripta a Luca fuerint. xxvi.
Paulus a diſcipulis ſpũs ſancti iuſſu declaratur Apoſtolus, ut cũ poteſtate poſſet ꝑdicare. 148.
Paulus quo modo natus Romanus. 213.
Paulus & Barnabas conuertuntur ad gentes. 155.
Paulus baptizatur. 119.
Paulus & Silas e carcere ad purpurariam adeunt. 177.
Pauli oratio ad Areopagũ. 181.
Paulus e Saulo appellatur. 148.
Paulus magum cęcũ facit & Sergiũ Paulũ cõuertit i Cypro. 148
Paulo in ſomnis Dominus apparet. 187.
Pauli uiſio de liberatione a naufragio. 236.237.
Pauli nõnulla ſcripta difficilia quę indocti diſtorquent in pernicię ſuam. 404.405.
Paulus in Italiam nauigat. 235.
Paulus phariſęus. 229.
Pauli promptitudo & deſideriũ de ſalute aliorum. 233.
Pauli cauſa oẽs qui in naui erant, ſeruantur. 238.240.
Pauli manũ uipera aggreditur in Melita inſula. 240.
Paulus apud Neronem abſolutus alios decem annos euágelium prędicauit. 246.
Pauli prędicationis anni quinq; et triginta. 247.
Pauli martyrium. xxxii.xxxiii
Pauli martyrium. 36. poſt paſſionem Chriſti anno. 246.247.
Paulus ſub Nerone iterfect' ẽ. 226
Paulus non fuit incredulus cœleſti apparitioni. 231.
Paulus apud Feſtũ accuſatur. 226.
Paulus quo modo conuicietur põtifici. 217.
Paulus ad Cęſarẽ appellat. 220.
Paulo ꝑdicit ꝑ uiſum Deus, oportere ut Romę teſtificetur. 219.
Pauli peragratio. xxxii.xxxiii.
Pauli ſigna. xxix.xxx.
Pauperes feruẽtiores in fide. 271
Pauperes non eſſe poſtponendos diuitibus. 270.
Pauper nullus & indigus erat. 57.
Pauperes electi diſcipuli a Chriſto. 271.
Pax Dei erga nos. 484.
Pax q̃ in cognitiõe Dei ꝯſiſtit. 371
Pax in Chriſto quę ſit. 368.369.
P. Non peccare & nõ facere peccatum quid interſit. 439.
Peccator quis. 362.
Peccatum eſt iniquitas. 434.
Peccatũ q̃; graue ſit ijs qui in Deũ & diuinas res peccant. 109.
Peccatũ cõſilij eẽ nõ fortunę. 236.
Peccatũ ad mortẽ quodná ſit. 465
Pentecoſtes dies feſtus. 17.
Peregrini omnes qui ſm̃ Deum uiuunt. 309.
Perfectio oium eſt Chriſtus. 357.
Perfectus eſt qui in ſermone non offendit. 279.
Pericula eſſe uitanda. 237.
Perſonarũ acceptio uitanda. 270
Petẽtes a Deo q̃ñ nõ fruſtrẽt. 289
Petentibus quę Deus non exhibeat. 289.

Petendum a Deo quo modo ſit, ut nõ fruſtremur. 257.
Petendum quo pacto ſit ut exaudiamur. 463.
Petendum a Deo abſq; dubitatione. 256.
Petendũ eſſe abſq; hęſitatiõe. 255
Petenda a Deo ſunt regnũ Dei & iuſtitia. 463.
Petere a Deo quo modo & quid debeamus. 288.289.
P. Quod petimus accipiemus, ſi mãdata ſeruemus. 442.
Petri nominis ſignificatio. 11.
Petrus e carcere ab angelo educitur. 141.
Petrus et Ioãnes miſſi in Samariã ut ſpũm ſanctũ ipſis daret. 106
Petrus per tertiam interrogationẽ reuocatus. 12.
Petrus apud Simonẽ Coriarium moratur. 125.
Petri uiſio de comedendis omnibus cibis. 117.
Petrus quaſi os commune omniũ Apoſtolorum. 31.
Petro rationalis gregis cura commiſſa eſt. 13 12.
Petrus princeps Apoſtolorũ. 149.
Petrus intrepide concionatur accepto ſpiritu. 22.23.
Petrus lachrymis crimẽ abluit. 12
Petri cõcio q̃; prudens & ad auditores accõmodata. 26.28.
Petri & Ioannis maxima unanimitas. 33.
Petro diſcipulorum pręſidentia erat commiſſa. 13.
Petrus miſſus non poſterior prophetis. 307.
Petrus & Ioannes in carcerẽ mittuntur. 46.
Petri ſigna. XXVIII.
Petrus apl̃s ubi p̃dicarit, & ubi & quo pacto mortuus ſit. XXX.
Pie colentes. 155.
Pilatus Galilęorũ ſanguinẽ cum ſacrificijs commiſcuit. 72.
Pilatus grecus .39.
Πλεονεξία. 383.
Pluuia matutina pœnitentia in iuuentute. 301.
Pluuia ueſpertina pœnitentia in ſenectute. 301.
Phariſęi iactatio diuinas aures magis obturabat. 288.
Phariſęi. 217.
Philippenſes Romani. 212.
Philippi filię prophetantes merito uirginitatis. 206.
Philippi in domum diuertit Paulus Cęſareę. 205.
Philippus cur ſpiritum ſanctũ in eos non deduxit quos baptizauerat. 108.
Philippus a ſpiritu raptus, & ĩ Azotum deductus. 114.
Philippus unus ex ſeptẽ diaconis in Samaria pręꝺicat. 105.
Philippi diaconi ſigna. XXIX.
Philippi nom. ſignificatio. 11.
Philippus apoſtolus ubi prędicarit, & ubi mortuus. XXXI.
Philoſophia humana non alienat nos a Deo, immo ad eum adducit. 21.
Phinees commẽdatus q̄ duos interfecerit. 91.
Pietas eſt q̃cquid Dei rõne fit. 91
Pœna in exordijs rerum ſeueriſſima eſſe debet. 62.
Porticus Salomonis. 37.
P. Non poſſe, interdũ de uolũtaria impotẽtia intelligi. 439.
Poſſeſſio Dei per bona opera efficimur. 328.

Poſſidẽtiũ nihil gradus q̃tuor. 203
Poſſidere duas tunicas & calceos, & perã niſi ad tempus nõ fuiſſe interdictum Apoſtolis. 142. 143
Poſtremum quicquid a medio p-cedit, dicitur [illegible] 427.
Poteſtates mundanę datę a Deo. 338.
Poteſtas terrenarũ rerum diaboli non eſt. 338.
Pręcogniti a Deo cauere debem' ne indigni ea p̃cognitione effi-ciamur. 315.
Prędeſtinatio Chriſti paſſionis. 26
Prędicatio omnibus cõmunica-tur. 8.
Prędicta a Chriſto in euangelijs in actis Apoſtolorum eueniſſe conſpiciuntur. XXIIII.
Pręparatio animę requiritur ad gratiã conſequendam. 40.
Pręparat ſe unuſquiſq; ad Satanã ſuſcipiendum. 61.
Pręſentia rerũ eſt dies. 380.
Pręuenit nos charitate Deus. 448. 449.
Precia poſſeſſionum cur ad pedes Apoſtolorum & nõ ad manus traderentur. 58.
Preſbyteri ẽt ep̃i dicebãtur. 363.
Preſbyterorũ cura,& officiũ. 202.
Preſbyterũ pro epiſcopo ſumi cõ-ſueuiſſe in ſcriptura. 200.
Preſbyterorũ dignitatem habuiſſe Apoſtolos. 140.
Preſbyterorũ & ſimiliũ creationes cũ p̃cibus & ieiunijs fiebãt. 160.
Preſbyteri creantur. 159.
Preſbyteri ẽt ep̃s appellabat. 469.
Principatibus humanis ſubiectos nos eſſe debere. 177.
Principes in utilitatem dati, ſi-cut lex. 338.
Principes populi. 49.
Priſcilla. 186.
Probatio fidei patiẽtiã efficit. 254
Profundum & ſilẽtium mundi ini tia, ut hęretici. 388.
Progreſſionis & profectus gra-dus. 373.
Prohibet ſp̃us Paulũ uerbũ Dei lo qui in Aſia & Bithynnia. 172.
Promiſſiones noſtras Dei uolun tati permittendas. 189.
Promiſſio ante templũ & circun-ciſionem &c. 85.
Prophetę de animę ſalute inquiſi uerunt. 313.
Prophetas diuino ſpiritu afflatos noſcere ea quę dicenda ipſis ſunt. 380. 382.
Prophetę ueteres cur iterpretatĩ uaticinia ſua non ſint. 381.
Prophetę noui teſtamenti ſeipſos interpretabantur. 381.
Prophętę ſpõte exequebanť p̃phe tias non coacti. 381.
Prophetas uſq; ad Ioannem fuiſſe quo modo intelligatur. 139.
Prophetia uẽturaꝝ rerũ ẽ nox. 380
Prophetia ſimilis lucernę in loco caliginoſo. 379.
Προσήλυθος. 309.
Πρόσωπον. 258.
Proſelyti. 155.
Prouidẽtia Dei oĩa cõtingere. 362
Prouidentia Dei q̃; bene omnia expediat. 90.
Proximo bonũ participandũ. 321
Proximũ amare maximũ chárita tis erga Deũ indiciũ eſt. 455.
Proximũ amãdũ eſſe uero affectu a Dño mandatum eſt. 444.
Proximũ odio habens in tenebris eſt. 420.

Proximo miniſtrandum in ea re qua indiget. 358.
Proximum qui non amat, quem uidet, quo pacto Deum amabit? 455.456.
Pſallendum cum alacris eſt aliquis. 302.
Pſallēs abſq; ſanctitate nugat. 302
Publij patrem in Melita ſanat Paulus. 241.
Pueri in audiendo uerbo. 423.
Pugnę et bella ex uoluptatib⁹. 286.
Pugnantes contra Deum ſeipſos feriunt. 73.
Puluerem e pedibus excutere qd ſit. 156.
Purificatur Paulus ad conſenſionem. 207.
Pythia. 174.175.
Pythonis ſpiritū hñs puella. 174.

Q

Quaterniones quatuor militū cur Petrū cuſtodiebant. 141.
Quingenti & ſeptuaginta uiderāt Dñm poſt reſurrectionē. 13.
Quinq; milia a Chriſto ſaturati, quinq; milia ab Apoſtolis conuerſa ſignificabant. 48.

R

Redēpti ſum⁹ ſanguine agni. 317
Refrigerii tempus reſurrectionis tempus. 42.
Refrigerij tēpora tribulatiōes. 41.
Refrigerij tempus tempus captiuitatis iudęorum. 42.
Regale ſacerdotiū, quia a rege ſacerdotium diſtinctū non habēt chriſtiani, ut Iudęi olim. 327.
Regnum mundanū reſtituēdum eſſe intelligebant Apoſtoli dum adhuc eſſent impfecti. 6.
Regnum Dei uiolentia tribulationum cōparatur. 362.
Religio pura quęnam ſit. 268.
Religio, ideſt θρησκεία quę. 267.
Remitti debita dum oramus, nobis imprecamur, ſi proximo nō remittimus. 284.
Nō Remittere peccata pximo q̃ graue iudicium inducit. 273.
Repoſita in prophetarū & Apoſtolorum pdicationibus. 306.
Repphā. 57.
Reprehenſor quis. 495.
Reprobis perditionis nulla cauſa eſt Deus. 326.
Reprobi in eo ſtatu in quē ſe ipſi pparauerunt, poſiti ſunt. 326.
Reſurrectio Chriſti cur interdū a patre eſſe facta dicatur. 319.
Reſurrectio p Oſee ſignificata. 314
Reſurrectio Chriſti diuinitatis ſci pua uis ac ſumma. 16.
Reſurrectiōis finis uiſus eſt q ad ſidē faciebat, pncipiū minime. 9
Reſurrectionis duę ratiōes a Paulo referuntur. 229.230.
Reſuſcitatus a patre Ieſus & ſe ſuſcitaſſe etiā dicitur. 152.
Reſuſcitati ante Chriſtum rurſus mortui ſunt. 232.
Reſuſcitaſſe ſeipſum Chriſtū. 319
Retributio & pęna in Iudaicū populū per Veſpeſianum. 41.
Reus omniū quomodo ſit qui in uno peccauerit. 272.
Reus proprię cędis eſt qui q̃d dicit non facit. 202.
Rictus in quadrupedibus, quod facies in homine. 158.
Roma Babylon cur dicatur. 368
Romam uenit Paulus. 242.
Roſtrum. 258.

Rota generatiōis uita noſtra. 282
Rub⁹ ardēs qd ſignificaret. 93. 94

S

Sabbati iter. 11.
Sacrificiū qđ, lex reqrebat, erat anima contrita. 301.
Sacrificia lex iubebat, ut a dęmonū ſacrificijs auocaret. 301.
Sadducęi negāt reſurrectionē. 218
Saducęi ob reſurrectionem indignati. 65.
Salomon quando templum cępit ędificare. 99.
Salus ſortito non exhibetur. 349.
Saluti proximi ſuccurrendū. 304.
Salus pdicata fuit hominibus ab ipſis mundi primordijs. 350.
Salutem afferunt mores non educatio. 147.
Salutem ocioſis non dari. 438.
Saluos facit Chriſtus eosq dignos ſalute ſe pręſtant. 349.
Sanguis pro cęde. 69.
Sanctificatio, ideſt ſegregatio ab alijs. 307.
Sanctificare debemus Dominum in corde. 344.
Sancti eſtote. 316.
Sancti uiſi poſt mortem pro uiuentibus intercedunt. 377.
Sāctus & Blādina martyres. 329.
Sapientia deſuper caſta, pacifica, &c. 286.
Sapientia humana & dęmoniaca. 286.
Sapientia mundi nō eſt philoſophia naturalis ſed hallucinatio, & incohatio eius. VI. VII.
Sapphira examinatur. 61.
Sceuę filij exorciſtę a uexato a Dęmonibus cęduntur. 193.
Scientia non tam humana q̄ diuina etiā inflat. VII.
Scientia hūana repudiari a chriſtiano nō debet ob diuinā. XII.
Sciētia peregrina & gētiliū aſpernanda non eſt Chriſtiano. 91.
Scientia myſteriorū Dei ei aduenit qui per opera exercitatos ſenſus habet. 374.
Scopuli hęretici. 492. 493.
Scripturę inueſtigatio in fide confirmat. 179.
Scripturam diſtorquentes & deprauantes eidem iudicio obnoxii ſunt, ac ſi pphetas & apoſtolos occiderent. 405.
Scriptura non ex inuidia quę fieri nō poſſint, mandat. 291.
Scriptura ſancta nō ſancte explanatur cū eccleſię catholicę ſenſu non exponitur. XIIII.
Σέβασμα. 447.
Σεβόμεναι. 156.
Σεβόμενοι. 155.
Σεβόμενοι quinam dicerentur. 178.
Sectę apud hebręos tres, Phariſęorū, Sadducęorū, et Eſſenorū. 210
Segnior q̄ ē, eſt a Deo alien⁹. 419
Seminilega auis. 180. 181.
Seniores. 49.
Senſus ratione euidentior. 324.
Senſus q̄tuor ſcripturę ſacrę. VIII
Septem gentes ſuperatę ab Hebręis in terra Chanaā. 150.
Septuaginta Apoſtoli. XXX.
Seruitus in Aegypto per quadringentos annos. 87.
Seruos Chriſti ſe eſſe Apoſtolos gloriabantur. 252.
Seruus diaboli qui a prauitate ſuperatur. 438.
Sicarij qui. 210.

Signa ſunt infidelibus. 125.
Signum nullum poſt reſurrectionem fecit Chriſtus. 133.
Signa etiam apud ſanctos fiunt ut infideles inducantur. 125.
Signa fiũt duobus de cauſis. 123.
Signa non omnia eadẽ facilitate efficiuntur. 144.
Signũ reſurrectionis maximũ comedere & bibere. 134.
Similes Deo quo mõ erimus. 433
Simon hereticus. 485.
Simõ magus cur nõ punitur a Petro ſicut Ananias. 110.
Simon per diminutionem a Simeone. 371.
Simonis hereſis de Chriſto. 429.
Simon magus baptizatur. 106.
Simon magus. 105.
Simon magus cur nõ morte punitus eſt. 107.
Simonis nominis ſignificatio. 11.
Simon Cananeus apl's ubi pdicarit, & ubi mortuus. xxxii.
Simulatio pcul a ueritate. 324.
Simulatione interdum ex diſpenſatione utendum. 217.
Sobrietas legis imperfecta. 316
Sodoma & Gomorra in cinerem redactę in exemplũ oĩbus qui impie acturi ſunt. 384.
Sol iuſtitię Chriſtus quatuor uirtutum horas & tempora conſtituens. 493.
Soliciti eſſe non debemus quid loquamur ad principes & terrorẽ inferentes. 344.
Sors non reprobata. 17.
Soſthenes princeps ſynanogę uerberatur. 187.
Σπερμολόγος. 180.
Spes p Moyſen data mortalis. 210
Spes noſtra eſt ꝯſeruatio nr̃a. 311
Spes nobis donata a Deo uiuens eſt. 310.
Spiritus ſanctus cur non ſtatim, uel certo ac pręſcripto quodam die deſcenderit. 8.
Spũs ſanctus in ſpecie ignis. 18.
Spiritus ſanctus diſcipulos poſtea omnia docuit. 7.
Spũs ſanctus quo mõ datus Apoſtolis a Chriſto poſt reſurrectionẽ anteq̃; ſpũs deſcenderet. 5.
Spũs ſanctus poſt perfectã reconciliationẽ deſcendiſſe. 6.
Spiritum ſanctum Chriſtus tulit ex patre. 29.
Spũs ſanctus in ſpecie colũbę. 19
Spũs ſancti uẽturi pmiſſio. 4. et. 5
Spiritus cum ſonitu deſcendit ob Iudęos & alios, non ob Apoſtolos. xxiii.
Spiritus in teſtamento nouo ſpiritualius datus. xxii.
Spiritus ſanctus p manuũ impoſitionem tradebatur. 106.
Spiritus ſancti inuiſibilis ſenſibile quoddam & euidens ſignum exhibebatur. 192.
Spũs ſanctus eiuſdem in patre & filio ſubſtantię. 245.
Spiritus ſancti aduentus cur cum flatu uiolento & impetu deſcenderit. 18.
Spũs ſanctus deſcendit in gentiles ut linguis ẽt loquantur. 131.
Spũs ſanctus cum dabatur mirabile quid quod ſenſu perciperetur, eueniebat. 107.
Spũs principalis quis ſit. 292.
Spũs ſanctus accedit cum mutua charitate pſeuerarent. 19.
Spũs ſancti exhibitio duplex purgans & perficiens. 5.

Spiritus ſanctus cur pſente Chriſto nõ aduenerit. 5.
Spiritus eſt Deus. 461.
Spũs bonũ ꝓpoſitũ ſignificat. 292
Spiritualis lex perfecta & libertatis. 267.
Squallidus loc' obſcur' cur ſit. 380
Squammę ex oculis Pauli decidunt. 119.
Stephanus capitur & accuſat. 79
Stephani facies tanq̃ angeli. 81.
Stephani cõcio q̃ prudẽs. 81.82
Stoici. 180.
Subditi eſſe debemus omni hũanę creaturę.i. principibus. 330.
Subiectio libera quęnã ſit. 332.
Subiectio noſtra principib' os obſtruit infidelibus. 330.
Subiecti eſſe principibus non debemus, ſi quid contra Deum iuſſerint. 330.333.
Sudaria & ſemicinctia e corpore Pauli deſumpta ſpiritus malos eiiciebant. 193.
Sumptus erga inopes ſolus non perit. 297.
Superbia. 291.
Superbia ex concupiſcentia. 425.
Supbi inimici Dei ſunt. 271.
Superbus humiliatur. 292.
Superſtitioſus. 182.
Surrectio .i. incitatio. 77.
Surgere ideſt excitari. 65.
Sus in uolutabro lota. 395.
Suſcipere Chriſtũ q ſuſcipit Apoſtolos quo mõ dicatur. 475.
Suſurro quis. 495.
Syluanus ſocius Pauli. 368.
Συμβιβάζειν. 120.
Συναλιζόμενος. 4.
Synagogã pro loco conuentus. 78

T

Tabernaculi reędificatio ad templi inſtaurationem referri non poteſt. 165.
Tabernaculi depoſitio. 376.
Tabernaculi reędificatio p Amos prenunciata, eſt Chriſti reſurrectio. 165.
Tabernaculum teſtimonij. 98.
Tabernacula figere quanta diſtantia conſueuerint. 11.
Tabetha diſcipula, quę dicebatur caprea a Petro ſuſcitat. 123.124
Tabulę & literę cur datę Moyſi. xxi.
Taddęus q & Iudas ubi ꝑdicarit, & ubi ſit mortuus. xxxii.
Tardi ad iraſcendum eſſe debemus. 262.263.
Tardi ad ea quorum periculoſa eſt tractatio, eſſe debemus. 263.
Templum in Hieruſalem cur extructum. 99.
Templi curam cur tantam haberent Iudęi. 80.
Templũ Dei unuſquiſq; efficit ex mandatorũ obſeruatione. 475
In tẽplo degebãt credentes. 32.
Tẽpeſtatẽ patitur Paulus. 235.236
Tenebrę ignorantia. 413.
Tenebrę eum non comprehenderunt. 413.
Tenebrę peccatum. 413.
Tenebroſus eſt q male agit. 481.
Tentare Deum, diffidere. 163.
Tentãdũ Deũ non eſſe. 145.
Tentari a Deo neminẽ quo modo dicatur. 259.
Tentatur unuſquiſq; a propria cõcupiſcentia. 258.
Tentationes charitatis & cõpunctionis incrementum. 253.
Tentationes quę a Deo, appe-

stephanus pauli cõſobrinus 35. prohe

tendę. 254.
Tentationes iuſtis ad coronã, pec catoribus ad pœnã dãtur. 312.
Tentatiões a Deo non turbãt ani mũ ſed ſedant. 260.261.
Tentationes a nobis, animum tur bant. 260.261.
Tentatiõibus affligi & exerceri q ſeruire Deo uolunt. 253.
Tentationes quę a nobis eueniũt, cauendę. 253.
Tentationes deprecari quo modo conſuluerit Chriſtus. 258.
Tentationum genus duplex a no bis, & a Deo. 253.
Tẽtationes ſanctis uiris gaudij in cauſa ſunt. 253.
Tentationibus gaudendũ. 253.
Tentatiõibus & a Deo & a nobis patientia confert. 259.
Tentoriorũ artifex Paulus. 186.
Ter uox prolata ueritatem rei ſi gnificat. 130.
Ter uox audita a Petro trinitatẽ ſignificat. 130.
Ter uox audita a Petro baptiſma ſignificat. 129.
Tertia hora cur deſcenderit ſpi ritus. 24.
Terra ex aqua emerſit. 398.
Terra per aquã quo modo ſit. 401
Terrę motus. 175.
Terrę motus in orationibus. 56.
Terra ex aquę concretione exi ſtit. 398.
Tertullus Paulum accuſat apud Fe licem. 222.
Teſtamentum uetus a nouo illu ſtratur VII.
Teſtamenti ueteris lectio ob no ui claritatem repudianda chri ſtiano non eſt, immo magis amplectenda, XII.
Teſtamenti ueteris lumen luci diei ſed nube obſcuratę ſimi le eſt. XI.
Teſtamentum nouum eſt ueritas & corpus ueteris. VII.
Teſtamentum nouum literis tra ditum pro occaſione. IIII.
Teſtamentum nouum in tabulis cordium ſcriptum. IIII.
Teſtamenti noui ſcriptura ab ec cleſia catholica comprobationẽ ſui petit. IX.
Teſtamenti noui lumen luci cla rę meridianę ſimile eſt. XI.
Teſtificatio Dei de filio. 460.
Teſtes falſi quo pacto fuerint qui contra Stephanum teſtificati ſunt, & Chriſtum, cum uera ui deantur dixiſſe. 80.
Teſtimimonium Chriſto a patre ter exhibitum. 579.
Tharra Abrahę pater non fuit par ticeps peregrinationis. 86.
Tharra Abrahę pater. 83.
Thomas incredulitate ſanatus. 12
Thomę nominis ſignificatio. 11.
Thomas apoſtolus ubi ꝑdicarit, & ubi ſepultus. XXXI.
Theudas. 70.
Theudas a Theodoſio diminu tiuum. 371.
Theudas. 210.
Timor caſtus quis ſit. 454.
Timor perficiens, qui ſanctos ſem per comitatur. 317.
Timor ex pœna. 333.
Timor perficiens. 454.
Timor in charitate quo pacto nõ ſit. 454.
Timor initiatorius. 317
Timor ex conſcientia. 333.
Timor multis modis dicitur. 333.
Timor perficiens. 334.

Timor initiatorius. 333.
Timor initialis pœnam intentans. 454.
Timendus Deus eſt. 333.
Timotheus mulieris Iudęę filius circunciditur. 171.
Timotheus. 199.
Titus ubi prędicarit & ubi mortuus fuerit. XXXIIII.
Tolle ipſum qd ſignificet. 109.
Trãquillitas ſpiritualis animę ſanctitas. 302.
Tres tabernę. 241.
Tribulationes ab amicis Dei non ſunt alienę. 359.
Tribulatio ob ꝓbationem. 359.
Tribulationes quę ob pietatẽ inferuntur, malę nõ ſunt. 343.
Tribulationes & tentationes quo modo ſuſtinendę. 362.
Trina dimerſio in baptiſmate cur fiat. 135.
Trinitas ſignificatur. 314.
Tropologicus ſenſus. VIII.

V

Vanitati ſubiecta creatura quo pacto effecta. 399.
Valentiniani hęretici. 378.
Valentiniani hęretici. 485
Valentini hęreſis de patre. 430
Vapor quid. 295.
Vates gẽtiles non erãt compotes mẽtis dum uaticinabãtur. 381.
Vaticinium, ideſt μαντεία fit ab ignorante, & furore agitato. 393.
Veloces ad mandata Dei eſſe debemus. 262.
Venuſtus. 90.
Vera loquutio interdum veritatẽ offendit. 217.
Verbum, ideſt ratio. 264.
Via fides quę ad Chriſtum deducit. 114.
Via inſtitutio & traductio uitę appellatur. 115.
Via Chriſti fides. 191.
Vię animi motiones. 256.
Videntes quo modo nõ uideant, & audientes non percipiant ex prophetia Eſaię. 246.
Vindicta inferẽda & retribuendũ malum, cum peccatũ in nos cõmiſſum etiam in eccleſiam & fidem redundat. 480.
Viri ꝑfecti in audiẽdo uerbo. 423.
Virtus in operatione eſſentiã ſuã habet. 471.
Virtutis uia eſt infinita. 471.
Virtutes dum fiunt, exiſtũt. 434.
Virtutes morales abſq; fide malũ eſſe Auguſtinus aſſerit ſi coniunctę cum ſuperbia aut aliquo alio uitio ſint. VI.
Virtutes morales in actu exteriori tm̃ nõ conſiſtunt. VI.
Viſa in ſomnis quę euulgari debeant. 117.
Viſio maxime in amorem allicit. 456.
Viſiones & apparitiones pro difficultate & facilitate rerũ tum humanius tũ diuinius fiunt. 172.
Viſitationis dies. 330.
Vita noſtra eſt imago. 295.
Vita noſtra eſt uapor. 294.
Vitium ubiq; fere cum uirtute reperitur. 21.
Vitium lubricum. 497.
Vitium excedens peruerſitatem inducit. 20.
Vitia hominum ad res non ſunt transferenda. XIIII.
Vituli adoratio. 96.

Viuorum & mortuorũ iudex quõ ſit Christus. 355.356.
Vltima peiora prioribus cum quis poſt agnitionẽ peccat. 394.395
Vmbra Petri infirmos ſanabat. 63.64.
Vnanimitas quid. 341.
Vnctus eſt Ieſus ſpũ ſancto quantũ ad humanitatem. 133.
Vnctio ſpũs ſanctus. 431.
Vncti per baptiſma. 425.
Vocati ex miſericordia Dei. 484.
Vocationẽ firmã facimus ſobrie agendo, & cõtinendo. 376.
Volũtas Dei eſt ut credamus. 426
Voluntatem Dei faciens manet in æternum. 424.
Voluntarie Deus omnia creauit. 261.262.
Vox de cœlo delata in monte Tabor. 578.
Vſurpatio. 383.
Vulgarium mos eſt quę nõ placẽt, damnare. 22.
Vxores in erogando pauperibus liberaliores eſſe debẽt. 339.340
Ξενίζεσθαι. 153.159.
Ὑπομονή. 300.

FINIS.

✠ ✠✠ ✠✠✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL.

Omnes ſunt quaterniones, exceptis ✠✠✠ & Q. & R. duernionibus.

Venetijs apud Iuntas menſe Octobri
M D X L V.

L A

Errata quæ inter excudendum inciderunt.

xx. 7. labores. 18. 21. ex illis. 44. 28. omnis anima. 59. 12. uendidit. 75. 31. διακονούμενος. 89. 12. pro, externa: extorta. 148. 1. λειτουργούντων. 152. 4. nos uobis. 160. 2. tempore. 172. 1. & ſanguine, uacat. 194. 19. Achaia. 203. 9. hęc. 218. 17. humanum in morem. 223. 21. pro, ſuper: ſecundum. 223. 27. pro, aut: autem. 229. 13. ſpe promiſſionis. 232. 24. ut & in breui, ut, uacat. 233. 8. ut & in breui, ut, uacat: 234. 3. ut & in breui, ut, uacat. 240. 26. nihil mali. 250. 2. tentationum. 266. 27. oboriri. 273. 3. pro, ueritatis: libertatis. 274. 15. frater & ſoror. 286. 22. pro Gal. 2. Col. 2. c. 287. 26. intelligetur. 354. 19. pro, uixerunt, ideſt: uixerunt, ijs in damnationem: ſi qui ex ſpiritu uixerunt, ideſt. 369. 22. pro, de ijs quę: de ijs quibus. 378. 13. deprehendi. 406. 14. cauſam quoq;. 416. 5. quid peius. 422. 2. ad cognatos. 422. 15. ipſius. 428. 21. defecerunt. 431. 20. moleſtia ipſos. 434. 24. ἀνομίαν. 445. 25. pro, cognoſci: cognoſcite. 454. 11. charitas non eſt. 485. 28. intemperantię. 487. 19. & iuſiurandum. 491. 22. φ uero. 493. 30. progredientem. 496. 12. qui diſterminant.

FINE

P. SALVAFETTA
RESTAURO
Via Val Sassina, 58
Tel. 899.223